

ISTORIA ROMANILORU

DIN

TIMPURILE CELLE MAI VECHIE PÎNO IN ȚILLELE NOSTRE

Distribuită in trei părți, și precedă de Geografia modernă a
Daciei, ca studiu preliminaru la Istoria Romaniloru
din Dacia

DE

A. TREB. LAURIANU.

Prețiu 5 franci, sau 5 leure, sau 5 florinți de aramă

EDIȚIUNEA A TREIA

BUCURESCI

TYPOGRAFIA NAȚIONALE, INTREPRENSOR C. N. RADULESCU

1869

PREFATIUNE

Dorindă a da în mâniloră juniloră română ună manu-ale scurtă și precisă prin care se se pôtă familiarisă cu istoria națiunei și a țerrei locuite de dinsa, amă cullessă acestă breviară din tôte originalile de cari putemă dis-pune astăđi, fôră a pretinde la compunerea unei istorie pragmatice, care va fi încă multă timpă ună lucru fôr-te greu pentru noi toți,

Din istoria popóreloră circumvecine amă attinsă nu-mai atâtă câtă este neapperată necessariă pentru înțele-gerea istoriei proprie a Româniloră,

În tótă acéstă lucrare ne amă ferită întradinsă de a amnesteca subectivitatea nóstră, și amă lăssată mai multă se' vorbescă faptele, cari éráși în respectulă es-positiunei nu sunt de câtă o esscriptiune continuă din documentele vulgate, Pentru cele cunnoscute din chroni-cele nóstre în generale, amă cređută de prisosă a indi-că locurile de unde le amă luată, și numai pentru cele mai puçină cunnoscute amă citată a nume fântănele din cari le amă scossă.

Spre facilitarea studiului geografic de care nu se pó-te despărți studiulă istorică, amă elaborată Charta Da-ciei antice, și a Daciei moderne, și pentru adjutorarea conspectulă istorică, amă adaussă o tablă chronologică la finitū ă cărții.

Fia ca această scută narrațiune a evenimentelor prin care amă trecută in cursulă secloră, se servescă de învețiatură connationaliloră nostri, ca se vadă într'insa faptele celle glorióse alle străbuniloră seí, și se descep-te într'inșii sentimentulă si impulsulă de a i imita ; se vadă errorile cari le amă commissă, și in urma căroră amă avută atâta a sufferi, și se învețic a se feri de din-sele, și a și prepară ună viitoriă mai ferice. Pentru momentă căstigulă nu e mică de a sci, cine suntenă și cine amă fostă, de a ne cnunósce pre amici și pre inimici.

Autoriulu.

GEOGRAFIA MODERNA

a

DACIEI.

Ca studiu preliminaru la Istoria Romaniloru
din Dacia.

	Pagina.
Geografia Daciei	1
Marmorosulu	3
Crisiana.	4
Temisiana	6
Trasilvania	8
Principatele Romane unite	18
Bucovina	38
Bassarabia	42
Bassarabia cea restituita Moldaviei.	49
Posituni geografice	51
Tabella statistica	56

ISTORIA ROMANILORU.

PARTEA I.

Din timpurile cele mai vechie pino la caderea imperiului romanu de la apusul.

SECȚIUNEA A,

Din timpurile cele mai vechie pino la declinarea imperiului romanu suptu Aureliu Commodu.

CARTEA I.

	Pagina,
<i>Din timpurile cele mai vechie pino la Domitianu</i>	57
I Starea Daciei înainte de Romani.	57
II Contactulu Daciloru cu Romanii	61
III Octavianu Augustu	67
IV Tiberiu	69
V Caiu și Claudiu	70
VI Nerone	71
VII Galba, Otone, Vitelliu	73
VIII Vespasianu.	74
IX Domitianu	75

CARTEA II.

<i>De la mórtea lui Domitianŭ pîno la declinarea imperiuluiŭ suptŭ Aureliŭ Commodŭ.</i>	78
I Nerva	78
II Traianŭ	79
III Resbellulŭ I dacicŭ	80
IV Resbellulŭ II dacicŭ	81
V Monumente de Traianŭ	84
VI Cetățî în Dacia	85
VII Mórtea lui Traianŭ	87
VIII Adrianŭ	88
IX Antoninŭ Piu	90
X Marcu Aureliŭ	91
XI Aureliŭ Commodŭ	94

SECȚIUNEA B.

De la declinarea imperiuluiŭ suptu Aureliŭ Commodŭ pîno la cãderea lui suptŭ Augustulu.

CARTEA I.

<i>De la declinarea imperiuluiŭ suptŭ Commodŭ pîno la Constantinŭ cellŭ mare.</i>	96
I Septimiŭ Severu	96
II Antoninŭ Caracalla	97
III Macrinu și Eliogabalŭ	98
IV Alessandru Severu	99

IV

V	Massimini, Gordiani, Filippi	100
VI	Deciu, Trebonianŭ, Aemilianŭ	101
VII	Valerianŭ, Gallienŭ, Claudiŭ	102
VIII	Aurelianŭ	104
IX	Aureliu Probu	107
X	Diocletianŭ și Massimianŭ	108
XI	Galeriŭ și Constantiŭ	109

CARTEA II

<i>De la Constantinŭ cellŭ mare pîno la cãderea imperiuului romanŭ de la appusŭ,</i>		112
I	Constantinŭ	112
II	Organisațiunea imperiuului	113
IV	Constantinŭ II, Constantiŭ II. Constante	117
V	Julianŭ și Jovianŭ	118
VI	Valentinianu I și Valente	119
VII	Gratiãnŭ și Valentinianu II	121
VIII	Teodosiu	122
IX	Arcadiu și Onoriŭ	123
X	Teodosiu II și Valentinianu III	125
XI	Attila regele Hunnilorŭ	126
XII	Missiunea lui Massiminŭ	127
XIII	Succesorii lui Valentinianu	129
XIV	Ultimii imperatorii ai Romei	130

PARTEA II.

**De la caderea imperiului romană de la apusă pino la
luarea Constantinopolii prin Turci.**

SECTIUNEA A.

**De la căderea imperiului romană de la apusă pino
la Crumă Domnula terriilor de la Dunariă și la Carlă
cellă mare imperatoriulă apusului.**

CARTEA I.

<i>De la căderea imperiului romană de la apusă pino la venirea Bulgariloră și asșediarea loră la Dunariă</i>	133
I Teodorică trece de la Dunariă in Italia	133
II Anastasiu in luptă cu barbarii de la Dunariă	135
III Vitalianu cu Romăniă appera ortodossia	136
IV Justiniană I	138
V Bellisariă ,	140
VI Justină II	142
VII Mauriciă	143
VIII Priscu in Temisiana.	144
IX Comențiolă in Dacia centrale	145
X Foca Tirannulă	147
XI Eracliu	148
XII Successorii lui Eracliu	149

CARTEA II.

Pagina.

<i>De la asșediereâ Bulgariloră în țerrile de la Dunăriă pino la Crumă domnulă acestoră țerră, pre timpulă tuă Carlă cellă mare imperatoriulă appusulă</i>	151
I Venirea Bulgariloră	151
II Justinianu II imperatoriū	152
III Justinianū II în essiliū	153
IV Justinianū II éráșî imperatoriū	155
V Filippicū, Anastasiu II, Teodosiū III	157
VI Leone III Isauriculū	158
VII Constantinū V Copronumū	159
VIII Telleșinu, Săbinu, Paganu	160
IX Constantinū V în luptă cu Tellericū	162
X Irena imperatoréssa	164
XI Constantinū VI imper. și Cardamū	165
XII Carlū cellū mare imperatoriū appusului	166

SECTIUNEA B.

De la Crumă domnulă terriloră de la Dunariă pino pre timpulă Crucéferiloră

CARTEA I.

<i>De la Crumă pino la Petru regele Bulgariloră și allă Romăniloră pre timpulă lui Constantinū VII Parfinogenitulă imperatoriulă Constantinopolii.</i>	168
I Niceforū în luptă cu Crumă	168
II Michaelae I în luptă cu Crumă	169

III Leone V în luptă cu Crumă	171
IV· Michaelē II. Critagon Ludovică	172
V Bătălia între Români, Bulgari și Unguri.	173
VI Crestinarea Bulgarilor. Michaelē	174
VII Basiliū Macedone. Fotiū patr. Michaelē regele	175
VIII Leone VI. Simeone regele. Unguri	176
IX Gelliū ducele Românilorū din Transilvania	178
X Mariotū și Claudiū duci Românilorū	180
XI Romanu Lacapenn. Pacinații	181
XII Constantinū VII Porfirogenitulū. Petru regele.	182

CARTEA II.

<i>De la Petru regele Bulgarilor și allū Românilorū pino pre timpulă expedițiuniloră Ciuceferiloră</i>	184
I Niceforū II. Comitopuli	184
II Joanne Zemisca, Rușii în Moesia	185
III Samuele regele Românilorū și allū Bulgarilorū	187
IV Samuele în luptă cu Basiliū II.	188
V Optumū ducele Muresianei	190
VI Mórtea regelui Samuele	191
VII Mórtea regelui Romanū	193

	Pagina.
VIII Joanne Arone	194
IX Desființierea regatului bulgaro-român . .	195
Y Pacinații devastă țerrile	197
XI Delleanu se proclama rege	198
XII Alusianu	199
XIII Resbellul cu Pacinații	200
XIV Isaciū Comnenu imp. — Comani	204
XV Incursiunile Comanilor	202
XVI Comani în luptă cu Pacinații	204

SECȚIUNEA C.

**De pre timpul Crucéferilor pino la Stefanū I
domnul Maurodaciei.**

CARTEA I

<i>De pre timpul Crucéferilor pino la încercarea loră de a se stabili în Dacia</i>	206
I Crucéferii iaă Jerusalemul	206
II Joanne Comnenu se bate cu Ungurii la Dunăria	208
III Joanne Comnenu imp. la Branisiova	211
IV Manuele imp. încontra Comanilor	212
V Manuele imp. în Temisiana.	213
VI Batalia la Singidun	215
VII Lupte în ținutul Sirmiului	217
VIII Luarea Taurunului	219

	Pagina.
IX Româniî irrupă din Moldavia și bată pre Ungurî	220
X Petru și Asană	222
XI Româniî bată pre Isaciă Angelă	224
XII Româniî bată pre Alessiă Angelă	225
XIII Mórtea lui Asană și a lui Petru	227
XIV Crossu și Iuancu	228
XV Joannițiă imperatoriulă Româniloră și allă Bulgariloră	230
XVI Joannițiă bate pre Franci și pre Greci	237
XVII Joanne Asană	234
XVIII Venirea Tatariloră	235

CARTEA II.

*De la încercarea Crucéferiloră de a se stabili
în Dacia pino la Stefanu I domnulă*

<i>Maurodacieă</i>	237
I Starea Țerriloră Române	237
II Michaele Paleologu recupără Con- stantinopolia	239
III Curcubetă	240
IV Dormană	242
V Radu Negru	243
IV Starca ecclesiastică	245
VII Carlă Robertă rege	246
VIII Michaele IV imp. Rom. și Bulg.	247
IX Michaele Bassaraăă bate pre Ungurî	249
X Venirea Turciloră în Europa	250

	Pagina.
XI Ludovicu rege	251
XII Sismanu cu fraii sei	252
XIII Frecarile deserte alle lui Ludovicu	253

SECȚIUNEA D.

**De la Stefanu I domnulu Maurodaciei pino la luarea
Constantinopolii prin Turci.**

CARTEA I.

*De la Stefanu I domnulu Maurodaciei pino la
Alessandru cellu bunu*

I Bătălia Românilorū din Moldavia cu Poloniū	254
II Româniū din Marmorosū	256
III Familia lui Balcū	258
IV Monasteriulū din Marmorosū	260
V Româniū din Crisiana	261
VI Ludovicu regele incoṅtra lui Vladū	262
VII Româniū batū pre Unguri	264
VIII Vladū domnulu Rom. se împacă cu Ludovicu	265
IX Lascu domnulu Moldaviei	266
X Mircea domnulu României	268
XI Batalia din câmpulū Merlei	269
XII Sigismundū infestēdiā pre Români	271
XIII Mircea bate pre Sigismundū apoi în- cheiā tractatū cu dînsulū	272
XIV Batalia de la Nicopoli	274

CARTEA II.

<i>De la Alessandru cellū bunū pîno la luarea Constantinopolii prin Turci</i>	275
I Alessandru I domnulū Moldaviei	275
II Tractatū secretū încontra Moldaviei	277
III Mórtea lui Mircea cellū mare	278
IV Danū III. Moldavii la Marienburgū	279
V Radu Calbulū încontra lui Danū III.	281
VI Vladū III Draculū	282
VII Mórtea lui Alessandru cellū bunū	283
VIII Elia și Stefanū	284
IX Revoluțiune în Trasilvania	286
X Universitatea Românilorū și a Ungur	287
XI Conjurațiunea încontra Românilorū	289
XII Sinodulū Florentinū	290
XIII Joanne Corvinū	291
XIV Batalia de la Varna	292
XV Petru domnulū Moldaviei	295
XVI Batalia II din câmpulū Miclei — Bogdanū II bate pre Poloni	296
XVII Alessandru II și Petru Arone în Moldavia	298
XVIII Căderea Constantinopolii, și mórtea lui Corvin	299

PARTEA III.

De la caderea Constantinopolii pino în zilele noastre.

SECȚIUNA A.

De la căderea Constantinopolii pino la mórtea lui
Petru Raresiú 301

CARTEA I.

*De la căderea Constantinopolii pino la mórtea
lui Ștefanú cellú mare. 301*

- I Vladú V și Ștefanú V 301
- II Românií din Temișiana 303
- III Starea Transilvaniei 306
- IV Bătălia lui Vladú V cu Mahomede II . 307
- V Ștefanú domnulú Moldaviei irrumpe în
Transilvania 309
- VI Bătălia de la Baia 310
- VII Ștefanú bate pre Tatarí 311
- VIII Ștefanú bate pre Turci la Racova . . 312
- IX Bătălia de la Vallea Albă 314
- X Ștefanú uccide pre Radu cellú Frumosú. 316
- XI Bătălia de la Apa Vinerii 217
- XIII Luptele lui Ștefanú cu Bajazetú II . . 318
- XIII Intrigile Polonilorú în contra lui
Ștefanú 320
- XIV Dragu Fiiulú și Paulú Chinezu batú pre
Turci la Dunăriă. 321

	Pagina.
XV Stefanu domnulu Moldaviei bate pre Ales- sandru regele Poloniei	323
XVI Stefanu devastă Polonia apoi face pace cu Poloni și cu Ungurii	325
XVII Mortea și testamentulu lui Stefanu.	326

CARTEA II

<i>De la mortea lui Stefanu cellu mare pino la mór- tea lui Petru, Rareșiu</i>	<i>328</i>
I Bogdanu peșesce pre Elissa și se scollă cu armele asupra Poloniloru	328
II Radu V cellu mare se împacă cu Bogdanu, apoi móre	329
III Bogdanu se bate cu Poloni și apoi în- cheiă tractatú cu dinșii	330
VI Mortea lui Michael III	332
V Bogdanu încheiă tractatú cu Turcii.	333
VI Revoluțiunea lui Doșia	334
VII Impressurarea Temișioarei	336
VIII Ucciderea lui Doșia	337
IX Asservirea Terraniloru	339
X Mortea lui Bogdanu III	340
XI Mortea lui Neagu Bassarabă	342
XII Radu de la Affumați	344
XIII Stefanu VI domnulu Moldaviei.	
XIV Batalia de la Mohaci	346
XV Zapolia se închină Turciloru	347

	Pagina
XVI Petru Rareșiu încheiă tractatü cu Solimanü	349
XVII Petru Rareșiu ocupă Rodna și Bisterția	350
XVIII Moise Bassarabă domnū în România.	351
XIX Petru Rareșiu se bate cu Poloniü.	353
XX Ludovicü Gritti pere în Trasilvania	354
XXI Petru Stanțiu prinde pre Mailatü	355
XXII Radu de la Argeșiu se desface de rivaliü seü.	357
XXIII Zapolia se împacă cu Ferdinandü. Petru Rareșiu fuge la Ciceü	358
XXIV Petru Rareșiu purcede la Constantinopoli. Zapolia móre	360
XXV Petru Rareșiu se întórce în Moldavia	361
XXVI Mórtea lui Petru Rareșiu	363

SECȚIUNEA B.

**De la mórter lui Petru Rareșiu pîno la mórtea
lui Basiliü Lupu și a lui Mateiü Bassarabă.**

CARTEA I.

<i>De la mórtea lui Petru Rareșiu pîno la mórtea lui Michaelaete Valînte</i>	<i>165</i>
I Mircea III și Elia Rareșiu	365
II Martinușiu supune Trasilvania lui Ferdinandü, apoi se necide de Castaldo	366
III Alessandru Lepușnianu domnū Moldaviei	368

	Pagina.
IV Domnii Români reintroducă pre regina Isabella în Traşilvania	369
V Mórtea Isabellei şi a lui Mircea III	370
VI Jacobü Basilicü destronă pre Alessandru din Moldavia	372
VII Basilicü se face domnū şi ia nu- mele de Eraclide Despotü	374
VIII Tragiculü finitü allü lui Eraclide Despotü	375
IX Alessandru Lepuşnianu se întórce în Moldavia	377
X Mórtea lui Alessandru Lepuşnianu	378
XI Bogdanü IV domnulü Moldaviei se desface de Turci	380
XII Bogdanü IV perde domnia şi mai în urmă vieţia	381
XIII Jonnascu domnulü Moldaviei bate de trei ori pre Turci	383
XIV Jonnascu capitulă şi se uccide de Turci	385
XV Starea Țerriloru circumvecine.	387
XVI Joanne Rupeferü turbură Moldavia	388
XVII Joanne Luteranulü domnū în Moldavia	389
XVIII Joanne Luteranulü perde domnia	491
XIX Cazaciü turbură de nou domnia lui Petru Mircianu	493
XX Petru Mircianu nevoindü se îngre- uedie țerra cu tributü nou se lassă de domniă	494

	Pagina
XXI Michaelae Valinte domnă României . . .	396
XXII Sigismundă Batori uccide pre Ungurii adversarii planulă-seu . . .	398
XXIII Michaelae și Aron cureșă țerrile Române de Turci . . .	400
XXIV Stefană Resvană restornă pre Aron. . .	402
XXV Batalia de la Călugăriani . . .	403
XXVI Armata creștină allungă pre Turci din România . . .	405
XXVII Jeremia Movillă uccide pre Stefană Resvană . . .	406
XXVIII Michaelae bate pre Tătari la Gurguiș . . .	407
XXIX Sigismundă cede Trasilvania lui Rudolfă . . .	409
XXX Sigismundă se întorce în Trasilvania și se reconciliă cu Michaelae. . .	410
XXXI Michaelae trece cu armata în Trasilvania . . .	412
XXXII Batalia de la Sellimberă . . .	414
XXXIII Michaelae coprinde totă Trasilvania . . .	416
XXXIV Michaelae domnă preste celle trei țerră alle Daciei. . .	417
XXXV Michaelae assaltată de Germani, Unguri și Poloni, perde . . .	420
XXXVI Michaelae capetă adjutoriă de la Rudolfă și recuperă Trasilvania. . .	422
XXXVII Michaelae se uccide de Basta. . .	424

CARTEA II.

<i>De la mórtea lui Michaela Valinte pîno la mórtea lui Basiliu Lupu și a lui Mateiu Bassarabă . . .</i>	426
I Radu Șerbanu Bassarabă	426
II Șerbanu bate pre Unguri și uccide pre Moise Székely	428
III Stefanu Bocăcanu domnu Trasilvaniei.	430
VI Șerbanu Bassarabă se impacă cu Stefanu Bocăcanu	432
V Gabriele Batori domnul Trasilvaniei invade România	434
VI Șerbanu Bassarabă bate pre G. Batori. înse Radu răpesc domnia	436
VII G. Batori sevesce asupra Sassiloru, Stefanu Tomșia în Moldavia	437
VIII Domni Români introduc pre Georgiu Beclianu în Trasilvania	439
IX Radu Michaela în Moldavia. Intrigile Greciloru în România	440
X Resbellulu de 30 pe anul.— Casparu Gratianu, espedițiunea încontra Poloniei	442
XI Radu Michaela móre.	444
XII Gabriele Beclianu móre	446
XIII Leone Stefanu și Alessandru Elia	347
XIV Leone Stefanu perde domnia.	348
XV Mateiu Bassarabă domnu României și Basiliu Lupu domnu Moldaviei	45

	Pagina
XVI Basiliu Lupu domnulu Moldaviei se scollu	
incontra lui Mat Basaraba	451
XVII Incercari perfide de a scote pre	
Mateiu Bassaraba	453
XVIII Georgiu I Racoți proclamă pre fiu seū	
Georgiu II principe Transilvan	454
XIX Temusiu pețesce cu armele pre fia lui	
Basiliu Lupu	455
XX Bătălia de la Popricani și de la Finta	456
XXI Basiliu Lupu perde domnia	457
XXII Mateiu Bassaraba more	458

SECȚIUNEA C.

De la mórtea lui Basiliu Lupu si a lui Mateiu Bassaraba pino la Reforma lui Constantin Maurocordatū.

CARTEA I.

<i>De la mórtea lui Basiliu Lupu si a lui Mateiu Bassaraba pino la pacea de la Carloviciu</i>	<i>459</i>
I Constantinū Bassarabă și Georgiu Stefanū	459
II Nebuniete lui Racoți	461
III Radu Michaele în România, Georgiu Ghița în Moldavia, Achațiu Bărcianu Transilvania	463
IV Radu Michaele, Constantinū Bassarabă	-

și Giorgiū Racoți se scollă asupra Turcilorū	465
V. Giorgiū Ghica în România și Stefanū Lupu în Moldavia	466
VI Gregoriū Ghica în România și Michaele Apafi în Transilvania	486
VII Eustratiu Dabișia. Expedițiunea în Ungaria	470
VIII Bătălia de la Leva. Fuga lui Gre- goriū Ghica	471
IX Radu Leone și Elia Alessandru	473
X Duca în Moldavia, Antonū în România.	474
XI Bătălia de la Cămeniția	476
XII Gregoriū Ghica și Stefanū Petriceiū la Poloni	477
XIII Tractatulū de pace de la Juravno.	478
XIV Șerbanū Cantacuzenu în România. Duca în Moldavia și Ucraina	480
XV Impresurarea Viennei	482
XVI Constantinū Cantemirū în Moldavia	483
XVII Trasilvania se supune lui Leopoldū	485
XVIII Șerbanū Cantacuzenu tractediă cu Leopold	486
XIX Constantinū Brancovanu domnu României	488
XX Constantinū Brancovanu mântue țerra de Germani și de Tătari	489
XXI Brancovanu bate pre Germani și introduce pre Tököli în Trasilvsnia	491
XXII Brancovanu cu Tököli se retrage din Trasilvania	492

	Pagina
XXIII Sobieski intră în Moldavia.—Diploma Leopoldină	494
XXIV Constantină Cantemiră mōre. Constantină Duca domnă	495
XXV Mustafa II în Temișiana	496
XXVI Antiochu Cantemiră domnă Moldaviei	498
XXVII Bătălia de la Sânta	499
XXVIII Pacea de la Carloviș	500

CARTEA II.

<i>De la pacea de la Carloviș pînă la Reforma lui Constantină Maurocordată</i>	<i>502</i>
I Intrigi între Brancovanu și Cantemiră	502
II Constantină Duca restaurată în domniă	503
III Francescu Racoți rescollă pre Unguri	504
IV Michaelae Racovișă resturnat de Antiochă Cantemiră	505
V Antiochă Cantemiră resturnat de Michaelae Racovișă	507
VI Michaelae Racovișă resturnat de Nicola Maurocordată	508
VII Nicola Maurocordat resturnat de Deme- triă Cantemiră	510
VIII Demetriă Cantemiră încheiă tractat cu Petru I.	511
IX Bătălia de la Prut	513
X Nicola Maurocordat de a doua oră în Moldavia	514

	Pagina.
XI Constantinū Brancovanu perde domnia.	516
XII Constantinū Brancovanu cu toți fiii seși se uccide la Constantinopoli . . .	517
XIII Stefanū Cantacuzenu cu tată-seși Constan- tinū se uccide la Constartinopoli . . .	519
XIV Nicólă Maurocordatū sevesce în România.	520
XV Joanne Maurocordatū în România . . .	522
XVI Pacea de la Passaroviçiū	524
XVII Nicólă Maurocordatū de a două oră în România	525
XVIII Gregoriū Ghica în Moldavia.	527
XIX Constantinū Maurocordat și Gregoriū Ghica.	528
XX Resbellul între Turcia și între Russia și Austria	529
XXI Pacea de la Singiduuū	30
XXII Reforma lui Constantinū Maurocordatū în România	523
XXIII Reforma lui Constantinū Maurocordatū în Moldavia	533
XXIV Emanciparea Țerranilorū	534

SECȚIUNEA D.

**De la Reforma lui Constantinū Maurocordatū
pino în dillele nōstre.**

CARTEA I.

De la Reforma lui Constantinū Maurocordatū pino

la Constantinu Ipsilante și Alessandru Murusu. 536

I Constantinū Maurocordatū de a cincia
oră în România 536

	Pagina
II Scarlatū Ghica și Joanne Callimachū	537
III Corstantinū Maurocordatū resturnatū de Constantinū Racovițiă	: 539
IV Scarlatū Ghica, Alessandru Ghica, Gre- goriū Ghica, Gr. Callimachū	541
V Resbellulū între Turcja și Russia. Constantinū Maurocordatū móre.	542
VI Gregoriū Ghica espeditū la Petersburgū	544
VII Manuele Rosettū	545
VIII Trăctatulū de la Cuciuc-Cainargi	546
IX Alessandru Ipsilante și Gregoriū Ghica	548
X Nicólă Caragia și Alessandru Maurocordatū	550
XI Michaele Constantinū Suțiu în Rămânia	551
XII Revoluțiunea lui N. Ursu Choria în Trasilvania	552
XIII Nicólă Maurogeni și Alessandru Mauro- cordatū Firariū	554
XIV Alessandru Ipsilante prinsū de Austriaci.	555
XV Austriaciī la Bucuresci. Josefū II móre	556
XVI Pacea de la Sistovū	557
XVII Pacea de la Jassī	558
XVIII Revoluțiunea lui Pasvantoglu. Ucciderea lui Angiarliu	560
XIX Alessandru Murusū în luptă cu Pasvantoglu	661
XX Michaele Suțiu fuge în Trasilvania	563
XXI Alessandru Suțiu preste Moldavia și România	564

CARTEA II.

<i>De la Constantinu Ipsilante și Alessandru Murusu</i>	
<i>pîno în ȕillele nstre</i>	565
I Constantinu Ipsilante și Alessandru Murus	565
II Alessandru Suȕiu și Scarlat Calli- mach domnesc ȕece ȕille.	567
III Constantin Ipsilante preste Romnia și Mldavia	568
IV Btaliile la Dunri ntre Rusȕi și Turci	570
V Constantin Ipsilante depus din domni	572
VI Pacea de la Bucuresci	573
VII Joanne Caragia și Scarlat Cal- limach	576
VIII Alessandru Suȕiu și Michsele Suȕiu. pentru ultima r	577
IX Alessandru Suȕi mrc.— Teodor appuc armele	579
X Alessandru Ipsilante cu eteristi în principate	580
XI Teodor se uccide de Ipsilante.— Btalia de la Drgșian	581
XII Gregori Ghica și Joanne Sturȕia domni	583
XIII Retragererea Turcilor din principate	584
XIV Convenȕiunea de la cetatea Albă.	586

	Pagina
XV Rușii ocupă �rașii principatele Rom�ne	689
XVI Operațiunile bellice la Dunăria	591
XVII Tractatul� de la Adrianopoli	593
XVIII Actul� separat� în respectul� prin- cipatelor�	594
XIX Regulamentele organice	598
XX Michaele Sturđia, Alessandru Ghica și Georgi� Bibescu	600
XXI Miscarea Rom�nilor� din Trasilvania	603
XXII Miscarea Rom�nilor� din principate. Luptele �n Trasilvania	605
XXIII Georgi� Ghica domnul� Moldaviei și Barbu Stirbei� domnul� României	609
XXIV Tractatul� de la Paris�	612
XXV Interregnul�. -- Adunările generale în Principate	615
XXVI Convențiunea pentru reorganizarea Principatelor�	617
XXVII Alessandru Joanne Cusa I domn� Principatelor� Rom�ne unite	634
XXVIII Carl� I de Hohenzollern Domn� con- stituționale all� României.	636

G E O G R A F I A

DACIEI.

Dacia vechiă se întindea de a stânga Dunării de giosă între Tissa și Dunastru, de la 38° pînă la 48° lungime geografică, și de la $43^{\circ} 40'$ pînă la $48^{\circ} 30'$ lățime boreale. Munții Carpaților cari se întind de la apus spre răsărit printre 49° și 50° de lățime geografică, apropiindu-se de nordul Daciei se întorc spre mîdiă-și și se prefac în mai multe ramuri, dintre cari unii încungiuă centrul Daciei și-lă prefac într'o fortărețiă naturale. Centrul acesta încungiuat de munți se numesce astădi *Trasilvania*. Din *Trasilvania* curgă trei rîuri mari: Sameșiuă care se varsă în Tissa superioare, Mureșiuă care se varsă în Tissa inferioare, și Oltul care se întorce spre mîdiă-și și se varsă în Dunăria inferioare. Ținutul de la originea Tisei, care curge de șasupra *Trasilvaniei*, se numesce *Marmorosă*. Din munții appusani ai *Trasilvaniei* surge Crișiuă în trei ramuri și se varsă în Tissa; ținutul percurs de dînsul, între Sameșiuă, Tissa și Mureșiuă se numesce *Crișiana*. Asemine din munții appusani ai *Trasilvaniei* și din ânghiul de cōtră mîdiă-și surge Te-

mișul, care după ce face un arc spre măziă-nópte se întórece spre măziă-đi și se varsă în Dunării; ținutul percursu de dînsul între Mureșiu, Tissa și Dunării se numesce *Temisiana*. Dacia australe, care pórtă astăzi numele special de *România* se imparte prin Oltu în doue părți inaequali. De a drépta Oltului surge din munții Trasilvaniei riul Jâiul, care se varsă în Dunării, de a stânga Argeșul care se unesce cu Dâmbovița și apoi se varsă în Dunării, spre resăritu de la acesta curge Galbinul sau Ialomița. Dacia orientale se imparte asemenea în doue părți prin riul Prutu ce surge din laturea orientale a Carpaților boreali și făcendu un arc spre măziă-nópte se întórece spre măziă-đi și apoi se varsă în Dunării. Intre Prutu și munții Trasilvaniei curge Seretul, primesce în drépta sa Suciava, Moldava, Rapida, Tortosul, Pudna și Buđeul, și apoi se varsă în Duării. Ținutul superior de la surgințile Prutului se numesce astăzi *Bucovina*, ținutul dintre munți și Prutu se ăice *Moldavia*, érá cellu dintre Prutu și Dunastru *Bassarabia*. România cu Moldavia și cu o parte a Bassarabiei compune astăzi Principatele române unite supțu unu guvernú național. Bassarabia în cea mai mare parte e suppusă Rusiei. Trasilvania cu Temșiana, Crișiana, Marmorosul și Bucovina staú supțu sceptrulú Austriei.

Noi vomú începe descrierea acestorú țerrí de la apusú păsșindú spre resăritu.

MARMOROSULŪ.

Marmorosulŭ se mărginesce la mēdiă-nópte și la re-săritŭ cu Carpații prin cari se desparte de Galliția și de Bucovina, la mēdiă-đi cu munții Trasilvaniei și cu Sameșulŭ, la appusŭ cu o parte a Tisei pînă la cotulŭ Essenei, și de aci cu muntele Moncastru, care e unŭ ramŭ allŭ Carpaților. Aria Marmorosului se intinde prestē 300 milliarie geografice pătrate sau prestē 1,200,000 de fălcē de pămēntŭ*)

Riulŭ principale allŭ Marmorosului este Tissa, cāre surge de suptŭ muntele Șessului, curge spre appusŭ primesce în stānga sa Sameșulŭ, se întorče spre mēdiă-nópte, face unŭ cotŭ și se întorče éráși spre appusŭ, cu applecare spre nēdiă-đi, primesco în stānga sa Crișulŭ unitŭ, mai în giosŭ Mureșulŭ, și în fine se varsă în Dunăriă la Titellŭ.

Pămēntulŭ Marmorosului este mai totŭ muntosŭ; Carpații se întindŭ în diverse ramuri între regiunile riurilor, și 'lŭ prefacŭ într'o țerră fórte romantică. Munții sunt accoperiți cu păduri, coprindŭ in sinulŭ lorŭ fórte multe metalle: aurŭ, argintŭ, aramă, ferrŭ, o mare cantitate de sare și de marmure.

Locuitorii Marmorosului sunt Romāni, Rusniaci și Unguri. Romāni și Rusniaci sunt creștinii de ritulŭ re-săritanŭ, uniți cu biserica catolică, aŭ unŭ episcopŭ la Moncastru. Ungurii sunt parte reformați, parte catolici.

*) Inse acumŭ pórta numele acesta numai unŭ ținutŭ de 150 milliarie geografice patrate.

Marmorosulü s'a ținutü mai înainte de Trasilvania, apoi de districtulü Tissianü, appertentoriü la Ungaria, suptü sceptrulü Austriei.

Locurile principale sunt: *Rona* (*Ronaszék*) în regiunea Tissei de susü, cu sarine cari daü pre annü la 40,000,000 de occa. *Sigetulü*, lîngă Tissa, cu unü gimnasiü catolicü, și unulü reformatü, reședinția unü vicariü românü. *Câmpu-lungü*, *Ticeulü*, *Visculü*, *Hustulü*, oppide lîngă Tissa. *Vinariulü* (*Szölös*) lîngă Tissa cu vinü bunü și cu unü mercatü de vite förte căutatü. *Uilaculü*, lîngă Tissa oppidü mercantil, cu navigațiune pre Tissa. — *Moncastrulü* (sau *Muncaciü*), lîngă riulü de assemine numire, reședinția unü episcopü unitü, cetate fortificată, ce servesce de prinsöre a statului. — *Baia-mare*, cetate la marginile Trasilvaniei cu minere și cu monëtäriä, are unü gimnasiü. *Baia de susü* (*Spria*) cu minere de aurü și de argintü.

CRISIANA.

Crisiana se mărginesce la resăritü cu Trasilvania și cu Marmorosulü, la médiä-nöpte și la appusü cu Tissa, la médiä-đi cu Muresiulü prin care se desparte de Te-mișiana.

Din munții Trasilvaniei surgü trei riuri: Crișulü rapidü, ramulü de cötră médiä-nöpte, Crișulü negru, ramulü de miđilocü, și Crișulü albü, ramulü de cötră médiä-đi. Aceste doue din urmă se unescü la oppidulü Bechișü, și după o distanțiä de o posta primescü de a drépta lorü Crișulü rapidü, apoi curgü impreună și se

varsă în Tissa în facia oppidului Ciongradü. De la aceste rîuri și a luatü Crisiana numele seü, care se întinde de preste 560 milliarie geografice pătrate. Ea a formatü in međievü regatulü lui Mariottü care l'a lăs-satü gînerelui seü Soltanü. În seculü XVI și XVII s'a ținutü de Trasilvania, érá apoi s'a allăturatü la Ungaria.

Locuitorii Crisianeî sunt Români și Unguri. Româniî sunt creștini de ritulü resăritanü, parte uniți cu biserica catolică și aü unü episcopü la Urbea-mare, parte neuniți, și aü uuü episcopü la Aradü. Unguriî sunt parte reformați, parte catolici; acesti din urmă aü unü episcopü la Urbea-mare și altulü la Satu-mare.

Locurile printipali sunt: *Satu-mare*, lîngă Sameșiü, din giosü de Baia-mare, reședinția unui episcopü catolicü cu unü gimnasü. *Debreținulă*, oppidü mercantil cu 55,000 locuitorî, are unü collegiü reformatü și unü gimnasiü catolicü. *Urbea-mare* (*Gross-Wardein, Nagy-Varod*), lîngă Crisiulü rapidü, cu 30,000 locuitorî, reședinția unui episcopü românü unitü, și a unui catolicü, are o academiă de legi unü seminariü de clericî, și unü gimnasiü. *Beiușulü*, lîngă Crisiulü negru, cu unü gimnasiü românescü, fundatü de episcopulü Vulcanü. *Bechișulü*, la conflinția Crisiului albü și cellü negru. *Giula*, lîngă Crisiulü albü. *Aradulü*, lîngă Mureșiü cu 20,000 locuitorî, reședinția unui episcopü românü neunitü, cu unü gimnasiü catolicü, unü seminariü românescü și o scölă prepărătoriă românescă.

TEMIȘIANA.

Temișiana se mărginesee la médiă-nópte cu Mureșul, la appusă cu Tissa, la médiă-đi cu Dunăria, la resărită cu Carpații ce o despartă de România și de Trasilvania. Din munții acestia surge Temișul care curge mai ântăiū spre médiă-nópte, apoi formédiă unū arcū întorcându-se spre médiă-đi, și în fine se varsă în Dunăriă. De la acestū riū și a luatū Temeșiana numele seú; astăđi se numesce Banatulū Temișianū, și se întinde preste 500 miliarie geografice pătrate.

Pămêntulū ținutului acestuia este fórte tertile, și produce cellū mai formosū grânū; munții coprindū aurū, argintū, aramă, ferrū, și minererele sunt în lucrare seriósă.

Locuitorii Temișianeii sunt: Români, Germani, Serbi și Unguri. Români sunt creștini de ritulū resăritanū, parte uniți cu biserica catolică, parte neuniți; Serbi sunt toți neuniți; Germani și Unguri sunt parte catolici, parte protestanți. În Temișiana e unū episcopū românū unitū la Lugoșiū, trei episcopii neuniți, unulū la Temișióra, unulū la Verșețiū, și unulū catolicū la Temișióra.

Tótă țerra se împarte în trei districte și în marginea militariă.

Locurile principale sunt: *Temișióra* lóngă canalulū Becū allū riului Temișū, forteréțiă cu trei suburbie, capitalea Temisianeii de pre timpulū Dacilorū, reședinția unū episcopū catolicū care se numesce de Cinade, și a unū episcopū neunitū, cu unū seminariū și cu unū gimnasiū catolicū. *Lugoșiulū* lóngă Temișū, mai totū românescū, reședinția unū episcopū românū unitū, *Lipova*

(*Lippa*), lîngă Mureșiū, oppidū mercantil, mai totū românescū. *Sânt' Nicóra* (*Szent-Miclos*) cu unū institutū agronomic practicū. *Căcânda* și *Bescăreculă*, oppide mercantili. *Verșetiulū*, reședinția unuī piscopū, neunitū cu unū seminariū de clerici și cu unū gimnasiū. *Ora-viția*, oppidū montanū cu minere de argintū, aramă și ferrū. *Săbeșiulū* (*Karanszebes*), lîngă Temeșiulū de susū, oppidū mărginariū cu prefectura regimentului românescū, unuī episcopū românū neunitū, cu o scōlă militariă. *Meadia* lîngă riulū Cerna (*Tierna*) cu băie minerali. *Rușia-va* la gura Cernei, oppidū mercantil. Aci fu în vechime cetatea *Tierna* în care Traianū asșediă o coloniă romană. *Biserica-albă*, prefectura regimentului illuricū. *Palanca-nouă*, lîngă Dunăriă, unde fusse în vechime *Lederata*. *Panciova* (*Pantidava*), prefectura regimentului germanū.

Căllile principalī alle acestorū ținuturī sunt :

Callea Tissană de la passulū Borșia din Marmorosū la Sigetū, la Cămpulungū, la Ticeū, la Viscū, la Hustū, la Moncastrū.

Callea de la Baia-mare la Sigetū, și de la Baia-mare la Satu-mare, de aci la Carelli (*Nagy-Karoly*), și apoi la Debreținū, și de acollo la Tocaī lîngă Tissa.

Callea de la Urbea-mare la Salinicū (*Szolnok*) lîngă Tissa, de unde apoi duce callea ferrată la Pesta.

Callea de la Urbea-mare la Aradū lîngă Mureșiū.

Callea de la Dobra pre lîngă Mureșiū la Aradū, de acollo la Salinicū lîngă Tissa. Cea de la Aradū la Ciongradū lîngă Tissa, de la Aradū la Segedinū lîngă Tissa în fațiă cu gura Mureșiului.

Calea de la Aradū la Temișióra, apoi la Versețiū și la Palanca.

Calea de la Dobra prin Făgetū la Lugoșiū, la Temișióra, și de aci la Segedinū, de unde apoi duce calea ferrată la Pesta.

Calea de la Lugoșiū la Săbeșiū și la Rușiava.

Calea de la Rușiava pre lîngă Dunăriă la Biserica-albă și de aci la Panciova.

Afară de acestea mai sunt și altele prin șesurile celle intinse alle regiunei Tissei, inse neasternute cu petrișiū, și din acéstă causă fórte greu de âmblatū în timpul ploiosū. Chiarū nici celle numerate aci nu sunt tóte făcute.

Dară în anniī din urmă s'a făcutū calea ferrată de la Segedinū la Temișióră, și de acollo la Bađiașiū lîngă Dunăriă.

TRASILVANIA.

Trasivania se mărginesce la resăritū cu Moldavia de care se desparte prin Carpați, la médiă-đi cu România, de care se desparte assemine prin Carpați, la appusū cu Temișiana și cu Crișiana de cari se desparte prin mai multe brație de munți, la médiă-nópte cu Crișiana și cu Marmoroșulū, de cari se desparte assemine prin mai multe brație alle munțilorū Carpați, pino la confi-niulū triplu de suptū care surge Rapida în Moldavia, Sameșiulū în Transilvania, și Tissa în Marmorosū.

Aria Transilvaniei se întinde preste 1100 milliarie geografice pătrate, saū preste 4,446,000 fălci de pământū, mai totū muntosū cu fórte puține șesuri.

Riurile cele mai însemnate alle Trasilvaniei sunt :
 Mureșul care surge suptă póllele Carpaților ce despartă Trasilvania de Moldavia, curge spre médiă-nópte și apoi se îndreptédiă spre appusă cu applecarea spre médiă-đi, și taiă țerra în diagonale pino ce pētrunde pîntre munții ce o despartă de Temișiana apoi îndreptându-se spre appusă se varsă în Tissa, în fația Sege-dinului.

Oltul său Aluta care surge assemine de suptă póllele Carpaților ce despartă Trasilvania de Moldavia, nu departe de la originea Mureșului, curge spre médiă-đi, apoi face unū cotū, se întórce spre médiă-nópte și după ce formédiă altū cotū contrariū plécă spre appusă, se întórce spre médiă-đi și pētrunde pîntre Carpații ce despartă Trasilvania de România, și la Turnū se varsă în Dunăriă.

Sameșul are doue brație : Sameșul mic care surge din munții Crișiani și curge spre resăritū, și Sameșul mare care surge din Carpații ce despartă Trasilvania de Moldavia, și curge spre appusă, amîdoue se unescū la Deșiū, de acollo formédiă trei coturi mari, unulū spre médiă-nópte, allū doilé spre médiă-đi, și allū treilé spre resăritū, apoi după ce a scăpatū de munții Trasilvaniei se îndreptédiă spre appusă cu applecarea cōtră médiă-nópte, și se varsă în Tissa superióre.

Afară de aceste trei riuri mari, mai sunt altele mai mici :

Intre Mureșiū și Oltū curgū spre appusă Tîrnava mare și Tîrnava mică, amîdoue se unescū la Blașiū, și apoi se varsă în stînga Mureșului.

Intre Mureșiū și Sameșul mic dîntre munții ap-

pusanî curge spre resărită Aurariulă și se varsă în drépta Mureșului.

Din Carpații ce despartă Trasilvania de Moldavia surge Négra, care se varsă în stânga Oltului.

Din Carpații ce despartă Trasilvania de România surgă Săbeșulă, Vinerca, Sargeșulă (Streiulă) cari se varsă în stânga Mureșului.

Trasilvania n'are lacuri mari, ci numai nisce bălți, mai allessă în regiunea Mureșului de miđi-locă; dară are fôrte multe ape minerală.

Trasilvania e încongiurată de munți de tôte părțile; cei mai mari sunt Carpații cari o despartă de România, și între acestia figuréđiă Bucegiă, verticele Rege-lui, Surulă și Reteđiatulă. Dară și regiunile diverse-loră riuri în întrulă țérrei se despartă prin culmi înalte; cari forméđiă totă atâte vâlă formóse.

Clima e fôrte variată, cu tôte acestea sănétósă.

Păméntulă Trasilvanieiă coprindé în sinulă seă fôrte multe multe metalle, și e cea mai avută țérră în minere de aură din tótă Europa. Munții aurari între Trasilvania și Crișiana suut plini de acestă metallă prețiosă; riurile coprindă assemine aură de care se spală o cantitate însemnată. Afară de aură, mai este argintă, aramă, ferră, plumbă, mercuriă și alte metalle. Minerali sunt cuarțiă, marmure, cristală de munte, sare petró-să în fôrte mare cantitate, pétră, puciósă, pecură și altele:

În Trasilvania se scóte pre annă:

Punđă austriaciă, cară facă florentină de aură:

2000	de aură	320,000
3000	de argintă,	32,000
		<hr/>
		352,000

	Transportă	352,000
200,000	de aramă,	31,000
6,000,000	de ferru,	133,000
100,000,000	de sare,	666,000
	Summa	<u>1,182,000 galb.</u>

Pământul Transilvaniei e foarte fertile, munții sunt acoperiți cu totu genul de arbori, și afară de munți sunt păduri prin mișilocul țerei, numai regiunea de mișloc a Mureșului, numită Câmpia, este lipsită de arbori; grădinii sunt multe cu totu genul de pomi, meri, peri, pruni, nucii, persici, gutoi, cireși, vișini; câmpurile producă cucurușii, grâne, secare, mei, orșii, avenă, saracină, linte, ină, cânepă, fasole, mazere, pepeni, cartofi, tăbacă și totu genul de legumi și de erbi; viile producă multă și bună vină; dară pământul cere multă cultură, și nu se pôte compară cu allă României.

După datele statistice de înainte de 1848, a $\frac{1}{4}$ parte din pământul Transilvaniei e arătură, a $\frac{1}{3}$ parte e vii (*vineae*); a $\frac{1}{9}$ parte e grădinii și fenație, a $\frac{1}{9}$ parte e pășune, a $\frac{1}{4}$ parte e pădure, și ceva mai bine de $\frac{1}{5}$ parte e locă cuprinsă de lacuri, de riuri, de drumuri, de sate și de cetăți.

Productele annuali sunt :

8,000,000	pătrântarie	dă grână (triticum),
8,000,000	"	" secară,
1,000,000	"	" orșii,
4,000,000	"	" allacă și avenă,
14,000,000	"	" cucurușii (porumb),
250,000	"	" mellai și săracină,
<u>35,250,000</u>	"	<u>" cereali.</u>

Afară de acestea, produce pe annū :

7,500,000 urne de vinū,

40,000 centenarie de tabacū,

8,000,000 centenarie de paie,

11,000,000 centenarie de fânū, și se taiă,

1,000,000 stînșinī cubicī de lemne de focū.

Animalī domestice și selbatice se nutrescū destulle , boī, bivoli, ouī, capre, porci, cai, catīri, asini, urși, lupi; veđiuri, riși, porci selbaticī, cerbi, căpriori, iepuri și altele; fórte multe păsseri domestice și selbatice; apoi albine, pesci și raci.

Înainte de annulū 1848 Trasilvania nutria :

350,000 cai, 250,000 boi, 550,000 vaci, 2,000,000 oi, 75,000 capre, 350,000 porci, 13000 albinărie, și producea pino la 40,000 centenarie de lână.

Locuitorii Trasilvaniei numeră aprópe la 2,400,000 de sufflete, dintre acestia sunt Români la 1,500,000; Unguri și Secui la 600,000; Germani și Sasși la 200,000; Greci, Armeni, Țigani și Judani împreună la 100,000 de sufflete.

Românii, Grecii și Țiganiii sunt creștinii de ritulū resăritanū, împărțiți în uniți și neunițicu biserica catolică. Germanii, Ungurii și Secuii sunt parte catolici, parte reformați (calvini); Sasșii sunt protestanți (luterani); dară între Unguri sunt și ariani sau unitari, însepușini la numărū; Armenii și-au ritulū lorū și sunt uniți cu biserica catolică; Judanii urmēdiă legea lui Moise. Românii uniți au unū arhiepiscopū și unū episcopū, cei neuniți au unū arhiepiscopū. Catolicii au assemine unū episcopū, protestanții, reformații și unitariii și-au superintendentii lorū.

Cea mai mare parte dintre locuitorii Trasivaniei, și mai virtosă Români se ocupă cu lucrarea pământului și cu crescerea vitelor, apoi cu scoterea metalelor și a sării. Locuitorii oppidelor se ocupă cu industria și comerțul. Intre Sassi sunt muți opifici și au fabrici de pânură ordinară; cu negoțiul se ocupă mai multă Grecii, Armenii și Români. Trasilvania vinde sare, lemne, funii, lână, și cumperă totu genul de articole pentru commoditățile vieții. Prețitul articolelor ce cumpără Trasilvanii e de o mesură cu prețitul articolelor ce vindu.

Trasilvania formă în vechime *Dacia centrale*; în medievu aveă principii sei Români; de la veuirea Ungurilor în părțile Dunării de mijlocu, ea veni suptu potestatea acestora, și se guvernă de duci sau prefecti impuși de cōtră acestia; la anul 1526 deveni liberă, și se guvernă de principii indigeni pino la anul 1692, cându veni suptu sceptrul Austriei; la anul 1765 se înalță la demnitatea de mare principatu. Ea se guvernă astă-zi de unu guvernă regal allesu cōtră țerră.

Trasilvania se împarte firesce în regiunea Mureșului, în regiunea Oltului și în regiunea Sameșului. Regiunea Mureșului cea mai mare dintre toate, se împarte în regiunea Mureșului de susu și în regiunea Mureșului de mijlocu. Inse în respectul administrativu se împarte în comitate și în districte, în fundul regală (suptîmpărțitu în 9 scaune și 2 districte) și în fundul Securilor (suptîmpărțitu în 5 scaune).

Locurile principale alle Trasivaniei sunt:

Alba-Julia (*Belgradu*, *Carlsburg*, *Feyérvár*), la gura Ampoiului lōngă Mureșu, cetate fortificată, numită *Apulum*

pre timpul imperiului roman, cu mulțime de monumente romane; în medievă reședința principilor Trasilvaniei întărită din nou de imperatoriul Carol VI la anul 1725; scaunul arhiepiscopului român unit care petrece la Blași, a episcopului catolic, are un seminariu pentru clerul catolic și un gimnasiu, o observatoriă astronomică, și o monetărie. Fortăreața împreună cu cetatea de lângă dinsa numeră astăzi la 12,000 locuitori.

Clușiu (*Klausenburg Kolosvár*), lângă Sameșiu mic cu 25,000 locuitori, scaunul guvernului regal, are un liceu catolic, un collegiu reformat și un unitariu, un muzeu și observatoriă astronomică.

Săbiniu (*Hermannstadt*), lângă râul Săbiniu ce se varsă în Olt, cu 24.000 locuitori, reședința prefecturii militare, a mitropolitului român neunit și a comitelui săsesc; are o academie de legi, un gimnasiu catolic și altul protestant, un seminariu pentru clerul român neunit și o școală prepăritoriă, mai multe școle mercantile, un muzeu, o bibliotecă și o galerie de picture proprietate a baronilor de Bruckenthal. Cetatea acesta e cunoscută din înalta vechime, și are multe reminiscențe de istorie.

Brașiovu (*Kronstadt*). în ținutul numit țerra Birsei, nu departe în Olt, cu 30,000 locuitori, are un gimnasiu protestant, unul catolic și unul românesc, este cetatea cea mai industriasă, și face cellu mai întinsu commerciu; negoțiu ei cu România e foarte viu.

Tirgulu-Mureșiu (*Maros-Vásárhely*), lângă Mureșiu de sus, cu 15,000 locuitori, scaunul tribunariului de appellu (numit tablă regale), are un collegiu

reformată ună gimnasiu catolică și o formosă bibliotecă fundată de comișii Telleky.

Bisterția, lîngă riul de assémine nume ce se varsă în Sameșul mare, cu 16,000 locuitori, capitalea districtului, are ună gimnasiu catolică și unul protestante, ea făcea mai înainte ună commerciu însemnată cu Moldavia, acum înse este în decădere.

Deșulă, la confluența Sameșului mare și mică cu 10,000 locuitori, are ună collegiu reformată.

Afară de acestea mai sunt în Trasilvania:

Gerta (*Napoca* la Români, *Szamosujvár* la Unguri) lîngă Sameșul mică, reședința unui episcop român unită, cu ună castellă în care e prinsorea primăria a Trasilvaniei, oppidă mai totă locuită de Armeni.

Turda (*Salinae* la Români), lîngă riul Aurariu, cu ună collegiu reformată.

Aiudulă (*Bruca* la Români, *Nagy-Enyed* la Unguri) lîngă Mureșul de mijloc, cu ună collegiu reformată.

Blașulă, la confluența ambelor Tîrnave, scaunul arhiepiscopului român, cu ună gimnasiu și ună seminariu pentru clerul românesc unită.

Cetatea de baltă (*Kükülö*, *Kokelburg*), castellă lîngă Tîrnava mică, în meșievă proprietate a domnilor Moldaviei.

Medieșă, *Ellisa*, *Sedișóra* și *Pretoriul Secuilor* (*Udvarhely*), lîngă Tîrnava mare.

Tîrgul Secuilor (*Kézdi Vásárhely*), lîngă Négra, spre resărită de la Brașiovă.

Făgărașulă, între Brașiovă și Săbiniu, lîngă Oltă cu ună podă minunată pre acestă rîu.

Săbeșulă (*Mühlenbach*), lîngă riul Săbeșiu ce se varsă

în Mureșiu, — apoi *Orestia*, *Deva* și *Dobra*, lângă Mureșiu.

Uniedóra, lângă Cerna, patria lui Joanne Corvinu, și *Sargeșiu* saú *Hașiegiu* lângă Streiú. Nu departe de la acesta suntú ruinele *Sermisegetuseș*, capitalei Daciei, numită de Romani *Ulpia Traiana*.

Minere de aurú sunt : la *Abrud*, *Roșia*, *Aufena*, *Auraria*, (*Zalatna*), *Ondollú*, *Boișia*, *Săcărîmú*, *Crișiu*; de aramă sunt la *Dominicú*, și în regiunea *Lepușiu*; de ferrú la *Uniedóra*.

Sarine sunt la *Visa*, preste déllú de la *Săbiniú*, la *Ulióra* lângă Mureșiu, și lângă *Deșiu*.

Ape minerali sunt la *Arapatacú* nu departe de la *Brașiovú*, și la *Borsecú*, în vallea *Bistrițioarei* care s'a ocupatú de còtră *Trasilvanii* de la *Moldavi*.

Căllile principalí alle *Trasilvaniei* sunt.

Callea australe, de la passulú *Oitusulu* spre appusú, trece prin *Tirgulu Secuilorú*, la *Brașiovú*, unde se unesce cu callea de la passulú *Temišiu*lu, merge prin *Făgărășiu* la *Săbinú*, unde se unesce cu callea de la *Turnulú-roșiu*, merge priu *Mercuria*, la *Săbeșiu*, la *Deva*, la *Dobra*, și trece în *Temišiana*.

Callea mediană, de la *Săbeșiu* la *Alba-Julia*, și de acollo dreptú spre médiă-nópte prin *Aiudú*, *Turda*, *Clușiu*, *Gérta*, *Deșiu*, la *Baia-mare*.

Callea boreale, de la *Deșiu* la *Bisterția*, și de acollo prin passulú *Burgulu* la *Dorna* în *Bucovina*.

Callea de la *Clușiu* la *Huiodinú* în vallea *Crișiu*lu rapidú, spre *Urbea-mare*.

Calea Murcșiuului, de la Turda spre Tîrgul Mureșiuului, și de acollo prin Reginu la Bisterția.

Calea de la Tîrgul Mureșiuului la Sedișióra.

Calea de la Săbiniu la Medieși, și de acollo pre lîngă Tîrnava mare la Sedișióra, la Pretoriulu Secuiloru la Cicu saș Mercuria Secuiloru.

Calea de la Sânt' Nicora (*Szent-Miklos*) prin Mercuria Secuiloru la Tîrgul Secuiloru (*Kézdi-Vásárhely*)

Calea de la Orestia la Sargețiu (Hațiegü), și de acollo prin passulu porții de ferru în Temișiana.

Calea de la Sargețiu la passulu Vulcanului în România.

PRINCIPATELE ROMANE UNITE.

Principatele române unite se despartă de Trasilvania prin catena munților Carpați, și de Moesia prin fluviul Dunăria. Marginea actuală despre mēdiă-nópte și resărită e o trăsură arbitrariă.

Dunăria surge din Germania, și curge spre resărită, se numește Dunăria superiōre pîno ce trece în vallea Carpaților, de aci se chiamă Dunăria de mișloc pîno ce se apropiă de România, érá după ce trece în vallea dintre Carpați și Eneu se numește Dunăria inferiōre pîno ce se vérsă în marea négră. Acéstă parte din urmă (Dunăria inferiōre) se numia în vechime și Istru. Ea se plécă mai ântăiū spre mēdă-qi, apoi se întórce éráși spre resărită, și spallă totă marginea meridionale a României, apoi se întórce spre mēdiă-nópte, și după ce primesce în stînga sa rîurile Moldaviei, Seretului și Prutulū, se îndreptēdiă spre resărită, formândū marginea Bassarabiei, și se descarcă în marea négră (Pontulū eussinū.)

Tóte celledalte rîuri alle României unite se vérsă în Dunăriă.

Dintre acestea cellū mai mare este

Oltulū saū Aluta, care se nasce în Trasilvania. pe trunde printre Carpați în vallea Dunării, desparte Ro-

mânia proprie în două părți, și primesce în dreapta sa Lotrul și Olteșul, și apoi se vârsă în Dunărie.

Jâul care surge asemenea din munții Trasilvaniei, curge printre Dunărie și Olt, primesce în dreapta sa Motrul, în stânga Salcea și Amarata, și se vârsă în Dunărie.

Argeșul, care surge din Carpați de a stânga Oltului, curge spre mîdă-și cu appecare spre resăritu, se uneste cu Dâmbovița, care vine asemenea din Carpați, și apoi se vârsă în Dunărie.

Galbinul său Jallomița, care surge asemenea din Carpați, de a stânga Dâmboviței, curge spre mîdă-și, și apoi se întorce spre resăritu, și se vârsă în Dunărie.

Seretul, care surge din pîllele Carpaților despre resăritu, curge spre mîdă-și prin miș-locul Moldaviei, primesce de a dreapta sa riul Suciava, Mondava, Rapida (sau Bistrița), și Tortoșul, de a stânga sa Bărladul, și ărăși de a dreapta sa Pudna unită cu Milcovul, apoi Rîmnicul și Bușul din România australe. și se vârsă în Dunărie, între Brăila și Galați.

Prutul, care surge asemenea din pîllele Carpaților despre resăritu, curge spre resăritu pîno la cotitura Bădăușilor, apoi se întorce spre mîdă și, și formează linia despărțitorie între Moldavia și Bassarabia, primesce de a dreapta sa riul Gîgia, și se vârsă în Dunărie din gîosul de Galați.

România are foarte multe lacuri spre Dunărie, și patru în regiunea Bușului, dintre cari merită însemnare Balta-albă, foarte renumită de câți-va ani încóce pentru efectele ei cele salutare. În Moldavia este lacul Brateșului la gura Prutului și lacul Dorochoiului prin care

trece Gîgia. Dară cele mai mari sînt în Bassarabia la Dunăria de giosă, precumă: lacul Cagulă, lacul Jalpugului, lacul Caltabugului, și lacul Chitaiului; apoi la marea neagră, lacul Sassicului și lacul Alibegului, împărțit în trei, cari se despart de marea neagră numai prin o limbă îngustă de pământ.

Territoriul principatelor române unite (care formă în vechime Dacia inferioară) se întinde pînă la 2260 miliarde geografice patrate, dintre cari România austriacă (pînă la Milcov) cuprinde 1300, și cea orientală (Moldavia, împreună cu partea restituită a Bassarabiei) 960 miliarde geografice patrate.

Pământul principatelor române unite cuprinde în sinele sale metale: aur, argint, aramă, fier, plumb, mercur, și altele; însemine mineralele nu sînt în lucrare, mai înainte se culegea aur din arena rîurilor și se scotea aramă din munți, acumă au încetat și acestea. Minerale sînt: cuarț, granit, marmură, piatră calcară, sare petrosă în foarte mare cantitate, care face țării un venit însemnat, cărbunii de piatră nu se caută; ambra se află în destulă; fântăni de pcură copioase, cari singure se cultivă, afară de sarine.

România în cea mai mare parte e un șes întins, ăra partea de cîtră mîdiă-noapte e muntoasă; pământul e foarte fertil, munții sînt acoperiți cu tot genul de arbori, și afară de munți sînt păduri foarte multe, însemine de câți-va ani începe au început a se rări; apoi sînt grădini cu tot genul de pomi, meri, peri, pruni, nucii, persici, gutăi, diardiari, caissii, cereși, vișini, duși. Câmpurile produc porumb (cucuruz), grăne, secare, mei, orz, saracină, linte, ină, cînepă, fasole, mazare, pe-

peni, cartofi, tabacü (tutunü), și totü genulü de legumî și de erbe. Viile producü vinü multü și fórté bunü.

Animalî domestice și selbatice se nutrescü fórté multe în România: boî, bivoli, oi, capre, porci; cai, catiri, asini; urși, lupi, vulpi, riși, veđiuri, porci selbatici, cerbi, capriori, iepuri, și altele. Dintre passeri mai însemuate sunt: vulturi, falconî, corbi, cióre, păuni, găini, gâsce, cocori, rație, curcani, porumbi, grauri, sturđi și altele. Insecte diverse, dintre cari celle mai folositorie sunt albinele cari producü mere în cantitate însemnată, și vermi de metasse cari producü fórté multă metasse. In ape se află pesci, morunü, cegă, somnü, crapü, sciucă linü și alte specie.

Locuitorii principatelorü unite sunt Români cari facü maioritaea absolută, apoi sunt: Italiani, Francesi, Greci, Arnauți, Bulgari, Germani, Unguri, Țigani și Judani, înse toți acestia nu facü nici a patra parte din locuitorii țerrei.

Locuitorii României unite sunt mai toți creștini, de ritulü oriental, și staü suptü unü primat, unü metropolitü și șesce episcopi. Dintre străini mare parte sunt catolici, și staü suptü doi episcopi, apoi sunt protestanți și reformați (calvini). Judanii sunt de legea lui Moise. Machomedanilorü nu le este iertatü se aibă biserici (*giamii*) în țerră.

Numërulü tutorü locuitorilorü se suie la 4,730,000 suflete, și a nune 3,000,000, sufflete de a drépta Milcovulü (în România proprie și dissă), și la 1,730,000 suf-

flete de a stânga Milcovului (în Moldavia cu partea Bassarabiei).

Cea mai mare parte dintre locuitorii pământeni se ocupă cu lucrarea pământului și cu crescerea vitelor. Locuitorii oppidelor se ocupă cu industria și cu negoțiul. România vinde vite, pei, lână, bucate, lemne, sare; și cumperă pannură, totu geniu de pânziatură, instrumente de lucratu, vase de vitru, de porțellanu, de metalle; sacharū, cafea, tutunū turcescū, diverse juvaiere și alte articule de lussū. Dară prețiu articulelor ce vëndū Româniî întrece cu multū prețiu articulelor ce cumperă acestia de la străini.

Veniturile țerreî se suie la 5,000,000 galbinî saū 60,000,000 franci, saū 162,000,000 lei pre annū

Principatele române unite formediă unū statū suptū protecțiunea porții ottomane și suptū garanția puterilor europeane.

Forma guvernului e monarchicā constituționale ereditariā. Principele saū Domnulu Principatelorū române unite guvernă cu concursulu ministrilorū cari suut respundători cōtră țerrā. Puterea legislativă se essercită prin adunarea generale care se compune din douē camere, una a deputațiilorū și alta a senatorilorū alleșși. Domnulu sancționediă și promulgă legile.

Principatele române se compunū din România de a drépta Milcovului (România australe, saū proprie đissă), și din România de a stânga Milcovului (România orientale, Moldavia, dimpreună cu partea Bassarabiei cea restituită).

In respectulu administrativū România întrégă se îm-

parte în 33 districte, 5 de a dreapta Oltului, 12 între Oltuși Milcovă, 13 între Milcovă și Prut, și 3 între Prut și Marea neagră, precum urmărește: 1) Districtul Medinților, 2) all Jâiului de sus, 3) all Jâiului de jos, 4) all Vâlci, 5) all Romanașilor, (desparte Oltul), 6) all Argeșului, 7) all Oltului, 8) all Teleormanului, 9) all Muscellului, 10) all Ilfovului, 11) all Giurgiuului (numit și all Vlăscei), 12) all Dâmboviței, 13) all Praovei, 14) all Galbinului (sau Jallomiței), 15) all Râmnicului sărat; 16) all Bușului, 17) all Brăilei, (desparte Milcovul), 18) all Pudnei, 19) all Baccoului, 20) all Romanului, 21) all Petrei (numit și all Némțului), 22) all Suciavei. 23) all Dorochoiului, 24) all Botoșanilor, 25) all Jasilor, 26) all Vasluiului, 27) all Fălciilor, 28) all Bârladului (numit și all Tutovei), 29) all Tecucilor, 30) all Gallașilor (numit și all Covurluiului), (desparte Prutul), 31) all Cagului, 32) all Smeilului, 33) all Bolgradului (coloniile).

Fiă-care district se împarte în mai multe cercuri sau plase. În fruntea fiă-cărui district este câte un prefect, și în fruntea fiă-cărui cerc câte un suprefect. În fiă-care district este un tribunariu, sau judeciu, compus din un președinte și doi assessor, cu un procuratoriu all statului.

Afară de aceste tribunare de întâia instanță, sunt patru curți de appellu, la București, Iași, Craiova, Foxian, și o curte de cassațiune la București.

Locurile cele mai însemnate alle României sunt:

București, lângă riul Dâmbovița care se vârsă în Argeșiu, și apoi amestecată cu acesta, în Dunăria. Nu-

meră peste 150,000 locuitorî. Este întâia capitale a Principatele române unite, scaunul guvernului, primația țerei, reședinția consulilor puterilor străine, și a episcopului catolic cu titlul de Nicopoli, centrul districtului Ilfov. Intre edificieile acestei Capitale merită însemnare: palațiul statului, palațiul fostului domn Georgiu Bibescu, edificat de principele Constantin Brancoveanu pe la anul 1700, palațiul fostului domn Gregoriu Ghica, și allu fostului domn Barbă Stirbei, teatrul național, universitatea, metropolia, biserica principelui Radu, Sărindariul, Curtea-véchiă (biserica în care se ungă domni), biserica sântului Georgiu, biserica sântului Spiridon, biserica metropolitului Antim. Intre asșediămintele publice sunt de însemnat: universitatea cu ună museu de anticități, ună museu de istoria naturale, o scóla de pictură și o bibliotecă; trei gimnasie, seminariul metropoliei, scóla de medicină, scóla secundariă de fete (cu ună internat), 12 scóle primarie de băiați, și altele 12 de fete, mai multe pensionate private. Afară de acestea, spitariul de la Colția, spitariul Brâncovenesc, institutul filantropic, tipografia statului, casarma de pe deallul Spirei, casarma numită Malmaison, monasteriul Cotroceni și monasteriul Văcăresci afară din cetate. — Lôngă Bucuresci, la Panteilemon, e ună institut de agricultură.

Jassi (*Jessi*, *Essi*) lôngă riușiorul Bacchului care se vérsă în Gigia, érá acésta în Prut, cu 80,000 locuitorî, a dóua capitale a principatelor române unite *), și

*) La anul 1565 Alessandru Lepusnianu strămută reședinția domnescă de la Suciava la Jassi, și de atunci încóce domni țerei ședură pururé la Jassi.

centrul districtului de asemenea numire, reședința unui metropolit român și a unui episcop catolic care poartă titlul de Benderiș. Intre edificiele cele mari și între stabilimentele publice merită însemnare: palatul statului cu curtea de appellu, catedrala metropoliei, monasteriul sântilor Treierarchi cu remășișiele cuvioșei Parasceve, edificat de principele Basiliu Lupu, la anul 1644; biserica sântului Nicola cellu mare, numită și biserica domnescă, edificată de Ștefanu cellu mare la anul 1474 în care se ungea domniș, și mai multe alte biserică. In Jassi este o universitate, trei gimnasia, o școlă preparatoriă de inveșiatori, o școlă secundariă de fete (cu unu internatū), o școlă militariă, 6 școle primarie de băiași, și alte 6 de fete, o școlă de arși, unu institutū de maternitate cu o școlă de obstetriciș, fondată de domnul Gregoriu Ghica, o școlă arménă, unu cabinettū de istoriă naturale, 3 spișarie, o grădină publică, o móră de vaporū în suburbiul Pecurariș. — Impregiurul Jassiloru sunt mai multe monasterie: *Socolla* cu seminariul Beniaminū, *Cetașiu* și *Gallata*, monasteriul principelui Arone, edificat la anul 1593. — De la Socolla preste valle e grădina fostului domn M. Sturđia, fórte mare și frumósă.

Craiova, lóngă Jaiū, cu 40,000 locuitori, capitalea României mici, cetate fórte vechiă, care a trecutū prin multe catastrofe. Craiova în meșievū era reședința Banilorū, acumū e centrul districtului Jaiului de giosū, cu o curte de appellu, are unu gimnasiū, o școlă secundariă de fete, 3 școle primarie de băiași, și 3 școle primarie de fete, și mai multe pensionate private.

Turnulū Severinū, lóngă Dunăriă, calle de o postă din giosū de gura Tiernei, cellu dintăiū locū unde aū

descălecată Români, cându a venit în Dacia suptă Traiană imperatoriulă. Din giosă de Severină se vedă încă ruinele minunatului podă ce construisse Traiană peste acestă fluviu între anni 104 și 106 după Chr. Următoriulă seă Adriană 'lă strică din gelosiă. Severă edifică castellulă ce pörtă numele lui pînă astăzi. Barbarii 'lă derimară. După acstea, Justiniană edifică castellulă Teodora, cu numele împărătoresei soției selle, alle căruia ruine se vedă încă, din susă de capulă podului lui Traiană. În meșievă Româniă întăriră loculă cu mură, și susținură acolo multe lupte cu barbarii, mai vėtosă cu Ungurii, în fine se derimă cetatea, baniă Severinuluiă trecură la Craiova, episcopulă 'și mută reședinția la Rômnică lîngă Oltă, locuitorii întemeiară altă oppidă în vecinătate, spre resărită de la Severină, 'lă încinșeră cu vallă și i dederă numele de Cernenți. Severinulă după ună intervallă îndelungată se restabili de principele Alessandru Ghica pe la anulă 1837, și acumă înflorește din ți în ți. Ellă e centrulă districtului Meșiniloră, cu ună portă, și cu o trecătoria peste Dunăriă la Cladova, are o carantănă fôrte bine construită, o scólă publică de băiați și una de fete.

Calafatulă, lîngă Dunăriă, din giosă de Severină, cu trecătore peste Dunăriă la Vidină, locă famosă în istoria României pentru multele bătalie ce s'aă făcută acolo. Are o scólă primariă de băiați și una de fete. — Calle de o postă din giosă de Calafată, este cotulă Dunării unde se vėrsă riulă Arșariu în drepta ei, și de unde apoi înainte începe Dunăriă a curge spre resărită. Aci se vedă încă ruinele vechiei cetăți romane *Ratiaria*, capitala Daciei ripeane.

Gura-Jâiului (*Pichettü*), locu însemnatu numai pentru trecătoria la Oréva sau Régova, unde se vedu ruinele vechiei cetăți romane *Regianu*.

Celleș, nu departe de gura Oltului, lîngă Dunăriă, cu trecătoria la Istru. Acî se vedu din partea României ruinele cetății *Sucibida*, la capul podului celui construitu de Constantinu imperatoriulü; de partea dreptă a Dunării se vedu încă și mai multe ruine. — De la Cellei merge callea cea asternută cu pétră, spre médiă nôte în susu la Caracalla, și de aci în susu pre lîngă Oltu pîno ce trece prin Rômnicu

Turnulü Măgurelle, de a stînga Oltului, apröpe de gura lui, centrulü districtului Telleormanü, famosü în istoria României pentru bătăliele celle multe cu Turciï, — cu o trecătoria presté Dunăriă la Nicopoli. Are o scölă primariă de băiați și alta de fete.

Giurgiulü, lîngă Dunăriă, cu 12,000 locuitorï, centrulü districtului, care de cötträ Bulgarï, se numesce Vlasca (adecă Românescü), cu o scölă primariă de băiați și alta de fete, cu o carantenă și cu o trecătoria peste Dunăriă la Rusciucü (vechiulü *Trimamiü*), förte renumită în istoria principatelorü pentru bătăliele ce s'aü făcutü acolo de la venirea Turcilorü în Europa.

Ottenișia, (în vechime *Dafne*) la gura Argeșului cu o scölă primariă de băiați și alta de fete, și cu o trecătoria presté Dunăriă la Turtucaia (vechia *Tramarisca*), renumită în istoria principatelorü.

Căllarașü, lîngă Dunăriă, centrulü districtului Galbinului (*Jallomișiei*), cu o scölă primariă de băiați și alta de fete, și cu o trecătoria la Silistra, (vechiulü *Durostoru*), cunoscută în istoria Romanilorü.

Cetatea de la Floccă, la gura Galbinului (Jallomiției), cu o trecătoriă preste Dunăriă la Chârșiova (vechiul *Carsiū*), famósă în istoria țerei.

Brăilla, lîngă Dunăriă, din susū de gura Seretului, cu o trecătoriă la Macinū (vechia *Trosme*), numeră la 40,000 locuitorī, centrulū districtului Brăilla, cu unū gimnasiū, scólă commerciale, 2 scólc primarie de băieți și alte doue de fete, și cu mai multe pensionate private, cellū d'ântăiū oppidū commercial allū României, reedificatū din nou în o formă fôrte regulată; torterețiă însemnată în tótă istoria României, ai cărei muri s'aū derămatū în urma tractatului de la Adrianopoli la anulū 1829.

Gallați, lîngă Dunăriă, din giosū de gura Seretului cu 50,000 locuitorī, centrulū districtului Covurluiu, cu unū gimnasiū, o scólă commerciale, 3 scólc primarie de băiați, și alte 3 de fete, mai multe pensionate, o tipografă, o casarmă militariă, unū spitariū, o carantenă, și unū portū fôrte căutatū. Acesta e cellū dintăiū oppidū commercial în tótă Moldavia. Tóte produsele naturali alle Moldaviei se espórtă pe la Gallați, și cea mai mare parte din articulele străine se impórtă pre la Gallați. Pino la 800 vase intră și essū pre totū anulū din portulū Gallaților. Prin Dunăriă Gallații comunică de o parte cu Austria și cu Germania, de altă parte cu marea négră, cu Bosporulū și cu marea Mediterană.—De la Gallați spre resăritū cōtră gura Prutului e laculū Brateșului, cellū mai mare dintre tóte lacurile Moldaviei, copiosū în pesci cu cari se face unū commerciū destulū de considerabile. — Spre appusū de la Gallați, lîngă Seretū, nu departe de gura lui se vedū

ruinele Turnului lui Traiană, unde s'aă afflată fórte multe antice în anniă trecuți. Loculă acesta se numesce acumă Gergina.

Prin districtulă acesta trece vallulă lui Traiană care se întinde prin Bassarabia spre Tighina, și prin România spre Craiova.

Renă, din giosă de gura Prutului, lóngă Dunăriă, care mai înainte se numea Trimarova, oppidă cu o scólă primariă de băiăți, și alta de fete.

Smerillulă sau *Smeillulă*, lóngă braçulă merinoptial allă Dunării, cetate famósă în istoria Moldaviei, unde s'aă făcută multe bătălii cu Turciă; la anulă 1806 s'a luată de generariulă russescă Mendor, și după încheierea păcii de la Bucuresci a remasă în mânilă Russiloră, érá la anulă 1856 s'a restituită Moldaviei, înse Russiă înainte de a o lăssă, aă derâmată muriă fortereției. Acumă numeră la 12,000 locuitori, este centrulă districtului de assémine numire, și reședinția unui episcopă care se numesce allă Dunării de giosă, are ună seminariă, o scólă de băiăți, și alta de fete. — De la Smerillulă preste Dunăriă lóngă braçulă meridional este *Tulcia*, și mai în susă de acésta este *Isaccia*, unde a făcută Dariă podă preste Dunăriă (Istru) pre la anulă 513 înainte de Christă, cândă a purcessă cu óstea asupra scuțiloră.

Chillia sau *Achillia*, lóngă braçulă merinoptial allă Dunării, fortereția renumită și fórte vechiă. Pre la anulă 1400 se întări de noă cu muri de Juga domnulă Moldaviei, înse după ce Mircea domnulă României prinse pre Juga, Chillia cădă în mânelă acestuia, dară după mórtea lui Mircea ea veni éruși în possessiunea dom-

nilorū Moldaviei. Vladū allū V domnulū României o luâ a doua óră de la dênșii. Inse Stefanū cellū mare se supperâ într'atâta pentru perderea acestei cetâți, în câtū se uni cu Măchomede II în contra lui Vladū la anulū 1462, și o bătură împreună, Machomede de pre Dunăriă și Stefanū de pre uscatū; Stefanū o luâ în fine, apoi o întări cu muri noi, și puse într'ênsa pîrcălabū pre Isaia. La anulū 1484 Baiazetū împressurâ Chillia, pîrcălabiū Juancu și Massimū o apperară cu valențîă și causeră Turcilorū mare versare de sânge, dară în fine Turciū o luară în 14 Juliū. La anulū 1538 Petru Rareșîū arse Chillia, și uccise pre toți Turciū dintr'ênsa. Din acéstă causă Solimanū se înfuriâ așîa de tare asupra lui Petru, încâtū plecâ în contra lui cu 120,000 Turci, și după ce'lū allungâ din scaunū, restaurâ Chillia, și i adausse regiunea de prin pregiurū, pre care mai în urmă o uni cu regiunea cetâți Albe, și coprinse totū ținutulū de lîngă Dunăriă, de Țla Prutū pîno la Dunastru, care se numi Bugiacū. In bătăliele cu Rusșii Chillia avū aceeași sôrtă ca și Smerillulū și cetatea Albă, pîno cândū la anulū 1812 veniră tôte în possessiunea Rusșilorū. Muriū ei și ai Smerillulū se raseră, însă după aceea se fortificară din nou. Astă-đi Chillia e unū oppidū commercial cu 12,000 locuitorî, și are o scólă primariă de băiați și alta de fete.

Tîrgu-Jâiului, lîngă Jâiului de susū, centrulū districtulū de assémine numire, cu o scólă primariă de băiați și alta de fete, oppidū fórte vechiū și renumitū în istoria României.

Rômniculū-Vâlci, lîngă Oltū, centrulū districtulū Vâlciū, reședințîa unū episcopū care se numesce allū

nouului Severiuș, cu unŭ seminariuș, o scólă primariă de băiați și alta de fete. Prin Rômnicu trece callea romană cea asternută cu pétră. — Nu departe de Rômnicu sunt Sarinele mari.

Caracalla, din giosu de Rômnicu, centrul districtului Romanați, cu două scóle primarie de băiați și alte două de fete. In vecinătatea ei e Antina cu fôrte multe ruine romane.

Campu-lungu, între munți, centrul districtului Muscellu, cu o scólă primariă de băiați și alta de fete. Câmpu-lungu e cellu dintăiu locu unde a descăllecățu Radu-Negru, cându a trecutü de la Făgărașiü pe la anulü 1290. In vecinetatea oppidului se vedü ruine de edificie romane, unde se pare că fusse municipiulü *Romula*.

Argeșiu saü *Curtea de Argeșiu*, lôngă riulü Argeșiu de la care și-a luatü numele, reședinția unü episcopü cu unŭ seminariuș, o scólă primariă de băiați și alta de fete. Acesta e allü doilé locu unde a descăllicățu Radu Negru și a edificățu o curte domnescă și o biserică. Astă-đi loculü e însemnatü pentru biserica de marmură, edificățä de Negru Bassarabă, domnulü României, pre la anulü 1518, în stilü bizantinü.

Pitești, din giosu de curtea de Argeșiu, lôngă același riü, centrul districtului Argeșiu, cu două scóle primarie de băiați și alte două de fete.

Sellatina, lôngă Oltü pre rîpa stângă, centrul districtului Oltulü, cu două scóle primarie de băiați și alte două de fete. Podulü de lemnü peste Oltü după ce s'a stricățu în mai multa rînduri, se reface acumü.

Tîrguvesti, spre munți, lôngă riulü Jallomiția, vechia

capitale a României, în care și asșediâ scaunul Mircea cellu mare pre la anulü 1383; de atunci în cöce domni României petrecea véra la Tîrgovestei, și iérna la Bucuresci, pîno la anulü 1700, cândü se mutâ scaunulü pentru totü dé-una la Bucuresci. Famósă în istoriä, cetatea acésta presentéđiä astăđi numai ruinele gloriei selle. Ea e centrulü districtulü Dâmboviția, are dóue scöle primarie de băiați și alte dóue de fete.

Plouiesciä, nu departe de riulü Praova ce se vérsă în Galbinü (Jalomiția), centrulü districtulü Praova, cu unü gimnasiü, dóue scöle primarie de băiați și alte dóue de fete. Oppidulü acesta face unü commercü însemnatü, și numeră la 30,000 locuitorü.

Buđeulü, lóngă riulü Buđeü, centrulü districtulü, reședinția unü episcopü, cu unü seminariü, dóue scöle primarie de băiați și alte dóue de fete.

Römniculü Săratü, lóngă riulü Römnicü, centrulü districtulü de assemint numire, cu dóue scöle primarie de băiați și una de fete.

Foxianü, lóngă riulü Milcovü care desparte România proprie díssă de Moldavia, centrulü districtulü Pudnei, numeră la 15,000 locuitorü, cu o curte de appellü, are unü gimnasiü, 2 scöle primarie de băiați și alte 2 de fete. Loculü e renumitü în istoriä pentru multele lupte în timpurile trecute și moderne.

Baccöulü, lóngă Rapida saü Bistriția, nu departe de confluenția ei cu Seretulü, numeră 12,000 locuitorü, centrulü districtulü, are dóue scöle primarie de băiați și alte dóue de fete, și mai multe pensionate private. —

Sarinele (Ocna) lóngă riulü Tortosiü, cu minere de sare însemnate, din care se scotü pe totü anulü câte

30,000,000 de occa, și se trămittă în tótă țerra, înse mare parte se espórtă afară din țerră. Oppidulū are o scólă primariă de băiați și altă de fete, o casarmă și o prinsóre publică.

Romanulū, lôngă rîpa stîngă a Mondavei, aprópe de loculū unde acésta se unesce cu Seretulū, cu 10,000 locuitorī; centrulū districtulū, reședinția unū episcopū, fundată de Alessandru cellū bunū pre la anulū 1402, cu unū seminariū, 2 scóle primarie de băiați și alte 2 de fete, o scólă arménă, mai multe pensionate private, și cu unū spitariū. De la Romanū preste Seretū se vĕdū ruinele unei cetăți vechie, numite Sântū-Demetriū, întărită de Stefanū cellū mare. Din susū de Romanū, distanția de o postă, la satulū Mirtesci, este podū ámblătorī preste Seretū. Puçinū de asupra acestuia se află satulū Schia, famosū pentru bătalia de la anulū 1486 între Stefanū cellū mare și Croiotū rebellulū, care venisse din Trasilvania cu adjutoriū ungurescū, spre a destronă pe Stefanū, înse plăti cu vieția temeritatea sa. — Pre rîlū Mondava in susū este satulū Vallea-albă unde se facū bătalia cea însemnată între Stefanū cellū mare și Machomede II, la anulū 1476, după care apoi loculū se numi *Resboianī*.

Pĕtra, între munți, lôngă rîlū Rapida (Bistriția), cu 10,000 locuitorī, centrulū districtulū Némțiū, cu o scólă primariă de băiați și alta de fete, și mai multe pensionate private, are o biserică vechiă, edificată de Stefanū cellū mare. Acì este cellū dintăiū și cellū mai mare depositoriū de lemne cari se adducū pre rîlū Rapida din Carpați și apoi se transpórtă în tóte pârțile.

Fălticianī, cu 8000 locuitorī, centrulū districtulū

Suciavei, cu o scólă primariă de băiați și alta de fete, și mai multe pensionate private. Ací se face pre totú aunulú la 20 Juliú unú mercatú care ține 15 ȃille, și e cellú mai căutatú din tótă Moldavia, la care vinú negoțiatori din tóte țerrile circunvecine. — De la Fálticiani spre resăritú lóngă riulú Mondava e *Baia*, oppidú fórte vechiú și renumitú în istoriă, ínse acumú e numai ruine, pre cari s'a întemeiatú unú satú. Ací se cullegea aurú din arena Mondavei, și se bătea monetă. Ací bătú Stefanú cellú mare pre Unguri la anulú 1467, plăgi pre regele Mathia Corvinú; și lú constrínse a și scăpá víeția cu fuga.

Dorochoiulú, cu 6000 locuitori lóngă laculú ce pórtă numele oppidulú, centrulú districtulú de assémine numire, cu o scólă primariă de băiați și alta de fete.

Botoșianii, cu 20,000 locuitori, centrulú districtulú de assémine numire, cu unú gimnasiú, trei scóle primarie de băiați și dóue de fete, mai multe pensionate, și cu unú spitariú.

Tirgulú Vasulú, lóngă riulú Bârladú, cu 5000 locuitori, centrulú districtulú de assémine numire, are o scólă primariă de băiați și alta de fete, o biserică închinată Sântulú Joanne Baptizătoriulú, edificatá la anulú 1475 de Stefanú cellú mare. Se védú și ruinele palațiulú acestuí domnú. — Din susú de oppidú e valiea Racovei, unde Stefanú cellú mare cu 40,000 Moldavi, 2000 Poloni și 5000 Secui bătú pre Solimanú-passia care avea 120,000 Turci, în 17 Januariú 1475, așia de tare, în câtú 'i uccise 4 passii, și-í luá peste 100 stéguri; puçini Turci scăpará cu fuga preste Dunăriă.

Husșii, spre Prutú, cu 8000 locuitori, centrulú dis-

trictului Fălciilor; reședinția unui episcop, cu un seminariu, 2 școli primare de băiați și alte 2 de fete. — *Fălci*, lângă Prut, cu o trecătorie în Bassarabia, cu o școală primară de băiați. — *Movilla Răbâi*, lângă Prut, famoasă pentru bătălia de la anul 1711, între Petru I imperatorul Rusiei și vezirul Machomede, cea dintâi bătălie între Ruși și Turci în părțile acestea, și cea mai dezastrăoasă pentru cei dintâi.

Bârladul (*Paloda*), lângă riul Bârlad, cu 15,000 locuitori, centrul districtului Tutovei, are un gimnasiu, trei școli primare de băiați și 2 de fete, mai multe pensionate, private, un spital, fabrică de săpun. Opidul acesta, împreună cu ținutul său avea în meșiev o administrație municipală, și se numea republica Bârladului.

Tecuci, lângă riul Bârladului (care mai în gios se vârsă în Seret) cu 10,000 locuitori, centrul districtului de asămene numire, are o școală primară de băiați și una de fete, și mai multe pensionate private.

Leova, lângă ripa stângă a Prutului, cu o trecătorie din districtul Fălciilor în Bassarabia, are o școală primară de băiați.

Frumoasa (sau Cagulă), din gios de Leova, nu departe de Prut, lângă riul Cagulă, cu trecătoria de la Uancea, este centrul districtului Cagulă, are o școală primară de băiați și alta de fete.

Bolgradul, lângă riul Jalpugului, cu o catedrală mare și frumoasă, este centrul coloniilor din Bassarabia, are un gimnasiu, și mai multe școli de băiați și de fete.

Căllile principale ale României sunt :

Calea mediană care trece de la Rusșiava preste Tier-na în România, merge prin Severină, Cernenți, Craiova trece preste Oltă la Sellatina, merge prin Pitești, se întorțe pre lîngă Argeșiu spre București, de aci merge la Urđiciani, la Buđești, la Rômnicul-Sărată, la Foxiană, trece preste podul Tortoșului la Agiudă, preste podul Rapidei la Baccău, preste podul Mondavei la Romană, merge în susă spre Fălticiană, la Cornul Luncei, trece în Bucovina, la Suciava, la Seretă, la Cernăuți, la Senatină, preste deallul Prutului la Oppertină, și duce la Lembergă în Galliția.

Tôte celledalte căllă comunică cu acestă calle principale.

Căllă laterale sunt :

Calea de la Cernenți, pre lîngă Dunăriă la Calafată, și de la Calafată la Craiova.

Calea Jăiului, de la gura acestui riă în susă, prin Craiova, Tîrgul-Jăiului, trece prin passul Vulcanului în Trasilvania, la Sargești sau Hațiegă.

Calea Oltului, de la gura acestui riă, și a nume de la Satul Lacă, în susă cōtră Rômnică, pe la monasteriul Cođia, trece prin passul Turnului roșiu la Săbiniă.

Calea de la Sellatina la Turnulă, și de la Turnulă la Roșii de Vede.

Calea de la Pitești la Argeșiu, și de aci la Câmpulungă, trece prin passul Branului în Trasilvania.

Calea de passul Branului la Tîrgovestei, și de aci la București.

Calea de la Giurgiu la București, la Plouiesci, pe

vallea Praovei în susu la Câmpina, trece prin passulă Temișului în Trasilvania la Brașiovă.

Callea de la Plouiescî la Valleani, trece prin passulă Buđeului în Trasilvania la Brașiovă.

Callea de la Plouiescî la Buđeu, și de aci pre vallea Buđeului în susu spre Trasilvania.

Callea de la Bucurescî la Oltenița.

Callea de la Bucurescî la Căllărași, de la Căllărași la cetatea de la Floccî, și de aci la Brăilla, apoi la Gallați.

Callea de la Brăilla la Rômniculă Sărată.

Callea de la Foxianî la Tecucî, la Bârladă, la Tîrgulă Vasului, la Jassî, la Botoșianî, la Dorochoiă, la Herța, la Mamornița, le Cernăuți.

Callea de la Agiudă la Sarine, apoi în susu la passulă Drineșiă, cu ramulă seă de la Onescî la passulă Oitusului.

Callea de la Baccôu la Sarina (Ocna).

Callea de la Baccôu la Pétra, și de aci în susu la Dorna, curamulă pre lîngă Bistrițioara la passulă Tulghișiă.

Callea de la Romană la Pétra; și cea de la Romană la Jassî, care trece Seretulă la Mirtescî, merge prin Tîrgulă-Frumosă și Podulă Elóiei la Jassî, și de aci la Sculianî, unde trece Prutulă.

Callea de la Dorochoiă la Michaelianî.

Callea de la Tîrgulă-Vasului la Hussî.

Callea de la Bârladă la Fălcîi, de aci la Leova.

Callea de la Bârladă la Gallați.

Callea de la Gallați la Tecucî.

Callea de la Gallați la Uancea, de aci la Formósa, apoi la Bolgradă.

BUCOVINA.

Bucovina se mărginesce la appusă cu Trasilvania și cu Marmorosulă, de cari se desparte prin Carpați; la médiă-nópte cu Galliția, de care se desparte prin ramulă Carpaților ce se întinde de la verticele Corbului spre resărită de a dreptulă la Dunastru, apoi prin fluviulă Dunastru, pîno la gura perrîului Onutului, la resărită cu Bassarabia și Moldavia pîno la Suciava; la médiă-đi cu Moldavia de la Suciava pîno la muntele Roșiă.

Aria Bucovinei între marginile ei cele vechie, se întinde preste 250 milliarie geografice pătrate, saă preste 965,000 fâlcî de pămêntă *).

Rîurile cele mai însemnate alle Bucovinei sunt:

Dunastrulă, (în vechime *Tyras* acumă și *Nistru*), care surge din póllele despre médiă-nópte alle Carpaților în Galliția, spallă Bucovina într'o mică distanția, curge spre resărită pîno la cotulă Callosă, apoi se întórce spre méđiă-đi, și se vérsă în marea négră, după ce a formată la gura sa ună lacă fôrte mare.

Prutulă care surge din póllele Carpaților, împreună cu fiulă seă Ceremușiulă, care mărginesce Bucovina de astăđi.

Seretulă, Sucida (Suciava), Mondava (Moldava) și Rapida (Bisterția) cari surgă tóte în ținutulă Bucovinei din póllele Carpaților și apoi percurgă Moldavia.

Bucovina are fôrte multe lacurî în regiunea Prutului, în partea despre méđiă-nópte a acestui rîu.

*) Inse acumă se întinde numai preste 163 milliarie pătrate, căci partea de cōtră méđiă-nópte spre appusă se numeră la Galliția.

Pământul Bucovinei este mai totu muntosu. Carpații se întindu în diverse ramuri, între regiunile riurilor și o prefacă într'o țerră fórte romantică,

Celle mai însemnate înălțimi alle Carpaților sunt : Șessulă, Petruția, Runculă, Petrosulă, Verticele Cerbului și Cioranulă. Ramulă cellă mai însemnată e acella care purcede de la verticele Șessului și desparte regiunea Prutului, de a Seretului.

Mai puçină înaltă e ramulă Prutului, care purcede de la verticele Cerbului și departe regiunea Dunastrului de a Prutului formându cu modulă acesta marginea cea naturale a țerrei nóstre.

Munții sunt accoperiți de păduri întinse și producă fórte bunī ceri, bucate încă se facă destulle în Bucovina ; cultura cailoră, a viteloră și a albineloră e fórte înfloritóriă. Pământulă coprinde în sene sare, ferru, aramă, plumbă, și grănuție de aură și de argintă.

Locuitorii Bucovinei sunt Români cea mai mare parte apoi Rusniaci, Germani, Armeni, Unguri și Judani. Toți împreună facă la 500,000 de sufflete, dintre acestia mai bine de giumătate sunt Români.

Românii și Rusniacii sunt crestini de ritulă resăritană ; Germanii și Ungurii sunt catolici ; Armenii și aș ritulă loră ; Judanii urmédiă învețiătura lui Moise.

Bucovina a fostă mai înainte o parte a Moldaviei, la anulă 1777 a trecută la Austria, și la anulă 1849 s'a înălțiată la demnitatea de ducată, și se guvernă de ună președinte care'si are reședinția sa la Cernăuți.

Bucovina proprie se împarte în cercuri.

Locurile principali sunt :

Cernăuți, lôngă Prută, cu 12,000 locuitorii, capitalea

Bucovinei, reședinția guvernământului, a tribunariului preșidiale, și a unui episcopu românescu de ritul resăritană, care ședea mai înainte la Rădăuți, și după unirea Bucovinei cu Austria se strămută la Cernăuți; are un seminariu teologic și un gimnasiu, și face unu commerciu însemnatu.

Seretulă, lîngă riul Seretului la marginea Moldaviei, cu 5,000 locuitori, oppidă vechiu, reședinția principelui Lascu și metropolia Moldaviei pre la anulă 1370; acumă e scaunul unu judeciu de cercu.

Rădăuți, nu departe de riul Suciava, oppidă vechiu cu 6000 locuitori, cu o episcopiă fundată de Alexandru cellu bunu, pre la anulă 1402, care după unirea Bucovinei cu Austria, s'a strămutatū la Cernăuți, acumă e reședinția administraturei și a tribunariului cercului Rădăuților.

Suciava, lîngă riul Suciava, aprópe de marginea Moldaviei, cu 6000 locuitori, cetate vechiă, fundată încă de Daci (*Sucidava*), înflorī pe timpul Romanilor; de la Alexandru cellu bunu pîno la Alexandru Lepușianu a fostū metropolia Moldaviei, și una dintre cetățile celle mai însemnate în părțile Daciei resăritane; avea atunci preste 40 de biserici, și la 16.000 case, eră întărită cu murī și cu fossate Impregiurulū ei se vedū și acumă ruine vechie, între cari se cunnoscū alle palatiulū principilorū Moldavi. Intre celle ce mai staū, merită însemnare: biserica sântului Joanne cellu nou, fundată de Alexandru cellu bunu cu remășițele sântului. Acumă Suciava e reședinția administraturei și a tribunariului ținutului.

Câmpu-lungă, oppidū micū lîngă Mondava, reședinția administraturēi și a tribunariului ținutului.

Visniția, oppidū micū lîngă Ceremușiū, reședinția administraturēi și a tribunariului.

Afară de aceste oppide în Bucovina proprie, mai sunt dincollo de Ceremușiū, în așia numita Pocuția care a fostū lungū timpū locū de dispută între principii Moldaviei și regiī Poloniei, următóriele :

Cotea, lîngă Ceremușiū, de la Visniția preste apă, reședinția administraturēi și a tribunariului.

Senatinulū, lîngă Prutū, scaunulū unū judeciū cerculariū.

Colomeia, lîngă Prutū, cu 6000 locuitorī, reședinția administraturēi și a tribunariului.

Delatinulū, lîngă Prutū, scaunulū unū judeciū cerculariū.

Orodenca, nu departe de cotulū estremū allū Dunas-trului, suptū deallulū Prutului, reședinția administraturēi și a tribunariului ținutului.

Oppertinulū, spre resăritū de la Orodenca, suptū dealulū Prutului, scaunulū unū judeciū cerculariū.

Tóte acestea se află în Pocuția, și facū acumū parte a Galliției.

Căllile principalē alle Bucovinei sunt :

1) Callea mărginariă, care trece de la Bisterția Transilvaniei preste munții Carpați în vallea cea romantică a Dornei ce se vérsă în Rapida, la vétra Dornei trece preste deallulū Teodorescu în vallea Mondavei, merge prin Câmpu-lungū la Gura-Ūmora, la capulū Codrului, se unesce cu callea Moldaviei ce vine de la Cornulū Lun-

cei, trece la Suciava, de aci la Seretü, și în fine la Cernăuți, unde se unesce cu callea Prutului ce vine de la Marmoritiä.

2) Callea Prutului, care merge de la Cernăuți pre Prutü în susü prin Senatinü, Colomeia, Delatinü, Jabloniția, și trece preste Carpați în vallea Crișului.

3) Callea mediană merge de la Gura-Umora de al dreptulü spre médiä-nópte prin mișiloculü Bucovinei, și se unesce cu callea Prutului din susü de Cernăuți.

Călli laterali sunt: Callea de la Lucianü la Țiavescicü preste Dunastru, callea de la Senatinü la Oppertinü, care trece preste deallulü Prutului și duce la Lembergü în Galliția.

Callea cea mică care duce de la Vatra Dornei pre Rapida în susü, și trece preste Carpați în Marmoroșü, pre care a venitü Bogdanü ducele Românilorü din Marmoroșü la anulü 1360.

BASSARABIA.

Bassarabia se mărginesce la appusü cu Bucovina și cu Moldavia, la médiä-nópte și la resăritü cu Podolia de care se desparte prin fluviulü Dunastru, la médiä-și cu marea négră, și cu Dunăria prin care se desparte de Moesia (Dobrogia).

Aria Bassarabiei se întinde preste 860 miliarie geografice pătrate, saü preste 3,310,000 fâlcü de pământü

Riurile celle mai însemnate alle Bassarabiei sunt:

Dunastrulü (în vechime *Tyras*), care surge din pôl-

lele despre médiă-nópte alle Carpaților în Galliția, curge spre resărită pîno la cotulă Callosă, apoi se întorče spre médiă-đi, formédiă mulțime de ziczace, primesce de a drépta sa riulă Reutulă, și mai pre urmă se vérsă în marea négră, după ce a formată la gura sa ună lacă fórte mare.

Prutulă, (în vechime *Pyretus*), care surge din póllele Carpaților, curge spre resărită pîno la cotitura Lipcaniloră, apoi se întorče spre médiă-đi și se vérsă în Dunăriă între Reni și Gallați.

Dunăria (în vechime *Istru*), care curge spre resărită, se împarte în trei brație mară, și se vérsă în marea négră. Brațiulă de miđilocă se numesce Sulina, érá cellă de cótră médiă-nópte spre Bassarabia se numesce Chillia.

Bassarabia are mai multe lacuri însemnate, la Dunăriă și la marea négră. La Dunăriă sunt : laculă Cagului, laculă Jalpugului, laculă Caltabugului și laculă Chitaiului ; la marea négră sunt : laculă Sassiculă, laculă Alibegului, împărțitū în trei, cari se despartū de marea négră numai prin o limbă îngustă de păméntū, laculă Dunastrului la gura acestui fluiū, cu o insulă mică la vérsătura sa în marea négră

În fiă-care dintre aceste lacuri se vérsă unulă saū mai multe riuri cari pórtă totū acelle numiri ; cellă mai însemnatū este riulă Conducă care se vérsă în laculă Sassiculă.

Din munți Carpaților se întinde ună ramă mare între Prutū și Dunastru, parallelū cu acestū din urmă pîno la cotulă Callosă, apoi se întorče spre médiă-đi și se desface în trei culmi : culmea Dunastrului, culmea

Prutului și culmea de mișlocu. Acesta e cea mai mare și se întinde pîno la lacul Sassiculu. Perriele ce curgîu din aceste deallurî spre Dunastru, Prutu, Dunăriă și mare neșră, sunt mai tôte scurte și în timpû de veră secî, țerra din întru prin urmare este lipsită de apă. Pădurî sunt pușine; înse păstiunî sunt întinse.

Pămîntulû în genere e fertile, face grâne bune, partea de cōtră Dunăriă și marea neșră produce și vinû. Animalî domestice și selbatice se nutrescû fôrte multe în Bassarabia; turme de ouî, de boî și de caî, din carî se vinde unû numerû mare pre totû anulû în Austria pentru milișia ușioră.

Locuitorî Bassarabiei sunt Români. Dară afară de acestia mai sunt Rușșî, Bulgari și Judani. Toșî împreună facû aprôpe la 1,000,000 de sufflete, dintre carî mai bine de giuemetate sunt Români.

Româniî, Rușșî și Bulgariî sunt creștinî de ritulû reșaritanû. Judaniî urmêdiă înveșîatura lui Moise.

Bassarabia a fostû înainte de anulû 1812 o parte a Moldaviei, la anulû acesta în urma unû tractatû încheiatû la Bucurescî între Russia și Turcia, a trecutû la Russia, éră la anulû 1856, în urma tractatului de la Parisû (30 Martiû) partea de lîngă Dunăria inferiôre precumû și o fășîă de a stînga Prutului, începîndû dela cotulû Morei pînô la laculû Jalpuguluî, s'a restituitû Moldaviei.

Bassarabia întrégă se împarte firesce în trei părșî principale: 1) în Trapezulû de susû care se întinde între Bucovina, Dunastru și Prutu pîno la loculû unde riurile acestea se întorcû spre mêdiă-șî; 2) în regiunea Reutului, și 3) în regiunea Conduculuî.

În vechime tótă țerra se împărția, ca și Moldavia, în țerra de sus și în țerra de gios, cari se despărția prin linia trassă de la Lipcani la Callos, adecă țerra de sus coprindea numai Trapezul, și se numia atunci ținutul Hotinului, tótă cealaltă parte se dicea în genere țerra de gios, și numai partea de pre lîngă lacnri se numia Bassarabia, érá mai pre urmă Bugiac.

Acum partea Bassarabiei care stă suptu guvernul rusescu, se împarte în 7 ținuturi sau districte: 1) allu Hotinului, 2) allu Sorocei, 3) allu Bălșiloru, 4) allu Orcheiloru, 5) allu Chișineului, 6) allu Tighinei 7) allu cetății Albe.

Locurile principale sunt:

Hotinul sau *Gotinul* sau *Goșinul*, lîngă Dunastru, cu 20,000 locuitori, cetate fortificată, renumită în istoria Moldaviei pentru multele bătălie ce s'aun întemplată aci între Moldavi, Poloni, Casaci, Tatarî, Rusși și Turci. De la Hotin preste Dunastru era în vechime *Clepidava*, cetatea dacică, de la care pôte că și a luat însuși Hotinul numele se, fiind că *cleptes* însemnează grecesce fur sau hoșiu. (Într'o mică distanșă spre mēdiă-nópte, în Podolia, e Camenișia, famósă în totu medievul pentru multele bătălie între Poloni, Moldavi, și Turci.) Când érá suptu Domnia Moldaviei, Hotinul avea un pircălabu (*pyrgolabus*) sau castellan cu putere fórte iutinsă, astădi are un administratoriu civile și un commandante militariu.

Soroca, lîngă Dunastru, cu 13,000 locuitori, cetate vechiă în Moldavia, și famósă în istoriă, este și acum bine întărită, în vechime avea doi commandanși, acum e reședinșia administratoriului.

Balțile, lîngă Reutü, în mijlocul Țerrei, cu 12,000 locuitori, reședinția administratoriului; aci se face unü mercatü förte însemnatü de vite în luna lui Augustü.

Orcheii, lîngă riulü Reutü, cu 10,000 locuitori, opidü vechiü, cu ruine și mai vechie în vecinetatea sa, reședinția administratoriului Ținutului. Loculü e renvmitü pentru calcea cea multă și bună care se trausportă în alte Țerri.

Chișineulü, lîngă apa Biculü, cu 45,000 locuitori, capitalea Bassarabiei, reședinția guvernatoriului și a archiepiscopului de ritulü oriental, are unü gimnasiü, unü seminariü, o scölă primariă, și numeră multe case formöse.

Tighina sau *Benderulü*, lîngă Dunastru, (în vechime *Ophiusa*, adecă cetatea Șerpelui), fortărețiä însemnată în istoria Moldaviei, care apperä Țerra acésta de încursele Tatarilorü, începëndü de la venirea lorü la anulü 1240, în cursü de 360 anni. La anulü 1400 se întări cu murü noiü de Juga domnulü Moldaviei, și restete cu successü inimicilorü fiindü pururea apperată de doi pircälabi ce se punea de cöträ domnü, pîno la anulü 1593 cândü se dede Turcilorü de Arone tirannulü, împreună cu 12 sate din pregiurü, din care Turcii formarä regiunea Tighivei și puserä unü sangeacü în fortărețiä. De atuncü în cóce Thigina începü a se numi Benderü de cöträ Turci și apoi și de cöträ Europeani. La anulü 1706 Carlü XII regele Suediei, după ce perdü bătălia de la Pultava în contra lui Petru imperatorulü Russiei, fugi la Thigina, și de acollo înterritä pre Turci în contra Rusșilorü, ellü accusä pe Michael Racovițiä domnulü Moldaviei că ține cu Russia, în urma căreia

serascheriulă de la Durostoră venindă la Jassă prinse pre Michael Racoviță, și lă duse la Tighina. Începândă resbellulă în contra Russiloră, Petru veni în Moldavia și fu bătută de Turcī lăngă Prută la anulă 1711, veziriulă încheiă pace cu Russiī; Carlă XII mēniată pre Russi cercă din Tighina tôte meșiele se împedice ratificarea păcii de cōtre Sultană, și după ce pacea se întări de acestă, ellă mai remase încă doi anni de șille în Tighina, pino la 31 Januariă 1713, cândă fu prinsă de Turcī și dussă la Adrianopoli. În 26 Septembrie 1770 generariulă russescă Panină luă Tighina, înse dupe ce se încheiă tractatulă de pace la Cainargi în 21 Juliă 1774, Russiī o redederă Turciloră. La anulă 1788 generariulă Potemkin bătă Tighina în cursă de 8 luni de șille, și o luă în 15 Novembre, érá în 29 Decembre încheiându-se pacea la Jassă, Russiī o restituiră Turciloră. Atunci se întinseră possessiunile russesci pino la Dunastră Pre la începutulă lui Novembre 1806, generariulă russescă Michelson coprinse Tighina, și la anulă 1812 Maiă 28 se încheiă pace la Bucuresci cu condițiunea ca de aci înainte Prutulă să fiă marginea possessiuniloră russesci. De atunci încóce Tighina e suptă potestatea Russiloră. Ea numeră acumă la 10,000 locuitori, și este încă una dintre celle mai bune fortăreșie din părșile aceste. De la Tighina e o trecătóriă preste Dunastru la Tyraspoli, cetate edificată de Russi, în loculă unde fusse *Niconium* în vechime.

Cătatea-Albă, (polonesce *Bielogrodă*, turcesce *Akherman*, în vechime *Hermonax*, în meșievă se numiă grecesce *Moncastron*), lăngă laculă Dunastrului, fortăreșią însemnată în istoria Moldaviei. Pre la anulă 1400 se

întări de nouă cu murii de cōtră Juga domnului Moldaviei, înse după ce Mircea domnului României prinse pre Juga, cetatea Albă cădă în mâinile acestuia; dară după mórtea lui Mircea ea veni éráși în potestatea Moldavilor; Vladă V domnului României o luă a dóua óră de la dînșii; înse Stefană cellă mare o recuperă la anulă 1461, o întări cu murii noui, și puse într'insa pîrcălabă pre Bunta. La anulă 1475 Turcii attăcară cetatea Albă, Moldavii o apperară cu valențιά, înse mai pre urmă fură nevoiți a capitulá; Turcii demoliră întăriturile. Stefană o coprinse de nouă și tăiă cu sabia pre toți Turcii dintr'insa, apoi dresse fortificațiunile și puse pîrcălabă pre Germană. Dară Baiazetă o împressură la anulă 1484, și o luă în 5 Augustă. Stefană căpetândă adjutoriū de la Casimiră regele Poloniei attăcă pre Turci, dară nu fu în stare de a'i scóte din cetate. La anulă 1510 Solimană cellă mare dechiără cetatea Albă de forteréțiă turcésă în care puse ună sangiacă, și adausse regiunea de prin pregiură (*raia*). Pre la anulă 1574 ună corpă de 3600 Moldavi bătă pre Turcii cari essisseră din cetatea Albă ca se mérgă în adjutoriulă Tătariloră, cari cădea suptă sabia lui Jonnascu domnului Moldaviei. La anulă 1770 generariulă russescă Panină impressură cetatea Albă și o luă dela Turci în 30 Septembre, dară după pacea de la Cainargi, Russii o redederă Turciloră. La anulă 1789 Russii coprinseră de nouă cetatea, înse după pacea de la Jassii o deșertară, dară la anulă 1812 remaseră în posesiunea ei. Acumă cetatea Albă numeră la 25,000 locuitorii și face ună mare commercii pre marea négră.

Bassarabia cea restituită Moldaviei.

Partea Bassarabiei cea restituită Moldaviei la anulul 1856 după tractatul de la Parisul din 18 (30) Martiul, începe de la versătura Gigiei în Prutul, din susul de colul Morei, și se mărginece prin linia trassă pino la satul Sărățica, de acolo prin linia trassă pino la satul Congasul lîngă rînul Jalpugulul pino aprópe de versătura acestuia în lacul Jalpugul din susul de satul Tabacul: érá de aci prin linia trassă spre resăritul pino la satul Spasca, prin callea ce duce la cetatea Albă pino aprópe de Sarariul, prin linia trassă còtră resăritul pino la capul de susul allul laculul Săratul, și în fine prin linia trassă de còtră partea resăritană a acestul lacul în cîstanțią de 1000 stinșinil de la dînsulul, dreptul còtră médiă-đi pino la marea négră. Aria territoriulul acestuia între Prutul, Dunăriă și marea négră se întinde preste 160 milliarie geografice pătrate, și numeră la 230,000 locuitoril.

De la Vadulul lui Isacul se întinde pre la capetele lacurilorul unul vallul de pămêntul, pino còtră cetatea Albă; assémine dela Leova pino la Tighina. Locuitoril le numescul Valluril lui Traianul.

În vechime se află trei cetățil în direcțiunea dela Vadulul lui Isacul spre Tighina, caril se numiă *Pirobaridava*, *Tamasidava* și *Zargidava*. Din susul de gura Dunăriil, spre cetatea Albă, era *Arpia*. De la *Piro-Baridava* se pare că se trage numele de *Bassaraba*.

Căllile principale alle Bassarabiei întregi sunt :

1) Callea mediană care începe la Hotinū, trece la Lipcani, merge prin Medinți, Bălți, Orhei, Chișineu, Tigghina, Căușianī, cetatea Albă.

2) Callea de la Sculleanī prin Făllesci și Bălți, la Soroca, cu trecătoriā la Cerinouca.

3) Callea de la Sculleanī prin Tuțiora la Chișineu, și de aci la Crăulleanī, cu trecătoriā la Dubassarī.

4) Callea de la Leova prin Gura-galbină la Chișineu.

5) Callea de la Vadulū lui Isacū pre lōngă capulū lacurilorū, la cetatea Albă, cu trecătoriā la Ovidiopoli.

În acēstă calle din urmă dau căllile laterali de la Renī, de la Smerillū și de la Chillia.

6) Callea de la Leova pre lōngă Prutū la Formōsa și apoi la Renī.

Căllī laterali, afară de acestea, mai sunt :

a) Callea de la Hotinū la Mărginiția . care apoi trece Prutulū, și se unesce cu cea de la Herția din Moldavia.

b) Callea de la Lipcanī la Otacū, cu trecătoriā preste Dunastru la Movillă.

c) Callea de la Otacū la Soroca.

Pozițiuni geografice.

(POSITIVE)

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Adunați	44° 15' 44."	43° 43' 53."
Adâncata	44° 0' 43."	42° 36' 42."
Almașiș	44° 26' 57."	41° 23' 22."
Aproși	44° 29' 9."	45° 13' 46."
Aricesci	44° 53' 9."	43° 31' 31."
Arnota	45° 11' 58."	41° 42' 48."
Băiilești	44° 2' 48."	40° 57' 20."
Băneșa	44° 29' 23."	43° 44' 47."
Bărbătesci	45° 10' 22."	41° 45' 45."
Berciani	44° 19' 6."	43° 51' 19."
Boldu	45° 19' 23."	44° 54' 38."
Brăila	45° 16' 46."	45° 38' 9."
Branu	45° 30' 45."	42° 57' 27."
Brădianu	44° 55' 40."	44° 31' 52."
Buciniani	44° 15' 30."	44° 5' 17."
București (teatru)	44° 26' 22."	43° 45' 59."
Bușești	45° 9' 22."	44° 29' 39."
Buștea	44° 34' 0."	43° 36' 3."
Brâncoviani	44° 19' 4."	41° 58' 48."
Callafatu	43° 58' 54."	40° 36' 21."
Callarași	44° 11' 35."	45° 0' 19."
Câmpulung	45° 16' 0."	42° 42' 33."
Celești	43° 46' 1."	42° 7' 24."
Cernica	44° 26' 15."	43° 55' 43."
Cetate	44° 6' 33."	40° 43' 11."
Cocoresci	44° 51' 58."	43° 32' 56."
Coșia	45° 19' 29."	42° 0' 18."
Cornesci	44° 47' 29."	43° 33' 9."
Costianii	45° 16' 43."	44° 42' 48."
Cotrocianii	44° 26' 12."	43° 43' 51."

Numele locului	Latitudinea	Longitudinea
Craiova	44° 19' 15."	41° 28' 0."
Cringu	44° 28' 23."	44° 9' 19."
Curtea de Argeșiu	45° 9' 33."	42° 20' 40."
Curtișiora	44° 29' 47."	41° 34' 52."
Custengi	44° 10' 23."	46° 19' 49."
Deallu monasteriū	44° 57' 41."	43° 9' 4."
Țiavallu	43° 51' 0."	41° 30' 35."
Țimnicea	43° 40' 27."	43° 0' 20."
Dobriani	44° 15' 24."	44° 6' 56."
Dobricianī	44° 31' 47."	41° 40' 10."
Domniția	45° 18' 45."	45° 11' 21."
Drăgănesci	44° 6' 4."	43° 16' 2."
Drăgoesci	44° 50' 56."	41° 57' 7."
Filippesci	45° 6' 42."	45° 0' 1."
Flămânda	43° 44' 28."	42° 39' 53."
Flocosa	44° 1' 5."	40° 43' 47."
Floresci	44° 23' 35."	41° 28' 25."
Frassinū	44° 1' 44."	43° 41' 22."
Frassinetu	43° 59' 29."	42° 4' 43."
Frătesci	43° 58' 40."	43° 38' 2."
Frusănesci	44° 22' 34."	44° 1' 24."
Fundeani	44° 23' 42."	44° 1' 14."
Gavanesci	45° 5' 9."	44° 43' 56."
Giurgiu	43° 53' 39."	43° 38' 8."
Grădesci	44° 25' 50."	42° 1' 11."
Gradiștea	44° 13' 31."	43° 49' 18."
Gugureanu	44° 56' 46."	44° 56' 48."
Iancu	45° 9' 27."	45° 8' 42."
Illeana	44° 30' 27."	44° 19' 31."
Islasu	43° 43' 22."	42° 26' 7."
Istritia	45° 7' 22."	44° 12' 46."
Leordeani	44° 23' 15."	43° 52' 53."

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Lilliacu	45° 16' 12"	44° 19' 31."
Lipia	45° 8' 33."	44° 24' 13."
Luciani	44° 52' 23."	43° 3' 34."
Luica	44° 13' 49."	44° 15' 11."
Măcinu	45° 11' 53."	45° 45' 33."
Măguriani	44° 21' 4."	43° 41' 54."
Mancia	44° 23' 12."	44° 15' 8."
Mărginiani	44° 57' 31."	43° 25' 41."
Mătesci	45° 13' 8."	44° 25' 49."
MaxianŃ	45° 3' 17."	44° 31' 39."
Maximiani	45° 26' 13."	45° 23' 55."
Metelleu	44° 50' 56."	44° 34' 17."
Moisica	45° 0' 6."	44° 33' 31."
MotreŃei	44° 5' 52."	40° 52' 11."
NaŃiru	45° 20' 39."	45° 31' 30."
Negoiu (munte)	45° 34' 51."	42° 14' 21."
Obillesci	44° 21' 16."	44° 27' 21."
ObôrŃia	45° 26' 8."	43° 7' 32."
OlteniŃia	44° 6' 6."	44° 18' 37."
OreŃci	44° 19' 16."	43° 57' 8."
Oréva	43° 44' 17."	41° 58' 12."
Osmanu	45° 6' 31."	45° 27' 5."
Parapanu	43° 46' 53."	43° 27' 23."
Passerea	44° 28' 43."	43° 58' 43."
Păuna	44° 36' 22."	45° 24' 13."
Persica	45° 6' 54."	45° 9' 57."
Pirlita	44° 15' 54."	43° 41' 56."
PleniŃia	44° 13' 24."	40° 50' 58."
PloiescŃ	44° 56' 30."	43° 41' 27."
Poiana	43° 55' 15."	40° 44' 8."
PopescŃ	44° 22' 59."	43° 50' 43."
Resca	44° 10' 29."	42° 3' 19."

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Râmnicu-Vâlciî	45° 6' 44."	42° 1' 17."
Râmnicu-Săratû	45° 22' 58."	44° 42' 45."
Rotunđianiî	45° 1' 42."	44° 27' 23."
Rusciucû	43° 50' 37."	43° 36' 59."
Săbiniû (observatoriû)	45° 50' 35."	41° 46' 38."
Salcea	45° 12' 50."	43° 59' 16."
Sălcioara	45° 18' 34."	44° 50' 48."
Selisteaa înaltă	44° 20' 59."	45° 1' 18."
Silistria	44° 7' 15."	44° 55' 52."
Sistovu	43° 37' 17."	43° 1' 19."
Sellatira	44° 26' 3."5	42° 1' 57."
Stefănesci	44° 31' 1."	44° 24' 44."
Stoiănesci	44° 9' 14."	43° 35' 29."
Suru (munte)	45° 35' 27."	42° 6' 26."
Suce	45° 13' 48."	45° 6' 21."
Tîrguvestei (turnulă)	44° 56' 6." 5	43° 7' 39."
Tîrşiorû	44° 55' 4."	43° 32' 42."
Tinganu	44° 24' 29."	43° 58' 55."
Toporu	44° 1' 4."	43° 20' 1."
Trestiani	44° 30' 30."	43° 25' 28."
Turnu-Măgurelle	43° 44' 58."	42° 32' 21."
Turtucaia	44° 3' 8."	44° 16' 35."
Ulmeani	44° 8' 46."	44° 23' 20."
Văcăresci	44° 23' 56."	43° 47' 34."
Vâlcelle	45 20° 45."	45° 0' 53."

Pozițiuni approssimative

Numele locului	Latitudine	Longitudine
Alba-Julia	46° 4'	41° 15'
Aradū	46° 7'	39° 4'
Baccôu	46° 32'	44° 31'
Bisterția	47° 7'	42° 5'
Blașiu	46° 10'	41° 33'
Brașiovu	45° 35'	43° 14'
Cernauți	48° 17'	43° 35'
Chișineu	47° 0'	46° 30'
Clușiu	46° 45'	41° 12'
Debreținu	47° 32'	39° 16'
Foxianî	45° 40'	44° 45'
Gallați	45° 29'	45° 45'
Hotinū	48° 30'	44° 10'
Iasși	47° 10'	45° 14'
Medieșî	46° 11'	42° 0'
Muncaciū	48° 24'	40° 29'
Orestiaî	45° 51'	40° 52'
Radauți	47° 50'	43° 35'
Romanu	46° 53'	44° 31'
Salinicū	47° 13'	37° 54'
Satu-mare	47° 46'	40° 32'
Sigettū	47° 54'	41° 34'
Suciava	47° 38'	43° 47'
Temisiórá	45° 44'	39° 0'
Tighina	46° 50' 32	47° 16' 0''
Tîrgulū-Murșinului	46° 32'	42° 1 -'
Tîrgulū Secuilorū	45° 57'	43° 43'
Titellū	45° 13'	38° 2'
Turda	46° 32'	41° 25'
Urbea-mare	47° 4'	39° 35'

Tabellă statistică.

Numele Țării	Milliarie pătrate.	Români	Neromâni	Locuitori
Marmorosă	300	300,000	300,000	600,000
Crișiana	560	600,000	600,000	1,200,000
Temșișiana	500	600,000	600,000	1,200,000
Trasilvania	1100	1,500,000	900,000	2,400,000
Romania (Australe)	1350	2,500,000	500,000	3,000,000
Moldavia (Rom. orientale)	960	1,200,000	530,000	1,730,000
Bucovina	250	250,000	250,000	500,000
Bassarabia	700	500,000	320,000	820,000
	5720	7,450,000	4,000,000	11,450,000

ISTORIA ROMANILORU

PARTEA I

Din timpurile celle mai vechie pino la căderea imperiului romanu de la appusă.

SECȚIUNEA A.

Din timpurile celle mai vechie pino la declinarea imperiului romanu suptu Aureliu Comodu.

CARTEA I.

Din timpurile celle mai vechie pino la Domițiană.

I.

Starea Daciei înainte de Romani.

Din celle dintâiu timpuri de cari avemă cunnoscinție istorice, țerrile de la Dunăria inferiôre, și anume celle de a drépta acestui riū, era locuite de *Geți*; celle de a stânga, din ținutul Mureșinului și allă Tissei, de *Agatursi*; și celle din ținutul Oltului, Argeșului, Prutului, Dunastrului, Dunaprului și Dunului de *Scuți*. *Geți* eră unū poporū curagiosū, credea în unū deū și în nemurirea sufletului, care învejiătură o primisseră de la unū filosofū allū lorū, a nume *Zalmose*. *Agatursii* eră appleați la lussū, și purtă sculle de aură. *Scuții*

ducea o vieță nomadică, și prin incursiunile lor în Asia, înterritară pre Perși asupra sa.

Dariu fiul lui Ustaspe, regele Perșilor, determină se înfrângă puterea lor, și plecă din Asia cu o armată numerosă, adjungându la Bosporul Tracic, făc un pod de vase preste mare, și trecu în Europa cu toate ostile selle. Inaintându prin Tracia către Apollonia, Salmidessu și Mesembria, dede preste Geți cari creându-se a fi destul de tari, redicară armele asupra Perșilor; inse ei fură învinși și constrinși a merge cu Dariu în contra Scuților.

Din țerra Geților, Persii trecură Dunăria (*Istru*) preste un pod de navă, și purcesseră asupra Scuților. Acestia se retrasseră prin locurile lor cele deșerte, și trămisseră nunții la Grecii de la Dunăria, ca se arde podul și se lasse pre Perși în mâinile lor. Dariu luându-se după dinșii se infundă cu ostile selle în acelle locuri necunoscute, și abia se desceptă din stratagema lor, cându înțellesse de la Ustieș, domnul Miletului planurile Scuților. Atunci ellu se întorse inapoi câtu putu mai currind; lăsă pre Geți se trăiescă în pace după legile și datinele lor, și se dusse în Asia. Acesta se întâmplă pre la anul Romei 240, adică pre la finitul domniei lui Tarciniu Superbu.

După această epochă Geții remasseră în țerra lor, și purtară mai multe resbelle împreună cu Tracii în contra Macedonilor pino pre timpul lui Filippu II regele Macedoniei, cându fură respinși de Macedoni către Dunăria. Atunci ei trecură de a stânga Dunării și coprinseră locurile Scuților, pino la Borustene (a. R. 410, adică pre la începutul resbellelor samnitice.)

După mórtea lui Filippù II, se scullâ fiulù seù Alessandru, și turburâ popóarele de la Dunăriă. Sirmu regele Triballilorù fugì în iusula Peuce dintre gurele Dunării. Alessandru neavëndü la sene apparatusatele necessarie spre a impressurâ loculù acesta, lü lăssâ, și determinâ se trecâ Dunăria în contra Gețilorù, de și stâ de a stânga acestuï fluviü patru miï de cällari și dece miï de pedestri geticï. Spre a'sï ascunde trecerea, ellü al-lesse unü locü unde câmpurile erâ accoperite cu grâne și dimpreună cu ducii seï trecü pre nesce navì alle neguțiătorilorù de la Bizanțiü, érá óstea trecü pre luntrile pescarilorù și alle pirațilorù ce se aflâ acolo, precumü și pre follì de pelle de la corturile militarilorù, impluți cu pae. Geții vedëndu-se attacați de o datâ de falangea macedonicâ, se speriarâ, și luarâ fuga côtrâ cetatea lorù cea de lemnü, unde se concentrarâ și determinarâ se irrumpâ asupra armateï lui Alessandru ; însê înțelegëndü cã Alessandru âmblâ cu planulü de a-ï impressurâ în cetate, luarâ femeele și copiii lorù cu sene, și se retrasserâ în deșertele lorù. Dupâ acésta venirâ deputați din țerrele vecine la Alessandru ; în audiențiâ regele întrebâ pre deputați Celțilorù adriaticï, cã de cine se temü ei mai multü ? acestia respunserâ : cã nu se temü de altulü, numai de cerü se nu cađâ pre ei. Respusulü acesta, necunnosciñtia locurilorù cellorù deșerte, rescólla ce se atțițasse în Illuria prin Clitü, și în Grecia prin Tebanï, făcurâ pre Alessandru se se întórcâ în Macedonia, și se lasse pre Geți în pace.*)

*) Arrianus de expeditione Alexandri libro I, capite 4.

După mórtea lui Alessandru, Lysimachü regele Traciei suppunându-și tóte popóarele pîno la Dunăriă, trecü și preste acestü fluviü în contra Gețilorü, cari avea atunci rege pre Dromichete, (a. R. 434, adecă pre timpulü resbellului II samniticü.) Dromichete prin stratagematele selle trasse pre Lysimachü în nesce locuri sterpe și neâmbulate, apoi 'lú încongiurâ și 'lú prinse cu tótă armata lui. Geții strigară se'lú taie ca pre unü dechiăratü inimicü care a venitü cu armele asupra lorü ; înse Dromichete prin vorbe înțelepte, 'i înduplecâ se'lú tracteđe omenesce ca se'si facă amici pre vecinii Macedoni și Traci. Ellü sărutâ în publicü pre Lysimachü, 'lú numi părinte și'lú dusse la capitalea Gețilorü, *Elia* ; acolo dede unü ospețiü pomposü lui Lysimachü și ducilorü lui, érá ellü cu Geții sei mîncâ simplu buccate ordinare. După ce arretâ cu modulü acesta că Geții cunnoscü lussulü, înse 'lú desprețiescú ca nisce ómeni frugali și ânimoși, i dede libertatea fôrá să-î cêrá prețiü de rescumperare.

Murindü Lysimachü (a. R. 471, adecă pre timpulü resbellului tarentinü), Gallii încurseră Grecia suptü ducele Brennu, lăssändü la Dunăriă 1500 pedestri și 3000 căllări, cari se le assecuređe retragerea ; înse Brennu fu invinsü și uccisü cu totulü de cötră Grecii uniți (a. R. 475). Atunci cei de la Dunăriă ne mai priimindü scire despre sórta soçilorü lorü, attacară pre Geți și pre Triballi, și purcesseră pîno în Macedonia, unde fură bätuți de Antigonü. O parte dintr'inși scăpă și se asșediă la Dunăriă, în ținutulü unde se varsă Sava, suptü numele de Scordisci. Ei edificară Taurunulü, Singidunplü și alte cetăți,

II.

Contactulă Daciloră cu Romanii.

Cătră anulă Romei 582 Geții dimpreună cu celălalte națiunii boreali fură chiămați de Perseu regele Macedoniei, se mērgă se dee adjutoriū în contra Romaniloră ; înse Geții nu se dusseră. Orole regele Gețiloră eră pre atunci ocupatū în resbellū cu Bastarnii, vecini de cătră mēdiă-nópte. In una dintre bătăliele acestea, Geții se purtară fórtē reū, Orole 'i condemnă ca se se culce cu capulū în loculū piciórelorū cândū vorū dormi, și se servescă ei pre femeē. Aceste mesure umilitórie remaseră în vigóre pino cândū Geții prin o nouă faptă bărbătescă sterseră rușinea pățită.

După ce Romanii 'și suppuseră Macedonia, Tracii tributarii cei vechi ai Macedoniloră, începură a rebellă și a face incursiunii în țerrile vecine, chiarū și pino la marea adriatică. Romanii pățiră mai multe perderi atătū de la Traci câtū și de la Scordisci. In fine Marcu Didiu frânse pre devăstătorii Traci și'i respinse între marginile țerrii lorū, (a. R. 640, adecă pre timpul resbelului cimbricū). Liviū Drusu, merse și mai departe, adjunse pino la Dunăriă și puse terminū treceriloră preste acestū fluviū, (a. R. 641). Atunci Romanii făcură pentru ântăia óră cunnoscințią cu Geții, înse la dînșii numai locuitorii din giosū de cataractele Dunării se numescū cu acestū nume ; cei din susū de cataracte, din țitululă Partissului și allū Mureșiuului, se đicū *Daci*, mai pre urmă numele acesta se generalisă, și tótă țerra de a stânga Dunării, începēndū de la riulū Maru (Morava), terminulă Germaniei, pino la Borustene, se chiamă Dacia.

La anulă Romei 645, Marcu Minuciă bătă pre Traci în totă ținutulă Ebrului, și attăcă pre Scordisci și pre Triballi. Daci veniră Scordisciloră într'adjutoriă, înse speriați de sunetulă tubeloră romane ce resună prin munți, luară fuga.— C. Scriboniă Curione supuse pre Dardană și pre Moesi (a. R. 667), și merse pino la Dunăriă, trecu și în Dacia, înse nu cutețiă a întră în pădurile celle întunecöse. Appiă Claudiă proconsule înaintă pino la Sarmați, Lucullă pëtrunse pino la terminulă națiuniloră cunnoscute, la Tanaide și la laculă meotică. Inse toți acestia voiră mai bine a vedé pre Daci din depărtare, de cătă a se bate cu dînși.

Pre la anniă Romei 696—720 domniă preste Daci regele Boirebiste (*Boiorum victor*?) care avea lóngă sene pre Ceneă filosofulă în calitate de profetă și de archiereă. Acestă învețiătă svătui pre Daci se sterpescă vițile de viă, și ei ascultară fôră resistințiă. Boirebiste deprinse pre Daci la resbellă; și supuse nu numai pre națiunile vecine de a stânga Dunării, ci trecu preste acestă fluviă, devăstă Tracia, Macedonia și Illuria, bătă pre Gallii ceă amestecați cu Traci și cu Illuri, și stinse mai cu totulă pre Boii și pre Teurisci în Paunonia; ellă coprinse și cetățile Greciloră de pre lóngă pontulă eussină, pino la Borustene.

Escursiunile celle dese alle lui Boirebiste în Tracia, Illuria și cellelalte provincie vecine alle Romaniloră, supperară asiă de tare pre Juliă Cesare, în cătă acesta după ce invinse pre Pompeiă și pre Pompeiani și se întorse la Roma, determină se redice armele în contra loră, se-î bată și apoi se trecă în Asia în contra Părțiloră. Aceste preparative se făcură

cu atâta rumóre, în câtü Illuriî temându-se de trece-rea lui Cesare prin țerrile lorü trämiseră deputați cu diverse donuri la dînsulü ca se lü împace. Pre tim-pulü acesta trämisese Cesare pre junele Octavianü la invețiäturä la Apollonia, cu scopü ca mai pre urmă se lü iee cu sene Ia resbellulü dacicü și par-ticü. Inse mórtea lui Cesare (a. R. 709) mântui pre Illurî, pre Daci și pre Parți de perirea cu care erä ammenințiați.

Dupä mórtea lui Cesare se respândi fama că Daciî îmformați despre acësta, arü fi întratü în Macedonia. Marcu Antoniü cerü óste de la senatü ca se mérgä în contra lorü seî înfrineđie. Senatulü luändü cererea lui M. Antoniü numai de unü pretestü, suptü care acesta căută ocasiune de a'si formä o armatä spre a appesä republica, trämise observatori cari se véđiä și se rappor-teđic, decä în adeverü lucrurile staü așiä. Între ace-s-tea Antoniü înșellä pre senatü și se numi capü osti-lorü din Macedonia; ellü espedi cu decretulü senatului pre frate-seü Caiu Antoniü la armata Macedonicä cea compusä din 6 legiuni. Cândü observatorii trämisși de senatü se întórserä a casä rapportarä că n'aü vedütü Daci în Macedonia, inse adausserä (dupä monitulü lui Antoniü), că e de temütü, că Daciî vorü încursä pro-vincia, decä s'ar misca armata de acollo. Pucinü dupä aceea, Antoniü trecu cu ostile în Italia, și prin o fac-țiune dusse lucrulü acollo ca frate-seü Caiü Antoniü se se trämittä proconsule în Macedonia. Acesta se purtâ așiä de reü, în câtü remase bätütü de Bastarni, cari venisserä Moesilorü într'adjutoriü la cetatea Istrienilorü. La acëstä bätaliä luarä parte și Daciî precumü se vede

din semnele militare ale lui Antoniu cari s'au aflatu m i pre urma în castrulü Dacilorü Genucla.

Pre cândü triumviratulü guvernâ republica, Romanii încetarâ puçintellü de a se occupâ cu affacerile Dacilorü. Darâ pre la anulü Romei 720, rebellându Dalmații in societate cu Pannonii, Octavianü veni la Segesta (Siscia), și se asșediâ acolo cu scopü ca se deschidâ resbellü in contra Dacilorü și a Bastarnilorü. Ellü începuse se construescâ și navî pre Sava, cu cari se ducâ provisiuni la Dunăriâ, in se assecurâ de la spate, attacă de nouü pre Dalmații ceî nestimperati. Darâ la Setonia căpetâ o plagâ și se lăssâ de a mai purtâ rebelullü in contra acestorü popore cerbiciose Cândü se întorse la Roma, Octavianü însârcinâ pre Statiliü Tauru cu commândulü ostilorü.

Între acestea, Boirebiste regele Dacilorü, auçindü de aparatele celle mari alle Romanilorü și de faptele celle valorose alle lui Octavianü, trâmise deputati la dînsulü ca se facâ pace, imbiându-lü cu ajutoriü in contra lui Antoniu. Darâ deputati fiindü că cerea multe lucruri cari nu se uniâ cu demnitatea romanâ, furâ nevoiti a se întorce a casâ fôrâ rezultatü. Atunci Boirebiste determinâ se se unescâ cu Antoniu, in se o rescollâ ce se nâscu între Daci, in care peri și ellü însuși, nu lü lassâ se și punâ planulü in lucrare.

III.

Octavianü Augustü.

Dupâ mörtea lui Boirebiste imperiulü dacicü se desfäcü in mai multe parti și se fläccü prin frecari mu-

tuali, așia în câtă Daciî nu putea înarmă în contra Romaniloră mai multă de 45,000 pină la 05,000 de ómenî. Unulă dintre capiî Daciloră, Orole II, fu îndemnată de compatrioțîi seî se se scólle în contra Romaniloră cari eră atunci desbinațî între Antoniū și Octavianū. Orole addusse înainte doî căni care se încăierară între sene, dară cândă se mână eî mai tare, le arretă ună lupă; căniî îndată ce lă veđură, se lăssară de a se mână între sene, și se luară după dînsulă. Atunci đisse cōtră Daci: așia potă se facă și Romani. cândă ne voră vedé pre noi; decî mai bine se î lăssămă se se frece eî între sene. Dară ceilalțî capi ai Daciloră fură de altă părere, eî se uniră cu Jassugiî, cu Sarmațîi și cu Bastarniî, și predară Moesia și Dardania, apoi trecură Emulă, bătură și despoiară pre Dentelețî, poporă tracică suppusă Romaniloră. La anulă Romeî 722 se făcū bătălia decisivă între facțiunile romane la promontoriulă Acțîi (în Epirū), și Octavianū prefăcū republica romană în imperiū, și luă numele de Augustū (adecă allessū de đeu). Cōtră anulă Romeî 724 Statiliū Tauru respinse pre Daci preste Dunăriă, prinse pre mulțî și î dusse la Roma, unde î băgă în amfiteatru ca se se lupte cu Sueviî. Inse Sita regele Dentelețiloră, și alțî soci ai Romaniloră, cerea o resbunare mai mare. Atunci M. Liciniū Crassū, care commandă în Macedonia primî ordine de la Octavianū ca se pūnescă pre regiî și pre popórele cari ținură cu Antoniū, și se appere pre ceilalțî. Crassu bătū pre Bastarniî cari devastă Moesia, î strimtoră la Dunăriă, și impresură loculă unde se retrasseră eî după bătăliă. La acéstă impressurare Orole II dede adjutoriū Romaniloră.

După ce Crassu coprinse locul, trâmise pre Orole cu recommendațiunî la Octavianu, de cōtră care se numi amicū și soțiū allū Romanilorū (a. R. 725). Inse Crassu retrăgēndu-se la iernaticū în Tracia, fu attăcatū de inimici, și bătutū așiā de tare, în cātū determinā se se lasa de atari espedițiunî. Cu tōte acestea la annulū Romei 726, de o parte insolenția Bessilorū, a Tracilorū și a Bastarnilorū, de altă parte missiunea ce venisse de la Orole, care lū chiamā într'adjutoriū în contra lui Dapuge, altū capū allū Dacilorū, făcū pre Crassū se appuce érašî armele. După ce bătū pre Bessi, ellū trecū în Dacia, și la cea dintâi lovitură puse în desordine pedestriemea inamicilorū și o impinse asupra căllărimeî, de unde urmā o încurcătură care se finî cu perderea Dacilorū. Cei ce scâpară se retrasseră într'unū castellū, unde î vëndū unū militariū grecū, care întrodusse nóptea pre Romani în castellū. Daciî veđēndu-se vënduți se ucciseră unii pre alții ca se nu cađă în mânia Romanilorū; între acestia peri și Dapuge. Pre fratele lui lū prinse Crassu și lū dimise érašî fōră de ai face verunū reū. După acestea dusse armata la o speluncă mare și întărită fōrte, numită Cira, la care se đice că fugisseră titaniî cândū fură învinși de đei. Acéstă speluncă erā ocupată de Daci cari și dusseră acollo tōte vitele și lucrurile lorū cele mai prețiose. Crassu astupā tōte întrările și esșiturile, și constrinse pre ómenî prin fōme a se suppone. După aceste successe, Crassu purcesse în contra celloralți Daci și adjunse la castrulū Genucla, care era cellū mai tare dintre tōte câte stā suptū comandulū lui Zurasse (altū capū allū Dacilorū). Acolo se ținea semnele militare luate de la Antoniu, cândū

acesta perduse bătălia la cetatea Istrianilor. Crassu bătù acestù castru de pre uscatù și de pre apă (căci Genucla era edificată lăngă Dunăriă); și !ă luă cu multă greutate, după unù assediù îndelungatù, cu tôte că Zurasse nu erà aci, fiindù-că se dussesse în Scufia ca se céră adjutoriù de la acellù poporù. M. Liciniù Crassu după acéstă victoriă se întórse în Tracia, și apoi se dusse la Roma, unde ținù unù triumfù despre Traci și despre Daci. IV. Non. Jul. a. R. 727.

Dară pre cândù Liciniù Crassu triumfă la Roma, Dacii lăssându desbinările și certile între sene, se adunară și și allesseră rege pre Cotusone, suptù care Dacii începură éráși a trece Dunăria preste ghiaciă și a predà provinciile romane. — Drusu și Tiberiù, fii vitrici ai lui Octavianù, bătură și supuseră popórele alpestre din Reția, Vindelicia, și Noricù, și intinseră imperiulù romanù pînò la Dunăria superióre. a. R. 738. La Dunăria inferióre Cneu Lentulù respinse pre Daci preste acestù fluviù, bătù și pre Sarmăți și construi castre stative pre lăngă rîpa Dunării și le întări cu președie militare, înse nu înfrânse pre nici unulù dintre aceste popóre. Dacii attăcară de nouù pre Romanì, Lentulù se scullă a dóua óră asupra lorù, și ! bătù înfricoșiatù, uccise trei duci de ai lorù între acestia și pre regele Cotusone. Acéstă perdere nu desinimă pre Daci: după cincì annì de țille ei conspirară cu Pannonii, cu Bessii și cu Sarmății în contra Romanilorù, și abià se domitară de armele lui Tiberiù a. R. 743. În anulù ce urmă, irrupseră éráși în Pannonia și predară provincia romană, și cu modulù acesta impedecară pre Octavianù de a închide templulù lui Janu, precumù dorisse. —

Drusu întreprinse din Gallia o expedițiune în Germania, și după mórtea lui (a R. 744) continuă frate-seu Tiberiü, care coprinsc ținutulü dintre Renü și Albea, și lü prefăcù în provinciä romanä (a. R. 749); darä pre cândü se preparä se mérgä în contra lui Marobodü, domnulü Marcomanilorü, care fundasse monarchia Suevilorü (între Dunăria, Albea și Vistula), se născù o rescöllä mare din partea popórelorü illurice și pannonice și constrinserä pre Tiberiü a se întörce asupra acestora. Aeliü Catu (consule la a. R. 757) se trämise în contra Dacilorü, care strămutä 50,000 de ómenï din vecinătatea Dunării în Tracia. În rescöllä generale a Illurilorü și a Pannonilorü, Cecina Severü prefectulü Moesiei nu putü se remänä multü timpü cu armata sa în Pannonia, fiindü cä Dacii și Sarmații încursä neîncetatü Moesia. Pannonia se pacificä la anulü R. 761; înse nu se putü pune capëtü răpitorilorü acestorü popóre selbatice. Poetulü Ovidiü care se aflä pe atunci relegatü la Tomi, lóngä marea négrä (nu departe de la gura Dunării, laudä pre Pomponiü Flaccu propretoriulü, care apără ripa Dunării, înse mărturisesce totü de o datä cä Geții și Sarmații încursä neîncetatü provinciile romane, de câte ori înghiäciä Dunăria.

În Germania administrațiunea cea appesätóriä a lui L. Quintiliü Varu dede motivü, ca Cheruscii, Bructerii și Marsii se se unescä suptü Ariminiü, fiulü unia dintre domniï Cherusilorü. Respândindu-se făma cä unulü dintre popórele germane din locurile celle mai departe ar fi appucatü armele, Quintiliü se înșellä a întreprinde o expedițiune prin pădurile celle neâmbulate alle Teutoburgulü, acolo dederä preste diusulü Cheruscii și cei-

lalți Germani cu Arminiū, și nemiciră trei legiuni dintre cele mai bune. a. R. 762. Prin această calamitate Romanii perdură éráși țerra dintre Renū, Albea și Dunăria.— Imperatoriulū Octavianū Augustū care adjunse în culmea puterii politice, fu fôrte nefericitū în familia sa, ellū avū trei socie, și o singură fiă, Julia (din a doua sociă, Scribonia), pre care o maritădupă Marcellū și după mórtea cea prematură a acestuia, o căsătorì cu Agrippa, din care avū doi nepoși, Caiu și Luciu, cari muriră în flórea etății. A treia sociă, Livia, puse tóte macinele în lucrare spre a procură fiului seū Tiberiū successiunea în imperiū. Octavianū adoptă în fine pre acesta și 'lū luă de collegū în imperiū. Ellū murì la Nola, a. R. 767 (p. Chr. 14) în etate de 76 anni. după ce domnisse de la bătălia de la Acțiū, 45 de anni.

IV.

Tiberiū.

Tiberiū fu unū omū cu mare capacitate, înse plinū de invidiă și de deffidențiă, applecătū spre crușime și fôrte prefăcutū. După cererea mumei sélle (Livia) ellū adoptasse pre nepotulū seū de frate, Germanicū, și de frica acestui duce care avea o autoritate nemărginită la armată, împlini tóte detoriele unui imperatoriū înțeleptū în cei dintăiū optū anni ai domniei selle, înse nu încetă de a face totū ce putea spre a'lū înlătură. Mișcatū de neîncredere revocă pre Germanicū din țerrele germane, cândū acesta bătusse pre Arminiū (la Idistavisū) și eră în punctulū de a restabili în Germania domnia Romanilorū cea fundată de tată-seū Drusū. Germanicū

se trãmise acumũ la resãritũ, unde prefãcũ Cappadocia și Commagenea în provincie romane, înse currindũ dupã aceea muri (de veninũ, precumũ se presupune.) Pentru securitatea sa personale, Tiberiũ strĩnse la Roma pre militariĩ pretorianĩ ceĩ ressipiĩ prin Italia, și prefectului lorũ, Seianũ, 'ĩ dede mare influinĩã asupra guvernului, care luã acumũ unũ caracterũ cu totul despoticũ. Darã Seianũ sciũ în scurtũ timpũ se nutrẽscã frica tirannului așia de tare, încãtũ acesta lãssã Roma, și se dusse în insula Capree, unde putea mai commodũ și nevedũtũ de lume se se dee în braciile desfrĩnãrilor, pre cãndũ Seianũ ca locũ-țiiitorĩ allũ seũ fãcea tũte crudelitãțile la Roma și în Italia, în cursũ de 9 anĩ de țille, pĩnũ cãndũ prin planulũ de a rãpi la sene imperiulũ, desceptã suspiciunea imperatorului, și cãusã cãdere sa. Tiberiũ 'și sãturã acumũ setea de sãnge persecutãndũ pre amiciĩ lui Seianũ, pĩnũ cãndũ prin instigãționea lui Caligula, se suffocã în patũ cu perinele, la Misenũ, a. R. 790 (p. Chr. 37), dupã ce domni 23 de anĩ mai multũ ca unũ despotũ asiaticũ, de cãtũ ca unũ imperãtorĩ romanũ.

V.

Caiu și Claudiũ

Caiu Caligula, fiulũ lui Germanicũ, dupã ce uccise pre Tiberiũ, urmã însuși în imperiũ; în anulũ dintãitũ ellũ ressipl tesaurulũ cellũ mare allũ lui Tiberiũ, ospe-tãndũ pre poporũ, dãndũ totũ genulũ de jocuri splendide, reedicãndũ edificie fõrã de scopũ, și ãltele assẽmine. Dupã ce sufferi de unũ morbũ greũ, și perdũ cu încetulũ min-tea, înse pre lõngã tũte faptele selle celle arbitrarie și

crudeli, cădû numai după patru ani de zile, prin o conspirațiune a pretorianilor. Senatulü voi atunci se restabiléscă republica, înse pretorianii redicará imperatoriü pre Claudiü, unchiulü lui Caiü, și fratele lui Germanicü.

Claudiü abiã appucâ frênele guvernului în mâni, și le lăssâ cu totulü coruptei selle socie Messalina, și după mórtea acesteia, ambițióseï Agrippina (sororiï lui Caiu), și scelerăților seï de libertți Polybiü, Narcissü și Pallante. Suptü domnia lui Claudiü începurã conqueririle Romanilorü în Britannia, unde interprinse însuși Claudiü o espedițiune. Mauretania, Lucia, Tracia se prefăcurã în provincie romane, și Judéa după mórtea lui Erode Agrippa veni éráși suptü administrațiunca procuratorilorü romanî. — După uciderea Messalineï abiã se cunnunasse Agrippina cu unchiulü seü Claudiü, și înduplecâ pre flaculü imperătoriü se adopteđie pre fiulü ei Nerone, și se lü destine de sucesoriü în loculü propriulü seü fiü, Britannicü, apoi iuveninã pre bărbatü (a. R. 807; p Chr. 54) ca se póťã domni ea cu putere absolutã suptü numele fiulü seü.

VI

Nerone.

Domitiü Nerone condussü de prefectulü pretoriulăi Burrü, și de filosofulü Seneca, cari se oppuserã intrigilorü Agrippineï, guvernã bine la începutü, înse spre a se assecurã în domniã puse de inveninarã pre fratele seü cellü vitricü (Britannicü) și ucciserã pre mumã sa cea superatã pentru mărginirea înfluiñiei ei în lucrurile statu-

lui. Concubina lui, Poppéa Sabina, 'lă înduplică se ucidă și pre socia sa Octavia. După atarî crimini, și după mórtea lui Burru, 'și permise ver-ce faptă arbitrariă și ver-ce crudelitate; ellü se produsse în publicü ca gladiatorü, cântătoriü, musicü și istrione în Italia și în Grecia, și constrinse pre cei mai illustri senatori și căllari a se produce pre scenă și în arenă ca actori și gladiatori. La incendiulü cellü mare în care se prefăcură în cenușiă 3 regiuni din celle 14 alle Romei, și numai 3 remaseră neatinse de focü, Nerone cădù suptü prepusü că l'ar fi occasionatü ellü însuși spre a și puté edificà o capitale mai formósă; inse ellü sciü se arrunce culpa pe crestinî, prin a căroră persecuțiune credea că se va puté justificà. La restaurarea Romei 'și edifică așiă numita casă de aurü, care coprindea mai multü locü de câtü totü Palatinulü, și pentru a cărei construire se stórse de averi tótă Italia și provinciele; ba chiarü templele se despoiară de imaginile ȕeilorü. Fiindü că ellü scurtă totü de o dată și militarilorü stipendiele lorü, cădù suptü urra generale de la incendiü în cóce. Conspirațiunii repetite i dederă motivü de a uccide unü mare numerü de ómeni, dară în fine desfrênările și cruđimele lui celle fôră mesură produsseră o ferbere generale, care prorupse de o dată în mai multe părți alle imperiului. Propretoriulü Ispaniei citerióre, betrânulü Sulpiciü Galba (de 73 anni) se prochiămă imperătoriü de cótră armată; Nerone fugi de la Roma, și puse pre unü libertü allü seü de i scurtă vieția. a. R. 821 (p. Chr. 68).

VII.

Galba, Otone, Vitelliū,

Supliciū Galba după ce veni la Roma se făcū urritū poporului și miliției prin nesce essecuțiunii, cari de și fură necesarie după împregiurări, cu tôte acestea desceptară urra in contra lui, precumū și prin avariția cōtră militari, și prin prea multa indulgențiã cōtră favoriții sei; ellū cădū după șesce luni de zile prin o conjurațiune țessută de cōtră Otone, unū fostū favoritū allū lui Nerone, care 'și cumperasse o partită între pretoriani. Inse legiunile de la Renū prochiãmasserã imperãtorū dejã in contra lui Galba, la Colonia, pre ducele lorū Vitelliū, pre care 'lū recunnoscurã in currindū tôte țerrile de la appusū. Ducii lui Vitelliū petrunserã in Italia și băturã óstea lui Otone aprópe de Cremona. In luna lui Aprile a. R. 822 (p. Chr. 69) se uccise Otone cu mâna sa. Vitelliū veni la Roma, se recunnoscū de cōtră senatū, și ressipi summe neauđite pentru spesele mesei selle. Legiunile din Palestina cari erã ocupate cu unū resbellū in contra Judanilorū, prochiãmarã imperatoriū pre ducele lorū Vespasianū. Cândū se respândi fama acésta, mai tôte legiunile și provinciele delãssarã pre Vitelliū, care se și uccise in luna lui Decembre a R. 822 (p. Chr. 69), inainte de ce adjunse Vespasianū la Roma. In timpulū acestorū resbelle civili se turburã Illuriculū, Gallia vacillã, Sueviī, Sarmãții și Daciī se scullarã asupra Romanilorū. Vespasianū chiãmã in Italia legiunile din Illuricū și din Pannonia. Sarmãții și Jassugii se offerirã Romanilorū intr'adjutoriū; regiī Suevilorū și ai Quadilorū se cãstigarã in partea Romanilorū. Cu tôte a-

cestea, Daciî veđendũ lucrurile turburate, trecurã Dunãria dupã datina lorũ, și coprinserã castrele coorțilorũ romane, inse cândũ erã se ocupe și alle legiunilorũ, adjunse Muccinũ cu legiunea VI, și puçinũ dupã aceea veni Fonteiu Agrippa din Asia, care se numi propretoriu Moesiei.

VIII.

Vespasianũ.

Titu Flaviu Vespasianũ luã tôte mesurile spre a restabili imperiulũ cellũ ruinatũ de cõtrã usurpatorĩ. Ellũ restabili disciplina intre militari și ordinea în finanție; finì restaurarea cetãții, și o mai înformoseția prin edificie magnifice, precumũ forulũ pãcei și amfiteatrulũ Flaviu, restitui senatuluĩ drepturile selle celle vechie, și mãri autoritatea lui prin adaugerea membrilorũ și depãrtarea cellorũ nedemni; favori tôte institutele folositorie, încuragiã arțile și sciințiele (salarisã professorii de retoricã), ellũ însuși dede essemplu de moralitate rigorõsã și de parsimoniã așia de mare, în câtũ acẽsta mai cã degenerã une ori în avariția.

Vespasianũ însãrcinã pre fiu-seũ Titu se domiteție rescõlla Judanilorũ cari appucasserã armele încã suptũ domnia lui Nerone; acẽsta se terminã prin derimarea Ierusalimuluĩ la anulũ R 823 (p. Chr. 70). Rescõlla Batavilorũ suptũ conducerea lui Claudiu Civile, la care luarã parte și semiuțiele germane celle de a stãnga Renuluĩ și chiarũ popõrele gallice, n'avũ successũ durãtoriu, din lipsa de unire și de înțelegere. Resbellulũ britanicũ se reinnouã de cõtrã Juliũ Agricola, care câstigã

pre Britannii prin blândete și dreptate ca se primescă cultura romană.

La Dunăria M. Plautiū propretorulū Moesiei frânse. pre Daci și pre ceilalți barbari cari se versasseră asupra provinciilor romane, strămută la 100,000 de oameni în Moesia, și 'i făcū tributarī Romanilorū.

Vespasianū muri la anulū Romei 832 (p. Chr. 79) și lăssă succesoriū pre fiulū seū Titu, omū dotatū de la natură cu celle mai frumoșe calități cari le desvoltă de la suirea sa pre tronū, și 'și merită numele de *amor et deliciae generis humani*; ellū fu imperătorulū cellū mai nobile allū Romei, dară nu domni mai multū de doi anni, și fu răpitū de mórte. Pre timpulū lui erupse Vesuviulū pre neasteptate, și causă cea mai terribile stricățiune, accoperi cu lavă Erculanulū și cu cenușiă Pompeii. În Roma se escă unū incendiū care ținū trei zile, și totū atunci se născū în cetate o pestilenția urrită care scurtă și vieția lui Titu.

IX.

Domițianū.

După mórtea lui Titu, urmă în imperiū frate seū Domițianū, care la începutū domni destullū de bine, inse în periodulū mai de pre urmă reprodușe timpurile lui Nerone. Cu o deșertățiune copillărescă unī o risipire nemărginită care 'lū duse la oppressiuni și la cruđimī; perdū timpulū ucciđendū musce, și cu o vanitate ridiculă pretinse ca se se numescă domnū și deū (domne-deu). Agricola prefăcusse Scoția în provinciă romană pīno la Edinburgū, cândū se rechiāmă de Domițianū cellū rosū de suspiciune. Tirannulū însuși interprinse o espedițiune în

Germania în care prefăcù în proviuciă Suevia cea de multù confederată cu Roma, și construi vallulù mărginariù între Renù și Dunăriă. Cu mai reù successù se bătù în contra Dacilorù, cari infestară din nouù marginele imperiului suptù regele lorù Dura. Acesta voindù a oppune Romanilorù unù braçiù mai tare și mai inter-prindëtoriù, se lăssâ de domniâ și investi cu dinsa pre Decebalù, omulù cellù mai agerù și mai preceputù la arme dintre Daci. Decebalù se înțellesse cu Pacorù regele Parțilorù, și se uni cu Sarmații și cu Cattii în contra Romanilorù. Domițianù trâmise pre consulariulù Oppiù Sabinù în contra Dacilorù, înse acesta fu bătutù și nemicitù de côtrâ Daci. Dupâ dînsulù trâmise pre Fescu prefectulù coorțilorù pretoriane, care avù totù aceeași sôrte, — ellù se îngropâ într'o pădure dacicâ. — Acumù Domițianù întërritatù prin atâte perderi, determinâ se plece în persônâ iu contra ferocilorù inimiçi, înse merse numai pîno în Moesia, și acollo se arruncâ în braçiele plăcerilorù și alle desfrênârilorù, și trâmise cu oștile pre Julianù asupra Dacilorù. Acesta ordinâ ca fie-care militariù se și scriâ numele pre scutù, ca se se cunnôscâ totù ênsulù cumù se pôrtâ. Dupâ aceea trecù în Dacia și atacâ armata cea numerosâ la Tape, și o tăiâ infricoșiatù. Vezina care erâ allù doilé dupâ Decebalù, vedëndù că nu pôte scâpâ viù, se prefăcù mortù, și apoî nôptea fugi la ai sei. Decebalù temëndu-se ca Romanii se nu'i ocupe reședinția, ordinâ se taie arborii pîuo în truuchiù, și se le impunâ arme, ca așiâ Romanii din depârtare se crédâ a fi mulțime de militari, și se nu cutedie a se apropiâ. Stratagema acésta avù successù; Romanii se retrasserâ.

Domițianu supperatū pre Quađi și pre Marcomani, că-ci nu i au datū adjutoriū în contra Dacilorū, uccise pre deputații acestora, cari venisseră în Pannonia se céră pace. Atunci Marcomani înterritați impressurată și bătură pre Domițianū. Ellū vedēndu-se strimtoratū trāmise nunții la Decebalū ca se lū chiamo se facă pace. Decebalū trāmise pre frate seū Diege se tractediē cu imperatoriulū. Acesta redede Romanilorū pre căți-va captivi, și cerū o mare summă de bani, afară de acēsta mai mulți fabricatori de arme și de alte lucruri neșessarie pentru resbellū și pentru comoditățile vieții și unū stipendiū annuale fôrte însemnatū. Domițianū se învoi la tôte acestea, ba dede rege-lui și o diademă, ca și cumū ellū l'ar încorouă și 'i ar lăssă țerra din grația sa. După aceea se întorse la Roma și triumfă de Daci și de Catți si luă numele de Dacicū (îvingătoriū allū Dacilorū). Insolenția acēsta a tirannului află destui lingușitori cari se lū mărăscă, dară și satyrici cari se lū batjocoréscă, a R. 847 (p. Ch. 94). După mai multe fapte crunte Domițianū și propuse se uccidă și pre soția sa Domiția, înse acēsta descoperi lucrulū, și precipită stîngerea lui. Ellū se uccise în 18 Septembre a. R. 849 (p. Chr. 96) în etate de 45 de anni, după ce a domnitū 15 anni, mai multū ca tirannū effeminatū și fricosū, de câtū ca imperatoriū. Cu dtusulū se stinse familia Flaviilorū.

CARTEA II.

Dela mórtea lui Domitianü pino la declinarea imperiului suptü Aureliü Commodü.

I.

Nerva.

După unü periodü de 80 de annü în care imperiulü romanü de la mórtea lui Octavianü, fu guvernatü mai totü de ómenü rei și flaccü (cu puține esceptiuni, a lui Vespasianü și a fiului seü Titu), urmâ unü periodü de fericire suptü cincü imperãtori înțeleptü, valinți și amatori de umanitate. La mórtea lui Domitianü conjurații prochemaserã imperãtoriü pre betrãnulü senatoriü M. Cocceü Nerva; senatulü lü întãri. Nerva guvernã imperiulü cu înțeleptiune și cu bunetate, ínse prin parsimonia sa desceptã nemulțiãnnire între poporü și între pretorianü; ellü preveni erupțiunea adoptãndü de fiü și successoriü pre M. Ulpiü Traianü, cellü plãcutü la armatã, care se nãscusse in cetatea Italica din Ispania în 18 Septembre a. R. 806, făcusse ðece espedițiuni ca tribunü la Eufrate și la Renü, adjunse pretoriü la anulü R. 839, consule la 844. Dupã aceea se întórse în Ispania, de acollo se dusse în Germania inferióre, pre care o pacificã și o

guvernă pîno la anul R. 850. În tómnă annului acesta, Nerva lă chiămă la Roma, lă adoptă, după aceea lă numi Cesare și în scurtă timp consule de a dóua óră. Investitū cu atâte onorī Traianū se întórse éráșī in Germania unde impuse respectū barbarilorū, inse la 851 fu rechiămatū la Roma spre a luà in mână frênele guvernului, căci Nerva muri în 27 Januariū (a R. 851; p. Chr. 98)

II.

Traianū.

Marcu Ulpiū Traianū, omū cu marī talente și pentru pace și pentru arme, consecră tótă viéția sa atátū intru îndreptarea administrațiunei interne in tóte ramurile eī, câtū și intru întinderea imperiului, și înfimoșejiarea lui prin edificie grandioșe. În dată ce se numi in perătoriū, ellū începū se facă preparative spre a sterge pata cea pusă de Domițianū pre numele romanū prin tributulū dacicū, și cōtră finitulū lui Septembre a. R. 853 (p. Chr. 100) plecā in contra Dacilorū. Decebalū auđindū de acéstă interprindere, se speriā fórtē sciindū prea-bine că mai inainte n'a invinsū pre Romanī, ci pre Domițianū, érá acumū are de a face cu poporulū romanū și cu imperatoriulū Traianū, pre care lă respectā încă de pre timpulū cândū guvernă Germania. Iérna o petrecū Traianū in Moesia, după aceea in primăvéra annului R. 854 (p. Chr. 101) trecū Dunăria pre navī. Cândū adjunse la Tape i se addusse unū burete fórtē mare pre care se află scrissū cu literelatine „Burrii cu toți soții lorū spunū lui Traianū se se întórcă a casă și se țină pacea.“ Traianū nu luă in considerațiune cuvintele a-

cestea, ei purcesse înainte, și întâlnind pre Daci, începă bătălia cu dinșii. Decebalu remase invinsu; ellu trâmise deputați de classea inferiôre, comați, ca se céră pace. Traianu nu se fuvoi, ei purcesse mai departe, și bătù a dóua óră pre Daci și pre Sarmați, cari se însoçisseră cu dinșii. Altă deputațiune de Daci comați vine la Traianu, inse foră rezultatù; se face a treia bătălia care se termină numai prin greutățile iernei.

III.

Resbellulù I dacicu.

In primăvéra annului Romei 855 (p. Chr. 102) Traianu atacă de noù pre Daci. Decebalu trâmise la dînsulù deputați de classea ântâia, pileați (cu pelărie) cari lù rugară ca se facă pace, și pentru înțelegerea mai de aprópe se numéscă și din partea sa membri la conferențiă. Decì se trâmiseră dintre Romanì Sura și Claudiu Livianu prefectulù pretoriulu. Inse Decebalu nu cuteđiă a veni la conferențiă, ei trâmise alți deputați la Traianu. Imperătoriulu înțelegéndu că Decebalu caută numai miđilóce de a scăpă de nevoiă și de a înșellà pre Romanì, commândă la bătăliă. Atunci se născu o luptă cruntă între amîndóue armatele. Romanii învinséră, dară căpetară atâte plage, încátu nu le adjugea materia cu care se le lege. Traianu și tăiă vestimintele spre a le face legătura. După bătăliă Romanii occupară castrele Dacilorù celle de pre munți, în cari aflară arme și alte lucruri de resbellù, unù numerù de captivi romanì și semnulù militariu care lù luaseră Dacii de la Fescu. Totù de o dată Massimù coprinsè unù castellù

unde se află sora lui Decebalu, pre care o luă captivă. După acésta se împărți armata, și ocupându mai multe délluri veni dinaintea reședinției lui Decebalu. Luciu Quietu Mauru atacă pre Daci de altă parte și prinse unu mare numărú dintr'inșii. În aceste împregiurări Decebalu desperatú trámise o deputațiune fóрте însemnată de ómenii cei mai de frunte, cu muieri, cu copil, ca se róge pre imperatoriulú de iertare și se céră pace suptú ver-ce condițiune. Traianú primí cererea lorú cu condițiunea ca se dee inuăoi Romanilorú pre toți arteficii trámisși de Domițianú și pre toți fugarii, și tóte macinele bellice, se strice tóte castellele și se recunnóscă de amici și de inimizii pre aceia cari sunt și ai poporului romanú. Decebalu se suppose la tóte, și trámise deputați la Roma spre a arretá și inaintea senatului suppunerea sa și a țereii selle. Traianú se întórse in Italia la anulú Romei 856 (p. Chr 103), triumfá și luă numele de Dacicú.

IV

Resbellulú II dacicú.

Dară după acéstă împăcáțiune nu trecú multú timpú, și veni fama la Roma, cá Decebalu nu observă condițiunile, ci prepará arme, restaurá castelle, primesce fugari, provócă pre națiunile vecine la resbellú, și inestă pre toți cei ce ține cu Romanii. Deci Traianú informatú de tóte acestca determ ná a plecá de nouú in contra Dacilorú, iea cu sene pre Adrianú prefectulú legiunei Minervie, pre Luciu Quietu Mauru, și pre alți duci însemnați, și vine la Dunăria cu inceputulú annului R. 857

(p. Chr. 104). Acumă determină Traianū se suppună cu totul pre Daci și țerra lorū se o pretacă în provinciă romană. Ca se pótă purtă resbellulū cu mai mare securitate, însărcină pre architectulū Apollodorū Damascentū se construescă unū. podū de pétră preste Dunăriă, din giosū de cataracte, între Tierna și Aegeta *). In timpul lucrării acesteia Traianū remase în Moesia, și trāmise preste Dunăriă numai o parte din armata sa ca se appere loculū. Decebalū invită pre națiunile vecine la arme, ca cu puteri unite se frāngă pre Romanī, și se și assecuređie libertatea; ellū atacă pre apperătorii podului, înse acestia construiseră castelle din cari respinseră pre Daci. Decebalū cercă acumă altū miđilocū ca se scape de Traianū. Ellū trāmise la dinsulū pre nesce fugari prefăcuți ca se lū uccidă; înse acestia se descoperiră și plătiră cu vieția attentatulū lorū.

Pino la anulū R 858 (p. Chr. 105) se finī podulū, și Traianū trecū cu tótă armata romană pre pământulū Daciei. Acumă se începū resbellulū în tótă furórea sa; multe fapte demne de memoriă essecută imperatoriulū, duci și militarii romanī. Longinū prefectulū uei legiuni bātū de mai multe ori pre Decebalū, in fine acesta prefăcēdu-se că va se se suppună lui, 'lū chiāmă la sene ca se se înțellégă. Romanulū se ammagi și se dusse. Decebalū 'lū întrebă despre intențiunile lui Traianū, inse nu putū scóte nemica din gura lui. Ellū lū ținū prinsū, și trāmise la Traianū unū nunțiū ca se i spună că lū va da inapoī, decă imperatoriulū se va

*) Veđi Magazinulū istoricū Tomū I. pag. 16. și Tomū II. pag. 110.

retrage din Dacia și va plăti spesele resbellului. Traiană respunse așîă încâtă se înțellesc din vorbele lui că nicî nu pune mare prețîu pre Longină, nicî nu î ar părè bine de perirea lui. Între acestea Longină și procură venină prin ună libertă allă seă, și trămise pre acesta la Traiană suptă pretestă de a lă împacă cu Decebală. Cândă Decebală se vedă înșellată trămise pre centurionele care eră prinsă împreună cu Logină ca se cèră pre libertă inapoî, offerindu-î corpulă lui Longină, și încă țece captivă. De la acestia înțellesc Traiană tôte intențîunile lui Decebală, înse cređă a fi în contra demnitățîi numelui romană, a î mai da înderetă barbarului pentru cadaverulă lui Longină. Prin acèsta se înterrîtă Decebală așîă de tare, încâtă spendură de o pertică corpulă lui Longină în fația Romaniloră cari se apropiasseră de reședință. Traiană și ceilalți Romanî la spectaculă acestei cruđimî se aprînseră de furóre în contra Daciloră, impressurară reședință, și cu multă perdere o luară în fine, și o dederă flacării. Dacii parte se ucciseră eî între sene, parte beură venină, parte picară în mănile Romaniloră. După acestă successă Romanî purcesseră înainte și occupară tótă țerra. Decebală după ce vedă că i s'a luată reședință și țerra s'a coprinsă de Romanî, și că pre ellă însuși lă ammenință periclulă, ca se nu cadă viă în mănile loră, se uccise cu mănile selle. Assémîne făcură mai mulți Daci însemnați, se ucciseră unî pre alții. Corpulă lui Decebală se dusse la Roma, tesasurele lui cari le ascunsesse suptă albia riului Sargețîu, se descoperiră de Bicile, soțîulă și familiarulă lui Decebală. Cu modulă acesta se fini resbellulă dacică, Traiană prefăcū țerra în provinciă ro-

mană, asseđiă într'insa două legiuni, a V macedonică, și a XIII gémină, și o colonisă cu nenumărată mulțime de ómenī din totū imperiulū romanū*). Ellū însuși se întórse la Roma în anulū R. 869 (p. Chr. 106), se prochiămă împereiulū de a V óră, și se iuvesti cu potestatea tribuniciă de a IX óră; militariī și tribuniī după finitulū resbellulū se decorară cu corone, armille, col-lane, lancie, falere, și alte semne de distincțiune pentru valenția lorū.

V.

Monumente de Traianū.

Întru memoria victoriei repurtate asupra Daçilorū se redică la Roma columna lui Traianū, în Moesia lóngă Jatru se edifică Nicopolia, și mai spre resăritū Marcianopolia, în onórea sororii lui Traianū; în Tracia se edifică Traianopolia în onórea lui Traianū, și Plotinopolia în onórea soçiei lui. Pre lóngă rîpa dréptă a Dunării se edificară saū se reparară mai mute cetăți, și a nume: Singidunulū la gura Savei, Tricorniulū, Margulū la gura Margului (Moravei), Viminatiulū, Tanatele (la gura Perriușului), Punișii la capulū podului lui Traianū, Aegeta (la cotulū Dunării), Dorticulū la gura Timacului, ad Malum (mai târđiū Bononia, unde e acumū Vidinulū), Raștaria la gura Raștariului, Almulū la gura Almului, Ciabrulū la gura Ciabrului care despărția Moesia superi-

*) Traianus victa Dacia e toto orbe romano infuitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta. Eutropius libro VIII. cap 6.

óre de cea inferióre, apoi Augusta, Regianulü (din contra versării Jâiului în Dunăriă), Oesculü la gura Oesculuï, Utulü la gura Utului, Escamulü (mai în urmă Asamulü și apoi Anasamulü) la gura Escamului, Dinulü (cu *Quintodinum* și *Sextodinum*, unde e acumü Sistolulü), Novele, Jatrulü la gura Jatrului, Trimamuiulü. Apiaria, Tramarisca (din contra versării Argeșului în Dunăriă), Durostorulü unde staționă legiunea Iitalică, Sucidava, Assiopolia, Calidava, Carsiulü (din contra versării Galbinului în Dunăriă), Trosmia (unde e acumü Macinulü), Dinogetia (din contra versării Seretului în Dunăriă), Noviodunulü (unde e acumü Isaccia), Aegyssulü (unde e acumü Tulcia), Istrulü saü Istropolia, aprópe de marea négră.

VI.

Cetăți în Dacia.

Dacia după munții Carpați se împărți, ca și Moesia și Pannonia, în Dacia superióre și în Dacia inferióre. În cea superióre se trecea de la Viminațiü la Lederata, cetate lóngă Dunăriă la gura Apului saü a Crașului modernü, de unde ducea callea de a dreptulü cötră médiă-nópte prin Arcidava, Centumputea, Bersovia, Azizi saü Aixi (*Inde Bersobim, deinde Aixi processimus*, ñice Traianü în commentariile citate de Priscianü), și prin capulü Bouluï, la municipiulü Tiviscü, lóngă riulü Tiviscü (Temișulü unde e astăđi Temișóra). Altă calle trecea de la Tanate la gura riului Tierna, unde se asșeđiă o coloniă de însuși imperătorulü Traianü *), și mer-

*) In Dacia quoque Zernensium colonia a divo Traiano deducta, juris italicı est. *Diges. de cens. I. §. 8.*

gea assémine spre médiă-nópte prin Media, Pretoriulă, ad Pannonios, Gaganĭ, Maslianĭ (Săbișiü), la mansiunea Tivisculü (acumü Caveranü). Acì se uniă amîndóue căl-lile (cea de la municipiulü cu cea de la mansiunea Tiviscü,) și apoi se întorcea spre resăritü prin Ägnova, preste Ponte Augusti (*scilicet Traiani*). și veniă la Sarmizegetusa, reședinția lui Decebalü care se edifică și se decoră cu epitetulü de *Ulpia Traiana Augusta* (lôngă rîulü Sargeșiü). De la Sarmizegetusa ducea callea la Ape (*Aquae, Hydata*, acumü Sargeșiü sau Hațiegü,) și de acì în susü spre Mureșiü, la Zermizirga (Orestia), la Blandiana, la Apulü (de a drépta Mureșiului la gura rîului Apulü), la Brucla (astăđi Aiudü), la Saline (astăđi Turda), la Patavissa, la Napoca (Gerla), la Parolissü (Deșiü). A treia calle trecea peste podulü lui Traianü în Dacia inferióre, și ducea la Frateria, la Amutriü, la Pelandava, la Castranova, trecea preste Oltü, côtră Romula (Câmpulungü), și apoi peste munți în Dacia superióre la Rusidava, la *Castra Traiani, Praetoria Augusti*, și se întorcea prin Stene sau Anguste côtră Apulü. Afară de aceste cetăți carĭ se află pre căllile principalĭ, mai eră în Dacia australe: Drubete, Argidava, Arcinna, Pinulü, Sornulü, Pirulü, Comidava, Tiasulü, Netindava; în Dacia orientale: Paloda, Zusidava, Utidava, Petrodava, Carsidava, Patridava, Trifululü, Arcobadara, (aceste patru în regiunea de susü a Prutului); între Prutü și Tura (Dunastru): Zargidava, Tamasidava, Pirobaridava,*) Niconiulü, Ofusa, Tura oppidulü, (aceste trei din urmă pre

*) De la Piro-Baridava, se vede a se fi născutü Bassaraba și apoi Bassarabia.

lôngă Dunastru), Ermonacte (la gura Dunastrului), și Arpea (nu departe de la gura boreale a Dunării). În Dacia centrale, afară de cele mai sus numerate, mai erá: Sargidava, Ulpianulă, Ruconiulă, Docidava, și în cea occidentale Zurobara. — Poporațiunea Daciei romane crescú în scurtú timpú la unú numărú însemnatú, se făcură căllí asternute cu pétră, se construiră apeducte, se edificară temple, teatre, amfiteatre, se lucrará salinele și minerele de aurú și de argintú, și în puçinú timpú țerra devení una dintre cele mai formóse alle imperiului romanú.

VII.

Mórtea lui Traianú.

La resăritú, regele Parțilorú Cosroe coprinse Armenia și puse rege preste acéstă țerră pre frate-seú Partamisirú, Traianú plecă în contra lui la anulú R. 866 (p. Chr. 113), bătú pre Parți, depuse pre Partamisirú, prefăcú Armenia, Mesopotamia și Assuria în provincie romane, coprinse chiarú și reședinția partică, Ctesifonte, și dede Parțilorú rege pre Partamaspatú. Traianú trecú cu armata sa în Arabia, și adjunse pino la sinulú persicú; proprietariulú Suriei coprinse mai multe locurí din Arabia; chiarú și Nubia vení suptú domnia Romanilorú și remase snptú dinsa mai bine de unú seclu. Intorcându-se din Persia Traianú abiá adjunse pino la Salinuntú în Cilicia, și murí în 10 Augustú a. R. 870 (p. Chr. 117) în etate de 61 de anńi, după ce a imperăritú cu cea mai mare gloriă 19 anńi, 4 luní și 27 ãille. Bunetatea lui a remasú de essemplu, în câtú senatulú romanú după aceea cândú felicitá pre imperatorí,

dicea: *Sis felicior Augusto, melior Traiano!* (Se fi mai fericitu de catu Augustu, si mai bunu de catu Traianu). — Suptu dînsulu érá începù se înfloréscă artea romană, si adjunse la cellu mai mare gradù de perfectiune. Fîllù făcù câteva strate de pétră escellintî, termină callea Appiană (*via Appia*), secă paluđile pomptine pîno unde se putù, construi porturi nóue, repără celle vechie, edifică forulu Ulpîu (*forum Ulpium*) cu basilica în Roma, ca o nóuă cetate de palație, unde se înalțiă și columna lui Traianu. Ellu adoptă pre compatriotulu seú cellu înveșiatu, dară deșertu și pedante, Adrianu, care l urmă pre tronulu Cesariloru.

VIII.

Adrianu.

Publiu Aeliu Adrianu, gelosu de gloria lui Traianu, n dată ce se sul pe tronù, părăsi trei provincie conquerite de dînsulu, revocându legiunile din Armenia, Mesopotamia și Assuria, și determină ca riulu Eufrate se fiă marginea imperiulu romanu de còtră resăritu. Assémine voi se facă și cu Dacia, înse amicii nu lù lăssară, arretându-i că ar fi o prea mare necuviințiă de a da în mânia barbariloru pre atăția cetățianî romanî. Cu tóte acestea pentru ca se micușioređie gloria lui Traianu strică podulu cellu de preste Dunăriă, suptu pretestu că servésece numai spre a facilită barbariloru trecerea la Moesia, pre cându detoria lui ar fi fostu a lù apperă. Se pare că Adrianu commise acésta cu ocasiunea cându căllători prin țerrile imperiulu, că-cî atunci visită întăriturele fiă-cărei provincie, derimă unele castelle, și strămută altele în locuri mai accommodate. Afară de aces-

tea, militarii erà așia de bine essercitați, încâtă căllariii batavii trecea Dunăria cu înnotulū. Barbariī vedëndū a-cēsta se petrunseră de frică, și nu mai cutețiară a turburā Dacia, ci făcură pe Adrianū judecătorlū allū cerțilorū și disputelorū lorū. Din aceste cause Dacia în inscripțiunī se numesce fericite suptū Adrianū. La începutū ellū puse numai unū preside preste Pannonia și Dacia, pre Marciū Turbine, dară după aceea puse singurū preste Dacia propretoriū pre Cn. Papiriū Aelianū, care făcū apeductele la Sarmizegetusa, la anulū R. 885 (p. Chr. 132), precumū se adeveređiă din inscripțiunī. Imperatoriulū Adrianū dede dreptulū de cetățianī romanī la mai mulți militarii cari făcuseră 25 de anni de servițiū și se aflăă în Dacia inferiōre, suptū Plauțiū Cesianū, la anulū R. 882 (p. Chr. 129). Pre timpulū acesta cetățianīi coloniei Oesculū puseră statuă de aramă lui Juliū Capitone propretoriulū Iluriculū, decurionelū coloniei Traiane Sarmizegetusei din Dacia superiōre, duumvirulū municipiulū Romulei, și patronulū coloniei Oesculū. *)

Adrianū consecră tōtă activitatea sa administratiunei interne. Ellū fu cellū dintăiū care cunnoscū missiunea imperatoriulū romanū ca domnū allū lumei, și nu și mărgini solitudinea numai asupra Romei și a Italiei, ci și o întinse asupra intregiī lumī romane. Din acēstă cauză ellū căllători prin tōte provinciile imperiulū, mai totū pre giosū, informosețiă cetățile capitali, precumū Atena, care, prin entusiasmulū seū pentru totū ce egrecescū, se adausse cu o parte nōuă, Adriana, ellū redicā monumen-

*) Veđi Magazinulu istoricū Tomū I, pag. 24, și Tomū II pag. 84.

te, precumă mausoleulă la Roma, care pörtă numele lui (*moles Adriani*), templulă Vinerii și allă Romei, villa Adriană lóngă Tibure, fortifică marginile imperiului priu castelle, construi în Britannia vallulă de pământü în contra Picților. — Ellü însărcină pre Salviü Julianü se cullégă legile civile din edictele pretorilorü, care collectă căpetă numele de edictü perpetuü (*edictum perpetuum*), formă din jurisconsulti consistoriulă imperial (*consistorium principis*), la care trecü tötă potestatea legislativă și judiciară a senatului, ellü dede o nouă organizațiune directorielorü statului (*officia palatina, publica et militaria*) care ținü pino în timpurile celle mai din urmă alle imperiului. — Timpulü domniei lui trecü mai fõră de nicı unü resbellü; numai fundarea unei colonie noue, *Aelia Capitolina* pre ruinele Jerusalimului cu unü templu dedicatü lui Joue, atțițiă o rescollă terribile intre Judani, care se astêmperă numai după unü resbellü fõrte cerbicosü de trei anni de ñille, (a. R. 884--886). După ce împerăți 20 de anni și 10 luni, Adrianü murì la Baie în 10 Juliü a. R. 891 (p. Chr. 138), în etate de 61 de anni, lăssându de successoriü pre fiu-seü adoptivü Aeliü Antoninü.

IX.

Antoninü Piu.

Titu Aeliü Antoninü Piu (numitü înainte de adopțiune T. Aureliü Fulvu) fu și mai mare amatoriü de pace de câtü Adrianü; ellü se occupă tötă viéția sa cu administrațiunea internă; umanitatea și dreptatea lui fură essemplarie, în câtü barbarii din țerrile celle mai depărtate (India, Bactriana, Urcania) depunea armele și se a-

dressà la dînsulî cu causele lorù. Antoninù şî meritâ numele cellù gloriosù de părinte allù genului omenescù. Nesce resbelle neînsemnate cu Germaniî se finiră suptù dînsulù fôrte nşiorù fôră versare de sânge. Quađiî primiră rege de la dînsulù. In Britannia şî Mauretania nesce rescóile mici se stêmperarã currëndù. Dacia fu în pace suptù domnia lui, precumù mărturisescù inscripţiunile. Antoninù împărăţi 22 de anni şî 3 luni, şî muri la Lori în Etruria, la anulù R. 914 (p. Chr. 161) în e-tate de 75 de anni, lăssândù de successoriù pre genere seù Marcu Aureliù, pre care lù adoptasse încă pîno cândù trăiã Adrianù.

X.

Marcu Aureliù.

Marcu Aureliù Antoninù Filosofulù, îndată ce se sui pre tronù, şî luã de collegù pre Luciù Veru (assémine adoptatù de Antoninù Piu) cu care domni împreună optù anni de đille. Luciù Veru, omù effeminatù, se însărcinã cu resbellulù în contra Parţilorù, cari încursasserã prin Armenia provinciele romane de la resăritù şî făcusserã multe predăţiuni într'însele; înse Veru lăssã pre locù-ţiitoriî seî se pórte resbellulù, şî ellù, mai vêrtosù după întórcerea sa de la oriente, se dede cu totulù desfrênã-rilorù. Locùţiitoriî finiră cu bunù successù resbellulù particù; înse pîno cândù ţinea încă acella, se scullarã Marcomaniî, Quađiî, şî alte popóre germane şî sarmatice şî devastarã provinciele romane de a drépta Dunăriî, ba cuteđiarã a şî intinde escursiunile pîno la Aquileia. A-şiã se născù resbellulù marcomanicù cellù mare, la anulù R. 919 (p. Chr. 166) care ţinù 14 anni, şî care

lă purtă însuși imperătoriulă Marcu Aureliū. Eutropiū compară cu dreptulă acestū resbellū cu celle punice. Cu marile calamitățī alle resbellulni cellui terribile, se însoțiră și alte desastre carī veniră asupra imperiulă, a-decă : cntremure de pământū prin carī se ruinară cetățī, inundațiunī de ape, locuste, fomete, pestilențiă, așiă în cătū periră armate întregī. Cu unū cvintū așiă de tristū sta atunci lucrurile în imperiulă romanū, în cătū se părea că de o dată va să cadă cu totulū, déca din fericitate Marcu Aureliū n'ar fi venitū pre lume și n'ar fi trăitū chiarū în acellū timpū. Marcomaniī și Quadiī coprinseră Noriculū și Pannonia, și împressurară Aquileia, dară cândū se arretară amīndoi imperatoriī, inimiciī speriați numai de cătū deșertară aceste țerrī, și cerură pace de la Romani. Luciū Veru, întorcēndu-se cōtră Roma, perī la Altinū, attăcatū de apopleșiă, a. R. 922 (p. Chr. 169). După acēsta se stēmperară barbariī cătū-va timpū, înse nu se lăssară de planurile lorū. Aeliū Bassu proprētoriulă Pannoniei scriea neîncetatū că tōte națiunile de pre lōngă Dunăriă sunt în miscare. Marcu Aureliū pentru ca se prevină acēstă fortună amenințătōriă, versă și averea sa privată în tesaurulă publicū, și purcesse la Dunăriă nnde se începuseră luptele. Spre a completă armata în cellū mai scurtū timpū, se luară și servii la milițiă, ca în resbellulă punicū; se chiămară latroniī din Dalmația și Dardania, se înarmară gladiatorii, se cumperară Germaniī ca se se bată în contra Germanilorū. Completându-se armata cu modulă a-cesta, începură bătăliele celle formidabilī, militariī se luptară cu o valențiă necređută. Marcomaniī și Jassugii se ținură bărbătesce, dară după mai multe bătălie cer-

bicóse, chiarú și pre ghiăția Dunării, se invinseră. Quadřii se împrăstiară după memorabila bătăliă, în care se ăice că legiunea fuliminată, în secetea cea mare, ar fi căpetatú plóuiă de la Christosú a. R. 928 (p. Chr. 174).

După acéstă victoriă, imperatoriulú Marcu Aureliú remase în Pannonia, ca se dea respunsú la deputațil barbarilorú, că-cí unii cerea a se primi în societatea Romanilorú, suptú ducele Vatariú, copillú de 12 anni; acestora se dederă și baní ca se țină în frénú pre Tarbú, altú duce vecinú lorú, care întrase în Dacia, și începusse a ameninția cu armele decă nu i se va da și lui o summă de baní. Quadřilorú și Marcomanilorú se concesse pace, înse suptú condițiuena ca se stea 36 de stadie departe de la Dunăriă; Jassugilorú se puse o distanția de dóue orí mai mare, și se oppriră de a ținé naví proprie. și de a călcă pre insulele Dunării, afară de acésta se cerură de la dínșii 8000 de căllari suptú numele de soții, și primiră înapoi 10,000 de captivi cari eră la Jassugi. — În urmă veniră la imperatoriulú deputați de la alți barbari, ceréndú ca se li se dea pământú în provinciile romane. Astingii suptú domnii lorú *Raos și Raptos*, cerură se li se dea pământú în Dacia, înse nu căpetară, ei lăssară muierile și copiii la Clemente guvernatoriulú Daciei, și plecară în contra Custobocilorú, pre cari i bătură și le luară țerra. Atunci vecinií Dacrigi teméndu-se ca se nu pația și ei assémine, se scullară încentra lorú, și attăcându-i pre neasteptate, i batură. Acestia făcură apoi legământú cu imperatoriulú, ca ellú se le dea baní, și ei se bată pe inamicii vecini. — Mai în urmă se concesse și Jassugilorú se locuésca lóngă Dunăriă; înse naví nu li se iertară, nici nu se

lăssară la insulele Dunării, dară li se dede voiă de a trece prin Dacia cōtră țerra Rossolanilorū pentru comerciū, de câte orī va află cu calle guvernatoriulū provinciei. Totū în acestū timpū veni fama din Suria despre rebelliunea lui Avidiū Cassiū. Imperătoriulū întărî castellele de pre lōngă ripa cea dincollo a Dunării cu 20,000 de militari, și purcesse în Asia. Quađii și Marcomaniī veđendū acēsta, appucară érășī armele. Marcu Aureliū compuse lucrurile în Asia, și se întórse la Roma, unde petrecū fōrte puçinū timpū din cauza renascerii resbellului la Dunărlă, și plecâ în Pannonia, veni la Carnuntū, anulū R. 930 (p. Chr. 177), și petrecū trei anni de ñille în părțile acelea purtândū resbellū neincetatū încontra Quađilorū, Marcomanilorū, Ermundurilorū și a Sarmațilorū; ellū i bătū așiā de tare, încătū mai că eră se i stîngă, decă s'ar fi pututū continuā resbellulū încă unū annū, înse imperătoriulū muri în 17 Martiū a. R. 933 (p. Chr. 180), în etate de 59 de anni, după ce domni ca filosofū și apperâ imperiulū ca eroū în cursū de 19 anni, lăssândū de successoriū pre fiu-seū Aureliū Commodū.

XI.

Aureliū Commodū.

Marcu Aureliū Commodū se dechiără imperătoriū încă în castrele de la Carnuntū, unde eră cu tată-seū; îndemnatū de acesta ca se purcēdă înainte și se frângă cu totulū puterile barbarilorū, ellū făcū pace cu Quađii și cu Marcomaniī, cu Buriī se învoi ca acestia se dea Romanilorū înderetū pre captivī, dreptū securitate că nu vorū redicā arinele se dea ostaticī, și se jure că nu

voră întră nici o dată în ținuturile Daciei, și nu se voră appropriă de acestea mai multă de 5 miliarie. Fiindă că după aceste condițiuni, 12 Burră dehea se deșerte loculă, Sabiniană temându-se ca se nu se unescă cu alți barbari, și se turbure țerra, le concesse locuri în Dacia. Dară națiunile celle din collo de Dacia, mai allessă Sarmații remaseră neînfrante și nepacificcate, din acéstă causă Commodă ordină duciloră sei se se redice încontra loră, și se le bată. Albină și Negru și făcură mare nume în acéstă expedițiune. Commodă în urmarea victoriiloră repurtate de dinșii, se prochiămă imperatoriū de a V oră, și luă titlulă de Sarmatică. — Ómeniī cei din pregiurulă junelăi imperatoriū se folosiră de imbecilitatea lui spre a lă seduce la celle mai basse excessuri, și de difidenția lui cea nutrită și crescută prin descoperirea de conspirațiunii, spre a lă face se committă celle mai selbaticc crușimă. Ellă lăssă guvernulă în mâ-nile prefectulăi pretoriulăi și și perdū timpulă producându-se în teatru ca Ercule romanulă în lupte cu gladiatorii și cu fërrele selbaticc. Cândă în fine crușimea lui degeneră în furóre și ammeninția chiară pre confidenții lui cei mai de aprópe, atunci acestia spre a și mântul viéția propriă, 'lă ucciseră și prochiămară imperatoriū pre prefectulă urbei Pertinace, omă plăcută senatului, cu ună caracteră integru și severă, a. R. 945 (p Ch. 192). — Așiă degeneră și se stinse prin Commodă familia Antoniniloră, precumă degenerasse a lui Augustă prin Nerone, și a Flaviiloră prin Domițiană. Imperiulă începă a declină de aci înainte.

SECȚIUNEA B.

**De la declinarea imperiului suptă Aureliū Comodū pino la
căderea lui suptă Augustū.**

CARTEA I.

**De la declinarea imperiului suptă Comodū
pino la Constantinū cellū mare.**

I.

Septimiū Severū.

Cu Antoninii incetă periodulū cellū fericitū allū imperiului romanū. De aici înainte începe despotismulū militariū. Pretorianii vëndū tronulū la cellū ce le dă și le indulge mai multū, și scâmbă pre imperătorī după capriciū, rarī ómenī se află carī se le pună frēnū. Elviū Pertinace încercă in deșertū prin o severitate rigidă se mǎrginescă escessele lorū; ellū perī preste trei lunī de ȓille uccisū de dīnșīl, și tronulū se dede lui Didiū Julianū care offerī mai multū pretorianilorū (câte 25,000 de sesterȓii pentru fiă-care pretorianū). In 3 provincie se dechiarară legiunile totū de o dată in contra lui, și prochiamară imperatorī pre duciī lorū. Legiunile din Iluricū prochiămară pre Septimiū Severū, care venindū mai înainte de ceilalȓi in Italia, după ucciderea lui Julianū, se recunuoscū de cōtră senatū, și invinse pre toȓi competiitorī seī. Severū înterprinse dóue espediȓiuni in oriente, și făcū Adiabena tributariă; Arabia, Mesopotamia recunnoscură supremaȓia Romei, cu tóte acestea și ȓinură regiī lorū. Timpulū in care Severū nu fu occu-

pată cu expedițiunile, illă consecră intru desființierea abusurilor, și cu ajutoriul juriconsulților Papiniană, Paullă și Ulpiană, îndreptă jurisprudenția romană. In anii cei de pre urmă, interprinse o expedițiune în Britannia cu fiil seî Geta și Caracalla, fiindă că Scoții munteanî stricasseră vallulă lui Adriană; ellă înaintă pîno în ținîturile celle mai depărtate alle Scoțiloră, întări prin ună mură vallulă de mai înainte, și murî la Eboracă, parte de supperare pre fiil seî cei degenerați, cari îi urmară in imperiă, a. R. 964 (p. Chr. 211).

II.

Antonină Caracalla.

Antonină Caracalla abiă se sul pre tronă și uccise pre frate seă Geta în brațele mumei selle Julia Dómna, apoi ordină de tăiară la 20,000 de bărbați, femei, copii, cari ținură cu dinsulă, — între aceștia și pre juriconsultulă Papiniană, fiindă că nu primi se appere dinaintea legii fratricidiulă. Spre a puté contentă aviditatea militariloră, și a și procură mișilócele pentru respirile selle, după ce deșertasse tesasurele lăssate de tată-seă, condemnă la mórte pre cei mai avuți și le confiscă averile; dede tutoră provincialiloră dreptulă de cetățianî romanî (*Constitutio Antoniniana de civitate*) spre a-i supune la tassele fiscalî, și percurse provinciele spre a le stórce. In anulă R. 968 (p. Chr. 215) trecă la Carnuntă, și petrecă cu vecini Germanî, desfătându-se la vênată și la aurigată, imitându chiară și vestmintele loră. Auđindă că Goșii aă irruptă în imperiulă romană și că infestédiă Dacia (pentru áltăia óră), plecă cu armata într'acollo și bătă pre inimici in

lupte tumultuare. De aci porcesse cōtră resăritū și se arretâ în Macedonia ca Alessandru, în Asia ca Achille. În Alessandria fu batjocoritū de poporū ; ellū și resbună tăiândū unū mare nmerū de locuitorī. După ce făcū o incursiune devastatoriă în regatulū particū, se uccise prin instigațiunea prefectului Macrinū, a. R. 970 (p. Chr. 217).

III.

Macrinū și Eliogabalū.

Macrinū după ce se prochiāmă imperatoriū, cumperă pacea de la Parțī, cari trecură preste marginile imperiului spre a resbună invasiunea lui Caracalla cea făcută în țerra lorū. Macrinū dede officiele publice la ómenī ceī fōră nicī unū meritū. Pre unū Marciū Agrippa care fusse tonsoriū la Roma 'lū trāmisse guvernatoriū în Pannonia, apoi în Dacia, și revocă pre Sabinū din Pannonia și pre Crispinū din Dacia, suptū pretestū că ar avé lipsă de ei la Roma, érá în adevêrū pentru că se tēma de dînșī, ca de nesce ómenī cu autoritate, și cari aū fostū amici lui Caracalla. Fiindū că ellū scurtasse miliției unele folóse ce le avusse pīno acumū, armata din Suria prochiāmă imperatoriū pre Bassianū Eliogabalū (preotulū sórelui cellū de 14 annī) care se đicea a fi fiuū lui Caracalla. La bătălia de la Antiochia Macrinū luă fuga, inse se prinse în Bitunia dimpreună cu fiu-seū, și se ucciseră amīndoī. Eliogabalū se dede tutorū escesselorū, vițielorū și nebunielorū ce se putea imaginá, pre cândū muma și abuna lui governa statulū și se arretâ chiarū și în senatū. Ellū se îndnplecá a adoptá pre veru-seū Alessandru Severū

cellu bine crescutu, dară cându simți mai pre urmă că acesta i e rivalu, încercă se se desfacă de dînsul, in-se plăti cu vieța attentatulu seü, a. R. 972 (p. Chr. 222)

IV.

Alessandru Severu.

Alessandru Severu, condusu de mumă sa cea demnă, Mammea, și de unu consiliu de 18 senatori sub președinția lui Ulpianu, guvernă imperiulu câtu se putu mai bine în acelle timpuri turburate prin despotismulu militariu, înse prin severitatea sa cõtră militari, occasionă dese revolte între legiuni (carı ucciseră și pre Ulpianu chiaru în palatiulu imperătoriu). În Pannonia, Dione Cassiu se adoperă în deșertu se restituescă disciplina millitariă. Cu tôte acestea Marcomani și Quadii se respinseră de cõtră Variu Macrinu presidele Pannoniei, a. R. 981 (p. Chr. 228). În Oriente Persii desfăcuseră regatulü particu (a. R. 979 ; p. Chr. 226), și înființiaseră regatulü neopersicu supțu conducerea lui Argyru pre care Grecii lü numescü Artasserse, și care se gloriă că se trage de la anticii regii ai Persiei. Noulü rege dorindü a dă regatului seü intinderea care o avusse imperiulu cellu vechiu allü Perșiloru, ceru de la Romani ca sa deșerte tôte țerrile din Asia pîno la marea Aegéa și la Propontinde, și trecendü marginile imperiulu romanu inaintă pîno în Cappadocia. Alessandru Severu interprinse atunci o expedițiune la oriente, și după ce assecură marginile imperiulu, se întörse éráși în Europa. Incursiunile Germanilorü făcute în Gallia, 'lū chiămară la Renü, unde rigórea lui cea mare înterrêtă asupra sa

pre legiunile gallice, de cōtră cari se uccise împreună cu mumă sa, care lū petrecea pretutindine, pentru ca se pōtă essercită influințā asupra imperiulū, a. R. 988 (p. Chr. 235). De aici fuainte începū a cādē imperiulū romauū totū maī tare, atātū din cauza incursiunilorū cellorū necontenite alle barbarilorū de la marginī și a nume alle Germanilorū, cātū și din cauza desbinārilorū din intru, în urmarea cărorā se redicāră contra-imperatorī, cari adoperāndu-se se se înalție pre sene, sfașiară imperiulū.

V.

Massiminī. Gordianī. Filippī.

După ucciderea lui Alessandru Severū, legiunile prochiāmară imperātoriu la Mogunția pre Massiminū, unū păstoriū din Tracia, de o mărime și de o tăriā gigantică, care servindū in armata romană adjunsesse pīno la celle maī inalte grade militare. Acesta pacifică Germania, numi Cesare pre fiu-seū Massimū, apoi trecū la iernaticū în Sirmiu unde făcū preparative spre a plecā in contra Sarmațilorū, avēndū de scopū se petrundă pīno la oceanulū merinoptiale; inse fu impedecatū prin miscările intestine, că-cī in Africa se prochiāmăsseră imperatorī Gordianū I, și fiu-seū Gordianū II, acestia inse fură bātuți de propretoriulū Mauretaniei; fiulū cădū in luptă, tatălū se uccise cu mânăle selle. Senatulū care avusse curagiulū de a recunnósce pre Gordianī, se properă acumū a allege pre altulū, și fiindū că eră despărțitū in două facțiunī, allese pre senatoriī Pipienū și Balbinū imperatorī, și după cererea poporului numi Cesare pre Gordianū III (nepotulū lui Gordianū I). Massiminū cădū

la împresurarea Aquileiei, uccisă chiară prin mâinile militarilor săi cari suferă de lipsă, érá Pipienă și Balbină se ucciseră în palățiul de cōtră pretoriani, cari nu aprobă allegerea loră, fiindă că ei nu luasseră parte la dinsa. a. R. 991 (p. Chr. 238). Gordiană III domni bine suptă conducerea socrului său. Cândă trecū prin Pannonia și Moesia, bătū pre Sarmați și pe Goți, după ce adjunse în oriente învinse pre Persi; însă cândă se întorcea de la acea espedițiune, se uccise de cōtră prefectulă pretoriului, arabulă Filippă I, a. R. 997 (p. Chr. 244). Filippă îndată ce se prochiământă imperătoriū, făcū pace cu Sapore I regele Persiloră, și după ce se întorse de la resărită bătū pre Carpi, cari încurseseră în Dacia, apoi mergēndū la Roma numi Cesare pre fiu-său Filippă II, și la anulă R. 1000 (p. Chr. 247) serbă millienniulă Romci, cu fōrte mare pompă. Suptă dīnsulă începură a se bate monete în Dacia cu anni de la curețirea barbariloră dintr'insa.

VI.

Deciū. Trebonianū. Aemilianū.

Doi anni după încheierea millienniului Romei, se revoltară legiunile din Moesia. Valoresulă Deciū (omū născutū în Pannonia la Cibale aprōpe de Sirmiu) se trāmise în Moesia ca se stīmpere revolta; militariī sedițiōși lū constrinseră a primī imperiulă, și a i conduce în Italia. Filippă esși înainte lū la Verona și cădū în bătăliă, a. R. 1002 (p. Chr. 249). Deciū adjungēndū imperătoriū în contra voienției selle, se purtă ca unū omū demnū de a guvernă imperiulă romanū. Ellū restitui senatului tōte titlurile republicane cari le occupas-

seră Cesariî de mai înainte, bătù de mai multe ori pre Goți, și cureți Dacia de barbari, pre cumù se vede din inscripțiunî. In anulù R. 1003 (p. Chr. 250) ellù respinse pre Goți de la cetatea Nicopoli care o împressurasseră acestia; înse în anulù următorî, după ce'i aruncă preste Dunăriă, fugărindu-i cu multă ardóre și fôră destullă atențiune, se cofundâ în nesce locuri limóse, și perî acolo, a. R. 1004 (p. Chr. 251). Legiunile prochiămară imperătoriù pre ducele lorù Trebonianù Gallu, care făcù pace rușinósă cu Goții, promittēdu-le tributù annualù. Dară Aemilianù prefectulù Moesiei suprinse pre Goți și le lua prada, din care causă se prochiămă imperătoriù de còtră miliția sa. Gallu împreună cu fiu-seù Volusianù, cădură în bătălia de la Interamna. Aemilianù se uccise de însiși militariî seî, după unù imperiù de 4 lunî, a. R. 1006 (p. Chr. 253.)

VII

Valerianù. Gallienù. Claudiù.

Publiù Corneliù Valerianù prefectulù legiunilorù din Gallia venindù cu armata sa în Italia spre a resbunà mórtea lui Trebonianù, se prochiămă imperatoriù și numi Cesare pre fiulù seù Gallienù, érá după aceea lù făcù augustù. Pre timpulù domniei lui începură barbariî a încursà imperiulù cu grossulù: Franciî, Alemaniî, Goțiî, Persiî, și alte ginți occupară provinciile de la mârugini. Aurelianù prefectulù Illuricului și allù Traciei bătù pre Goți și pre Carpi la anulù R. 1010 (p. Chr. 257) și i allungă pino în ținuturile lorù; de unde se întórse încărcatù de trofce; assémine și Probù respinse și perse-

cută pre Sarmați și pre Quađi, însă Valerianū mergēndū în contra Persilorū căđū în mănile lui Sapore, a. R. 1013 (p. Chr. 260), și după o prinsóre de 10 anni, muri între cele mai terribili cruciate. — Alemani se rever-sară preste Italia, Goții devăstară Moesia, Pontulū, Macedonia și Grecia, Sarmații și Quađii Pannonia, érá Dacia se ocupă de barbari. Incontra lui Gallienū, fiului cellui effeminatū allū lui Valerianū, se scullară 30 de tiranni. Unulū dintre acestia fu Q. Noniū Regillianū, născutū în Dacia, imperătoriū validū, care cureți de mai multe ori patria sa de Sarmați și de alți barbari; însă mai pre urmă se uccise de cōtră militari (a. R. 1016; p. Chr. 263). Assémine periră cei mai mulți dintre dînșii; Tetricū se ținū în Gallia și în Ispania; Odenatū de la Palmura după o victoriă repurtată asupra Persilorū, căpetâ imperiulū preste resăritū ca collegū allū lui Gallienū. După ce se uccise Odenatū la anulū R. 1020 (p. Chr. 267) resăritulū veni suptū domnia sociei selle Zenobia. Palmura suptū aceste dóue domnie se înălțiă și adjunse una dintre cele mai formóse cetăți alle orientelui. — Gallienū impressurândū în Mediolanū pre Aureolū care se prochiămasse imperătoriū de legiunile illurice, se uccise de sicari, a. R. 1021 (p. Chr. 268). Lui urmă în imperiū fortissimulū Claudiū II, care luă Mediolanulū și uccise pre Aureolū. Claudiū prepară calea spre restaurarea imperiului, frângēndū puterea barbarilorū prin o victoriă repurtată asupra Alemaniilorū cari încursasseră Italia, și prin bătălie esterminătorie încontra. Goțilorū și a altoū ginți unite cu dînșii, niml-cindū și flota lorū.)* Claudiū muri de pestilenția a. R.

*) Delevimus trecenta viginti millia Gothorum, duo millia

1023 (p. Chr. 270) după ce recommândasse de succesoriu pre Aurelianu care se recunnoscù atâtu de milițiã câtu și de senatü.

VIII.

Aurelianü.

Aurelianü aflã imperiulü împărțitü: Tetricü domniã la appusü, și Zenobia la răsãritü preste totü regatulü suriacü și preste celle mai multe provincie alle Asiei micë. Prin restabilirea unitãții, ellü 'și câstigã numele de Restauratoriü allü imperiulü (*restitutor imperii*). Aurelianü bätü pre Goți și i allungã din Dacia, assémine bätü și pre Marcomani; érá pre Alemanï cari încursasserã imperiulü pino în Umbria, după memorabilea victoriã delôngã Metaurü, 'i persecutã pino în țerra lorü, și assecurã Roma prin unü murü nouü în contra barbarilorü. După aceea plecã côtrã resãritü în contra Zenobieï, și în mersulü seü bätü de nouü pre Goți; adjungëndü în Asia cureți provinciele celle ocupate de Suri, la Antiochiași la Emessa învinse de dóue ori pre Zenobia, care se retrasse apoi la Palmura. Aurelianü impressurã acéstã capitale, regina voiindü se scape, fugi din cetate, înase fu prinsã de Romanï și dussã la Roma înaintea carrulü de triumfö. Palmura se cruțiã ântãia datã, fiindü cã deschisese victoriulü porțile după ce se prinsesse regina; darã după plecarea lui de acollo, lo-

navium mersimus. Tecta sunt flumina scutis, spathis et lanceolis omnia littora opperiuntur. Campi ossibus latent tecti; nullum iter purum est; ingens carrago deserta est. Tantum mulierum cepimus, ut binas et ternas mulieres victor sibi miles possit adjungere. *Epistola imperatoris apud Trebellium Pollionem in Claudio.*

cuitoarii ucciseră președiulă romană, și prin acésta în-territară pre imperatoriă în contra sa. Aureliană se în-tórse înderetă, tăiă cea mai mare parte din locuitoari, și derimă cetatea cu templele și palațiile ei celle pom-póse. După ce supuse și Egyptulă și cu modulă ace-
ta recuperasse Orientele, Aureliană purcesse în Gallia în contra lui Tetrică, care se săturasse însuși de dom-niă, și se temea se nu și pérđiă și viéția între militarii cei revoluționari; în bătălia din câmpii Catalaunii, Te-trică se lăssă de lă prinse Aureliană, de care se dusse la Roma în triumfă, împreună cu Zenobia, érá după a-
ceea se puse guvernatoriă preste Lucania, a. R. 1026 (p. Chr. 273).

Aureliană restabilindă cu modulă acesta totă im-
periulă romană, determină se plecă a dóua órá cótră resărită spre a bate și pre Persi; însă vedëndă că bar-barii de la marea négră nu încetéđiă de a înfestă Da-
cia, și că prin multe resbelle Moesia și Illuriculă s'aă devastată, ellă strămută legiunile din Dacia cu o mare parte din locuitoari, și le asșediă de a drépta Dunării în Moesia de miđlocă, pre care apoi o numi *Dacia nouă*, și o împărți în dóue părți: Dacia rípeana (*Dacia ripensis*) ce se întindea pre lóngă rípa dréptă a Dunării de la Margu pino la Escamă, cu capitalea Ratiaria, și în Dacia mediterrană (*Dacia mediterranea*) ce se întiu-
dea pino cótră munții Traciei și ai Macedoniei, cu ca-pitalea Sardica, a. R. 1027 (p. Chr. 274). Dară cea
mai mare parte de Romani din Dacia lui Traiană, fiindă legați de familiele, de averile loră și de pământulă naz-cerii care érá acumă patria loră, voiră mai bine a sufferi
domnia Goșiloră, de câtă essiliulă; și din cauza acésta

ei nu urmau legiunilor lui Aurelian, cu frații lor cei mai puțin legați de pământul Daciei care nu perdea nemica strămutându-se de aici în Moesia. Inse neci domina Goților nu fu atât de aspră; că-că aceștia, ca niște barbari care trăiau din pradele războiului de astăzi pînă la mână, vedându-se în posesiunea țării, nu numai că nu turburau pe acești locuitori pacifici, ci încă și se opreau în contra tuturor încursurilor, și îi animau ca se cultivateze agricultura, de unde se și putea avea și ei nutrimintul, pentru spoliile ce câștigau cu armele din alte țări*). Romanii din Dacia se familiarisaseră cu dânșii prin un comerț, de douăzeci de ani, și ei cunoșeau prea bine starea lumii de atunci ca se îndupleau și schimbau patria cu speranța pe o securitate mai mare cînd vedeau că toate țările de prin prejur sunt asemenea espuse invasiunilor și că cu puțin timp mai înainte, Alemanii încusaseră chiar Italia, centrul imperiului; afară de acestea, despotismul militar din provincie era mai puțin de suferit, de cît guvernul barbarilor; neci nu se putea cugeta pe lîngă toată rigoarea lui Aurelian, că miliția se va ține în disciplină, presuposițiune ce se și adeveri, că-că imperatorul mergîndu cîtră răsărit se ucise de militari la Cenofruriu în Tracia, între Eraclia și Bizanțiu a. R. 1028 (p. Chr. 275), după ce guvernase imperiul cinci ani și jumătate.

*) Gibbon's The History of the decline and fall of the Roman Empire. Chap. XI.

IX.

Aureliu Probu.

După uciderea lui Aurelianu, senatulü numi imperatoriü pre M. Claudiu Tacitu, care muri preste 6 luni de dille; frate-seu Florianu usurpâ tronulü dupä dînsulü, darä peri preste 2 luni la Tarsu. Legionile de la resäritu prochiämarä imperatoriü pre M. Aureliu Probu, romanu de micä origine, născutu la Sirmiu în Pannonia, omü renumitu pentru virtuþile selle militare încă de pre timpulü lui Claudiu și allü lui Aurelianu-Probu, de și primü imperiulü în contra voinþiei selle, darä puse totä energia spre a restabili disciplina militariä, și întimpinä cu curagiü și cu successü invasiunile Germanilorü (Burgundilorü, Alemanilorü, Vandalilorü, Francilorü) asupra provinciilorü romane. Ellü petrunse în Germania pîno la Albea, făcü 9 principï tributari Romanilorü, întäri vallulü de la Renü pîno la Dunäria, și conscrisse unü mare numerü de Germani în legionile romane. Dupä o espediþiune la resäritu și dupä unü triumfü pomposü, cercä se popureþie provinciile devastate cu colonie sträine, mai vërtosu cu germane; în Tracia aspeþiä pre Bastarni, érä pre militari i puse se plänte vie (*vineas*), se sape canali, se asterne cälli, și altele, din care causä acestia se revoltarä și lü ucciserä la Sirmiu a. R. 1035 (p. Chr. 282), și redicarä imperatoriü pre prefectulü pretoriului Caru, care luä de collegi pre fii sei Carinü și Numerianu, invinse pre Sarmaþi cari încursasserä Illuriculü, și peri fu espediþiunea în contra Persilorü (de fulgerü saü mai adeveratü de mäna sica-

riului), a. R. 1036 (p. Chr. 283). Numerianū se uccise chiarū de cōtră socru-seū, Apru, cândū se întorcea de la expedițiunea din Persia, și fiindū că Carinū se desfetă la Roma numai cu lussuria și cu pompa jocurilor publice, de aceea militarii prochiămară imperatoriū pre ductoriulū coorșilorū domestice, Dioclețianū. Carinū pucesse în contra lui, și cădū la Margu în Moesia superiōre, a. R. 1037 (p. Chr. 284).

X.

Dioclețianū și Massimianū.

Dioclețianū luă de collegū în imperiū pre soțulū seū Massimianū, și-i încredință țerrile de la appusū; ellū 'și luă epitetulū de Joviū (*Jovius*) și se asșeđiă cu reședinția la Nicomedia, unde întrodusse ceremoniele orientali la curtea sa; érá lui Massimianū 'i dede epitetulū de Erculiū (*Herculius*) care se asșeđiă la Mediolanū. Din cauza deselorū atacurī din partea popōrelorū germane la Renū și la Dunăriă, ei 'și mai luară câte unū cesare: pre Constanțiū (la Renū) și pre Galerīū (la Dunăriă); și aceșți patru domnitori, fiă-care cu câte unū prefectū allū pretoriulū, 'și împărțiră între sene administrațiunea provinciilor și apperarea marginilor. Cu tóte acestea în părțile extreme alle imperiulū se scullară alți imperatori (în Britannia Carausiū, apoi Allectu; în Egyptū Achilleū), și se ținură mai mulți anni. Înse irrupțiunile barbarilorū circumvecinī se impedicară cu successū. Galerīū bătū pre Bastarnī și pre Carpī, apoi pre Sarmați la Aquinicū (Buda) în Pannonia a. R. 1047 (p. Chr. 294). După aceea făcū o expedițiune în contra Persilorū pentru ocuparea tronulū Armeniei,

luă de la dînșii cinci provincie dincolo de Tigre, și 'i contrinse a renunțîa pretensiuniloră asupra Mesopotamiei. Dioclețiană înduplecată de Galeriu opprî essercițiulă religiunii creștine și occasionă o persecuțiune sângerôsă asupra creștiniloră din totă imperiulă, a. R. 1055 (p. Chr. 302). După ce sufferisse de uuă morbă greă, simțindu-se prea flaccă de a mai domni, Dioclețiană abdică împreună cu Massimiană a. R. 1058 (p. Chr. 305), și se retrasse la Salona în Dalmația, patria sa, unde se ocupă cu grădinăria pîno la finitulă vieții.

XI.

Galeriu și Constantiu.

Amîndoi cesarii, Galeriu și Constantiu, se făcură augusti, acella la resărită și acesta la appusă, și numiră cesari pre Fl. Severă și pre C. Massimină, ținendă împărțirea făcută de Dioclețiană. Dară Constantiu murî la anulă R. 1059 (p. Chr. 306) la Eboracă în Britannia, și armata din Britannia prochiămă imperătoriă pre fiu-seă Constantină, care chiară atunci fugisse de la curtea lui Galeriu. Totă o dată legiunile din Italia prochiămară pre Massentiă, fiulă lui Massimiană cellă fôră energiă. Galeriu trâmise pre Severă în contra lui, însă acesta se prinse și se uccise de betrânulă Massimiană, care fiindă chiămată de fiu-seă, luasse érășî purpura imperiale. Galeriu după mórtea lui Severă luă de collegă pre amiculă seă Liciniă, de altă parte Massimă (fostulă cesare) încă și arrogă titlulă de augustă, și așîa în anulă Romei 1061 (p. Chr. 308) fură 6 augusti și nică ună cesare. Constantină descoperindă că socru-seă Massimiană are de scopă se lă uccidă, 'lă con-

strinse la Massilia a se spânzura pre sene însuși în secret, a R. 1063 (p. Chr. 310), învinse pre fiulul lui și cumnatulul seü Massențiu (care căutâ în deșetü se resbună mórtea părintelul seü) în trei lupte (la Taurinü. la Verona și la Pétra-roșiă lóngă Tibere). Massențiu se înecâ în apa Tiberulul. Galeriu muri în urmarea esceselorü sêlle la Sardica, a R. 1064 (p. Chr. 311), Massiminü bătutü de Liciniü (între Eracléa și Adrianopoli) se adăpâ cu veninü și muri la Tarsü (a. R. 1066; p. Chr. 313). Cu modulü acesta remaseră imperatorü Constantinü și cumnatulul seü Liciniü. Dară nici între acestia nu durâ multü pacea. Constantinü cerü de la cumnatulul seä, ca se împarfă țerrile ce occupasse acesta după stingerea lui Massiminü, inse Liciniü nu se învoi; decü se bătură la Cibale în Pannonia. Constantinü învinse și coprinsé Illiriculü. Liciniü 'și strîuse armata în Tracia, cu scopü de a se oppune progresselorü lui Constantinü, inse desperândü de successulü armelorü, făcü pace cu condițiunea de a se contentâ cu provinciele asiatice și cu Tracia și Moesia inferióre din Europa, a. R. 1067 (p. Chr. 314). — Dară abiâ încetassară resbellele civili între Romanü, și barbarii de la Dunăriă încurgü éráși provinciele romane. Constantinü bate pre Rausimundü regele Sarmațilorü în Pannonia și respinge pre barbari preste Dunăriă, a. R. 1069 (p. Chr. 316), apoi trece însuși Dunăriä, bate pre Goți în țerrile Sarmațilorü, asiä de tare încätü istoriculü Orosiü dice că 'i a stinsü de pre fačia pământulul, și coprinde éráși Dacia lui Traianü, a. R. 1072 (p. Chr. 319); în a treia espedițiune în contra acestorü barbari, uccide pre Rausimundü regele lorü și

concede pace Sarmaților, a. R. 1074 (p. Chr. 321). După ce pacifică țerrile de la Dunăriă Constantină redică éráși armele asupra cumnatului seú Licinlú, și lú bătú maí ántáiú pre uscatú la Adrianopoli, apoi pre mare la Calcedone, în fine lú impressurá. în Nicomedia. Liciniú abdicá cu condițiunea ca Constantinú se lú ierte și se nu í facá necí unú reú. Constantinú se plecá la cererea surorii selle Constanția, și promise amnestiá cumnatului seú, însă după aceea offerindu i-se ocasiunea de a lú inculpá, 'lú táiá împreună cu toți cei ce ținură cu dín-sulú și áșiá remase singurú imperatoriú, a. R. 1077 (p. Chr. 324).

CARTEA II.

De la Constatinŭ cellŭ mare pîno la cãderea imperiului romanŭ de la appusŭ.

I.

Constantinŭ.

Flaviŭ Valeriŭ Constantinŭ coprinđendŭ ŝi resãritulŭ, ŝi restaurãndŭ unitatea imperiului, determinã se funde-
đie o nouã capitale, mai aprópe de resãritŭ, ŝi într'unŭ
locŭ mai commodŭ pentru comunicațiunea în diverse
direcțiunii alle imperiului; spre scopulŭ acesta ellŭ al-
lesse Bizanțiulŭ lóngã Bosporŭ, ŝi edificã o cetate grandi-
ósã care la inaugurarea ei în a. R. 1083 (p. Chr.
330) se numi Nóa Romã, ŝi mai în urmã Constanti-
noli, dupã numele fundatoriului; cetatea se adornã cu
celle mai formóse ornamente din tóte urbile imperiului
ŝi se împoporã cu familie însemnate, ce se strãmutarã
(parte constrinse) din vechia capitale; se înființiã în-
tr'insa unŭ senatŭ cu demnitate de o mësura cu cellŭ
din Roma, se numi unŭ prefectŭ allŭ urbei, ŝi se întro-
dusse usulŭ ca unŭ consule se se allégã đintre notabiliŭ
nóuei capitale.

Spre assecurarea pãrțilorŭ de la méđiã nópte Cons-
tantinŭ construi unŭ podŭ preste Dunãriã, între Oescu

și Sucibida, din susū de gura Oltului și trecēndū în Dacia lui Traianū la anulū R. 1083 (p. Ch. 330) cu tōtă puterea imperiului, bătū pre Goți și i allungă preste Dunastru. Dacia vcnī érăși suptū potestatea imperatorilorū. Constantinū însuși edifică mai multe cetățī in-tr'insa. între altele Constantiola și Recidua în Temișiana, Sucibida și Dafne (mai în urmă Constantia, la gura Argeșului) în Dacia australe. Tōtă țerra acēsta se împărți în Dacia prima și secunda*), și se redicā érăși la flórea cea de maī înainte. Religiunea crestină care se seminasse în Dacia, după cuvintele lui Tertullianū, încă din seclulū II**), se recunoscū acumū de religiune a statului. Barbarii insiși, cari remaseră în provinciile romane, fură constrinși a se bapteză***). — Puçinū timpū după victoria cea mare asupra Goților, se rescellara servii cei înarmați în contra inamicilor de cōtră Sarmați, asupra domnilorū seī. și i allungarā din țerra lorū. Sarmații fugirā preste Dunăriă în provinciile romane, unde se primirā de cōtră Constantinū, parte în milițiā, parte se asșediarā în provincie, a. R. 1087 (p. Chr. 334).****

II.

Organisațiunea imperiului.

Constantinū împărți totū imperiulū în 4 prefecture, și acestea în 13 diecesī saū vice-prefecture. Cēle 4 prefecture erā: a) prefectura Galliei cu 3 diecesī, a-lecā

*) Anonymus Ravennas Geograph. cap. XIV p. 61.

**) Veđi Magazinū istoricū. Tomū III. pag. 97.

***) Veđi Magazinū istoricū Tomū III. pag. 9°.

****) Eusebius in vita Constantini Magni. lib. I cap. 6.

Gallia (cu capitalea Treviri), Britannia și Ispania, (de care se ținea și Africa Tingitană); b) prefectura Italiei cu 3 diecesî, adică: Italia (cu capitalea Roma *), Illuriculă (cu capitalea Sirmiu **), Africa (de la riul Malva pînă la Sirtea mare) cu capitalea Cartagine; c) prefectura Illuriculă cu 2 diecesî, adică: Dacia și Macedonia, de cari se ținea și Grecia împreună cu Peloponesul (cu capitalea Tessalonica ***); d) prefectura orientelului cu 5 diecesî, adică: Tracia (cu capitalea Constantinopoli), Pontul (cu capitalea Cesarea), Asia (cu capitalea Efesul), Resăritul (cu capitalea Antiochia) și Egyptul (cu capitalea Alessandria), la care se numeră Cyrenaica pînă la Sirtea mare. Diecesile se supțimpărțiră în provincie, preste totul în număr de 116.

Preste fiă-care prefectură se numi unu prefectul allu pretoriulul, cu titlul de Illustru (*Illustris*), însărcinatul cu administrațiunea civile și cu jurisdicțiunea: puterea militariă se separă cu totul de cea civile, preste mi-

*) De diecesea Italiei se ținea și Reția prima și secunda de a supra Alpilor de la originea Dunării pînă la influsul Ennului.

**) Illuriculă se lua: a) de provinciă lîngă marea adriatică pîno la influsul Drillului, b) de diecese care coprindea provinciile Illuriculă, Pannonia, și Noriculă, și se ținea de prefectura Italiei, c) de prefectură, Illyricum orientale, împărțit în diecesile Dacia și Macedonia.

***) Linia de la versătura Nestului trassă cîtră influsul Escamului despărția diecesea Traciei de a Daciei, precum linia de la gura Drillului dessă cîtră influsul Drinului în Sava despărția diecesea Illuriculă de prefectura Illuriculă, și mai în urmă acastă liniă, prelungită pre meridianul 37 pîno la Sirtea mare în Africa, forma despărțitura între imperiul oriental și occidental.

lițiã se numirã 4 magistri militari,  rã dupã aceea, 4 magistri de pedestri și alți 4 de cãllari, ass mine cu titlul  de Illustri. Preste fiã-care diecese se numi un  vicari  (sa  vice-prefect ) cu titlul  de Spectabile (*Spectabilis*), pentru administrațiunea civile și un  comite pențru cea militariã, ass mine cu titlul  de Spectabile; provinciile se administrarã de rectori cu titlul  de Clarissimi (*Clarissimi*); cu t te acestea guvernatoriil unor  provincie reținurã vechiele numiri de proconsuli, consulari, presiđi, alțiil se đisserã correctori; commandanțiil militari din provincie se numirã duci (*duces*) ass mine cu titlul  de Clarissimi. Directoriil inferiori se  ntitularã Perfectissimi (*Perfectissimi*), și cei mai de gios  Egregiil (*Egregiil*). Armata se  mpãrți in 132 de legiuni, și mai multe cente de coorți separate; militariil dupã aplicațiunea lor  se numirã palatini și limitanei, cei dintãiu custodiã palațiul  imperail, cesti din urmã marginile imperiului.

Constantin  și formã un  ministeri  de 7 inși,  nsãrcinați parte cu affacerile statului, parte cu alle principeluil: 1) Prepositul  camerii imperiale (*praepostus sacri cubiculi*) care preveghiã asupra internului palațiului; 2) Magistrul  officiilor  (*magister officiorum*) care avea jurisdicțiunea preste toți directoriil curțiil, și regulã presentațiunile celle solennalil la imperatoriul ; 3) Questoriul  palațiului (*quaestor sacri palatii*) care redigea legile, scotea resoluțiunile supplicelor  ce se dã la imperatoriul , și contrasemnã ordinațiunile imperialil; 4) Prefectulã tesaurului public  (*comes sacrarum largitionum*); 5) Prefectul  tesaurului privat  all  imperatoriului (*comes rei privatae*); 6) doi prefecti ai milita-

rilor domestică (*comites domesticorum*) cari se puseră acum în locul pretorianilor. Acești 7 miniștri, împreună cu prefectul pretoriului din loc, cu prefectul urbei (care acum ținea și locul imperatorului față cu senatul), și cu comiții consistoriani (*comites consistoriani*), formă consiliul (*consistorium*) statului, pre care lă consultă imperatorul de câte ori află de cuviință, mai allessă la facerea legilor. Dintre notabilii imperiului numi un număr de *Patricii* pre viețią cu scopu de a reinvia umbra vechii nobilități care perise de demult. Pre lóngă acestea, se păstrară și demnitățile cele vechie fôră influință politică, înse unite cu mari spese, precum 2 consuli, pretori, questori. Toți acești demnitari purtă titlul de Illustri, dară consulatul se consideră încă totu de cellu mai înaltu gradu după care urmă îndată patricii cu rangul pre viețią. Cei mai mulți dintre directorii illustri cându essiă din funcțiune, intră în clasa patriciilor, luă parte la consistorii, și și păstră illustritatea. Atâtu în Roma câtu și în Constantino-poli essiea încă unu senatu, care se mai consultă câte odată asupra legilor, saă se însărcină cu judecarea cauzelor criminali în casuri momentóse. — Veniturile statului se compunea: 1) din o contribuțiune annuale, pusă pre pământu și pre capu, după censul care se reinnoiiă totu la 15 anni, și se publică prin unu edictu imperial (*indictio*). Acéstă contribuțiune se stringea parte în produse naturali *), parte în bani; 2) din tasse puse pre negoșiatori; 3) din venitul porturilor, călliloru, mine-

*) Productele naturali încă se stimă a dese ori în bani *adaerabantur*, de unde *adaeratio*.

relorū, monetelorū și allū fabricelorū imperiali; 4) din córonele de aurū (*aurum coronarium*) cari se da imperatoriului dreptū onorarie la solennităȃi.

IV.

Constantinū II. Constantiū II. Constante.

Constantinū fu mai nefericitū în familia sa, de câtū Augustū. Ellū se născusse la Naissū, în Dacia mediterraneană pre timpulū lui Aurelianū, și se educasse de mamă sa Elena, cōtră care avū o pietate distinsă. Tată seū Constanȃiū adjungēndū la demnitatea de cesare se despărȃsise de dinsa, și se însurā cu Teodora fia augustului Massimianū. Constantinū se căsătorī mai ântāiū cu Minervina, de la care avū unū fiuū, pre Crispū, érá murindū acēsta, se însurā a dóua órá, și din politică luā pre Fausta fia lui Massimianū din a dóua căsătorīă. Crispū căđū în suspiciune de a âmbłă cu intenȃiunea de a usurpā tronulū. Fausta contribuī la înterrētarea bărbatului asupra fiastrului ei, și Constantinū avū cruȃimea de a uccide pre fiu-seū Crispū, și pre nepotulū seū din soră, Liciniū. Dară currīndū după aceea, Elena descoperī macinaȃiunile nurorii și imperătoressa Fausta plăti cu vieȃia falsele selle acusaȃiuni. Din a dóua căsătorīă Constantinū avū trei fiī, pre Constantinū II, pre Constanȃiū II, și pre Constante, pre cari ī numi cesari, și puse pre cellū dintāiū preste appusū, pre allū doilé preste resăritū, și pre allū treilé preste țerile din miȃilocū. Ellū muri în 22 Maiū a. R. 1090 (p. Ch. 337), în etate de 65 de anni, după ce împărăȃi 30 de anni, lăssāndū pre fiī seī de successorī.

După mórtea lui Constantinū, armata proclāmā im-

peratorii pre fiii lui; senatulü le dede titlulü de Augusti. Acestia împărțiră imperiulü între sene, după dispozițiunea părintelui lorü; înse concordia nu ținü multü timpü între dânșii, ei se sfășiară ca tigriile între sene. Constantinü II, nemulțiamitü cu appusulü, veni cu armele asupra frate-seü Constante, ca să i răpescă Italia, înse perdü vieția. Constante se uccise de Magnenții. La rîpa Dunării îmbracă purpura Vetranione prefectulü Pannoniei, de care 'lú desbracă Constanții II, fôră versare de sânge. Dară încontra lui Magnenții, în memorabilea bătăliă de la Mursa (lôngă Drava), se înundară câmpurile Pannoniei cu sângele Romanilorü cellořü desbinați între sene pentru intrigile principilorü. Ammianü spune că într'o ði cădură atăția militari căți arü fi fostü în stare se bată și se suppună tótă lumea. a. R. 1104 (p. Chr. 351).

Constanții după ce triumfă de Magnenții, trecü Dunăria de miđlocü și bätü pre Quadi și pre Sarmati, i suppose imperiulü, și luă titlulü de sarmaticü. Apoi purcesse la resăritü încontra Perșilorü cu cari purtă resbellü încă de pre timpulü tată-seü.

V.

Julianü și Jovianü.

În contra Alemanilorü și a Francilorü cari încurseră în Gallia, trämise Constanții pre nepotulü seü de vëřü, Julianü, care respinse preste Renü pre Alemani și o parte de Franci, și dede locuinție în Belgia Francilorü saliani cari se făcură suppuși romanî. Gloria militariă și administrațiunea cea escellinte a lui Julianü în Gal-

lia desceptară gelosia împăraului, care se bătea fôră de successu în contra Persilor ; ellu luâ de pretestu necesitatea resbellului din oriente spre a sustrage lui Julianu mai multe legiuni ; Inse în locu de a merge la oriente, legiunile gallice prochiămară împăraui pre Julianu, la Parisu ; érá Constanțiu II, murî în Cilicia, pre calle încontra lui Julianu , care adjunsesse în Dacia, a. R. 1114 (p. Chr. 361). Julianu strănepotu din fratele allu marelui Constantinu , fusse educatu în religiunea crestină, înse prin studiulu litteraturei grece și prin conversațiunea cu învețiații păgâni , căstigă o predilecțiune speciale pentru păgânismu , și desgustatu de disputele dogmatice alle crestinilor , cercă se restabiléscă religiunea păgână, din acéstă causă i se dede numele de Apostatu. In expedițiunea în contra Persilor , cu cari nu voi se facă pace , înaintă pîno preste riulu Tigre , și î învinse în bătăliă (la Ctesifonte), înse la retragere căpetă o plagă mortiferă , în urma căreia și murî a. R. 1116 (p. Chr. 363). Armata prochiămă împăraui pre Flaviu Jovianu , născutu la Singidunu. Acesta acceptă pacea propusă de Persi, dede înapoi celle cincî provincie de dincolo de Tigre conquerite suptu Dioclețianu și lăssă Armenia în sôrtea sa. Jovianu de abia domnî unu annu și murî întorcându-se de la resăritu : în locul lui armata allesse pre Valentiuanu , comitele domesticilor , a. R. 1117 (p. Chr. 364).

VI.

Valentinianu I. și Valente.

Flaviu Valentinianu I, născutu la Cibale în Pannonia

luă de colegu în imperiū pre frate-seū Valente, căruia îi dede resăritulū, érá ellū ținū appusulū desnărțitū prin linia de la gura Drillului la influssulū Drinului. Cetatea Sirmiū formă terminulū, unde frații imperatorii împărțiră chiarū și casele între sene. Din timpulū acesta, imperiulū remase pururē împărțitū în orientale și occidentale. Valentinianū fu ocupatū în totū timpulū domniei selle cu resbellulū încontra Alemanilorū, cari devastă Gallia și Reția; ellū 'i respinse preste Renū, 'i combătū mai mulți anni în țerra lorū, și edifică fortăreție pre lōngă Renū și Necru.

În contra lui Valente se scullă Procopiū, și chiāmă pre Goții de la Dunăriă într'adjutoriū. Valente înțelegēndū de prodițiunea ducelui seū, purcesse de la resăritū în contra Goșilorū cari trecusseră deja Dunăria, 'i respinse preste acestū riū, apoi trecū ellū însuși Dunăria cu armata sa în contra barbarilorū, condusși de regele lorū Atanaricū. Goșii se ascuseră prin pădurile Daciei australe. Valente adună pre locuitorii țerii și le promise pentru fiă-care capū de Gotū o summă de bani. Acestia nu întârziară, și străbătēndū prin tōte locurile, secerară mulțime de barbari, în câtū Atanaricū veđēndū perderea ómenilorū seī, fu nevoitū a cere pace de la imperatoriulū, care i se și dede, înse cu condițiunea ca se nu mai cuteție a intră în ținuturile Romanilorū, a. R. 1122 (p. Chr. 369)*. — Valentinianū numi augustū pre fiulū seū Grațianū, și lū trāmise în Gallia, érá pre Teodosiū în Britannia, care bătū pre Picți și pre Scoți și formă provincia Valenția din părțile coprinse de la

*) Ammianus Marcellinus libro XXXVII, cap. 5.

acestia; érá ellü plecâ în Pannonia și respinse pre Quađi și pre Sarmađi preste Dunăriă; ínse într'o conferinđiă cu deputađi Quađilorü veni în focü și strigâ a-șiä de tare câtü începü se verse sânge, din caré atacü și muri la Bregeđione, a. R. 1128 (p. Chr. 375). Armata prochiämâ la Aquincü imperătoriü pre allü doilé fiü allü seü, Valentinianü II.

VII.

Gratianü și Valentinianü II.

Gođi cu tóte că promiseră lui Valente de a nu mai íntrâ în ținuturile Romanilorü, ei se întinseră preste Dacia orientale; ínse currindü după aceea le veniră în spate Hunni, nađiune calmucă, cei mai selbatici dintre tóte ginđile căte se pomenescü în istoriă. Acestia bătëndü pre Gođi îi constrínseră se trecă Dunăriä, unde i primi imperatoriulü Valente ca pre nesce óspeđi redusși la miseria estremă, dară cu stricăđiunea imperiului. Hunni coprinseră tótă Dacia lui Traianü la a. R. 1130 (p. Chr. 377). Românii vechii locuitori ai țerei, legađi de pământulü nascerii lorü, și ínveđiađi prin lungile calamităđi a trăi în pace în miđloculü barbarilorü, nu se putură înduplecâ neci de acesti barbari feroci ca se și părăsescă patria, pre cumü mărturisesce Turođiü *). — Gođi cari trecusseră Dunăriä în provinciile romane, se scullară cu armele íncontra lui Valente, și remânëndü ínvinși de Romani, chiămară pre Hunni și pre Alanii într'adju-toriü, predară Tracia, Moesia și Dacia lui Aurelianü, și bătură pre Valente la Adrianopoli unde și căđü a-

*) Thurotius, Chronica Hungarorum, parte I. 1. 7.

cesta cu două treime din armata sa, a. R. 1131 (p. Chr. 378).

VIII.

Teodosiū I.

Grațianū învinsese pre Alemanī la Colmariū, și auzindū de mórtea unchiului seū Valente, chiāmă pre Teodosiū juniore din Ispania, și lū trāmise la resăritū, Acesta respinse pre Goțīi cari petrunseră pīno în suburbiele Constantinopolīi, și ī bătū urritū, dară mai pre urmă făcū pace cu dīnșīi și le dede locurī în Tracia, Moesia, Frigia și Ludia. Māntuindū imperiulū de Goțī, Teodosiū se primī de collegū în imperiū de cōtră Grațianū, și căpetā de la acesta resăritulū. Grațianū favorindū pre barbarī, se făcū neplăcutū Romanilorū; legiunile din Britannia prochiāmară pre Massimū imperātorīū încontra lui, și Grațianū perī la Lugdunū fugindū în acéstă cetate, a. R. 1136 (p. Chr. 383). Massimū domni mai multī annī în Gallia, înse după ce întrā și în Italia (de unde Valentinianū II fugī la Teodosiū), se învinse și se uccise de cōtră acesta. Cu modulū acesta Valentinianū II remase domnū preste totū appusulū, înse Frānculū Arbogaste care coprinsesse Gallia pentru Teodosiū, țīnū administrațiunea, și uccise pre Valentinianū II, cândū acesta voi se o iee din mānile lui, R. 1145 (p. Chr. 392). Uccidētorīulū nu luā demnitatea imperiale pentru sene, ci o dede lui Eugeniū magistrulū officielorū, care fu învinsū și uccisū de Teodosiū, în urma căruia se uccise și Arbogaste cu înseși mānile selle. Așīā Teodosiū remase singurū domnitorīū preste totū imperiulū romanū, a. R. 1147 (p.

Chr. 394); ellü lü împărți între cei doi fi ai seî, Arcadiü și Onoriü, dândü acelluia resâritulü și acestuia appusulü, și murî la anulü R. 1148 (p. Chr. 395) lăssândü de tutorî filorü seî cellorü tēnerî: pre Rufinü luî Arcadiü la Constantinopli, și pre Stilicone luî Onoriü la Roma.

IX.

Arcadiü și Onoriü.

Prin intrigile acestorü ministri reî (Rufinü și Stilicone) se născü discordiä în imperiü; Rufinü supperatü pre generele și pupillulü seü Arcadiü, chiämâ pre Hunnî în Asia, și pre Goșî suptü Alaricü în Macedonia. Alaricü predâ Macedonia și Grecia, și începü se ämmeninție chiarü Italia. Stilicone venî nechiämätü în adjutoriulü Peloponesulü cu o mică flotă, în urma căreia Alaricü se retrasse în Illuricü. Aci strînse ostî nōue și în anulü R. 1155 (p. Chr. 402) se arretâ cu tōtă puterea sa în Italia superiōre, și după o bataliä decisivă la Pollenția, căpetâ guvernulü preste totü Illuriculü. — Stilicone mântulü și Italia de o invasiune de diverse popōre germane suptü Radagais, ellü lăssâ pre barbarî se înainteie pīno la Florenția și cu adjutoriulü altorü barbarî i impresurâ așia de bine, încätü cea mai mare parte perî saü se suppose Romanilorü. — Fiindü că Stilicone chiämasse legiunile din Britannia și de la Renü spre aperearea Italieî, popōrele germane intrarâ ne impeditate în provinciile occidentali: Alemanii în Alsația, Frāncii în Gallia appusană de cōtră médiä-nōpte, Burgundiî în ținutulü Jureî, Vandaliî, Alaniî, Sueviî în Ispania; érá țerrile de la Dunăriä celle deșertate de acestia le oc-

cupară Gepidiï, Sarmații și mai vârtosă Hunniï cari coprinseră Pannonia.

La resărită murî Arcadiū în a. R. 1161 (p. Chr. 408) lăssându de successoriū pre tēnerulū seū fiiū Teodosiū II, suptū tutela lui Antione și a lui Antemiū. -- Stilicone fiindū accusatū că stă în înțelegere cu barbarii (în specie cu Alaricū) se uccise. Atunci Alaricū plecā asupra Romei, impressurā cetatea, și impuse summe enormi pentru rescumpărare Onoriū cu curtea sa petrecea la Ravenna pîno cāndū Roma sufferiā de oppressiunea barbarilorū. Alaricū înțelegēndū că Onoriū recusă cererile selle, înduplecā pre Attalū prefectulū urbei se accepte de la dînsulū demnitatea imperiale, înse după aceea lū destituî érē și întrā de nouū în negociațiunî cu curtea de la Ravenna. După o irrupțiune înșellătōriā la Ravenna, Alaricū impressurā de a dóua órā Roma, o luā prin condițiune, și în cursū de șes-se zile o predā în modulū cellū mai barbarū, a. R. 1163 (p. Chr. 410). Pre calle cōtră Italia inferióre murî Alaricū la Consenția, lăssându de successoriū pre cumnatu-seū Ataulfū, care încheiā pace cu Onoriū (luāndū de soçiā pre Placidia sora lui Onoriū), și condusse pre Visigoŷi în Gallia a. R. 1165 (p. Chr. 412), de unde lū allungā în Ispania ducele romanū Constanțiū, care apoi se căsători cu Placidia, și se numî augustū de cōtră cumnatu-seū Onoriū, din care causă se născū discordiā între imperatoriulū de la resărită și cellū de la appusū. Constanțiū murî la anulū R. 1174 (p. Chr. 421); Onoriū murî în 15 Augustū a. R. 1176 (p. Chr. 423)

X.

Teodosiū II și Valentinianū III.

După mórtea lui Onoriū usurpă imperiul de la apusū Joanne tirannulū; înse curtea de la Constantino-poli numi pre Valentinianū III, fiulū lui Constanțiu II, copillū în etate de 6 anni, suptū tutela mumei selle Placidia care dede lui Aetiū puterea supremă preste armată și locul primariū în consiliulū statulū. Acesta prin intrigile selle semênă discordiă între imperătoréssa și între Bonifaciū, guvernătorulū Africeī, înduplecândū pre imperătoréssă se chiamo pre guvernatoriū în Italia, spre a i cercă credința, érá pre acesta lū admoni se se ferescă de a împlini chiămarea Bonifaciū ce se se țină în possessiunea Africeī fiindū acumū împețitū și de ordele africane chiămă într'adjutoriū pre Gensericū regele cellū crudū și selbaticū allū Vandalilorū, a. R. 1182 (p. Chr. 429). Barbarii după ce descăllecară în Africa nu mai cunnoscură diferențiă între amicū și inimicū, ei coprinseră cōsta merinoptiale a Africeī, și fundară regatulū vandalicū cu capitalea Catargine, (Mauretania și Numidia remaseră romane), de unde apoi infestară marea și o făcură cu totulū nesecură. — Britannia după retragerea legiunilorū romane, căđū în mânilē barbarilorū: Sassoniī și Angliī, chiămați de unū principe britannū, trecură în insulă, și se asșediară acolo. — La Dunăriū Hunniī din lipsa ducilorū se contentară cu ocuparea Daciei lui Traianū; érá după ce se puse în fruntea lorū Attila, fiulū lui Munciucū a. R. 1187 (p. Chr. 434), începură a trece Dunăria și a impune tributū imperiulū de la

resărită, care din annu în annu lu totu mai redică ca se dea motivu spre a se întinde totu mai departe.

XI.

Attila regele Hunilor.

Pre timpulă cându erà mercatù între Hunni și între Romani, Hunniî attăcară cu armele pre Romani, ucciseră mare numeru dintr'înșii, și coprinseră unu castellu. Decî Romaniî trâmiseră deputați ca se se plângă pentru ocuparea castellului și pentru călcarea tractatelor. Hunniî respunseră că ei n'aũ făcutu acestea cu scopu de a începe resbellu, ci ca se și resbune pentru suppe-rățiunile făcute din partea Romanilor; că-cî episcopulu din Margu a trecutù în ținuturile lorù și a predatù monumentele și tesaurile celle ascunse alle regilorù lorù, și că decă Romaniî nu vorù dà pre episcopu în mânilorù și pre fugariî ceî mulți cari se află la Romani, precumù se încheiasse tractatulù, ei se vorù appucà de resbellu. De aci se născură dispute despre adevurulù lucrului între Romani și între Hunni. Acestia trecură Dunăria și făcură multe stricățiuni cetăților de pre lîngă Dunăria, [între altele luară Viminațialu. In împregiurările acestea se află mulți cari dicea că se cade mai bine a dà pre episcopu în mânilorù barbarilorù, de câtu a sufferi ca pentru unu omù se se pună în periclu totu imperiulu romanu. Episcopulu înțelegendù că vorù se lu dea, fugi la inimiçi pre ascunsu, și promise acestora că le va dà cetatea, decă regiî Hunnilorù se vorù arretà generoși cōtră dînsulu. Hunniî primiseră și împreună cu episcopulu trecură în ținuturile Roma-

nilorū. Episcopulū iutră în cetate, și într'o nópte dândū semnū, introdusse pe barbarī, și dede cetatea în mânilorū*). Hunniī după coprinderea Viminațiuțuī, încursară Illuriculū, stricară Singidinulū și Naissulū cu mai multe alte cetățī (a. R. 1194; p. Chr. 441), după aceea se versară preste Macedonia și preste Tracia; în o a treia încursiune luară cetatea cea însemnată Rațiară, capitală Daciei ripeane; în a patra trecură stricândū și predândū tóte pino la Thermopyle, și și suppuseră tótă Dacia luī Aurelianū pino la Nove, și pino la riulū Jatru, ărá în latū pino la Naissū (a. R. 1200; p. Chr. 447).

XII.

Missiunea luī Massiminū

După aceea Hunniī trămiseră deputațī la Constantino-poli, pre Edecone Hunnulū și pre Oreste Romanulū, ca se cėrá pre fugariī lorū de la împereiulū Teodosiū II, și se lū invite se trămittă și ellū deputațī la Sardica (capitală Daciei mediterrane), unde va veni și Attila ca se se înțellėgă despre marginile statelorū respective. Cu acėstă ocasiune, ministrulū luī Teodosiū, eunuchulū Crisafiu, se înțellesse cu Edecone și cu Vigilante (unū Romanū care mai fusse la Attila) ca pentru o summă de 50 de libre de aurū, se uccidă pre Attila. Massiminū se trămise deputatū din partea împereiului ca se tractedie cu Attila asupra controverselorū cunnoscute. Vigilante în calitate de interprete, se pună planulū în lucrare împreună cu Edecone. Eī trecură Dunăria în Temeșiana și se dusseră la castrele luī Attila. Barbarulū primī as-

*) Veđi Magazinulū istoricū Tomū III. pag. 197 et seqq.

prău pre Romanî, și se ordină lui Vigilante se se întorcă la Constantinopoli și se spună imperatoriului se ȳ trâmîttă pre toți fugariî. Pre Massiminū și pre deputații cari venisseră de la Roma în cauza Sirmiului celui derimatū de Hunni, ȳ invită la mēsă, înse nu descercă cu dînșii neci o cestiune, ci cerū ca imperatoriulū Teodosiū se trâmîttă alți deputații. Vigilante întorcându-se la Constantinopoli adusse celle 50 de libre de aurū spre a plăti pre essecutoriî lui Attila, dară Edecone ȳlū descoperisse. Attila ȳlū arruncă în férre, și nu lū lăssă pino ce nu mai stórse altă summă de 100 de libre de aurū. Nouiî deputații, Anatoliū și Nomu, împăcară în fine pre barbarū. Ellū jură că va observă tractatulū încheiatū de mai înainte, și că va lăssă Romanilorū totū pământulū din drépta Dunării. promittēndū că nu va maș supperă pre imperatoriū pēntru fugari, numai și ellū se și dea cuvîntulū că nu ȳ va mai primi în proviuciele selle. a. R. 1202 (p. Chr. 449). După acéstă împăcare mai multū prefăcută de câtū sinceră. Attila plecă cu Hunniî sei în contra imperiului occidentale, ellū fu bătutū de Aetiū în câmpurile catalaunice în Gallia. de unde întorcându-se a casă, strînse nouă oste și purcesse cōtră Italia, prefăcū în ruine Aquileia, și predă tōtă Italia pino la Roma, unde fu întēmpinatū de cōtră ponteficele Leone, care prin eloquenția sa ȳlū înduplecă se cruție acéstă capitale. Attila predândū se întorse la Tissa, unde și avea reședinția, muri de emoragiă, și scăpă lumea de flagellulū lui deū, că ci acestū nūme și dedesse barbarulū, a. R. 1206 (p. Chr. 453). După mórtea lui Attila, fiî lui se disputară între sene, și acésta occasionă cǎderea lorū. Ei fură bātuți în Dacia occidentale de Gepiđi, na-

țiunc germană, care coprinsese ținutul Tisei și allă Sirmiuluș, și în Dacia orientale de Ostrogoți. *)

XIII.

Successorii lui Valentinianu.

Teodosiu II, flacul nepotul allu lui Teodosiu cellu mare, muri în 20 Juliu a. R. 1203 (p. Chr. 450); sorusa Pulcheria se mărită după Flaviu Marcianu, și deschieră pre acesta de imperătoriu. La appusū Aetiū căđu în suspiciune că are de scopū seeusurpedie tronul pentru familia sa, și se uccise chiaru de mâna lui Valentinianu III; însă și acesta, violându patul senatoriului Petroniu Massimū, înterrită pre Romani asupra sa, și căđu în câmpul lui Marte suptu loviturile amicilor lui Aetiū. a. R. 1208 (p. Chr. 455) Massimū se prochiāmă imperătoriu, și constrinse pre Eudossia, vėduva imperătoriuului cellu uccissū prin instigațiunea sa, ca se-lu iee de bărbatu, pentru că cu modulū acesta se-și legitimeđe dreptul la tronū. Eudossia invită pre Gensericu regele Vandaliloru se vină se o resbune, care intră cu o flotă pre gura Tiberiuluș, predă Roma și tōtă cōsta Italiei de la Tibere pino lu Napoli, în spațiu de 14 țille, dusse cu sene în Africa te-saure nemesurate și pre cei mai însemnați Romani de la cari speră că va căpeta mari summe de bani pentru rescumperare. Massimū muri uccissū în fugă, chiaru de cōtră ómenii sei, a. R. 1208 (p. Chr. 455). După Massimū urmă Avitū, ducele supremū allu legiuniloru din Gallia, care se făcū odiosū prin escessele selle, și în urma unei revolte perdū tronul și viēța a. R. 1209 (p.

* Veđi Magazinulū istoricū. Tomū V. pag. 197 et seqq.

Ch. 456). După unŭ interregnŭ de 7 lunŭ, în care se consideră de regente imperatoriulŭ resăritulŭ Marcianŭ, luă titlulŭ de imperatoriŭ Maiorianŭ ducele supremŭ allŭ armatelorŭ de la appusŭ, érá la resăritŭ murindŭ Marcianŭ, se allese imperatoriŭ Leone I. — Maiorianŭ bă-tŭ pre Visigoŭi în Ispania, ŝi recuperă cósta de cótră resăritŭ a acestei țérrŭ; érá flota cea înarmată în contra Vandalilorŭ se arse de Gensericŭ, înse prin pacea ce se încheiă între dênșii se puse capetŭ predățiunilorŭ ce făcea Vandalii mai în toŭi anni în Italia. Maiorianŭ voinďŭ se mărginéscă influința lui Ricimerŭ ducelŭ oș-tilorŭ străine în servițiulŭ romanŭ, fu depusŭ de cótră acesta prin strigarea armatei, ŝi uccissŭ la anulŭ R. 1214 (p. Ch. 461).

XIV.

Ultimŭ imperatoriŭ ai Romei.

După uciderea lui Maiorianŭ domni la appusŭ Ricimerŭ în numele imperatoriulŭ titulariŭ, Severŭ. Marcellinŭ în Dalmația ŝi Aegidiŭ în Gallia nu recunoscŭ rá pre Severŭ, care se ŝi uccise de Ricimerŭ în anulŭ R. 1219 (p. Ch. 466). După mórtea lui Severŭ, domni Ricimerŭ în numele imperatoriulŭ Leone I, de la resăritŭ pino cândŭ acesta, după 16 lunŭ cu învoirea lui Ricimerŭ, trămise imperatoriŭ la appusŭ pre Antemiŭ, a. R. 1220 (p. Chr. 467). Antemiŭ, înarmă împreună cu Leone I, o flotă mare pentru recuperarea Africei, care se nimici de Gensericŭ. Desbinându-se Antemiŭ cu Ricimerŭ la anulŭ R. 1225 (p. Ch. 472), acestŭ din urmă prochiă-mă imperatoriŭ pre Olibriŭ ŝi coprinse Roma pentru sene. Antemiŭ fu uccissŭ, dară currindŭ după aceea pe-

riră și Ricimeră și Olibriă într'o epidemie pestiferă. În anul R. 1226 (p. Chr. 473) luă Gliceriu titlul de imperatoriu, fără voia lui Leone I de la resărită, înse în anul următor Leone I numi pre Juliă Nepote imperatoriu appusului, și pre Leone II fiulă lui Zenone, imperatoriu resăritului, érá ellă muri în 13 Februară a. R. 1227 (p. Chr. 474). Leone II numi augustă pre tată-seă Zenone, și muri în același annă. Juliă Nepote se destronă (a. R. 1228; p. Chr. 475) de ducele Oreste care numi imperatoriu pre fiu-seă Romulă Augustulă. Partisanii lui Juliă Nepote chiămară în Italia pre ducele Eruriloră, Odoacru, în contra lui Oreste, care venindă impressură pre Oreste în Ticină și după ce luă cetatea cu assaltă, lă uccise; érá pre Romulă Augustulă lă destronă și pre sene se numi rege allă Italiei, a. R. 1229 (p. Chr. 476). Așiă căđă imperiulă romană prin flăccire internă, și prin invasiunile celle mari alle barbariloră din afară, după ce stettesse 1229 de anni de la fundarea sa prin Romulă, 985 de la înființarea republicei, și 505 de la prefacerea în monarchiă prin Octaviană Augustă.

Finele părții I.

ISTORIA ROMANILORU

PARTEA II

De la căderea imperiului romană de la apusă pino la luarea Constantinopolii prin Turci.

SECȚIUNEA A.

De la căderea imperiului romană de la apusă pino la Crumă domnulă țerriloră de la Dunăria, și Carlu cellă mare imperatoriulă apusului.

CARTEA I.

De la căderea imperiului romană de la apusă pino la venirea Bulgariloră și asședărea loră la Dunăriă.

I.

Teodorică trece de la Dunăria în Italia.

Pre timpulă cândă cădusse Roma în mânile barbariloră, domniă la resărită Zenone imperatoriulă, care se suisse pre tronulă Constantinopolitană la anulă R. 1227 (p. Chr. 474), adecă cu două annă înaintea de luarea Romei. În Moesia și în Illurică se asșediasseră Ostrogoții suptă mai mulți regi, la Partissă, și în Dacia orientala, și pre lăngă marea négră, mestecătură de Hunni, de Bulgari și de Sclovană, restură alle regatulă hunnescă cellă spartă Romăniă din amëndouă Daciele, atâtă a lui Traiană câtă

și a lui Aurelian, suspină suptă jugul barbarilor, înse resufflă din timp în timp când barbarii se desbină între sene și se debilită unii pre alții. In anul Romei 1232 (p. Chr. 479) successe imperatoriului Zenone a atțițiă pre Teodoricu Amalū regele Ostrogoților în contra filorū lui Triariū, domnitori ai acelleiași națiunii, și cu modulū acesta făcū ca Goții se se certe între sene și se se nimicescă unulū pre altulū. Érá preste ȕece annī înduplecā pre Teodoricū se trecā în Italia, se bată pre Odoacru, se iee Roma de suptă domnia lui, și se coprinđă ellū însuși Italia. Teodoricū in miđiloculū iernei annulū R. 1243 (p. Chr. 490) esse d.n Moesia, urmatū de totū poporulū goticū, cu muiererele, cu copiii și cu tóte averile lorū; Odoacru auđindū despre venirea Goților, invită pre Gepđii și pre Bulgari în contra lorū, ca se-ī impede de a trece in Italia, déră Teodoricū bătū și tăiā pre regii acestorū națiunii, și-și deschise callea cōtră Italia; la rīulū Sonđiū (lôngă care fusse fundată vechia Aquileia), bătū copulū cellū dinainte allū Erulilorū și ocupā castrele în 28 Martiū; a doua bătăliă se făcū la Verona, unde perdū éráși Odoacru, și Teodoricū luā numele de Veronese; a treia se făcū la rīulū Addua, asemine cu perderea lui Odoacru. Acesta desperatū fugi la Roma, inse Romanii i inchi-seră porțile; de acollo fugi la Ravenna, unde affā asemine porțile inchise, ci Odoacru in 10 đille și deschise callea cu sabia, și in fine coprinse cetatea. Cōtră finele annulū Teodoricū impressurā Ravenna, și o ținū trei annī blocată, pinō cândū inșellā pre Odoacru se facă pace, cu condițiunea de a domni împreună preste Italia érá apoi lū invitā la ospețiū, și lū uccise, dupe ce dom-

nisse 17 anni în Italia. De atunci această țerră veni suptă domnia Ostrogoșilor: — Imperatoriul Zenone încă murí în 9 Aprile a. R. 1244 (p. Chr. 491). Imperătoresa Adriana, măritându-se după Atanasiu, înălță pre acesta pre tronul Constantinilor.

II

Atanasiu în luptă cu barbarii de la Dunăria.

Prin strămutarea Goșilor în Italia, Moesia și cu dînsa dimpreună Dacia lui Aurelianu veni éráșî sutpă imperiul romanu de la resăritu, înse Dunăria nu se putu apperă în contra incursiunilor ginșilor barbari de la marea négră, prin urmare nu numai Dacia lui Traianu, ci chiar și a lui Aurelianu, căđu éráșî prédă barbarilor. In anul R 1252 (p. Chr. 499), Aristu prefectul legiunilor din Illuricu atacă pre barbarii cari prédă Traicia, cu 15,000 de militari, avëndu cu sene și 500 de carre încărcate cu arme și alte lucruri necesarie pentru resbellu. Bătălia se făcu la riul Zúrta, unde cădură la 4000 de Romani, împreună cu comișii Nicostratu, Innocenșiu și Aquilinu. Anii următori fură assemine tristi pentru predășionile barbarilor. Imperatoriul Atanasiu, care de la înălțarea sa pre tronu fu turburatu și flăccitu prin rescólle din partea rivalilor sêi, neputëndu infrenă pre barbari, le offeri donuri și i îndemnă se se întórcă spre appus; ei ascultändu trecură în Pannonia și coprinseră Sirmiulu, împingëndu pre Goși în strimțorile Pannoniei superioare (a. R. 1255, p. Ch. 502), Teodoricu regele Goșilor și domnitorul Italiei, nesufferindü luarea Sirmiului, care se ținea de prefectu-

ra Italiei, și la care ellă credea a mai avea și altă dreptă specială de cândă bătusse pre Gepiđi, trămisse pre comitele Peđia în contra barbariloră, care bătă și uccise pre regiă Bulgariloră și ai Gepiđiloră, și ocupă Sirniulă. In anulă R. 1258 (p. Ch. 505) Mundon, ducele Gođiloră cari mai remăsesseră in Dacia vechiă, se scullă assupra lui Anastasiū, și predă Macedonia și Tesalia. Din partea imperătoriului se trămisse Sabinianū în contra Gođiloră, înse căđă în bătăliă cu armata sa dimpreună. Decă Anastasiū, ne mai putëndă înfrenă cu armele pre acesti predători ai imperiului, și i reconciliă prin bană, și cu modulă acesta procură pace și lenitate țerriloră selle.

III.

Vitalianū cu Romanii apperă ortodossia.

Anastasiū din nefericire se amestecă în disputele religiöse și depuse pre patriarchulă Macedoniū și pre alți episcopă cari fură contrari păreriloră selle, (a. R. 1264 ; p. Ch. 511). Romăniă ortodossă din Moesia și Dacia lui Aurelianū se scullară suptă commăndulă lui Vitalianū cu armele asupra imperătoriului, bătură pre Hypatiū și tăiară la 65,000 de militari din armata imperiale, prinseră carrele celle încărcate cu arme, provisiuni și uă nenumărată summă de bană ce era destinată pentru stipendiulă militariloră, occupară cetățile Anchialulă și Odessulă, și predară tôte pino la Constantinopoli, apoi prinseră și pre Curilă magistrulă militariloră din Tracia, și cu modulă acesta constrinseră pre imperătoriulă a convocă sinodă la Eraclăa pentru des

baterea articlilor de controversă, și a restabilii pre patriarhulă Macedoniū și pre episcopii cei depuși. Imperatoriulă împreună cu senatululă jură că va strînge sinodulă și va împlini cele cerute de Români și de Vitalianū inse după ce se strînse sinodulă, în a. R. 1267 (p. Ch. 514), ellū sciū se paralise lucrulă. Din cauza acēsta in anulū următorū, Vitalianū cu Români appucă éráși armele. Anastasiū cređendū că va puté împacă certile prin uă consultă cu episcopii, chiāmă le sene in a. R. 1269 (p. Chr. 516) pre mai mulți archierei, și între acestia pre Români: Domnionē de la Sardica, Gaianū de la Naissū, Alcise de la Nicopoli, și Evangelū de la Pautalia, ci pre Domnionē și pre Evangelū îi lăssă îndată se se întorcă a casă, fiindū că se temea de miliția cea ortodossă din Illuricū. Inse fiindū că Anastasiū nu se lăssă de faptele lui celle perfide, Vitalianū continuă resistența in contra lui in anulū următoră, predă Macedonia, Epirulū și Tessalia, și adjunse pîno la Thermopyle, și prinse atâția militari din armata imperiale căfi nu putū imperatoriulă se rescumpere cu 1000 libre de aurū. Pentru fericirea imperiului, Anastasiū muri în 9 Juliū a. R. 1271 (p. Chr. 518), lovitū de fulgerū, in e-tate de 88 de anni, după ce domnisse 27 de anni și 3 luni. In loculū lui, armata și senatululă allesseră pre Justinū I, omū din plebe, născutū in Illuricū, dēră destullū de capabile. Vitalianū depuse armele; și rescōlla cea lungă și fatale se astîmperă. Constantinopolitaniī mîni-oși pre Vitalianū pentru sângele cellū versatū în timpul rescōllei, lū ucciseră in anulū următorū.

In Italia Teodoricū, care guvernasse destullū de înțelpeșce, cultivasse arțile și sciințele, se prefacū de uă da-

tă într'unu tirană, și în anulă R. 1276 (p. Ch. 524) uccise pre Boetiū, érá în anulă următorū tăiá pre Summachū, socrulū lui Boetiū, ómeniī-ceī mai însemnaī din Roma; inse în anulă R. 1279 (p. Ch. 527) mu-stratū de consciinīá pentru aceste crimī își perdū min-tea, și muri in 30 Augstū, în etate de 70 de annī, lăssándū de successoriū pre nepotulū seū Atalaricū, suptū tutela fiei sélle Amalasunda.

Imperatoriolū Justinū I încă muri in anulă R. 1280 (p. Chr. 527) în etate de 77 de annī, după ce numise collegū pre nepotu seū de soră, Justinianū I, care i urmă apoi in imperiū.

IV.

Justinianū I.

Imperatoriolū Justinianū, care avusse o educațiune de-tulū de bine căutată și cultivasse sciințele cu mare tra-gere de animă, mai allessū jurisprudenția, îndată ce se vâdū singurū domnitorū, proiectă grandiosulū planū de a college legile romane și de a le publicà suptū formă sis-tematică într'unū coprinsū ușiorū de căstigmatū. Ellū com-puse uă commissiune de dece îmvețaī (după essemplulū decemvirilorū) suptū președinția lui Tribonianū, care pre-lucră *Codicile Justinianeū*, și lū publică în anulă R. 1282 (p. Chr. 259), inse după șesse annī lū suppose la uă nouă revisiune. La acéstă collecțiune se adausse apoi elementele dreptulū suptū numele de *Instituțiunī*, și uă collecțiune de decisiunī și de esplicațiunī alle dreptulū din ver o 40 de jurisconsulți suptū numele de *Pandecte* seū *Digeste*; in fine uă seriă de legī nóne făcute de

Justinianū, suptă numele de *Novelle*. Totă acéastă lucrare căpetă numele de *corpus juris civilis*.

Pre timpurile acestea, mulțime de barbari: Hunni, Bulgari, Antii și Sclovanii, se acumulară la marea négră, de la Dună prin ținutul Dunaprului și allă Dunastrului pino la Dunăria, și începură a face mari și desse incursiuni în părțile imperiului din drépta Dunării. De aici înainte nașionile Bulgarilor și Sclovanilor se facă totă mai cunnoscute Constantinopolitanilor; ele se arrétă totă cu mai multe semne caracteristice alle nașionalității lor. Istoricul Procopiū spune, că de când Justinianū s'aū suită pre tronū, acești barbari trecură Dunărea neincetată și făcură stricășionii nenumerate; in-se Germanū, nepotulū imperătorului și magistrulū militarilor din Tracia, îi bătū și îi tăiă așa de urritū, în câtū mai că i stinse.*) Déră nu trecură mulți anni, și veniră noue órde de Bulgari; in-se și acestea fură bătute și respinse pre Dunăria de ducele romanū Mundu (gepidū de origine). Justinianū luă din mânile barbarilor mare parte a Daciei cellei vechie, și ocupă cetățile Lederata și Recidua în Temisiana, Sucibida și Dafnea în Dacia australe, Turnulū lui Traianū (apropo de versătura Seretului în Dunăria); edifică o summă de castelle și repară mare numărū de cetăți pre lóngă rîpele Dunării, începēndū de la gura Savei cu Singidunulū pino la versarea Dunării în marea négră. Assemīne edifică mai multe cetăți în întrulū imperiului, și de de la multe numele de *Justiniana*, între altele în diecessa Daciei, în loculū nasceriī selle, edifică *Prima Justiniana*, și pre episcopulū de acollo illū înălșă la gra-

*) Procopius de bello Gothico libro III cap. 40.

dulă de Archiepiscopă, suppunându lui pre toți metropolitii și episcopii din amândouă Daciele, din Pannonia secundă, din Mecedonia primă și din Dardania. La Constantinopoli reedifică biserica santei Sofie (cea fundată de Constantină cellă mare) și palațiul cellă imperiale cari arseseră in rescolla cea causată de facțiunile ipodromului (verđii și vineții) care se suppremă prin brațitul cellă tare allă lui Bellisariū, (30,000 de Constantinopolitani perriră in acea fatale revoltă, la anulă R. 1285 ; p. Chr. 532).

V.

Bellisariū.

Pre timpulă imperătorului Justiniană trăi ună omă estraordinariū, demnă de a fi comparatū cu anticii căpitani romani, numele lui e Bellisariū. Crescutū suptū arme. Bellisariū după ce suffocă revolta de la Constantinopoli plecă la resăritū și bătū pre Perși, și constrinse pre regele lorū Chėsroe a face pace cu Romaniū la a. R. 1286 (p. Chr. 533). După aceea, Bellisariū trecū in Africa, bătū pre Vandali, reluă Cartaginea, și desfinția domnia Vandalilorū. Justiniană prefăcū Africa in prefectură romană (a. R. 1287 ; p. Ch. 534). Bellisariū trecū apoi in Italia, coprinse Neapolia, și mai in urmă Roma (a. R. 1289 ; p. Chr. 536). Goșii înfuriați pre regele lorū Teodatū (bărbatulă Amalasundei care după ce se cununasse cu Teodatū, fu uccisă de dınsulă), pentru ticăloșia lui, illū tăiară, și pusseră in loculū lui pre Vitige, care ținu mai multe bătălie crunte cu Bellisariū, déră in fine încungiatū de acesta in Ravenna, fu constrinsū a se da prinsū (a. R. 1293 ; p. Chr. 540).

Pîno cîndü ţinü încă resbellulü din Italia, Chosroe regele Persilorü, atţîtatü de Vitige regele Goşilorü, rupse pacea cu Romaniü, şi arse cetăţile Sura, Bereca şi Antiochia. Belisariü şi întörse armele în contra Persilorü, pre cari i şi allungă din confiniile imperiului. Inse Totila noulü rege allü Goşilorü bätü pre Romani în Italia. Bellisariü lässä pre Martinü la resăritü, şi ellü allergă la appusü, şi reluă Roma din mânia lui Totila (a. R. 1300 ; p. Chr. 547); înse fiindü că perdusse călărimea, trecü în Sicilia. După retragerca lui Bellisariü, Totila éráşî coprinse Roma, déră la anulü R. 1305 (p. Chr. 552) fu bätutü şi uccisü de Narsete, ducele armelorü romane, cellü trămisü în loculü lui Bellisariü. După acéstă catastrofă Narsete guvernă Italia în cursü de 15 anni.

La Dunăriă imperătoriulü Justinianü încheiasse pace cu Anşii (a. R. 1300 ; p. Chr. 547), şi le dedesse Turnulü, cetatea cea vechiă fundată de Traianü Imperătoriulü, care de mai mulţi anni era deşértă, fiindü că se predasse de barbarii vecini. — Gepiđii, confederaşii Romanilorü, predară Sirniulü şi asserviră fórté mulţi Romani. Longobarđii occupară Pannonia cu voia imperătoriului Justinianü. Eră la anulü R. 1310 (p. Chr. 557) veniră la Constantinopoli deputaşi Avari, ómenî cu totulü necunoscuţi pîno aci, şi rugară pre Justinianü ca se'i priméscă în ţinutulü imperiului. Acesti barbari însoţiaşi cu alşii se apropiă la Dunăriă şi coprindü Dacia. De aici înainte vinü alte calamitáşî preste Romaniü din ţerrile nóstre. Bellisariü îi bätü la anulü R. 1312 (p. Chr. 559), cu tóte acestea Justinianü spre a se assecura din partea lorü le dede bani.

La conjurațiunea escată în contra lui Justinianū, Belisariū cădù în prepusū că ar fi luatū parte la dinsa, și fu lipsitū de tôte demnitățile. Inse preste două annī se cunnoscū innocenția marelui eroū; ellū se restabilī în tôte demnitățile sēlle în anulū R. 1328 (p. Chr 575) dēră nu multū după aceea murī de bătrânețe, și apoī în 13 Noembre din același annū murī și Justinianū după ce trăisse 83 de annī, și dominisse 38 de annī, 3 lunī și 13 zile.

VI.

Justinū II.

Lui Justinianū successe în imperiū Justinū II, fiulū surorei sēlle. Justinianū avusse fatalea sôrte de a avē de soçiă pe Teodora, muiere ambițiosă care prin amestecarea sa în affacerile politice, causase multe și mari încurcături; nepotulū seū, Justinū II, avu uă assēmine soçiă, pre Sofia, care neputēndū sufferi pre Narsete, înduplecā pre imperatoriulū se-lū rechiame din Italia, batjocorindu-lū cu vorbele Sofiei, ca se lū pună la fusū se tórcă cu femeele. Narsete înțelegēndū intrigile ce se facū la Constantinopoli asupra sa, determinā a tórce ghiemulū fatale pre care necī Justinū, necī alți imperatorī nu-lū puteau desfășurā: ellū chiamă pre Alboniū cu Longobarđiī în Italia. Atunci Avariī după tractatulū încheiatū cu Longobarđiī, coprinseră Pannonia; Bulgariī incurseră și predară Tracia. însē acestia fură bātuți de Tiberiū și respinși preste Dunăriă, (a. R. 1322; p. Chr. 568). Dupe 5 annī de zile Avariī predară țerrile de la Dunăriă; Tiberiū fiindū trāmisū în contra lorū ținū

uă bătăliă în care perdù fórte mulți militari. Imperatoriul Justinu II, pre lîngă cellalalte calimități, avù nefericirea de a și perde mintea. Ellu muri în 5 Octobree a. R. 1331 (p. Chr. 578), lăssându successoriū pre Tiberiū II, care nu avù mai bună sôrte în domniă. Suptù dînsulū Avariī coprinseră Sirmiulū de la Gepiđi Tiberiū nu domni 4 anni deplinū și muri în 14 Augustū, a. R. 1335 (p. Chr. 582).

VII.

Mauriciū.

Mauriciū, successoriulū luī Tiberiū II, avù încă și mai mare încurcătură cu Avariī. Acești barbari trecù érašī Dunăria la anulū R. 1340 (p. Ch. 587), strică cetățile Moesicī pino la marea négră. Ducii romanī Comentiolū, Martinū și Castū le essū înainte, se batū cu dînsii în mai multe locuri, după aceea se retragū în muntele Emulū. Castū cade în mânia inimicilorū. Comentiolū și Martinū vedëndū pre Avari resipiți prin Tracia, essū din păduri desdediminéță și purcedū în contra lorū. Aci era se stingă pre barbari, decă o întemplantare comică n'ar fi încurcatū lucrurile, căci mergëndū unū omū cu mululū de frênū, căđū sarcina de pre animalū, tîră ca omulū se observe acésta. Unū militarū care vedū lucrulū strigă în limba românescă: Retórnă, retórnă, frate! Cellū ce ducea mululū nu auđi, înse militarii lū auđiră, și credëndū că inimicii îi impressnră, începură a fugi strigëndū: Retórnă, retórnă! Barbariī încă se speriară și luară fuga, și așa fugiră Româniī și barbariī, fîră se,

fiă persecutați de cineva*). In anii următorii Avarii é-răși predară Dacia lui Aureliană, și trecură pino la Perintă în Tracia, stricândă mai multe cetăți în callea loră. Pretoriulă Traciei, Priscu, trecu Dunăria de dóue ori în Dacia australe, și bătú pre Sclovaní, după aceea iernă în Dacia. Assemine trecu în Dăcia și Petru successoriulă lui Priscu în pretură și bătú urrită pre Sclovaní.

VIII.

Priscu în Temișiana.

In anulă Romei, 1351 (p. Chr. 598) Priscu stringe armata și purcede la Dunăria spre cetatea Nove (de susă) în contra Avariloră. Caganulă (domnulă) Avariloră înțelegendă de acéstă venire, trimitte la Priscu ca se lă întrebe cu ce scopă a venită? Priscu i respunse că a venită la vênată. Caganulă i replică, că nu se cade a vină pre pământulă altuia. Priscu din contra susțină că loculă acésta e allă Romaniloră. Caganulă supperată ordină la ai sei se trecă Dunăria. Avarii stricară murulă Singidunului. Priscu înțelegendă de acéstă reutate a barbariloră, trecu la insula Dunării, și luândă cu se-ne câți-va căllări se dusse la Constanțiola (în Temișiana) unde era Caganulă, ca se vorbescă cu dînsulă. Venindă Caganulă la rîpa Dunării, Priscu se plânse pentru stricățiunea făcută; érá Caganulă i disse: Ascultă, Prisco, ce ai tu cu țerra mea, aú dórá veí să o ieí din mânele melle? Judece ȕeu între mene și între imperatoriulă Mauriciú, și céră sângele armatei române și allă

*) Theophylatus capite 10 et seqq.

armatei melle din mânilor lui. Priscu replică: Dă înapoi Romanilor cetatea Singidunului! Caganul răspunde la acestea: Tu vei să ieși de la mine o cetate, în scurtă vreme vei vedea cincizeci de cetăți romane supuse Avarilor. Priscu se întorse preste Dunăria, reluă Singidunul și tăia pre barbarii dintr'însul*). Din cuvintele acestea se înțelege că negociațiunile acestea se făcură în Dacia Temișiană care dimpreună cu cea anstrale era pământul de dispută între Romani și între Avari. În anul ce urmă, Priscu erași atacă pre barbarii la Singidun. Aci se petrecu o scenă cu totul curiosă între Romani și barbarii, care trece peste usanțiile timpului de atunci. Caganul care se află la Sirmiu (după ce i bătuse Priscu armata lui de a dreapta Dunării), înțelegându că chrestinii au serbătorile Pascilor, înse lipsescă nutrimentele cu cari ar pute se le petrecă după datina lor, scrisse lui Priscu se-i trimittă carne ca se le dee bucate. Priscu trimise 40 de carne, și Caganul le încărcă cu bucate, pentru care Priscu i trimise din partea sa diverse aromate de celle de la resăritu. Și așa petrecură Pascele împreună cu barbarii, fără de a se supperă unii pre alții. După Pasci începură erași predele și bătăliele.

IX.

Comentiole în Dacia centrale.

În anul R 1354 (p. Chr. 601), se întorse Comentiole din Asia, și purcesse la Dunăria; ellu împreună armata sa cu a lui Priscu la Singidun, de acollo mer-

*) Historia Miscellanea, libro 17.

seră și se asșediară la Viminațiū. Caganulū trāmise pre patru fiī ai sei se trecă Dunăria în contra Romanilorū déră Romaniī făcură luntri și bătură pre fiī Caganulū; aci cădură la 4000 de barbarī. După dōue ȝille se înneacă în Dunăriă mulțime de Avari, între cari fiī Caganulū. Intr'o a treia bătăliă învinsēră chiarū și pre Caganū. Priscu trecū în ținuturile Avarilorū, înaintă pre Tisa în susū, după aceea trecēndū acestū riū attăcā pre neasteptate pre barbarī, și uccise la 30,000 de Gepiđi și alți barbarī. Caganulū și strīnse din nouū tōte puterile și purcesse la Dunăriă unde-lū astepta Romaniī, cari parte uccisēră, parte înneacă, parte prinseră viī pre barbarī. Dintre cei prinși se aflară 3000 Avari, 800 Sclovani, 3000 Gepiđi, și 2000 Bulgari și alți barbarī. Caganulū desperatū trāmise la Mauriciū ca se facă pace și să céră iuapoī pre Avariī cei prinși*). După victoriile lui Priscu, Commentiolū allergā la Nove unde adunā pre cetățianii cei mai însemnați, și cerū de la dișiī conductorī cari se-lū ducă preste Dunăriă pre callea cea făcută de Traianū prin Dacia, ȝicēndū că vrea se accopere cu cenușiă tōtă țerra Avarilorū. Cetățianii ȝicēndū că n'au conductorī, turburără pre Commentiolū așia de tare, în cātū acesta tăiă capulū la duoī dintre dișiī. Speriați de acēstă furiă ei se arruncară la piciōrele lui, și i ȝisseră că nimene din Nove nu cunnōsce acea calle, déră că în distanțā de 11 milliarie șēde unū bătrānū de 112 anni care scie fōrte bine anticitățile țerreī, și care pōte se i dea informațiunī despre acea calle. Commentiolū plinū de impațiențiă se dusse în persōnă la bătrānū și lū invitā se mērgă se i servescă de conductoriū. Bē-

*) Historia Miscellanea

trânnlũ se apperâ dicëndũ cã callea acea nu e pré-âmbatã, cã strata e stricatã în mij de locurĩ, și trece preste munți înalți, prin vãlli profunde și prin locurĩ limóse; cã de 90 de annĩ e pãrãsitã cu totulũ, și cã acumũ se apropiasse ierna, și tótã^f țerra e accoperitã cu ninsóre și cu ghiaciã. Commențiolũ nu ascultã de cãtũ numai de ardórea se cea temerariã, și se întãri în propusulũ seũ; dérã frigulũ cellũ mare și vinturile celle aspre, apoi greutãțile celle nedespãrțite de unũ assemine mersũ făcurã de perirã mulțime de militari și mai tóte vitele cu sarcine. Decĩ ellũ se vëdũ constrinsũ a se întórcere înderetũ și a conduce armata la Filippopoli unde o lãssã la iernaticũ, și ellũ se dusse la Constantinopoli. Judecãndũ dupã pozițiunea locurilorũ, acestã escursiune s'a făcutũ pre callea de la Tierna cõtrã Mascliani, apoi cõtrã Sarmizegetusa, póte cã întórcerea fu pre Oltũ în giosũ, prin Dacia australe.

X.

Foca Tirannulũ.

În anulũ B. 1355 (p. Chr. 602) Mauriciũ érá ordinã pretoriulũ Petru se trecã în Dacia australe și se ier-neșie acolo. Ordinea acestã dede motivũ de descontentare militarilorũ, carĩ se revoltarã și prochiãmarã imperatoriũ pre centurionele Foca. Petru vëdëndũ acestã mișcare periculósã, pãrãsi cãmpulũ și fugi la Constantinopoli spre a încunnoscinã pre imperatoriũ. Mauriciũ speriatũ fugi în Cappadocia. Tirannulũ Foca lũ prinse dimpreunã cu fiilũ lui, și uccise mai ãntëiũ pre fiilũ, apoi

pre părinte, în 27 Nouembre a. R. 1355 (p. Chr. 602), érá după trei ani uccise și pre imperătorésa, dimpreună cu trei fiice alle ei; assémine uccise și pre ducele Narsete, și pre mai mulți ómenî însemnați. Priu tiranniele acestea, Foca attrasse urra generale asupra sa; însuși generele seú Priscu, renumitulú pretoriú, se veđù redussù le necessitatea de a pune capetú domniei, și chiámá pre Eracliu din Africa, care venindú prinse și tăiá pe Foca. în 5 Octobre a. R. 1363 (p. Chr. 610), și se dechiárá însuși imperatoriú.

XI.

Eracliú.

Incá sub domnia tirannului Foca, se scullará Perșiî cu regele lorú Chosroe în contra Romanilorú suptú pretestú de a resbună mórtea lui Mauriciú, ínse în faptá spre a ocupá provinciile romane din Asia. Indată în cellú dintáiú annú allú domniei lui Eracliú, ei coprinserá E-dessa și Apamea, érá în a. R. 1367 (p. Chr. 614) coprinserá Jerusalimulú. și luará crucea (palladiulú crestinilorú) și o dusserá în Persia.

Pre timpurile acestea, Sclovaniî coprinserá Dalmația, și dederá motivú Avarilorú de a se ocupá cu dinșiî și de a lăssá în pace pre Romani. Inse perfidiî de barbarî, cândú nu putea usá de putere pre faciá, își luá scáparea cu înșelláțiune. Caganulú prefácându-se că doresce se incheie pace formale cu Eracliú, cerú de la dînsulú se destine unú locú unde se se adune spre acestú scopú. Eracliú destiná cetatea Fracléa pentru locú

de adunare. Caganulü plecâ cu óste numerosă la acés-tă adunare de pace, și în locū de a veni ca se tracte-die despre celle ce era vorba, impressurâ cetatea, și imperatoriulü abia si scăpâ vieța cu fuga. Barbariï pre-darâ țerrele de prin pregiurü, și luară cu sene pino la 270,000 de prinși (a. R. 1372 ; p. Chr. 619). Cu tóte acestea Eracliü plecândü în contra Perșilorü (a. R. 1373 p. Chr. 620) incheiâ pace cu Caganulü, și lü numi tu-toriü filorü sêi. pino ce se va întórce de la resbellulü persicü. Caganulü ținü acés-ta pino cândü i veni bine, și auđindü că Eracliü e încungiuratü de Perși, plecâ cu o armată tare și mare pre apă și pre uscatü còtră Constantinopoli, și impressurâ cetatea, (a. R. 1379 ; p. Chr. 626), de la resăritü veni Sarbarü cu Perși. Inse Eracliü fu așa de fericitü de bătü și pre Perși și pre Avari ; și barbariï fură constrinși a se întórce a casă cu rușine. După doï anni de ȕille, Síroe fiulü lui Chos-roe, regele Perșilorü, incheiâ pace cu Romani. și le de-de crucea înapoi, care o dusse Eracliü in triumfū la Je-rusalimü (Inălțarea crucii). De atunci încollo Avariï încetarâ de a mai predâ și devastâ provinciile romane de a drépta Dunării. De la resăritü îi îndessarâ Bulgariï, la Sava îi occuparâ Sclovaniï (Corvațiï și Serbiï).

XII.

Successoriï lui Eracliü.

Pre timpulü imperatoriulü Eracliü se arretâ o pre-facere estraordinariă în Arabia : Machomede începü să predice o nouă religiune care apoi o propagă cu arme-le. In 16 Iuliü a. R. 1375 (p. Ch. 622) Machomede fu-

gi de la Mecca la Medina; și prin această dede începutu errei Machomedane (Hegira); érá în a. R. 1385 (p. Chr. 632) muri lăssându în locul sêu de califü pre Abbubccru, care muri după două annî de țille, și făcù locü lui Omarü. Acesta luâ de la Romanî Damasculü, Fenicia și Egyptulü, bătü pre Perși și scâmbâ fația orientului prin lățirea nóuei religiuni și întemeierea unui nouü imperiü.

Eracliü după ce domnisse 30 de annî, muri în 11 Februariü a. R. 1394 (p. Chr. 641), în etate de 66 de annî, lăssându în urma sa două fiî: pre Constantinü III, născutü din Eudocia, și pre Eracleona, născutü din Martina a dóua muiere. Constantinü se înveninâ de vitrica sa Martina, érá Eracleona se essiliâ de cõtră senatü, și Ccstante II fiulü lui Constantinü III se numi imperatoriü.

Acestü nepotü nefericitü allü marelui Eracliü perdü în anulü R. 1400 (p. Chr. 647) Africa, care se ocupâ de cõtră Arabi, uccise pre frate-seü Teodosiü (R. 1412, p. Chr. 659), apoi apucatü de furie, își strămutâ reședința la Siracusa, în Sicilia unde perî în baie, tocatü în capü de unü a nume Andreiü (a. R. 1421, p. Chr). 668. Fiulü seü, Constantinü IV Pogonatü, urmâ în imperiü.

CARTEA II.

De la asșediarea Bulgarilor în țerrile de la Dunăriă pîno la Crumă domnulă acestorū țerrī, pre timpulū lui Carlū cellū mare imperatoriulū appusulū.

I.

Venirea Bulgarilor.

Incă pre timpulū lui Eracliū, Bulgariī suptū ducele lorū Cubratū formasseră o domniă însemnată la Dunū. Acestū domnitoriū allū Bulgarilorū murī la a. R. 1419 (p. Chr. 666) și lăssă cincī fiī: pre Butaia, Contragū, Asparugū, Reanū, și Alzecū, suātuindu-ī părintesce se nu se despartă, ci se ședă și se domnescă împreună. Inse abia închisese betrânulū ochiī, și fiī începură a se desbină. Numai Butaia remase în loculū unde a repausatū tatălū lorū, Contragū trecū Donulū în Asia, ceīlalți trei plecară cōtră appusū, Asparucū se stabilī între Dunasstru și între Dunăriă (în Dacia orientale), Reanū trecū în Pannonia și se suppose Avarilorū, Alzecū înaintă pîno în Italia unde se suppose Longobarđilorū. In anulū R. 1433 (p. Chr. 680) Bulgariī din Honglou (șinutulū dintre Prutū, Dunăriă și marea négră) trecū Dunăria suptū conducerea lui Asparucū, și coprindū amēndoue Moeșiele. De aci înainte se rumpe totū comerciulū Românilorū din amēndoue Daciele cu imperiulū bizantinū; acesta și încetēdiă de a mai fi imperiū romanū. Toți românii căți mai vorbescū limba părințilorū nu mai suntū suptū scepтрulū Constantinopolitanū, ci suptū potestatea bar-

bariloră, cei din dreapta Dunării și din Dacia inferioare suptă a Bulgariloră, cei din Dacia superioare suptă a Avariloră pîno la anulă R. 1550 (p. Chr. 797), cândă acestia se bată de cōtră Carlă cellă mare, și se retragă la muntele Caucasuluiă pentru totă déuna. — Bulgariă se întindă preste țerrile din dreapta Dunării, apoiă trecă muntele Emuluiă și pradă Tracia; imperatoriulă Constantină se vede cōnstrînsă a cumperă de la dînșii pacea cu bană. Deră în anulă R. 1436 (p. Chr. 683) mōre Asparucă ducele loră. Bulgariă allegă în loculă lui pre Terbeliă. Constantină IV Pogonată însă mōre la anulă R. 1438 (p. Ch. 685) și lassă de successoriă pre fiū-seū Justiniană II, în etate de 16 anni.

II.

Justiniană II Imperatoriă

După ce se suă pre tronă Justiniană II, îndată începă a face preparative în contra Bulgariloră, și în anulă R. 1440 (p. Chr. 687) concentră armata sa în Tracia și trămisse căllărimea cōtră Tessalonica spre a bate pre Sclovaniă cei veniți cu Bulgariă; în scurtă timpă și fōră multă versare de sânge subjugă pre acesti barbari, și formă dintr'ênșii 30,000 de militari, pre cari îi trămise apoiă în contra Arabiloră ce înfestă țerrele de la resărită; érá ellă însuși purcesse în contra Bulgariloră și i respinse preste muntele Emuluiă, deră apoiă cândă era se se întōrcă la Constantinopoli, îi eșiră Bulgariă în calle în strîmtorile Emuluiă, și lă bătură fōrte reū, așa în câtă cei mai mulți militari sa. cădură ucciși, saū scăpară plăgiți, imperatoriulă însuși abia se mântulă cu fu-

ga. Acésta întemplantare nu desănimă pre junele Justinianū, ellū continuă planulū seū de a face resbellū și Arabilorū, deră necī acesta nu avu rezultatū favorabile pentru dīnsulū, armata imperiale fu invinsă, Arabiī coprinseră Cartaginea și demoliră fortificațiunile ei, a. R. 1444. (p. Chr. 691).

Justinianū II nu fu mai fericitū a casă de câtū în resbellū, ellū numisse questoriū pre Teodotū, și edile pre Stefanū, favorițiī seī, cari se purtară cu atāta cruditate în funcțiunile lorū, în câtū desceptară urra generale în poporū și în Senatū. Decī senatulū adjutatū de poporū decretă destituirea lui Justinianū II. și numi imperatoriū pre Leontiū; care îndată uccise pre Teodotū și pre Stefanū, éră lui Justinianū îi tăiă nasulū (de unde i remasē numele de Rinotmetū), și lū essiliă la Chersone (saū Crimeria), a. R. 1448 (p. Chr. 695).

Leontiū bătū pre Arabiī, și recuperă Cartaginea deră nu o putū ține unū annū de țille, și o perdū érăși. Prin acésta și perdū și creditulū la armată, care se revoltă și redică imperatoriū pre Tiberiū III, a. R. 1451 (p. Chr. 698). Tiberiū III tăiă nasulū lui Leontiū și lū închise în monasteriulū sântului Delmațiū; în contra Arabilorū fu mai fericitū de câtū predecessoriī seī, căci prin frate-seū Eracliū cureți Suria pīno la Samosata, și tăiă la 200,000 de Arabiī.

III.

Justinianū II în essiliū.

Justinianū II petrecū în essiliū țece anni de țille, pururé ocupatū cu idca de a și recuperă tronulū. Chersonițiī înțelegēndū de acésta, se consultară între sene

saŭ se lŭ uccidă saŭ se lŭ trămită viŭ la Constantino-
 poli. Justinianŭ II descoperi planurile lorŭ, și fugi la
 Dara, cetate a Cazarilorŭ, unde fu primitŭ cu mare o-
 nŭre de caganulŭ care cunnosca starea și sŭrtea lui.
 Justinianŭ II se căsători cu Teodora fia caganului, și
 se aședă cu dinsa în Fanagoria. Tiberiŭ III auđindŭ de
 acęsta, și temędu-se ca nu cum-va Justinianŭ II se vi-
 nă cu ajutoriŭ străinŭ se i răpęscă domnia, trămise la
 caganulŭ și i promise multe și mari donuri, decă i va
 da pre Justinianŭ în mânile selle, saŭ i va trămite ca-
 pulŭ. Barbarulŭ se plecă la acęstă cerere tirănnescă, și
 trămise sicari la Justinianŭ II suptŭ pretestŭ de a lŭ ap-
 peră ca se nu i se întimple ver unŭ periclu, ęră gu-
 vernatoriulŭ locului acestuia commăndă ca se fiă cu lu-
 are aminte, si cåndŭ i va da ordine, se uccidă pre Jus-
 tinianŭ II. Teodora descoperi planulŭ acesta de la unŭ
 servŭ allŭ caganului, și lŭ spuse bărbatuŭ ei. Atunci Jus-
 tinianŭ II invită la sine pre guvernatoriŭ, suptŭ pretestŭ
 de a avé a vorbi cu dinselŭ despre nesce lucruri secre-
 te, și puse de lŭ sugrumară, ęră pre Teodora o trămise în
 Cazaria, și ellŭ se sui într'o nave la Simbolŭ. De acollo
 trămise de chiămară pre Stefanŭ, pre Teofilŭ și pre alți
 cunoscuți ai sei din Chersone, și cu dînșii împreună ple-
 că spre gura Dunării. Pre mare se redică o furtună
 grea, în cătŭ toți navigatorii începură a desperă despre
 mântuirea sa; unulŭ dintre dînșii se adressă cŭtră Jus-
 tinianŭ II și lŭ îndemnă se se rŭge lui đeu, și se pro-
 mittă că decă se vorŭ mântui de furtună și ellŭ și va
 câstigă ęrăși tronulŭ, nu și va resbună asupra iuimicilorŭ
 sei. Atunci Justinianŭ II înfuriatŭ, disse: De voiŭ ierta
 pre unulŭ dintre dînșii, în loculŭ acesta se me înec đeu!

Fortuna se allinã și ei venirã la gura Dunãrii. De acolo Justinianũ II trãmise pre Stefanũ la Terbelliũ domnitorulũ Bulgarilorũ se cãrã de la dînsulũ adjutoriũ, pentru ca se și pótã recupera tronulũ pãrintescũ, promițîndu-i donurĩ insemnate și alte beneficie. Terbelliũ priimĩ cu bucuriã invitarea lui Justinianũ II, și strîngẽndũ armatã în a. R. 1458 (p. Chr. 705) puresse împreunã cu dînsulũ asupra Constãntinopolii. Dupã ce adjunse acolo, asșediã castrele dinaintea Carsiului, și trãmise nunții în cetate cu provocarea ca se se suppunã imperatoriului cellui legitimũ. Constãntinopolitaniĩ respunserã bătîndu-și jocũ de dînsulũ: ínse Justinianũ II intrã prin apeductũ și luã cetatea, apoi prinse pre Leonțiu și pre Tiberiũ, rivalii sei, și i uccise în mișloculũ circuitũ, era patriarchului Callinicũ i scõsse ochii și lã trãmise în essiliũ. Lui Terbelliũ dede multe și mari donurĩ, illũ numi cesare, și lũ dimise în țerra sa, a. R. 1458 (p. Chr. 705).

IV.

Justinianũ II erași imperatoriũ.

Dupã ce Justinianũ II (Rinotmetũ) se asșediã de a doua orã pe tronulũ imperial, currîndũ și uitã de bine-facerea lui Terbelliũ, strînse armata în Tracia, și la anulũ R. 1461 (p. Chr. 708) impressurã Odessulũ de pre mare și pre uscatũ. Cãndũ cãllãrimea se aflã respãnditã pentru provisionare prin locurile circonveciue, Bulgariĩ se rãpeșirã asupra ei, și o mãcellãrirã în modulũ cellũ mãi cumplitũ. Justinianũ II abia scãpã la Anchialũ cu pușinĩ militari. Bulgariĩ impressurarã Anchialulũ, și nevoindũ a perde ómenĩ în deșertũ determinarã

se lă constrîngă prin fâme. Justinianū II simțîndū acés-
ta, tăiă vinele callului seū, și commandă la toți se facă
așia, apoi asșediă macinele bellice pre murii cetății, ca
și cumū ar voi se o apere pîno la cea din urmă pică-
tură de sânge; înse nóptea se sui într'o navicea, și fu-
gi la Constantinopolî. După acéstă întreprindere neferi-
cită, Justinianū II fu constrînsū se plătescă tributū lui
Terbelliū, că-cî acesta și întindea scutulū și flagellulū
pre pămîntū, și cerea ca se le accoperiă amîndoue cu
banî; cîndu și implântă lancea în pămîntū, debea se o
înveléscă pîno susū cū vestiminte de metasse, militari-
lorū debea se le împle mîna dréptă cu aurū, și cea
stîngă cu argintū *), a. R. 1462 (p. Chr. 709).

Neastēperatulū Justinianū voirlū se și resbune a-
supra Chersonilorū pentru cursa ce i tinsēră acestia
cîndū ellū se află în essiliū, plecā în anulū R. 1463
(p. Chr. 710), în contra lorū, coprinse cetatea, fripse
de vii pe nobili, și înneacă la 87,000 de copii. Cher-
soniții înterritați prin acéstă crudelitate allergară la Ca-
zari, și cu ajutorulū acestora prochiămară imperatoriū
pre Filippicū din Pergamū. Filippicū adjutatū de o ar-
mată de barbari luă Constantinopolia, tăiă pe Justinianū
II și trāmise capulū lui prin tôte cetățile ca se lă vé-
dă și se se încredințiede despre perirea lui, a. R. 1464
(p. Chr. 711), Așia se fini nefericitulū Justinianū II în
etate de 42 de anui, și cu dînsulū dîmpreună se stî-
se familia lui Eracliū, care domnisse la Constantinopolî
unū cent:enniū întregū.

*) Saldas Eclog. hist. de rebus byzant. p. 38.

V.

Filippicū. Anastasiū II Teodosiū III.

Filippicū încă nu avu domniă neturburată: din t fară se scullară Arabiī și luară Mysia cea din Asia, Bulgariī încurseră pîno la Constantinopolī și făcură înfricoșiate stricățiuni; din întru se încurcă ellū însuși în eresile monoteișilorv, din care causă perdū și tronulū în anulū allū doillé, redicându-se împereiū Anastasiū II, care lū lipsi de vederea ochilorū. Dară nici Anastasiū nu o dusse mai multū de trei anni; ellū fu destonatū de Teodosiū III. pre care lū prochiāmă împereiū armata de la Rodū, după ce uccise pre ducele Joanne. Suptū aceste scâmbâri de tronū inimiciū din afară, Arabiī din Asia, și Bulgariī din Europa căștigară totū mai multū terrenū. In fine Teodosiū III încheiă unū legămîntū cu Bulgariī, suptū condițiunile: ca Meleonulū Traciei se formeđe marginea între amëndoué statele, fugariī se se întórcă înapoi de fiă-care parte, comerciulū se fiă liberū, dară împereiulū se dea domnului Bulgarilorū pre totū anulū vestiminte și peī roșie în prețiū de 50 de libre de aurū.

Arabiī bătură și luară Pergamulū, și suptū conducerea lui Mardasan veniră și împressurără Constantinopolia. In aceste împregiurări fatali, flacculū împereiū desperă de a mai poté purtă scepтрulū și apperă imperiulū, ellū se lăssă de bună voiă și se căllugări dimpreună cu fiu seū, apoi trecū la Efesū și și fini viațiă. In loculū lui se puse împereiū Leone III din Isauriă, și dede începutulū unei nóue dinastie, a. R. 1470 (p. Chr. 717).

VI.

Leone III Isauriculă.

Leone III îndată ce se investì cu demnitatea imperiale, redicâ armele asupra Arabiloră pre apă și pre uscată, arse mulțime de navî saū le confundâ în mare, și î constrinse se despressure Constantinopolia. Arabii după o încercare deșertă de doi anii de țille, se retrasseră de la Constantinopol, și și întórseră armele asupra Bulgariloră și a Româniloră celloră uniți cu dînșii, înse neci din partea acêsta nu fură mai fericiți, ei perdură 22,000 de ómeni, în fine desperați de a se mai puté ține, se suiră în navî și plecară cōtră Asia; o fortună ce se ridică pre mare, în necă fórte mulți dintre dînșii, asia în cătū nu numai ómenii, ci și natura se părea a se fi conjuratū în contra loră. a. R. 1471 (p. Chr. 718). Imperatoriulă Leone III, victoriū allū Arabiloră, trăi în bună înțelegere cu Bulgarii, dară în disputele pentru venerarea icóneloră se dechiără în contra acestora, și căpetâ numele de Iconomachū, persecutâ pre facțiunea contrariă și turburâ ellū însuși pacea imperiului.

La anulă R. 1480 (p. Chr. 727) murì Terbelliū domnului Bulgariloră, după ce condussesse acêstă națiune 44 de anii, și lăssâ în locul seū pre Carnesiū, care domni de aci înaiute 33 de anii, și nu făcū mai puțină stricățiune imperiului bizantinū de cătū predecessorii se.

Leone III încă murì la anulă R. 1494 (p. Chr. 741) și lăssâ de successorii pre fiū-seū Constantinū V, cu supranumele Copronumū, (fiindū că spurcasse baptiste-riulă cândū se bāpteză.)

VII

Constantin V Copronum.

Inceputul domniei lui Constantin V se turburâ prin Artabastu capul veneratorilor de icone, care în fine se desarmâ și perdû vederea ochilor, ellu împreună cu fii seî. Spre a întârî imperiul, Constantin edificâ cetâți prin Tracia și le impopurâ cu Surî și cu Armeni addusși din Asia. Cândû Bulgariî veðurâ acestea, trâmiserâ la dînsul ca se cérâ nouu tribut, apoi veđindû că cererea lorû se desprețuesce și deputații se batjocorescû, plecarâ cu o putere bine armată asupra Constantinopolii și adjunserâ pinâ la murul cellu lungu dinaintea cetâții, și după ce predarâ și ucciserâ mulțime de ômenî, se întórserâ a casâ; ducendû în servitute unû numerû fórte mare. a. R. 1508 (p. Chr. 755). Iuse în anulû ce urmâ, imperatoriulû înarmâ o flotâ de 500 de navî, și pre uscatû puse în mișcare o putere assémine de mare, și plecâ în contra Bulgarilorû. Flota pre marea négrâ adjunse pinu la Dunâriâ, și de acollo începû a predâ ținuturile Bulgarilorû și a prinde pre locuitorî. La Marcelle imperatoriulû însuși atacâ ôstea barbarilorû, și bătendû-se cu multâ valențîă, uccise unû mare numerû dintre dînșii, și pre ceilalți îi fugârî în tôte părțile. Bulgariî veđindû acéstâ perdere a lorû, trâmiserâ la imperatoriulû spre a cere pace, dândû pre fii lorû ostatici. Darâ pacea acéstâ abia ținû trei anulî de ăille, și imperatoriulû Constantin V dechiârâ érâși resbellû Bulgarilorû. Acestia întêmpinarâ armata imperiale la curmătura Emului, și făcurâ unû mare măcellû într'insa;

între alții cădură patriciulă Leone ducele legiuniloră din Tracia, și Leone prefectulă tabellariloră. Bulgarii le luară armele, érá militarii imperiali se întórseră rușinați la Constantinopoli, a. R. 1512 (p. Chr. 759).

VIII.

Tellesină. Sabină. Pagană.

După acéstă victoriă Cormesiă de abia mai trăi ună annă de zile, Bulgarii se revoltară și ucciseră pre domnii loră, și redicară duce pre Tellesină. Sclovanii trecură la imperatoriulă de cōtră care se asșediară în Artana. Constantină înarmă o flotă de 2,000 de vase și o trămise pre marea négră, érá ellă plecă cu legiunile în Tracia. Tellesină aușindă că imperatoriulă s'a preparată a veni în contra lui pre mare și pre uscată, chiămă într'adjutoriă pe nașionile vecine, și armă 20,000 de ómeni, și'i dispuse prin locurile întărite, ellă însuși se închise într'o fortărețiă; érá în 30 Junii esși cu tóte ostile ce avea într'adjutoriă și purcesse asupra Anchialului unde se asșediasse imperatoriulă. Acollo se încinge o bătăliă cruntă de amîndoue părțile pîno cândă se plecă óstea lui Tellesină, și ellă însuși luă fuga. Bătălia ținu de la cincă ore pîno séra, și picară mulți Bulgari, mulți se prinseră, érá alții trecură de buna voia loră la Imperatoriulă. Constantină întră cu triumfă în Constantinopoli, ducendă înaintea sa pre Bulgarii legați, pre cari apoi i scósse din'aintea porții de aură, și acollo i dederă pre mânilă cetățeniloră de le tăiară capetele. a. R. 1516 (p. Chr. 763). După acéstă întēmplare tristă pentru dînșii. Bulgarii se revoltară în contra lui Tellesină, și lă ucciseră împreună cu toți

ministrii lui, și redicară sie-și duce pre Sabinu, genele lui Cormesiu, (română precum se vede din numele lui). Acesta îndată trimise nunții de pace la imperatoriul, înse Bulgarii simțind lucrul se resculară asupra lui. Sabinu fugi la Mesembria, și de acollo se dusse la Constantinopoli, érá Bulgarii redicară domnu pre Paganu (assémine nume română). Acesta încă voi se facă pace cu imperatoriul, și spre mai de aprópe înțelegerre ceru se i dea securitate pentru ca se pótă veni se vorbescă în persónă cu dînsul. După ce se primi propunerea și i se dede securitate, Paganu cu ministrii se se dusse la imperatoriul. Constantinu i primi ședendú pre tronú cu Sabinu lóngă dînsul, și le ípută reutatea cu care tractară pre Sabinu, înse apoi făcú pace dolósă cu dînșii; érá pre ascunsú trimise de prinseră pre Severu ducele Sclovanilorú care făcusse multe relle în Tracia, assémine prinseră și pre Cristinu (totú nume română). căruia puse de i tăiară mânilé și pițiórele, apoi lú dede pre mânilé medicilorú ca se cerceteđie organismulú omenescú, și după' aceea lú arse. După aceste scene urrite, imperatoriul esși pre nesimțite din Constantinopoli, înaintă iute prin Tracia, trecú prin curmătorele Emuluí, fiindú că Bulgarii nu era preparați la bătăliă din cauza pacei cellei dolóse, și petrunse pino la Zite arse curțile, și se întórse éráși acasă, fôrá altú resultatú*). a R. 1518 (p. Chr. 765). Inse în anulú ce urmă plecá cu o mai mare putere pre apă și pre uscatú, și veni la Anchialú. Bulgarii suprinși se rugară de pace; dară pino încă nu se încheiă pacea, se redicá

*) *Historia Miscellanea libro 23.*

o fortună despre médiă-nópte, și înneacă tótă flota imperiale. Constantinū consternatū de acéstă sórte adver. să, se întórse la reședinția sa fôră de nici unū resultatū

IV.

Constantinū V în luptă cu Tellericū.

În anul R. 1523 (p. Chr. 770) muri Paganū dom. nulū Bulgarilorū și allū Românilorū, în allū căruia locū se allese Tellericū. Constantinū nu perdū curagiulū prin calamitățile annilorū trecuți, ellū făcū și mai marī preparative asupra Bulgarilorū, și în anul R. 1527 (p. Chr. 774) plecā cu o flotă de 2,000 de vase pre marea neagră, cu scopū de a merge pino la Dunăriă și de a atacā pre Bulgari de la spate, erā armata căllariă o trāmise la curmătorele Emulū, ca de acolo se irrumpā în Bulgaria, și cu modulū acesta se i strîmtoređie și se i bată de dóue părți. Inse după ce adjunse cu flota pino la Odessū, începū a cugeta mai seriosū asupra urmărilor ce pôte avé acéstă întreprindere, și voia se se întorcā éráși înapoi. Bulgariī din partea lorū temēdu-se de armele imperialī, trāmiserā la dînsulū nunțiī de pace. Constantinū se bucurā de ocasiune și încheiā tractatū de pace în scrissū; se făcū jurāmintū de amîndóue părțile că nu vorū mai turburā unī pre alțiī, și nu se vorū mai sculā unī asupra altora. După acésta, Constantinū se întórse a casă, érá pre căllari i asșeđiā în cetățile din Tracia celle făcute de dînsulū. În luna lui Octobre venī scire imperatoriulū că Tellericū se preparā ca se trāmittā 12,000 de ómeni, suptū conducerea unū boiariū. se prede Bersiția și pre locuitorī se i prin-

diă și se i ducă în Bulgaria. Chiară atunci venisseră și nunții bulgari la Constantinopoli. Imperatoriul i primi fôră se arrete ver-ună semnă de nemulțiamire, inse dispuse tôte celle necessarie pentru resbellă, prefăcându-se că are intențiune de a merge în contra Arabiloră, apoi demise pre nunții, și după ce se depărtară acestia, strinse la 80,000 de armați, plecă în contra Bulgariloră și adjungându pînă la loculă ce se chiamă Liteoria, attăcâ pre nepreveđute prin aceia cari era trămiși asupra Bersiției, îi frecă, prinse pre mai mulți, érá pre ceilalți il fugări, și se întórse a casă cu mare pradă și cu mulțime de captivi. In anulă R. 1528 (p. Chr. 775), încercă Constantină altă espedițiune pre apă în contra Bulgariloră, înbarcându la 12,000 de callari, inse și de acéstă dată avù fortuna în contra sa, navile se stricară, mulțime de militari se innecară, și imperatoriulă se vedú nevoitū a se întórce a casă. Tellericū observându că imperatoriulă are mulți spioni între Bulgari, și că printr'inși i se descoperă tôte planurile lui, se prefăcū că ar voi se lasse domnia și se fugă la Constantinopoli, ellū scrisse la imperatoriulă cerëndū ca se i dea securitate, și se lū însciințedie pre cine are amici între Bulgari, ca încredëndu-se acestora se trecă cu dînși la imperatoriū. Constantinū căđū în cursă, și i trămise numele tutorū partisaniloră lui. Tellericū îndată ce i cunnoscū, uccise pre toți. Constantinū de superare și smulse pèruiū, și murì în 13 Septembre a. R. 1528 (p. Chr. 775) în etate de 56 de annī, după ce domnisse 34 de annī, lăssându de successoriū în imperiū pre fiu seū Leone IV.

X.

Irena Imperatoréssa.

Tellericū domnulū Bulgarilorū după ce încercasse în deșertū se și câștîge favórea poporului prin uciderea cellorū ce ținea cu Bizantiniī, fu constrinsū în fine a părăsi domnia și a fugi la Constantinopoli. Leone lū primī cu bucuriă, lū băpteză și lū făcū patriciū, și-ī dede în căsătoriă pre véra imperatoresseī Ireneī (a. R. 1530; p. Chr. 777). In loculū lui, Bulgariī allesseră pre Cardamū, care domni preste țerrile și popórele de la Dunăriă trei-deci de anni. Imperatorinlū Leone IV din contra abia domni cincī anni, și murī în 8 Septembre (a. R. 1533; p. Chr. 780), lăssându unū fiū' cu numele Constantinū VI, în etate de 10 anni, snptū epitropia soției sélle imperătoareseī Ireneī. Frații lui Leone cari pretindea la imperiū, se desarmară de cōtră Irena, dară Arabiī cari încă redicasseră armele, îi vindură pacea pre aurū. Spre împăcarea certilorū religióse, imperátoréssa strinse allū doilé sinodū la Nicea, care între sinódele ecumenice figurédiă în loculū allū șéptelé, și escomunică pre iconoclasti (stricătorii de icóne). La acestū sinodū luă parte și Ūrsū episcopulū Abritului din Moesia inferióre, saū allū Romanilorū din țerrile de la Dunăriă, Romanū de viție ellū íasuşī, precum se vede dîn numele lui. Prin certile religióse asupra venerării icónelorū, cari începuseră la Constantinopoli de pre timpulū lui Eracliū, și produsseră atâta versare de sânge între crestiniī, se stricară fórté multe picture, și artea pătimi o perdere însemnată, ea cădū cu totulū de atunci încóce în pârțile

resăritului. Pînă cîndu Constantin VI fă încă minorenne, și ținu frênele guvernului mămă sa Irena, nu se turbură pacea între Bulgari și Bizantini, deî la anul R. 1543 (p. Chr. 790) Constantin adjungîndu la etatea de 20 de anî, luă însuși guvernul în mîni și depărtă pre mămă sa de la affacerile statului, și îndată dechiară resbellu Bulgarilor.

XI.

Constantin VI imp. și Cardamu,

Cardamă domnul Bulgarilor auzîndu de venirea imperialilor, strînse ostile selle și la Probatu le esși iraute; cōtră séră se începū bătălia între amîndoue armatele: Bulgariî invinseră, érá imperialiî perdură ânima, și nóptea se retrasseră. Acestu rezultatù rēu cu tôte acestea nu smulse speranția lui Constantin, în allu doile annu ellu făcū mai mari preparature, purcesse la Marcelle și repară întăriturile acestei cetăți, de unde speră se directedie operațiunile. Acollo i esși înainte Cardamă cu tōtă puterea sa, și și asșediă castrele. Imperatoriul cellu superstișosū luasse cu sene pre unū predicătoriū, anume Pancrațiū; acesta i dîsse se attace pre inimiză, că va învinge de securū. Constantin commandă la bătăliă: se înc nse o luptă fōră planū și fōră ordine, Bizantiniî perdură pre magistrulū Michael Lachanodracone, pre patriciulū Barda, pre protospătariulū Stefanū, pre pretoriî Niceta și Teognostū, și fōrte mare mulțime de militari. Acollo peri și predicătoriulū Pancrațiū. Eră Bulgariî pusseră mîna pre tôte sarcinile armatei imperiale chiarū și pre scullele de curte cu mulțime de bani.

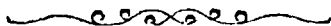
și pre unū mare numărū de cai, a. R. 1544 (p. Chr.) 791. După cincī annī de la acéstă catastrofă, Cardamū trāmise la imperatoriulū se cēră celle ce ȳ promisesse în anniī trecuți, ammenințāndū că altrāmintē va intra cu oște în Tracia și va stricā totū pīno la pórta de aurū. Constantinū ȳ trāmise stercū de callū într'unū sǎculețiū dīcēndū: ce promissiunī am jūdicatū a se cuvenī ție, ți amū trāmissū, înse fiindū că escī bētrānū, nu voiū ca tu să te fatigī pīno la pórta de aurū, ci voiū merge însumī la Marcelle, și acolo putemū se ne întelnimū. Apoi stringēndū armata cea dincollo de mare, esși din Constantinopoli și se dusse la Bersiția. Cardamū încă inaintă pīno în pădurea Arboreva, și temēndu-se de a merge mai departe, staționā acolo. Imperatoriulū din contra auđindū că acella nu se miscă din pădure, pūrcesse însuși într'acollo, și după ce se apropiā, illū provocā la luptă. Cardamū nu cutediā a esși, ci se întorse fugindū la alle selle. După acéstă întimplare, Constantinū chiarū cândū se credea destulū de întemeiatū pre tronulū seū, perdū imperiulū prin intrigile mumei selle, imperătoressei Irenei, care pentru ca se pótă domni singurā, scósse ochiī fiului seū, a. R. 1550 (p. Chr. 797).

XII.

Carlu cellū mare imperatoriulū appusului.

Pre timpurile acestea în părțile appusului începuse a cădé puterea Merovingilorū, regilorū frāncesci, prin preponderința maior domilorū, cari sciurā prin influința lorū cea mare se tragă tótă administrațiunea la sene, și în fine se se suiā ei pre tronū. Carlū Marteliū dede înce-

putulă dinastiei Carolingiloră, allă căruia fiu Pipină ocupă tronulă Frauciei. Carlă fiulă acestuia bătă pre Desideriă, cellă din urmă, rege allă Longobarđiloră, și luă titlulă de rege allă Italiei, bătă pre Wittekind regele Sassoniloră, suppusse Germania și întrodusse creștinismulă într'insa, bătă pre Arabii cari coprinseseră Ispania, bătă pre Tassilon ducele Bavariei, și adausse la regatulă seă acestă țerră, bătă pre Avariă de la Dunăria de miđilocă și întemeiă marca Austriei prin colonisare cu Germani. In anulă R. 1553 (p. Chr. 800), fiindă chiămată de ponteficele Leone III in contra unei partite republicane, merse la Roma, și după ce restabili pacea căpetă de la acesta, in ziua naserii lui Christă corona și titlulă de imperatoriă allă Romaniloră. In anulă R. 1555 (p. Chr. 802), voindă ca se unescă imperiulă appusului cu allă resăritului, cercă se căsătorescă cu imperătoréssa Irena; inse lucrulă se împedecă prin Aetiă care âmbilă cu planulă se facă imperatoriă la Constantinopoli pre frate seă Leone. Deră neci Aetiă nu și adjunse scopulă, fiindă că partea cea mai mare allesse imperatoriă pre Niceforă I, care pentru ca se domnescă mai secură, essiliă pre Irena la insula Lesbului unde și murì nefericita imperătoréssa in scurtă timpă. — Cardamă domnulă Bulgariloră încă murì in anulă R. 1560 (p. Chr. 807) și in loculă lui urmă Crumă.

SECȚIUNEA B.

**De la Crumă domnul ȣerrilor ȣe la Dunariă pino
pre timpul espediȣiunilor ȣrucȣerilor.**

CARTEA I.

*De la Crumă pino la Petru regele Bulgarilor și alȣi
Romănilor ȣre timpul lui Constantin VII Porfiro-
genitul ȣmperatoriul ȣonstantinopolȣ.*

I

Niceforȣ în luptă cu Crumă.

Niceforȣ ȣmperatoriul ȣesfăcȣndu-se de rivalȣi seȣ,
ȣntȣrse armele asupra Bulgarilor la anul R. 1560
(p. Chr 807) și pȣrcesse ȣn contra lorȣ pino la Adria-
noli, ȣnse aci ȣ veni seire cȣ a casă s'aȣ escatȣ mis-
cȣri și aȣiȣ se ȣntȣrse ȣnderetȣ spre a lo stȣmperă Du-
pȣ doi ani de ȣillo Bulgarȣi venirȣ preste poporulȣ cellȣ
ȣadunatȣ la riulȣ Strimone, ȣhiorȣ în momentulȣ cȣndȣ
se remȣuerȣ poporulȣ, neciserȣ pre pretoriȣ cu mare
numerȣ de ȣmeni, și rȣpirȣ la 1100 libre de aurȣ. —
Crumȣ coprinse Sardica prin ȣșelȣșinne, și afarȣ de mul-
ȣime de cetȣșiani tȣiȣ la 6000 de militari. Niceforȣ ȣn-
cercȣ se resbune acea perdere, derȣ în anulȣ acela nu
ȣ successe. Dupȣ preparative mai mari adunȣndȣ milișia din
Asia și din Europa plecȣ în a R. 1564 (p. Chr. 811)
ȣsupra Bulgarilorȣ. La Marcelle ȣ veni Crumȣ ȣnainte
și se rugȣ de pace. Niceforȣ respinse tȣte condișunile

și intră în ținuturile Bulgarilor, neascultându consiliul altora, afară numai de allu fiului său Staturaciū. Din Marcelle fugi Bisațiū, servulū cellū mai favoritū allū imperătorului, luându cu sene vestimintele imperiali și 100 libre de aurū, și trecū la Crumū. Niceforū aprinse curtea și luă tôte tesaurele lui Crumū. Acesta se plecā a dōua orā și lū rugā se facā pace; derā sōrtea cea tristā a imperătorului illū infārī în cerbicia sa. Crumū desperatū și înfuriatū asupra lui Niceforū, puse de închiserā tôte căllile cu arbori tăiați, și preste nōpte atacā castrele de tôte părțile. Acollo perī Niceforū, patriciulū Aetiū, Petru, Sisipiū, Teodosiū, Solivara, pretoriulū resăritulū, mai mulți protospătari, spătari, ductori, domesticulū veghielorū, drungariulū veghieī imperiali, ducele Traciei, și mai mulți proceri și guvernatori de provincie, cu nenumeratā mulțime de militari. Crumū spēndurā capulū cellū tăiatū allū lui Niceforū pre unū lemnū și lū ținū așiā multe dille spre allū arretā diverselorū ginți cari veniā la dīnsulū; dupa aceea lū luā giosū și lū cureți, apoi lū înveli în argintū, și adăpā cu dīnsulū pre domniī Selovanilorū.

II.

Michaelē I in luptā cu Crumū.

Dupā perirea lui Niceforū, Constantinopolitaniī redicā imperatoriū pre Michaelē I, cu supranumele Rancabe, generele repausatului, în contra voinției selle. Acesta îndreptā multe lucruri încurcate de socru său. Trămise și deputați la Carlū cellū mare, imperatoriulū appusulū, ca să încheie legămintū cu dīnsulū Assēmi-

ne scrisse și patriarhul Niceforū epistole sinodice la Leone III ponteficele romanū, și cu modul acesta se așoperară imperătorul și patriarhul a se pune în în-legătură cu appusul. Inse în anulū allū doilé, îndemnatū de soția sa Procopia, Michaele dechiără resbellū Bulgarilorū, și luândū cu sene pre Procopia purcesse pino la Țutulū. Intre acestea Crumū impressurā Develtulū, și luândū pre cetățianī împreună cu episcopulū lorū, îi dusse și î trecū preste Dunăriă (în Dacia lui Traianū). Miliția lui Michaele interritată prin officiăriī ceī reī, începū a se turburā și a se revoltā, și de abiā se stîmperā prin donurile imperătorulū. Bulgariī înțellegendū acēsta, și credendū că militia imperiale se turburā nu mai de frică de a ține bătălia, predără Tracia și Macedonia. După multe predățiuni Crumū trāmisse la Constantinopoli pre Dragomerū cu cererea ce se se țină condițiunile încheiate între Cormesiū și Teodosiū III înse propunerea lui nu se priimī. Decī Crumū impressurā Mesembria la mișloculū luneī lui Octobre, și neaflândū ver-o resistențiā, și o coprinsse cōtrā finitulū luneī. In vara anululū următorū Crumū însuperbitū de successele ce avusse pino aci, sa scullā érășī asupra imperiulū Orientale. Michaele însciințatū despre planurile lui, plecă cu o armată bine preparată și venī pino la Adrianopoli. Aci miliția desertā. Crumū luā fuga imperialilorū mai întăiū de stratagerā, inse după ce cunoscū adevurulū, începū a î persecutā și făcū multă pradă și mare stricățiun. Michaele desperatū și amăritū dede purpura lui Leone V Armēnū, ducele Orientelū și ellū intrā într'unū monasteriū.

III.

Leone V in luptă cu Crumü.

Crumü după victoria reportată asupra miliției celei rebelle a iuî Michaele, lăssă pre frate-scü se impressure Adrianopolia, érá ellü purcesse asupra Constantino-polii, și încungiurâ cetatea de tóte pârtile. Leone V vedëndü energia cu care lucréidiä Crumü, și necredëndü cá ellü le va puté depártá de la murii cetății cu puterea, și luâ scăparea la înșellățiune, și trămisela dinsulü se lü chiamo la ripa mării, unde va veni și dinsulü cu luntre nearmatü, pentru ca se tracteđie de pace. A' dóua și veniră la mare de o parte Crumü cu trei alții, érá de altă parte cetățianii ce voia se tracteđie cu dinsulü După câte-va minute unulü din cetate dède semnü ca să prindă și se uccidă pre Crumü; inse acesta precepü și încăllecă pre callü, și fugi de la conferinșiă. Infuriatü pentru acéstă prodițiune, Crumü comandă de arseră tóte suburbiele și monastererele de prin pregiurü, apoi aprinse partea cea dréptă a cetății de cõtră resăritü, și mistui tóte de la pórtá cea de aurü pino la curtea imperiale. De aci mergëndü la Afora stricâ castellulü, assemine făcü și la Selibria și la Daon, apoi ducëndu-se la Eracléa arse suburbiele, la Redestü, stricâ castellulü, și uccise pre totü poporulü. De acollo purcedëndü cõtră Adrianopoli, stricâ, predâ și arse tóte pre calle; apoi impressurâ cetatea și in fine o luâ prin fóme, prinse la 12,000 de cetățianii afară de femee, și i dussé preste Dunăriă in Dacia lui Traianü*) — La anulü R. 1564 (p. Chr. 814) Crumü intră in Tracia

*) Continuator S. Theophanis ad annum primum Leonis Armeni.

cu 30,000 de militari îmbrăcați în ferru, și trecându riuul Regiana merse pino la Arcadiopoli, și predându cetatea prinse la 50,000 de ómenî cu femea și cu copîi cu totu, și î dusse cu sene în Moesia, împreună cu turme de ouî și de boî. — După atâte stricățiuñi făcute imperiuluî bizantinû, Crumû murî în anulû R. 1573 (p. Chr. 820), în loculû luî urmâ Critagon, care fû și mai cumplitû. Totû într'acestû annû, în 25 Decembre, fû uccisû în biserică Leone V Arménulû, în allû căruia locû se puse Michaela II Balbulû.

IV.

Michaela II, Critagon, Ludovicû.

Imperatoriulû Michaela II Balbulû voindû se și facă amicî pre ortodossî și pre iconomachî, dede motivû la uuû a nume Toma se se pună în fruntea malcontențilorû, și se impresse Constantinopolia. Critagon domnulû Bulgarilorû auđindû de acésta, venî de bună voia sa cu óste ca se descingă cetatea, și se scape pre imperatoriulû. Toma fû bătutû, ellû fugî la Adrianopoli, cetățianîi lû prinseră și lû dederă pre mânila luî Michaela, érá Bulgariî se întórseră a casă cu marî spolie.

Critagon voindû se și întindă imperiulû și spre apusû, trâmise în anulû R. 1577 (p. Chr. 824) deputațî la Ludovicû imperatoriulû appusuluî care petrecea la Francofurtû, suptû pretextû de a formă legământû de amicitia cu dînsulû, inse în adeverû spre a spionă părțila appusane. Totû pre acestû timpû merseră la Ludovicû deputațî de la Abrotițî, carî locuia în Dacia lóngă Dunăriă, spre a se plânga în contra Bulgarilorû și a

cere ajutoriū asupra lor*). — După trei anii Bulgarij se scullară în contra Sclovanilorū din Pannonia, și devastară țerra cu focū și cu sabiă, și asșediară a-collo guvernatorj Bulgarj, ca cu modulū acesta se deschidă resbellū cu Ludovicū; assemine făcură și în Dalmația.

La resăritū muri Michaelo II în a. R. 1582 (p. Chr. 829), lăssându de successoriū pre fiu-seū Teofilū.

Critagon vędëndū că Bulgarij prin commerciolū cu Romanij, pre încetū se facū creștini, chiamă la sene pre Emmanuele episcopulū Adrianopolj (cellū trecutū preste Dunăriă suptū domnia lui Crumū), și lū consiliă se se lasse de credinția creștină, după aceea simțindū că nu se plécă nici la promisiuni, nici la ammenințiarj, lū puse la tortură și lū uccise dimpreună cu socij lui — Preste căș-va anj muri și tirannulū Critagon, érá în loculū lui urmă Bogorū nepotulū lui Crumū.

V.

Bătălia între Români, Bulgari și Unguri.

Suptū domnia lui Bogorū, pre la anulū R. 1588 (p. Chr. 835), Cordole magistrulū militariū allū Românilorū cellorū trecuți de a stânga Dunărij, lăssă pre fiū seū Barda se guverne pre poporū, érá ellū se dusse la Constantinopoli pre ascunsū, și rugă pre imperatoriulū Teofilū se trāmittă navj pre marea négră la Dunăriă, ca Românij străplăutați se se póttă întorce a casă, ceea ce se si făcū. Bogorū domnulū Bulgarilorū mersesse atunci spre Tessalonica, înse comitele ținutului de la Dunăriă, observândū incereările Românilorū, trecū riulū și

*) Annales Fuldeuses ad ann. 821 — Georgiū Șicanu e de părere că Abrotiți aū fostū Români.

începù a se bate cu diușii, suptù conducerea lui Cordole și Țianția bătură aspru pre Bulgari. Acestia neputându-se ține fugiră la Unguri, cari de currându se apropiasseră la marea négră, și'i chiămară într'adjutoriū; între acestea veniră și navele imperiali, inse adjunseră și Ungurii. Se încinse o luptă sângerósă între Români ce se prépară la calle, și între Ungurii ce voiă se i despóie, în fine Români frânseră și allungară pre Unguri, și imbarcându-se se întórseră la Constantinopoli, și de aci trecură în patria lorū.—In acea străplântare a Românilorū fusse și copillulū Basiliū Macedone, care mai în urmă se făcù imperatoriū, și alți ómenī insemnați. Loculū unde se așediasse acéstă coloniă se pare a fi fostū aprópe de gura Siretului și a Prutului.—Ungurii se arretară pre scena lumii pentru ántăia'si dată; ducele supremū allū lorū (voevodū) se numiă Lebedia, și stă suptù suzeranitatea Cazarilorū. De aci înainte îi vomū vedé figurându în istoriă.

VI.

Crestinarea Bulgarilorū. Michaelc.

La anulū R. 1595 (p. Chr. 842) murí imperatoriulū Teofilū, coprinsū de intristare pentru perderea cea mare sufferită de la Arabi, lassându de successoriū pre tónerulū seū fiulū Michaelc III suptù tutela mumei imperatoresse Teodora. Acesta îndată incheiă pace cu Bogorū, domnulū Bulgarilorū, care vedëndū că între conaționaliī seī se lătesce credinția crestină, se inițią și ellū însuși într'insa prin captivulū românū Teodosiū Cufara, și se întări apoi prin soru-sa care fusse captivă la Constantinopoli. O pestilenția care se lățisse în Bul-

garia, încă contribuî la convertirea lui Bogorü, încetându de a mai grassâ în poporü după ce se chiãmasse într'adjutoriü ñieulü crestinilorü. Altã causã fû pictura cãllului crestinü Metodiü, care după ordinea lui Bogorü de a î zugrafi casa cu totü ce va sci mai infri-coşiatü, făcü judecata cea de pre urmã, care lucrã aşiã de tare asupra fantasiei lui, încatü îndatã se baptezã, şi luã numele crestinescü de Michaele (dupã numele imperatorului), a. R. 1600 (p. Chr. 847). Frañii Metodiü şi Curillü propagarã cu mare successü crestinismulü între Bulgarî, după aceea nãscëndu-se dispute între biserica de la Roma şi cea de la Constantinopolü, din cauza supremañiei, ei trecurã în Pannonia şi baptezarã pre Sclovani. Acesti frañi se ñicü a fi inventoriü alfabetului curillicü, cellü compusü din littere grece si latine, pentru limbile sclovane. — O rescöllã atñiñiatã asupra crestinatului rege Michaele, din partea pãgãnilorü, se apesã currindü; 52 de rebellî primari perdurã capetele. După acësta, Michaele trãmise deputañi la Ludovicü imperatoriulü Germaniei, şi la Nicöllã patriarchulü Romei ca se cërã episcopî şi preoñi crestinü. Apostoliü de la Roma venirã numai de cãtü, şi în scurtü timpü baptezarã pre toñi Bulgarî; cândü se arretarã episcopii şi preoñii trãmissi de Ludovicü, aflarã pre Romanî lucrãndü în viia domnului, şi se întörserã éráñi a casã.

VII

Basiliü Macedone. Fotiü patr. Michaele regele.

Michaele III, după ce domnisse 15 anni suptü tutela numei selle Teodora, şi alñi ñece singurü, fû uccisü la

annulü R. 1620 (p. Chr. 867) de cesarele Basiliü Macedone, care occupä tronulü imperial și dede începutü uncî nõue dinastie. Suptü Basiliü Macedone se adunä allü optulé sinodü ecumenicü la Constantinopolü (a. R. 1622; p. Chr. 869), în care se escomunicä Fotiü, pentru că usurpasse scaunulü patriarchal pîno cândü erä în vieþiä legitimulü petriarchü Ignaþiü. Totü în acestü sinodü se determinä cä Bulgaria (sau Moesia) se stea suptü patriarchatulü Constantinopolitanü, în urma căreia Ignaþiü ordinä episcopü pentru țerrile de la Dunăriä, pre lîngä totä opunerea lui Adrianü II, ponteficelui romanü. Decü Silvestru cu ceilalþi episcopü și preotü Italianü essirä din Bulgaria, lăssändü pre Grecü în loculü lorü. — La anulü R. 1630 (p. Chr. 877) murü patriarchulü Ignaþiü, și Imperatoriulü cu sinodulü puserä pre Fotiü în contra vointiei appusanilorü. Nu dupä multü timpü Michaelé regele Bulgarilorü și allü Românilorü se căllugări, și lăssä domnia fiului seü cellü mai mare; înse apoi vedëndü cä fiu-seü voiä se se întórcä la pãgänismü, essi din monasteriü și încinse éráþi sabia, prinse pre fiü, îi scósse ochiü și lü arruncä la închisóre, dupä aceea făcù rege pre Simone fiü seü cellü mai tēnerü, și îmbracă éráþi rassa căllugărăscä, care o purtä apoi pîno la finitulü vieþiei.

VIII.

Leone VI. Simone regele. Unguriü.

Imperatoriulü Basiliü Macedone cäre începuse se redégä corpulü legilorü, murü în anulü R. 1639 (p. Chr. 886), lăssändü de succesorü pre fiü-seü Leone VI, cu supranumele Înþelleptulü. Acesta complini opera începu-

tă de tată seă, și o publică în LX de cărți suntă numele de Basilice. Leone VI scôsse pre Fotiū din patriarhatū, și puse în loculū lui pre frate seă Stefanū.

Pre timpulū acesta, Ungurii fură allungați de cōtră Pacinați din ținutulū de la D nă cōtră appusū; ei se stabiliră lōngū apele Dunapru, Dunastru, Prutū și Secretū. — Pacca între Bulgari și Bizantinī se turbură din cauza commerciului cellui appesatū de cōtre directorii imperiali prin încărcarea cu tributū greū. Simeone regele Bulgarilorū și allū Românilorū se scullă cu armele asupra imperiului, și bătū uritū armata imperiale. Cazarilorū cari venisseră într'adjutoriū Bizantinilorū, le tăiă nasurile și așiă îi trămise la Constantinopolī. Leone VI vedlndū acestū batjocură, trămise pre ducele Sclerū cu luntri la Dunăriă, se ducă Ungurilorū donuri, și se i atțilie în contra lui Simeone. Sclerū făcū legămintū de adjutoriū cu Arpadū și cu Cusanū ducii Ungurilorū; în urmarea acestuia, Ungurii condusși de Leuntica fețiorulū lui Arpadū, trecură Dunăria și attăcară pre Simeone de la spate, pre cândū drungariulū Eustațiū operă cu flota pre mare, și pretoriulū Niceforū Foca înaintă cu armata bizantină pre uscatū. Simeone fū strîmtozatū în Durostorū, și prin drungariulū Eustațiū făcū pace cu imperatoriulū; érá Ungurii după ce vëndură Bizantinilorū pre Bulgarii cei prinși în bătăliă, se întórseră preste Dunăriă inderetū. Simeone supperatū pre Ungurii, trămise deputați la Pacinați, și făcū legămintū cu dînșii se se scolle asupra acestorū vecini periculoși, și se i stérgă de pre fația pămēntului. Cândū Ungurii eră dusși la resbellū în alte țerrī, Pacinații de o parte și Simeone cu Bulgarii de alta, încurseră în ținutulū

loru, și ucciseră toate familiile, fugărindu de acollo pre cei ce remaseră spre custodia locului, preste munți la originea rîurilor Oltului și Mureșului, unde se asșediară acestia suptu numele de secuî. Ceilalți Unguri întorcându-se de la resbellu, și aflându țerra deșertă și devăstată, trecură pre Prutu în susu, și se dusseră în Galliția. Ducele Ruteniloru îi primi omenesce, înse le dede consiliu se trecă preste Carpați în ținutul Tissei, Mureșului, Crișului, Temesiului, și allu Dunării, unde locuescū Români (Blachi), Bulgari, Sclovani și păstorii Româniloru, lăudându țerra aceea că e prea-bună, și a fostu țerra lui Attila. Ungurii trecură munții la Muncaciū, în anulū R. 1642 (p. Chr. 889), érá în locul lorū, în Dacia orientale se asșediară Pacinași.

IX.

Gelliū ducele Româniloru din Trasilvania.

Pre timpulū cându trecură Ungurii la Tissa și la Dunăria de mijlocu, în Dacia centrale, care de pre atunci începuse a se numi Trasilvania, domniā Gelliū ducele Româniloru, érá în ținutul Crișului între rîurile Sameșului inferiōre, Tissa de mijlocu și Mureșului inferiōre domniā altu duce allu Româniloru, anume Mariotū, care ereditasse acea țerră din timpurile celle mai vechie, pre allu căruia străbunū lū uccisese Attila, după spunerea Ungurilor; în ținutul Temișului între rîurile Mureșulu și Tissa inferiōre și între Dunăria pino la Tierna (care de pre atunci se numiā Rusșiava) domniā allu tre lé duce românū, Claudiū. Ținutul dintre Tissa și Dunăria se guvernă de Salanu strănepotulū lui Reanū,

domrulă Bulgariloră. Pannonia  r  supt  potestatea lui Suatopolc  care formasse regatul  Moraviei mari. Aceste pop re locuind  în pace de la risipirea Avarilor , nu se affar  preparate spre a  nt mpin  un  attacă de o putere militari  organisat   i numer s . Ungurii în cursă de 10 anni de  ille coprinser   inutul  de la Tissa superi re pino la  ic   i la p rta Messe iului. — La anul  R. 1657 (p. Chr. 904), unii dintre ducii Ungurilor , a name Tuhut , tat l  lui Horca om  astut , au ind  de la locuitorii, c  p m ntul  dincollo de pădure (Trasilvania), unde domnesce Rom nul  Gelli , e bună,  i   fac  plann  ca cu voia lui Arpad  (ducelui suprem  all  Ungurilor ) se ocupe țerra aceea pentru sene  i urm torii sei. Tuhut  trec  dincollo de pădure spre res rit  în contra lui Gelli  ducelui Rom nilor ;  r  Gelli  au ind  de venirea lui, adun   stea sa,  i purcesse înainte lui căllare ce se l  oppréscă de a intr  prin porțile Messe iului. Inse, Tuhut  trec  pădurea  nr'o  i,  i adjunse la riul  Alma iu. Atunci, se  nt mpinar  am nd ue ostile l ng  riul  ce le despărția,  i Gelli  se puse cu s getarii sei se oppréscă pre Ungurii de a trece apa, înse demin cia înainte de versatul   iorilor  Tuhut  desp r i  stea sa în d ue p r i,  i tr mise o parte ceva mai sus , ca trec nd  riul  pre nes m ite se  nc p  bătălia cu Rom ni. Cu modul  acesta trecur   i ceilal i,  i am nd ue ostile venir  la luptă  i se b tur  cruntă între sine; înse  stea lui Gelli  se  vinse, parte se uccise,  r  parte se priase. C nd  Gelli  ved  ac sta, lu  fuga cu pu ini dintre ai sei, der  fugind  c tr  castellul  seu cell  de l ng  Same iu, ill  adgiunser  militarii lui Tuhut ,  i l  ucciser  l ng  riul  C pu iu. Atunci locuitorii  erreii ve-

ȕerċdũ mórtea domnului lorũ, dederã drépta de bunã voia lorũ, ŝi ŝi allesserã domnũ pre Tuhutũ, tatãlu lui Horca, ŝi in loculũ acella care se ȕice Esculeũ, incheiarã credinȕiã cu jurãmentũ, ŝi din ȕiua aceea loculũ acella s'a numitũ Esculeũ (jurãmentũ), fiindũ cã aũ juratũ a-collo. Êrã Tuhutũ din acea ȕi a cãstigatũ acea țerrã ŝi a domnitã intr'insa cu pace ŝi cu fericire, ŝi urmãtorii lui o aũ ținutũ pino pre timpulũ lui Stefanũ*) Cu modulũ acesta Unguriĩ coprinserrã ținutulũ Semeșului, in-se ținutulũ Mureșului ŝi allũ Oltului remase lungũ timpũ incã in mãnile Romãnilorũ, unde acestia ŝi avea ducii

X.

Mariotũ ŝi Claudiũ ducii Romãnilorũ.

Totũ in acellũ timpũ Unguriĩ coprinserrã ținutulũ lui Salanũ dintre Dunãriã ŝi Tissa, apoi dechiãrarã resbellũ lui Mariotũ care se apperã cu multã valenȕiã in contra lorũ, insã mai pre urmã vedẽndũ cã acestia aũ coprinsũ tôte ținuțurile de prin pregiurũ, incheiã tractatũ cu Arpadũ, ŝi dãndũ pre fliã sa in cãsãtoriã lui Soltanũ fiulũ lui Arpadã, muri fõrã fi de semenȕiã bãrbãtãscã ŝi lãssã ducatulũ seũ in pace generelui seũ Soltanũ). Cu tôte acestea ŝi in ținutulũ Crișului se aflã incã multũ timpũ ducii romãnii, suptũ suzeranitatea Ungurilorũ. Dupã occuparea ținutului dintre Dunãriã ŝi Tissa, trei ducii Unguriĩ: Suardũ, Cadușia ŝi Boita, trecurã Tisse in contra lui Claudiũ: la rĩulũ Temisiũ intelnirã óstea ducelui

*) Anonymus Belae Regis Notarius, historia hungarica c p. 24, 56. 27.

*) Anonymus Belae Regis Notarius, cap. 50, 51.

Claudiū, cea compusă din Români, Bulgari și Pacinați. Suardū însărcină pre frate seū Cadușia, ca cu jumetate ôstea se trecă riulū ceva mai đin josū, făcându-se acés-ta, Unguriī de amîndouē părțile riulū începură a sună tubele și a se bate cu asprime: cincîșducī din armata lui Claudiū cădură, ellū însusī scăpă cu fuga în cetatea Chiave*). A treia și Unguriī attacără cetatea, érá Claudiū nesîmțindu-se destullū de tare trămise deputați la dênșii și le propuse pacea, offerindu-le cetatea de bună voia sa. De aci Unguriī merseră și luară cetatea Rusșiava, și remaseră acolo o lună de đille, pre Boita lū trămiseră la Arpadū cu a treia parte din ôste și cu fiī locuitorilorū ostatici, și cerură de la dînsulū voiă de a trece Dunăria în contra Bulgarilorū și a Bizantinilorū. Cu modulū acesta Temișiana deveni tributariă Ungurilorū ca și Crișiana, înse remase suptū guvernulū lui Claudiū și allū următorilorū lui pîno pre timpulū lui Stefană. — Unguriī trecëndū Dunăria, desființiară Moravia mare, și prefăcură Pannonia și ținutulū đin stînga Dunării, în țerră Unguréscă.

XI.

Romanū Lacapenū. Pacinațiī.

La anulū R. 1660 (p. Chr. 907) murī Arpadū ducele Ungurilorū, și în loculū lui se puse Soltanū generale lui Mariotū. La anulū R. 1664 (p. Chr. 911) murī Leone VI înțeleptulū, imperatorulū resăritulū, și Ludovicū III imperatoriulū appusulū, în care se stinse familia Carolingă. În loculū lui Leone VI se puse frate-seū Alessandru II, care abiă domni unū annū și mu-

*) Kevee, Constantiola cea vechiă, acumū Cubinū.

ri. lăssându de successoriu pre nepotu-seu Constantin VII Porfirogenitulă, fiulă lui Leone înțeleptulă, suptă tutela lui Romană Lacapenu, socrulă tēnerulă imperatoriu, care mai pre urmă se numă Cesare, și apoi Augustă (collegă în imperiuă gnerelă seu). Acēsta luându tōtă puterea în mână sa, făcū Augustă și pre fiă sei Christoforă, Stefană și Constantină, așă în cātă acumă imperiulă bizantină avea cincă imperatoră, între cari Romană eră cellă ce domniă în adevēră; ēră Constantină Profirogenitulă se puse cu totulă pre litteratură, scrisse istoriă, politică și ceremoniele curții bizantine, cari aū adjunsă pino la noi. — În țerrile Daciei orientale, după allungarea Unguriloră se stabilă Pacinații. Simeone regele Bulgariloră încurse mai adese oră asupra imperiulă bizantină, și făcū multe stricățiună. Acēsta dede motivă imperatoriloră se între în legămintă cu Pacinații spre a occupă printr'înși pre Bulgari. Din partea Dunării de miđilocă încurseră mai adese oră Unguriă prin Moesia și Tracia pino la Constantinopolă. Prin politica loră de a se ună cu poporele de la mēdiă-nōpte în contra veciniloră. imperatiă bizantiniă făcură erroră preste erroră, și accumulară pre barbară împregiurulă Constantinopolă.

XII.

Constantiuă VII. Porfirogenitulă. Petru regele.

Simeone regele Bulgariloră și allă Romăniloră cellořă de a drepta Dunării, după nenumerate rellē ce făcuse Bizantiiloră, mură în anulă R 1680 (p. Chr. 927), lăssându de successoriu pre fiū-seu Petru. Acēsta făcū

pace cu imperiul și se căsătorî cu Maria fiia augustului Christofor și nepoța imperătorului Romanu Lacapenu, la Constantinopol. După ce se întorse a casă sufocă o revoluțiune ce se escasse asupra lui prin frații sei Joanne și Michael, și cultivă pacea cu socril și cumnații sei bizantinî. Dintre acestia Christofor murî la anul R. 1694 (p. Chr. 941), éra Romanu betranul se essiliă de fiu-seu Stefanu. Constantinu Porfirogenitul se folosi de acéstă ocasiune, luă însuși în mână frênele guvernului, băgă în monasteriū pre cumnații sei, și pedepsi aspru pre cei ce cutețiară a se scullă asupra sa din partita Lacapenilor. (a. R. 1698; p. Chr. 945). Acestu imperatoriū se puse în înțelegere și cu Unguri. La anul R. 1700 (p. Chr. 947) venî la Constantinopol unu Unguru de frunte, anume Bolosudu, și se bapteză; însuși imperatoriul i fū nașiu, după aceea lū făcū patriciū, lū încarcă cu donuri și-lū trămise în țerra lui. Nu după multu timp mers la Constantinopol Giula (fiulū lui Horca ducele Transilvaniei), care assemine se bapteză, apoi întorcându-se a casă, luă cu sene pre unu monachū anume Ieroteiū, renumitū pentru pietate, pre care lū chirotonî patriarchulū Teofilactū, de episcopū Ungurilor. Acesta mergendu cu Giula, întorse la credința crestină pre fôrte mulți Unguri. — Din timpulū acesta incepu a se lăți crestinismulū între Unguri, și mai allesu între Unguri din Transilvania, prin preoți de ritulū orientale. Cu modulū acesta legătura politică între Români și Unguri se făcu și mai strinsă prin unirea credinței.

CARTEA II.

*De la Petru regele Bulgarilor și allă Românilor
pîno pre timpulă espedițiuniloră Crucéferiloră.*

I.

Niceforū II. Comitopulī.

Côtră anulū Romei 1702 (p. Chr. 949) muri Soltanū ducele Ungurilorū, în loculū căruia urmă fiiū-seū Toxū. Suptū domnia acestuia Ungurii încuseră de două orī pîno la Constantinopoli, și causeră multe și mari stricățiuni, înse ei tură bătūți de cōtre ducii Pitu și Marianū Argyrū în anulū R. 1712 (p. Chr. 959). Totū în acestū annū muri Constantinū Porfirogenitulū, lăsândū de successoriū pre fiiū-seū Romanū II pre care încă mai înainte lă făcuse Augustū. Dară acestū imperatoriū flaccū încoronă pre fiiū-seū Basiliū II, încredințā frênele guvernului lui Josefū Bringa și ellū se dede escesselorū și beuturei. — Petru regele Românilorū și allū Bulgarilorū muri la anulū R. 1716 (p. Chr. 963). Davide, Moise, Aron și Samuele, fii unū comite românū (Comitopulī) cu fōrte mare autoritate, se făcură domni pre țerrile din drépta Dunării. Totū în acellū annū muri și Romanū II (în 15 Marții), în etate de 24 annū. Armata prochiāmă imperatoriū pre Niceforū Foca, care se căsătorī cu Teofanina veduva lui Romanū și muma copillului Basiliū II; și se bătū cu successū bunū în contra Arabilorū. — Bizantiniū auđindū de mōrtea

lui Petru și de scullarea Comitopulilor, trămiseră cur-rëndü de la Constantinopolî pre Borise și pre Romanü fiil repăusatului Petru (cari erä acollo ostaticî, de la mór-tea mumei lorü Mariei), ca se coprindă tronulü. La anulü R. 1720 (p. Chr. 967), Niceforü scrisse lui Borise ca se appere Dunăria, și se nu lasse pre Ungurî se tré-că acestü riü și se incurgă în ținutulü imperiului. Bo-rise nu ascultă; atunci Niceforü trămise la Svatoslavü ducele Rusșilorü de la Dunapru, și i învită asupra Un-gurilorü, cari venindü predară țerrile de la Dunăriă, și prinseră pre Borise și pre Romanü. — In celle din ur-mă ñille (11 Decembre) alle annului R. 1722 (p. Chr 969) se uccise Niceforü de cötre veru-seü Joanne Ze-misca, care ocupă tronulü in loculü lui.

II.

Joanne Zemisca. Russii in Mœsia.

Joanne Zemisca provocă pre Russii se éssă din Moe-sia și se se întorcă preste Dunăriă, și vedëndü că a-ceștia nu vorü se asculte, chiämă ostile de la resăritü și redică armele asupra lorü. Russii se uniră cu Bulga-rii, chiămară pre Pacinași și pre Ungurî intr'adjuto-riü și formară o putere de 308,000 de armași, cu a-césta trecură Emulü, predară Tracia și se asșediară lön-gă Andrianopolî. Imperatoriulü trămise incontra lorü pre Barda Sclerü, care se bätü cu bunü successü in contră lorü. inse o rescöllă causată prin Barda, fiulü lui Fo-ca, constrinse pre Sclerü a lăssă pre Russii și a și in-törce armele asupra insurginșilorü. Trei anul de ñille

predară barbarii țerrile de la Dunăriă, în fine Joanne Zemisca vedându-și tronulă assecurată, plecă în persónă cu 8000 de pedeștri și cu 4000 de căllari, și trecendă Fimulă cu mersuri repede, puse în confusiune pre inimici, și veni la Marcianopolă, care cetate o luă fôră multă nevoiă, prinse mulțime de ómeni, și cu acestia dimpreună și pre regele Borise. De aci purcesse spre Durostoră, unde se află Svatoslavă cu Rusșii, și impressură cetatea în cursă de 65 de zile. În fine Svatoslavă perdendă speranția de a se mai puté apperă, se supuse cu condițiunea de a i se concede trecere liberă cu Rusșii sei în patria sa, prin ținutulă Pacinașiloră. Cererea acésta se primí din partea imperatoriulă, înse Pacinașii nu permiseră ca Rusșii cari au făcută pace fôră scirea și voia loră, se trecă prin ținuturile loră. Decí Rusșii se îmbărcară și plecară pre mare còtră gura Dunapru-lui, Pacinașii le puseră cursă cândă se întorcea a casă și tăiară pre Rusșii, împreună cu ducele loră Svatoslavă. Cândă imperatoriulă impressură Durostorulă, veniră la dinsulă deputașii de la Constanția (saă Dafne la gura Argeșului), și de la alte cetății de preste Dunăriă, cerendă-și iertățione pentru redicarea armeloră, și suppunendă-se împreună cu cetățile loră; imperatoriulă i primí cu umanitate, și trãmise delegașii cari se iee cetățile, și pre șeșie militare cari se le țină*). Cu modulă acesta, Românii cu cetățile loră din Dacia australe, veniră éráșii în legătură cu imperiulă. a. R. 1725 (p. Chr. 972). În acestă annă murí și Toxă ducele Unguriloră, în allă căruia locă se puse Geișă, tatală lui Voică saă Stefană.

*) Georgius Cedrenus ad. annum 2. Imp. Joannis Zemiscæ.

III.

Samuele regele Românilorū și allū Bulgarilorū.

In 10 Januariū a. R. 1729 (p. Chr. 976) murì Joanne Zemisca, și Basiliū II. fiulū lūi Romanū II care se încoronasse încă de tată-seū, se sui pe tronū și luă in mână frênele guvernului. Româniī împreună cu Bulgariī îndată redicară armele suptū conducerea frajilorū Davide, Moise, Aron, și Samuele (Comitopolī). Bizantiniī auđindū de acēsta, érășī dimiseră pre Borise și pre Romanū fiī lūi Petru, inse cellū dintăiū perī trecēndū printr'o pădure, éră cellū din urmă scăpă cu vieția și se întorșe la Constan'inopolī. Dară și dintre Comitopolī Davide murì preste pucine țille, Moise pică lovitū de o pétră cândū bătea cetatea Serra; Arone fiindū suspectū că ține cu Bizantiniī, se uccise de Samuele; numai Joanne fiulū lūi Aron se mântui prin adjutoriulū lūi Romanū fiulū lūi Samuele. Cu modulū acesta regatulū bulgaro-românū venī érășī in mânele unū singurū domnitoriū. Samuele nu numai că coprinse tôte țerrile de la Dunăriă, ci trecū și Emulū, și predă Tracia, Macedonia, Tessalia, Grecia și Peloponesulū, ocupă multe cetățī, dintre carī cea mai de frunte eră Larissa, pre aī căreia locuitorī cu tôte familiile lorū, i. trecū in Moesia, și formă dintr'înșī unū corpū de miliția, cu care se servi apoī in contra imperiului. Basiliū nu i se putū oppune cu armele, fiindū ocupatū cu Barda Sclerū, care se revoltasse in contra lūi pino cândū acesta după trei anni de țille fū invinsū și constrinsū a fugī la Chosroe. Atunci Basiliū adunădū tôte ostile selle, in anulū R. 1734 (p.

Chr. 981) purcesse pre vallea riului Ebru prin ținutul muntelui Rodope, lăssă pre magistrulū Leone Melissenu ca se custodescă strîmtorile, érá ellū trecū pîno la Sardica. Aflându-se acolo, Stefaună domesticulū scólelorū accusă pre Leone Melissenu, și înșellă pe Basiliū de se întórse cu tótă armata sa la Constantinopolī. Atuncī Samuele se luă după dēnsulū, și lū frecă fórte urritū, prinse tóte sarcinele, pîno și stematele imperialī. Basiliū de abia scăpă la Filippopolī. La anulū R. 1740 (p. Chr. 987) se scullă Barda Foca asupra imperatorului Basiliū, și lū încurcă doi annī de ڟille; în fine murindū acesta, Basiliū plecá éráși în contra lui Samuele, și mergendū pîno la Tessalonica, lăssă acolo pre magistrulū Gregoriū Taronitulū ca se impedece încursiunile lui Samuele, érá ellū se întórse și se duse în Iberia, care o și coprinse la anulū R. 1743 (p. Chr. 990).

IV.

Samuele în lupta cu Basiliū II.

Samuele după unū repausū de cincī annī de ڟille determină se iee Tessalonica, și împărțindu-și ostile, comandă la o mică parte dintr'însele se încurgă pîno la numita cetate, magistrulū Gregoriū Taronitulū auđindū de venirea lui Samuele, trămise pre fiū-seū Asotū ca să se informēdie despre mulțimea inimicilorū. Acesta întel-nindū corpulū cellū micū care mergea înainte, începū a lū attacă, și căđū în cursă. Gregoriū primindū scire de acéstă întimplare, properă se vină într'adjutoriū fiului seū, inse și ellū fū incongiuratū de armata lui Samuele și după o apperare curagiósă căđū suptū loviturile ini-

micilor. In locul acestuia, imperatoriul Basiliu trãmise pre Niceforu Uranu care trecendũ prin Tessalia veni la riulũ Sperchiu, unde întempinã pre Samuele cellu ce devãstasse tãtã Grecia, și acumũ se întorcea înapoi, și supprindũ nõptea pre inimizã, tãiã mare mulțime dintre dișii. Samuele de abia scãpã cu fiu-seu Romanu prin muntele Pindũ. Intorcendũ se a casã, Samuele demise din prinsore pre Asotu Taronitulũ, îi dede de soçiã pre fiã-sa, și lũ fãcũ prefectũ Durraciulu. Inse acesta fugi de acollo la Constantinopoli împreunã cu consõrtea sa. Dupã patru anni de țille Samuele perdũ Marcianopolia, Berrãa, și Servia (cetatea). — In annulũ R. 1754 (p. Chr. 1001) imperatoriul Basiliu impressurã Vidinulũ (vechia Bononiã), și dupã o batere de optũ luni de țille illũ luã cu puterea, inse pino cândũ ellũ petrecea dinaintea acesteĩ cetãți, Samuele încurse in Tracia și predã Adrianopolia in țiuã de sãntã-Mãriã. Imperatoriul Basiliu întãri Vidinulũ, și plecã se se întorcã la Constantinopoli, pre cale bãtũ și suppose tãte cetãțile, apoi venindũ la Scupi auđi cã Samuele este dincollo de riulũ Assiũ, care se versasse și era anevoiã de trecutũ; ellũ trecũ preste asteptate prin unũ yadũ puçinũ cunoscutũ. Samuele și armata lui se speria și luã fuga, și lãsã tãte sarcinele in mãnile Bizantinilorũ. Romanu fiulũ lui Petru regelui, și frate-seu Borise, acumũ prefecti ai cetãții Scupi, deterã și cetatea, și se suppu-serã lui Basiliu, care i numi patriciũ, și i puse prefecti Avodulu.

V.

Optumu ducele Muresianei

La Dunăria de mijlocu Geisa ducele Ungurilor generele lui Giula, îndemnatu de Sarolta muierea sa, primi religiunea crestină (după ritulu oriental); érá la annulu R. 1750 (p. Chr. 997 muri și lássá de succesoriu pre fiu-seu Voicu. Acesta bätú pre Cupa ducele Simegiei, care voiá se se căsătoréscá cu veduva lui Geisa, din a doua cununiá ; érá la annulu R. 1753 (p. Chr. 1000) din ordinea ponteficelui romanu Silvestru II, se coroná rege suptu numele de Stefanu I și cu titlulu primu și ritulu occidental. Dupá acésta se puse cu tótá puterea se bapteze pre Unguri, și se i suppuná bisericéi romane Giula cellu ténáru fiulu lui Ciuború, nepotulu lui Giula cellu betránú, nu se înduplecá a primu ritulu occidental, din care causá Stefanu, (nepotulu seú) redicá armele asupra lui, și bäténdu-lú illú prinse și lú aruncá la închisóre, unde remase acesta pino la mórte; apoi bätú și uccise pre Keanu, altu duce allú părțilorú muntóse, și în loculú lui asșediá pre unú consângenú allú seú, anume Soltanu; assémine stinse și pre Optumu, strănepotulu lui Claudiú. Acestú duce putinte domniá preste ținutulú dintre Crișiu, Tissa și Dunăriá possedea marí averí, curți, vite, cai, uná numerú însemnatú de nobili și de militari, cu care despectá, și autoritatea regelui Stefanu; ellú puse tributú pre sarea ce se ducea pre Mureșiu din Transilvania pentru regele Ungurilorú. Optumu se baptezasse în Vidiá dupá ritulu oriental, și ședea în cetatea Mureșiana; cu bine-

dicerea episcopilorū greci constuise în cetatea Mureșiana unū monasteriū închinatū sântului Joanne Băptezătorulū, și puse într'însulū unū egumenū și căllugări de ritulū grecū. Optumū avea unū officiariū fôrte s'imatū de dînsulū, anume Cinade. Acesta fu accusatū la dînsulū cu o crime fôrte grea, pentru care voia se lū pèrdă. Dară Cinade înțellesse cugetulū domnului seū, și fugi la Stefanū. Regele aflândū de la dînsulū tôte secretele lui Optumū, illū băpteză (după ritulū occidental), și lū puse căpitanū preste unū corpū de nobili și de militari, și lū trmise asupra lui Optumū. Trecêndū Cinade cu Ungurii preste râulū Tissa, începū bătalia, care ținū pîno la médiă-đi, în fine óstea unгурéscă luă fuga, și se retrasse la Canișia; nóptea după unū visū estraordinariū se scullă Cinade și attăcâ pre neasteptate castrele lui Optumū, miliția acestuia veni în confusiune, în măcelulū ce se făcū căđū și ducele Optumū. Regele Stefanū dreptū recompensă dede lui Cinade tôte averile lui Optumū, și pre dînsulū numi cômite preste țerra rivalului seū, érá cetății Mureșiana îi puse numele Cinadina.*)

VI.

Mórtea regelui Samuele.

Imperatorulū Basiliū II își propuse se bată pre Samuele și se desfînțieđie regatulū bulgaro-romănu din drépta Dunării. Iu anulū R. 1766 (p. Chr. 1013) stringêndu-și tôte ostile purcesse spre munții Emulū, cu scopū de a trece în Moesia, înse Samuele auđindū

*) Acta S. Gecharđi Epp̄ Chanadicnsis. Veđi Magazinū istoricū Tomū V. pag. 220 seqq.

de venirea lui, puse de închiseră strimtorile de la Cimba, Longulă, și Clendiū, pre unde sciă că intră de ordinariū ostile bizantine, și cândū se apropiară acestea, dede asupra lorū din locurile superiorī, și ie bătū fôrte urritū. Dară Niceforū Sifia prefectulū Filippopolī des-părți corpulū seū de allū imperătorulū, și încungiurâ muntele cellū înaltū care se numesce Balatista, și iu 29 Juliū, attăcă de la spate pre Bulgarī pre neasteptate. Acestia se speriară și luară fuga; imperătorulū stricândū baricatele properâ după dînșil, uccise unū numerū însemnatū, înse prinse și mai multī. Samuele scăpă numai cu anevoiă prin adjutoriulū fiului seū, care se aruncâ înaintea imperialilorū, oppri pre persecutori, și punëndū pre tată seū pre callū, illū dusse în castellulū Prilapū. Imperătorulū cellū inverșiunată scôsse ochil Bulgarilorū cellorū ce căduseră în prinsóre, (cari se dîcū a fi fostū la 15,000), lăssândū din fiă-care ceaturiă câte unulū cu unū ochiū ca se conducă pre cei orbiți, și așiă i trâmise la Samuele. Cândū Samuele i veđū în acéstă stare deplorabile, ammeți de supperare și căđū giosū; dupâ ce se udă cu apă de cōtră comiții seī, își veni éráși în fire, și cerū apă rece de beutū, din care beatură căpetâ cardiagmă și muri după dóue đille. Finindu-se cu modulū acesta regele Samuele, se puse în loculū lui fiu-seū Romanū, (15 Septembre) care eră și mai tare de câtū tata-seū, iuse cu mai puçină înțelepțiune.

VII,

Mórtea regelui Romanu.

Cu începutul primăverii anului R. 1767 (p. Chr. 1014), imperătoriuł Basiliu II purcesse éráși asupra Bulgarilor, și venindü pîno la Vidinü luă cetatea și pre locuitorii i străplântă in Voleriu. De acollo se întórse la Tessalonica, unde veni Romanü Chirotmetulü trämissü din partea regelui Romanü cu propunerii de pace. Basiliu luă aceste de stratagemă, și trämise óste in ținutulü Moglenilorü, mai pre urmă plecă și ellü in persónă, luă cetatea Noția, prinse pre Domițianü Caucanu consiliariulü lui Romanü, și pre Elițiă domnulü Moglenilorü cu mai multii nobilii și militari, strămută pre cei bunii de a purtă arme in Asprocania, érá pre ceilalții i despoiă de averii și arse cetatea Noția. A cincia și după acésta veni Romanü Chirotmetu cu serviü lui Joanne fiulü lui Arone la imperatoriulü, adducëndü o scrisóre din partea lui Joanne, prin care înscünțiă pre imperatoriulü că ellü a stinsü vieția lui Romanü și a luatü însuși domnia Bulgariei promittëndü credințiă și suppunere imperatoriului. După ce Basiliu lesse scrisórea, respunse printr'o diplomă sigillata cu bullă de aurü. Preste puține șille se întórse Chirotmetü cu documente de suppunere din partea lui Joanne și a domnilorü Bulgariei. Dară suspiciosulü imperatoriü neîncređendu-se acestora, purcesse de nouü in Bulgaria, și predândü câmpurile Pelagoniei, prinse mulțime de Bulgarii căroră le scósse ochii, apoi mergëndü pînö la Achirda unde eră scaunulü regilorü bulgaro-români luă cetatea. De acollo și propuse se mér-

gă la Durraçiū care cetate eră impressurată de Joanne Arone, înse auđindū că duciī sei: Georgiū Goniđiatū și Oreste protospătariulū s'aū tăiatū de Ivađiā ducele cellū famosū allū Bulgarilorū, în șessurile Pelagoniei, lăssă acéstă interprindere și se întórse în Pelagonia, și după ce fugări pre Ivađiā, veni la Tessalonica și apoi la Mosinopoli, de acollo trāmise ostī de luară mai multe cetăți de alle Moesiei.

VIII.

Joanne Arone

În anulū următoriū (R. 1768: p. Chr 1015) Basiliū II esșindū din Constantinopoli merse la Sardica, și impressurândū fortăređia Penipone, o bătū în cursū de 88 de đille, și vedēndū că nu o póte luà se dusse la Mosinopoli. Primăvéra éráși învase Bulgaria, și după mai multe dévastăđiuni făcute în Pelagonia, merse pino la Castoria, unde încercă în deșertū se iee cetatea, și se întórse înapoi, primindū scire și de la Ziziciū prefectulū Durostorului, că Craca a strînsū fórte mare óste, și s'a unitū cu Joanne Arone, și a chiămatū într'adjutoriū și pre Pacinađi, cu scopū de a irrumpe în ținuturile imperiului. Basiliū supperatū de aceste sciri triste arse Bosograda, întări Berréa, și rase castellele dimpregiurulū Moliscului. Acì î veni altă scire că Craca n'a căpetatū adjutoriū de la Pacinađi, și că cu modulū acesta irrupđiunea s'a impededatū. După acésta, Basiliū II, și întórse armele asupra lui Joanne Arone, și trāmise înainte pre Constantinū Diogene cu corpuū ostilorū de la appusū, care eră pre acì se cadă în cursele

lui Joanne. Imperatoriulă auđindă acésta, merse însuși de se puse în capulă ostiloră, strigândă: cine e militariu, vină după mine. Armata lui Joanne, vedândă audacia imperătoriuului se turbură, și strigândă: vedeți pre cesare! luă fuga dimpreună cu Joanne. Diogene căpetă curagiū și începū a persecută pre inimiči, și prinse la 200 de căllări loricați cu ferrū, mulțime de cał, și tóte sarcinele lui Joanne, dimpreună cu verulă acestuia. Imperatoriulă după acéstă victoriă se întórse la Bodena, și de acollo la Constantinopoli, în 9 Ianuariū, a. R. 1770 (p. Chr. 1017).

IX.

Desflintiarea regatuluł bulgaro-romănu

Joanne Arone scăpândă de acestă periclu, se dusse apoi de bătū Durraçiuulă, dară abiă începū operațiunile și se uccise de unū necunnoscutū, după ce a domnită 2 anni și 5 luni. Primindă imperătoriuulă acéstă sci-re de la prefectulă Durraçiuulă Niceforū Pogonitu, plecâ îndată de la Constantinopoli, și cândă adjunse la Adrianopoli, fu întempinată de fratele și de fiulă lui Craca cari veniă se se închine luł cu 36 de cetățī. Basiliū primī cu onóre pre nunțiī, apoi trecū la Mosinopoli, unde veniră deputați din Pelagonia, din Moliscū și din Lipe-niū, spre a suppune imperatoriulă cetățile lorū. De acollo Basiliū se dusse la Serra unde primī pre Craca și pre Dragonusū, și i făcū pre amindouī patrici. Mer-gendă apoi la Strumnița primī pre Davide archiepis-copulă, și pre Bogdanū domnulă cetățiloră cellořă din Antru, căruia assémine i dode titlulă de patriciū. Apoi

trecându prin Scopia purcesse la Achrida capitalea Regatului bulgaro român și reședinția regilor, unde află tesaurele regală, summe de bani, corone cu petri prețioase, vestiminte întraurite, și 100 de centenarie de aur. Lăsându în cetate prefectu pre patriciulă Eustațiu Dafnomelă, cu ună președiu militariu, essi în castre și primă pre Maria veduva lui Joenne Arone cu trei fi și șesse fie, împreună cu ună fiu naturale allă lui Samuele, și cu 5 fi și 2 fie alle lui Romanu. — Mai avea Maria încă trei fi cari fugiseră în muți Ceraunică. Acestia, după o împressurare îndelungată ne mai putându se ține, cerură securitate de la imperatoriul, promitându că se voru suppune și ei, și venind în Diavoli se închinară lui. Cellu mai mare frate, Prusianu, se onoră cu titlul de magistru, era ceilalți doi se făcură patricii. Maria muma loră căpetă titlul de zostă.

Cu modul acesta Basiliă II desfinția regatul bulgaro-român, și întinse marginile imperiului bizantin pino la Dunăriă și la marea adriatică, cumă fusse înainte de venirea Bulgarilor. Ellu și merită numele de Bulgarocton (esterminătoriu allă Bulgarilor) și lăsă cu testamentu, ca de s'arū scullă cându-va Români se lucreșie cu dînșif, cumă a lucratu ellu cu Bulgarii. a. R. 1772 (p. Chr. 1019). Basiliu Bulgaractonulū muri la anulū R. 1779 (p. Chr. 1026) și lăsă tronulū bizantinū lui Constantinū VIII.

X.

Pacinații devastădă țerrile.

Pacinații din stânga Dunării ne mai vedându-se împedeați de armele Bulgarilor și alle Românilor trecură Dunăria și causeră mari devastațiuni. Spre înfrânarea acestora Constantin VIII numi duce preste Moesia și țerrile vecine pre Constantin Diogene prefectul Sirmului, care bătându-se de mai multe ori cu Pacinații, în fine i constrînse a se retrage preste Dunăria. Dară acestia nu se astêmperară, ci făcură dese încursiuni atât preste munți în Dacia superioare, cât și preste Dunăria în ținutul imperiului, și causeră multe calamități Românilor. In anul R. 1789 (p. Chr. 1036) trecură de trei ori Dunăria, devastară ținutul, ucciseră mulțime de ómeni foră distincțiune de sessu și de etate, și prinseră cincî duci imperiali: pre Joanne Dermocaitu, Barda Pețiu, Leone Calcotuba, Constantin Pterotu, și pre Michael Strabotricariu.

In Ungaria muri Stefanu I la anul R. 1791 (p. Chr. 1038), și în locul lui se făcu rege Petru Alemanul prin intrigile reginei veduve Gisellei, cellei din familia Burgundilor.

La Constantinopoli membrii de familiă regale cari se supusseră imperiului în anii trecuți fură maltratați din diverse prepusuri. Prusianu accusatu că ar avé de scopu se usurpe tronul fu arruncatu într'unu monasteriu, apoi orbitu, și mai în urmă căllugăritu. Mumă sa Maria se essiliă din Constantinopoli. La Dunăria țerrile supuse se assupriră de guvernatori și se predară de străini. Tóte aceste cause contribuiri la rescullarea locuitorilor.

XI.

Delleanu se procliamă rege.

În anul Romei 1792 (p. Chr. 1039) fugind de la Constantinopoli Românul Petru Delleană, trecu în Moesia și se duse pînă la Margu și la Singidună, și revoltă pre Români în contra imperiului bizantin. De acolo se întorse la Naissă și apoi merse la Scopia, declarându se pre totindine de fiu allă lui Romană și de nepotă allă lui Samuele. Locuitorii lă recunoscură de rege, și începură a uccide pe toți Grecii. Prefectul Durraçiuului Basiliu Sinademă strînse ostile selle asupra lui Delleană, înse certându-se cu tribunul Michaele Dermocaită, fu accusat la împatoriul că âmbă se i răpescă tronul, în urma căreia fu scossă din directoriă și arruncată la închisore. Dermocaită care remase în locul lui, desceptă nemulțămirea generale chiară între ai se, din care causă acestia lă părăsiră, și unindu-se cu locuitorii țerrei ridicară rege pre ună militariu, a nume Tichomeră. Auđindă Delleană de acăsta chiămă la sene pre Tichomeră, și unindă amândoue ostile propuse ca acestea se recunoscă pre unulă dintre dînșii de rege. Atunci toți strigară, că ei voiesc pre Delleană, și ucciseră cu petre pre Tichomeră. Remânendă acumă Delleană singură domnă, plecă cu armata sa spre Tessalonica încontra imperatoriului. Acesta nu cutețiă a stă la bătăliă, ci se retrasse cōtră Constantinopoli în cea mai mare disordine, lăssandă pre domesticul Manuele Ivațiă cu sarcinele și cu scullele imperiali ca se vină în urma lui. — Delleană trămise pre Caucană de luă Durraçiuul, și pre Antimă de bătă

pre Tebanî. Nicopōlitaniî săturați de stōrcerea directorilor imperiali trecură de bună voia sa la Delleanū.

XII.

Alusianu.

In anulū R. 1793 (p. Chr. 1040) fugi de la Constantinopoli patriciulū Alusianū, prefectulū Teodosiopoliî, allū doilé fiiū allū lui Arone (fratele lui Samuele), și trecū la Delleanū. Acesta îndată lū primī collegū în domniă, și dându-i 40,000 de militari, illū trāmise se bată Tesalonica, unde commandă atuoci Constantinū verulū imperatoriului Michaelē. Adjungēndū acollo Alusianū impressurā cetatea cu fossate, și adducēndū macine bellice începū a o bate. După o apperare de 6 zile cetățianii făcură o erupțiune într'o nópte, și allungară pre impressurători. Alusianū fugi la Delleanū. Buna înțellegere după acēsta, nu ținū multū între acesti doi domni; ei începură a se suspecta unulū pre altulū. Alusianū temēndu-se ca se nu lū prevină Delleanu, invitā pre acesta la unū ospețiū. După ce se scullară de la mēsă puse mâna pre Delleanū (care se îmbătasse) și i scōsse ochiî, apoi fugi în Mosinopoli la imperatoriulū. Acesta făcū magistru pre Alusianū și lū trāmise la Constantinopoli, érá ellū trecū în Bulgaria și prinse pre Delleanu și lū espedi la Tessalonica. De acollo mergēndū mai înainte strică baricatele făcute de Ivațiă, și resipi adunarea Bulgarilor și a Românilor; în fine prinse și pe Ivațiă și se întōrse cu dînsulū la Constantinopoli. Cu modulū acesta țerrile din drépta Dunării veniră de a treia órá suptū Bizantinî. a. R. 1794 (p. Chr. 1041)

XIII.

Resbellulă cu Pacinații.

La Dunăria de mijlocă Ungurii nemulțămându-se cu Petru Alemanulă, care desprețindă pre acestia dedesse tôte directoriele celle mară Germaniloră și Italianiloră se revoltară asupra lui, lă destronară, și redicară rege pre palatinulă Aba. Petru fugi în Bavaria la imperatoriulă Enrică III, care lă primi la sene cu tótă umanitatea, înse prin acésta înterrită pre Ungură asupra sa, cară predară Austria și Bavaria. Dară nici Aba nu domni mai multă de trei anni, și fu uccisă de Ungură. Petru se restabilă prin ajutorulă Germaniloră. In anulă R. 1800 (p. chr. 1047) Ungură se revoltară de nouă asupra lui, tăiară pre toți directorii străini, si chiămară la tronă pre Andreiă I, care fugisse în Polonia încă pre tēmpulă lui Stefană. Petru se uccise cândă eră se fugă în Austria.

La Constantinopoli după mórtea lui Constantină VIII (a. R. 1781, p. Chr. 1028) prin intrigele fieloră selle Zoe și Teodora, cară ținură tronulă 30 de anni, se scāmbară 5 imperatori: Romană III Argyră, Michaelă IV Paflogone, Michaelă V Calafată, Constantină IX Monomachă, Michaelă VI Stratiotică.

Pre tēmpulă lui Constantină IX Monomachă, pre la anulă R. 1803 (p. Chr. 1550), cândă domniă preste Pacinați Tirachă, trecū preste Dunăriă ducele Kegen cu dōue tribură de Pacinați, (in numeră de 12,000) se supuse imperiului, și se bapteză. De acă se repeđi a dese oră asupra celloralți Pacinați din stānga Dunării, cară eră suptă Tirachă. Acesta impută mai a dese oră im-

peratoriului, pentru ce permite ca suppușii lui se prede ținuturile altora, dară necăpetându satisfaciune, trecu cu 800,000 de Pacinați preste Dunăriă, și devastă țerrile imperiali. Kegen împreună cu Constantinū Arianitū, prefectulū Adrianopolii, cu Basiliū ducele Bulgariei și cu Michaele prefectulū Durostorului, auđendū că Pacinații jacu toți beți de medū, dederă preste dênșii și i desarmară, după aceea i colonisară în ținutul Sardiceii, allū Naissului, și allū Euțiapellului. Tirachū cu 140 de inși se dusse la Constantinopoli și se băpteză. In anulū ce urmă, imperatoriulū avëndū resbellū cu Turcii de la răsăritū, inarmă 15,000 de Pacinați și i trămise în Asia. Pacinații mergëndū pino la Damarținū se întórseră la strimtóra mării, și pre la monasteriulū sântului Tarasiū trecură marea înnotândū cu caii, și se dusseră în ținutul Pacinaților. Acollo unindu-se cu cei-lalți 'și întinseră corturile lóngă Dunăriă, apoi trecură riulū și predară Moesia, Tracia și Macedonia. Mai pre urmă făcură pace pre 30 de anni cu imperatoriulū, și așiă se fini resbellulū cu Pacinații, la anulū R. 1804 (p. Chr. 1051.)

XIV.

Isaciu Comnenu imp. — Comani.

La anulū R. 1810 (p. Chr. 1057) se sui pre tronulū bizantinū Isaciū Comnenū. Pre tēmpulū acesta Ungurii stricară pacea cu imperiulū, și totū de o dată se scullară și Pacinații. Imperatoriulū purcesse cu armata sa la Sardica unde veniră deputați de la Unguri, și încheiară pace de nouū. De acollo Isaciū plecă încontra Pacinaților, ai cărorū duci se plecară imperatoriulū,

afară de uulū Selte, care se întări în locurile de lîngă Dunăria, și se apperâ cātū-va` tēmpū, înse mai pre urmă fu constrînsū a luā fuga. — Isaciū Comnenū după doi anni de ȓille se lăssâ de imperiū, și numi în loculū seu pre Constantinū X Duca. a. R. 1812 (p. Chr. 1059) — Totū în acestū annū se destronâ Andreiū I regele Ungurilorū de cōtră frate-seu Bela I. Acesta încă de abia domni 3 anni de ȓille, și căđēndū de pre tronulū seu cellū înaltū care și lū făcusse la Demeșiū, peri. Unguriū înălțiară în loculū lui pre Salomone fiinlū lui Andreiū I, a. R. 1816 (p. Chr. 1063). Asupra lui se scullarā apoi Geisa și Ladislau, fiūi lui Bela I, înse mai pre urmă se împăcarā și căpetarā a treia parte din regatū.

Pre timpulū acesta veniră Comaniī și se stabilirā la Dunastru în locurile celle ocupate pino aci de Pacinați, cu cari fiindū de unū sânge și de o limbă, se ammes-tecarā fōrte lesne. In anulū R. 1818 (p. Chr. 1065.) Comaniī trecurā. Dunăria și băturā preșēdiele imperiali Constantinū Duca trāmise mai ântâiū nunții de pace la dēnșii, darā vedēndū că barbariī însuperbiți de mulțimea lorū, nu vorū se înțellēgā, se înarmarā asupra lorū; înse cândū erā se plece, venis cire că duciī s'au întorsū preste Dunăria iuderetū érā cei remași s'aū uccisū de cōtră locuitorī sau au peritū de fōme și de pestelențiā.— Este de însemnatū pentru istoria nōstră, că de aci înainte adese ori se ammes-tecā la autori numele Pacinațilorū și Comanilorū cu numele Românilorū.

XV.

Incursiunile Comanilorū.

Constantinū Duca murī la anulū R. 1820 (p. Chr. 1067), lăssāndū trei fiī: pre Mihaele, Andronicū și Con-

stantinū, suptū tutela împărătoressei Eudocia, care se mărită după Romanū IV Diogene. și lă făcū imperatoriū. Romanū se destronă după 3 anii de Michaelē VII Parapinacū.

Comanii suptū conducerea lui Osulū trecū Meseșulū și înainteșă cōtră Tissa, dără remānu bātușī de Salomone, Geisa și Ladislau. Acestia batū și pre Cazarū ducele Pacinașilorū, si coprindū Singidunulū (numitū Belligradū de cōtră Sclavonī). Inse la anulū R. 1827 (p. Chr. 1074) se cērtă ei între sene: Salomone fuge în Stiria, érá Geisa se coronéșă rege. Serbiī se scōllă asupra imperiulū, dară nu se potū ținé, și suntū constrînși a se retrage în Corvașia. — Vestarchulū Niceforū ducele ostilorū de la rīpa Dunării înțelegēdu-se cu Tatu, ducele Pacinașilorū, redicā armele și venī pînă dinaintea porșilorū Constatinopoliī; provocatū de imperatoriulū se depună armele, ellū ceru se i se dea în mână Niceforū logofetulū, pestilenșia imperiulū, apoi vedēndū că nu i se împlinesce cererea devăștă Tracia și Macedonia. și trecū la Pacinașī.

In anulū R. 1830 (p. Chr. 1077) muri Geisa, în allū căruia locū Unguriī allesseră rege pre frate seu Ladislau. In anulū următorū Michaelē VII abdică, după ce Niceforū III Botoniate se prochiășmasse imperatoriū. Suptū domnia acestuia, Comanii éráșī trecū Dunăria. Leone Diabatenu, prefectulū Mesembriei, face pace cu dēșșii. Niceforū mărită pre Sinodena fia surorii selle, după Ladislau regele Ungurilorū, inse în anulū R. 1834 (p. Chr. 1081) perde imperiulū prin Alessiū I Comnenū, care se înalșă în loculū lui.

Salomone, fostulū rege allū Ungurilorū, după diverse încercări de a șī recuperă tronulū se duce la Cutenū

ducele Comanilor și cere de la dânsul ajutoriū, promițându-i Trasilvania dreptū recompensă. Cutenū întră cu mare putere de Comani la a. R. 1849 (p. Chr. 1087, în Ungaria, înse remâne bătutū și se vede constrînsū a se retrage dimpreună cu Salomone. Acesta face apoi altă încercare cu Comani asupra imperiului, înse și cu mai puținū successū, Comani cadū suptū sabiă, Salomone abiă scapă de mórte, apoi se face eremitū.

XVI.

Comani în luptă cu Pacinați

Imperatoriulū Alessiū Comnenū supperatū pentru multele stricățiuni făcute de Pacinați, determină se ȳ înfrêneție, și plecā ellū însuși încontra lorū, a. R. 1841 (p. Chr. 1088) cu óste pre uscatū, érá pre Georgiū Euforbenū illū trâmise cu flota pre mare se între pe gura Dunării. După ce adjunseră la Durostorū, se încinse bătălia între Pacinați și ostile imperiali. Pacinații invinseră și încărcați de prede se întórseră preste Dunăriă. Acollo veni și Tatu cu ajutoriulū de la Comani, cari vedēndū préda cea mare addussă de Pacinați, cerură de la acestia se o împartă cu dênșii, din care causă se născū dîpută între amēndóue gințile. Pacinații se închiseră la laculū Ozolimna (între gura Prutului și a Dunastrului), de unde Comani nu putură se ȳ scótă, și așiă se întórseră la casele lorū. — Totū în acestū annū se scullară Comani și asupra Ungurilor, și înaintāndū pîno la Tissa predară loculū și asserviră ómenī, mai vêrtosū fete și muierī, Ladislau i adjunse la riulū Temișiū, și bătēndu cumplitū le luă préda și liberă pre toți prinși, acollo căđu și Cotulcū ducele Comanilor. — Pacinații vedēn-

du-se mântuiți de Comani la Ozolimna, trecură éráși Dunăria, și purcesseră pino la Marcelle, unde fură întêm-pinați de Sinesiu, care făcù pace cu dânșii în numele imperatoriului. Comanii se offeriră se mérgă asupra lorù, se i bată, înse imperatoriulù nu acceptă servițiulù lorù. Pacinați încă vedându-se securi predară țerrile de prin pregiurù încontra legaturei de pace,

La anulù R. 1843 (p. Chr. 1090) auđindù imperatoriulù Alessiù că Țiaca Turculù va se irrupă în țerrile de la appusù, ordină cesarelui Niciforù se mérgă la Enù ca legiunile de currëndù compuse, fiindù că i ordinasse mai înainte, se strîngă câtù va puté mai mulți militari, nu din cei betrâni, ci nooi și nedepriși la bătăliă, spunëndù cu de ameruntulù și genulù din care ar voi se se strîngă acestia, adecă din Bulgari, și din junii cei dedați la păstoriă, cari n'au locuinție stavili, și de commune se numescù Blachi*). (Aici pentru ântăia óră se arrată Româniî suptù acestù nume [Blachi] la Bizantinî). — Findù că predele și stricățiunile Pacinațilorù nu încetă, Alessiù éráși redicâ armele asupra lorù, și adjungëndù pino la Costrenù, vedù că vinù și Comaniî în numerù ca la 40,000; ellù invită pre ducii lorù la sene și după ce i trăctă fórte omenesce, le propuse se se bată cu Pacinații. Comaniî primiră și bătură de stinseră pre Pacinați. Dintre cei prinși în acea luptă sâugerósă, unii se tăiară de Sinesiu fôră scirea imperatorului, alții se colonisară la Moglena. Comaniî vedëndù fapta lui Sinesiu, și temëndu-se ca nu cumù-va imperialii se lucređie assémine și cu dânșii, se întórseră nóptea còtră casele lorù, (30 Aprile. a. R. 1844: p. Chr. 1091). Dară nu

*) Anna Comnena în Alexiade p. 228.

după multă tîmpă se revoltară Româniî suptă conduce-
rea unuia, care se şicea fiu allă imperatoriului Diogene
şi chiămară pre Comaniî într'adjutoriū, şi cu acestia dim-
preună devastară şi predară Tracia. Diogene (fiulū) se
prochiāmă imperatoriū, şi percuse ţerra în acea calitate;
înse intrândū într'o cetate care ţinea cu bizantiniî, se
prinse şi i se scōsseră ochi. Comaniî cari scăpară vii se
întōrseră la locurile lorū.

La anulū R, 1849 (p. Chr. 1096 muri Ladislalū re-
gele Ungurilorū, căruia urmă Colomanū fiulū lui Geisa.

SECȚIUNEA C.

De pre tîmpulū Crucéferilorū pîno la Stefanū I, Domnulū
Maurodaciei.

CARTEA I.

*De pre tîmpulū Crucéferilorū pîno la încercarea lorū
de a se stabili în Dacia.*

I,

Crucéferiî iau Ierusalimulū.

După ce cădusse imperiulū romanū de la appusū. se re-
dică cu încetulū altă autoritate la Roma, adecă cea ecle-
siastică, şi ponteficii romanî adjunseră în şesse centenie
a fi în adevेरū domniî lumii crestine. Gregoriū VII se
îcređū atâta în puterea sa, în câtū escommunică pre
Enricū IV imperatoriulū Germaniei, şi lū desbracă de
demnitatea imperiale. Enricū fu constrînsū a se duce în
midiloculū iernei a. R. 1830 (p. Chr. 1077) la Canossa,
unde petrecea Gregoriū spre a se rugă de iertare, şi a-
biă fu primitū după ce făcū penitenţiă trei đille înaintea

ușiei, în sacū și desculciū. Acestū pontefice proiectă scul-larea appusului crestinū asupra resăritului păgânū, spre liberarea Ierusalimului și a cellorū alte locuri sânte din servitutea Turcilor; înse ellū muri la anulū R. 1839 (p. Chr. 1086), după dînsulū Victoriū III abià seđū doi ani pre scaunulū apostolicū. Suptū Uibanū II, se întórse din Palestina eremitulū Petru de Amianū, și prin cuvintele și descrierile selle despre sufferințele crestinilorū din oriente, atțițiã tóte ânimele asupra păgânilorū. Urbanū adună sinodū la anulū R. 1848 (p. Chr. 1095) la Claromonte în Francia, unde se strînseră mulțime de ómenī din tóte țerrile apusului, unde se vorbiã limba romană, și provocă pe crestinī la arme promițendu-le iertare de peccate și remunerațiunea în cerū. Miī de ómenī se deschiararã voioși, cari cusendu-și o cruce roșiã pre umerulū cellū dreptū, se înscrișeră în óstea cea sacrã, suptū numele de Crucéferī. In primavéra anului R. 1849 (p. Chr. 1096) plecarã la 300,000 de ómenī còtrã resăritū, suptū conducerea eremitului Petru de Amianū și a cãl-lãriului Valterū Fòr'de-avere, trecurã prin Germania și Pannonia, adjungëndū pîno la Singidunū, impresurarã ceta-tea și începurã a predã. Niceta prefectulū Singidunului i bătū și i dissipã prin păduri, locuitorii țerrii îi ucciserã cu miile; cei ce scãparã cu viêța adjunșerã cu conductorii lorū pîno la Constantinopoli, de acollo trecurã în Asia, înse la Nicéa perirã de armele Turcilorū, abià remaserã la 3000. Nicī cei ce plecarã cu popa Godescalcū și cucomitele Emico de Leiningen (dupã ce omorirã pre Judaniū din Germa-nia) nu avurã altã sòrte mai bunã. In urmã plecã Godofredū de Bullion cu frații sei Balduinū și Eustațiū și unū mare numerū de cãlarī bine armați, prin Pannonia

și Moesia cōtră Constantinopoli, érá comitele Ugone fra-tele regelui Franței, purcesse pre mare precum și Boemundă fiulă lui Robertă Guiscardă (care luasse Daraçulă) dimpreună cu veru-seă Tancredă. Adjungendă la Constantinopoli, jurară imperatoriului Alessiă Comnenă, că i voră fi credințioși, și i voră da înapoi tôte cetățile imperiului orientale cari le voră luă de la Turci. După aceea trecură în Asia, în anulă R. (1850 p. Chr. 1097) bătură Nicéa, care se închină imperatoriului; în anulă R. 1851 (p. Chr. 1098) luară Antiochia după o împressurare de noué luni de țille, și în 15 Juliă a R. 1852 (p. Chr. 1099) coprinsară Jerusalimulă. Godofredă de Bullion se prochiămă rege, înse abiă guvernă Jerusalimulă ună annă de țille și muri. Frate-seu Balduină urmă în loculă lui. a. R. 1853 (p. Chr. 1100).

II.

Joanne Comnenu se bate cu Unguriă la Dunăriă.

La Dunăriă nu se turburără țerrile în cursă de douăzeci de ann; înse la anulă R. 1867 (p. Chr. 1114) se respândi fama la Constantinopoli că Comaniă facă preparative spre a încursă provinciile imperiului. Alessiă Comnenă își strînse ostile și plecă asupra loră, înse Comaniă se retraseră pino cândă imperatoriulă adjunse la Dunăriă. Acì Alessiă allegendă pre cei mai valinți din armata sa, îi trâmise peste Dunăriă se persecute pre inimiză. Acestia trecendă Dunăria allergară câtă putură mai tare trei țille și trei nopți după inimiză, și mai pre urmă i vedură la ună riă de a stânga Dunării că trecă apa cu vasele, și așîa aflare cu calle de a se întorce la imperatoriulă, — Alessiă muri la anulă R. 1870 (p.

Chr. 1117), lăssându de sūccessoriū pre fiu-seū Joanne Comnenū. Suptū domnia acestuia, cōtră anulū R. 1875 (p. Chr. 1122) Pacinații cari mai remăsesseră de a stânga Dunării făcură o încursiune în Tracia, înse se bătură cu totul de cōtră ostile imperiali; cei ce nu se uciseră, se vëndură, parte se luară la miliția, parte se colonisară în ținuturile de cōtră appusū.

Colomanū regele Ungurilorū desbinându-se cu frate-seu Almu, illū prinse și 'i scōsse ochiī, lui și lui Bela fiului lui; érá apoi muri (a. R. 1868; p. Chr. 1115), lăssându în loculū seu pre Stefanū II, fiu-seū, în etate de 14 anni. De frica acestuia (peste 10 anni de ȕille) fugiră Almu și Bela la imperatoriulū Joanne Comnenū, care avea muiere pre Prisca fia lui Ladislaū, numită Irena de cōtră Greci. Stefanū II auȕindū de acésta, scrisse imperatoriulū ca se depărteȕie pre Almū din ținuturile imperiului. Imperatoriulū respinse cu despreȕiū acéstă cerere; Stefanū trecū Dunăria (a. R. 1879; p. Chr. 1126), bătū și stricā Singidunulū, și cu petrele cetății edificā apoi Taurunulū (sau Semninulū cumū se rumi de aci înainte, de a stânga Savei). Cândū imperatoriulū luā scire despre acestea, purcesse cu tōtă armata sa cōtră Dunăriă, și adjungēndū la acestū riū, își puse óstea în ordine de bătăliă. Stefanū erā atunci morbosū, și jăcea în părȕile de susū alle țerrei; cu tóte acestea dede ordine sē se stringă armata și se se oppună progresulū imperatoriului, însă se nu trecă Dunăria. Ungurii ascultară; érá imperatoriulū despărȕi ostile selle auxiliale, și le commāndā se se retragă de la riū cōtră loculū ce se numesce Tempa, spre care se întinde unū munte din ținuturile Ungurilorū pīno la riū, și acolo se

trécă apa; ellü însuși cu cealaltă parte de armată se asșediă din contra castellului Chramü*), și se prefăcù, ca cumü ar voi se trécă îndată preste fluviü; cu modulü acesta Bizantiniï trecură fôră de ver-o împedecare, și attacără pre Ungurï, cari nu putură să se țină nici chiarü in contra impetului dintâiü, cì luară fuga cōtră Dunăriă, și îmbulsându-se pre podulü ce eră preste riü, fiindü împinși dinapoi de cōtră Bizantinï, se rupse podulü, și cei mai mulți Ungurï se înneacă în apă, mulți se prinseră de Bizantinï, între acestia fură mai însemnați Acuse și Celade. (După scriptoriï Ungurï, bătălia acésta se făcù lōngă riulü Crașiü în Temișiana: „riulü Crașiü se implü de sânge omenescü, in câtü se părea in adevेरü că nu e riü de apă, ci de sânge; jăcea militariï loricați in riü ca trunchiï, preste cari trecea fugariï și persecutoriï, ca preste unü podü; se uccidea Ungurii ca boii, și nu eră cine să 'i mântuiă de mânilor Grecilor“). După acésta, imperatoriulü luă castellulü Chramü, și retrecü Dunăria in ținutulü imperiului, lăssă unü președiü militariü in cetatea Branișiova suptü comandulü lui Curticiü, și se întorse la Constantinopoli. Dară nu după mültü timpü Ungurï luară Branișiova. Pentru perderea acestui locü, atâtü de tare se mēniă imperatoriulü, in câtü cită pre Curticiü la tribunariü, și 'lü condemnă se 'lü bată la spate cu flagellulü ca pre unü proditoriü, cu tôte că elü nu lăssase muriï cetății pino ce nu irrupse inimiculü cu óstea într'insa, și ap-prinse casele.

*) După altii *Haram* sau *Horom*, lōngă Dunăriă, unde fusse Lederata cea vechiă, Nōua-Palancă din țillele nōstre, in Temișiana.

III.

Joanne Comnenu împ. la Branisiova.

După acestă resbellū se născū altulū în anulū următorū din cauza Serbilorū cari ucciseră preșeđiulū bizantinū și coprinseră castellulū Rasa. Imperatoriulū cellū iute la mēniă, trasse la dare de rațiuni pre Critopolū căruia încredințiasse acellū castellū, și îmbrăcându-lū în vestiminte muieresci, illū puse căllare pre unū asinū, și așiă lū purtā pre stratele cetāții batjocorindu-lū, ca se fiă de esemplu pentru aceia căroro le încredințēdiă custodirea fortărețelorū, se le appere cu mai multă bărbățiă. Apoi plecā la Branisiova care o stricasseră Ungurii in anulū trecutū, și puse de dresseră loculū. Stefanū regele Ungurilorū auđindū de acēsta, determinā se trecā Dunăria câtū mai iute, și se attace pre Bizantinī pre neasteptate. Era atunci la Ungurī o muiere de națiune latină (Română) care iutrecea pre celălalte cu averile și cu nobilitatea; acēsta prin nisce trāmissi ai sei descoperi imperatoriulū propusulū Ungurilorū. Imperatoriulū necuteđiāndū a se bate cu inimičii, pentru că morbi și lipsa de provisiuni împușinasseră armata, întări cetatea cumū putū, și se retrassē, ca se nu fiă constrinsū, a se bate cu ostile Unguresci*)— Pīno cândū se luptā imperatoriulū cu Ungurii, murī Almū. Unū nobile Ungurū luā pre fiulū acestuia, Bela II, și lū ținū ascunsū la sene, pīno cândū Stefanū veđēndū că n'are copii, determinā se lū adoptēdie și se lū lasse successoriū în regatū, ceea ce se și făcū, că-cī Stefanū II murī în anulū R. 1884

*) Joannes Cinnamus libro I Historiae.

(p. Chr. 1131). Bela II abia domni 9 anni, și murindă făcū locū fiului seu Geisa II, copillū în etate de 10 anni. Acesta addusse pre Sassi în Trasilvania și i colonisă între Mureșiū și Oltū, de la Orestiă pîno la Paroltū.

IV.

Manuele imp. încontra Comaniloru,

În anul R. 1896 (p. Chr. 1143) muri Joanne Comnenū, căruiă urmă pre tronulū bizantinū Manuele I Comnenū, unulū dintre cei mai însemnați imperatori. — În anul R. 1900 (p. Chr. 1147). începū a dóua espedițiune a Crucéferiloru după desceptarea spiritelorū făcută prin sântū Bernardū. Imperatoriulū Conradū III și regele Franciei Ludovicū VII, plecândū cu ostile lorū trecură prin Pannonia cōtra resăritū: Germaniī luī Conradū se puriară ca nesce predători în trecerea lorū, și dederă causū la nemulțiännirī. — În Asia fură măcellăriți de Turci, fórte puçini adjunseră la Ierusalimū, în starea cea mai miserabile. Robertū regele Siciliei predă insulele ionice. Manuele se redicā în contra lui, înse adjungēndū la Filippopoli, primi șcīre că Scuții (Comaniī) au trecutū Dunăria, și au luatū oppidulū Demnizicū de lōngā Dunariă, și facū mare stricățiune în părțile acelele. Decī imperatoriulū și îndreptă mersulū încontra acestora, dândū ordine ca și navile se plece cōtră Dunăriă. Pîno ce adjunse imperatoriulū, Scuții se retraseră. Manuele vedēndū o luntre scobită de lemnū, chiāmă pre luntrariū se vină cu dīnsa la ripă luntrariulū și dise: „Dēcā imperatoriulū i ar fi pāsătu de lucrurile nōstre, barbariī n'ar fi predatū Demniziculū nici averile

nóstre, și nu le arü fi răpitu, cumü le a plăcutü“. Imperatoriulü apprinsü de mēniâ strigă: Se nu fiü eü acella căruia de la Deü s'a datü imperiulü romanü, déca nu se voiü pedepsi Scuții îndată.“ Decï lăssându cealaltă armată în castre, se puse pre plute (căci navile încă nu venisseră), cu 500 de pretoriani, și trecü Dnnăria. Purcedëndü mai înainte adjunse la dóue rîuri navigabili, și commândâ ca să se aducă luntrile de la Dunăriă spre a trece preste dînsele. Făcëndu-se acēsta înaintâ pre unü șessü largü, și pvenî la muntele Tenichormü, care e în marginile Tauroscuției. Acollo afländü deșerte castrele Scuților, pentru că ei cu puçinü mai înainte se duseră de acollo, purcesse mai departe calle de o giumetate de ți, și neafländü pre nimene, trämise înainte pre Gifardü cu căți-va Scuți cari milită în armata imperiale ca se mérgă în urma inamicilorü, și se începă a se bate cu dînșii décă 'i va află. Gifardü nu căllătorî multü, și dede preste inimiçi, înse nu cutediâ a se bate cu dînșii, fiindü că eră mulți la numerü, cî trämise la imperatoriulü se 'i dea de scire. Manuele îndată plecâ cu ai sei și attăcâ castrele barbarilorü, uccise mulți dintr'inșii, și prinse ca la 100 de înși, între cari fu și Lazarü, unulü dintre ducii primari ai Scuților, pre ceilalți i a mântuitü fuga cailorü și desimea munților din acelle locuri; érá imperatoriulü după ce devăstâ tóte, se întórse înapoi*).

V.

Manuele împ. în Temisiana.

In anulü R. 1904 (p. Chr. 1151) se scullâ Bachinü jupanulü Serbilorü, și chiâmâ pre Geisa într' adjutoriü

*) Joannes Cinnamus libro III Historiae.

în contra Bizantinilor. Bătălia se făcù la râulù Cara în Dacia mediterraneană, unde fură bătùți și Ungurii și Serbii. Bachinù jupanulù cerù iertățiuine, și imperatoriulù Manuele arretâ destulâ umanitate primindu' lù é-rășî în grația sa. Inse acéstâ rupturâ din partea Ungurilor deveni cauza unei serie de bătălii. În anulù următorii Manuele ocupâ Taurunulù (Semninelù), prinse totù președiulù militariù allù Ungurilor, și stricâ cetatea din fundamentù. Venindù scire că Geisa se apropiâ cu o mare putere armatâ, Manuele commandâ ca armata sa se trecâ înderetù preste Sava cu sarcinele de resbellù și cu captiviî ceî numeroși, și se stea acolo; érá ellù cu o mânâ de militari allesși, allergâ iute în contra inimicilorù, de și ceî mai mulți ducî se oppunea acesteî interpretideri. Unù captivù grecù care scâpasse de la Ungurii, îi adusse scire că Geisa se apropiâ, Manuele puse în datâ armata sa în ordine de bătăliâ cu scopù de a începe ellù ântâiulù atacù, inse at-tunci înțellesse că nu vine regele, ci banulù Belose care erâ cea dintâiù demnitate la Ungurii. Imperatoriulù plecâ asupra lorù, ci fiindù că se apropiâ séra, descâllecâ de pre callù, și armatù cumù erâ se culcâ pre șcutù, și commandâ militarilorù ca și ei se facâ așî. A dóua di, Belose, auđindù că imperatoriulù vine asupra lui, se retrasse cu óstea sa, și ca se afe ocasiune de a fugi, disse că i s'a commandatù de còtrâ rege ca se se depărteđie din acestù locù, și se mérgâ la Branișiova, ca de acollo se attace mai lesne pre Bizantini. Darâ imperatoriulù persecutândù neincetatù pre fugători, trecù râulù și veni ellù însuși la Branișiova. Puçinù dupâ aceea trâmise cu unù corpù de militari pre Borițiù în

partea aceea unde e muntele Temișiü (adecă în Temișiana) ca se prede locurile vecine. După ce adjunse în acelle locuri, impressurâ și luâ satele celle mari și întinse din cauza mulțimei locuitorilor, și pline de averi. Apoi bătü trei regimente de Ungurî cari credea că însuși imperatoriulü e în fruntea armatei, și se întörse în castre încărcatü de spolie. Érá regele înțelegëndü cá Borișiü, inse nu imperatoriulü făcusse aceste stricățiuni. căpetâ curagiü și începü a se luâ după dënsulü; dară nu putü se adjungă pre Borișiü, fiindü cá acesta se retrasse nóptea la lumina faclelorü cari le trämisesse imperatoriulü din castre. Remânëndü acolo câtü-va tēmpü, Borișiü determinâ se trecă éráși apa, și se se bată cu regele care 'și avea castrele pre cealaltă rîpă. Regele vëdëndü acésta și temëndu-se de rezultatulü fortunei, ca nu cumü va să pérdá Ungurii, trämise deputați la imperatoriulü să céră pace. Imperatoriulü se întörse la Constantinopoli și triumfă, ducëndü inaintea carrului de triumfü pre captivi Ungurî și Serbi*),

VI.

Bătălia la Singindunü.

Geisa regele Ungurilorü pentru ca se 'și resbune de stricățiunile cauzate în resbellele annilorü trecuți, adunâ óste la anulü R. 1066 (p. Chr. 1153) cu scopü de a trece în ținuturile imperiului. Manuele îndată ce auți de acésta, plecă ellü însusî cōtră Dunăria supra Ungurilorü. Regele vädëndü unü aparatü atâtü de mare, nu cutediâ a asteptâ bătălia, ci cerü pace, cu condițiu-

*) Joannes Cinnamus libro III Historiae.

ne ca dintre captivii Ungurii imperatoriul se țină numai 10,000, cei-lalți să 'i dea înderătū. Abiã se depãrtasse Manuele de la Dunãriã, și Geisa începū a face preparative spre a irrumpe în țerrile imperiali. Manuele simțindū perfidia Ungurilorū allergã érãși la Dunãriã. Geisa sã escusã și reinnouï pacea. Inse în anulū urmãtorii o rupse érãși, și impressurã Branișiova. Imperatoriulū plecã în contra lui, darã adjungëndū pîno la unū locū ce se chiamã Smela, trãmise pre unū militariū ca se arrunce în cetate o scrissóre legatã de unū parū, prin care îndemnã pre Branișiovani se se țină bãrbãtesce cã armata le vine într'adjutoriū. Militariulū arruncã parulū mai departe de câtū s'ar fi cuvenitū, și scrissórea cãđū în mânile Ungurilorū, cari speriãndu-se luarã fuga, ca se trecã Dunãria, darã aflarã riulū desundatū din cauza ploilorū celloerū multe, și așia fugirã cõtrã Singidunū. O parte a miliției ungurescī fu arruncatã în Dunãriã de cõtrã ducele Basiliū. Cei-lalți înțelegëndū cã imperatoriulū nu commandã în persónã, ci Basiliū, se întórserã, și atunci se încinse o bătăliã în care cãđurã mulți de amãnoue pãrțile, Joanne Cantacuzenu scãpã cu tótc acestea Singidunulū. Imperatoriulū se retrasse cu armata sa la Berréa. In anulū R. 1908 (p. Chr. 1155) Manuele trãmise pre mare o flotã la gura Dunãrii ca se între în acestū riū și se înainteie pîno la Singidunū, érã în primãvérã plecã ellū însuși cu armata, și trecū în ținutulū Sirmiului. Geisa fiindū nepreparatū la resbellū trãmise deputați de pace, promittëndū cã decã imperatoriulū va încetã de la resbellū, ellū 'i va innapoiã pre toți Bizantiniī cari s'aū prinsū in anulū trecutū. Manuele auđindū cã din partea Ita-

liei i se ammenință unū resbellū nouū, primī pacea cu condițiunea offerită de Ungurī. De aci înainte Geisa nu mai avū resbellū cu Bizantiniī. Ellū murī în anulū R. 1913 (p. Chr. 1160), lăssându rege pre fiu-seū Stefanū III.

VII.

Lupte în ținutul Sirmiiului.

Frații lui Geisa II, numiți Stefanū și Ladislaū, fugiseră de mai mulți anī la Constantinopoli de frica acelluia; Manuele îndată ce auđi de mórtea lui Geisa properă cōtră Ungaria cu Stefanū (pre care lū însurasse cu o nepótă a sa), și adjungēndū la Singidunū, trāmise pre Alessiū cu Stefanū în Ungaria, ca se facă pre Ungurī se încoroneđie pre acesta. Ungurii temēdu-se de unū rege cūmnatū cu imperatoriulū bizantinū, nici nu primiră, nici nu recusarā, ci încoronarā pre Ladislaū fratele acestuia. Imperatoriulū încă se arretā mulțiānnitū, și se întórse a casā, Ladislaū nu domni unū annū, și murī. Atunci Manuele puse pre tronulū Ungariei pre Stefanū IV. Dară Ungurii nu se mulțiānnirā cu dīnculū, și preste nnū annū de đille illū destronarā. Stefanū fugi la imperatoriulū, core luāndu-lū cu sene veni la Singidunū, și aci auđi că Ungurii au pusū érășī pre tronū Stefanū III; deci ne mai sperāndū că va putē întemeiā pre tronulū Ungariei pre unū omū allū seū, se întórse érășī a casā. — Stefanū III voindū se și resbune asupra lui Manuele care lū destronasse din domnia dintāiū, și căutasse și la adoua allegere se lū impedece, încheiā unū legāmēntū cu Fridericū imperatoriulū germaniei și cu Vladislaū regele Boiemiei (a. R. 1917; p. Chr. 1164), și stringēndū óste

intră în ținutul Sirmiului și coprinse provincia; Ștefan IV unchiul cerându ajutoriū de la Manuele, pusesse în contra lui, ca se și recupere regatulū perdutū. Ștefan III nepotulū adună osti și mai mari, și i esși înainte. Imperatoriulū încă veni la Dunăriă, și trecându Sava puse castrele dinaintea Titellului. De acollo trămise pre Andronicū se dea ajutoriū lui Ștefan IV, care era se cadă în mânăle inamicilor; érá ellū miscându-se dinaintea Titellului, pusesse mai de parte și veni la unū locū numitū Petricū (Petrovaradinu) unde asșediă castrele. Acestū locū este passulū dintăiū spre a trece în Ungaria superiōre. Adjungându acollo Manuele scri-se lui Ștefanū că n'a venitū se facă resbellū, cì numai se restituéscă fratelui seū Bela proprietatea sa (adică ținutulū dintre Sava și Drava, care lū ereditasse Bela de la tată seū Geisa II. Bela acesta se insurasse la Constantinopoli și se făcusse genere lui Manuele.) Și fōră se aștepte respunsū, plecā înainte, și cândū adjunse la capitalea Sirmiului puse armata în ordine de bătalia, apoi trămise la Vladislau pre unū omū care sciea limba boiemă, se lū întrebe: „Cu ce dreptū cutéđiă ellū a se scullā încontra suzeranului seū, saū și a uitatū de celle ce a promisū.“ Cuvintele acestea atinseră tare pre Boiemū, că-cī în adeverū ellū promisese fidelitate lui Manuele, cândū trecū cōtră Palestina, și n'avū ce se respundā dară după ce se consultā cu Ștefanū, dede urmatoriulū respunsū: „Noi n'amū venitū se dechiărāmū resbellū marelui imperatoriū, și neci nu ni amū uitatū de celle ce amū legatū cu dînsulū; ci ca se adjutāmū pre Ștefanū cellū attăcatū cu nedreptulū de unchiu seū, și rugāmū pre imperatoriulū se protégă pre regele cellū tēnerū;

pentru proprietatea lui Bela vomă stăruî cu puterea se, î se dea înapoi“.*) Imperatoriul primindă respunsul mai ântâi se temă se nu fiă ver o stratagemă la miđi-locă, decă trămise alți deputați la Vladislău, cerendă ca se întărescă prin jurământă tôte celle đisse. Acésta se și făcū, și după pučînă trămise și Stefană deputați la imperatoriul, cari se dea înapoi proprietatea lui Bela, și se se rőge se promittă că nu va mai lăssă pre unchiul Stefană se turbure țerra. Cu aceste condițiuni se termină resbellulă, și Manuce se întorse în țerrile selle-

VIII.

Luarea Taurunului.

Cu tôte acestea, Stefană IV nu se astemperă câtă-va timpă; ba și nepotu-seă încă și scămbă cugetulă, și în anulă următorulă occupă ținutulă Sirmiului (proprietatea lui Bela). Manuele îi scrisse atunci se se retragă și se observe tractatulă încheiată, că-că altrămintă va redică érašă armele asupra lui. Ne ascultândă Stefană, imperatoriul atțiță asupra lui pre Jeroslavă principele Galliției, de cōtră méđiă-nópte, și trămise la Dunăriă pre Gabra și pre Brieniă cu arme pre apă și pre uscată. Bătalia se făcū împregiurulă Taurunului cellui încungiurată de Ungură și apperată de Bizantină, din întră, și de flota de pre Sava și pre Dunăriă, din afară. Stefană IV eră închisă în cetate, Ungură vedendă că cu puterea armeloră nu potă se scape de dinsulă, corumpă pre ună servă allă lui, care lă inveninéđiă. După acestă ommoră urrită cei închisă daă cetatea în mânilă Unguriloră, cari

*) Joannes Cinnamus libro V. Historiae.

arruncă corpul lui Stefanu înaintea porților. — Dară Manuele adjuge cōtră finitul lui Juniu însuși la Dunăria, și atacă cetatea Taurunului. Joanne Cinnamă care s'a aflatu în persoană la acéstă impregiurare, face o descrițiune minuțiosă și fōrte interessante, și arrétă unū curagiū nespusu în peptul lui Manuele. După o batere de mai multe țille Bizantinii luară cetatea cu assaltu. Stefanu III trāmise deputați la imperatoriul ca se facă pace, cedēndu Bizantinilor Taurunul cu ținutul Sirmiului. Imperatoriul se turburā de vorba *cedere*, ca și cum nu le ar fi luatū ellū; cu tōte acestea mai pre urmă primū se se facă pace. Dară totū de o dată Joanne Duca occupasse Dalmația și celle mai multe cetăți din Corvația. Stefanu III se temea ca nu cum-va Bizantinii din partea aceea se invadā Ungaria. Așiā dară nu trecū multū tēmpū. și rupse pacea (a. R. 1919, p. Chr. 1166), și trāmise pre unū Dionisiū cu oște se între în ținutul Sirmiului. Ducii armatei bizantine voidū se înșelle pre altulū perdurā bătălia.

IX.

Romāni irrupū din Moldavia și batū pre Unguri.

Manēle înțelegēndū de acéstă perdere se turburā fōrte, și determinā se plece érašī în Ungaria, și ca se dea inimicilorū o muștră de valenția romană, dispuse lucrulū așiā: Pre Alessiū după care și despunsesse pre fiiā sa, illū trāmise cōtră Dunăria cu multe osti (pre cari le comandasse Alessiū protospātariulū), ca cu acestea se amnăgescă pre Unguri, ca și cumū ar voi se i atace érašī din locurile usitate: érá pre Leone cu supranemele Batați illū trāmise dintr'altă parte cu o armată

tórte mare, dară mai vértosú cu o nenumérată mulțime de Români (Blachi) cari se ȕicú a fi vechi coloní din Italia, și commândâ ca se invadá Ungaria din locurile celle mai aprópe de marea négră, din care parte nimene n'a mai venitú asupra lorú din tēmpurile celle mai vechie. Așíá dară Alessiú și cealaltă óste adjungēndú la Dunăriá, începurá a înfricoșiá pre Ungurí, ca și cumú arú voi se trecá îndatá riulú; erá Batați irrumpēndú din locurile cari le amú numitú, începú a devástâ tóte ce í veniá înainte, uccisse o mulțime de ómení, și prinse încă și mai mulți, luá turme de boi, de ouí, de cai și de alte vite, și se întórse la imperatoriulú*). Dară ellú voindú a le mai face și altá stricățíune, trámise asupra lorú osti nóue, și commandâ se irrumpá prin locurile mai din susú și se attace pre Ungurii cari locuescú pre lóngá Tauroscúția (Galliția). Acelle osti le commandâ Andronicú Lamparda, Niceta Petralifa, și alții mai mulți, dară autoritatea supremá o avea Joanne Duca. Acestia nu perdurá tēmpulú, și trecēndú prin locuri întinse și neámplate, și prin țerrí mai deșérte de ómení, întrá în Ungaria, și dândú de mai multe sate fórté locuite, facú o prédá minunatú de mare, uccidú mulți ómení, dară prindú unú numerú și mai mare. Și cândú erá se éssá de acollo facú o cruce de metallú și o punú în acellú locú cu acéstá înscripțiune:

Aicí Marte și braçíulú cellú tare allú Români'orú,
 A uccisú o nenumératá mulțime de Ungurí,
 Pre cândú guverná imperiulú romanú
 Manuele gloria casei Auguste a Comnenilorú**),

*) Joanne Cinnamus, Veđi Magaz. Istor. Tomu I, pag 39]

**) Joanne Cinnamus ibidem.

Între acestea Enrică ducele Austriei veni la Sardica la imperatoriulă, și compuse pacea între dînsul și între Ungurî. Cu tôte acestea în anulă următorîu Ștefană întră în Dalmația, unde rescumperă mai multe cetăți, după aceea trămise osti și preste Sava în ținutulă imperiulă. Manuele auđindă de perfidia Unguriloră, se repeđi la Sardica, și de acollo trămise pre Andronică, pre prefectulă puteriloră maritime care se trecă Sava și se ocupe Taurunulă. Ștefană trămise pre Dionisiă cu óste de Ungurî și de Germani. Se făcū o bătăliă cruntă în câmpurile Sirmiulă. Bizantinii învinsēră. Ungurii perdură stégulă loră cellă mare, dussū pre ună carrū cu patru boi. — După acéstă perdere Ungurii perdură și Dalmația. — Ștefană III murî în anulă R. 1926 (p. Chr. 1173) și Bizantinii pusseră pre tronulă Ungariei pre Bela III, ginerele imperatoriulă, care jură credințā lui Manuele. De aci înainte încetēdiă cerșile între Ungurî și Bizantini. Manuele încă móre în anulă R. 1933 (p. Chr. 1180).

X.

Petru și Asanu.

După mórtea lui Manuele Comnenă, urmă pre tronulă bizantină Alessiă II Comnenă în ctate de 12 ani; înse după trei ani se destronă de Andronică I Comnenă, care se uccise la anulă R. 1938 (p. Chr. 1185); și făcū locū lui Isaciă Angelă. Murindă imperătoréssa la anulă R. 1939 (p. Chr. 1186) Isaciă și propuse se se căsătoréscă cu o copillă de 10 ani a lui Bela III regelui Ungariei, și pentru accoperirea spcseloră de nuntă, impuse tributū pre cetăți și pre țerrî. Acéstă atțiță

pre locuitorii asupra sa, și mai vertosă pre Românii din Moesia și din muntele Emului. Doi frați români, Petru și Asană, cari se trăgea din familia regelui Samuele, mergându la Cipselle la imperatoriul, cerură se se primescă în miliția, și dreptă recompensă pentru serviciu se li se dea ună locă din muntele Emului. Cereră loră nu se luă în considerațiune, ei se întorseră batjocoriți de Bizantini, și resclară totă ținutulă dintre Dunăria și muntele Emului. Isaciū Angelū vedându acestă prefacere neasteptată a lucrurilor, în fine și deschise ochii, strinse tôte ostile și purcesse asupra loră prin muntele Emului. Asană cu oștea sa se asediă în cetatea numită Strinavă, și cândă eși imperatoriulă din munți nu vedă pre nimene, decă ellū devastă ținutulă și arse bucatele celle adunate alle locuitoriloră, apoi înșellându-se prin spunerile celle false, că Românii ară fi trecută Dunăria, determină se se întorcă inapoă. Acă lă atăcară Românii, și lă bătură așă de înfricoșiată, în cătă abia se mântu ellū singură cu fuga, lăssându tôte sarcinele și sculele imperiali în mânilă acestora. a. R. 1039 (p. Chr. 1186). Spre a atăția și mai tare la arme pre Români și pre Bulgari, frații Petru și Asană construiră o biserică în onorea marelui marturū Demetriū, și băgară într'insa omeni coprinși de spirite (demoniaci,) cari profetisându strigă: „Că lui Deū i a plăcutū ca naștinea Româniloră și a Bulgariloră scuturându jugulă Greciloră se și cerce libertatea, și pentru aceea marele marturū Demetriū a lăssatū Tessalonica și bisefica (Greciloră, și a venitū la diuși se le adjute, decă se appuce armele și se uccidă pre Greci fără nici o crușiare*.)

* Nicetes Choniates libro I, de imp. Isacio Angelo cap. 5.

prin aceste măiestrie se înterritară Români și Bulgarii și mai tare asupra Grecilor, ei chiămară într'adjutoriū și pre locnitoriī din stânga Dunării. Isaciū trămise în contra lorū pre unchiu-seū, Joanne Sebastocratiulū, în-se mai pre urmă suspectându-lū că âmbă se i răpescă purpura imperiale, illū degradă și trămise în loculū lui pre Joanne Cantacuzenu cesarele, care fu attăcatū nóptea de Români, și perdū tóte castrele. Petru și Asanū se îmbrăcară în vestimintele lui. După aceea imperătoriulū trămise în contra Românilorū pre Alessiū Brana, care veđendu-se în fruntea ostii, întórse armele asupra lui Isaciū, înse ellū se făiă de cesarele Conradū, cumnatulū imperatoriulū, a. R. 1940 (p. Chr. 1187).

XI.

Români batū pre Isaciū Angelū.

Imperatoriulū Isaciū Angelū veđendū câtū de reū mergū lucrurile în Moesia, determină se plece éráși în persónă în contra Românilorū, cari cu adjutoriulū cellořū de a stânga Dunării se asșediară în părțile Agatopolii. Redicându-se se dusse la Torocomū, aprópe de Adriano-poli, și acolo asteptă pîno se vorū strînge ostile, și chiă-mă pre cesarele Conradū ca se vină cu ai seī, precumū promisese. Inse acesta se suī într'o nave, și se dusse în Palestina. Imperătoriulū allegendū una mie de junī cārora le dede arme și cai bunī, trămise sarcinele la Andrianopoli, și ellū plecâ asupra Românilorū și înaintă pîno la Basterne, după trei șdille purcesse cōtră Berrea, și întélni pre Români, cari se întorcea cu préda în țerra lorū. Români dederă préda în mânilorū unorū coorți de alle lorū, și ceilalți se puseră la apperare. Impera-

toriu'ă abia liberă pre câți-va captivi, și se întorse cōtră Adrianopoli. Româniș se repeșiră asupra Berreei, și așia imperatoriulū se vedū constrînsū a allergă întru ap-perarea acestui locū. Româniș se întorseră asupra Agatopoliș, și apoi asupra Filippopoliș. Prin aceste appucăturī strategice imperatoriulū fu nevoitū a scāmbā loculū neîncetatū. In fine venindū la Filippopoli ellū trecū de aci la Sardica, și determinā ca de acollo se opereșie în contra inamicilorū, ci fiindū cā se appropiā ierna, dispuse ca ostile să ierneșie acollo, éră ellū se întorse la jocuri la Constantinopoli, a. R. 1941 (p. Chr. 1188). Cu începutulū primăverii eșșī érășī în contra Românilorū, și bătū castellulū Lobizulū în cursū de trei luni de șil-le, înse fōră de a lū putē luā; decī se întorse a casā ducēndū cu sene ostaticū pre Joannișū fratele lui Petru și Asanū.

Fridericū Barbarossa imperatoriulū Germaniei trecū prin Pannonia în anulū R. 1942 (p. Chr. 1189) spre a merge cōtră Palestina, și adjungēndū la Singidunū în 29 Juniū, fu reū primitū de locuitorii Moesiei în cātū abia putū se trecā prin acēștā țerrā în dōue luni de șille, așia de tare fu scārminatū de Români. — Resbel-lulū în contra Bizantinilorū se continuā de cōtră Româniș cu mare successū. Constantinū Aspiatū perdū speranșia de a se mai putē bate cu dîșii și cu fōmea, și cerū de la imperatoriulū ca se respunșā milișiei stipendiulū. Isaciū lū depuse din directoriā, și i scōsse ochii. a. R. 1943 (p. Chr. 1190).

XII.

Româniș batū pre Alessiū Angelū.

In anulū Romei 1946 (p. Chr. 1193) determinā I-

saciū se plece érářī în persónă în contra Românilorū, și trecëndū Anchialulū înaintă prin încurcătore în muntele Fmului, și fôră de a face ver'unū lucru însemnatū, voiindū se se întórcă luă callea cōtră Berréa. Româniī lăssară de trecū corpulū dinainte, dară cândū veni imperatoriulū cu armata cea mare, dederă asupra lui și frecară fôrte urritū pre Greci. Isaciū scăpă numai prin prevedinția divină. Româniī căpetândū arme de la Greciī bătuti, și însuperbiți de succesele lorū, bătură Odessulū (Varna), predară Anchialulū, stricară Sardica (Triadiția, mai în urmă Sofia), bătură Stopeiulū și allungară pre Greci dintr'insulū, predară Naissulū. prinseră mulți ómenī și luară cu sene multe vite. Isaciū încercă să i impede dregëndū unele cetăți și prinđendū muierile Românilorū, înse acestia nu se speriară, ci continuară bătăliele și cu mai mare înverșinare. În anulū R. 1948 (p. Chr. 1195) Isaciū cerū adjutoriī de la socru seū Bela III regele Ūngurilorū, care i și trămise óste un-guréscă prin Vidinū. Cu începutulū luneș lui Martiū luândū cu sene 1500 libre de aurū și 6000 libre de argintū purcesse ellū însuși din Constantinopoli spre a se pune în fruntea armatei, și a nu se întórcé pîno ce nu va nemici pre Români, înse sórtea decise din contră. Româniī nemiciră pre Greci - Alessiū fratele lui Isaciū prinse pre acesta și i scósse ochiī, și se prochiă-mă imperatoriū. Acesta îndată trămise deputați la Petru și Asanū ca să facă pace cu dînșiī. Româniī propuseră condițiunile celle mai rușinóse pentru Bizantinī, și așiă neîncheiându-se nemică continuară resbellulū, bătură legiunile imperiali, prinseră pre ducele Alessiū Aspiatū, și occupară mai multe cetăți, în cari puseră mi-

liția română, și cu modulă acesta se întăriră și mai mult. Imperatorul trămise cu altă óste nouă pre Sebastocratoriul Isaciū genercele seū; dară și acesta fu bătutū de Români, și cădū prinsū în mânile lui Asanū.

XIII.

Mórtea lui Asanū și a lui Petru.

După aceste victorie nu trecū multū, și Asanū cer-tându-se cu unū verū allū seū, a nume Juancu, care sedusse pre cumnată-sa, fu uccisū de acestū seductoriū. Juancu ocupă cetatea Tîrnova, și scrisse la imperăto-riulū Alessiē ca se i vină într'adjutoriū, că ellū i va suppune tótă Moesia. Alessiū trămise mai în urmă pre protestatoriulū Manuele Camația cu osti. Acesta ple-cându de la Filippopoli de abiă intrâ în ținuturile Moe-siei, și se întorse înapoi pentru că militarii întrebă cu larmă, strigându: unde ne duci? și cu cine vei se te bați? — Cândū merse mai pre urmă și imperătoriulū cu mai mare putere se cerce lucrulū, păți totū assémine. Intre acestea, Petru fratele lui Asanū, și strinse ostile selle și se întări din di în di. Juancu desperatū esși pre ascunsū din Tîrnova, și fugi la imperătoriulū. Așià veni de nouū tótă țerra supt domnià lui Petru. Dară acesta încă nu domni multū după mórtea frate-seū, ci se uccise de cōtră unū consângenū allū seū. Atunci luă domnia preste Români și Bulgari allū treilé frate, Joannițiā, care fusse ostaticū la Constantinopoli, și după a- ceea fugindū pre ascunsū se întorsesse în patriā, și ad-jută pre frate-seū Petru întru guvernarea și apperarea statului. Joannițiū acesta luă numele de imperatoriū allū Românilorū și allū Bulgarilorū. Verulū seū Juancu fu-

gindū la Constantinopoli, fu bine primitū de imperatoriulū care lū despunse cu fia repăusatului Sebastocratoriū Isaciū, cī ellū amorându-se de muma eī, veduva Anua, se însoçi cu acēsta, și apoi combătū în armata imperiale în contra Românilorū, cu fôrte mare curagiū, a. R. 1950 (p. Chr. 1197.)

Totū în acestū annū fatale muri și Bela III regele Ungurilor, lăssându de successoriū pre fiu-seū Emericū.

XIV.

Crossu și Juancu.

Pre tēmpulū cândū se rescullasseră frații Petru și Asauū, ca se recupere libertatea națiunei selle, unū altū Romānū valinte, a nume Crossū, se redicā cu arme asupra lorū, prefăcēndu-se că se luptă pentru imperiulū bizantinū, și le făcū multe încurcături, dară mai în urmă cădēndū în suspițiunea imperatoriului, fu arruncatū în carcere; cu tôte acestea ellū sciū se și recăștigi creditulū, și fu trāmissū se appere Strumniția. Crossu coprinse cetatea, dară apoi o ținū pentru sene; imperatorinlū se veđū nevoitū a commanda armata încontra lui, și venindū la Cipselle trecū la Tessalonica, și de a collo purcesse asupra lui Crossu. Inse acesta copriasesse și Prosaculū cu ținuturile vecine. Imperatoriulū neputēndū folosi nemică în acēstă espedițiune, încheiā pace cu Crossu, și i lăssā locurile ocupate de dīnsulū, ba i dede de soçiā pre fia protostratoriului care erā despărțită de bărbatū.

Totū în tēmpulū acesta trecură Comaniī Dunăria, și unindu-se cu Romāniī din Moesia pređară Tracia pīno la Redestū lōngă mare; înse cândū erā se se întórcă în-

deretü, fură coprinși de corpulü de milițiä imperiale care apperä Bizua, și perirä mulți dintr'înși in scärmînäturile ce avurä. Nu multü tēmpü după aceea împărțindu-se Comaniü in patru părți, devästarä tötä Macedonia.

La Filippopoli proditoriulü Juancu commandändü suptü stégulü imperiale, coprinse totü ținutulü de prin pregiurü, și începü a lucrä de capulü seü. Imperatoriulü trämise la dñsulü unü admonitoriü; ellü se retrasse in muntele Emuluï, și se puse in legäturä cu Joannițiü. Imperatoriulü trämise pre protostratoriulü Manuele Camațiä cu öste asupra lui; inse Juancu prinse pre protostraroriü, sparse armata imperiale, și coprinse totü ținutulü pino la Santia, muntele Pageu și Abdera. După aceea plecä însuși imperätoriulü asupra lui, și venindü pino la Stenemacü luä cetatea, și trämittëndü la Juancu lü înduplecä se se suppunä; jurändü pre evangeliü că nu i va face neci unü reü. Darä după ce puse mäna pre dñsulü, illü aruncä la inchisóre, a. R. 1951 (p. Chr 1198.)

Comaniü nu încetä de a trece Dunäria, și dimpreună cu Bulgariü și cu Romaniü a predä Tracia, inse la anulü R. 1951 (p. Chr. 1199) se scullä asupra lorü Romanü ducele Galitiiei, și predändü ținuturile lorü de la Dunastru, impedecä incursiunile celle dese ce făcea acestia in toți anniü in țerrile din drépta Dunärii.

Joannițiü ocupä cetatea Constanția din ținutulü muntelui Rodope, după aceea bätü cetatea Odessu (Varna), și in spațiü de trei ñille derimä fortificațiunile, și apoi se întörse in Moesia. — Protostratoriulü Manuele Camațiä care se aflä in captivitate la Joannițiü, rugä pre imperatoriulü Alessiü ca se lü rescumpere, și neputēndu lü înduplecä se adressä la Crossu, care lü rescum-

peră și lă luă la sene, și cu dînsul împreună copriuseră Pelagonia; ei ațțiară la rescollă tótă Tracia și totă Peloponesul. Imperatoriul și luă callea éráșî la înșel-lățune, trasse pre Crossu la sene prin promisiuni, și lă însură cu Teodora spunea lui Juancu, și cu modulă acesta recăstigă Pelagonia; lui Crossu i dede Strumniția, érá cu Joannițîu imperatoriul Românilor și allă Bulgarilor făcù pace. a. R. 1953 (p. Chr. 1200).

XV.

Joannițîu imperatoriul Românilor și allă Bulgarilor.

Scullarea Românilor și succesele lor asupra imperiulă bizantină făcură scomotă în tótă Europa, sentimentulă lor de libertate și de naționalitate adjunse pîno la Roma. Ponteficele romană Innocențîu III, desceptată prin atâte fapte strălucite trămise la Joannițîu pre protopresbiterulă din Brundusiă, Dominică, care sciea grecesce și latinesce, cu o epistolă fôrte îndulcitoră prin care arretă că Joannițîu cu toți Romani e născută din sângele cellă adeverată allă vechiloră Romani, și lă îndemnă ca împreună cu suppușî seî se asculte de biserica Romei, promittîndu-î că de va face acésta, va trămite lă dînsul alți nunțîi mai însemnați. Joannițîu respunse ponteficelă că e parată a primă unirea cu biserica Romei, și ceră coronă și recunoscînția de imperatoriă allă Românilor și allă Bulgarilor. In anulă R. 1955 (p. Chr. 1202) Innocențîu trămise la Joannițîu pre legatulă apostolică Joanne capellanulă, care făcù pre archiepiscopulă de la Zagora primate în capitalea

Tîrnova, érá pre episcopii din Belesbulnú și Preslava i făcù metropoliî. Joanniîiù jurá credinîiá bisericeî ro-mane, și trámise pre Blasiù episcopulù din Brandizuberù împreună cu Joanne capellanulù la Roma. In scrissórea ce adresséiá cótrá pontifice, Joanniîiù se plânge că re-gele Ungarieî (Emericù) infestéiá marginile regatului, și că a ocupatù cincî episcopate cari se ținù de impe-riulá seù. In anulù R. 1956 (p. Chr. 1203) legatulù apostolicù Leone cardinariulù venindù cu episcopulù Blasiù trecurá prin Ungaria, ca se mérgá în Bulgaria se coroneîe pre Joanniîiù. Emericù î primi ántáii cu multá onóre, și le dede conductù ca se trecá în Bulga-ria, dará cândù adjunserá acestia în Temișiana la ca-stellulù Chiave, ordiná castellanulù se nu î lasse se trecá, ci se î întórcá la o cetate de la care se depártas-será calle de trei ðille, și de acollo ei se scriá lui Joan-niîiù ca se viná la o insulá a Dunárii unde sá se înțel-égá cu regele Ungarieî despre marginile statelorù. Car-dinariulù supperatù de acéstá purtare neomenósá, recu-sá cu constanîiá de a da ascultare la assémine propu-neri, și scrise la adunarea generele care o strînsesse Emericù cu scopù de a încorona pre fiu-seù Ladislaù. Atuncî Emericù teméndn-se ca nu cumù-va pontificele se împedice coronarea fiului seù din acéstá causá, dede voiá cardinariulù și episcopulù se trecá în Bulgaria la Joanniîiù. Apoi scrise lui Innocenîiù III, plângédu-se în contra lui Joanniîiù ca a unù usurpátoriù allù țer-rilorù ce se ținea de regatulù seù. La care pontificele i respunse fórte aspru, mustrándu-lù de minîinosù. — Car-dinariulù Leone încoroná pre Joanniîiù rege allù Români-lorù și allù Bulgarilorù, și î dede unù stégù însemnatù cu

cheile sântului Petru, suptă care se se lupte pentru biserică lui Christu. 8 Novembre, a. R. 1956 (p. Chr. 1203*.)

XVI.

Joannițiu bate pre Franci și pre Greci.

Francii cari plecaseră cōtră resărită spre a cureți Palestina de păgân, coprinseră Constantinopolia în 12 Aprilie a. R. 1957 (p. Chr. 1204), și puseră imperatoriū pre Balduinū Flandrulū. Joannițiu imperatoriulū Românilorū și allū Bulgarilorū trămise la dînșii deputații ca se se înțellégă cu ei; inse acestia respunseră cu superbiă, că Joannițiu se deșerte Moesia, care se ține de imperiulū bizantinū, și se o cédă lorū. Din aceste cause se născū resbellulū între Români și între Cruceferi, la bătalia de la Adrianopoli (Martiu a. R. 1958; p. Chr. 1205) Joannițiu frânse pre cruceferi și prinse pre Balduinū. După aceea, Joannițiu bătū pre cruceferi la Serra, apoi la Tessalonica, și coprinse Berrea. Enricū fratele lui Balduinū scrisse ponteficelū Innocențiu plângēndu-se de calamitățile ce li s'aū întēplatū, și rugă pre pontefice se mișlocēscă liberarea lui Balduinū. Joannițiu fiindū provocatū de Innocențiu a se împacă cu cruceferii, respunse că Balduinū a muritū în prinsore. — O parte de Greci se asșediară la Adrianopoli și promisseră lui Joannițiu că i vorū dă cetatea, dară cândū acesta se presentă dinaintea Adrianopoli, ei închiseră porțile. Joannițiu strică apoi Filippopolia. Eraclea, Redestulū, Chariopolia, Traianopolia, Macra, Claudiopolia, Mosinopolia, Periteoriulū și altele, și trecū pre

*) Gesta Innocenții III Nro 65—81. Veđf Mag. ist. Tomu I. pag. 51 et seqq.

locuitorii la Dunăria, unde fundă colonie cu dinșii dnu-
le numele cetăților stricate, ȕicendũ cã face acẽsta spre
resbunarea cellorũ fãcute de Basiliũ Bulgaroctonulũ. a.
R. 1959 (p. Chr. 1206).

În Ungaria, regele Emericũ muri în scurtũ tẽmpũ du-
pã disputa ce avũ cu Joannițũ, ẽrã în anulũ R. 1958
(p. Chr. 1205) muri fiu-seũ Ladislaũ, cãruia urmã An-
dreiũ II, fratele lui Emericũ.

Joannițũ imperãtorulũ Romãnilorũ și allũ Bulgari-
lorũ încã muri la anulũ R. 1960 (p Chr. 1207) cã-
ruia urmã nepotu-seũ Florillã. Joanne fiulũ lui Asanũ
fugi preste Dunãria, și se dusse în Galliția unde petrecũ
14 anni de țille.

În restẽmpulũ acesta, Andreiũ II dede cãllarilorũ Je-
rosolimitani țerra Birsei ca se appure Transilvania în con-
tra Commanilorũ, a. R. 1964 (p. Chr. 1211), ẽrã la
anulũ R. 1970 (p. Chr. 1217) plecã ellũ însuși la Je-
rusalimũ, și dupã ce se întorse a casã, donã de nonũ
cãllarilorũ Jerosolimitani țerra Birsei cu diverse privi-
legie, între cari este și acesta: cã de cãte ori vorũ tre-
ce prin țerra Șecuilorũ saũ prin țerra Romãnilorũ (*per*
terram Siculorum aut terram Blacorum) se nu plãtescã
nici unũ tributũ, a. R. 1975 (p Chr. 1222) Totũ în a-
cestũ annũ dede nobililorũ acea diplomã însemnatã prin
care sancționẽdiã dreptulũ de rescullare asupra regelui,
dẽcã acẽsta va cãlcã constituțiunea espressã în diplomã.
În anulũ R. 1977 (p. Chr. 1224) dede Teutonilorũ din
comitatulũ Sãbiniului dreptulũ de municipalitate, ca totũ
poporulũ de la Orestia pino la Paroltũ se formeție unũ
singurũ poporũ suptũ comitele Sãbiniului, se și aibã ju-
decãtorii seĩ, se plãtescã pre annũ 500 marce de ar-

gintă, și se dea 500 de militari, érá pădurea Romanilor și a Bissenilor (*silvam Blacorum et Bissenorum*) se o foloséscă împreună cu acestia.

XVII.

Joanne Asană.

Colomană fiulă lui Andreiă II căsătorindu-se cu Solomia fia ducelui Gallitiei adjunse la domnia acestei țerră. Joanne fiulă lui Asană se căsători cu sora lui Colomană și luândă ajutoriă de la acesta, trecu preste Dunăriă în Moesia, bătă pre Florillă, și se făcū imperatoriă preste Români și Bulgari, a. R. 1975 (p. Chr. 1222). Teodoră Angelă luă Tessalonica, coprinsé Macedonia, și se coronă imperatoriă de arhiepiscopulă de la Achrida; ellă făcū legămētă de pace cu Joanne Asană, înse după aceea voindă se coprindă și Tracia, fu bătută și prinsă de Joanne, care conqueri Adrianopolia, Dimoticulă, Voleriulă, Serra, Pelagonia, Prilapulă și Valachiamare (de lōngă munții Tessaliei) pīno în Illurică, a. R. 1984 (p. Chr. 1231). Joanne Asană avă două fete, una naturale, Maria, pre care o merită după Emanuele Angelă, fratele lui Teodoră, și alta legitimă, Elena, pre care o merită după Teodoră fiulă lui Joanne Batace, ce purtă titlulă de imperatoriă, și cu acesta dimpreună luă Callipolia de la Venețiană, a. R. 1988 (p. Chr. 1235).

Unirea Românilor și a Bulgarilor cu biserica Romei nu ținū multă. Germană successoriulă lui Basiliă în primația Tîrnovei, înțellégându-se cu Greci, rupse acea legătură, și primi de la Bizantină titlulă de patriarchă și dreptulă de autocefală (independinte). — Dară în Dacia orientale, ponteficiă romană fundară ună e-

piscopatū catolicū suptū nume de episcopia Comanilorū. La anulū R. 1987 p. Chr. 1234) Gregoriū IX scrisse lui Bela IV fiulū lui Andreiū II regele Ungariei, ca se înducă pre Româniī din părțile acellea a se supune bisericeī romane, și spre a i face se se lasse de episcopii schismatici (greci), se le dea unū episcopū catolicū, care se fiă vicariū episcopului Comanilorū, și se i determine unū venitū cuviințiosū. In anulū R. 1991 (p. Chr. 1238) scrisse Gregoriū IX lui Bela se întreprindă o expedițiune cruciată în contra lui Joanne Asanū care s'a lăssatū de unirea bisericeī. Inse Bela IV i respunse că nu se pôte scullă în contra lui, fiindū că i este cumnatū, ca unulū ce a ținutū pre reposata sorusa, și are de la dinsa unū fiū hereditariū imperiului Romanilorū și allū Bulgarilorū. Dară Joanne Asanū cugetă fôrte puçinū la tôte aceste lucruri; ellū se însură a dōua oră și luă de soçiă pre Irena, fia lui Teodorū Angelū, dândū acestuia libertatea din prinsōrea în care lū ținusse pino acumū.

XVIII.

Venirea Tatarilorū.

Pre tēmpulū acesta veni unū noū genū de barbari la marca nēgră, adecă Tătarii, cari îndată ce se apropiară de Dacia orientale, încurseră în Trasilvania. Comanii alungați de dinșii fugiră la Tissa suptū regele lorū Cutenū, și căpetară de la Bela IV ținutulū dintre Dunăriă și Tissa; inse currēndū după aceea se revoltară încontra Ungurilorū și ucciseră pre mulți. Din acēstă causă regele fu constrînsū a i împărți în diverse locuri ca se nu mai pōtă conspira. Cu tôte acestea Cutenū vedēndu-se

vetemată și maltratată de Unguri, se dice că ar fi chemată însuși pre Tătari încontra loră, cari după ce predară Russia și Polonia, încurseră în Ungaria suptă conducerea lui Batu, în numără de 500,000. Bela trămise o mică óste încontra loră, care se tăiă în bucăți de Tătari. Bela abiă scăpă căllare și fugi în Dalmația, de acollo în insula Veglia. Tătarii coprinseră tótă Ungaria, măcellăriră ómenī fõră distincțiune de sessă și de etate, apprinseră și arseră sate și oppide, predară vite de totă genulă, și prefăcură regatulă într'ună desertă, în spațiă de trei anni de țille. Toma archidiaconulă în Istoria Salonitană și Rogeriă canoniculă de la Urbea-mare, în *Miserabile carmen*, facă o descrițiune înfiorătoriă de barbariele acestoră selbatică, cumă nu se mai citădiă în istoriă.

În acestă tēmpă tristă muri Joanne Asană (a. R. 1194 ; p. Chr. 1241), și lăssă de successoriă pre fiu-seu Callimană în etate de 14 anni. — Barbariă de Tătari după ce stinseră Rngaria și țerile vecine, trecură Dunăria, și prin Moesia se întórseră la marea négră, ducendă cu sene mulțime de captivi — Tēnerulă imperatoriă allă Romăniloră și allă Bulgariloră Callimană, căruia scrisse ponteficele Innocențiă IV ca se se unescă cu biserica romănă, abié domni 4 anni, și murindă făcū locū fratele-lui seă Michaelae

Bela regele Unguriloră se întórse din Dalmația cu adjutoriulă căllariloră Jerosolimitani, și atâtă spre recunnosciniă pentru acestă adjutoriă câtă și spre impoporarea țerreă și apperarea ei încontra învasiuniloră viitorie le dede în anulă R. 2000 (p. Chr. 1247) ținutulă Severinului, afară de ducatulă lui Linoiă care remăne în posesiunea Romăniloră, și din collo de Oltă

tótă Comania, afară de țerra lui Senescu ducelui Românilor, care rămâne assémine în possessiunea lor. Românii se fiă detori a stă căllarilor într'adjutoriū, spre apperarea țerre, cu totū apperatulū lor de resbellū, și assémine și căllariī se fiă detori a adjutā pre Romāni cu cu tótă puterea lor*). Proiectulū acesta nu se puse nicī o datā în lucrare, căllariī nu intrară necī o datā în possessiunea Daciei Trasalpine. Darā din diploma prin care se stipulédiā condițiunile acestuī proiectū se vede luminatū că Romāniī din Dacia avea ducatele lor proprie, ei avea miliția lor cu tóte apparatuse de resbellū. De aici înainte numele Romānilorū figurédiā totū mai multū în istoriā; appellațiunile de Comani și Pacinați, suptū cari se confunseră ei pīno acumū, disparū cu incetulū, istoria devine cu totulū naționale.

PARTEA II.

De la încercarea crucéferilor de a se stabili în Dacia pīno la Stefanū I dommulū Maurodaciei.

I.

Starea țerrilorū Romāne.

Dóue miī de anni trecusserā de la fundarea Romei, 1140 de la asșeđiarea Romānilorā în Dacia. În cursulū tēmpului acestuia. Dacia se infestā de totū genulū de barbari, cari după ce și jucară rolele selle, dispărură de

*) Volumus e'iam, quod memorati Olachi ad defensionem terrae et ad injurias propulsandas seu ulciscendas, quae ab extraneis nostrae ditioni non subjectis inferentur, jam dictis fratribus cum *apparatu suo bellico* assistere, et e converso ipsi fratres in casibus consimilibus, eis subsidium et juvamen juxta posse impendere teneantur. *Diploma Belae IV. a. 1247, quarto non. Junii fratri Remboldo dom. hosp. Jerosolym. datum.*

pre fația pământului. Români, vechii locuitori ai țerei, sufferiră diverse și grele calamități, înse prevedinția divină îi mântui de perire. Dacia cisalpină cădă suptă influinția Ungurilor, înse cea trasalpină se cureți cu încetul de străini, și luă numele de *România*: cea australe de *România mică* (*Valachia minor*); și cea orientale de *România mare* (*Valachia major*); în cea cisalpină continuară ducatele române din țerra Oltului, a Sargețiului, Temișului, Crișului, Marmorosului, și altele suptă suzeranitatea Ungurilor; érá în cea trasalpină se coucentrară cu încetul micile ducate și se formară dóue staturî române independinți. De a drépta Dunării înfloriá imperiul romano-bulgarú suptă Michaele Asanú, care îndată ce adjunse la maturitate redicâ armele și bătú pre cumnatu-seu Teodorú, și recuperá cetățile din Tracia și Macedonia cari le occupasseră Grecii. Trei ani de șille ținură luptele între acesti doi imperatori, Michaele și Teodorú. Michaele chiámá, în anulú R. 2010 (p. Chr. 1257) pre Români din stânga Dunării într'adjutoriú, și bătú fórté urritú pre Greci lóngá riulú Regina; în fine făcu pace cu diușii prin socru-seu Uroșiú, banulú de Macovú, generele lui Bela IV, care căpetá 20,000 de soldii de aurú de la Teodorú pentru acésta întervenire. Dará la anulú R. 2011 (p. Chr. 1258), Michaele se uccise de veru-seú Callimanú II, care spre a se puté ținé în autoritate, se căsători cu imperátoressa soția lui Michaele. Inse Uroșiú ocupá Tîrnova, și și luá fata înapoi. Callimanú II perí în fugá. Atunci se adunară mai mari țerrii și allesserá imperatoriú pre Micea, cumuatulú lui Michaele, a. R. 2012 (p. Chr. 1259), înse neplácându-le purtarea lui cea langedá, re-

dicară imperatoriū pre Constantinū II fiulū lui Tecu. Acesta despărțindu-se de muierea sa, luă pre o fiă a imperătoriului Teodorū, și trămise pre soția sa cea dintâi la imperatoriulū în Nicea. Micea veđându-se scossū din domnă, căpetă animă și se sculă asupra lui Constantinū cu adjutoriulū Ungurilorū, înse mai pre urmă fu constrinsū a fugi la imperatoriulū Teodorū.

II.

Michaele Paleologu recuperă Constantinopolia.

Frâncii nu putură se se țină multū tēmpū în Constantinopoli. Balduinū II âmbă indeșertū în Italia și Gallia după adjutoriū. Michaele Paleologu, tutoriulū lui Joanne fiulū lui Teodorū Lascarū, luă Constantinopolia în 25 Juliū a. R. 2014 (p. Chr. 1261), și se încoronă imperătoriū, apoi scósse ochii pupillului seū Joanne. Acestū usurpatoriū allū imperiului, veđându-se escommunicatū de patriarchulū, și temēdu-se de o espedițiune de crucēferi asupra sa, trămise deputați la conciliulū de la Lugdunū, și încheiă unire cu biserica appusană.

Imperatoriulū Teodorū Lascarū avusse din fata lui Joanne Asanū trei fie și unū fiū, a nume Joanne; pre fia cea mai mare, Irena. o mărită după Constantinū fiulū lui Tecu, impēratoriulū Românilorū și allū Bulgarilorū; pre Teodora o dede lui Joanne fiulū lui Mircea; érá pre a treia o mărită după Michaele Paleologu după Svetislavū domnulū muntelui Emu, care în unele acte pörtă numele de imperatoriū allū Bulgarilorū.*)

Româniī tlin Dacia suferiōre insoțiră pre Bela IV

*) Diploma Stephani V Regis Hung. de anno 1271. V nonis. Jul.

încontra lui Ottocarü regelui Boiemiei, precumü mărturisese însuși regele în scrisórea sa cõtrã ponteficele Alessandru.*); érá în cërta care avü Bela cu fiulü seü Stefanü, ducele Trasilvaniei, Româniï steterã de partea acestuï din urmă. Persecutatulü Stefanü bätutü în Ungaria, fugi în Trasilvania și se închise în castellulü Codlea (a. R. 2015; p. Chr. 1262) de unde trãmise la Sargențianü după ajutoriü. Mai pre urmă se împacã tatãli cu fiulü, mai mulți Români se remunerã de Stefanü pentru ajutoriulü datü încontra persecutorilorü. După mórtea betrãnului (a. R. 2023; p. Chr. 1270), Stefanü V continuã resbellulü cu Ottocarü cu successü variatü. Acesta fu cellü dintãiu rege care și atribuiü titlulü de rege allü Bulgariei, fiindü cã i successe a scóte din Ungaria pre Bulgariï cari încursesserã pino la Rabü, precumü și atribuisse tatã seü titlulü de rege allü Comanieï, pentru cã strinsesse pre Comani în țerrã după devastãjunile Tãtarilorü**.)

III.

Curcubetã.

În anulü Romeï 2025 (p. Chr. 1272) se nãscü o fõmete mare în tótã Dacia superiõre, după aceea urmã o pestilențã înfricoșiatã. -- Totü în acestü anulü muri Stefanü V, cãrnia urmã pre tronü fiu-seü Ladislaü cu s prãnumele Comanulü. — Pre tẽmpulü acesta Româniï din Dacia australe (*ultra Alpes*) suptü domnulü lorü Li-noiü redicarã armele în contra Ungurilorü cari ținea Se-

*) Balbinus Miscell. Hist. Bohemiac. Decade I lib. 6.

**) Pre aceste intitulațjunï secl voirã Ungurii mai în urmă se și baseșie cõcepturi asupra Bulgariei și a Romãniei.

verinulŭ și și recuperară locurile lorŭ. Ladislaŭ trâmise pre Georgiŭ Simone cu putere armată asupra Românilorŭ. Linoiŭ fu invinsŭ și uccisŭ; frate seŭ, Barbatŭ, cădŭ în mânilor lui Georgiŭ Simone, care lŭ dusse la Ladislaŭ, și abiă scăpă după ce depuse o summă de bani însemnată*).

Côtră anulŭ R. 2030 (p. Chr. 1277) Tătariŭ de la marea négră încurseră în Dacia orientale, de acollo trecură Dunăria și începură a devăstă Moesia. Imperatoriŭ Constantinŭ pătimiă de pițiore, și nu eră în stare a resiste barbarilorŭ. În împregiurările acestea se scullă Curcubetă, unŭ Românŭ care fusesse purcariŭ, strînse mulțime de țerrani, bătŭ pre Tătari, și apoi întorse armele asupra lui Constantinŭ, frânse ostile lui, tăiă pre imperatoriŭ, și coprînse tôte cetățile. După aceea se căsăteri cu imperătoréssa Maria (a dóua muiere a lui Constantinŭ, și nepóta lui Michaele Paleologŭ), trecŭ Dunăria încontra Tătarilorŭ, înse fu învinsŭ de dînșii în Dacia orientale. Intre acestea, Michaele Paleologu cununase pre Joanne III Asanŭ, fiulŭ lui Micea, cu Irena fii sa, și lŭ trâmise la Tîrnova. Tîrnovitanii prinseră pre Maria imperătoréssa, și pre fiulŭ ei Michaele, și i dederă în mânilor Bizantinilorŭ, cari i dusseră la Constantinopol i. Inse nu trecŭ multŭ tēmpŭ și veni Curcubetă, și impresură Tîrnova. Joanne Asanŭ fugi la imperatoriŭ, éră cetateă se apperă prin cumnatu-seŭ Georgiŭ Tertere, care luă însuși titlulŭ de rege. Curcubetă bătŭ de trei ori pre Bizantini, înse neputēndŭ luă Tîrnova, se dusse la Noga chanulŭ Tătarilorŭ, se céră ajutoriŭ. Dară de altă parte

*) Diploma Ladislaŭ de anno 1282, apud Fejér, Cod. dipl. Toma V. Vol. 3. No. 274.

Joanne III Asanü încă allergă la Tătari pentru assémine scopü. Chanulü în locü de a de adjutoriü pretendin-țilorü, uccise pre Curcubetă, și voia se facă assémine și cu Joanne Asanü, înse pre acesta lü scăpă Eufrosina muierea chanului, și cumnata lui Asanü, (că-cî și acésta eră fata lu) Michaelé Paleologu). Acestü finitü tragicü avü Curcubetă, unü omü în adevéru estraordinariü, care domni trei anni preste Români și Bulgari. (a. R. 2034; p. Chr. 1281).

IV.

Dormanü.

În Dacia superióre, și a nume în Trasilvania, Sassiü cei aduși de Geisa și dotați de Andreiü II, se revoltară încontra bisericeï, și ucciseră pre canonicii din Alba Julia, și fórte mulți alți ómeni, arseră biserica cea mare, și devăstară țerra.*) — În părțile Tissei Comaniü nemulțiänniși cu tractarea Ungurilorü, se întórseră suptü Aldoinü în țerra lorü, înse ei fură adjunși de Ladislaü la Clușiü și învinsi; unii dintre dânșii fugiră la Tătari, alții fură redusși în servitude. a. R. 2035 (p. Chr. 1282).— Dormanü domnulü Daciei orientale încă attacă pre Unguri, și le făcü multă stricățiune; ellü prinse mai mulți baroni unguresci. Ladislaü trämise pre Georgiü Simone cu Trasilvanii și cu Comaniü încontra lui Dormanü, care chiámase și pre Bulgari într'adjutoriü. Unguriü nu repurtară neci o victoriă, cu tóte acestea Georgiü fu remuneratü de côtră rege, precumü se vede din diplomă**

*) Diplomă Ladislai de anno 1285, Fejer Cod. dipl. Regni Hung.

***) Diploma Ladislai de anno 1282, apud Fejer cod. dipl. T. V, Vol. 3. Nro. 274.

— Inse preste trei ani Comaniî cari se retrasseră la marea négră, veniră cu Tătariî și înundară Ungaria pino la Pesta. De acéstă dată ei fură respinși de Unguri. In Trasilvania Comaniî se măcellăriră de cōtră Secui la Trăscău pre apa Aurariului (a. R. 2038; p. Chr. 1285).

— Regele Ladislaū, dōră din causa că mumă-sa fu Comană, și pōte de ritulū orientale, se arretă fōrte applectătū Comanilorū, petrecū între dēnșii și dusse o viețiă libidinōsă cu femeele lorū pentru care fu admonitū mai adese ori de ponteficele romanū. In fine însuși Comaniî lū ucciseră la anulū R. 2043 (p. Chr. 1290). După mōrtea lui urmă pre tronulū Ungariei Andriiū III, cu supranumele Venetulū.

V.

Radu Negru.

Pe tēmpurile acestea spunū Chronicele țerreî Românesci că trecū Radu Negru, ducele Făgărașului și allū Amnașului, preste munți în Dacia australe, și asșediă scaunulū la Câmpu-Lungū, de unde apoi se mută la Argeșulū, edifică o curte domnescă și unū monasteriū. Suptū dēnsulū se uniră diversele ducate în unū principatū. Radu Negru domni cu multă gloriă 24 ani.

La Făgărașulū pre la anulū R. 2044 (p. Chr. 1291) domniă magistrulū Ugrinū, precumū se vede din o diplomă fōrte însemnată de la regele Andreiū III, în care se face cea dintâiū memorare despre o adunare generale a țerreî, compusă din nobilī, Români, Secui și Sassi. Din causa însemnătăiī noi o punemū aici din vorbă în vorbă: »Noi Andreiū din grația lui Dumneđeū, rege allū Ungariei, facemū cunnoscutū tutorū cellorū ce se cuvine,

că făcându noi adunare cu toți nobili, Sassi, Secui și Români din părțile Trasilvaniei la Alba-Julia, pentru îndreptarea stării lor, din consiliul tutoră prelaților și baronilor regatului nostru cari se află atunci împregiurul nostru, magistrul Ugrin, amatul și credințiosul nostru, scullându-se în adunare a cerut să i se întorcă și să i se dea înapoi nisce possessiuni alle selle de lângă Oltu, ce se chiamă Făgărașiu și Sâmbătă, cari s'au luat cu nedreptul de la dînsul, arretându despre acésta documentele și privilegiile selle; și noi încă voindă a ne convinge mai tare despre starea numitelor possessiuni, decă a fostu alle magistrului Ugrin sau nu, am făcut se se cerceteie cu deadinsul de aceiași nobili, Sassi, Secui și Români, óre dissele possessiuni se cunnoscă cu dreptul și după lege a fi alle magistrului Ugrin și alle antecessorilor lui. Decă noi vedëndă și cunnoscëndă că possessiunile se țină cu dreptul și după lege de magistrul Ugrin, le am întorsă și le am dată înapoi acelluiași magistru Ugrin, cu tóte folósele și pertinentiile, și prin dînsul eređilor și următorilor eređilor lui, ca se le possédă de a pururé fôrá de a se poté luă înderetă. cu acellă módă și acea plinime de dreptă, cu care le au avută și le au ținută antecessorii lui. Dată în Alba-Julia în Dumineca *Innocavit*, anulă Domnului 1291*.)

*) Nos Andreas, Dei Gratia, Rex Hungariae, memoriae commendantes significamus quibus expedit unversis: quod cum nos unversis Nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis, in partibus transilvanis apud Albam Juliam, pro reformatione status eorumdem congregationem cum iisdem fecissemus, de consilio omnium praelatorum regni nostri eotempore nobis assistentium, magister Ugrinus, dilectus et fidelis noster, quasdam possessiones suas, Fogras et Zumbothel vocatas, juxta fluvium Olth existentes, asserens a se indebite alienatas, surgendo in ipsa congregatione nostra, sibi per nos reddi et restitui postulasset, et snper hoc instrumenta ac privilegia sua exhibuis-

VL

Starea ecclesiastică.

Starea ecclesiastică de pre tîmpurile acestea încă merită atențiune. Pónteficii romani de cîndu se născu schisma între crestiniî resăritani și appusani prin Fotiū, se adoperară neîncetatū a întórce pre resăritani la unirea cu Roma. Pîno la începutulū espedițiunilorū crucéferilorū, lucrară numai prin missionariî, de aci înainte și prin arme: unirea Românilorū și a Bulgarilorū suptū Joannițiū, luarea Constantinopolii prin Frânci, stăruințiile lui Andreiū II și Bela IV pentru crestinarea Comănilorū și unirea Românilorū din Dacia superióre, deschiseră unū câmpū largū bisericeî romane cōtră resăritū; dară lîngeđimea lui Ladislaū nu fu favoritióriă progresselorū ei. Nicolaū ponteficele romanū, după ce trămisese în anulū trecutū epistolă energică cōtră regele Ungarieî pentru întórcerea păgânilorū și a ereticilorū la biserica catolică, adressă în anulū R. 2044 (p. Chr. 1091) trei scissorî în cauza unireî, una lui Georgiū Tertere imperatoriului Românilorū și allū Bulgarilorū, alta

set; et super hoc instrumenta ac privilegia sua exhibuisset; tandem nos de facto dictarum possessionum magis certificare volentes, utrum ipsius magis et Ugrini fuerint nec ne? ab ipsis nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis diligenter inquiri fecimus, si dictae possessiones ad ipsum magistrum Ugrinum dignoscantur juste et legitime pertinere, qui quidem universi et singuli praedictas possessiones Fogras et Zumbothel vocatas, ipsius magistri Ugrini, et suorum antecessorum esse et fuisse retulerunt: nos igitur quia possessiones ad ipsum magistrum Ugrinum juste et legitime audimus et scimus pertinere, cum omnibus utilitatibus earum et pertinentiis reddidimus et restitimus ipsi magistro Ugrino, et per eum suis haeredibus, haeredumque suorum successoribus jure perpetuo et irrevocabiliter possidendas, eo modo et ea plenitudine, quemadmodum per ipsius antecessores dictae possessiones habitae extiterunt, et possessae. Datum apud Albam Juliam in Dominica In vocavit Anno Domini M. C. C. nonagesimo primo. *Georgius Fejer Cod. diplomat. Hung. eccles. et civ. Tomo. VI. vol. I. Budae 1830.*

lui Joachimă arhiepiscopulă Tîrnovei, prin care i aducea a minte că i aŭ promissă înaintea imperatoriului Michaelae Paleologu, cândă se află amendoi la Constantinopoli. (Nicolau în calitate de legatŭ apostolică), că nu se va retrage de la unire; a treia Elenei fiei domnului țerei românesci și reginei Serbiei, prin care o îndemnă ca se stea de capii bisericesci și politici ai Româniloră și Bulgariloră spre a pune în lucrare unirea ecclesiastică*.) Dară aceste stăruinție nu se pară că ară fi avutŭ ver'unŭ rezultatŭ. din causă că în anulă R. 2045 (p. Chr. 1292) Tătarii Nogai, împinși fiindă de Mongoli, trecură Dunăria în Moesia, și turburără țerra. Georgiă Tertere fugi la Adrianopoli. Dară și chanulă Tătariloră fu uccissă de Mongoli. După aceea Ciaca fiulă chanului și geșerele lui Tertere, ocupă țerra; înse în anulă ce urmă, se destronă de cōtră Suetislavă, cumnatulă seă, și fiulă lui Georgiă Tertere. Acesta bătă pre Tătarii lui Ciaca de i stinse; assemine bătă și pre imperatoriulă Andronică Paleologu care ținea prinsă pre tată-seă Georgiă, și scăpă și pre acesta din prinsore, înse nu i mai dede tronulă, ci lă rezervă pentru sene și lă țină trei-șeci de ani.

XII.

Carlă Rebertă rege.

În Ungaria la anulă R. 2053 (p. Chr. 1300) mură Andreiă III Venetulă, și cu dănsulă se stinse viața Arpadiană. De aci înainte urmară totă regă străină în regatulă care țină și mai în urmă numele de Ungaria —

*) Aloysius Guerra in epist. const. pontif. Tomo. II: pag. 530 et 531.

Carlū Robertū de la Neapolī fu chiămatū la tronū încă pînă cândū trăia Andreiū. Ellū avū a se lupta optū annī de dill: cu alți doi pretendinți, Venceslavū regele Boiemiei și Ottone ducele Bavariei. Ottone spre a căstigă grația Uîgurilorū se despunse cu ficia lui Ladislaū ducelui Trasilvaniei, și îterprinse o căllătoriă prin țerră, luândū și corova cu sene, care o scössesse cu multă măiestrie din mănile lui Venceslavū Boiemulū, înse în Trasilvania fu prinsū de ducele Ladislaū, care assémine âmbłă după domniă, și abiă recăstigă libertatea (R. 2061; p. Chr. 1308) după ce lăssă corona în mănile lui Ladislaū, promittëndū că va renunția pretenșiunei de a se face rege. Mai pre urmă Ladislaū încă fu învinsū de Carlū Robertū, și constrinsū de a dă corona înapoi. Carlū se coronă la Alba regale în 27 Augustū a. R. 2063 (p. Chr. 1310.) Carlū fu unū omū ambițiosū și fôrte îterprinșetoriū; ellū bătū pre Venețianī și le luă Dalmația (a. R. 2066; p. Chr. 1313); bătū pre rebellulū palatinū Mateiū de Trencinū (a. R. 2071; p. Chr. 1318); bătū pre Milutinū Uroșiū regele Serbiei (a. R. 2074; p. Chr. 1321) și lū suppose sieși. Revolta atșiată în contra lui de Petru fiulū lui Petcu, se pacifică de cōtră Doușia ducele Trasilvaniei. Rebeliunea Sassilorū suptū conducerea lui Henning din satulū Petru, se stêmperă prin armele Comanilorū cari ucciseră mare parte dintr'înșii împreună cu capulū lorū Henning a. R. 1077 (p. Chr. 1324).

VIII.

Michaele IV imp. Rom. și Bulg.

In Dacia aureliană murindū Suetislavū la a. R. 2077

(p. Chr. 1324), urmă pre tronū fiiu-seū Georgiū II Tertere, care bătū fôrte pre Bizantinī, și le luă mai multe cetăți, înse murī preste unū annū de țille. Atunci Boislavū, fiulū luī Georgiū I Tertere, vol se coprindă regatulū; Romāniī și Bulgariī înțelegēndū că acesta ține cu Bizantinī, redicară imperatoriū pre Michaele IV, fiulū luī Strațimerū domnulū Vidinului. Acesta chiāmă pre Romāniī din Dacia inferiōre într'adjutoriū, bătū pre Bizantinī, și recuperă cetățile cari se închinasseră acc-stora; mai pre urmă se împacă cu dēnșii, căsătorindu-se cu Teodora, sora luī Andronicū Paleologu cellū tē-nerū, și adjutā pre acesta se restôrne de pre tronū pre abunulū seū Andronicū cellū betrānū a. R. 2081 (p. Chr. 1328). Michaele IV avusse de soçiă pre Nedeia sora luī Stefanū regelui Serbiei, și se despărțisse de dēnsa spre a putea luă pre Teodora. Fapta acēsta înterritā pre Stefanū asupra luī; Michaele voindū se prevenā peric-lulū, atțițiā pre Andronicū în contra Serbilorū, érá ellū striuse o armată de 12,000 de Romāni și de Bulgari din Moesia, și de 3,000 de Romāni din Dacia, cu mercede, și întrāndū în ținuturile luī Stefanū pre la origi-nea riului Strimone, predā în cursū de patru țille și ar-se tôte câte i veniră înainte. A cincia țil se arretā Ste-fanū cu fôrte mare putere de Serbi și cu 1000 de căl-lări frāncesci, marī la corpū, tarī la braçiū și fôrte de-prinși la bătăliă. Stefanū ordinā armata sa la bătăliă și ellū cu cei 1000 de căllari frāncesci se rāpeți asupra stégului luī Michaele, și addusse óstea acestuia în cea mai mare confusiune. Michaele se prinse yiū, dară plă-gitū, cea mai mare parte dintre ai seī periră; câți se prinseră, se desarmarā și se despoiară și așa se dimiseră

a casă. Michaele muri a 4 ȝi după acéstă bătăliă nefericită, a. R 2083 (p. Chr. 1330), Româniș și Bulgariș allesseră în loculū lui pre Alessandru, verulū lui Michaele.

IX.

Michaele Bassaraba bate pre Unguri.

Pre tēmpulū pre cândū Michaele IV eră incurcatū în resbellū cu Stefanū regele Serbiei, Carlū Robertū se scullă cu armele în contra lui Michaele Bassarabă domnulū României (Daciei australe) fōră de neci o causă; ôstea unгурescă se adună în Temișiana, de unde trecū în ținutulū Mediușilorū, și ocupă castellulū Severinulū. Carlū eră în fruntea ostiș; la Severinū veniră deputașî din partea lui Michaele Bassarabă, rugându lū ca se éssă din țerra unūi principe care nu l'a supperatū întru nimică, căci altrăminte pōte se pașă reū și se éssă cu rușine. Carlū nu primī aceste propunerī, ci înaintă în contra Românilorū. Româniș vėđendū periclulū se retrasseră și aprinseră tōte satele ca se lipsescă ôstea unгурescă de provisiuni. Carlū remânendū în fine fōră miș-lōce de a și ținé ôstea, și vėđendū fōmetea ce ammeniașă pre militariș, se stēperă și trămise deputașî la Michaele promișendū-i că va primi tōte cele propuse de dēnsulū, numai se i dea conductorī cari se lū scōtă pre callea cea mai scurtă din țerră. Michaele trămise conductorī cari băgară pre Unguri între munșii Carpașî și i infuudară într'o valle strimtorată din tōte părșile. Atunci Româniș cari se află ascunșî pre culmile munșilorū, începură a arruncă cu petri și cu arme asupra Ungurilorū, unde i ucciseră pre toșî în patru ȝille.

Regele ne mai sciindü ce se facă, își scâmbă vestimintele și îmbracă cu dênsele pre unü Deșiü, pre care lü ucciseră Româniü, cređëndü că este regele; érá Carlü scâpâ cu multă nevojă, însoțitü de trei patru, și fugi la Temišióra, și de acollo la Visegradü, unde mulțiänni lui Dumneđeü pentru păstrarea vieției*) a. R. 2083 (p. Chr. 1330.)

X.

Venirea Turcilorü în Europa.

După acéstă espedițiune tristă, Ungaria și Trasilvania fu călcată de Tătariü în dóue rînduri, . (a. R. 2084 — 2088,) înse barbariü remasseră bätuși de amêndóue ori. — Michaele Bassarabă murì la anulü R. 2086 (p. Chr. 1333,) lăssândü în urmă pre fiu-seü Alessandru, banü allü Severinului; în loculü lui înse se allesse domnü Danü I.

Andronicü cellü ténërü imperatoriulü Constantinopoliü încă murì la a. R. 2094 (p. Chr. 1341), lăssândü de successoriü pre fiu-seü Joanne V Paleologu, în etate de 9 anni, suptü tutela împerătoressei Anna muma lui, și a marelui domesticü Joanne Cantacuzenu, care îndată răpi domnia de la pupillulü seü. Adriaropolitaniü cari ținea cu familia imperiale, nu voiră a se suppone, ci chiămară într'adjutoriü pre Alessandru imperatoriulü Românilorü și allü Bulgarilorü, care și merse cugetândü că cu ocasiunea acésta va suppone sieși și Adrianopolia. Inse Adrianopolitaniü divinară intențiunea lui, și nu lü primiră în cetate, șicêndü: că ei aü necesitate de soțiü, nu de domnü. Alessandru se trasse la Dimoticü, dară

*) Thurotz, Chronica Hungarorum parte II, cap. 97.

perdù mulți militari; căci Cantacuzenū chiâmă pre Turci din Asia într'adjutoriū în contra lui Alessandru (R. 2095; p. Chr. 1342). Acéstă faptă neînțelléptă a usurpătoriului Cantacuzenū trasse după sene celle mai funeste urmări, nu numai pentru imperiulū bizantinū, ci pentru totă Europa orientale. Alessandru vëdëndū acésta, trãmise deputați la dënsulū, și încheiă pace.

XI.

Ludovicū rege.

Carlū Robertū încă murì în a. R. 2095 (p. Chr. 1342) lăssândū în urma sa doi fii, pre Andreiū regele Neapoli și pre Ludvicū regele Ungariei. Cellū dintăiū se uccise de soția sa, Joanna regina, din care causă se născu unū mare resbellū în Italia. — În Trasilvania se revoltară Sassii în cellū dintăiū annū allū domniei lui Ludovicū, și recusară contribuțiunea. Regele i frânse și i adduse la ascultare, érá după aceea i iertă. Cândū Ludovicū eră încă în Trasilvania, veni la dënsulū Alessandru Bassarabă, domnulū țerrei Romănesci cellei din drépta Oltului, saū mai bine banulū Severinului, și legă amicitia.*) — Toma ducele Trasilvaniei strinse adunare generale la Turda, în care se asșediă jurisdicțiunea nobilelorū preste țerrani. La a. Romăi 2097 (p. Chr. 1344) érá veni Ludovicū în Trasilvania și defipse marginile între jurisdicțiunea seculariă și cea ecclesiastică. În anulū următorū plecă în contra Lituanilorū, inse fôră de a raportă ver'unū successū; érá la a. R. 2100 (p. Chr. 1347) se dusse în Italia cu

*) Turoțiū unгурulū dice că i ar fi promissu suppunere, inse acésta nu e de cređutū din cause cari se vorū vedé mai în urma.

Ștefanu ducele Trasilvaniei spre resbunarea morții fratelui său Andreiū. Regina Joanna scăpă cu fuga, ceilalți complici ai omorului se prinseră, și parte se aruncare la închissóre, parte se ucciseră. Ludovicū trămise în Ungaria pre nepotu-său Carlū, fiulū lui Andreiū apoi numi guvernatoriū preste regatulū Neapolitanū pre Ștefanū Lascu ducele Trasilvaniei, și se întor-se în Ungaria. Neapolitanii se resculară în absenția lui Ludovicū, din care cauză ellū fu éráși nevoitū preste doi anii a trece în Italia. După ce restabilí pacea lăssá la Neapoli mai ántáiū pre Nicólá apoi pre Andreiū Lascu, duci Trasilvaniei, inse fôrá successū îndestulătoriū.

XII.

Sismanū cu frații săi.

În anul R. 2105 (p. Chr. 1352) Tătarii érá încurseră în Trasilvania; ducele țerei Andreiū Lascu i respinse prește munți. Clemente ponteficele romanū dede lui Ludovicū facultatea de a coprinde țerrile păgânilorū și alle schismaticilorū, cu condițiunea de a le aduce la ascultarea biserisei catolice*). — Alessandru regele Românilor și allū Bulgarilorū murí la anul R. 2106 (p. Chr. 1353) după ce domni 23 de anii, pururé în luptă cu Cantacuzenū, și din cauză acestuia cu Turcii și Tătarii. Lui urmă în regatū fiu său Sismanū, care dede fratelui său Strașimerū Vidinulū, lui Asanū Preslava cu Tracia, altui frate Dobrodicia, ellū însuși ținu Tirnova și Durostorulū. — Joanne Cantacuzenū fatigatū de tur-

*) Veđi Magazinū istoricū tomu III, pag. 121.

burării și de vallurii (și pôte muștrată de consciința că a addussü pre Turcii în Europa), se căllugării la a. R. 2108 (p. Chr. 1355). — Sismanü se căsătorii cu o fiă a sultanului Amuratü; Andronicü I'leologu fiulü lui Joanne imperatoriulü luasse pre cealaltă fată a sultanului. Cu modulü acesta Sismanü legă amicitia cu Grecii și cu Turcii, cu tôte acestea nu se putü pr servă în contra sorții celei triste care lü asteptă.

XIII.

Frecările deserte alle lui Ludovicü.

Strațimerü domnulü Vidinului luă titlulü de imperatoriü, se căsătorii cu fiia lui Alessandru Bassarabă domnulü României, și cu ajutoriulü Românilorü se puse pre pițiorü de apperare încontra Ungurilorü. Ludovicü plecă la a. R. 2109 (p. Chr. 1356) în Serbia încontra lui Uroșiü, după aceea se întörse spre Vidinü încontra lui Strațimerü. Româniü allergară Bulgarilorü într'ajutoriü. Ludovicü trämise altă armată în România încontra lui Alessandru Bassarabă, care revoltédiă pre o parte de boiarü asupra domnului lorü; inse Alessandru i bate și i scôte afară din țerră. — Ludovicü vedëndü successulü cellü reü întörce armele încontra Venețianilorü*) cari coprinsesseră Dalmația, și iea de la dînșii acéstă provincia. După repurtarea victoriei Ludovicü dăună pre boiarii Români frații Crepatü, Stanü, Négu, Maicu, Nicólă și Vladü, cu possessiunea Recașiü dimpreună cu satele Sentelecü, Vasahaza, Uitigulmadü, și altele, lôngă rîulü Temișiü, fiindü că aü ținutü cu dînsulü încontra lui Alessandru Bassarabă, și s'aü distinsü în bătălia de la Ja-

*) Veđi Magazinü istoricü Tomü III. pag. 128.

dera din Dalmația*) — Acastă lucrare neînțeleptă din partea lui Ludovică; de a se certă cu Româniă, cu Bulgariă, cu Serbiă și cu Venețiană, și de a lăssă jocă liberă Turcilor, strică foarte multă causei commune a creștinilor, și facilită Turcilor întinderea și asșediarea loră în Europa. Ludovică fu provocată de doi pontefici romani a se scullă încontra Turcilor; imperatoriul Joane Paleologu, și fiu-seu Manuele illă invitară se se unescă cu dinșii încontra inamicului commune; înse Ludovică și perdū timpulă săturându-și meschina gelosiă în frecări cu veciniă seă, și nepăssându-și de ună inamică în depărtare. Intre acestea Turciă continuară a coprinde totă mai multă locă în Europa, pino cândă Amurată occupă Adrianopolia la a. R. 2114 (p. Chr. 1361), și o prefăcū în reședințiă a sa. De aci înainte începū luptele celle mari între Turci și între creștiniă de la Dunăriă.

SECȚIUNEA D.

De la Stefană I domnulă Maurodaciei pino la luarea Constantinopolii prin Turci.

CARTEA I.

De la Stefană I domnulă Maurodaciei pino la Alessandru cellă bună.

I.

Batalia Româniloră din Moldavia cu Polonii.

În Dacia orientale, — care de la riulă Moldava ce intră în Serctă, se numi Moldavia, — domniă de o seriă

*) Fejer, Codex diplomaticus Regni Hung. Tomo IV, vol. 3.

de annî Stefanû I, a căruia istoriă din lipsa documentelor litterarie de pre tîmpurile acellea, ni este puşin cunnoscută. Acestû domnû murî la a. R. 2112 (p. Chr. 1359), lăssându doi fii în urma sa, pre Stefanû II şi pre Petru I, între cari se născû mare dispută pentru successiunea în domniă. Petru de şi mai tînerû, fiindû omû agerû la minte şi plinû de ânimă, căstigă pre cei mai mulţi boiarî ai ţerreî în partea sa, se dechiără domnû, şi allungă din ţerră pre frate-seû Stefanû şi pre cei ce ţinea cu dînsulû. Stefanû fugî la Casemirû regele Polonieî, de la care cerû adjutoriû, promittîndu-î că dăcă va recăstigă scaunulû, va închină ţerra Polonilorû. Casemirû din consiliulû mai marilorû regatului, strînse ôste din Cracovia, Sandomirû, Lublinû şi Russia, şi o trămise cu Stefanû în Moldavia. Ôstea adjungîndû îndată după Santû Petru la marginile ţerreî, începû a se bate cu Româniî, érá acestia se retrasseră în pădurele Sepeniculû, cari se numescû Ploninî, şi tăiară arboriî de amêndoue laturile pre lîngă calle, inse aşiă încatû remaseră stândû pre trunchiû. Cândû intrară apoi Poloniî ca se persecute pre Româniî, acestia împinseră arboriî cei din deretû. şi arboriî cş dîndû uniî preste alţiî, implură callea şi omorîră nu numai pre ómenî ci şi pre cai; dară pre mai mulţi vetemará şi le frânseră membrele; ceilalţi se dederă prinşi. Préda căstigată de Româniî le fu cu atâta mai plăcută, cu câtû fu întrégă; că-cî de şi caiî cei mai mulţi eră struciî de arborî, inse armele, vestîmintele, instrumentele se coprinseră tóte de invingêtorî, fiindû că nimine nu putû scăpă saû luà ceva cu sene. Auşindû regele Casemirû de perderea acósta, trămise pre uniî dintre ai seî se rescumpere pre cei prinşi, şi dāndu-i-se

de cōtrū Romāni fōră difficultate, cu puçinū preçiū res-cumperă și pre militari și pre cealaltă mulțime de ó-menī. In acéstă bătăliă funestă pentru Poloni, se prin-sesse și Sbigneū de Olesniția, din familia Dampno, abu-nulū lui Sbigneū cardinariulū și episcopulū Cracoviei, care schiopetă pīno la mórte de vetemarea fluerilorū pișiórelorū ce i se întēplasse atunci. Navogiū de Tacinū, fiulū lui Andreiū de Tacinū palatinulū Cracoviei, scăpāndū cu fuga de mānile Romānilorū, se rușinā de a mai da façiă cu tată seū și cu amicii, și de acollo se dusse dreptū la Roma, și se făcū preotū, érá mai in urmă întorcēndu-se in patriă inaintā la decanatulū Cra-coviei. Pădurile acelea cu tēmpulū se tăiară și se pre-făcură in câmpuri. Unū-spre-dece stéguri se prinseră a-tunci de la Poloni, trei regalī, adecă cellū de la Cra-covia, de la Sandomirū și de la Lublinū, noue militare, adecă 1. bipenniū, redicatū de Navogiū, 2. de Liliva, 3. vulpinū, 4. allū Ravișilorū, 5. allū Grifonilorū, 6. allū Streniavișilorū, 7. allū Habdancilorū 8. allū Polucosilorū, 9. allū Strepelorū*).

II.

Romāni din Marmorosu.

La acéstă memorabile bătăliă a Romānilorū din Mol-davia cu Poloni, luară parte și Trasilvanii și Marmo-roșiani, precum mărturisescū scriptorii poloni, și pre-cu-nū se vede din diploma lui Ludovicū de la a. R. 2113 (p. Chr. 1360), dată lui Dragoșiū din Marmorosī fiulū lui Jula, pentru meritele căstigate in Molda-

*) Joannis Dugossii historiae polonicae libro IX de anno 1359. — Mar-jini Cromeri de origine e rebus gestis Polonorum, libro IV, de anno 1359.

via, prin care diplomă i dă lui șesșe sate în Marmorosu, și prin dñsulă fiiloră lui, Jula și Ladu, eređiloră și următoriloră loră'). Fôrte însemnată e o diplomă a

*) Ludovicus, Dei gratia Hungariae, Croatiae, Ramae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex, Princeps Salernitanus, ac Honoris monis sancti Angeli Dominus, omnibus Christi fidelibus praesentibus pariter et futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in omnia salvatore. Regia Celsitudo solet sibi subiectos ad gradum provehere altiorum, ut exinde corona et thronus regalis attolatur, numerusque fidelium augeatur. Proinde ad universorum notitiam harum scrie volumus pervenire: quod nos multimodis fidelitatis et fidelium obsequiorum praeclaris meritis Dragus, filii Gyulae fidelis Olachi nostri de Marmarusio, in memoriam nostrae Celsitudinis reductis, quae servitia in plerisque nostris negotiis et expeditionibus sibi commissis et confisis, specialiter autem in restauratione terrae nostrae Moldavanae, plures Olachos rebellantes a via debitae fidelitatis deviantes, juxta suam industriosam virtutem ad constantem fidelitatem regiae coronae observandam. vigili cura et indefessa sollicitudinis reducendo, juxta sui status et possibilitatis exigentiam, nostrae exhibuisse et impendisse cognovimus Maiestati, volentes eidem pro praemissis suis obsequiosis meritis, regio occurrere donativo, ut caeteri hoc viso ad debitae fidelitatis opera exercenda facilius invite tur, discantque sub Principe glorioso devotus famulari, in condignam retributionem servitorum aliqualem, quasdam villas nostras Olachales, Zalatina, Harpatokfalva, Kopacsfalva, Deszefalva, Hcrnershaza, et Sugatufalva vocatas in Marmarusio existentes, cum omnibus earum fructuositatibus, proventibus nostris quinquagesimalibus, collectis debitis et aliis utilitatibus universis, novae donationis nostrae titulo dedimus, donavimus, contulimus praefato Dragus, et per eum Gyulae et Lad. filiis suis, eorumque haeredibus, et posteritatibus quibuslibet, jure perpetuo et habendas; imo damus et conferimus praesentis privilegii nostri patrocinio mediante, salvis juribus alienis; volentes et regia autoritate committentes, ut dictus Dragus, et filii sui, ipsorumque haeredes cum dictis villis ipsorum omni eo jure nobilitatis titulo, quo co'eri viri primi et naturales regi nostri nobiles sub vexillo regio exercitantes, uti dignoscuntur, perpetuis temporibus gaudeant et fruantur; Ita tamen quod idem Dragus et filii sui eorumque haeredes universi, sincerae fidelitatis homagium invariabili fidelitate nobis nostrisque sucesoribus perpetuae tenerentur observare. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes concessimus litteras nostras privilegiales pendentes et autentici sigilli nostri duplici munimine roboratas. Datum per manus venerabilis in Christo patris Domini Nicolai, Dei et apostolica gratia Archiepiscopi Strigonien, locique eiusdem Comitibus perpetui, aulae nostrae Cancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno Domini Mil-

lui Ludovicu din anulul R. 2118 (p. Chr. 1365), datu lui Balcu voivodulu de Marmorosiu, fiulu lui Sassu din Moldavia, pentru meritele castigata in serviciulu regelui, si mai aliosu in Moldavia, cu versarea sangelui seu, allu fratiloru si omeniloru sei, de unde ellu lassandu-si pre parinti si pre consangeni, si tote averile selle, a venitii in Ungaria, prin care diplomu ii da possessiunea Conia si alte optu sate in Marmorosiu, — care sate le capetasse Bogdanu voivodulu de Marmorosiu de la regina Elisabeta muma lui Ludovicu, care apoi trecendu pre ascunsu din Ungaria in Moldavia, coprinse acea terru pentru sene, — aceste sate luandu-se de la familiu lui Bogdanu se dau lui Balcu voivodulu, si prin dinsulu lui Dragu, Dragomeru si Stefanu fratiloru lul ereqiloru si urmatoreloru loru*.)

III.

Familia lui Balcu.

Din acesta familiu romana se nascu o seria de omeni mari cari se distinsera prin multe fapte stralucite, cagaru forte mari possessiunii si se inaltiara la cele mai

lesimo trecentesimo sexagesimo, tredecimo Calendas Apriles. Regni autem nostri anno decimo nono. Venerabilibus in Christo Patribus et Dominis eodem Nicolao Strigon. Poma Calocen. Ugolino Spalaten. Nicolao Jadren. Archiepiscopis; Nicolao Agrien. Demetrio Varadien Fratribus Stephano Pharen. Valentino Makarien. Marco Sibiniceu Michaelae Schardonon. Portivo Senien. et Radoslao Corbavien. Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Magnificis viris Nicholao Konth Palatino, Dionysio Vajvod Transilvano. Leustachio Sclavoniae, Nicholao de Zech totius Dalmatiae et Croatiae, Nicholao de Machov, Banis Emerico magistro Agasonum nostrorum, e magistro Simone Comite Poseniens. aliisque quam plurimis comitatus regni nostri tenentibus et honores. *Fejer, Cod. diplomat. Hung. Tomo IX vol. 2. Nro. 72. pag. 159.*

* Carolus Vagner in dissertatione de Nro 4. — La Giorgiu Sincanu se afla tradusa acesta diplomu la anulul 1359. pag. 326.

însemnate demnități ale regatului Ungariei. Frații Balcă, Dragă și Joanne pre lîngă Conia și cellcelalte opt sate mai căstigară în anul 1373 încă alte patru în Marmorosă*) — În anul 1383 căstigară castellulă Aranosă în districtul Selagiului. Balcu eră atuncî comite preste Satu-mare**). În anul 1387 Joanne fiulă lui Dragomiră căstigă de la Sigismundă două sate lîngă castellulă Hustă pentru meritele selle și alle tată-seu Dragomeră și alle fratelulă seu Tatameră, carî cădură în nefericita bătăliă de la Vidină, suptă regele Ludovică, Balcă și Dragă între cellcelalte demnități alle loră eră și comiți ai Secuiloră***). — În anul 1390 frații Balcă și Dragă căpetară de la Sigismundă cetatea de Pétră (*Kövár*) din comitatulă Salniculuiă interioare, cellă donată loră încă de la Ludovică****) — La anulă 1391 Balcă și Dragă fundară ună monasteriă în Marmorosă în onórea lui Michaele archangelulă, și lă dotară cu 7 sate, apoi ducendu-se la Constantinopolă illă suppuseră immediatei protecțiunei patriarchului Antoniă II și successoriloră lui†). — Dragă avă fiu pre Nicolă Dragfi, acesta pre Bartolomeiă, acesta pre Sandrină; eră acesta pre Michaele Dfagfi, precumă se vede din scrisórea regelui Mathia din anulă 1476 dată în Buda *feria quarta proxima ante festum beatae Margarettae virginis*.

*) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX. vol. 4. Nro 306. pag. 528.

**) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo X. vol. 2. Nro 50. pag. 169.

***) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo X. vol. 1. Nro 206.

****) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo X. vol. 1. Nro 350.

†) Fejer Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX. vol. 2. Nro 93. pag. 196.

IV.

Monasteriul din Marmoros.

Monasteriul cellă fundat de frații Balcă și Dragi este însemnat în istoria ecclesiastică a Românilor. Teodor Coriatovici ducele Podoliei, care venise în Ungaria pre timpul lui Carl Robert, și căpetasse de la dînsul Muncaciul (Moncastru), fundă în anul R. 2113 (p. Chr. 1360) în acellu locu unu monasteriu în onórea sântului Nicóla*). Cólrá anulú Chr. 1490, unu monachú rusniacú, a nume Joanne, din acellu monasteriu se făcú episcopú, (eliú pentru ántéia órá în acellu locu, de la care și tragú originea episcopii Muncaciului). Acestú episcopú arretându-se înaintea regelui Vladislá, și mințindú că șede în monasteriul sântului Michael din Marmorosú, pre cândú în adevéru. ședea în monasteriul sântului Nicóla din Muncaciú, cerú ca veniturile monasteriului din Marmorosú se i se dea lui după vechia usanțá. Vladislá ordiná (1491) ca preoții și secularii de ritulú orientale din Marmorosú se respundá competențiele episcopului ca unu capú allú lorú, prin urmare și preoții și secularii din locurile ce se ținea de monasteriul sântului Michael. Ilariú egumenulú monasteriului sântului Michael înțelegéndú că episcopulú a scossú prin înșelláțiune unu atare decretú, allergá la rege și lú înformá despre drepturile monasteriului cástigate de la patriarchulú Antoniú II, prin fundatorií Balcú și Dragú. Regele convingéndu-se desprú dreptele pretențiuni ale lui Ilariú, întári privilegile monasteriului, inse așiá ca egumenulú se arrete cuvenita reverințá episco-

*) Veđi Magazinú istoricú, Tomú III. pag. 165 et seqq.

puluî din Muncaciù, érá metropolituluî din Trasilvania suppunere și ascultare. Episcopulă Joanne cu tóte acestea nu încetă de a face pretensiunî asupra veniturilor monasteriuluî, basându-se pre decretulă mai susù memoratù, din care causă egumenulă Ilariù fu nevoitù a se plânge de nouù la rege. Vladislău cită înaintea sa pre episcopulă și pre egumenù, înse episcopulă nu cutediă a se arretă înaintea regelui cellui înșellatù de dînsulă, érá egumenulă fu de nouù întăritù în drepturile selle.*) — Marmoroșianii steteră din vechime suptù episcopulă din Trasilvania, și nu se supuseră cellui de la Muncaciù după înființarea acestuia. Metropolitiî de la Alba-Julia se numescù espressive *Episcopi aî Marmorosului***). Georgiù II Racoșî pune a nume Marmorosulă între ținuturile preste cari se întinde jurisdicțiunea episcopuluî din Trasilvania***). La sinodulă din 4 și 5 Septembre 1700 ținutù la Alba-Julia, fură prezenți și protopopiî din Marmorosù, și subscriseră unirea împreună cu cei din Trasilvania****). Marmorosulă remase suptù episcopatulă din Trasilvania pîno la Maria Teresia. Innocențiù Cleinù eră încă episcopulă preste Marmorosù.

V.

Româniî din Crisiana.

Pre tîmpulă cândù Balcù eră voivodù în Marmorosù Joanne de Beniușî eră voivodù în ținutulă Crișiuului

*) Veđi Magazinù istoricù Tomù III. pag. 165. et seqq.

***) Sthefanus Simonovicus Dei Gratia Archiepiscopus Belegradiensis, Vadiensis, Marmorosiensis, totusque Transilvaniae catholicae atque apostolicae religionis graeci ritus Episcopus. Anno 1651. Veđi Mag. ist. Tomù III. pag. 251.

****) Veđi Magazinù istoricù Tomù III. pag. 253.

*****) Veđi Magazinù istoricù Tomù III. pag. 311.

Capitulul de la Urbea-mare ni a păstratü memoria lui în unü tractatü de pace făcutü înaintea acellui capitulü, între frații Joanne voivodulü, Bocü și Balcü de Beniushiü, și între Nicólă, Blașiü, Ladislaü, Tatamerü și Stoian filii lui Cände de Zalatna, pentru ucciderea lui Bicaciü și Romanü consângenilorü lorü*). — (În ținutulü acesta încă pre la anulü Chr. 1205 erä unü episcopü de ritulü oriental.) — Totü pre tēmpulü acestorü voivođi dede Ludovicü satulü Salastü de lōngă Deva, „credințiosulü seü Românü comitelü Ladislaü fiulü lui Mușiatü de Almașiü pentru multele lui merite și alle antecessorilorü lui, și prin dēnsulü lui Petru, Joannē, Lascu și Mușiatü fiilorü lui;“ și ordină ducelü țerrei Dionisiü, se lü întroducă în acea possessiune**). Ladislaü se întrodusse la anulü Chr. 1363 de vice-ducele țerrei Petru în possessiunea donată, cu tōte că gnesii Stroia și Zeicü contrađisserä***). Istoria Trasilvaniei e plină de daturü despre gnesatele Românilorü din diversele părți alle Daciei superioare; noi nu ne mai putemü ocupă cu aceste particularități, ci trecemü la cursulü general allü istoriei Românilorü și allü țerrilorü de prin pregiurü.

VI.

Ludovicü regele încontra lui Vladü.

În anulü R. 2116 (p. Chr. 1363) imperatoriulü Germaniei Carlü IV se dusse la Cracovia și acolo făcù legământü încontra Turcilorü cu Casemirü regele Poloniei,

*) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX. vol. 2. Nro 191. pag. 364.

**) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX. vol. 2. Nro 151. pag. 302.

***) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX vol. 2 Nro 207. pag. 380.

cu Ludovică regele Ungariei cu Valdemară regele Daniei, și cu Petru allă Cuprului, dintre cari acestă din urmă veni pre mare și pre Dunăriă (în sus), apoi trecu prin Moldavia și Russia și se dusse la Cracovia*) Inse Ludovică care cugetă totă într'una se ocupe România și Bulgaria, lăssă pre Turci în pace și în adjunulă baptesmului a. R. 2118 (p. Chr. publică scullarea generale în Ungaria încontra lui Vladă domnului României, care după mórtea tată scă Alessandru, appucasse frênele guvernului în mânile selle, fôră de voia lui Ludovică, care pretindea a fi suzerană allă acelei țerrî. Terminulă se puse pre serbătórea sântului apostolă Mathia, și loculă de concentrare Temișióra**). După ce se strînse óstea, Ludovică trecu, Dunăria, și prin Serbia merse de bătu Vidinulă, și prinse pre Strațimeră domnulă cetățîi, inse nu putu se trecă în România. Decă lăssă acolo pre Dionisiă ducele Trasilvaniei, și se retrasse în Corvația, luândă cu sene pre prinsulă Strațimeră, pre care nu după multă tēmpă éráși lă dimise***)— In 15 Decembre a. R. 2120 (p. Chr. 1367) Ludovică publică éráși scullarea generale, adăugēndă Trasilvaniloră ca se fiă parați spre a puté plecà cândă se va arretă ellă în miđilocolulă loră. Acéstă a doua scullare încă se vede a fi fostă destinată încontra lui Vladă domnului României cu care nu o putu scóte la capetă cu doi anulă înainte. Inse din diploma lui Vladă dată neguțiătoriloră din Brașiovă la anulă R. 2121 (p.

*) Henrinus Spondacus ad annum 1363 Nro 3.

**) C. Wagner în Misa. dissertațiune do Cumania, Nro 3.

***) Thurotius, Chronica Hung. Parte III. cap. 34.

Chr. 1368), spre a pute cǎllători și negoția în România, plătindū vectigalile cuvinite, se vede a se fi încheiatū pace între dînșii, a nume prin magistrulū Demetriu Lepes. În acéstă diplomă Vladū se numesce voivodū Trasalpinū și banū de Severinū*). În altă diplomă de la anulū R. 2122 (p. Chr. 1869) Vladū recommândă catholicilorū din România pre sufragantulū episcopulū Demetriū din Trasilvania. În acésta se numesce pre sene voivodū Trasalpinū, banū de Severinū și duce de Făgărașiū**).

VII.

Românii batū pre Unguri.

Dară acéstă înțelegere nu ținū multū timpū între Vladū și Luńovicū, că-cī totū în acestū annū trecū Vladū Dunăria la Vidinū, și bătū pre presidariū ungurescā din estate, érá pre cǎllugăriū catolicī i uccise, restabili în domniā pre cumnatu-seū Strațimerū***). Ludovicū supperatū pentru acéstă faptă strînse óste mare din tóte pǎrțile. Determinatū se strîngă pre Vladū, și plecā din Tenișióra în Serbia cōfră Vidinū, ca ellū se attace pre Români; érá pre Nicólă ducele Trasilvaniei illū trǎmise cu Secuii și cu nobiliū din pǎțile Trasilvaniei, ca pre acollo se între în România și așiā se attace pre Vladū de dóue pǎrți. Vladū cu o parte de Români se asșediā la Dunăriā ca se împedice trecerea lui Ludovicū; érá pre Dragomerū castellanulū de Dâmbovițiā lū trǎmise în

*) Ladislāū Wajwoda Transalpinus et Banus de Zeurino. Fejer-Tomo IX. v. 4. N. 75.

***) Ladislāū Wajwoda Transalpinus et Bannus de Zewerino, necnon dux de Fejer Tomo IX. vol. 4. Nro 118.

***) J. Christ. Engel's ältere Geschichte der Walachey I. B. S. 854.

contra ostiî lui Nicólă. Acestia veniră mai ântâiū la bătăliă pre apa Galbinişiei. Dragomerū cu Româniî se retrasse cōtră munţi; Unguriî şi Secuii se luară după dênşii. Cândū adjunseră în strîmtorile munţilor, Româniî se răpediră de tôte părţile şi ucciseră mai pre toţi Unguriî. Acollo cădū ducele Nicólă, vice-ducele Petru, Deşiū Vaşiū, Petru Russū, castellanulū cetăţii de Baltă, Petru şi Ladislaū căpitanii Secuitorū, şi alţi nobili şi militari însemnaţi. Cadaverulū ducelui Nicólă se luă cu mare bătăliă din mânilorū Românilorū, şi se dusse în Ungaria la Strigoniū. De partea Dunării Vladū aperă tare rîpa cu săgettariî, inse Nicólă Gara banulū de Macovū, attăcă cu unū curagiū nespūs de pre Dunăriă şi deschise trecerea ostilorū cu navile. Româniî se retrassera, éră Unguriî luară Severinulū, şi se întórseră, éră Unguriî luară Severinulū, şi se întórseră a casă fôră de altū rezultatū*).

VIII.

Vladū domnulū Românilorū se împacă cu Ludovicū.

În anulū R. 2123 (p. Chr. 1370) ponteficele romanū Urbanū V scrie lui Vladū o epistolă fôrte linguşitóriă prin care lū laudă pentru valenţia cu care se luptă în contra Turcilorū, şi lū îndémnă se primescă credinţia catolică, şi se recunnōscă biserica romană**.) Assémine scrie şi vitricei selle, Clarei, veduvei repăusatului Alessandru, prin care mulţiănesce pentru donurile trămisse bisericei romane, o laudă pentru că a întorsū la credinţia catolică pre fia ei împerătoressa Bulgariei

*) Thurotius, Chronica Hungarorum, Parte III. cap. 38.

***) Veql Magazinū istoricū Tomū III. pag. 130.

(soția lui Stratimeru), și o îndemnă se se adopere a întorce și pre cealaltă fiă, Anca, regina Serbiei*). — După acestea Vladu  ră se împacă cu Ludovicu, care în anul   acesta fiindu că murisse Casemiru, se allesse rege Poloniei. Vladu donă în anul   Romei 2125 (p. Chr. 1372) satele Șercaia, Veneția, Cuciulata, Apacaldă și Dobica din țerra Olfului, lui Vladu consăngenuului se , fiulu magistrului Janus, și nepotulu banului Miched, și prin dînsulu fiulu se  Nicolă pentru meritele c stigate în bătăliele în contra Turciloru și în contra imperătoriuului Tirnova (Sismanu). În diploma d nat ri  Vladu se numesce voivodu Trasalpinu, banu de Severinu, și duce allu plantațiunei n ue de Făgărașiu**).

IX.

Lascu domnul   Moldaviei.

În Dacia orientale sa  Moldavia pre t mpurile acestea domni  Lascu, care scrisse la anul   R. 2123 (p. Chr. 1370) lui Urbanu V c  ellu va se imbrăcișiede religiunea catolică, pentru care ceru înveți torii și unu episcopu catolicu, precumu și facultatea de a redic  opidulu Seretu la demnitatea de metropoli . Urbanu provoc  la anul   R. 2124 (p Chr. 1371) pre arhiepiscopulu de la Praga, și pre episcopii de la Bratislavia și  racovia ca se tr mitty  meni competiņi se cercetiede lucrulu acesta și se implinescă dorințele țerrei, care se luptă în contra inamiciloru crucei***). În anul   R. 2125 (p. Chr. 1372) Gregoriu I gratul  pre Lascu pen-

*) Veđi Magazin   istoric   Tomu II, pag 133.

**) Ladislas Vajvoda Transalpinus, Banus de Zeurino Dux novae plantationis terrae Fogaras. Fejer Tomo IX. vol. 4. Nro. 270.

***) Veđi Magazin   istoric   Tomu III, pag. 135.

tru credinția sa cea ferbinte, înse lă îndemnă ca se se adopere a întorce la biserica catolică și pre soția sa, cu toate acestea nu i dade voia de a o lepeda cându ea ar persevera în vechia ei credință**). Lascu muri la anul R. 2127 (p. Chr. 1374) fôra se pôtă introduce cațolicismul în Moldavia, și în locul lui urmă Petru II.— Totu pre tîmpul acesta muri și Vladu domnul României, și în locul lui urmă Danu II. — La anul R. 2127 (p. Chr. 1374) scrie Rainaldu: „Ca se îmulțescă și în România credinția catolică, Gregoriu IX determină se facă într'ensa scaun episcopesc, fiindu că puçini preoți unguresci serviă misteriele la Români, și aceia încă nu consună în limbă și în usanție cu Români de unde urma că gloria lui deu nu se putea lăți între națiunea aceea, și mai multu se spera de li se va dà uu episcop cu frica lui deu și cu învățatură, și care se sciă limba românească. Dreptu aceea scrisse archiepiscopilor de la Strigoniu și de la Colocia, ca întellegendu-se cu Ludovicu regele Ungariei, se scrie în ce etate se se pună scaunul episcopal, ce întindere se se dea episcopatului, și suptu care metropolitu se fiă, și se repôrte deca minoritul Antoniu din Spalatù, care multu se adoperă întru întorcerea Românilor, ar fi aptu spre a purta sarcina episcopale„*).

La anul R. 2130 (p. Chr. 1377) Ludovicu scrie Brașioveanilor se edifice-castellul Tinericu (Branu), precumu au promissu și le face speranția că deca țerra Românească va veni în mânil selle, ellu va ordina ca tributulu ce se dà la arburele roșiu, se se cullégă la

*) Veçi Magazin istoricu Tomu III, pag. 149.

***) Raynaldus in continuatione Baronii ad annum 1374, Nro. 9.

numitulă castellă*). Din care se vede réua intențiune a lui Ludovică, înse și deșérta speranțiă de a occupa țerra Românescă.

X

Mircea domnulă României.

Ludovică nu pută se și adjungă scopurile selle, căci ellă murî la anulă R. 2135 (p' Chr. 1382) lăssându în urmă pe veduva regină Elisabeta și dóue fete: Edviga, care se mărită după Vladislău Jagellone marele duce allă Lituaniei și apoi rege allă Poloniei, și Maria, care se spunsesse încă mai înainte după Sigismundă de Lussemburgă.

În România cădă Dană II în bătală ce avă cu Sismană domnulă Durostărului (a. R. 2136; p. Chr. 1383), frate-seă Mircea urmă în principată, care trecendă Dunăria luă tóte cetățile de a drépta acestui fluviă pîno la marea Neagră dimpreună cu Dobrodicia.

După mórtea lui Ludovică Ungurii coronasseră rege pre copila Maria, suptă tutela mumei selle Elisabeta dară puçună după aceea li se făcū neplăcută guvernulă femenină; ei se revoltară avendă în fruntea loră pre Joanne Corvată, și dechiărară rege pre Carlă II regele Siciliei, a. R. 2138 (p. Chr. 1385). Acesta venindă în Ungaria fu uccisă chiară în cassa reginei Elisabetei. Reginele amëndóue se prinseră de cōtră malcontenți. Elisaveta murî, éră Maria fu dussă în castellulă Novogradă în Dalmația. Sigismundă allergă cu Boiemii în adjutoriulă spunsei selle, o liberă din prinsóre și se făcū pre sene rege, a. R. 2140 (p. Chr. 1387). Corvată cu

1) Fejer, Cod. diplom. regni Hung. Tomo IX, vol. 5, Nro. 74.

partita sa se întări în Temișióra și făcù dintr'însa punctul principalù allù escursiunilorù selle, pîno cândù Nicolă Gara adjutatù de Petru fiulù lui Danù și de vitricii frați Christoforu și Michaele (Români) illù bătù și lù scósse de acollo*).

Petru domnulù Moldaviei fiindù în luptă neîncetatù cu Tătarii și temêndu-se de pretensiunile Ungurilorù după ce Sigismundù se încoronasse rege, făcù în anulù R. 2140 (p. Chr. 1387) unù legământù cu Vladislau regele Poloniei. În 10 Decembre a. R. 2142 (p. Chr. 1389) deputații lui Mircea domnului țerei Românescei, Maniù și Romanù, și Dugoiñ spătarulù lui Petru domnului Moldaviei, încheiară la Radomù unù tractatù offensivù și defensivù în numele principilorù lorù cu Vladislau regele Poloniei, în contra tutorù inamicilorù, mai allessù în contra lui Sigismundù regelui Ungariei. Acestù tractatù preliminarìù se întări de Mircea în 20 Ianuariù a R. 2143 (p. Chr. 1390) în Lublinù. În diploma de întărire Mircea se numesce voivodù Trasalpinù, duce allù Făgărașului și allù Amnașului, banù allù Severinului, despotù allù țerrilorù Dobrodiciei și domnù allù Durosoriului**).

XI.

Batalia din câmpulù Merlei.

Rivalitățile ce domnià între principi țerrilorù de la Dunăriă, și flăccirea successivă a imperiului bizantinù

*) În anulù Chr. 1387 Stefanù de Losonjiù banulù Severianului și comitele Temișiórei dede acestorù trei frați unù satù dreptù recompensă. Veđi Pray Annales Reg. Hung. Parte II, lib. 3, pag. 177 et 128.

***) Mircius Dei gratia Woivvoda Transalpinus, Fogoras, et Omlas Dux, Severini Comes. Terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus etc. Magaz. ist. Tomo I, pag. 332.

care nu căpătà adjutoriū de la creștinī, facilitară Turcilorū întinderea în Europa și apropiarea lorū cōtră Dunăriă. Mircea vëdëndū pericllulū făcū unū legămëntū defensivū cu Lazarū despotulū Serbiei, cu domnulū Albaniei și cu regele Bōșniei; și se înarmară cu toții în contra lui Amuratū, inimiculū commune. Ungurii încă veniră într'adjutoriū suptū commāndulū lui Nicola Gara. Bătalia se făcū în câmpulū Merlei (Cosiova) lōngă riulū Margu, în 15 Juniū a. R. 2142 (p. Chr. 1389). Turcii perdură mai ântăiū, după aceea prin încuragiarea lui Bajazetū, fiulū sultanulū, se ținură pīno séra în contra armelorū unite alle creștinilorū. Atunci unū serbū, Miloșii Cobilovicī, străbătū printre Turci pīuo la loculū unde eră Amuratū, dicëndū că are se-ī commūnice unū șecretū, adjungëndū pīno la dēnsulū, îi trasse cu unū cutitū în pāntece, și lū resturnā la pāmēntū, apoi luā fuga, înse fu prinsū de janiciari și uccissū. Intre acestea cădū Lazarū în mānile Turcilorū; ellū fu dussū înaintea sultanulū, care înainte de a și da sufletulū, pusse de ī tăiară capulū. Ostile creștinilorū se retrasseră bătute. Bajazetū coprinse tōtă Moesia. Sismanū se închise în Nicopoli înse mai pre urmă vëdëndu-se constrīnsū de cōtră Ali-passia se dede prinsū. Acesta lū trāmise la Filippopoli. Bajazetū lū uccise, și prefăcū Bulgaria în sangiacū turcescū, a. R. 2145 (p. Chr. 1392, — Betrānulū imperatoriū Joanne Paleologu constrīnsū de a plăti tributū Turcilorū, muri la a. R. 2144 (p. Chr. 1391), lăssāndū umbra imperiulū bizantinū fiulū seū Manuele II.

XII.

Sigismundă infestădiă pre Români.

Intre acestea murisse și Petru II domnul Moldaviei; în locul lui urmasse Stefană III, care, precum se vede, încă se învoisse la tractatele încheiate între predecesoriul său, și între Mircea și Vladislău în contra regelui Ungariei. Sigismundă înțelegându despre acestea, se întrarmă în contra Românilor, și plecă cu oște numerosă asupra lor. Venind în Trasilvania, trâmise pre Ladislău ducele în contra lui Mircea, érá ellă însuși întră pre la Oitusă în Moldavia. Stefană strînse câtă pută mai iute pre ai seî și se puse la apperare. Aci se născu o luptă sângeră în Unguri și Români. Sigismundă adjunse la desperare. cândă Stefană de Camișta comitele Secuilor străbătă de altă parte printre munți începă a tăia și a strică totă, a arde sate și bucate și a predă vite și alte lucruri; cu modulă acesta ellă deschise calea lui Sigismundă. Domnul țerei vedându-se strimtorat de tôte părțile se retrasse. Armata ungerăscă înaintă pîno la reședinția lui, și respândi terróre în țerră. Stefană se plecă atunci, și ceru pace de la Sigismundă, care se și întorse îndată în Trasilvania, a. R. 2143 (p. Chr. 1390)*. — Mircea domnul României fu mai fortunat; ellă bătă pre Ladislău ducele Trasilvaniei și constrînse la retragere. Dară temându-se ca Sigismundă se nu vină cu mai mari puteri asupra sa, trâmise de putați, pre Romană și pre Caldu, la Suciava în Moldavia, cari unindu-se cu deputații paloni, Gervasiu de Do-

*) Diploma Sigismundo Stephano de Kanissa datum in Feketebalom 1395 Fejer Cod dipl. Tomo X, vol. 2, Nro. 156.

lovejiu și Bensone de Zabocrujiu în 15 Novembre a. R. 2143 (p. Chr. 1390) încheiară: „ Ca regele Poloniei se nu începă nici o certy și nici o bătăliă în contra regelui Ungariei și a suppușiloru lui fôră de a face cunoscutu mai înainte domnului României și consiliulu lui tôte calitățile acellorū certī și bătălii, și fôră de fi acellea aprobate prin consiliulu regelui; érá décă se vorū fi încheiatū alte tractate de pace, armistejiu sau concordate între domnulū României și între regele Ungariei pentru unū tēmpū determinatū sau pentru totū-d'a-una, aflându se regele Poloniei închisū într'insele, atunci regele va trebui să le ap-probeție, se le întărăscă și se le țină de bune în tôte puntele si clausele lorū și pentru ca acellū legămētū se remână neînfrētū în tôte condițiunile lui, s'a decretatū, ca ver-cine dintre confederații priimiți în acellū legămētū s'ar abbate de la condițiunile lui, atunci celle-lalte părți unite, admonindu-lū mai înainte potū și debū se lū constringă a împlini și a ținé promissiunile nevetemate. Articlii acestia debū se se ratifice de principiū respectivī la serbătôrca sântului Joanne Baptizătoriulū, érá tractatele de mai înainte se se retragă.“ Dară Mircea vedcēndū mai în urmă că Sigismundū nu e în stare dă ai dechieră resbellū, reinnoi în 6 Juliū 1391 tractatulū seū cellū dintăiū.*)

XIII.

Mircea bate pe Sigismundū apoi încheiă tractatū cu dînsulū.

Sigismundū descoperi noulū legămētū făcutū încontra sa, și determină se și resbune asupra lui Mircea; ellū

*) Veđi Magazinū istoricd Tomū I. pag. 334 et seqq.

strînse o armată validă și irrupse în România. Mircea se retrase, și Ungurii adjunseră pîno la Dunăriă; aci atăcară Turnul (numit de dînșii Nicopolia cea mică, *minor Nicopolis*), și lă luară cu assaltu. De acollo întorcându-se înapoi, cându eră se trecă preste muntele Passerea (*Pazara*), Români se arruncare preste Sigismundă și lă bătură, ca pre Carlă și pre Ludovică, de unde regele abiă scăpă cu ajutoriulă lui Gara, perđendă o mulțime nenumerată dintre ai sei*). Cu tôte acestea Mircea veđendu-se impressurată și de Turci, cari luasseră tôte cetățile de pre rîpa dréptă a Dunării, apoi occupasseră Serbia pîno la Singidună, și încurseră chiară și în ținutulă Sirmiului, se înduplecă a încheiă cu Sigismundă ună tractată de apperare cômune încontra păgăniloră, a. R. 2148 (p. Chr. 1395)**).

Intre acestea Romană și Ivascu fiilă lui Petru II repăusatului domnă allă Moldaviei, dimpreună cu o facțiune de boiari malcontenți cu Stefană III, pentru că acesta se suppusse lui Sigismundă, promisseră lui Vladislă că i voră închină țerra, decă acesta le va dă ajutoriă încontra lui Stefauă. — intrigă funestă și surginge de nenumerate calamități pentru principatele române. — Romană se dechieră domnă în a. R. 2146 (p. Chr. 1393), Stefană cu ajutoriulă lui Mircea lă allungă din țerră é.ă în a. R. 2148 (p. Chr. 1395) încheiă ellă însuși legămētă cu Vladislă regele Poloniei.

*) Diploma Sigismundi de anno 1408, apud Pray, *Annales regum Hung.* parte II. 3. pag. 191.

**) Nos Mirchya Vajvoda Transalpinus, Dux de Fagaras et Banus de Zeweriu, etc. datum Brasoviae in Dominica Reminiscere. Cnno Domini MCCCXCV. Fejer Cod. dipl. Tomo X. vol. 2. Nro 155.

XIV.

Batalia de la Nicopoli.

Sigismundă deschise în fine ochii, și vedă că inimicii cei adeverați ai lui și ai cellorlalți creștini sunt Turcii; ellă decretă o expedițiune generale încontra acestora, cerândă ajutoriă de la ponteficele romană și de la regele Franciei. După mai multe lupte de mică însemnătate, se făcū bătălia cea memorabilă în 28 Septembrie a. R. 2149 (p. Chr. 1396) la Nicopoli în Moesia. Armata creștină compusă din Unguri, Români, Boiemă, Germani, Belgii, și Frânci, numeră la 60,000 de militari suptă commândulă lui Sigismundă. Turcii eră la 200,000 suptă commândulă lui Bajazetă. Impățienția căllariloră frâncesci de a attacă ei mai ântăiă pre Turci, causă perderea creștiniloră. Armata cea formosă se desfăcū, cea mai mare parte se uccisse de Turci, cealaltă scăpă cu fuga. Sigismundă abiă se mântui pre o barcă, fugindă pre Dunăriă în giosă la Constantinopoli, de unde trecū în Dalmația și de acolo se întorse în Ungaria.

După perderea bătăliei de la Nicopoli, Stefană Lascu ducele Trasilvaniei, împreună cu Stefană III domnulă Moldaviei, și cu Mircea domnulă României, formară ună legământă încontra lui Sigismundă, și se scullară cu armele spre a lă destronă, și chiămară în Ungaria pre Ladislaă regele Neapoli. De aci se născū o revoluțiune înfricoșiată; Stefană Lascu se uccise, dară și Sigismundă cădū în prinsore, din care abiă scăpă preste 18 septemăni. a. R. 2150 (p. Chr. 1397).

Bajazetă înfuriată asupra lui Mircea pentru ajutoriulă dată creștiniloră la Nicopoli, trecū Dunăria în Ro-

mânia și înaintă pîno la Rovine în districtul Galbinului, unde lă așteptă óstea română. Aci Mircea lă attacă cu tótă furórea și frângendu-í armata, illú constrinse a se retrage spre Dunăriă; séra ce superveni mântui pre Turci de perire. A dóua di Românií attăcară de nouú pre Turci la Dunăriă, și acestia trecură numai cu mare dificultate în Moesia. Cu tóte acestea Mircea considerándú posițiunea țerreí, ambițiunea cea ticălosă a lui Sigismundú, și puterea cea mare a Turcilorú se resólve a încheiă unú tractatú câtú se va puté mai folositoriú pentru țerră, recunnoscéndú supremația porții: „Țérra se se guverne după legile eí; domnulú eí se aibă dreptulú de a face resbellú și de a încheiă pace cu puterile străine; ellú se se allégă de cōtră metropolitulú și boiarii țerreí, ínse pentru protēcțiunea dată se plătéscă 6000 aspri roșii ġe cei din țerră saú 500 de arginți turcesci pre annú. Datú în Nicopoli 805, luna lui Rabiul-ewel,*)

CARTEA II.

De la Alessandru cellú bunú pîno la luarea Constantinopolií prin Turcú.

I.

Alessandru I Domnulú Moldaviei.

Murindú Stefanú III domnulú Moldaviei și amiculú lui Mircea, urmá în domniă fiiu-seú Petru III. Romanú încercă atunci din nou se se întroducá în principatú, Sui-trigillú domnulú Podoliei lú prinse și lú trămise la frate-

*) Διονυσίου Φωτεινού 'Ιστορία της πάλης Δυτικής. Τ. III. σελ. 369.

seu Vladislaŭ regele Poloniei. Ivascu fratele lui Romanŭ și Vasilcu verulŭ seu se rugară se lŭ dimită, luându-lŭ suptŭ răspunderea sa. Romanŭ promise credința lui Vladislaŭ regelui Polouiei și lui Vitoldŭ ducelui Lituaniei, „dăcă va recupera domnia părintescă“, donă regelui și regatului Poloniei țerra Sepenicului, și iertă summa de bani care o împrumutase regelui, a. R. 2153 (p. Chr. 1400). Cu tôte acestea Romanŭ nu mai putŭ recupera domnia Moldaviei; înse frate-seu Juga ocupă părțile țerei de giosŭ, și construi fortărețe pre lŭngă Dunăria și marea neagră; dară mai pre urmă se prinse de Mircea și se dusse la Argeșiu. Atunci Alessandru care copri- sese țerra de susŭ după mórtea lui Petru III, remase singurŭ domnitoriŭ în tŭtă Moldavia, a. R. 2154 (p. Chr. 1401).

În imperiulŭ turcescŭ, Bajazetŭ avându resbellŭ în Asia cu Tamerlanŭ chanulŭ Tătarilorŭ, fu prinsŭ de acesta în anulŭ R. 2155 (p. Chr. 1402); fiii lui veniră la cértă pentru ocuparea tronului. Musa persecutatŭ de frate-seu Solimanŭ, fugi la Mircea în România, care lŭ luă suptŭ protecțiunea sa, strînse o armată numeroasă suptŭ comandulŭ lui Danŭ, nepotulŭ seu de frate, și o trâmise în Turcia. După mai multe bătălie cu succesŭ variatŭ, Musa învinse pre Solimanŭ, și se su pre tronulŭ Sultanilorŭ. Mircea vedându acumŭ pre amiculŭ seu imperatoriŭ turcescŭ, se cređŭ securŭ încontra Ungurilorŭ; ellŭ încheiă în a. R. 2164 (p. Chr. 1411) unŭ tractatŭ nouŭ cu Vladislaŭ regele Poloniei încontra lui Sigismundŭ, în care se vorbesce și de o încuscriere între acesti doi principii*). Assémine făcŭ și Alessandru

*) Veđi Magazinŭ istoricŭ Tomŭ I. pagina 340.

domnulă Moldaviei, totă în acellă ană, dândă totă de o dată lui Vladislaă ună împrumută de 100 ruble saă taleră de argintă, pentru care Vladislaă îi împreună Sc-natinulă, Columeia și tótă Pocuția*).

II.

Tractatulă secretă încontra Moldaviei.

Sigismundă se împăcă cu Vladislaă, și în ună tractată, secretă din 15 Martiă a. R. 2165 (p. Clr 1412) se învoi cu dînsulă: „Ca domnulă Moldaviei se dea adju-toriă lui Sigismundă cu tótă puterea sa, cândă acesta va avé bătaliă cu Turciă; decă n'ar veni saă fiindă mor-bosă n'ar trămitte armata sa, atunci ambii regi (Sigis-mundă și Vladislaă) se irrumpă cu puterea în Moldavia se scótă pre domă și se împartă țerra între sene, așiă ca Vladislaă se iea partea de cōtră Podolia cu Jassi și cetatea Albă, érá Sigismundă partea de cōtră Trasilva-nia cu Bărladulă și Chillia. Dară decă domnulă Molda-viei ar împlini acelle condițiuni, atunci țerra se remână suptă dînsulă, chiară și în casulă cândă unulă dintre regi ar murî. Dară preste cincă anni se se cerceteđe și se se determine la care regătă, la Ungaria saă la Po-loaia, se vină acéstă țerră**). — Mișellulă de Vladislaă făcū aici cu lătrunele de Sigismundă o blăstemățiă care merită a fi însemnată în istoriă cu coloră négre; ea nu avū în adeverū neci o urmare pentru principatulă Mol-daviei, înse dede essemplu ce se se facă mai târđiū cu re-gatulă Polouiei. Perfidia nu remâne nebătută de đeu. Ce putere mare, ce mură tare nu eră atunci se se în-

*) Martius de origine et rebus gestis Polonorum libro XVII, pagina 278, et Engel's Geschichte der Moldau pag. 116.

***) Dogiel Cod. dipl regni Poloniae Tom I. pagina 46.

temeieđie în resăritulă Europei, decă fiă-care dintre acesti principĭ, Sigismundŭ, Vladislău, Alessandru și Mircea, arŭ fi lucrătŭ cu sinceritate, și în locŭ de a înșellă unii pre alții, s'arŭ fi pusŭ cu ڑuteri unite se scôtă pre Turci din Europa, și se facă se înflorăscă statele lorŭ respective ?

III.

Mórtea lui Mircea cellŭ mare.

Musa amiculŭ lui Mircea nu șeđŭ multŭ pre tronulŭ sultanilovŭ ; unŭ frate allŭ seŭ Machomede veni încontra lui, illŭ bătŭ și lŭ uccise (a. R. 2166; p. Chr. 1413), după aceea începŭ se facă preparative se trecă în Dacia și se pedepsăscă pre Mircea pentru ajutoriulŭ ce dedesse fratelui seŭ Musa. În a. R. 2169 (p. Chr. 1416) trecură Turcii Dunăria, predară si devăstară țerra, luară Giurgiulŭ și Turnulŭ de lóngă gura Oltului (*minor Nicopolis*), întăriră aceste locuri cu fortificațiuni, și asșeđiară într'însele preșeđie militare. Romănii încercară îndeșertŭ se i scôtă afară din țerră, înse fură frânți de puterea cea preponderătoriă a Turcilorŭ, și nu le remase altŭ ceva de câtŭ saŭ se moră saŭ se pėrdă libertatea. Mircea determină se plătăscă unŭ tributŭ și se mântuiă vieția națiunei selle. Sultanulŭ se arretă destullŭ de generosŭ cerėndŭ numai 300 de lei și unŭ fiu allŭ principelui dreptŭ ostaticŭ. După acéstă catastrofă Mircea nu domni mai multŭ de trei ani, și muri plinŭ de ڑille, a. R. 2172 (p. Chr. 1419). Ellŭ fu unŭ omŭ mare în tóte respectele, înse împregiurările celle grele, și mai allessŭ perfidia lui Sigismundŭ, nu lŭ iertară se și închidă ochii mulțiănnitŭ. Ellŭ întrodusse

multe și mari reforme în administrațiunea țerei, organiză o armată regulată, formă o miliție stabile, pentru întăia oră în totă Europa, edifică monasteriul de la Coșia și de la Codména, mută reședinția de la Argeșiu la Tîrgovestei. și făcù curtea domnescă de la Bucuresci, împărțindu-și tîmpulù așia, încătù vara ședeă în Tîrgovestei, érá iérna în Bucuresci.

IV.

Danù III. Moldaviî la Marienburgù.

După mórtea lui Mircea cellù mare se născù o revoluțiune însemnată în istoria Daciei din cauza succesiunii. Mircea avusse mai mulți fii naturali; din familia fratelui seù Danù, precumù și din a lui Bassarabă, trăia mai mulți fii și nepoți cu autoritate la Români. Toți acestia pretindea a urmà în principatù, și fiă-care avea partita sa între boiariî țerei. Mircea II, fiulù lui Mircea I, bătù pre Vladù Bassarabă, inse Danù III (nepotulù cellù valinte allù lui Mircea I, din fratele seù Danù II) se scullâ încontra lui, érá neputêndu lù resturnà chiâmâ pre Turciî ntr'adjutoriù. Mircea II allergâ la Unguri. Acestia perdurâ bătălia, Stefanù de Losonții, căpitanulù lorù și Mircea II cădură în mișloculù luptei. a. R. 2173 (p. Chr. 1420).

Danù III învingătoriù încurge cu Turci în Trasilvania, bate Brasiovulù, prinde pre totù magistratulù săsescù și lù duce cu sene. De altă parte Turciî bătù la Sargeșii pre Nicola ducele Trasilvaniei, devastă ținutulù Orestiei, prédă cctatea și se retragù încărcați de spolie. In primăvara a. R. 2174 (p. Chr. 1421) éráși întră în Trasilvania și devastă țerra Birsei In 4 Juniù Sigsi-

mundū vine la Săbeșiū și provócă țerra la arme: „dintre fiă-carī doi nobilī unulū, și dintre fiă-carī dece țerranī unulū se se inarmeđie spre apperarea țerreī. Inse Turciī se retragū. Machomede móre la Adrianopoli în a. R. 2175 (p. Chr. 1422)

Pre cândū curgea aceste confussiuņi în România și în Trasilvania, Alessandru domnulū Moldaviei continuă a lucră pentru înflorirea principatului seū. După mórtea lui Mircea ellū încheiă cu Vladislaū unū tractatū de apperare commune încontra ambițiosului de Sigismundū saū mai bine renouī tractatulū cellū încheiatū cu optū annī de đille mai înainte. Dară și de acéstă dată regiī se împăcară la Cassovia. Murindū soția cea dintâiū a lui Alessandru, ellū se însură de a dóua óră la a. R. 2174 (p. Chr. 1421) și luă pre Rinalgala sora lui Vladislaū Fiindū că din căsătoria dintâiī remaseră copii, așiā la contractulū acesta de căsătoria se invol espresse și Elia, fiulū cellū mai mare, ca principessa se possédă pre viețiā Seretulū și Roscovițiulū cu tóte veniturile, și se capete o pensiuņe de 600 galbinī.

Cândū Vladislaū avū resbellū cu căllariī prussianī la a. R. 2176 (p. Chr. 1423), Alessandru 'i trāmise 400 de căllariī romāniī într'adjutoriī, la Marienburgū. Cu acéstă ocasiuņe Romāniī dederă o probă de tactică militariā demnă de însemnatū. „Pre cândū Romāniī cullegea prada suptū cetate, căllariī teutoniciī essū cu mare mulțime din castellū și se repedū asupra lorū. Romāniī se retragū în pădurea vecină, acolo sarū de pre cai giosū, și se punū la apperare între arboriī ecī deși, după modulū lorū cellū usitatū în bătăliā. Sarū și Teutonii ca se i scótă afară din ascunseturele lorū, precumū cugetă ei; inse îndată se vedū accoperiți de o plóiā de

săgeți; cei dinainte cadu morți sau prinși, cei din urmă scapă cu fuga, înse și în fugă fură tare frecățî de Româniî cari î persecută cu violențiă. În urmă Româniî iaă préda și se întorcă cu prinșiî în castrele loră**).

V.

Radu Calbulă încontra lui Dană III.

În turburările ce se născusseră în imperiul turcesc după mórtea lui Machomede, fiulă seă Mustafa fiindă persecutată de frate-seă Amurată II, fugi la Dană III domnulă României (a. R. 2176; p. Chr. 1423); înse înainte de a trece Dunăria se prinse și se suggrumă de ómenii lui Amurată. Acestă sultană inimică lui Dană III, trãmise în a. R. 2177 (p. Chr. 1424) pré Radu Calbulă cu óste turcéscă în România. Dană se tină, cu tóte acestea mai pre urmă se veșu redussă la necesitate de a rugă pre Sigismundă pentru adjutoriă. Acesta fiindă ocupată în Boiemia scrisse lui Vladislău se trãmită osti în Moldavia și se provóce și pre Alessandru după tratatulă încheiată între dînșiî, spre a bate pre Turci, căcã ellă va veni în scurtă tãmpă. Vladislău trãmise 5000 de căllari nobili din Russia meridionale cu căpitanulă Cobileniă, cari trecëndă prin Moldavia puseră castrele la Brăilla unde se adunară și Româniî suptă arme, și așteptară dóue luni de çille de deșertă; după aceea auđindă că Sigismundă e împedecată prin çerțile cu Boiemiî, se întórseră a casă**). — Còtră finitulă annulă Sigismundă vine în Trasilvania, stringe óste și trãmite cu dinsa pra Joanne Marotă în România, care bate pre

*) Mart. Cromerus de orig. et rebus gest. Polonor. libro XIX. pag. 290:

***) Mart. Cromerus de orig. et rebus gest. Polonor. libro XIX. pag. 293.

Turci și pre Radu; érá în primăvara a. R. 2180 (p. Chr. 1427) întră ellū însuși în țerră, și restabilī pre Danū III în principatū; inse în anulū următorū Sigismundū perdū bătălia în Serbia, și puçinū lipsī de nu perdū și vicțīa în Dunăriă. In anulū R. 2182 (p. Chr. 1429) se adunară Sigismndū, Vladislaū, și Vitoldū la Luscu în Polonia, unde între celledalte tractate ce făcură, propuse Sigismundū împărțīrea Moldaviei și scótorea lui Alessandru, dicēndū că acesta n'a voitū se lū adjute încontra Turcilorū. Vladislaū arretă că acestū pretestū n'are locū; fiindū că Alessandru l'a asteptatū cu óstea sa și cu Poloniī dimpreună, dóuc lunī de țille la Brăilla indeșertū*).

VI.

Vladū III Draculū.

Mircea I între ceialți fii naturali ai seī, avusse pre unū Vladū III, care crescusse la curtea lui Sigismundū, după aceea fugisse la Constantinopoli unde serviă cu mai mulți junī romāni în miliția prétoriană a lui Manuele Paleologū. Manuele muri în anulū R. 2178 (p. Chr. 1425), și în loculū lui urmā Joanne VI Paleologu. Vladū continuă a servi și suptū acestū nouū imperatoriū în tēmpū de cincī anni de țille. In anulū R. 2183 (p. Chr. 1430) luă cu sene pre soçiī seī, și trecēndū în Romānia occupā unū castellū și de acollo rescullā tótă țerra încontra lui Danū III. Acesta căđū prinsū în bătăliă, și apoi se uccise din ordinea lui Vladū. Inse Amuratū trāmise érá pre Radu Calbulū cu Turci în țerră.

*) Joannes Dlugossius His. Pol. libro XI. ad annum 1429,

Vladü bätü și pre acestia și tăiă pre Radu. Sigismundü trämise lui Vladü dóue stégurî cu crucî și *ordinea dracneluî*, de unde apoi Vladü căpetâ numele de Draculü. — Domnulü acesta se întitulâ ca și tatâ-seü Duce allü Făgărașiului și allü Amnașiului, și donâ în a. R. 2185 (p. Chr. 1432) frațilorü Stefanü și Romanü mai multe sate în țerra Oltului. — In acestü annü (a. R. 2185; p. Chr. 1432) Vladü bätü pre căllariî teutonici din Severinü și î allungâ din castellü, apoi pre la Santü-Giorgiü irrupse în țerra Birsei predâ Brașovulü devastâ țerra Secuilorü și scaunulü Rupelorü (Cohalmuluî), prinse mulțime de Sassi și î dede Turcilorü in sevirtute

VII.

Mórtea lui Alessandru cellü bunü.

In Lituania mörise ducele Vitoldü la annulü R. 2183 (p. Chr. 1430). Suidrigillü successorilü lui dechiără rebellü lui Vladislaü regelü Poloniei, fiindü că acestea voia se î răpescă Podolia. Alessandru domnulü Moldaviei se unî cu Suidrigillü vecinulü seü; érá Vladislaü scullâ pre Tătari asupra Lituanilorü și a Românilorü. Alessandru luâ castellele Gallițiulü și Cameniția și le predâ de tóte averile; inse cândü erâ se se întórcă inapoi, illü impressurarâ Tătariî și Poloniî, băturâ pre Români și le luară spoliele. Alessandru scăpâ cu mare nevoiâ preste Dunastru in Moldavia, după aceea murî de meróre n a. R. 2185 (p. Chr. 1432). — Alessandru fu unulü dintre cei mai bunî principî ai Românilorü, înțeleptü, dreptü, ánimosü, amatorilü de sciinție, inse avü amicü pre Vladislaü care lü vëndü lui Sigismundü. Acéstâ faptâ descoperindu-o ellü mai iu urmâ, se unî cu Suidri-

gillü, érá regele Polonicéi illü încurcă cu Tătarii și i amări viéția. Posteritatea i dede numele de Alessandru cellü bunü. Ellü făcù mai multe institute folositóre și pictóse, înființiá scóle și o academiá de sciințiá, edificá monasteriele de la Bistertiá și Moldavia, episcopiele de la Romonü și de la Rădăuți, și metropolia de la Suciava. Imperatoriulü Joanne Paleologu i dede numele de Βασιλεὺς, ponteficele romanü numiá țerra lui *Regnum Moldaviae*. — Suptü domnia lui Alessandru veniră Armenii și Țiganiî în țerrá.

VIII.

Elia și Stefanü.

Alessandru cellü bunü lăssá doi fiî legitimi, pre Elia și pre Stefanü, și mai mulți fiî naturali. Elia luasse în căsătoriá pre Maria sora Sofiei consortiî lui Vladisláu regelü Polonicéi. Inse o mare parte de boiarî, precumü și dómna Ringala se dechiárará pentru Stefanü, care erá mai desceptü și mai ánimosü. Elia înneacă pre vitriga Ringalá, Stefanü fugi la Vladü Dracu în România, de unde se íptorse cu adjutoriü și resturná pre Elia. Acesta fugi în Polonia la cumnatu-seü Vladisláu, de la care cerü adjutoriü în contra frate-seü. Causa acésta se luá la desbatere în adunarea generale de la Népolemicia, și se decise în favórea lui Stefanü. Vladisláu dede lui Stefanü țerra Cherson și Niemirovulü, și territoriulü dintre Scatinü și Sepenicü, de la riulü Polocinü pino la Dunastru. Lui Elia se dederá possessiuni și venituri în Polonia suptü condițiunea se nu se mai mestece în lucrurile Moldaviei. Cu tóte acestea ellü nu se mulțiánni, cî încercá se între în țerrá, inse fu bătutü la

Dormănesci, în septemăna albă, a. R. 2187 (p. Chr. 1434). După ce scăpă în Polonia, Elia voindu să stringă ostii și a doua oră spre a irrumpe în Moldavia, fu prinsu și închisū la Sirradia, împreună cu consórtea sa Maria și cu copiii.

Stefanū bătū în acestū annū și pre tătari cari voia se prade Podolia și Russia, și câstigă prin acésta mare creditū la Vladislău.

În 31 Maiū a. R. 2187 (p. Chr. 1434) murī Vladislău II, fiulū aceluia, supțu tutela reginei Sofie. Regina acésta propuse în anulū următorū dietei de la Sirradia se dimittă de prinsóre pre Elia cumnatulū ei. Dieta luândū în considerațiune caracterulū și pozițiunea lui Stefanū, care apperă cu energiă țerra în contra Turcilorū și a Tătarilorū, ba chiarū, și în contra Lituanilorū, pre cari i bătuse de currëndū la Braclovū, le luasse castellulū și cetatea, și le dedesse în mânile regelui, — nu cutediă se se determine pentru dimissiunea lui Elia. După ce se desfăcū dieta, Elia încercă se se adjute ellū însuși, înșellă pre veghiătciiulū seū, Petru Sofroneșii, și fugi în Moldavia, unde rescullă pre boiarii malcontenți în contra lui Stefanū, și turburā țerra. După mai multe bătălie crunte frații se învoiră între sene, ca Stefanū se țină cetatea Albă și porturile de la marca Négră, apoi Tighina, Chillia, Oblucința; érá Elia Hotinulū, Suciava, Jassii, Bărladulū, Hussii, Tecuci, etc. După acésta învoire Elia se dusse la Vladislău II care venisse la Lembergū, și se închină lui, promittëndū credința și adjutoriū în contra tuturor inamicilorū. Vladislău lū sărută, soțiilorū lui le dede mâna, și impuse lui Elia unū tributū de 200 de carre de usoni (pesci), 100 de cai, 400

de camace (țeseture de metasse roșă) și 400 de boi pentru bucătăria regelui. Din partea regelui se assecurată lui Elia castellul Gallii de cumă-va s'ar întem- plă se se scôtă din domniă. Mișellul de Elia merse și mai departe, ellu dede lui Vladislaū țerra Sepenicului cu castellele Hotinū, Ceninū, Chmielovū, spre resărci- rarea damnelorū făcute de tată-seū Alessandru în ținu- tulū Columeiē și allū Senatinului, îndetorindu-se de a restitul și actele asupra locurilor acestora.

IX.

Revoluțiune în Trasilvania.

Pre tēmpulū acesta în Trasilvania se întem- plă o re- voluțiune însemnată în contra feudalismului. Acéstă sis- temă barbară îndrussă în Ungaria și în Dacia cisal- pină de pre tēmpurile regilorū din familia arpadiană; făcuse din țerranii liberī cu possessiunile lorū cele e- ređite de la moși de la strămoși, servī ai ștatului, servī ai bisericeī și servī ai nobililorū particulari, cari eră di- rectoriī lorū în pace și conductoriī în resbellū. Regele Ladovicū și Sigismundū dederă mai multe ordinațiunī în respectulū acesta făcură țerranilorū diverse ușiurări, înse appesările mergea crescēndū din ȓi în ȓi, a- șiă în cātū țerranii debea se considerē de o fa- vorē libertatea de a și putē părăssi casa și moșia, și de a și cātū altă subsistențiă. Aceste nedreptăți din partea nobililorū atțițiară pre țerranii, cari încercară în mai multe rōnduri a rumpe catenele servituțiī. Cu op- pressiunile feudali se uniră și cele religiōse și cele na- ționali, pīno cāndū cu încetulū se desvoltă o opposițiune între Romāni și collocaitorī de altū sānge și de alte secte. Ina R. 2187 (p. Chr. 1434) Romāniī din țerra

Oltului se scullară în contra Sassilor, și turburară totu împregiurulu, mai allessu țerra Bîrsei. In a. R. 2188 (p. Chr. 1435) cându intrară Turcii în țerră, ducele Ladislūu Ciacū nu putu se redice pre țerranī în contra acestora, căcī acerbitatea lorū erà mai mare în contra nobililorū de câtū în contra Turcilorū. In a. R. 2189 (p. Chr. 1436) oppressiunile episcopului catolicū Giorgiū Lepes dederă occasione la o rescullare generale. Acestū episcopū se învoisse cu nobiliī și cu alți Trasilvanī, ca decimele cari i se cădea după legile de atunci în natură, se i se plătescă în banī. Acestă plătire nu s'a respunsū de cōtră uniī, și episcopulū se simți indemnatū ca se pedepséscă pre debitorī cu interdictū ecclesiasticū (opprire de la communiunea cu misteriele bisericeī). Essindū deșerte aceste mēssurī, episcopulū allergā la adjutoriulū regelui. Sigismundū ordinā ca ómenii sē respundă decima episcopului, ammenințiāndu-ī că decă nu vorū respectā punițiunile bisericescī dictate de episcopū, atunci se vorū pedepsi de guvernū cu punițiunī pecuniarie.

X.

Universitatea Romānilorū și a Ungurilorū.

Romāniī și Unguriī preste cari veniā acelle punițiunī, nu se mulțiānniră, cī appucară armele suptū commāndulū lui Paulū Magnu și Ladu Fărcașiū. După cererca lorū monasteriulū de la Clușiū le formulā plāngerea în terminī acestia: Universitatea Ungurilorū și a Romānilorū se plānge că episcopulū catolicū nevoindū se și iee decima care i se cădea în monetă mică, în cursū de trei anī, s'a acumulatū acea summă, și acumū o cere

în monetă mare, și prin interdictă ecclesiastică; mai încollo, că ómenii cari locuescú în possessiuni nobilitarie s'aú appessatú cu totulú și s'aú redussú la starea de servi, ca și cumú arú fi nesce ómení cumperați; nobilii nu i lassá se se mute în alte locuri nici chiarú despoiați de tóte averile lorú; ei le aú rápitú tóte drepturile și i aú îngreuiatú cu sarciní mai grele de câtú crucea, cari nu le mai potú purtá. — Nobilii cari se plánsená pino acumú în commune cu țerranii în contra oppressiunilorú clerului, vėđéndú că interesele lorú se despartú de alle țerranilorú, — și că acesti din urmă simțirá destullú de bine, că despotismulú e despotismú, oppressiunca e oppressiune, viná de la ce prersóne va veni clerice saú laice, — se desfácurá de densii, și voindú se se assecuređie în contra naturei celei revoltate în pepturile țerranilorú, se împácará cu episcopulú, și chiámará pre Secuii și pre Sassi într'adjutoriú, și formará o unire de apperare commune în contra inamicilorú esternii și internii (adecá a țerranilorú), 17 Septembre 1437.

Țerranii nu se întimidará de locú prin acéstá conjurațiune a assuprătorilorú, ci se adunará în comitatulú Salnicului, la satulú Pretulú de giosú, și cerurá se li se facá dreptate, căci altáminte și o vorú face cu putere — Se adunará și nobilii cu ducele lorú și cu comiții Secuilorú; vinú la arme améndoué partitele, mulți cadú și de o parte și de alta. În fine începú a negoțiá, și în 6 Ottobre a. R. 2190 (p. Chr. 1437) se invoiescú între senc: „Nobilii și țerranii se trámittá deputați la rege, și pino va veni respunsulú, țerranii se dea nobililorú celle trei donurí la ȓille mari, cari s'aú usitatú a se da mai înainte, și se plátescá unú florinte saú o

giumătate, după natura sesiuneî și numărul vitelor, și se lucreșie o ȝi pre annū la nobilī, cândū le va plăcé acestora, și se caute de facerea morilorū; apoi se aibă voiă liberă de a se mută, plătindu-șī terraticulū și debitoriele. Nobilele care va călcă aceste legī se se pedepsescă de cōtră ducele țerreî cu pedepsă cuvenită unū călcătoriū de jurământū, érá țerranulū care nu le va observă, se se pedepsescă de nobilele seū cu luarea tuturor averilorū selle.“ — Décă merseră acestī deputașī la Sigismundū, și decă mergerea lorū avū ver'unū rezultatū, nu se scie; Sigismundū eră atunci în Boiemia, și pușinū după aceea (în luna lui Decembre) murī în Moravia.

XI.

Conjurașionea în cōtra Romānilorū.

Dară foculū cellū accoperitū prin aceste condișionī de pace, se apprinse érašī în ținutulū Clușiuului și allū Sămășiuului de giosū; precumū și în ținutulū Nirului suptū conducerea unū Martinū. — Antoniū Magnū conductorulū țerranilorū trasilvanī se prinse la Monasteriulū de lōngă Clușiu, și se tăiă în bucășī; noue soșī ai lui se înșepară pre deallū dinaintea Turdeî. Dară în fine chiarū nobilī devăștară Aiudulū în 15 Decembre a. R. 2190 (p. Chr. 1437), din cauza întêmplărilorū memorate. Dară și după ce se ucciseră acelle capete alle rescōlleî, nu încetară țerranī de a continuă fapta începută. Nobilī adusseră adjutorie din Ungaria, bătură pre țerranī la Clușiu, și luară cetatea cu puterea în 9 Januariū 1438, și scriseră Sassilorū se vină și ei într'adjutoriū; apoi făcură adunare generale la Turda, în care nobilī, Secuii și Sassii se uniră a două oră cu tōtă solennitatea

în contra tuturor inamicilor ei esteri și interni, și espresse în contra țerranilor. — *Turda în serbătorea sântei Dorotei a. Chr. 1438 (6 Februarü)*. Dară nici această conjurațiune a oppressorilor nu fu în stare de a înfrică pre țerrani, ei nu se stêmperară pîno ce regele Albertü de Austria (generele lui Sigismundü, care urmasc în regatü după mörtea șocrului seü), dede unü decretü, ca țerranii plätindu-și detoriele lorü cötră nobili, se se pötă mutä în veri-ce locü și în veri-ce tîmpü le va plăcé. Nobili se mulțiännirä cu această dispozițiune, dară mai greü se arretä episcopulü Giorgiü Lepes, care fusse causa acestorü turburări. Acesta nu voiä de locü se deä țerranilorü voiä de a se mutä, pîno ce nu se admonä aspru de regele Albertü, și pîno cândü ducele țerrei Dionisiü Losonjiü prin ammenințiarü seriöse lü redusse la ascultare în a. R. 2192 (p. Chr. 1439).

XII.

Sinodulü Florentinü.

Pre cândü curgea aceste revoluțiuni în Dacia, pontificele romanü Eugeniü IV se adoperä cu töte puterile se restabiléscä unirea bisericei resăritane cu cea appusanä, și se întărăscä catolicismulü. Pre la a. R. 2189 (p. Chr. 1436) se aflä în România unü episcopü catolicü de Milcovü, cu numele Gregoriü, la care scrisse Eugeniü ca se lucreție cu tötä diligenția pentru reunirea bisericei. În Moldavia principessa Maria, consörtea lui Elia, contribuä multü spre lățirea catolicismului. Eugeniü allü IV voi se ordineție în a. R. 2191 (p. Chr. 1438) unü inquisitoriü în principatele române asupra ereticilorü. Ia a. R. 2192 (p. Chr. 1439), Februarü 9

deschise sinodul la Florența, la care merse și Damianul metropolitul Moldaviei, împreună cu patriarhul Josefu și cu imperatoriul Joane Paleologu, și sub scrisse unirea bisericeii*). Inse Marcu de la Efesul se oppuse, și prin acesta nimicil totul effectul unirei. In Moldavia călugărul Teoctistul produsse o reacțiune asiă de mare în contra latinilor, în cătă Români arseră tôte cărțile scrisse cu litere latine. In România episcopul de la Mîlcovul, Gregoriul, după încheierea sinodului la a. R. 2195 (p. Chr. 1442) se scôsse din țerră, și trecendul în Ungaria, petrecul acolo, precumul se pare pîno la a. R. 2199 (p. Chr. 1446).

XIII.

Joane Corvinul.

Pre tîmpurile acestea se află în regatul Ungariei, unul Românul estraordinariul, Joane Corvinul, allul căruia tatul Voicu, fiulul lui Serbanul, căpetasse de la Sigismundul (p. Chr. 1409) pentru meritele selle castellanul Uniădora, și cu acesta, supranumele de Uniade**). Prin faptelle celle eroice Joane Corvinul se înalțasse de la militariul comunel pîno la gradulul de duce supremul. De acul înainte istoria omului acestuia face parte a istoriei universale. — In anulul R. 2191 (p. Chr. 1438) pre căndul Joane Corvinul eral ocupatul în Serbia cu apperarea Singidunului și a rîpei Dunării, Meget-passiă trecul prin România în Trasilvania, și impressură Săbiuulul, și neputendul-lul luă, devăstă totul ținutulul pîno la Săbeșul, a-

*) Michael Le Quien in oriente christiano Tomo I, Pag. 1253.

**) Diploma Sigismundi, datum in Visseg ad in festo beati Lucac Evangelistae, anno Domini MCDIX. Fejer cod dipl. Tomo X, vol. 8. Nro 252.

poi se întorse cōtră Braşiovū, arse mai multe sate și chiarū suburbiele Braşiovuluī. Ducele Trasilvaniei Dionisiū Losonțiū, strinse armată și allergă după dînșii, cu tōte acestea Turciī dusseră cu sene la 70,000 de prinși, și prin România trecură Dunăria în Turcia. La acēstă expedițiune se țice că ar fi luatū parte și Vladū Dracu domnulū României, care cu patru annī mai înainte promisese lui Amuratū, că lū va duce cu ostile în Germania și Russia. Acestū domnū începū de a aci înainte a domni tirannese în țerră, și persecutā familia lui Danū. Trei frați: Danū, Vladū și Mansillū de Areșiū fugiră în Trasilvania de frica lui Vladū. Cellū din urmă se căsătorī cu Marina, sora lui Joanne Corvinū, de aci se născură mari inimiție între Vladū și Corvinū, cari avură urmări fōrte funeste. — In a. R. 2193 (p Chr. 1440) Vladū se dusse la curtea lui Amuratū spre a lū complimentā. Vezirulū Endulach illū accusā inaintea sultanului, și lū arruncară la închisōre în Callipoli. Vladū se liberā dândū ostatici pre doi fii ai sei, cari fură dusși la Nimfen în Asia. Intorcēndu-se acasă Vladū (care erā și domnū allū Făgărașuluī), dede unū plebanū din Têrgu-Vestei abația de la Cârția.

XIV.

Batalia de la Varna.

Joanne Corvinū se numisse duce allū Trasilvaniei și banū allū Severinuluī. Prin stăruințele acestuia, după mōrtea lui Albertū de Austria, se chiāmă la tronulū Ungariei Vladislău II, regele Poloniei în a. R. 2193

(p. Chr. 1440).*) Turcii veniră cu mare putere la Singidannă, înse ei fură frânți de Joanne Corvină și de Nicóla de Villacă, a. R. 2194 (p. Chr. 1441). Dară în anulă următoriu, întră Meget-passia érá prin România în Trasilvania cu nenumerată mulțime de Turci. Joanne Corvină se află atunci la Alba-Julia; ellă le esși înainte cu episcopulă Giorgiă Lepes la sânt' Imbru, 18 Martiă, înse fu bătută, episcopulă cădă, spellându și în sângé peccatele commisse în contra țerraniloră. Corvină nu perdă ânima, ci strinse armată nouă, și încă în aceeași lună attacă pre Turci cu atâta putere, în câtă uccise la 15,000 de păgână între cariși pre Meget-passia împreună cu fiulă lui; le luă tótă prada și tóte sarcinele, liberă pre toți prinși și curăți țerra de Turci. Sultanală Amurată turbată de resbunare trămise atunci pre Șabatină cu 80,000 de Turci în Trasilvania spre a repară perderea pățită suptă Meget-passia; fuse Corvină frânse și pre acestia la Pórta de ferră, și i respinse. După aceste calamitățî Amurată se appucă se facă preparative gigantice în contra crestiniloră, dară Corvină nu i dede tēmpă. Ellă plecă cu Vladislău în anulă R. 2196 (p. Chr. 1443) prin Moesia, luă Sardica și Naissulă, repurtă mai multe victorie și prinse pre Cambei. Appropriarea iernei făcū se se retragă în Temišiana, unde fortifică cetatea. În a. R. 2197 (p. Chr. 1444) se făcū pace cu Turciă pre 10 anni. Inse împatoriulă

*) In dieta din 9 Martiă 1440, fiindă vorba despre invoirea între Ungur și Poloni, cară venia acumă suptă ună rege, propuse regina Elisabeta (vei duva lui Albertă și spunsa lui Vladislău): Ut Hungari sponte sua et bona fide antiquarent omnem actionem et jus, quod aut in Russia, aut in Podolia, aut in Valachia se habere credērent. *Callimachus de rebus gestis Vladislai.*

Joanne Paleologu, famosul principe allu Epirulu, Giorgiu Castriotu Scanderbei, ponteficele romanu, si magnatii cei adunati la Segedinu determinară pre Vladislău se rumpă pacea. Regele plecă cu armata din Temişiana prin Moesia; Joanne Corvinu trecu prin România fără nici o disciplină, făcu multă stricăţiune ţerrei, si supperă forţe pre Vladu. Amendoune corpurile se uniră la Nicopoli. Acollo se dusse si Vladu domnulă României, si vedëndu óstea cea mică a Unguriloru, desvătul pre rege de la acéstă interprindere temerariă, inse neputëndu-lu înduplecă, îi dede 4000 de căllari români suptu commândulă fiului seü Vladu. Armata înaintă pino la Varna (vechiulă Odessă). Cându auđi Amuratū de acésta, plecă diu Asia intru întêmpinarea lorū cu o putere cu multū mai mare. Bătălia se incepu în 10 Novembre a. R. 2197 (p. Chr. 1444) si ţinu pino séra. ba se confină si în ziua următóriă: în ziua dintăiū fortuna surprise armelorū crestine, dară a dóua, de si Corvinu făcu totū ce póte mintea, ánima si braçialū omenescu, fu fatale pentru dinşii; Vladislău căđu în acea şi sângerósă. Corvinu cu Româniū fugi spre Dunăriă; cându adjunse în România, Vladu în desperăţiunea că nu sciă ce se făcusse cu fiu-seü, illū prinse. dară puçinū după aceea venindū si fiu-seü, illū dimise si lū petrecu cu ónore pino la Braşiovū. Cându se arretă Corvinu în Ungaria, află ţerra în cea mai mare consternaţiune, prezenţia lui însufflă ánimă ómenilorū. Dară ellū însuşi supperatū pre Vladu pentru ruşinea ce i făcusse în anulū trecutū, strinse armatā, si împreună cu cumnatu-seü Danū IV, plecā în România la a. R. 2198 (p. Chr. 1445). si bătū pre Vladu. Acesta se retrasse la munţi. érá Turciū fură şi-

nuți în respectă prin flota ponteficale care adjunsesse la Nicopoli. Pre cândă Corvină (în luna lui Maiă a. R. 2199; p. Chr. 1446) ținea dietă la Pesta (în care ellă se allese guvernatoriă allă regatului pino cândă va cresce Ladislaă IV, cu supranumele Postumulă), Vladă irrupse în Trasilvania, și predândă țerra dusse la 400 de ómenī în servitute.

XV.

Petru Dănuulă Moldaviei.

În Moldavia încă prorupse discordia între fații domni, Elia și Stefană, la anulă R. 2197 (p. Chr. 1444), Stefană prinse pre Elia și i scósse ochiă, din care causă acesta murī preste ună annă de țille. Dómna Maria (consórtea lui Elia) fugi în Polonia incređindă castellele Hotină, Cherson și Chmielovă palatinulă Petru Odovașă. Stefană provocată de Dană IV spre a i da adjutoriă în contra lui Vladă III, întră în România. De altă parte Corvină plecă din Trasilvania, și luară pre Vladă între dóue focuri, (luna lui Juliă a. R. 2199; p. Chr. 1446). Vladă căđu în mânilé lui Dană, care lă tăiă dimpreună cu fiu-seă în miđiloculă Têrgu-Vestei. După acésta se incheiă tractată de pace între Stefană, Dană și Corvină. Céi doi dintăiă se cuscriă între sene, dândă Dană pre fiă-sa după Petru fiulă lui Stefană. La a. R. 2200 (p. Chr. 1447) Stefană incheiă legământă cu Casemiră ducele Lituaniei, dară nu se pută bucură lungă timpă de fólósele acestoră legătură amicali, fiindă că se ucisse de Romană, fiulă lui Elia. Atunci Petru, fiulă lui Stefană fugi la Corvină în Ungaria, de la care se întórse cu adjutoriă de osti, și scósse din scaună pre ve-

ru seü Romanü. Acesta fugi în Polonia și rugă pre Casemirü de adjutoriü. Casemirü strînse armată spre a invade Moldavia, înse înainte de a adjuge în Podolia illü întêmpinâ Maria cu fiulü ei cellü mai tênărü, Alesandru, însoțită de 200 căllari Moldavi, și i spuse că fiu-seü Romanü a peritü de veninü (în 2 Juliü a. R. 2201; p. Chr. 1448), și că ea a fugitü ca se nu pațią assémine. Casemirü dede dómnei Mariei castellulü Colu-meia, érá ellü se dusse la Cameniția, și de acollo învitâ pre Petru se vinâ se depunâ jurâmêntulü de credințią, și totü de odatâ se dea afarâ pre principele Michaele, fiulü lui Sigismundü ducele Lituaniei, care persecutatü de regele Poloniei scâpasse la domnulü Moldaviei. Petru respunse că acéstâ cerere nu se unesce neci cu demnitatea regelui, nici cu dreptulü de ospitalitate, ci totü ce póte ellü se facâ, este se trãmitâ pre principele afarâ din țerra sa, unde va voi ellü se se ducâ. Casemirü nu putü asteptâ pre Petru la Cameniția, fiindü că lü chiâmâ affareri în Lituania, érá Michaele se dusse la Tãtari în fruntea cărorâ întrâ în Podolia și făcü multe stricãțiuni Polonilorü. Cândü înțellesse Casemirü despre acestea, se turburâ fórte asupra lui Petru, și încheiâ legãmântü cu chanulü tãtãrescü în contra lui. Regiü Poloniei erâ superbü pino la insolențią, înse flaccü preste messurâ, și neputêndu-se ținé cu puterea, allergâ pururea la intrigâ.

XVI.

Batalia II din câmpulü Merlei. -- Bogdanu II bâte pre Poloni.

În România pacea încâ nu ținü lungü timpü, că-cü îndată la a. R. 2200 (p. Chr. 1447) veni Vladü, fiulü

lui Vladu Dracu, cu Turci în țerră, înse Danu IV illu bătù și lù respinse preste Dunăriă inderetù.

La anulù R. 2201 (p. Chr. 1448) decretâ Corvinu se resbune cladea de la Varna, și în înțellegere cu Danu IV, de la care veniră 8000 de căllari într'adjutoriù, plecâ în Serbia. În câmpulù Merlelorù întelni armata lui Amuratù cea compusă din 80,000 de Turci. Români formară aripa stângă a armatei crestine. În 18 Octombre se făcù bătălia cea memorabile, în care perdură éráși crestini. Români veșindù că fortuna părâsise armele lorù, se plecară lui Amuratù. Acesta le promise iertare, înse mai pre urmă i impressurâ cu 20,000 de janiciari, și i măcellari pre toți. Corvinu se prinse de Giorgiu Vucovici despotulù Serbiei, și abiă câstigâ libertatea după ce dedesse ostaticù pre fiu-seu Vladu. Darù în anulù următoriu constrinse pre despotù prin confiscarea possessiunilorù lui din Ungaria, ca se dimittâ pre fiu-seu Vladu. — Danu tractâ pentru pace cu Amuratù, și se oblegâ a i da pre totù anulù câte 3000 de săgeți și 4000 de scute.

În Moldavia muri Petru la anulù R. 2202 (p. Chr. 1449). Atunci Alessandru cu mumă-sa Maria se întorse din Polonia; darâ Bogdanù, fiulù naturale allù lui Alessandru cellù bunù, occupasse scaunulù domniei. Acesta întempinâ cu mâna armată pre Alessandru și pre partita lui la Tăruășiani (în 22 Aprile a. R. 2203; p. Chr. 1450). Acollo cădurâ boiarii Andronicù, Costca, Ocea, s. a; érá Alessandru cu mumă-sa fugi éráși în Polonia. Regele commândâ lui Sienieviski se stringâ óste, și se reintroducâ pre Alessandru în principatù. Poloni intrarâ în Moldavia fôrâ impedecare, înse după retragerea lorù

veni Bogdanu și allungă pre Alessandru a două oră. Atunci regele strinse o armată mai mare, compusă de Poloni, de Rusși și de Români, și o espedi în Moldavia în trei culunne: Alessandru conducea pre Români, Teodoru Buciaski pre Poloni. Odrovațiu pre Rusși. Bogdanu se retrasse dinaintea loru spre Bărladū, și începū se tracteție cu Poloni. Acestia i promiseră tutela preste tēnerulū Alessandru, și guvernulū țereī pīno cāndū pupillulū va adjuge la maturitate, (cā-cī Alessandru erā numai de 14 anni); Bogdanu se invoī, și Poloni iucepură a se întorče a casă. Atunci Bogdanu purcesse în totă răpeđiunea cu ai seī, si ocupă passulū de la satulū Crasna, unde bătū de stinse pre Poloni, uccise pre conductoriī armateī, pre Odrovațiu, pre Buciaski și pre alți, cu mulțime de militari. Unū pīrcălapū românū din oștea lui Alessandru, scăpă de totalea perire pre Poloni. Bogdanu se retrasse spre Bărladū, erā Poloni mulțianiră lui đeu că n'aū căđutū toți.

XVII.

Alessandru II și Petru Arone în Moldavia.

După ce se întorče regele Casemirū din Lituania a. R. 2204 (p. Chr. 1451), dōmna Maria împreună cu fiiū-seū Alessandru se dusse la dīnsulū, la Samboră, și lū rugă se i dea adjutoriū încontra usurpatoriulū de Bogdanu, regele o îndreptă la dietă. Dieta care se ținū la Parciovū decretă se trărită în Moldavia o armată validă, suptū commāndulū a trei conductori īnsemnați, īnse nu ca se scōtă pre Bogdanu, ci ca se lū plece se cēră iertățiune. Conductorī īnse nu properară cu pune-rea planului în lucrare. Įntre acestea Petru Arone, omū de par tita lui Alessandru, care se đicea assemine a fi fiiū naturale allū lui Alessandru cellū bunū, intră pre ascunsū în Moldavia, și formă o facțiune destullū de mare în favōrea lui Alessandru cellū tēnerū, și cāndū i se părū că a venitū momentulū, chiāmă pre acesta în Mol-

davia, ca împreună se restórne pre Bogdanū. Petru at-tacă pre Bogdanū cândū acesta jăcea bétū în Rúsșianī, și lū uccise, apoi se prochiāmā însuși domnū, a. R. 2205 (p. Chr. 1452). Alessandru vedindū acéstă perfidiā, fugi érăși în Polonia, unde și compuse o armatā, și în anulū R. 2206 (p. Chr. 1453) irrupse în Moldavia, coprinse o parte din țerrā, și domni trei annī de ȕille, pino ce se uccise de Petru Arone.

În Romania muri Danu IV la anulū R. 2205 (p. Chr. 1452) lăssāndū în urma sa unū fiū minorene. Danū V. căruia Corvinū îi scósse ochiī, și puse în loculū lui pre Vladū IV, fratele lui Danū repăusatulū.

XVIII.

Caderea Constantinopoliī și mórtea lui Corvinū.

La Constantinopoli murisse Joanne VI Paleologu la a. R. 2201 (p. Chr. 1448), lăssānd de successoriū pre frate-seū Constantinū XI în impēriulū bizantinū, care se mărginiā acumū la impregiurulū Constantinopoliī; tóte celledalte părți erā coprinse de Turci. Amuratū II, care se lăssasse în dóue rōnduri de domniā în favórea fiu-lui seū, încă muri la anulū R. 2204 (p. Chr. 1451), lăssāndū tronulū sultanilorū fiului seū Machomede II. Acesta determinā se punā capetū imperiului bizantinū, și se și asședie tronulū în cetatea lui Constantinū. Cu unū curagiū demnū de Romanii cei vechi, Constantinū provocā la arme pre cetățianī, și împreună cu 2000 de Genuesi cōmmandāți de Justiniani, apperā cetatea 52 de ȕille încontra puterei celei gigantice a Turcilorū. În fine vedindū că puterea omenescā nu mai e în stare de a mântul ultimulū monumentū allū imperiului romanū, se dusse nóptea cu amicii seī de se comunicā în sânta Sofiā, determinatū de a muri ca unū eroū pre ruinele imperiului. În 29 Maiū, Machomede commandā assaltū. Apperătorii de pre murei cetății se luptarā cu gloriā. Multe miī căđurā dintre barbarii assăltătorii. Inse nu-

merulă decise. Fatigații Romani fură frânți. Justiniani plăgiti fugi în cetate prin o appetură a muriloră. Turcii străbătură după dînsulă. Constantină după o apperare eroică, cădă suptă armele loră, și cu dînsulă dimpreună se îngropă imperiulă bizantină, la anulă. R. 2206 (p. Chr. 1453).

După căderea Constantinopolii, Turcii și îndreptară luarea a minte asupra țerriloră de la Dunăriă, prin a căroră conquerire cugetă a și deschide callea spre celloalte părți alle Europei. În dată la anulă R. 2207 (p. Chr. 1454) se arretă ună corpă de 30,000 de Turci în Moesia superiōre. Dară aci fură înteminați de marele Corvină, care frânse acestă corpă în bătălia de la Crusolați, apoi puresse de strică Vidinulă (vechia Bononia). În anulă R. 2209 (p. Chr. 1456) plecă însuși Machomede II cu o armată de 150.000 de Turci pre uscată și cu ună mare numeră de navī pre Dunăriă, și impressură Singidunulă. Corvină cu puçini crucéferi adduși de missionariulă Joanne Capistranulă, și cu 25,000 de militarii domesticii attacă puterea cea mare a Turcului și o desfăcū cu totulă. La 20,000 de Turci remaseră pre câmpulă de bătăliă, ceilalți împreună cu Machomede luară fuga în cea mare disordine. În timpulă acestoră operațiunī, Vladă domnulă României apperă ripa Dunării încâtă Turcii nu putură trece se încungiure pre Corvină de la spate, și cu modulă acesta contribui la victoria cea memorabile din luna lui Augustă a. R. 2209 (p. Chr. 1456). Eroulă acesteii țille însemnate, Joanne Corvină nu se pută bucură multă de succesele selle, că-ci puçină du acesta ellă murī de friguri la Taurună, în 11 Augustă. Europa întregă plânse mórtea acestui Română estraordinariū.

ISTORIA ROMANILORU.

PARTEA III

De la căderea Constantinopolii pîno in diltele
nóstre

SECȚIUNEA A.

De la căderea Constantinopolii pîno la mórtea lui
Petru Rareșiu

CARTEA I.

*De la căderea Constantinopolii pîno la mórtea lui
Stefanů cellů mare.*

I.

Vladu V. și Stefanů V.

După bătălia de la Singidunů la allů căruia resul-
tatů contribuisserră Româniĩ din principate cu apperarea
Dunării, se turbură țerra prin Vladů V, fiulů lui Vladů
III Dracu, care cu ajutoriů turcesců bātu pre Vladů IV,
illů prinse și lů ucise, și se făců însuși domnů preste
țerră. Acestů principe tiranů își formă o numărósă mi-
lițią pretoriană, tăiă la 500 de boiarĩ și uccise in scurtů
timpů la 20,000 de locuitorĩ suptů diverse preteste, arse
într'unů magazinů la 400 de Ungurĩ și de Sassi cari
petrecea in țerră. Apoi irrupse in Trasilvania, apprin-

se Braşovul, şi începă mulţime de Sassi dinaintea capellei sântului Jacob, a. R. 2210 (p. Chr. 1457). Pentru atarî fapte i se dede numele de Ţepeşiu. Ellu domni cu o rigore necunoscută pîno atunci în principatele Române; însufflă terróre la toţi locuitorii ţerei, încâtă acestia se temea mai tare de dînsul de câtă de mörte. Despotu în ânima şi purtarea sa cötră alţii, inse amatoriu de independenţia naţionale şi curăgiosu pîno la temeritate, Vladu determină se sacrifice totu pentru mântuirea ţerei de impunerea jugului străin. Spre acestu scopu ellu organisă totu statul milităresce, pedpsî föră misericordia ver-ce perfidia, şi cu modulă acesta întrodusse în ţerră 'o securitate publică mai pîno la necredute.

În Moldavia încă se născu revoluţiune pre timpulă acesta. Stefanu fiulu lui Rogdanu şi nepotulu lui Alexandru cellu bunu, cu ajutoriulu domnului României bätü pre Petru usurpatoriulu la satul Dulcesci, în vinerea Pasciloru a. R. 2211 (p. Chr. 1458). Petru şi recullesse puterile, inse după ce încercă altă bätaliă care fu assémine fatale pentru dînsul, fugi în Polonia la regele Casemiru. Stefanu lü ceru înapoi, dară Casemiru nu se învol la atäta bassejiä. Atunci Stefanu irrnpsu cu mänă armatä în Polonia şi în Russia, şi făcä mare stricäţiune Poloniloru. Casemiru se veđu constrînsu a împacă lucrulü priu unü tractatü care se încheiä în luna lui Aprile a. R. 2212 (p. Chr. 1459). Prin acestü tractatü se asşediä pace între Polonia şi Moldavia, commerciu neîmpedecatü între locuitorii respectivi, navigaţiune şi trecere liberă preste Dunastru; causele locuitoriloru respectivi se se decidă prin commissari; Petru fugitulü se

nu vină mai aprópe de Smotrițiú ; ,principiil se se adjute unulú pre altulú încontra inimicilorú.

II.

Româniil din Temișiana

Româniil din Banatulú Temișianú se distinseră prin valenția lorú întrú apperarea țerei încontra Turcilorú, și căstigară mare renume înaintea regilorú Ungariei. Regele Ladislaú care appucasse frinele guvernului încă mai înainte de mórtea lui Joanne Corvinú, le întări dreptulú de autonomiă prin o diplomă speciale dată în 29 Augustú 1457. In urmarea acesteia , Româniil Temeșianil fură scutiți de tóte contribuțiunile , numerați în starea nobililorú ; ei se stea suptú administrațiunea unui Comite allú lorú ; cauzele lorú se se judece de autorități-le proprie, în instanția mai înaltă de còtră Comitele lorú, și se se appelleđie de a dreptulú la curtea regale, și în casú de a nu li se face dreptate, la însuși persóna regelui. Districtele lorú se remână pururé unite Nice o proprietate din districtele lorú se nu se pótă donà de rege la alte persóne, ci numai la aceia dintre dînșii cari se vorú aflà demni de asséminé recumpensă *).

*) Nos Ladislaus Dei Gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex, Austriae et Styriae Dux, nec non Marchio Moraviae, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium etc. Quod nos tum ad humillimae supplicationis instantiam Fidelium nostrorum Michaelis Dees dicti de Teömeoshel et Stephani filii Sysman de Bozias, per eos in ipsorum, ac caeterorum universorum Nobilium, et Keneziorum, nec non aliorum Valachorum de Districtibus Lugos, Sebes, Mihald, Halmas, Krassofi, Borzasi, Komiathy et IIIyed vocatis, nominibus et in personis nostrae propterea porrectae Majestati, tum vero consideratis fidelitatibus et fidelium servitorum meritis eorundem universorum Nobilium et Keneziorum et caeterum Vala-

Inse acestu rege, care confirmă și sancționă pentru totu dé una privileghele Românilorü Temišianî, se arietă fôrte crudele cõtă familia Corvinilorü. Ellü avea unü favoritü germanü, Ulricü Cilli, inimicü neîmpăcatü allü familiei Corviniane, pre care lü făcuse ministru primariü. Vladü fiulü cellü mai mare allü lui Joanne Corvinü, indignatü de intrigile și persecuțiunile acestui omü corruptü, illü provocă la duellü și lü uccise. Regele Ladislaü cu tôte că jurasse la Temišióra înaintea Elissabetei, veduvei lui Joanne Corvinü, că nu va face neci unü reü acestei familie pline de merite pentru regatulü seü, dară după ce adjunse la Buda cu amêndoî fiii lui Corvinü,

chorum, quibus iidem non solum Praedecessoribus rostris Regibus Hungariae, sed et nobis se gratos reddiderunt et acceptos, et praesertim eo respectu quod ipsi in confiniis Regni nostri collocati, in custodia et tuitione vadorum Danubii contra erebros incursus Turcorum, utpote qui ipsum Regnum nostrum in illa parte vel depredare, vel homines ejusdem Regni nostri sine discretionem sexus et aetatis impune abducere in servitutem consueverunt, personas resque et bona sua fortunae casibus submittere, damnaque et incommoda, ac vulnera dira suscipere non formidant. Volentes eisdem gratitudinis vicem rependere, omnia et singula eorumdem Valachorum et Keneziorum Privilegia super quibuscunque eorum Libertatibus, Praerogativis et Juribus confecta, ac si praesentibus Litteris nostris de verbo ad verbum inserta essent, sub illis tamen conditionibus, oneribus, et servitutibus, quibus eadem emanata et per Praedecessores nostros Reges Hungariae ipsis concessa sunt, auctoritate Regia pro eisdem Nobilibus Valachis et Kenezis, caeterisque Valachis praesentibus scilicet et futuris perpetuo validura roboramus et confirmamus, eosque et unumquemque eorum sicuti majorem sic et minorem in omnibus hujusmodi eorum Libertatibus, Praerogativis et Juribus manutenere et conservare promittimus. Et nihilo minus ut ipsi Nobiles Valachi et Kenezii firmata inter se unione dicta servitia nostra et Regni nostri in tuendo vado Danubii eo melius continuare possint, decrevimus a modo in posterum in praefatis octo Districtibus, nullo unquam tempore alicui extraneo Possessiones et Villas donare, nisi illis qui bene meriti propter eorumdem servitia videbuntur. Et quod hujusmodi octo Districtus ab invicem non separabimus, nec aliquem ex eis alicui donabimus sed sacri Regni nostrae Coronae sicuti Praedecessores nostri Reges, sic et nos quoque

tăiâ capnă lui Vladă,  ră pre Mathia care  ră mai t ner , ill  arrunc  la inchisóre. Ac st  fapt  barbar  turbur  ț rra. Regele petruns  de fric  panic  fug  la Vienna,  ră pre Mathia l  tr mise la Praga supt  custodia lui Giorgi  Podiebrad, commandantele acestei cet ți. Revoluțiunea care  ră se se int mple atunci, fu prevenit  prin m rtea lui Ladisl , care per  in luna lui Novembre, a. R. 2210 (p. Chr. 1457). Doi potent ți pretendea atunci la tronul  Ungariei. Fridericū III imper -

simul vinctos tenebimus. Imo praefatum Districtum Komjathy, qui per quondam Serenissimum Principem Dominum Sigismudum Romanorum Imperatorem, ac Hungariae etc. Regem, Avum nostrum charissimum, quondam Joanni de Hunyad alias ejusdem Regni nostri Hungariae Governatori impignoratus, ac per incolas eiusdem Districtus ab eodem redemptus esse perhibetur praefatis septem Districtibus iterum annectimus decernentes a modo deinceps sicut aliquem alium ex ipsis Districtibus, ita et ipsum Districtum Komjathy de corpore illorum Districtuum esse, atque uno et eodem Privilegio cum illis gaudere. Praeterea annuimus eisdem Nobilibus Valachis et Kenezis, ut nullus eos iudicet, praeter Comitem eorum pro tempore constitutum, cujus Iudicio contenti si non fuerint, ad Iudicem Curiae nostrae, et dehinc nostrae Majestatis personalem praesentiam possint et valeant causas eorum provocare. Volumus insuper quod Comites eorum vel vice-Comites pro tempore existent. in exigendis byrsagiis et Iudiciorum gravaminibus Equum leporarium, arma et Aves convictorum et convincendorum auferre non praesumant, nec aliter pro exactione huiusmodi byrsagiorum, nisi sumto secum Iudice Nobilium eorumdem Valachorum exire valeant modo aliquali. Postremo eosdem Nobiles Valachos instar verorum Nobilium Regni nostri, item Kenezios eorumdem Valachorum ex omni solutione tributi tam nostri quam aliorum quorumcunque exemptos esse volumus, et supportatos et quod nullus omnino hominum res et boua eorum et Jobbationum ipsorum in quibusvis Locis arestare seu prohiberi facere, aut eosdem vel dictos eorum Jobbationes ad cuiusvis instautiam iudicare vel eorum astare judecatul compellere praesumant, sed si aliqui quidquam Actionis vel Quaestionis contra eosdem Valachos Nobiles et Kenezios, aut annotatos ipsorum Jobbationes vel alter eorum haberent vel habere sperarent, hi id contra praefatos ipsorum Nobilium Valachorum Jobbationes in praesentis eorumdem Nobilium, adversus autem eosdem Nobiles Valachos et Kenezios coram praefatis Comitibus eorum pro tempore existentibus prosequantur, qui si in reddenda

toriul Germaniei, și Casemir II regele Poloniei; Inse Elissabeta și fratele ei Michaele Sălăgianu, prin influința lor cea mare, făcură ca adunarea generale a țerei, care se strinsese la Buda în 24 Ianuariu a. R. 2211 (p. Chr. 1458), se prochiame rege pre Mathia Corvinu. Atunci Podiebrad deschise ușile prinsorii. Mathia esși din prinsore și se sui pe tron. Indată ce Mathia se făcù rege. în etate de 15 anni luă frênele guvernului din mânile unchiu-seu Michaele Sălăgianu, numi pre acesta comite perpetuu allu Bisterției, érá pre Joanne și Sebastianu de Rosgon duci ai Transilvaniei scoțindù pre Nicóla Villacù din acéstă demuitate, și pre Ladislaù Gara din palatinatù. Acestia inverșunați asupra lui Maltia formară o facțiune încontra lui, și prochiămară rege pre Fredericù III, de unde apoi se născù unù resbellù care ținu pino la anulù R. 2216 (p. Chr. 1463).

III.

Starea Transilvaniei.

In Transilvania Nobili, Secui și Sassi reînnoiră unirealorù încontra inamicilor interni (adecă a țerranilor) și esterni, la anulù R. 2212 (p. Chr. 1459). Inse indată în anulù următoriu veni preste dînșii Vladù V cu Români și cu Turci. înaintă pino la Amnașiu fôrá de a

justitia tepibi fuerint, in praesentia Jufficis Curiae nostrae, et si ibi iterum justitia eis deerit, in praesentia nostrae Majestatis juridice prosequantur, ex parte quorum omni contra eos querulanti judicium et justitia impendantur, prout dictabit ordo Juris. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam, praesentes Litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur, in pendenti communitas duximus concedendas. Datum Viennae in Festo Decolationis Beati Joannis Baptistae. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo. Regnorum autem nostrorum Hungariae anno decimo octavo, Bohemiae vere quarto.

intempină rezistență, devastă cu totul acestă locă, care fnsse mai înainte allă domniloră din România, și se întorseră în țerra sa încărcată de spolie, ducându cu sene mare mulțime de prinși. Michaele Sălăgianu strinse óste și allergă după dînsulă; înse ellă remase bătută, și cădu în mánile Turciloră. care lă dusseră prinsă la Constaatinopoli, și acolo lă ucciseră. După acésta, Mathia ună districtulă Bistertiei cu comitatulă Săbiniului, (districtulă Brașiovului illă unisse Sigismundă, încă la anulă R. 2181 (p. Chr. 1428).

IV.

Batalia lui Vladu V cu Machomede II.

La anulă R. 2214 (p. Chr. 1461) Vladă V domnulă României, încheiă legăméntă cu Mathia încontra Turciloră. Machomede infuriată asupra lui, dede ordine lui Hamza-passia de la Vidină se irrumpă în țerră si se lă scóțîă dîn domniă viă sau mortă. Dară Vladă prinse pre păsșia și lă trasse în țépa împreună cu toți Turci. In anulă următoră Vladă trecu Dunăria cu o putere numerosă, devastă Bulgaria și uccise la 25,000 de ómeni. Machomede turbată de meniă pentru aceste fapte audaci alle lui Vladă, strinse o armată de 250,000 de Turci și purcesse încontra lui, determinată de a lă stînge cu totul. în aceste împregiurări critice Stefană domnulă Moldaviei voindă se recupere Achilleia de la Vladă, făcu o erróre ne-iertată; ellă se înțellesse cu Turci spre a umilă pre Vladă, Machomede impressură Achilleia de pre Dunăria, Stefană de pre uscată. Impressurații se apperară cu nespusă tăriă. Vladă trămise pre ună capitană cu ună

corpū de Romāni se infestejie Moldavia. Stefanū fu constrinsū se lasse impressurarea Achilleiei și se și appere țerra încontra incursiunei Romānilorū. Turcii arseră Brăila. Vladū comandă ómenilorū de la șessurī se se retragă cōtră munți cu tótă averea lorū; ellū se puse la apperare infestându neîncetatū pre Turci, și retrăgându-se cōtre Tîrguvestei. Într'o nópte cândū Turcii eră asșediatī în castre, Vladū se îmbracă în vestiminte turcesci și spionă tótă positiunea Turcilorū, apoi întorcându-se la armata sa determină se attace de adreptulū quartariulu sultanului. Attaculū se făcū cu impetuositate, și Turcii veniră în cea mai mare confussiune, dară Vladū rāteci în întunericulū noptii, și în locū de a se răpedi asupra quartariului sultanului, dede přeste corpulū altorū doi passi cu care se luptă pīno diminētia apoi se retrasse făcēndū mare stricățione în Turci; inse la 1000 de Romāni cađurā în mānile inimicilorā pre cari îndată puse sultanulū de i tăiară. Adjungēndū Vladū la Tîrguvestei luā pre locuitorī cu sene la cetatea Poiānari cea edificatā de dīnsulū. Machomede veni în urmă, și aflāndū capitalea dischisā, se puse la cugete, temēndu-se ca nu cumă-va se fiā ver-o stratagemā la međilocū și se cađiā în cursā. Vladū ordinā unū căpitanū cu 600 de căllari se observe mersurile Turcilorū, se-ī infestejie neîncetatū, inse se nu se lasse cu dīnșii la bātaliā tor- male; érā ellū se duse încontra lui Stefanū. Capitanulū căllărimei se iușellā prin demustratiunile Turcilorū, făcū unū atacū asupra lorū, și perdū la 200 de ómeni. Cu tóte acestea Machomede veđindū că nu póte folosi nemica; se retrasse spre Giurgiū, devastāndū totū ținutulū cu focū și cu sabiā, și dede corpulū dinapoi suptū commāndulū

cellui mai pre ceputu dintre passiî sei, ca nu cumu-va se i attace Vladu pre neasteptate si se-i arruncu pre toti in Dunariu. Dupu aceea trecu preste apa lassandu in terra pre Radu fratele lui Vladu cu o partita de boiari contraria principelui, si asseadia lungu. Dunariu unu corp u de Turci cari se adjute pre Radu la intemplanre de periclu. Radu descriindu crudelitatile frate-seu Vladu si arretandu-le periculu in care pune ellu terra prin interritarea Turciloru, trasse pre cei mai muli in partea sa. Acesti-a adjutorati de Turci dechiarara domnu pre Radu. Atunci Vladu vedindu-se parasitu de ai sei, se retrasse preste munti in Trasilvania la regele Mathia. (Sept. R. 2215 Chr. 1462). Regele promise adjutoriu lui Vladu, insu dup'aceea lu luu cu sene la Buda, si lu puse supu custodia. Asia Radu se intemeia in domnia terrei cu adjutoriu lu Turciloru, dara se puse in buna intellegere si cu regele Mathia. Acestu domnu ticillosu plati portii 20.000 de galbini tribut u annuale.

Stefanu domnul u Moldaviei recuperu Achilleia, occupu tinutul u Pudnei, dup'aceea luu cetatea Albă, intari amendoue fortaretielē, in Achilleia puse prefectu pre Isaia, in Alba pre Bunta.

V.

Stefanu domnul u Moldaviei irrumpe in Trasilvania.

In anul u R. 2216 (p. Chr. 1463) Machomede occupu la 70 de castelle in Bosnia; Mathia tramise pre Joane Pancratii ducele Trasilvaniei cu oste la Sava ca se impede trecerea sultanulu preste acestu riu. Stefanu irrupse in Trasilvania si facu mare stricaciune in

țerra Secuiloră, din cauză că acestia dedeseră adju-
riū lui Vladū în anulū trecutū.

În anniū următorī în pace în țerrile Daciei, Stefa-
nū se însură la anulū R. 2218 (p. Chr. 1465), lu-
ândū de sociă pre Eudossia, principessa Constantinopoli-
tană, érá la a. R. 2219 (p. Chr. 1466) încheiă trac-
tatū cu Casemirū regele Poloniei spre lucrare și appe-
rare commune. — Dară în a. R. 2220 (p. Chr. 1467).
contribuțiunea cea mare pusă pre Trasilvanī produse o
revoluțiune încontra lui Mathia, suptū conducerea lui
Benedictū Rosșiū comitele Sasșilorū, care prochiāmă rege
pre ducele Joanne de Săn-Giorgiū încontra voinției lui.
Mathia auđindū de acésta, properă cu óste în Trasilva-
nia; ducele Joanne se suppose, și căpetă perdonū, Be-
neditū Rosșiū fugi în Polonia, celledalte capete alle re-
belliunii. se tăiară, cei mai puçini culpabili se essiliară.

VI.

Batalia de la Baia.

Mathia supperatū pre Stefanū pentru incursele din
anniū trecuți și suspectândū că și revoluțiunea din an-
nulū acesta s'aū făcutū prin annuenția lui, purcesse în
25 Nouembre prin passurile Oitusū și Dimesiū în Mol-
davia și cu marī greutăți adjunse la Romanū. Stefanū
spre a căstiga timpū intră în negoțiațiuni cu regele.
Mathia arse Romanulū și înaintă cōtră Baia. Acī i des-
coperi unū Secuiū că se află în periclu, fiindū că Ste-
fanū a determinatū se lū attace pre întunericulu nop-
ții. Mathia făcū dispoșiunile convenite pentru apperare.
Romaniū apprinseră oppidulū de trei laturī și la lumina

fiacării dederă preste Unguri de toate părțile, ucciseră la 10,000 de ómeni. Mathia însuși capetă o săgétă în spate. Nicóla Banfi susținù colpiturele îndreptate asupra regelui și cu periculus seü illü scăpă de mórte. Mathia plăgitü, rușinatü și ametitü fugi preste munți la Brașiovü, de aci se dusse la Clușiü, și spre resbunare uccise pre unü officariü Românü, anume Michaele prinsü în bătălia, (în ziua de Sântü Stefanü.)— Dară domnulü Moldaviei inverșiunată asupra lui Mathia, irrupse în Trasilvania a dóua órá, și bătü aspru pre Secui. Mathia ocupatü în Ungaria cu Zapolia, și în Boiemia cu Podiebrad făcù pace cu Stefanü cõtră începutulü annului R. 2221 (p. Chr. 2468,) și dede acestuia castellele Ciceu și cetatea de Baltă în Trasilvania.

VII.

Stefanü bate pre Tătari

Totü în acestü annü Stefanü bătü în'trel rînduri pre Tătari la Lipnițiü pre apa Dunastrului, și prinse pre Carzik fiulü chanului Maniak. Chanulü trănise la dînsulü o deputațiune de 100 de căllări cu ammenințiări diverse, decă ellü nu va da libertate îndată fiului seü. Eră Stefanü ca se arrete că nu se teme de ammenințiările chanului, tăiá pre Carzik înaintea ochilorü deputațilorü, și appoi trasse în țepă pre toți acei deputați tătari, lăssându numai pre unulü cu nasulü și cu urechile tăiate se se ducă se spună chanului celle ce s'aü întemplatü. — După ce insuffá respectü Tătarilorü, Stefanü avü în anulü R. 2222 (p. Chr. 1469) altă bătăliá cu Trasilvaniü, că-cí fugitulü Petru Arone care în-

cercassee - îndeșertu cu Mathia se scôtă pre Stefanu și se se restabiléscă în scaunul domniei, veni cu ajutorul ducelui Trasilvaniei a dóua órá asupra lui; inse remase băiutú și căđu în mânile lui Stefanu. Spre înfrinarea Secuiloru întră apoi Stefanu a treia órá în Trasilvania și-î puni severu pentru ajutoriulú datú rivariuluiú seu.

În anulú Romei 2223 (Chr. 1470) Stefanu formă planulú de a bate pre Radu din România și de a uní améndoue principatele suptú domnia sa. În luna lui Februariu purcesse cu óste încontra lui Radu; inse acesta se apperá cu tótă puterea în mai multe scărmenături cari se făcură între ámbe armatele. Marți în septemána albă Stefanu arse Brăilla. Spre resbunarea stricățiunilorú făcute, Radu adunându óste mai mare irrupse în luna lui Martiu (R. 2224 Chr. 2471) în Moldavia, inse în 22 Martiu remase bătutú la satulú Soci, unde perdú tóte stégurile și mulțime de ómení; prinșií se ucciseră toți afară de Mărcianu și de Stanu Logotetulú. După acéstă victoriá Stefanu se puse cu totulú spre asseđiarea lucrurilorú diu întru, și spre guvernarea țerrei, în spațiú de trei anni de ăille.

VIII.

Stefanu bate pre Turci la Racova

Érá la anulú R. 2227 (Chr. 1474) Stefanu se apucá de noú de planulú seu cellú mare de a uní principatele, și còtră tómnă purcesse în România. În 15 Novembre veni la batalia cu Radu la Rómniculú Săratú. Acesta perdu și se retrasse fugindú la Bucuresci. Inse în 23 Novembre Stefanu adjunse pre neasteptate dinaiutea a-

cestei capitale; Radu lăssă totu și fugi la Turci. Stefanu coprinse reședinția cu tôte tesaurele domnesci, érá pre Dónna Maria și pre Voichiția fia ei le tractá fórte omenesce. Dară venindu-í scire că ducele Trasilvaniei Blașiú a intratú în Moldavia cu 6000 de armați, puse domnú în Bucuresci pre Laiotú Bassarabă, și preste 3 ȕille se întórse în principatulú seú, luándú cu sene pre dónna Maria și pre Vóichiția fia ei, și celle 28 de stéguri coprinse de la Radu. Adjungéndú în Moldavia bătú pre Blașiú și lú respinse preste munți, și intrá însuși în Trasilvania, ocupá țerra Secuilorú și strinse dintr'înșii unú corpú de militari cu cari plecá încontra Turcilorú. Că-cí Radu venisse cu óste turcéscă de preste Dunăriă și allungasse pre Laiotú Bassarabă în 15 Decembre. Turcii incurseră de tôte părțile în Moldavia, și în Trasilvania, și înaintară pino la Urbea mare. Prin Moldavia Solimanú-passia înaintá cu o armată de 120,000 Turci pino în vallea Racovei aprópe de Bărladú. Aci lú așteptá Stefanú cu 4000 de Români, 2000 de Poloni și cu 5000 de Secui. În 17 Januariú R. 2228. (Chr. 1475) se făcú acea bătăliă memorabile, în care Stefanú frânse pre Turci cu totulú, uccise o nenumerată mulțime de păgâni și le luá preste 100 de stéguri. Patru Passi cădură, puçini Turci scăpară cu fuga preste Dunăriă, prinșii se trasseră toți în țépă. După acéstă victoriă famosă, Stefanú trámise pre veru-seú Alessandru încontra lui Radu la Crățiuna, ínse acesta remase bătutú și pierdú și vieția. Atunci Stefanú însuși plecá cu ai seí și respinse pre Radu pino la Rómnicú, unde se făcú bătăliă mare și sângerósă în 24 Januariú, dară mai pre urmă invinse Stefanú, érá Radu luá fuga. A-

tunci boiarii din România se puseră la mijloc și făcură pace cu Stefanu, asseșiindu ca Milcovulu se fă marginea despărțitoria între ambe principatele (că-că pino atunci fusse Tortuosulu). După acestu triumfu Stefanu trâmise 36 de stéguri în donu lui Casemiru și câte-va lui Mathia. Dară nu trecu multu timp și irrupseră Cazacii în Moldavia, înse acéstă încercare le esși forțe reu, ei fură bătuti la Grumașesci, căpitanulu loru Lobodă se prinse, Jora se înneacă cu mai mulți în Dunastru, Nalivaico scăpă cu alții preste Dunastru.

IX.

Batalia de la Vallea Alba.

După aceste successe strălucite Stefanu dede libertatea fiului unui pașia turcescu și trâmise deputați la Machomede ca se se plângă de incursele Tătarilor și alle Turcilor, precumu s'a întemplat (dicea ellu) în ierna trecută de au încursu în Moldavia nesce orde de latroni, pre cari ellu i au bătutu și i au punitu după meritul loru. Dară sultanulu înțellesse prefacerea lui Stefanu, turbă de meniă, tractă aspru pre deputați apoi le luă caii și-i retrâmise a casă pre giosu. Pre marea neșă espedi o flottă cōtră Crimeria, care luă Caffa prin înșellățiune și uccise pre totți negușiatori Romani de acollo; după aceea atacă cetatea Albă, care capitulă, cu tôte acestea Turcii o destrusseră. — După ce se imbarcă armața turcescă, Stefanu purcesse cu pușină oste ce avea și coprînse de nou cetatea Albă trecēdu prin ascușitul sabiei totu președiulu turcescu de acollo, Acumă Machomede încnpu a face preparative înfricoșia-

te încontra lui Stefanu. Acesta dede de scire lui Casemirü și lui Mathia invitându-i totu de o dată la apperare commune. Casemirü abiã se îndnplecã se trãmittã unü deputatü de pace la sultanulü, care mergëndü illü futelní la Varna înaintändü spre Moldavia. Mathia avea se appere Dunãria încontra Turcilorü. Intre acestea Machomede se apropiã de Moldavia în anulü Romei 2229 (Chr. 1476); și arruncã cincí podurí preste Dunãriã; de la marea négrã irrupserã Tãtariil. Stefanü îi frãnse și i respinse, darã veđindü puterea cea mare a lui Machomede, devastã de bunã voiã tótã țerra de giosü, și se retrasse spre munți, infeständü neîncetatü óstea turcescã așiã încãtü le uccise la 30,000 de inși. Intre acestea Mathia încã se bãtea cu Turciil în Temișiana; înse Machomede erã securü dinapoí și înaintã fõrã temere. În 26 Juliü Stefanü acceptã bãtalia la vallea Albã, unde se făcú mare versare de sânge, și Stefanü se veđü constrínsü a se retrage la munți. Spre mãntuirea crestinilorü, o furtunã ce se redicã pre marea négrã resipi flotta turcescã care adduceã munițiune și provisinní; în castrele turcesci, începü o fõmete și o pestilențiã mare; de altã parte Machomede se temea ca nu cumü-va Stefanü cãpetändü adjutoriü de la veciní se lü attace în miđloculü confusiunei și sã i spargã armata. Așiã ellü aflã de cuviințã a desface castrele și a se retrage preste Dunãriã. În adevेरü Stefanü îndatã ce simți că Turciil se retragü, începü a-i infestã și a-i persecutã pino la Dunãriã, uccidëndü mulți dintre dînșil. La vallea Albã adunã cadaverele cellorü căduți în bãtalia, formã unü tumurü mare și edificã o bisericã întru adducerea a minte. De atunci loculü acela se numí Resboianí.

X.

Stefanu uccide pre Radu cellu formosu.

Dară și după retragerea Turcilor, Radu domnul României incurse cu oște în Moldavia, devăstă țerra și prinse la 30,000 de locuitori pre cari i dede în mânil Turcilor. Stefanu supperatū de acéstă purtare barbară a șocrului seu, repudiă pre Voichiția, și se căsătorî cu Maria de la Magopū. Dup'a- ceea venindu-î adjutoriū de la Mathia suptū commândulū lui Stefanu Batorî, cureți cu totulū țerra de Turci, și încnngiurâ de dóue părți pre Radu din România, care veđindu-se în periclu, și neputendū scăpă în altă parte de locū, fugi la Brașiovū. Cetățianii încontra dreptului de ospitalitate illū prinseră și lū dederă în mânil lui Stefanu, care lū tăiă numai de cătū. Atunci Vladū V pre care lū lăssasse Mathiă din prinsória, se restabilî în domnia României (11 Nouembre. R. 2229 Chr. 1476).

După acéstă prefacere a lucrurilor, principatele Daciane se bucurară de pace în cursū de trei anni de șilic. In intervallulū acesta Stefanu se applică cu totulū la îndreptarea internă a țerrei și la întărirea ei încontra eventurilor; dresse fortificațiunile de la Achilleia și țetatea Albă și le adausse întărituri nóue. Dară în familiă veniră mari desastre preste Stefanu, că-cî în anulū R. 2230 (Chr. 1477) îi murî și a treia soçiă, Maria, în anulū R. 2232 (Chr. 1479) îi murî fiulū antaiū născutū Bogdanū, apoi și a patra soçiă, după care se căsătorî cu o principéssă de la Moscva.

XI.

Bătălia de la apa Vinerii

În toamna anului R. 2232 (p. Chr. 1479) Turcii condusși de Alibegü trecură Dunăria cu o armată de 100,000 de ómeni, predară țerra Românescă (din care Vladü V fu ne voitü a scăpă în Trasilvania), și apoi intrară în Trasilvania. (Octombre R. 2232; Chr. 1479) și o devăstară cu focü și cu sabiă. Ștefanü Batori ducele țerei adună óste de Români, Sassi, Uaguri și Secui, totü de o dată însciinția și pre Paulü Chinezü (Romănu) comitele Temișianei și lü chiamă într'adjutoriu. Intre acestea Alibegü înaintă cu Turcii pino la Alba-Julia pređândü sate și oppide, apoi se întörse cötră Orestia. La apa Vinerii veni Ștefanü Batori cu armata trașilvană, și se asșediă pre câmpulü de bătăliă: pre Sassi și pre Români îi puse în aripa dreptă de cötră Mureșiu, pre Unguri și pre Secui în aripa stângă de cötră munți, ellü cu loricaii se puse în centru. Alibegü dinainte attacă cu mare furiă amendóue aripele, arruncă mai pre toți Sassi în Mureșiu, înfrânse și pre Secui; Romăni și Unguri se bătură cu animă, înse călöră suptü sabia cea cruntă a Turcilorü. Atunci păsși înainte Ștefanü cu loricaii, și se încinse o bătăliă și mai sângerósă, însuși Ștefanü căpetă șesse plage, callulü căđü d' suptü dinsulü; cândü éccă că adjunge Paulü Chinezu cu Temișianii și se arruncă în spatele Turcilorü ca unü leu, taiă și uccide pre inimi. Turcii veđindu-se între dóue focuri. se apperă cu cerbiciă, înse mai pre urmă iau fuga cötră munți; crestini după ei, și i măcelărescü fôrä de misericordiă. Alibegü scapă cu multă greutate în munți, se

trăvestesce în vestiminte de pecurariu și fuge în Turcia. Crestinii coprindă castrele cu toate spoliile, întindă mese în meșilocul câmpului de bătălie pre cadaverile Turcilor și cinediă acolo; se începe musică și saltu, ducii și militarii saltă de bucuriă, însuși Chinezu appucă cu dinții cadaverul unui Turc, și fôră să lă atingă cu mânilor saltă cu dînsul împregiurul mesei. A două și amendoi ducii înțrară în triumf în Alba-Julia, apoi făcură dispușetiuni spre îngroparea morșilor. Mulți creștini jăcea pre câmpul bătăliei, mulți se înecasseră în Mureșiu, — apa riului acestuia se înroșise de sânge; dară și Turci cădusseră aprópe la 30,000, pușini se prinseră, și mai allessu dintre cei mai de frunte. *)

XII.

Luptele lui Ștefanu cu Bajazetu II.

În 3 Maiu a. R. 2234 (p. Chr. 1481) murì Machomede II, și în locul lui urmă Bajazetu II. În timpu de patru ani de șille țerrile de la Dunăria resufflară, în care principi făcură mai multe îndreptări interne, în specie Ștefanu domnul Moldaviei, pre lîngă alte opere de pietate și de folos publicu, edifică fortăreșia St. Demetriu (Smedrova) de lîngă Romanu. Dară în anul R. 2237 (p. Chr. 1484) Bajazetu II se ridică cu totă puterea sa încontra Moldaviei, și trecendū Dunăria impressură Achilleia (în care comandă prefecșii Ivascu și Massimū), și după multă luptă cu mare pierdere din partea Turcilor o luă în 14 Juliu; apoi atacă cetatea Albă (în care comandă prefecșii Germanu și Joanne) și o

(*) Bonfinius dec. IV. libro 6

luă în 5 Augustu. După aceea predă țerra pîno cîndu adjunse iérna care intrerupse espedițiunea. Stefanu se retrasse cîtră munți și de acollo infestă neîncetată pre Turci, asteptîndu adjutoriū de la Poloni și de la Unguri. Dară Mathia eră ocupatū cu resbellulū anstriacū, Poloniū promiseră adjutoriū, decă Stefanu, care bătusse pre Unguri, pre Turci, pre Tătari și pre Poloni, se va închină lui Cesemirū. Stefanu vedîndu-se strîmtoratū de Turci, se înduplecā a face o ceremoniā spre mulțiānnirea superbiei Polonilorū. In anulū R. 2238 (p. Chr. 1485) veni Casemirū la Colomeia cu nnū comitatū de 20,000 de nobili și de servitori; Stefanu se dusse la dînsulū și-l promise că i va depune jurāmētulū în cortū. Regele se învol, înse cîndu eră se se împlinēscā ceremonia, fu 25 Septembre, vanitatea Polonilorū desfăcū cortulū prin o machinā construitā spre acestū scopū, și descoperi scena înaintea tutorū cellorū ce reā acollo cu regele. Acesta lū sārutā, și lū invitā la masā împreunā cu toți nobiliū Român; erā cîndu veni vorba de adjutoriū, i se dederă 3000 de cālari suptū commāndulū lui Carcowski. Cu acestū micū succursū Stefanu bātu pre rebellii cari se scullasseră încontra lui pîno cîndu ellū petrecea la Colomeia, precumū și ordele turcesci cari făcea escursiuni și prādā țerra, înse nu fu în stare de a scôte pe Turci din Achilleia și din cetatea Albă, unde acestia se întārisseră fôrte. Mathia care nu voisse a adjutā pre Stefanu în annii trecuți, supperāndu-se acumū pre Stefanu pentru legāmintulū încheiatū cu Poloniū, dede osti rebelului Croiotū (care fugisise în Trasilvania), spre a irrumpe în Moldavia și a destronā pre Stefanu. In 6 Marțiu se facū o luptā fôrte asprā pre apa Siretului, în care Stefanu căđu

de pre callū, și pncinū lipsi de nu veni în mânile lui Croiotū; înșe mai pre urmă invinse pre rebellū. Croiotū se prinse și perdū capulū pentru temeritatea sa.

XIII.

Intrigile Poloniloru încotra lui Stefanu.

In 6 Aprile a. R. 2243 (Chr. 1490) muri Mathia de apoplessia la Vienna, lăssându în urmă numai unū fiū naturale, pre Joanne Corvinū. Din causa successiunii se născură turburări în Ungaria. Patru competitori se arretară; Masimilianū archiducele Austriei, Vladislau regele Boiemiei; Albertū fratele acestuia și fiulū lui Casemirū regelui Poloniei, și Joanne Corvinū spuriulū; înșe prin intrigile reginei Beatrice se allesse Vladislau din Boiemia.

. In anulū R. 2245 (Chr. 1492) muri și Casemirū regele Poloniei, căruia urmă fiulū seu Albertū. — Stefanū avū desastru a perde în acestū annū pre allū treilē fiiu allū seū, Alesandru. — Ânimosulū Stefanū formă planulū de o scullare generale a principilorū crestinī încontra Turcilorū, strinse o armată de 20,000 militari spre acestū scopū, se puse în înțellegere cu Stefanū Batori amiculū seu, și prin acesta invitā pre Vladislau la această întreprindere commune; fuse acestū rege secū nu se miscā, după intercesiunea lui Batori ellū confirmă lui Stefanū possessiunea castellelorū cetății de Baltă și a Ciceului, érā în luna lui Decembre încheiā unū tractatū secretū cu frate seū Albertū ca se scōțiā pre Stefanū din domnia Moldaviei, și se punā domnū pre fratele lorū Sigismundū, transformându principatulū în provinciā polonă. In anulū R. 2246 (Chr. 1493) Alessandru allū

patrulé frate allü regilorü se căsătorì cu Elena, fia lui Joanne Vasilievici marelui Principe de Moscua, și sora consortii lui Stefanü. Stefanü credea că prin acéstă affinitate se va întemeià o amicițiã durabile între dînsulü și fiilü lui Casemirü, inse regii perșecutarã plandlü ce'lü perfidü încontra lui.

XIV.

Dragu Fiiulu si Paulu Chinezu batu pre Turci la Dunăria.

Intre acestea Turcii începü operatiunile lorü în totü întinsulü Dunării. Vladü domnulü României adjutatü de Giorgiu Morea banulü Severinului trece Dunăria și face mare măcellariã în Turci. Morea trãmite 20 de carre de capete de Turci la dieta din luna lui Aprile R. 2245 (Chr. 1492). Inse nu multü timpü dupã acésta vine Bajazetü și împressurã Severinulü. Paulü Chinezu plécã cu óstea sa de la Temišiörã și frânge pre Turci, prinde unü mare numerü dintre dînșii pre cari apoi ducëndu-i la Temišiöra îi tăiã pre toți. Darã în anulü R. 2246 (Chr. 1493) Turcii învadü România cu mare putere armatã. Vladü cade uccisü de mânilé unui servitoriü. Alibegü passia de la Semendria irrumpe în Trasilvania, pradã și arde totü ce i vine înainte, darã cândü erã se se întörçã pre la Turnulü roșșiü, illü adjunge ducele Dragu (fiulü lui Dragü Romanulü din Marmorosü), uccide și arruncã în Oltü pre 15,000 de Turci. Acéstã perdere nu desâni-médiã pre Turci; în luna lui Octobre ei intrã în țerra Birsei și facü mari stricãțiuni. In România dupã cădere-a lui Vladü se pune domnü Radu fiulü lui Vladü.—

Bajazetü operediã la Sava. Paulü Chinezu trece Dunãria în a. R. 2247 (Chr. 1494) și arde fortãreþele turcescï cele de suptü commãndulü lui Alibegü, apoi allergã la Singidunü unde descopere o prodiþiune, și punesce cu aspre supplicie pre proditori. Regele Vladislau illü numesce jude allü curþii, și pre Josa de Somü (assemine Românü) comite Temeþianeï. In o cãllãtoriã prin Transilvania, numesce pre Ladislau de Losonþiü jude snpre-mü allü þerrei, stringe 60,000 de galbeni, formediã o armatã și trãmite cu dinsa pre Dragü în Servia. Intorcẽdu-se apoi regele prin Temiþiana însãrcinã pre Paulü Chinezu se mERGã se se unescã cu ducele Transilvaniei spre a scõte pre Turcï din Servia și din Bulgaria. Chinezu luã Semendria; dupã a dóua ordine a regelui trecü Sava și se asseþiã apprópe de castellulü St. Clemente, acollo illü appucã unü morbü greu, în urma cãruia murì în puþine ðille. Dragu încã fu însãrcinatü de a trece în Sirmiu încontra lui Laurenþiü Villacü care se revoltasse, darã preste puþinü timpü se addusse la ascultare. — Radu domnulü Romãniei se puse cu tóte puterile spre a face pace între Bajazetü și Vladislau, prin alle cãruia stãruinþie se încheiã armistiþiü pre trei anni, în luna lui Aprile a. R. 2248 (Chr. 1405). — Vladü VI fostulü domnü previsoriu înainte de ce Radu se suisse pre tronü se afla în Trasilvania, unde nu se purtã ca unã essauctoratü, ci ca unü principe în astivitate, făcea marï supperãrï Sassilorü, și încercãrï de a reintra în þerra sa. Acestea putea se aibã urmãrï grele, Regele Vladislau îi scrisse se se ducã la Temiþióra la comitele Josa de Somü, unde se pare cã petrecü pino în ðillele mai din urmã.

XV

**Stefanu domnulu Moldaviei bate pre
Albertu regele Poloniei.**

Incontra lui Stefanu din Moldavia se persecută planul perfidă din partea lui Albertu și Vladislau. Acela se prepară neincetată suptă pretestă de a merge încontra Turcilor; cu tôte acestea Stefanu cellă ageră la vedere îi petrunse cugetulă. Ducele Trasivaniei Dragu, fi și comitele Temișianei Josa căpetară ordine de la Vladislau se stea parași spre a intra în părțile trasalpine. Cu începutulă anului R. 2250 (Chr. 1497) Albertu provocă pre Stefanu se și strîngă ostile spre a lucră în comune încontra Turcilor, ca se și^f recupere Achilleia și cetatea Albă. Acesta se dechiară a fi parată la tôte. Côtă finitulă lui Juniă, Albertu plécă cu armata sa prin Pocuția, érá nu prin Cameniția pre unde eră callea. Stefanu trămite pre logoteșii Petru și Isacă se lă întrebe, că de ce nu purcede prin Cameniția, că-cí pre acollo e drumulă côtă Achilleia și cetatea Albă? sau dóră vine ca inimică în Moldavia? Albertu respunse cu vorbe lucii. Stefanu nu se mulțiană, cí trănise a dóua órá deputași la rege ca se-i spună curată, se nu între în țerră, că-i va părea reu. Atunci regele puse pre deputași în ferră, și-i espedi la Lembergü, érá ellă purcesse cu armata de a dreptulă la Suciava, și impressură acéstă cetate, și o bătü trei luní de șile fórá de a o puté luă. Stefanu puse ómení de spionară puterea Polonilor, și află că sunt la 80,000, inse giumente sarcinari; ellü trămise la Tătarí după adjutoriü, asșediă ómení de occupară passurile, împedică adducerea

de provissiune și munițiune, frecă în combato nici pre Polonî, pino cândü îi addusse la desânimare. Atuncî Polonîi incepură a murmură încontra regelui care i dusse asupra Românilorü, în locü de a i duce asupra Turcilorü. Regele turbatü de meniă și de supperare fu appucatü de friguri, atuncî începü a și deschide ochii și a vedé periculü în carese arruncasse, decî fôră de a perde timpü se puse în relațiuni de a tractă cu Stefanü, și încheiă armistețiü în 9 Octombre, și dede ordine de retragere, totü în acea di. Retragerea se începü în adeverü, înse nu pre callea pre unde venisseră, cî mai spre munți. Stefanü cunnoscëndü spiritulü Românilorü arretă lui Albertü că se pune în periclu prin acelle locuri, unde Români cari ardü de resbunare potü selü nemicéscă cu totulü. Dară Albertü nu ascultă, cî purcesse spre pădurea Cosminei. Corpulü dinainte trecü fôră împedecare, înse centrulü cu comitatulü regelui fu attăcatü de Români în meșiloculü pădurei. Currëndü veni și Stefanü cu miliția sa și cu adjutoriü de la Tătarî, și arruncă pre Polonî din deretulü castrelorü făcute de carre, unde se născü o confusiune și o larmă înfricoșată în óstea polonă. Căllărimea pretoriană scăpă pre rege, care fugi apoi la corpulü dinainte; cei din castrele formate de carre urmară după dinsulü în cea mai mare disordine. Mulțime de Polonî și Rusși nobili și ordinari periră în acea frecătură deplorabile, mare parte cădură în mânilorü Românilorü și alle Tătarilorü cari dusseră pre nobili în captivitate spre a stôrce bani de rescumperare. Vorniculü cellü mare tăiă la Lucesci 600 de căllari massovi; trecerea preste Prutü și Dunastru custă pre Polonî multă versare de sânge. Cândü

adjunse regele cu remășișiele în Polonia i se părù că a înviatù din morșii; demoralisarea fu preste mesurã. Albertù desfãcù milișia sa și o trãmise a casã, érá ellù se dusse la Cracovia și se dede desfrênãrilorù.

XVI.

Stefanù devastã Polonia apoi face pace cu Poloniã si cu Unguriã.

Acéstã bunã lecșione înveșã pre Albertù a cunnósce mai bine pre Romãni. Stefanù încã vedù că cu seciã de Poloni nu face nemica încontra Turcilorù, inimicilorù comunã ai creștinilorù. Decã ellù se împãcã cu acestia, și spre a umili mai tare pre Poloni strinse unù corpù de turci și de tãtarã. și intrã în Polonia în datã în primãvara anului R. 2251 (Chr. 1498), și purcesse pãno la Canciuca și la apa Visloca, arse cetãșile Premislavù, Radzinimu, Prevorscu, Lanciuca, și priase la 100,000 de Poloni, pre cari Turcii îi dusserã în servitute. Pãno cândù Albertù convocã pre nobili la Sandomirù, spoliele furã dusse în securitate, și așã vedindù toșã că e prea târșiu, se desfãcù óstea érá, și se dusse pre a casã. Dupã acésta se puse la mișlocù Vladislau și împãcã pre Stefanù cu Albertù. Inse în luna lui Nouembre, dupã legãméntulù încheiatù între Stefanù și sultanulù, trecù Basisbei cu 80,000 de Turci prin Moldavia în Russia, în ținutulù Galliciului și allù Somborului, darã iérna cea grea fãcù de degerarã la 40,000 de Turci, ceilalșã întorcêndu-se prin Moldavia furã attacașã și bãtușã de Romãni, cari se îmbrãcasserã în vestiminte polonesci, și așã abia scãparã la 10,000 de inși preste Dunãriã.

În urma acestei demonstrațiuni se încheiă legământu de pace eternă între Moldavia și Polonia, în luna lui Aprilie R. 2252 (Chr. 1499), dându uitării toate cele întemplate, Polonia assecură lui Ștefanu și familiei lui domnia ereditariă în Moldavia, se făcù legământu de apperare commune încontra Turciloru între principii Moldaviei, Poloniei și Ungariei; mai pre urmă se legară și în favorea lui Radu domnului României încontra păgânilorù. În puterea tractatului încheiatù, Ștefanu trâmisse deputați la dieta de la Petricovù care se ținù în annulu R. 2254 (Chr. 1501) cu cererea ca Poloni se dea afară pre Petru Aron care trăia în Polonia și intrigă încontra Moldaviei. Poloni tremurără înaintea aceste cereri, fiindù că promiseră lui Petru conductù securù, apoi dreptulù de ospitalitate. Nesciindù ce se facă, cumù se și scape onórea și se au dea motivù de invasiune lui Ștefanu, tăiară lui Petru capulù înaintea deputaților Români. Atâta putere avea cuvintele lui Ștefanu pre care Poloni voiă se lù facă vassallù, și la atâta lasșitate adjunsesseră Poloni cei arroganți.

XVII.

Mórtea si testamentulu lui Ștefanu.

Albertù mișellulù muri în 17 Juniu (R. 2254, Chr. 1501), căruia urmă frate-seu Alessandru ducele Lituaniiei. În dată după mórtea acelluia, intră Ștefanu în Pocuția cea ocupată de Poloni. Alessandru rugă pre frate seu Vladislau, se mișlocescă ca Ștefanu se și retragă trupele din acestù ținutù. După mai multe încercări deșerte, Vladislau dede frate-seu consiliulù salutariù, se lasse pre

Stefană în pace, ca și ellă se dea pace Poloniloră și Unguriloră "*ob utriusque nostrum quietem futuram*".

În anulă acesta Turcii începură operațiunile bellice la Dunăriă și la Sava, impressurără Jaiția, unde fură bătută de Joanne Corvină. În anulă allă doilé trecură Dunăria Joanne Corvină, Josa de Somă și Petru de St. Giorgiă ducele Trasilvaniei, bătură Cladova, Vidinulă și Nicopolia, și se întórseră cu mulțime de spolie și de Turci captivi pre cari apoi îi vîndură ca pre nesce vite. În anulă R. 2256 (Chr. 1503) Augustă 20, se încheiă armistețiă cu Turci în care intrară și prîncipiî țerriloră Românesci. Marele Stefană muri în 2 Juliu R. 2257 (Chr. 1504) și se îngropă la monasteriulă de la Pudna cellă edificată de dînsulă. Ellă lăssă cu testamentă fiului seu Bogdană, "se nu și pună speranția neci în Unguri cari sunt înghițiți de Turci, neci în Poloni cari sunt fôră de constanția, neci în Germani cari sunt desbinați și încurcați între sene; ci mai bine se se înțellégă cu Turcii cari sunt și mai țări și mai constanți, înse așiă ca țerra se și păstrede libertatea politică și religiósă. Dară déca Turcii ară cere alte condițiuni, prin care și ară perde libertatea și religiunea, atunci mai bine se móră cu toți."

CARTEA II

*De la mórtea lui Stefanü cellü mare pîno la mórtea
lui Petru Rareşiv.*

I

**Bogdanu petesece pre Elissa si se scollă cu armele a-
supra Poloniloru**

După mórtea lui Stefanü strîugêndu-se boiarii țerrei împreună cu domnulü lorü Bogdanü se consultară seriosü despre starea țerrei și trämiseră o deputațiune la sultaulü cu diverse donurî. Sultanulü mulțiännitü cu onórea restituî donurile promitîndü țerrei pace și Românilorü amicițiă. — In anulü R. 2258 (Chr. 1505) Bogdanü peți de la Alesandru regele Poloniei pre soru sa Elissa de soçiă, înse muma regina, precumü și principessa recusară căsătoria, fiindü că Bogdanü eră luscü la unü ochiü. Dară regina muri în scurtü timpü după acésta, atuncî Bogdanü care scîea că acésta fusse cauza principale prentu care i se recussase mâna principessei, reinnouî pețițiunea in anulü allü doilé; înse căpetändü și acumü respunsü negativü, irrupse în Pocuția și ocupă cetățile de prin pregiurü. Poloniî trämiseră 4000 de soldați din Russia, cari inträndü în Moldavia făcură multe stricățiunî, de unde urmară mari crudelități de o parte și de alta. Cu tóte acestea Poloniî nu putură se iee Pocuția, și așiã venî lu rülü la tractate. “Regele Poloniei se invoiesce la căsătoria principessei Elissa cu Bogdanü, decă se va învoi și ponteficele Romanü, înse in totü modulü se i cunune unü pîeotü catolicü, Bogdanü se primescă in țerra sa unü episcopü catolicü, preoți ca-

to ici și biserică catolică, și se țină cu Polonia și cu ceilalți regi creștini încontra Turcilor, — În 19 August R. 2259 (Chr. 1506) muri Alessandru regele Poloniei, căruia urmă frate-sau Sigismund. Bogdanu re-
peși cererea sa și la dînsul, înse și acesta căută mo-
duri de a amână căsătoria. — În Trasilvania se adu-
nară în acestu annu Nobili, Secuii și Sasiu la Turda
și reînnoiră jurămîntul de uniune între sene. Rege-
lui Vladislau se născu unu fiu, Ludovicu; Secuii recu-
sară boulu de friptură după vechia usanțiu, și se revol-
tară. Regele trâmise pre prefectulă căllariloră Paulu To-
mori cu ôste încontra loră. Secuii lă bătură la Tîrgul-
Mureșului; înse acesta strinse currîndu o armată mai
mare și-î supuse în fine.

II

Radu V cellu mare se împacă cu Begdanu, apoi mîore

În annulă R. 2260 (1507) cîndu Sigismundu regele
Poloniei eră incurcatu în resbellu cu ducele de Mos-
cua, Vladislau frate-sau înterrită pre Radu domnulă
României asupra lui Bogdanu, pentru ca acesta fiindu
occupatū a casă, se nu se pôtă scullă încontra lui Si-
gismundu. Dară Bogdanu strinse iute ôstea sa și esși
înaintea lui Radu, care devastasse ținutulă Pudnei și se
retrăsse. Bogdanu înaintă pîno la Moville și devastă
assémine marginile României în cursu de dece țille. A-
tuncî Radu cunnoscîndu-și errôrea trâmise o deputațiune
cu metropolitulă Massimū în frunte spre a împacă lu-
crnrile. Bogdanu dede înapoi locurile occupate și reas-
sedîă terminii precumî fuseră suptu Stefanu cellu mare.

După acestă rezultată tristă Radu temându-se ca în aceste timpuri critice se nu se scólle și Turcii încontra sa și se lă scóþiă din principată, făcù în 3 Decembrie R. 2260 (Chr. 1507) ună tractatū cu Sassiū din Trasilvania, ca la assémine întéplare se pótă află asilū la dînsii. În anulū următorii căllători la Bada, unde fu primitū fôrte bine de Vladislau și de magnații un-guresci. Vladislau i donă castellulū Ðiuagiū din Trăsilvania, unde Radu edifică unū monasteriū, allū cărui egumenū se făcù episcopū mai în urmă. Dară întorcându-se în principatū nu mai petrecù multū timpū și muri. Acestū domnū addussesse pre fostulū patriarchū allū Constantinopoliū, Nifon, în țerra sa spre a organisă ecclesia, înse mai pre urmă se desbină cu dînsulū, și lă trâmise la muntele Athos. Ellū redică episcopiele de la Buþeu și de la Rômnicū, și edifică monasteriulū din Deallū de lîngă Tîrguvestei, și făcù mai multe alte institute folositórie pentru cari Româniū i dederă numele de Mare.

— După mórtea lui se puse domnū Michaele III fiulū lui Dracea Armariulū, omū fôrte severū și appecatū spre fapte crunte, din care causă capetă numele de Michaele cellū Reu. Neputéndū sufferi pre metropolitulū Massimū, și voindū allū scóte cu modū cuviinþiosū, illū trâmise cu scrissorī la regele Vladislau în Ungaria, de unde acesta nu se mai întórse (R. 2261; Chr. 1508.)

III.

Bogdanū se bate cu Poloniū apoi încheiă tractatu cu dînsii

În Moldavia Bogdanū după ce făcù pace cu Radu, trâmise érá la Sigismundū în Polonia pentru căsătoriă, înse nu căpetă respunsū decisivū, deci cōtră finitulū

lunei lui Juniū a. R. 2262 (Chr. 1059) intră cu 6ste în Russia, bătū și luă Galliçiulū, impressurā Lembergulū în cursū de trei ȃille. predā bisericile. luă Rohotinulū și trāmise clopotulū cellū mare la Suciava, multime de nobilī polonī cādurā prinși. Sigismundū veđindū atāta stricāȃiune adunā o armatā de 60.000 de soldaȃi de diversā amestecăturā, și purcesse cu dīnsa în 26 Juliu. înse apurcāndu-lū o bóllā dede commāndulū lui Nicola Camenieski, care trecēndū preste Dunastru în Moldavia, arse Cernauii, Doroçoiulū, Botoșianii, Ștefānescii, Hotinulū, etc. și devāstā ținutulū fórte urritū în cursū de 20 de ȃille; Bogdanū se retrasse la munți și nu voi se se lasse la bātalie pīno la întórcerea Polonilorū care se întemplā în 14 Octobre. Atuncī făcū unū atacū asupra lorū pre apa Dunastrului, unde se încinse o bātaliā sāngerósā, înse fōrā rezultatū. Amendoue armatele se întórserā cu mari perderi. Diu partea Romānilorū cādurā mai multe cente în prinsóriā, între acestia. treiȃ cī de boiarī de āntāiā ordine. Camenieski puse de ucciserā la 50 de junī Romāni nobilī spre cspiarea morȃii cellorū 50 de nobilī Polonī ce uccise Bogdanū la Jerebovu în anulū trecutū.— La 2000 de delii condusși cu soldū remaserā pre cāmpulū de bātalie.— Dupā aceste desastre de amendoue părȃile se puse la meȃilocū Vladislau regele Ungariei și în 23 Januariū a. R. 2263 (Chr. 1510) se asseȃiarā celle urmātórie: “Bogdanū domnulū Moldaviei se întórcā Polonilorū spohele luate, se renunȃie preteusiunei de cāsatoriā cu Elissa, și se restituēs. ā actele rētativ; prinși se se dimittā de amēntoue părȃile dāinel; se se uite pen ru Poc ȃ s s nunnescā o s is m d n 4 Ungur. 4 Poc ȃ s s nunnescā 4 B. ām;”

principii se se adjute unii pre alții, mai vertosă in contra Turcilor; neci unulü dintre ei se nu dea adjutorü rivarilorü și pretendențilorü; commerciü liberü între locuitorii Români și Poloni.“

IV.

Mórtea lui Michaela III.

In România boiarii de la Craiova, mai allesü Pârvulesciü, malcontenți cu guvernulü lui Michaela III, trecurä Dunäria și se întörserä apoi cu adjutoriü turcescü, și scösserä pre domnü din țerrä. Acesta fugi la Säbiniü, unde fu uccisü de unü serbü anume Demetru Jaxicü. In țerrä Pârvulesciü puserä domnü pre Vladü cellü tēnerü, sau Vlăduțiü. R. 2263, Chr. 1510.—Totü în anulü acesta comitele Scepusiului Joanne Zapolia se numisse duce în Trasilvania. Acesta adunä öste în favörea lui Mircea fiulü fostulü domnü Michaela, și lü trämise cu dinsa în țerrä spre a se asședia în scaunü. Darä Mircea fu bätutü de Pârvulesciü, și constrinsü a fugi la Constantinopoli. Vlăduțiü încă nu puü se trăiéscä multü timpü în armoniä cu Pârvulesciü, din care causä acestia fugirä preste Dunäriä, și înțellegēndu-se cu Mechemed-beiße întörserä cu öste turcescä în principatü. Cândü se auđi la Bucuresci de trecerea Turcilorü preste Dunäriä, boiarii cei mari ucciserä pre Vlăduțiü și alleserä domnü pre Nėgu Bassarabä, fiulü spiritual allü patriarchului Nifon, omü cu mari calitățü, än mosü, religiosü, amicü allü păcei și allü artilorü formöse.

Bogdanu incheiă tractatu cu Turciî

In imperiulŭ turcescŭ lăngeđindu-se Baiazetŭ II, uumŭ sucesoriŭ pre fiulŭ seu Achmede. Selimŭ cellaltŭ fiu malcontentŭ cu acestă dispozițiune fugi în Crimeria, se căsători cu fia chanului, și se întorse prin Moldavia cu cu mare putere de Tătari. Bogdănŭ speriatŭ de acestă întreprindere estraordinariă trămise la Poloni și la vecinii Unguri dupe adjutoriŭ. Selimŭ bătŭ cetatea Albă cea coprinsă și apperată de Turci. apoi trecŭ în Tracia, și se bătŭ cu frate seu Achmede la Adrianopoli. Ellŭ avŭ nefericirea de a perde bătalia și fugi érășl în Crimeria; cŭ tóte acestea la a dóua întórcere îi successe a se sui pre tronulŭ Sultanilorŭ. Bogdanŭ vedendŭ că Selimŭ nu arrétă interțiunea de a-i face ver-o stricățiune, trămise de salutară pre noulŭ sultanŭ din partea sa; éră mai pre urmă convingendŭ-se de cuvintele părintelui seu, că cu Poloni și cu Unguri nu mai este nemică de făcutŭ pentru assecurarea viitoriului, trămise pre logofetulŭ Teutŭ la anulŭ Chr. 1511, de incheiă unŭ tractatŭ cu Turciî cu condițiunile următórie:., a) Pórta se îndetorčíă se appere țerra Moldaviei incontratorŭ inimicilorŭ; b) țerra se va governa de domnulŭ ei, legile și veniturile ei vorŭ remáne neatinse; c) domnulŭ țerei se va allege de cōtră boiarii țerei. Sultanulŭ nu va pune neci o dată domnŭ fōră de allegere! d) țerra nu se va înțelege cu neci unŭ inimicŭ allŭ Porțiî; e) ci va dă câte 2000 de ómeni adjutoriŭ cândŭ Pórta va avé resbellŭ; f) ea va da de bună voiă Porțiî pre totŭ anulŭ unŭ pescheșiŭ de 4000 galbeni, 40 cai și 24 falconi.

După acestu tractatü Bogdanü avü pace din partea Tu. cilorü, inse țerra fu turburată în dóue rînduri de cîtră Tătari. La anulü R. 2266 (p. Chr. 1513) irrupse fiulü chanului de dóue pârți în Moldavia, și prinse la 75,000 de ómeni. Spätariulü Căpaciü se luá dupá din-sulü, inse perdü; Dunastrulü inghiți și pre Tătari și pre prinșii Români, acollo perü și fiulü chanului. Altă irrupțiune a Tătarilorü fu respinsă de Bogdanü și despoiată de prada ce ducea. Bogdanü avea mare prepusü că aceste devastațiuni alle Tătarilorü se facü cu îndemnulü lui Sigismundü spre a lü înduplecá la împlinirea condițiunilorü tractatului din anulü R. 2263 (Chr. 1510), căci Bogdanü de și se căsătorisse cu o Română din țerrá, inse totü nu dedesse înapoi actele relative la căsătoria cu Elisa, precumü neci cele alte lucruri cerute în acellü tractatü.—Unü deputatü polonü mergêndü în Ungaria făcù propozițiunea ca regii Poloniei și Ungariei se încheie armestejiü cu pórtá, și în acesta se coprindá și pre domniü principatelorü române. Êrá în miđiloculü iernei anululü R, 2267 (Chr. 1514) unü Trifaile adunândü osti în Transilvania cu scirea lui Joanne Zapolia. trecü munții și resculá țerra încontra lui Bogdanü. Acesta illü întempiná cu putere armată în 27 Februariü și lü butü; rebellulü Trifaile căđü în mânilé domnului, și plăti cu viéfiá temeritatea sa.

VI.

Revolutiunea lui Dosia.

În Ungaria regele Vladislau cu arhiepiscopulü Toma concepurá planulü de o resculare generale încontra Turcilorü cari se flăccisserá prin turburările interne. Car-

dinariulū Toma se dusse la Roma spre a se înțelege cu Ponteficele Leon X, și se întorse cu unū stégū albū însemnatū cu o cruce roșiă, și cu o bullă prin care se dă iertare plenariă de pecate tutorū cellorū ce voră luă armele încontra păgânilorū. In dată ce se publică bulla' se adună o mulțime nenumerată de țerranī cari fugia de tirannia nobililorū la Pesta, unde li se assemnasse loculū castrelorū, și luară crucea. Spre organisarea și conducerea mulțimei i se dede capitanū generariū Giorgiū Doșia, Secuiū din Trasilvania, omū valînte și deprinsū în arme. Cardinariu îi încredințîă stégulū cellū addusū de la Roma. După ce se respândi fama că Giorgiū Doșia s'a numitū generariū crucéferilorū, începură țerranī și mai tare a lăssă aratrulū și a allergà la castre, așiă încâtū se adunară suptū arme preste. 40,000 de ómenī afară de cei ce se adunasseră la Urbea-mare, la Albagale, la Colocia și în alte locuri vecine. Nobiliī vedëndū că li se deșertă satele și temendu-se ca se nu le remâniă pământulū nelucratū, începură a se oppune și a oppri pre țerrani de a mai merge la milițîă, a prinde și a legà pre cei ce-ī appucà în fugă. Cândū Doșia și milițîa lui cea înarmată auđiră despre lucrulū acesta, se apprinsēră de mânia încontra despoțilorū cari nu voia neci se appuce armele neci se lasse pre țerrani se se înarmeđie ei pentru mântuirea țerrei. Doșia nu perdū timpū, cì se arruncà asupra nobililorū cellorū din Buda și din Pesta, uccise pre unīi, prinse pre alții, și apoi îi dede morțîi, între tormentele celle mai înfricoșiate. Apoi împărți óstea în trei părți, pre Laurentiū popa de la Țegledū illū trãmise còtră Agria, pre Barnaba còtră Bacica, érà ellū plecà còtră Segedinū, și începură toți

de tóte pârțile a tăia și a uccide la nobili și la popi fôră de neci o cruțiare.

VII.

Impressurarea Temisiórei.

Întelegându regele și cardinariul lucrurile acestea, și vedându cu ochii lor satele și urbile în flacără, îm-mărmuriră (cu tóte că unii dicu că lucrul acesta s'ar fi făcutu cu scirea și voia lor). Cardinariul affectă căi-pare reu pentru că ellu e fostu urđitoriul unei espe-dițiunii așiă de triste. Magnații cari se afla în locu, se adunară și deciseră se trămittă la Joanne Zapolia du-cele Trasilvaniei, ca se-lu invite se adune câtu mai iute miliția sa, și se allerge în contra ostirei celei infuriate a țerranilor. Din Buda plecă Joanne Bornemissa cu miliția pretoriană și cu nobili cari fugiă din tóte pâr-țile la reședințiă ; ellu atacă pre cei ce se află în di-sordine pre lîngă Pesta, și i frânse atăt prin arme câtu și prin cuvinte că regele i va iertă. — Doșia formă unu podu de buți combinatú în unu modu fôrte artificialu, trecu Tissa, și purcesse asupra Temisiórei, sperându că luându acéstă celate va puté se se appere cu securan-țiă, și va puté continuă cu successu resbellulú încontra nobililor. Temisióra eră pre atunci întărită cu dóue rînduri de valluri și de palissate, și avea de o parte unu turnu mare cu muri tari și înalți cari scădea cu câtu se apropiă de castellu. Joanne Corvinu făcuse aceste fortificațiuni, ca printr'insele se accopere riulú Becu. Acumú Stefanu Batori luă tóte dispoșiunile ne-cessarie s, re a apperă postulú, și spre a vetemă câtu

mai tare pre inimici. Vallurile cetății eră proveđute cu tunuri de tótă specia, cari nemiciă lucrările impressurătorilor, și pria erupțiunile celle dese din cetate îi puneă în disordine și îi frângea. Doșia vedëndü că aiciă pământulü cellü apătosü și pertinacia impressuraților illü împedecă de a puté înainta, determniă se attace cetatea de partea castellului, unde se spallă de riulü Becü și unde vallurile celle puçinü înalte i se părea a nu fi greu de săritü. Cu scopulü acesta și trasse óstea într' acollo, și incercă maiântaiü se derive riulü, punëndü pari și fascine de nuelle în albiă, ca se facă se trécă apa în canariulü cellü largü săpatü alătura. Batori avëndü spionï chiarü între ómenii cari lucră cu Doșia și venia în cetate pentru luarea nutrimentelorü, înțellesse planulü lui, și strică nóptea tote lucrările ce essecutasse acella ziua, așia încätü riulü se întórse cu violențią érăși în albia sa.

VIII.

Ucciderea lui Dosia.

Pino cândü Batori se apperă cu modulü acesta, Joanne Zapolia veniă cu o armată destullü de numerósă spre a attacă pre impressurătorï și a descinge cetatea. În luna lui Juliü și adjunse în șessurile Temišiorei. Doșia care nu putea acumü se fucongiure bătalia, luă o pozițiune încätü, decă ar fi se cađă, putea incai speră că va cădé fôră rușine, ca omü care scie se se bată. Ellü allergà de la unü stégü la altulü, ânima pre cei valenți, și arrettà cellorü fricoși, că dupe ce ei s'au scullatü o dată încontra despoțilorü, perđindü bătalia n'au se a-

stepte altă ceva de câtă tormente și mórte; că nu mai e altă miđilocă în aceste împregiurări, de câtă se se lupte pino la cea din urmă sufflare, nu mai e speranță afară de victoriă. Zapolia dincontra đicea la ai sei, că ei au se înfrângă pre nesce rebelli cari în locă de a merge încontra Turciloră s'au scullatū încontra proprietariloră loră. Ellū commandă mai ântăiū căllariloră ca se attace de mai multe părți armata lui Doșia, și se o pună în disordine, érá cea-laltă milițiă o dispuse așiă încătū putea se i attace și dinainte și de o lature. Doșia avea pre cei mai buni dintre ai sei în frunte, și pre mulțimea cea laltă, de la care nu putea se astepte rezultate mari, din deretū. Lupta fu fôrte cruntă; de amândóne părțile se bătură cu o cerbiciă încătū victoriă remase multū timpū îndoiósă, pino cândū se dechiără pentru Zapolianī. Terraniī veniră în disordine, mare numărū se uociseră, mulți se prinseră între cari fu și Doșia, care cu puține đille mai înainte luasse în castre titlulū de rege.

Crudelitetea țerraniloră fusse mare in contra nobililoră, dară și suppliciulū cellū inventatū de cōtră acestia asupra lui Doșia și asupra soșiloră lui ne dă o mustră destulū de tare despre barbaria nobililoră. Doșia fu pnsū despoiatū pre unū tronū de ferrū înroșitū de focū, și i se dede unū assémine sceptru in mână. Nóue dintre prinșiī soți ai lui Doșia (între acestia eră și frate seu) după ce sufferiră fómea cincī-spre-đece đille, fură constrinși a mânca carnea lui, ce i o rumpea carnefi-cele cu clescele de pre corpū. Se đice că între aceste tormente Doșia neci n'ar fi suspinatū, pino ce și a datū suffletulū. Cei-lalți prinși s'au datū pre mânile Țigani-

loru ca se-î tormenteție în diverse modurî pîno ce voru uccide. — Totu în acestu timp se sparseră de Jacobu Banfi și cei ce mersesseră cōtră Bacica, alții se prinseră și se ommoriră cu diverse modurî de morți barbarice, așa în câtu spunu că în acea rescollă aru fi peritū mai bine de 40,000 de țerrani. Cu modulū acesta se stîmperă acea fortună a crucéferiloru pre cari i numiră Curuți, cōtră finitulū annulū R. 2267 (p. Chr. 1514.

IX.

Asservirea Terraniloru.

Dupe ce se stîmperară turburările în acestu modu, se strînse o adunare generale la Buda, unde se tractă despre pedepsele cari se se pună asupra culpabililoru, și despre mișlóccele cu cari se se țină țerranii în frînū pre viitoriū. Celle dintăiū fură barbare în cellū mai înaltū gradū, celle din urmă trecură preste marginile ver cărei tirannie. Capetele rebelliloru se ucciseră cu diverse supplicie, érá următorii lorū se despoiară de tôte drepturile și se dechiărară servi pentru totū dé-una. Décă s'arū descoperi urđitoriī damnelorū făcute nobililoru, se se constrîngă a le repară. Tutoru țerraniloru cari lu-asseră parte la acea espedițiune fatale, se impuseră sarcinī mai grele de câtu pîno aci cōtră rege și cōtră proprietari. Se oppri în genere țerraniloru de a mai purtă arme suptū padépsa de a și perde mâna cea dréptă; se oppri assémine de a se mută țerranii de la proprietari lorū în alte locurī. cumū avea dreptū mai înainte. Și ca se nu scape de aceste pedepse, se ordină ca cei

ce aũ fugitũ în țerrile vecine, se se cãrã înapoi prin autoritatea regelui. În fine se asșediã ca în fiã-care comitatũ se se redice câte o fortãrãțiã în care se pãtã scãpã nobilii cândũ s'ar mai nasce o atare rescollã ; încã și nobililorũ particulari se dede voiã se și încungiure casele cu fossate și cu valluri, dẽcã mai ântãiu vorũ cere licențiã de la rege. — Totũ în acea adunare se întãri și codicele de legi allũ lu' Verbeși, în care drepturile celle vechie alle țerranilorũ stau în cellũ mai mare contrastũ cu legea cea nõuã, "cã țerranulũ n'are nemicã afarã de mercedea pentru lucrarea sa." (*Rusticus praeter mercedem sui laboris nihil habet*), Toți țerranii, fõrã distincțiune devenirã servi legați de gliã (*servi glebae adscripti*), culpabili și innocenți, și nu numai ei, ci și fii, nepoți și strãnepoți lorũ. Ba ce e mai multũ nu numai țerrãni din Ungaria, ci și cei din Trasilvania, cari neci nu sciurã de acea rescollã, cãðurã suptũ totũ acea pedepsã ; și așia Romãni țerrani sufferirã pedepsa cea dictatã Ungurilorũ. În adeverũ mai mare nedreptate nu se putũ face omenei.

X.

Mõrtea lui Bogdanu III.

Vladislau, acestũ rege ticãllosũ, care prin lasșitatea sa addusse atãta nefericire preste țerrile de la Dunãriã, murì în 12 Martiũ a. R. 2269 (Chr. 1516) și lãssã urmãtoriu pre fiulũ seu Ludovicũ II în etate de 10 anni. — Sultanulũ Selimũ I publicã în principatele Romãnesci "cã ellũ va iertã locuitorilorũ darea de giومتate și o parte din tãte sarcinele, dẽcã ei se vorũ lãssã de domnii

loră, și se voră ună cu dînsul. „Négu domnulă României se învoi se plătescă porții ottomane 3000 de bană rosii (300 de taleri) pre annă și se dea 600 de copii în corpulă janiciariloră. Bogdană scăpă cu o summă mai mică, înse ellă muri de supperare în 18 Aprile a. R. 2270 (Chr. 1517) la oppidulă Huși, și fu îngropată la Pudna. Lui urmă în domniă fiu-seu Stefană VI. care se unse la Suciava de metropolitulă Teoctistă, și fiindă că eră minorene, i se dede de correginte și tutoriă unchiu-seu Petru (fiu naturale allă lui Stefană cellă mare). În dată dupe asședierea lucruriloră interne se trămiseră deputați în Polonia spre reinnouirea tractateloă celloră vechi cu acestă regată. Sigismundă primă cu mare bucuriă, încheiă tractată întăritoriă de celle mai dinainte, pre care apoi illă supuse dietei spre ratificare în 9 Maiă R. 2271 (Chr. 1518.) Prin acestă tractată se sanșionă pace eternă între Polonia și Moldavia, apperare commne, încontra tutoră inimiciloră și mai vėrtcsă a Turciloră cândă se voră scullă Poloniă și Unguriă încontra Turciloră, atunci Ștefană saă unchiu-seu Petru se se redice cu tótă puterea sa spre înfrăngerea acellora.“ — Abia se încheiasseră acestea, și chanulă tătărescă intră în Moldavia cu 50,000 de armați. Spătariulă Carabejiă îi impressură în o diminēță la Prută și i bătă infricoșiată, prinse pre mărđii Temușiă și Bicaciă, înneacă ună mare numeră în apa Prutulăi care se vėrsasse. Chanulă căpetă o plăgă și abia scăpă cu fuga; la trecerea preste Dunăstru încă mai periră în vallurile apeı, prea pușoi se înșorseră a casă în o stare fôrte miserabile.

În anulă R. 2272 (Chr. 1519) domniă priacipateloră române trămiseră deputați la Ludovică II regelă Unga-

riei se le dea adjutoriū încontra Turcilorū cari stau parați spre a incurge în principate; înse Ludovicū se află însuși strîmtoratū din cauza anarchiei nobililorū și a servituții țerranilorū, ellū recomandă cauza lorū lui Sigismundū regelui Poloniei care eră assémine încurcatū cu veciniī sei. În Trasilvania se revoltară Secuii încontra lui Joanne Zopolia, déră acesta îi frecă fórte urritū la Darloți și la Sâmpaullū, și pedepsi cu mórte capetele rebellunii.—Pre timpulū acesta se semenă învețiătura lui Luterū în Trasilvania prin neguțiatoriī Sassi.

XI.

Mórtea lui Négu Bassaraba.

În anulū R. 2273 (Chr. 1520) murī Selimū căruia urmā Solimanū. Acesta îndată începū resbellū încontra țerrilorū de la Dunăriă, mai allesū încontra Ugariei celei turburate prin anarchiă și servitude internă; în 29 Augustū R. 2274 (Chr. 1521) luă Singidunulū și se întórse în triumfū la Adrianopoli. — Pre cândū Solimanū se afla dinaintea Singidunului murī Négu domnulū României, lăssândū unā fiū, Teodosiu, în etate de 7 anni suptū epitropia frate-seu Preda, care fu însărcinatū cu guvernulū țerreī pino cândū va cresce copillulū.—În Ungaria, în Moldavia și în România, domniă trei copii, pre cândū în Turcia împărăția Solimanū cellū înfricoșiātū, agerū la minte și tarē la braçiū Afarā de acestea, crestiniī era toți desbinați și încurcați între sene.

În România boiarii țerreī nu se mulțiămiră cu dispozițiunea reposatului Négu, ci alleseră domnū pre Radu Căllugărulū de la Buđeū și trāmiseră deputați la Sul-

tanulă pentru întărirea lui. Sultanulă uccise pre deputați, érá pre insoçitorii loră îi retrămise cu nasulă și urechile tăiate. Preda chiămă pre Mechemedbei de la Nicopoli într'adjntoriulă, dară acesta nu veni. Într'acestea se înarmă ellă însuși cu ai sei încontra lui Radu; înse fu bătută la Tirgvestei, și perdū viéjia. Nu trecū înse multă, și veni Mechemedbei cu Turciilă, și dupe ce bătū la Tirgvesti pre Radu. prinse pre domnū și pre boiarilă ce mai însemnați și i dusse cu senelă la Nicopoli, érá pre copillulă Teodosiulă illă trămise la Constantinopoli. Radu fu datū în mânilă comitelui Badica care lă uccise spre resbunarea morții verului seū Preda. Tênerulă Teodosiulă încă muri la Constantinopoli. Atuncilă Mechemedbei concepū planulă se scâmbe țerra în passialăcū turcescū. Ellă scrisse sultanulă la Constantinopoli cerendū sē lă numescă, pre dînsulă guvernătoriulă, minjîndū că lă voesce și țerra. Pre timpulă acellă se afla la Constantinopoli logotetulă Stoica; acesta simjîndū planurilă Turciloră făcū unū memoriale cōtră sultanulă, în care arrétă privilegilele țerreilă de a și allege domnū crestinū, și scrisse totū de o dată la boiarilă din princpiatū sē se adune currêndū și se allégă domnū, că-cilă independința Româniloră se află în periclu. Acestia nu perdură timpū, ci allesseră pre Radu de la Afumați generele lui Négu, și se înarmară încontra Turciloră. Mechemedbei încă intră în țerră cu denumirea din partea sultanulă. La Glubavilă se întêmpinară ostile turcescilă și românescilă; Radu bate pre Mechemedbei, și acesta se retrage cu rusșine preste Dunăriă, însē apoi se întorce cu mai mare putere. Se face a dōua bătaliă la Cleșianilă, în care victoria se dechiară éráșilă pentru Românilă; înse a treia e fatale pen-

tru dinșii. Radu se vede constrinsu a fugi cu ai seî în Trasilvania.

XII

Radu de la Affumați

Căpetendū adjutoriū de la Zapolia, Radu se întorce în primăvera annului urmatoriū și bate pre Mechemedbei la Grumați ; numărū mare de delii cadū suptū sâbia Românilorū, Mechemedbei fuge preste Dunăriă și adună altă oște mai numerosă, și se întorce încontra lui Radu. A cincea bătăliă se incinge între creștinii și între turcii ; Radu perde și se retrage éráși în Trasilvania. — Zapolia se puse pentru dînsulū la regele Ludovicū, care i donă satele Vinți și Vŭlperū din Trasilvania. În urmă Zapolia înarmă 30,000 de ómenii și intră cu Radu în România. Mechemedbei se retrăsese la Nicopoli ; Radu se pusé éráși pre tronū fără vërsare de sânge, și în dată chiămă pre boiarii la Bucuresci, unde se consultară despre pacea țerei. Toți aflară cu calle ca însuși Radu se se ducă la Constantinopoli și se róge pre Sultanulū ca se oppréscă pre Mechemedbei de a mai turburà țerra. Radu acceptă și plecâ la Constantinopoli, inse cândū adjunse acollo se reținu de sultanulū care decretasse sórtea principatului, cu tóte acestea mai în urmă, compânindū seriosū curagiulū cellū neînfrănatū allū Românilorū, cari nu se temea de nici unū mișlocū spre a și susține independinția, nū cutediă a preface țerra în passialicū, ci numi domnū pre Vladū Bassarabă și lū trâmise cu stégū la Bucuresci. Boiarii cu Barbu Craiovescu în fruntea lorū allungară pre Vladū preste

Dunăriă. Acéastă faptă înterrită și mai tare pre Solimanu încontra Românilor ; voindü se resbune batjocura ce i făcu seră acestia, ellü luă callea la perfidiă și trämise pre unü capëgiu cu semnele de domniă pentru Barbu Craiovescu, însoçitü de 300 de căllari Turci. Prin acéastă stratagemă Barbu căđü în cursă. Cândü Turculă între celle lalte semne eră se i dea securea domnëscă, i trase cu dinsa în peptü ; cei 300 de căllari se aruncară preste boiari, ucciseră și despoiară pre cei mai însemnați, după aceea se retraseră cu toții la Giurgivulü Suitanulü sătullü de resbunare întări pre Rădu în domniă și lü trämise la Bucuresci, a. R. 2276 (Chr. 1523).

XIII.

Stefanü VI domnulü Moldaviei.

Stefanü VI domnulü Moldaviei adjungëndü la maturitate începü a se purtă tirănesce. Suptü pretestü de prodițiune uccise pre Arbore, omü cu mare autoritate în țerră, fôră de a lü trage la judecată, dup'accea avëndü prepusü pre fiilü cei teneri, Teodorü și Niceta le tăiă capetele. Din cauza acestorü crudelități mulți boiari fugiră în Polonia, Sigismundü trämise o deputațiune la Stefanü spre a lü reconciliă cu emigrații, înse fôră resultatü. Românii essacerbați încontra tirannulüi formară în adevेरü unü complotü, care prorupse în 2 Septembre R. 2277 (Chr. 1524) cândü se ținü mercatü la Romanü ; înse Stefanü frënsë rebelliunea și uccise pre Logofeții Joanne Costa și Sima, ceilalți se respiră, mai mulți emigrară. — Totü în acestü anü bätü Stefanü la Prutü o turmă de 4000 de Tătari și de 12,000 de Turci,

cari se întorcea din Polonia încarcați de spolie. Spiritul rivalității care agitase pre marele Stefanu, se desceptă și în peptul nepotului, care voindă se imiteje pre acellu eroū chiarū în partea cea mai pučinu de laudatū, se scullă în contra lui Radu de la Affumați domnulū României, și devăstă țerra pino la Tirgüvestei. Radu se supperă förte de acéstă necuviintă, inse în locū de a trāmitte óste încontra lui spre a lū adduce la minte cu puterea armelorū, ellū trāmitte o deputațiune spre a lū admoni și a i arreta reulū ce face devastāndū țerra Romānescă în locū de a se uni cu dinsulū încontra Turcilorū inimicilorū communi. Acéstă remustrațiune folosi: între amēndoi principiī se restabilī pacea, și amēndoi se puseră la apperare încontra lui Solimanū care plecasse deja asupra Ungariei în anulū. R. 2279 (Chr. 1526) cu o armată de 100,000 de Turci.

XIV.

Batalia de la Mohaci

Stefanu trāmise lui Ludovicū osti într'adjutoriū, cari luară parte la bătăliele ce urmară. Radu sta paratū cu ai sei se facă o diversiune în Bulgaria și în Tracia, cu Zapolia dimpreună, cândū acestū din urmă căpetă ordine de la Ludovicū se propere cu Trasilvaniī la Mohaci. Radu se veđū redussū la necesitatea de a sta pre locū; érá Zapolia plecā cōtră Segedinū cu 40,000 de Trasilvani; Frangepane se puse în miscare cu 15,000 de Corvați. Inse regele Ludovicū începū bătălia cu P. Tomori arhiepiscopulū de la Colocia, cu 25,000 de Unguri, fōră de a astepta pre Zapolia și pre Frangepane,

în 29 Augustu R. 2279 (Chr. 1526) la satul Mohaci, unde fu nemicită tótă óstea unгурéscă; regele fugindú cãlarie se cofundã într'unú limosú și peri acolo. — Fran-gepane auđindú de acéstã întêmplare se retrasse în Cor-vația, érá Zapolia remase la Segedinú se vađiã ce va face Solimanú. Acesta luã Bada în 10 Septembre, predã și devastã țerra și se întórse cu mari spolie la Adria-nopoli. Dup'acéstã, Zapolia strinse adunare generale la Alba-regale și se dechiarã rege, în 10 Nouembre. Darã altã facțiune chiãmã pre Ferdinandú archiducele Austriei și cumnatulú lui Ludovicú, la tronulú Ungariei. De aci se nãscú unú resbellú fórte incurcatú între Za-polia și Ferdinandú. Zapolia îndatã dupã coronarea sa numi pre Petru Petrenni duce Trasilvaniei.

XV.

Zapolia se inchinã Turcilorú.

În 14 Januariú R. 2280 (Chr. 1527) murí la Ho-tinú, Stefanú tirannulú inveninatú de însãși socia sa. Moldavii allésserã în loculú lui pre Petru Rareșiú; fiulu naturale allú lui Stefanú cellú mare, care guvernasse țerra suptú minorennia nepotulú seú Stefanú VI. Cur-rêndú dupã allegerea lui Petru trãmise Ferdinandú la dînsulú pre Giorgiú Reichersdorf spre a se întellege a-supra Ungariei, ínse fôrã rezultatú. Sigismundú regle Poloniei încã cercã se și asședie lucrurile cu dom-nulú Moldavei spre a nu pãfi ca nepotulú seú Ludovicú regele Ungariei, și íncheiã cu Petru unú tractatú pre pețiorú equale spre apperare comune în contra tutorú inimicilorú.

Cu începutul anului acestuia, un aventurariu a nume Joanne Negru, adună la Tissa oște de Bulgari, Serbi și Români și începuse a se bate și încontra Turcilor și încontra Ungurilor. Petru Perenni plecă asupra lui, înse remase bătut la Segedin, dară Emericu Cibacú episcopul de la Urbea-mare și comitele Temișiane îl frânse, Valentinu Török îl prinse și îl uccise. — Ferdinandu luă Buda în 20 Augustu. Capitanii lui Zapolia perdură două bătălie la Tocaiu și la Agria, din luna lui Septembrie pino în luna lui Noiembrie. Perenni trecu în partea lui Ferdinandu și i trădede coróna. Ferdinandu trâmise pre Perenni și pre Valentinu cu armată în Transilvania; Zapolia fugi în Polonia. Cu începutul anului R. 2281 (Chr. 1528) Petru domnul Moldaviei irupse în Transilvania, devastă scaunele Secuilor, bătut Brasiovul, sparse armata lui Ferdinandu, apoi pre la începutul lui Februaru se întorse pre la Bisterția cu mari spolie la Suciava, unde edifică o biserică. Zapolia care se află în Polonia se bucură foarte de această demonstrațiune a lui Petru, și luă întări de nou în posesiunea castellelor Ciceu și cetatea de Baltă diu Transilvania. După încercări deșerte de a căpetia ajutoriu de la Clemente VII, și de la principii crestini, Zapolia trâmise pre Albertu Laski la Solimanu și închină țerra Turcilor. Cându se întorse Laski prin Bucuresci în 10 Aprile, îndreptă o scrisoriă provocătoriă cōtră Ferdinandu, și adună soldatii (pre bani) în principatū.

XVI.

Petru Raresiu încheiă tractatū cu Soliman.

In primăvara annului R. 2282 (Chr. 1529) Petru intră éráși în Trasilvania, coprinse scaunele Secuilorū, le prădă fôră misericordiă și se întórse pre la Bisterția la reședinția sa. In luna lui Juliū, cândū Solimanū înaintă spre Ungaria cu 150,000 de Turcī, incurse a treia óră în țerra Birseī, unde staționă óstea lui Ferdinandū suptū Valentinū Török comitele Temișianei, Stefanū Mailatū Românulū consiliariulū-lui Ferdinandū, Nicólă Gèrendi episcopulū de la Alba-Julia, și Marcu Pemflinger comitele Sassilorū; în 22 Juniū atacă, bătū și frânse cu totulū armata germană, la Feldióră, îi luă tóte tunurile, munițiunea și provisiunile și se întórse în triumfū cu aceste trofee în Moldavia. Atunci Zapolia trămise o deputațiune formale la Petru spre a i mulțiănni și a lū rugă ca se i stea în adjutoriū și de aci înainte. După aceea plecā ellū însuși din Polonia, mulți Unguri trecură în partea lui, și bătēndu-se la Cassovia, sparseră armata lui Ferdinandū, în 18 Augustū mergēndū la Mohaci, se închinā Sultanului, și numi pre Stefanū Batori duce allū Trasilvaniei. Solimanū reluă Buda în 8 Septembre, lăssā pre Ludovicū Gritti (spuriulū lui Andrea Gritti dogele Veneției) cu 3000 de Turcī la Zapolia, și purcesse se impressóre Vienna (26 Sep.); înse acollo perdū îndeșertū 20,000 de ómenī, fôră se și adjungă scopulū, apoi se retrasse la Buda, unde asșediă pre Zapolia pre tronū (21 Oct.), și se întórse la Adrianopoli.

Pre cândū Solimanū erā dinaintea Viennei (Septembre și Octombre), Petru adună senatulū și se consultară ce

ar fi de făcută în aceste circumstanțe critice unde principii creștinii sunt așa de tare căzuți și Turcii au ajuns la atâta putere. Se decretă că ar fi mai bine a tracta cu porța subțu condițiunii favoritorie, și trâmiseră o deputațiune la Solimanu, pre care lă întelni la Buda. Solimanu subscrise următoriu actă consunătoriu cu tractatulu încheiatu de Bogdanu: „Porța iea principatulu Moldaviei subțu protecțiunea sa, cu aceste condițiuni: a). constituțiunea țerrei, legile, religiunea și veniturile ei remănu neattinse, b) domnulu țerrei se va allege de boiarii țerrei, c) Sultanulu illu va intări, inse nu va pute pune neci o dată domnu fôră de allegere și pre cellu allesu nu lă va reiepta, d) țerra nu se va întellege cu neci unu inimicu allu porții, e) ci va dă câte două mii de ômenii spre adjutoriū cându porța va avé resbellu, f) ea vâ dă de bună voiă porții pre totu annulu unu pescheșiu de 4000 de galbeni, 40 de cai și 24 de falconi.

XVII.

Petru Raresiu ocupă Ródna si Bistertia.

In Trasilvania Stefanu Batori convocă adunare generale la Iernutu la care Sassi ca aderinți ai lui Ferdinandu nu trâmiseră deputați. Stefanu le dechiără că decă nu voru trâmittle deputați ellu fi ya adduce la ascultare prin armele lui Petru din Moldavia care e în miscare. In adeveru Petru irrupse în luna lui Octombre dede focu Prăsmariului, impressură Brasiovulu, luă castellulu și priuse pre Sassi cari lă apperă, magistratui fu nevoitu a i rescumperă cu o mare summă de bani. Incărcatū cu o bună provisiune din țerra Bârsei

plecă cōtră Bisterția, prădă ținutul săsescă allū acellū districtū, ocupă minerile de argintū de la Rodna și luă Bisterția cu puterea. Petru determină acumū se remână în Trasilvania, întări cetatea cu miliția numerōsă, și se appucă se și suppună nu numai ținuturile săsesci, ci și scaunele secuilor și comitatele nobililor, puni aspru pre cei ce voia se se oppună mersului seū și nu se arretă appleați a împlini cererile de provisiune pentru miliția.

Acumū Zapolia începū a și deschide ochiī asupra planurilor lui Petru, ellū trāmisse la dīnsulū o deputațiune ca se lū rōge se fāsse Bisterția și se nu mai prade țerra. Petru respunse cu arroganția unū invingătoriū, că atari cereri nu se unescū neci cu pozițiunea lui, neci cu interesele Moldaviei; Bisterția care jace între Moldavia și castellulū Ciceu debe pentru interessulū Moldaviei se remână suptū potestatea sa. Zapolia vedīndū persistenția lui Petru începū a lū ameninția că lū va accusă la Solimanū, că voiesce se ānguste principatulū Trasilvaniei. Petru nevoindū se se desbine cu Solimanū cu care încheiasse chiarū în acelle țille tratatulū cellū mai susū attinsū, și scāmbā propusulū, lāsândū pentru altă dată essecutarea lui, și reintrā în Moldavia.

XVIII

Moise Bassaraba domnu în Romānia.

În Romānia invitați fiindū de Vladū Bassarabă, se revoltarā vorniculū Négu și postelniculū Drăganū asupra lui Radu dela Affumați, domnului cellui bunū, înțeleptū

și valinte. Radu vedîndu-se vîndutî încercă se fugă la Craiova. La Rîmnicî îllî adjunseră rebellî și lî ucciseră dimpreună cu fiulî seî; și ridicară domnî pre Moise fiulî lui Vladî Bassarabă. Stefanî Batori neputîndî, adduce la ascultare pre Sassi, chiamă pre Moise asupra lorî. Cîtră finitulî annului R. 2282 (Chr. 1529) Moise irrupse în țerra Bîrsei, bătî castellulî de la Branî și impressură Brasiovulî, devastă ținutulî de priu pregiurî, și prinse mulțime de ómeni, mai vertosî nobilî, cu cari se întórse în principatî. Acestî domnî care adjunse la guvernulî țerei prin prodițiune, temîndu-se de ucciđitorî predecessoriului seu, Négu și Draganî, și de compliciî lorî, determină se î pérđiă. În 13 Februarî R. 2283 (Chr. 1530) ellî îi chiamă la nunta surorîi sêlle care se mărită după banulî Craiovei; și după ospețiî tăiă pre Négu și pre Preda, ére Draganî scăpă și fugî la Constantinopoli, unde lucră cu successî pentru scóterea lui Moise. După propunerea făcută de Drăganî, pórtă numî domnî pre unî boiarî a nume Vladî care se află la Constantinopoli. Cîndî intră acesta în țerră, Moise fugî preste munți, pre calle fu predatî de Secui, cu tóte acestea adjunse la Săbiniî unde află amici pre Stefanî Mailatî, Casparî Chorvatî, și Nicólă Gerendi episcopulî, cu allî cărorî adjutoriî, reintră în principatî în 13 Augustî; la Viișioră dede bătaliă cu Vladî, ínse perdî și gloria și viéția împreună cu cumnatu seu banulî Barbu.

XIX

Petru Rareșiu se bate cu Polonii.

Petru Domnul Moldaviei irrupse în 23 Decembrie (R. 2283 ; Chr. 1530) a cincia oră în Trasilvania și împressură Bisterția, dară neputându-o lua se retrase în Moldavia și se appucă se facă preparative pentru rebellulă asupra Poloniei. In primăvara annului R. 2284 Chr. 1531) ocupă Pocuția, luă Senatinulă, Colomeia, Tismeneșulă și totă țerra pino la Galliciū. Sigismundū strinse pre banī la 6000 de soldați și i trămise suptū commāndulū lui J. Tarnovū palatinulū Cracoviei, încontra Romānilorū. La satulū Gozdiecz se bătură Poloniī cu corpulū dinainte allū Romānilorū, unde acestia perdură. Cândū veniră doi căpitani cu acéstă scire tristă la Petru, ellū i arruncă la închisore și plecā însuși cu armata sa care se suiă la 25,000 de ómeni. La Operținū întempinā pre Tarnovū care se închise în unū castramentū formatū de carre. Petru asșediā tunurile pre o collinā și începū se bombardeșie pre Poloniī ; înse fiindū tunurile îndreptate prea-susū, nu le făcū necī o stricățiane, dincontră Poloniī cari avea tunari mai destri causră mare confusiune cu artilleria lorū în armata și artillăria Moldavilorū. Tarnovū observāndū acésta, commandā cālărimei se éssă din castramentū și se attace ; în finē essi ellū însuși cu totă óstea sa, și se făcū o bătăliă sângerósă, între amendóue ostile care ținū pinò séra. Mai pre urmă se plecară Moldaviī și luară fuga, mulți căđură prinși ; Petru perdū dóue stéguri și 50 de tunuri, cari le luasse de la Germanī la bătălia de la Feldióră. Acéstă cruntă bătăliă se făcū în 22 Au-

gustū R. 2284 (Chr. 1531). — Poloniī însuperbiți încurseră în Moldavia și prădară țerra; înse Petru appucă la Tirassovețiū o turmă de 1000 de căllarī polonī, și i frecă așiā de tare încātū preste 100 de inși remaseră morți în locū, ceilalți abiā scăpară cu fuga. Zapolia se puse la međilocū, și în 22 Februariū R. 2285 (Chr. 1532) se încheiā armistețiū pre 6 lunī între Romāni și Polonī, érá în luna lui Maiū se prolongā armistețiulū pre unū annū. — La dieta de la Petricovū Solimanū trāmise pre Ludovicū Gritti spre a face pace între Sigismundū și Petru. Sigismundū trāmise deputați la marginea țerrilorū spre a tracta cu deputațiilui Petru despre condițiunile păcii care se încheiā în adeverū, înse nu cu cugetū de a se ținé.

XX.

Ludovicu Gritti pere în Trasilvania.

În anulū R. 2285 (Chr. 1532) intrā Solimanū în Ungaria cu o armată de 200,000 de Turci, devastā provinciile suppușe lui Ferdinandū pīno la Linția, darā în Stiria perdū tóte celle ce căstigasse în acea espedițiune; apoi auđindū că s'a născutū resbellū în Persia, se întórse cu mare numerū de prinși. — În Romānia înneccāndu-se Vladū în Dâmbovițiā la satulū Popesci, boiarīi al-lesserā domnū pre Ventila de la Stellatina, care în contra speranței publice domni fórte tărănesce, înse numai doi anni de țille. Cândū merse o datā la vēnatū pre apa Jáiului în părțile Craiovei, făcū consiliū cu credințiarīi sei în ce modū se stīngă încā pre nesce boiarī, dupe ce uccisese pre fórte mulți alți; planulū lui se descoperi și în locū de a mai perde ellū pre alți, i se

scurtă lui însuși vieția prin boiarii cellă însoțită lungă apa Jâiului. a. R. 2287 (Chr. 1534. — Atunci boiarii alleseră domnū pre egumenulū Paisie de la Argeșiū din familia Draculescilorū, omū înțeleptū și cu mare autoritate, și i puseră numele Radu.

Pórta fiindū nemulțămītă cu purtarea lui Zapolia, trămise în Trasilvania pre Ludovicū Gritti cu unū corpū de 7000 Turci și Unguri, suptū pretestū de a împacă cerțile între Ferdinandū și Zapolia, înse în faptă spre a occupà țerra. și a o reduce suptū potesțatea sea. Emericū Cibacū ducele Trasilvaniei merse cōtră Brasiovū spre a se înțelege cu Gritti. înse la satulū Felmeriū fu atacatū de J. Daçio, (capitanū ungurescū din óstea lui Gritti), și uccissū acolo. Fapta acēsta întărritā pre Trasilvanī, ei appucarā armele suptū commāndulū lui Stefanū Mailatū, și chiāmarā în adjutoriū pre Petru din Moldavia și pre Radu din Romānia, și cu puteri unite închiserā pre Gritti în Medieși. Gritti fu amăgitū se cerce o erupțiune, și cădū în mānile impresurătorilorū; Stefanū Mailatū illū uccisse, Turciū furā măcellăriți, puçini cari se conservarā prin întercesiunea lui Petru, se prădarā și se despoiarā pre calle. Copiīi lui Gritti furā dusși în Moldavia, și perirā acolo. — Zapolia numi pre Stefan Mailatū și pre Emericū Balassa ducī ai Trasilvaniei, și pre Giorgiū Martinusiū episcopū allū Urbei-marī.

XXI.

Petru Stantiu prinde pre Mailatu.

Intre acestea în Romānia altă partitā de boiari allesse domnū pre Petru fiulū lui Stanțiu nepotulū lui

Dană ; érá Radu se dusse la Constantinopoli spre a și drege cauza la pórtă. Mailatú nemulțămítú cu acésta scâmbare a lucruriloră adună osti fôrá scirea lui Zapolia și luândú cu sene pre Moise Movilla purcesse în România cu scopú de a scóte pre Petru din domniă și a pune pre amiculú seú Moise ; ínse nu i successe lucrulú, că-ci ellú fu bătutú și prinsú de Petru caré lú dede în mânilé Turcilorú. Domnulú României stărui întru reținerea lui pentru ca se recupere Făgărașulú, ínse Mailatú scăpá pre furișú și se întórse în Trasilvania. Purtarea acésta din partea lui Mailatú stricá armonia între Zapolia și principii români. Petru domnulú Moldaviei se puse în înțelegere secretă cu Ferdinandú. Acesta îi întări pössessiunei castellelorú Ciceu, cetatea de Balta, Balvanu și Bisterția din Trasilvania prin o diplomă cu datulú din 17 Januariú 1535. Dară Zapolia și Mailatú aflară de acésta mai pre urmă, și deveniră mari inimizai ai lui Petru, pre cumú se va vedé în cursulú istoriei.—

In anulú R. 2288 (Chr. 1535) intrá Petru éráși în Pocuția și devastá totú ținutulú de controversă între Polonia și Moldavia. Sigismundú propuse dietei de la Petricovú în luna lui Nouembre ca se delibere ce ar fi de făcutú în cauza acésta. Chiarú cândú deliberá dieta, vine scire de la commandanții de la margini că Petru face preparative noue încontra Poloniei. Petru cunoscea starea în care se afla Poloniá cei încurcați în resbellú cu Moscalii, prin urmare judecá a fi mai ușiorú a decide lucrulú prin o conferințiá ; ellú chiámá în luna lui Decembre pre Sigismundú la Hotinú spre a se înțelege între sene asupra acesteí contraverse. Senatulú polonescú făcú larmá de resbellú, ínse regele care și

cunoscea flaccitatea își dade cuyîntulū în 5 Januariū cã pre 26 Maiū R. 2289 (Chr. 1536) va veni la conferințã la Hotinū. — În anulū acesta începură de nouū ostilitățile în Ungaria între Ferdinandū și Zapolia, cū tôte acestea amêndoi acesti principī se puseră la miđilocū spre a face pace între Petru și Sigismundū, de și fiã-care din alte motive. Inse Sigismundū nu se dusse la conferințã promissă, ci trãmise deputațil la Solimanū se accuse pre Petru. Acesta deprêdã de nouū Pocuția și împedecã lucrarea câmpulū. Trasilvaniī de altã parte luară Balvanulū spre resbunare pêntru incursele făcute. — Săbinianiī dupã o resistențã de șapte anni se supuseră lui Zapolia.

XXII.

Radu de la Argeșiu se desface de rivaliī sei.

Radu de la Argeșiu întorcându-se de la Constantino-poli în România, se scullã cu partita sa asupra lui Petru Stanțiu. Cândū erã se se încaiere amêndoue ostile? Petru chiãmã la duellū pre competitoriulū seū; Radu acceptã, și lupta se începū, darã în momentulū cândū Petru erã se așternã la pãmêntū pre adversariū, se scullã partita acestuia și prinse pre Petru, îi taiã nasulū și lū trãmise preste marginile țerei. Radu uccise pre mai mulți boiarī din partita lui Petru, între alții pre banulū Toma și pre logotetulū Vladū. Ceialți fugirã în Trasilvania, darã în scurtū timpū se întórserã cu haiduci, fugarã pre Radu, și puserã domnū pre Laiotū Bassarabã. Darã nu trecurã douē luni și se întorse Radu cu Turcī și bătū pre Laiotū la Fontãna Țiganu-

lui, unde cădură boiarii Stroia, Manuele, Michalcea și alții împreună cu domnul lor Laiotú.

În Țungaria Ferdinandú perdú bătălia încontra Turcilorú la Essecú, a. R. 2290 (Chr. 1537) și încheiá armistețiú cu Zapolia. — În Polonia Sigismundú plecá în 6 Juliú cu o mare armată de la Cracovia încontra lui Petru, înse ia Lembergú castrele se prefăcurá în dietá; senatulú și regele furá încărcați de imputațiuni. Resultatulú fu că în luna lui Septembre se desfăcurá castrele și se resipi óstea. Regele se mulțiámi a immulți soldați mercenari în Podolia cu 2000 de inși. Urmară demustrațiunii de o parte și de alta; Poloni devastará Botoșiani, Cernăuți, etc.; Români Pocuția și locurile vecine. În luna lui Februațiú R. 2291 (Chr. 1538) Petru arse oppidele Cervona, Jagelniția și Cernocomețiulú, bătú turma de soldați la Seretú, prinse la 800 de gregari și la 60 de nobili. Dieta de la Petricovú decretá immulțirea soldațilorú. Sigismundú trámise pre Joanne Tarnovú se impresse Hotinulú.

XXIII.

Zapolia se împacă cu Ferdinandu. Petru Raresiu fuge la Ciceu.

Pre cândú curgea aceste ostilități între Rămâni și Poloni, Ferdinandú se împacă cu Zapolia, și în 24 Februațiú 1538 încheiará unú tractatú secretú la Urbeamare cu condițiunile, ca Zapolia cu titlu de Rege se țină Trasilvania cu óre-carí comitate vecine alle Ungariei pino la mórte, érá după mórtea lui tóte aceste țerrí se viná suptú potestatea lui Ferdinandú. Acestú tractatú

de și nu se publică. înse totu adjunse la urechile lui Solimanu care se supperă forte pentru acéstă faptă. Pur-tarea lui Petru din Moldavia încă înterrită pre Sultanu. Ellu nu putu se uite ucciderea lui Gritti, neci arderea Achilleiei și măcellăria președiului turcescu de acollo, cari se făcură prin o stratagemă a lui Petru, de și a-cesta negă a se fi întemplată cu scirea lui La acestea mai adauge accusările Poloniloru și plângerile boiariloru Români cōtră cari Petru se purtă forte aspru, încâtă chiaru frate seu uterinu, Stefanu, fu redussu la necesitate de a și scăpă vieția cu fuga la Constantinopoli. Tōte acestea contribuiră spre a scullă pre Turci asupra crestiniloru. Solimanu purcesse cu o armată validă la Dunăriă. Petru vedindu-se în periclu, se înduplecă cōtră finitulă annului a încheia unū tractatū cu J. Tarnovu priu care restituī Poloniloru Pocuția, și se puse la ap-erare in-contra Turciloru, scrisse și lui Zapolia în Tra-silvania, și lui Radu în România, arretându-le că Soli-manu nu i ammenițiū mai puçinū pre ei de câtū pre dînsulū. In adeveru se încheiă unū legămētū între prin-cipiī Daciei în-contra inimicului commune, care putea se aibă mari rezultate, decă s'arū fi pusū în lucrare după cuviință. Dară mai ântăiū boiarii din Moldavia desgus-tați de domnulū lorū, nu ascultară de ordinele lui Pe-tru, și ne ascultarea cu incetulū se prefăcū în complete; Petru spre a nu cădé prinsū în mânilē conjuraților, se veđū constrînsū a și căutā mântuirea în fugă. După ce și trâmise dōmna și copii la Ciceu în Trasilvania, plecā ellū însuși de la Suciava pre ascunsū, și trecēndū cu mari pericle și difficultăți printre munți pre giosū, ad-junse în 20 Septembre la Ciceu.

XXIV.

**Petru Raresiu purcede la Constantinopoli.
Zapolia móre.**

Zapolia temându-se ca Solimanu se nu irrumpă cu Turcii în Trasilvania, trãmise pre Mailatù de închise passulù de la Oitusù, érá de altă parte cercă prin daruri se plece pre Sultanulù spre pace. Intre acestea iérna cea grea împedecă trecerea Turcilorù printre munții cei mari caři despartù Dacia cisalpină de cea trasalpină. Solimanù purcesse de a dreptulù cõtră Suciava, unde fu primitù cu bucuriã de cõtră boiarii conjurați asupra lui Petru. Ellù confiscă în dată tóte averile acelluiã, și puse domnù pre emigratulù Stefanù, frate de mumă allù lui Petru, dechiãrã cetatea Albă de fortãrețiã turcésã, și ținutulù din pregiurulù ei de raia, care mai în urmă se unì cu regiunea Achilleiei și coprinse totù unghiulù dintre Prutù și Dunastrù. Zapolia ca se cãstige grația Sultanului trãmise pre Giorgiù Martinusiù de impressurã pre Petru în Ciceu. Petru se apperã patru luni de ñille cu unù fórt micù numerù de militari, în fine capitulã cu condițiunea ca castellulù se remãná în possessiunea sa și ellù se pótã locuì într'insulù cu familia sa neturburatù și nesuperatù de nimine. Zapolia subscrisse aceste condițiuni și le observã cu sanctitate. Inse Stefanù din Moldavia se plânse la Sultanulù că ellù nu se crede securù în domniã pino cândù Petru e în Trasilvania.

Solimanù trãmise ordine la Zapolia se dea pre Petru afarã. Dupã mai multe representațiuni, se învoi chiarù Petru se se ducã la Constantinopoli, inse nu prinsù ci în calitate de deputatù allù lui Zapolia, ca se și appere

ellü însuși causa sa. In anulü R. 2293 (Chr. 1540) trecü lörte voiosü prin Clușiü, încätü tötă lumease mirä de dînsulü, și se dusse la Constantinopoli.— Zapolia se căsătorisse în anulü trecutü cu Isabella, fia lui Sigismundü regele Poloniei. Stefanü domnulü Moldaviei reinnoi tractatele cu Polonia. Érä Stefanü Mailatü se revoltä în Trasilvania, și cerü de la Solimanü se lü întărăscä de rege. Zapolia veni în Trasilvania în 7 Maiü R. 2293 (Chr. 1540) strînse adunare generale la Turda, și chiämä pre Mailatü se dea rățiunî. Acesta se închi-se cu Balassa în Făgărașiü, unde se împressurä de Valentinü Török. Giorgiü Martinușiü se dusse cu tributulü la Constantinopoli, cu scopü de a arreta totü de o datä faptele lui Malatü. Zapolia auđindü că în 7 Juliü regina au născutü unü fiü la Buda, dede unü ospețiü mare la Säbiniü, înse în 21 Juliü muri de vertigine la Säbeșiü, lässändü tutori copililului pre Petru Petroviciü și pre Giorgiü Martinușiü care împreună cu regina se guverne statulü pîno cândü va crește copilulü.— Ferdinandü cerü se se punä în lucrare tractatulü de la Urbea-mare. Solimanü se dechiärä pentrn copilulü J. Sigismundü (așiä se numi fiulü lui Zapolia) și trämise pre Mechedbei cu oști într'adjutoriü. Mailatü se împacă cu Petroviciü și cu Martinușiü și fu reîntăritü în demnitatea sa de duce allü Trasilvaniei.

XXV.

Petru Raresiu se întörce în Moldavia.

In Moldavia Stefanü trasse asupra sa urra generale prin crudelitățile selle celle marî. Boiarî țerrei se con-

jurară încontra lui și lă ucciseră; în loculă lui allesseră pre Alessandru Cornea, și trămiseră la pórtă pentru întărire. Solimană dincontră restabilă pre Petru, care sciă așiă de bine se și appere causa înaintea Sultanului, încătă încântă pre toți megistaniă porții. Alessandru cu partita sa se adressă la Ferdinandă care nu lă pută adjută, dup'acea ceră adjutoriă de la Sigismundă care lă mângâiă cu vorbe deșerte. Intre acestea Petru se appropiă cōtră principatū, poporulă illū asceptă cu brașiele deschise ca pre ună înfrênătoriă allū boiariloră; în tine chiară acei boiari cari allesseră pre Alessandru, ucciseră creatura loră, spre a cistiga grația lui Petru. Acesta intră în Suciava 22 Febriuaru R. 2294 (Chr. 1541) în miđlouulă applauselor poporului, care i dede în mână pre rebeli. Multă sânge se versă atunci spre săturarea resbunării, — stratele Suciavei se accoperiră de cadavre. — Petru trămise îndată le Ciceu după dómniă și copii, cari și veniră în luna lui Maiă.

Solimană purcesse cu óste în Ungaria, și în luna lui Augustă luă Buda prin înșellățiune și prefacă Ungaria în passialică; reginei Isabellei și fiului ei Sigismundă dede Trasilvania cu părțile de la Tissa, pre Martinușiă illū numi Regente, érá pre Valentină Török illū dusse cu sene la Constantinopoli. Regina se asșediă la Lipova. În Trasilvania se revoltară Mailată și Balassa. Sultanu lă trămise pre Achmetbei passia de la Nicopoli spre înfrênarea loră și provocă pre domniă principateloră românesci se dea adjutoriu. Petru din Moldavia și Radu din România irrnpseră în Trasilvania și impressurară pre Mailată în Făgărașiă. Mailată se apperă cu multă valențiă în castellulă cellū întărită prin spoliele lui Gritti. Petru

veđindü cã perde multü timpü, bätëndü castellulü, încercã o stratagemã și înșellã pre Mailatü se éssã la o conferințã. Séra cândü Petru și Mailatü se aflã la cinã. se nãscü cértã între ómenii lorü. Ai lui Mailatü se uciserã de militarii lui Petru, Mailatü însuși fu prinsü (19 Juliü) și trãmisü la Constantinopoli, unde murì la a. R. 2304 (Chr. 1551). Spre recunoscințã, Regina Isabella întãri lui Petru possessiunea castellelorü selle din Transilvania.

XXVI.

Mórtea lui Petru Rãresiu.

In anulü R 2295 (Chr. 1542) Isabella venì la Alba Iulia, compuse unü consiliü de 21 de inși dintre nobilï, secui și sassi, numi pre Petrovicü banü allü Temișianeï, pre Marținușiu prefectü preste ținutulü Tissanu (și Crișianü), pre Leonardü Seci preste allü Cassovieï, pentru sete ținü Transilvania și Marmorosulü. In acestü annü Transilvaniï nu trãmiserã la pórtã tributulü (in summã de 10,000 galbin), spre a i înduplecã la implinire Petru fu provocatü a face o escursiune in Transilvania. Elül intrã cõtrã începutulü annului R. 2296 (Chr. 1543), predã țerra Bírsei, scaumele secuescï și districtulü Bisterțieï, și se întórse in principatulü seu. In urmarea acestei demonstrãțiunii Transilvaniï la 1 Juniü trãmiserã tributulü la pórtã. — Pre timpulü acesta, Solimanü ocupã mai tótã Pannonia. Martinușiu fu provocatü se trãmittã succursü militariü; ellü trãmise numai provisiunii escusãndu-se cã debe se appere Transilvania in contra lui Petru care incurge neîncetatü in țerrã. Spre adevărarea acestui

pretestü, Petru intră a decéa órá în anulü R. 2297 (Chr. 1544), După întórcerea lui, Trasilvanii cugetându se pună finitü acestorü incurse fôrá finitü, demoliră castellulü Ciceu. Petru se plânse la sultanulü, și totü în acellü annü recăstigă tóte possessiunile selle din Trasilvania.

In anulü R. 2298 (Chr. 1545) fu pace în țerrile Daciei; érá în cellü următorü se născură mari dissensiuni între Petru și Sigismundü din cauza supperârilorü făcute neguțiătorilorü și locuitorilorü vecini, de o parte și de alta. Sigismundü trämise pre Vilamowski în Moldavia se céră satisfacțiune, Petru lü reținü la dînsulü retorcëndü gravaminile Polonilorü prin altele mai mari din partea Românilorü. Intre acestea Petru muri în luna lui Augustü R. 2229 (Chr. 1546), și se îngropă în monasteriulü de la Probata cellü edificatü de dînsulü. — Țerra allesse pre fiulü lui cellü mai mare, Elia, de sucesoriü în domniă.

SECȚIUNEA B.

**De la mórtea lui Petru Rareșiü pîno la mórtea lui
Basiliü Lupu și a lui Mateiü Bessâraba.**

CARTEA I

**De la mórtea lui Petru Rareșiu pîno la mórtea
lui Mihaele Valinte.**

I.

Mircea III si Elia Raresiu.

La anulü în care esși din viéțiä Petru Rareșiü și 1
urnä în domnia Moldaviei fiulü seu Elia, se scösse din
domnia României Radu de la Argeșiü, și în loculü lui
se numi Mircea III, fiulü lui Michaelle cellü reu. Acesta
începü îndată după dóue luni de çille a imitã pre tatã
seu, și uccise pre vorniculü Códã, pre comiții Radu și
Ventillã, pre spätariulü Stoica, pre stolniculü Dragu, des-
poiã pre mulți de averile lorü. Mare numerü de boiarü
fugirã în Trasilvania, în anulü acesta și în cellü urmã-
torü R. 2300 (Chr. 1547); Acollo refugiții adunãndü
ostí se reîntórserã apoi în a. R. 2301 (Chr. 1548) pre
Praova și se bäturã cu Mircea la satulü Perișiü, inse cu
perderea lorü; tirannulü învinse; banulü Teodosiü și
vestiariulü Adrianü perirã în acea luptã fatale.

În acestü annü murì Sigismundü regele Poloniei, căruia
urmã fiulü seu Sigismundü Augustü. — În Trasilvania
Matinușiü administrã veniturile țerei fôrã de a dà rați-
uni, nãscëndu-se cértã între dînsulü și Isabella, ellü în-

cepù a tractà cu Ferdinandù. Isabella illù accusà la Solimanù. Domniî țerrilorù Românesci fură provocați se dea adjutoriù. Martinușiù ocupâ Săbeșiulù și Medieși, invitâ pre Sassi și pre Secui se se scólle asupra Isabellei, împressurâ pre acêsta în Alba-Julia, darâ mai pre urmă se împacă cu dinsa și se întórse la Urba-mare. Inse Pêtrovici chiâmasse pre passia de la Buda într'adjutoriù, de altâ parte irrupseră domniî românesci, Mircea pre la Turnulù rosșiù și Elia pre la Oitusù. Planulù erâ ca se se unescă cu toțiî la Săbeșiù și se prindîă sau se uccidâ pre Martinușiù. Darâ acesta sciù se i înșelle pre toți; ellù trâmise pre J. Kemeni în contra lui Mircea care se retrasse fôră bătăliă, și pre Joanne Török în-contra passiei, care bătù corpulù dinainte allù Turcilorù la Deva. Elia după nesce conflicte micî cu căllărimea unгурescă la Tirgulù secuilorù se întórse în Moldavia; assemine și passia informatù de Isabella se întórse la Buda. Acestea se întêmplarâ în anulù R. 2303 (Chr. 1550). Pentrua cêstâ lucrare cu înșellățiune Elia domnulu Moldaviei fu chiâmatù la Constantinopoli, și accusatù de proditoriù. Spre a și scâpâ vieția și domnia ellù nu aflâ altù modù de câtù a se face Machomedanù. În anulù R. 2304 (Chr. 1551) întorcându-se în principatù Elia attăcâ pre Poloni, arse Braclouvlù și făcù multe stricățiuni.

II.

Martinusiu suppune Trasilvania lui Ferdinandu, apoi se uccide de Castaldo.

Martinușiù se înțellesse cu Ferdinandù ca se i dea țerra, și veni cu ôste germană suptù comândulù lui

Castaldo în Trasilvania, și prin ammenițiări înduplecă pre Isabella se cédă regatulă cu clenodiele selle lui Ferdinandă, ea se primescă 100,000 de galbeni suptă nume de date, fiulă ei J. Sigismundă ducatele Opol și Ratibor din Sillesia și ereditatea părintescă din Scepușiă. Tractatulă se aprobă de dieta de la Clușiă care se țină în luna lui Juliă. Isabella cu copillulă și cu ministrulă Petrovică se dusse la Cassovia și de acollo trecă în Polonia. Martinușiă remase guvernatoriă, Stefană de Losonjiă se numi comite Temișiorei, Andrea Batori castellană Lipovei.—Solimană înscințiată dspre aceste scânbări se turbură fôrte, și commandă lui Mechemedbei passiei de la Singidună se între în Ungaria, care luă—, Lipova și alte castelle de pre lôngă Mureșiă și Tissa, apoi impressură Temișióra, înse apropiându-se iérna se retrasse la Singidună. Martinușiă și Castaldo strînseră ôste în Trasilvania și reluară Lipova, înse după ce se întórseră la Vinți, Castaldo uccise pre Martinușiă în 17 Decembre R. 2304 (Chr. 1551) suptă pretestă că ar fi proditoriă și are de scopă a. se unî éráși cu Turcū și cu domni țerriloră Românesci, ca cu adjutoriulă acestora se scôțiă truppele germane din Trasilvania.

In anulă R. 2305 (Chr. 1552) se revoltară Secuili la Tirgulă Mureșiului din cauza uccideri lui Martinușiă, înse fôră de successă, și fură frânți de Francescū Kendi. Ferdinandă numi pre Andrea Batori duce Trasilvaniei.

III.

Alessandru Lepusninu domuu Moldaviei.

Côtră primăyeră irrupse Elia din Moldavia, devastă scaunele secuesc, impressurâ castellul de la Brană, înse neputându-lu luă prădă țerra Birsei și se întorse spre casă, dară fu adjunsu de capitani Edenti și Bank, și fu despoiatu de totă prada ce ducea cu sene. Dup'acéstă espedițiune nefaustă Elia fu chiămatu a dóua óră la Constantinopoli și trassu la dare de rațiuni, în fine fu essiliatú în Asia. Atuncî țerra allesse pre Stefanu VIII, fratele lui Elia. Acesta intră în dată în Transilvania cu 40,000 de Români, impressurâ Prasmariulú și cercă se assalte Brasiovulú, dară fiindú că acestú postú se apperà tare de comitele Arco, nu lú putú luá, ci se întorse fôrá successú.— În principatulú seú se purtá Stefanu fôrte aspru, din care causă emigrarâ multí boiarí în Polonia și în Trasilvania. Cei din Polonia fiindú adjutați de Sieniow hatmanulú Podoliei allesseră domnú pre Petru Alessandru Lepusnianu, lățirâ complotulú și în țerră, și ncciseră pre Stefanu, érá cei din țerră allesseră pre unulú a nume Soldea care se spunse cu Russandra fia lui Petru Rareșiú. Dară venindú Alessandru cu ai sei din Polonia prinse pre Soldea la Șipotú, îi tăiá nasulú și lú arruncá în unú monasteriú, apoi se însurâ cu Russandra.— La acéstă prefacere a lucrurilóru contribui și Castaldo, care voindú se scóțiá și pre Mircea din România, dede adjutoriú cellorú ce se aflá fugiți în Trasilvania împreună cu Radu Eliașiú. Acestia irrupseră pre neasteptate în principatú și bătură pre Mircea la Măinescú. Mircea fugi preste Dunăriá,

și nu după multă timp se întorse cu Turci și Tătari și allungă pre Radu cu partita sa preste munți în Trasilvania. Dară neci Castaldo care făcuse atâte încurcături nu remase neturburată, că-cî la Clușiū se revoltară ostile încontra lui din causă că nu le respunse stipendiulū; érá în Temișiana Achemedbei bătū cetatea Temișióra cea apperată cu multa energiă de Stefanū Losonjiū. Acesta făcendū totū ce fu prin putințiă spre a apperă postulū, se vedū în fine constrinsū a capitulā. Perfiđii de Turci tăiară după capitulațiune pre Stefanū cu totū președiulū lui; apoi luară Lipova, Lugoșiulū, Săbeșiulū și alte locuri mai multe, și se întinseră pino a Agria.

IV

Domniū Romāni reintroducū pre Isabella în Trasilvania.

In luna lui Juniū a. R. 2306 (Chr. 1553) irrupse Alessandru din Moldavia în scaunulū Ciucului, și prinse mulți ómeni între alții pre Bernardū Lazarū. Atunci din partea lui Ferdinandū eră duci ai Trasilvaniei, renumiți Kendi și Dobo, cărora le dedesse Ferdinandū instrucțiuni se trăiescă în armoniă cu domniū țerrilorū Romānesci. — Petrovicī veni din Polonia la Urbea-mare ca se intrige pentru rechiāmarea Isabellei, dară neputendū re-essī sē întorse în Polonia, apoi de acollo încungiurandū prin Moldavia și Romānia se dusse la Lugoșiū, unde fu pusū banū din partea Sultanului. — Boiarii din Romānia după mai multe plāngerī și accuse asupra lui Mircea tiranuulū perveniră la pórtă a lū scóte din domniă și:

a pune în locul lui pre Petrașcu fiul lui Petru I, care se întronisă în ziua de pasci a. R. 2307 (Chr. 1554).

În anul următoriu se făcură mari preparative în provinciile Daciei pentru reîntroducerea Isabellei și a fiului ei J. Sigismundü. -

În luna lui Martiü a. R. 2309 (Chr. 1556) Petrovicî pusesse de la Lugoșiü, Petrașcu intră pre la Brasiovü cu 12,000 de armați, spătariulü Moțiocü cu 8000 din Moldavia, și impressurară Alba-Julia. Petrovicî adună dietă la Turda și procliamă a doua órá principe pre J. Sigismundü. Petrascu ammenințîă pre Sassi cu focü și cu sabiă déca nu se vorü lăssa de Ferdinandü, apoi pusesse de luă Urbea-mare, Moțiocü luă Gerla. În luna lui Augustü veni și Alessandru din Moldavia pre la Rodna, și se unì cu Petrascu la Satu-mare. Petrascu trämise pre vorniculü Socollü pino la Lembergü după Isabella și Sigismundü; la Hustü se întruniră cu toțîi, și în 22 Octombree intrară în Clușiü. Isabella încarcă cu donuri pre domniî Români, pentru ajutoriulü ce i aü datü, și ei se întórseră în principatele lorü.

V.

Mórtea Isbellei si a lui Mircea III.

În anulü R. 2310 (Chr. 1557) se dusse Francescü Bebek la Constantinopoli și cerü de la Sultanulü se lü facă guvernatoriulü Trasilvaniei. Sultanulü illü numi în acéstă calitate și provocă pre domniî țerrilorü Românesci se lü introducă; inse pino cândü Bebek adjunse în România regina, detórse pre sultanulü de la propusulü

seu, care lă și revocă, cu toate acestea Bebek prin intercesiunea domnilor Români se împacă cu Isabella și veni în Trasilvania. Apoi cu ajutoriul lui Alessandru bătù oștile lui Ferdinandu la Tissa și descinse Munca-ciulă. Inse Petrascu muri în 24 Decembre, lăssându în urmă doi fii, pre Petru Cercellu și pre Michaele Valinte, cari amendoi se făcură domni mai târziu. — Mircea care se află la Constantinopoli aușindü de mórtea lui Petrascu, intrigă la pórtă pîno cândü căpetă érašî domnia, și veni la Bucuresci în 25 Januariu R. 2311 (Chr. 1558). Inse înainte de adjungerea lui în țerră, fugiră mulțime de boiari în Trasilvania. Mircea trămise cărți după dinșii, jurându-se că nu le va face neci unü reu. Vornicnă Stanillă și alții creșură vorbelorü tiranuului și se întórseră în țerră. In 10 Martiü Mircea chiamă pre episcopü, egumeni și boiari la o adunare, și cândü acestia eră toți strinși, commândă la unü agă turcescú de măcellări pre toți boiarii. Alții cari nu se întorsesse-ră din Trasilvania, se dusseră la Constantinopoli ca se se plângă asupra lui Mircea, acolo i uccise sultanulü, înrte alții pre Radu Socollü.

In Trasilvania regina Isabella uccise la 1 Septembre pre Francescü Bebek și pre Francescü Kendi suptü pre-testü, că acestia arü âmblă să i smulgă guvernulü din mâni. Ea însăși muri în 15 Septembre a. R. 2312 (Chr. 1559) și fiiulü seu J. Sigismundü, remase domnă, in etate de 20 de anni. — Mircea ânimațü prin ucciderile făcute de Isabella, și propuse se uccidă și pre emigrații Români cari se mai află în Trasilvania ; spre a le pune curse întreprinse o căllătoriă in acéctă țerră din urmă, Inse mergendü cótră Brasiovü illü appucă pre ellü însu-

și ingerulă morții în 25 Septembrie R. 1312 (Chr. 1559) Dóue septemâni dupe mórtea lui veniră emigrații din Trasilvania și coprinseră țerra, érá dómna Chiarina veduva lui Mircea fugi cu copiii ei la Turci preste Dunăriă, de acollo se întórse cu osti turcesci și bătù pre emigrații la satulü Șerpătesci, după acesta intrâ în Bucuresci și puse domnù pre Petru fiulü ei cellü mai mare, cu supranumele Schiopulü. Dară abia trecù o septemână de țille, și veniră alți emigrații cu óste de la J. Sigismundü pre apa Oltului în giosü; inse Petru le essi cu Turcii înainte, și se făcù mare versare de sânge la satulü Boianü, mai pre urmă învinse Petru, și se întórse în scaunulü domniei, unde recepù în semnele trâmisse de la Constantinopoli.

VI.

Jacobu Basilicu destronă pre Alessandru din Moldavia.

În Moldavia pre timpulü acesta se află lóngă Alessandru unü aventurariü, anume Jacobü Basilicu, care se țicea a fi diñ familia despoțilorü Serbiei din sângele Eraclișilorü, și prin urmare consângenü cu Russandra, dómna lui Alessandru, a cărei mumă fusse fiă sau nepótă unui despotü din Serbia. Acestü omü enigmaticü incepù se machinedie spre a și formă o partită între boiării țerrei și a scóte pre Alessandru și a se face pre sene domnü Alessandru simți și dede ordine se lü prinđiă, dară ellü fugi la Brașiovü, și de acollo se dussé în Polonia, unde continuă a lucrà spre înființierea planului seu; inse neputëndü essi cu intrigile se dussé la

Cazaci și începù a strînge soldați pre bani. Sigismundù regele Poloniei auđindù de aceste machinațiuni, dede ordine la toți commandanții se impedece verce încercare asupra Moldaviei. Atunci Basilicu fugi la Francescù Zay, capitanulù supremù din partea Austriacilorù la Cassovia. Acesta lù recomandâ lui Ferdinandù de la care căpetâ adjutoriù în bani, și voiâ de a strînge soldați și de a face o încercare în Moldavia. Basilicu adunâ la 1600 de căllari unguri, poloni, germani, sillesi, francesi, și împreună cu Antoniù Szekely, Albertù Lasky, Frânculù Roselle irrupse în Moldavia în anulù R. 2314 (Chr. 1561). Alessandru simțisse de acéstâ întreprindere, ellù și concentrasse óstea la Seretù, și trâmise dupe adjutoriù la Turci și la Petru în România, cari nu lipsirâ a veni. Antoniù Szekely fôrâ de a încercâ bătălia, căutâ modù de a veni la o conferințiâ cu spătariulù Moșiocù, care vëndù inimicilorù óstea Română. In urmarea acestei prodițiuni, dându-se bătăliâ în 10 Noembre R. 2314 (Chr. 1561) pre riulù Seretului șa departe de la Suciava. Alessandru perdù, și fugi còtrâ Dunăriâ, de acolo se dusse apoi la Constantinopoli. Petru din România care abia adjunsesse cu ai sei, veđindù fuga lui Alessandru și a Turcilorù, încâ se retrasse. Barbarii de aventurari ucciserâ la 2000 de țerrani cari din curiositate se suisserâ pre arbori în o grădinâ spre a se uitâ la scena bătăliei, ca se se pótâ gloriâ că au avutù luptâ sângerósâ.

VII.

**Basilicu se face domnă și ia numele de
Eraclide Despotu**

În urma acestui succesă aventurariulă Basilicū usurpă domnia și luă numele de Joanne Eraclide Despotū ; pre Moțiocū făcū vornicū, pre Bernovski hatmanū, pre Stroițiă logotetū. După aceea trămise deputați la pōrtă spre a cere întărireă. Pōrta se prefăcū a lū întări în domniă, inse i dede ordine se dimittă miliția străină, și se rețină numai 300 de pretoriani și 300 de dorobanți. Basilicū se afla în lipsă de banī, și nu avea cu ce se plătescă miliția, prin urmare o dimise bucurosū, dară cu atâtū mai tare înterrită pre cei ce lū adjutară. Lui Albertū Lasky neputēdu-i întōrce cei 10,000 de galbeni împrumutați, îi dede Hotinulă. după aceea se certă cu dīnsulū, încātū mai pre urmă veni lucrulă la arme. Praseski căpitanulū lui Lasky redede Hotinulū lui Basilicū. — Acestū omū care și luasse numele de Despotū, domni în adeverū despotesce, impuse mari contribuțiuni pre locuitori, uccise mai mulți boiari, și suptū specie de reforme addusse omeni străini în țerră, pentru cari fundă scōle, le puse unū episcopū reformatū, Lussinki, addussū din Polonia. Ellū formă unū proiectū giganticū: se scōțiă pre Petru Mircianū din Rōmânia, și se pună do.nnū pre adoptivulū se: Demetriu, apoi se și suppnă Trasilvania și se o unescă cu Moldavia. — În Trasilvania în adeverū se turburasseră lucrurile, că-cī Melchior Balassa prefectulū ostilorū lui Sigismundū prodede lui Ferdinandū cetățile Satu-mare, Bōia-mare, și altele, În anulū R. 2315 (Chr. 1562) veniră passi de

la Buda și Temișóra cu 20,000 de Turci în ajutoriū lui Sigismundū, arseră suburbiile Satū-marelui, inse neputēndū lua castellulū se întórseră prădāndū și devastāndū țerra. Secuīl se revoltarā suptū Giorgiū Nagy, darā furā bātuți de Gabriele Mailatū : Giorgiū Nagy și alte capete se acciseră la Sedișóra, alora se tăiară nasulū și urechile, Secuīl perdurā privilegiile lorū, și în memoria revoltei se edificarā castellele Szekelytāmad și Szekelybānat. Sigismundū se bolnăvi la Brașiovū ; în Moldavia se lăți vorba că arū fi muritū. Eraclide Despotū plecā cu oște spre Tortuosū ca se între și se ocupe Trasilvania, inse venindu-i scire că Sigismundū s'a însănetoșiatū, se întórse înderetū.

VIII.

Tragiculu finitu allu lui Eraclide Despotu.

Auđindū că Albertū Lasky și Dumitrascu hatmanulū Cazacilorū se preparā încontra lui, Eraclide strinse osti la Hotinū în a. R. 2316 (Chr. 1563). Aci lū încungiurarā țerraniī strigāndū se desființeđie contribuțiunea cea nouă și se depărteđie pre ministrii cei rei ; ellū promise, și cu modulū acesta se smulse din periclu. La Gallați intr'o nópte bātū allarmā, truppele străine se adunarā, érá Romāniī luarā fuga. Eraclide lăudā pre străini și și bātū jocū de Romāni. Cu încetulū încetulū se lăți complotulū în térrā încontra lui. Cândū cugeta se se căsătoréscă cu fia unui nobile din Polonia, se lăți vorba că Tătariī intrā în țerrā, Eraclide trāmise truppe la margine, cari înaintāndū cōtră Dunastru nu vedurā pre nimenē, darā Romāniī disseră că se fiá lu-

are a minte, că-*c*î p^ote fi o stratagemă la me^diloc^u. Decⁱ se as^ediară ostile în castre, cellor^u 300 de căllarⁱ un-
gurescⁱ se dede un^u loc^u separat^u. N^optea se scullară
militariⁱ rom^ânⁱ, împressurară pre ungurⁱ și i ucciseră
mai pre to^{ți}, — un^u tunari^u german^u fu cru^șiat^u a nume.
Dup'aceia se înt^ors^eră și împressurară pre Despot^u
in castell^u. In timpul^u împresurării se ucciseră in ț^erră
to^{ți} p^ărtinitorⁱ lui, mai alles^su străiniⁱ. Capetele con-
jura^șilor^u: Mo^șio^șu, Bernovski, Stroi^șia și al^șii se con-
sultară pre cine se pună domn^u, și alles^eră pre Stefan^u
Tom^șia. Acesta tr^ămise la Sigismund^u în Trasilvania
pentru adjutori^u, dară tem^endu-se ca nu cum^u-va Du-
mitrascu hatmanul^u Cazacilor^u se vină și se ocupe dom-
nia, se prefăc^u că ell^u s'a pus^u numai interimale, in se
pentru domn^u definitiv^u s'a alles^su Dumitrascu, și l^u
chi^ămă se vină se și coprind^u scaunul^u. Dumitrascu
că^șdu în cursă și veni cu 300 de Cazacⁱ; când^u adjun-
se în ț^erră fu attacat^u de Rom^ânⁱ, și prins^u împreună
cu Praseski. Tom^șia i tr^ămise pre am^endoi la Con-
standinopoli. După aceea veni adjutori^u de 2000 de
Trasilvanⁱ; Tom^șia inte^și împresurarea, cu t^ote acestea
Eraclide se apperă cu multă valen^șia, și făc^u dese erup-
țiuni cu succ^es^u bun^u. Mai în urmă Trasilvanⁱ din
afară încep^ură a se în^șlelege cu cei diu intru. Eraclide
descoperi lucrul^u și tăi^ă capul^u unui căpitan^u, in se priu
ac^estă faptă înterrit^ă și mai tare pre ai sei. Acestia
ill^u constrinseră s^e se dea, đic^end^u că ei nu se mai
pot^u țin^e. In 9 Nouembre R. 2316 (Chr. 1563) essⁱ
Eraclide căllarie din cetate; îndat^ă fu prins^u și duss^u
la Tom^șia, care puse un^u Tatar^u de i ț^ăia capul^u. Cur-
rind^u dup'aceea veni și sangiacul^u turcesc^u cu 500 de

ómenî, care se prefăcù că nu i place că Tomşia a uccisù pre Despotù.

IX

Alessandru Lepusnianu se întórce în Moldavia.

Tomşia trãmise la Constantinopoli și cercã prin banî se înduplece pre pórtã ca se lù întãreascã în domniã. Pre Trãsilvani îi trãmise a casã cu donurî și cu multe spolie, înse preste dóue ðille dede ordine se i attace între munți și se le iea spoliiele. Intre acestea Lasky, cu care se împãcasse Eraclide și lù rugasse se vinã într'adjutoriù, intrã în țerrã, darã auðindù de resultatù se întórse câtù putù mai iute prin Pocușia, unde erã se ca-ðiã în mare periclu, că-cî Romãniî începuserã a tăiã arboriî pre lóngã calle; prezenția de spiritù și rãpedi-unea lui Lasky mântuî vieția Polonilorù. — Petru Mirceanu din Romãnia întellegéudù că pórtã nu va se întãrESCã pre Tomşia în domniã, făcù o încercare se ocupe țerra pentru sene, darã la Milcovù îi veni Tomşia înainte, și lù bătù așia de tare, încãtù Petru fu constrînsù a se retrage cu rușine. Inse puçinù dup'aceea (R. 2317, Chr. 1564) veni Alessandru Lepusnianu cu Turci și cù Tãtari. Moșiocù, Stroiția și alții nu cutediarã a face resistentiã lui Alessandru, cì fugirã în Russia; Tomşia încã aflã ndai de cuviinția a și căuta mântuirea în fugã, lãssãndù pre Demetriù adoptivulù lui Eraclide, și pre alții dintre boiarî Romãni cu artileriã. Unulù dintre boiarî veðindù cauza lorù perdutã, prinse pre Demetriù și lù dede pre mânele lui Alessandru care nu-î făcù nemica, ci lù trãmise la Petru Mircianù în Romãnia, ca

pe unŭ competitoriŭ allŭ domniei acestei țerrŭ. Petru spre resbunare i tăiâ capulŭ. Dară și acellŭ boiaritŭ Românŭ care lŭ dedesse pre mânile lui Alessandru, căđŭ în cursă cândŭ se întorcea a casă, și se uccise de ómenŭ puși a nume de còtră Alessandru. După ce se reasșediâ Alessandru în șcaunŭ la Suciava începŭ se și resbune tirănesce asupra boiarilorŭ cari lŭ vëndusseră. Ellŭ se prefacŭ mai ântâiŭ că a uitatŭ tóte și i chiâmă la masă, apoi i dede pre mânile carneficilorŭ. În Polonia încă trâmise se céră pre refugițiŭ Tomșia, Moțiocŭ, Stroițiă și alțiŭ. Regele nu se plecâ la acésta, înse spre a nu da motivŭ de ostilități, commândâ de ităiară la Lembergŭ în forulŭ publicŭ.

X.

Mórtea lui Alessandru Lepusnianu.

În anulŭ R. 2317 Chr. 1564) murŭ Ferdinandŭ imperatoriulŭ, căruiâ urmâ Massimilianŭ II.— Stefanŭ Batori prefectulŭ Urbei-mari luâ de la germani Satu-mare și Baia-marc. Sigismundŭ principele Trasilvaniei se puse în capulŭ ostilorŭ, și luâ de la germani tóte castellele din stânga Tisei, dară în anulŭ următoriul perdŭ éráși Satu-mare și alte locuri mai multe.— În acestŭ annŭ se scullâ în Trasilvania unŭ nobile cu numele Stefanŭ, care đicea că se trage din familia domnilorŭ din Moldavia, și încercă cŭ țerraniŭ se facă o irrupțiune în Moldavia. înse ellŭ fu respinsŭ fòră înultă greutate. Alessandru desfințiâ tóte asșediâminitele protestantice făcute de Eraclide, și restabilŭ pre căllugări ortodossi în monasteriele lorŭ. În anulŭ R 2319 (Chr.

1566) coprinse și prădă Pocuția, pre cându Tăttarii invaseră Podolia. Acestu domuș mută residenția la Iasși. Mai pre urmă cădëndu în unu morbū greu, ellū chiāmă pre episcopī și pre boiarī la sene, și le đisse că cându vorū vedé că se apropiă ora morții sa lū cǎllugărescă. In urmă lessinândū Alessandru, ei illū cǎllugăriră și i puseră numele Pachomiū; Alessandru desceptânduse din letargiă incepū ai ammeniția că decă se va însănetoșia va cǎllugări ellū pre mai mulți. Atunci boiarī și chiarū dómna Russandra, înfricați de ammenițiările tirannului illū adăpară cu veninū, și lū îngropă la monasteriulū Stellatina — Atunci allesseră domnū pre Bogdanū fiulū repăusatului în etate de 15 anni suptū epitropia mumei selle Russandra, care de și muiere, guvernă țerra cu multă înțelepțiune.

In acestū annū plecă Solimanū în Ungaria se bată pre Massimilianū; Sigismundū domnulū Trasilvaniei illū întâmpină la Singidunū și se escusă înaintea lui de denunțăturile lui Massimilianū. De acollo Solimanū purcesse în Pannonia și luă mai multe cetăți, dară bătëndū Sigetulū, (care lū appera Nicóla Zrinyi cu multă valențiă) muri de amărățiune în 4 Septembrie. Mai pre urmă Nicóla Zrinyi nemai putëndu-se ținé încercă o erupțiune desperată și cădū cu toți ai sei suptū sabia Turcilorū. Sigismundū bătea atunci Tocaiulū; înțelegëndū de mórtea Sultanului desfăcū impressurarea. Tătarīi cari se bătusseră suptū dînsulū începură a prădă țerra; Sigismundū îi bătū la Debreținū și i respi. Tătarīi trecură prădândū prin țerrile Romānescī și se întórseră la locurile lorū.

XI.

Bogdanu IV domnulu Moldaviei se desface de Turci.

In anulă R. 2320 (Chr. 1567) Selimū II successorulū lui Solimanū chiāmă pre Petru Mircianū la Constantinopoli și numi pre frate seu Alessandru domnū în România. — In acestū annū Germanii luară Munca-ciulū ; érá Sigismundū rescumperă Baia mare. — In 17 Februarilū R. 2321 (Chr. 1568) se încheiă armistejiū între Selimū și Massimilianū pre optū anni. Selimū com-mândă lui Sigismundū se dea înderetū^ș domnului Mol-daviei, castellele Ciceu și cetatea de Baltă din Trasil-vania. — Emigrațiilū din România cari se afla în Tra-silvania de pre timpulū lui Petru, auđindū că Alessan-dru s'a pusū Domnū, avură curagiulū de a se întorce în patriă, înse ei plătiră cu vieția acéstă încredere în fiulū lupului.

In anulū R. 2322 (Chr. 1569) muri dómna Rossan-dra, și se îngropă la Stellatina lóngă bărbatulū ei. Bog-danū remânēndū singlarū domnū, concepū idéa de a se desface de Turci și de a se uni cu Poloniilū; ellū încheiă cu regele Sigismundū Augustū unū tractatū de apperare commune. Regele ii promise prin unū articlu secretū 24, 000 de armașilū spre adjutoriū. Bogdanū se legă cu Poloniilū și prin căsătorie, pre o soră a șa o dede după Casparū Panjewski, pre a dóua o despunse cu Cri-to-forū Sborowski, înse mai pre urmă auđindū că acesta e plinū de datorie nu voi se i o dea, Bogdanū însuși se despunse cu o domnicellă polonă și se prepară pen-tru nuntă.

In anul R. 2323 (Chr. 1570) se făcù legătură între J. Sigismundū domnului Trasilvaniei și Massimilianū imperatoriulū, ca acelluia se i se dea în căsătoriă, una dintre nepótele imperatoriului; ellū se possédă Trasilvania cu titlu de principe ereditariū, érá Marmorosulū cu castelulū Hustū, și Biharulū cu Urbea-mare, pre viéțiă cu titlu de domnū allū pârțilorū Ungariei; următorii lui se stea suptū protecțiunea imperatoriului; în casulū de s'ar scóte Sigismundū din Trasilvania, se i se dea ducatele Oppolū și Ratiborū în Sillesia. Lucrulū acesta se încheiă în 10 Martiū, dară în 14 Martiū R. 2324 (Chr. 1571) murì Sigismundū, fôrá copii. — In 25 Maiū se allese principe-Stefanū Batori de Semileū, care se recunnoscù atátū de sultanulū Selimū, câtū și de imperatoriulū Massimilianū.

XII.

Bogdanū IV perde domnia si mai in urmă viéția.

Bogdanū domnului Moldaviei plecâ cōtră finitulū anului acestuia în Polonia, însoțitū numai de doi inși spre a și aduce spunsa în țerră. Sborowski spunsulū sororii selle, fiindū mēniatū pre dînsulū pentru rușinea ce i făcuse în anulū trecutū, illū prinse și stórse de la dînsulū o summă mare de bani, pentru cari se făcù respunditoriū Casparū Panjewski cumnațulū lui Bogdanū.

Intre acestea Româniī nu sciea ce s'a făcutū cu domnului lorū. In țerră se lățisse vorba că ar fi peritū în Polonia. Lucrulū se annunțiă la Pórtă. Selimū inversiunatū

asupra lui Bogdanu pentru tractatul incheiatu cu Polonia despre care simtise, numi domnu pre unu aventurariu a nume Jonnascu, care petrecea in Turcia ca negutiatoriu si se dicea a fi fiu naturale allu lui Stefanu VII, si lu tramise in principatu cu unu corp de 20,000 de Turci. Intre acestea Bogdanu scapandu din prinsore veni la Hotinu, de unde se uită cu ochii sei cumu Jonnascu ocupă scaunulu domniei. Vedindu țerra perdată pentru sene, Bogdanu se dusse la regele Sigismundu Augustu se ceră adjutoriū, inuse acesta se temea a se incurcā in resbellu cu Turcii. Atunci ellu se indreptă cōtră maguații poloni de prin pregiurū, cu allu căroru adjutoriū. incercă o irrupțiune in țerră. După mai multe conflicte mici, se inchise in Hotinu, de unde incepū apoi se tracteție cu Jonnascu. Dară venindu sangiaculu de la cetatea Albă illu constrinse a se retra-ge la Cameniția. — In 7 Juliu R. 2325 (Chr. 1572) muri Sigismuudu Augustu, ultimulu surcellu allu familiei Jagelloniloru; generariulu Jaslowieski capitulă cu Jonnascu si cu sangiaculu in numele regelui (ascundindu mōrtea lui) si deserță Hotinulu. Dară sangiaculu ințellesse preste puçinū despre mōrtea regelui, si insciințiā pre Selimū, cerēndu de la dinsulu instrucțiunii cumu arē se urmeție. Selimū dede de scire Poloniloru, că decă vorū allege rege din casa austriacă saū muscālēscă, ellu le va dechiārā resbellu. Jonnascu cerū de la Poloni se dea afară pre Bogdanu si pre fratele lui, Petru. Bogdanu fugi după multe rāteciri la Moscua, la Ivanu Basilievici, care suptū pretestū că Bogdanu ar fi lăssatū credinția ortodossă, illu băgā in unu sacū si lu arruncā in apă de se inneacă. Petru fu datū in mâniale Români-

lorü cari jurarã cã nu î vorü face reu. Jonnascu lü trãmise la Constantinopoli, unde muri mai în urmã. Poloniî în 16 Maiü R 2326 (Chr. 1573) allesserã rege pre Enricü Valesiü fratele regelui Franciei. — In Trasilvania se revoltã Casparü-Bekes încontra lui Stefanü Batori, și scullã pre Secui ca se și recupere libertatea perdutã suptü Sigismundü, darã Secuii furã bãtuși de primorii lorü. Bekes se închise în castellulü Fãgãrașiü, și scuti pre Romãni din districtü de tributulü impusü de cõtrã Batori pentru põrta ottomanã. Mai pre urmã fiindü impressuratü de Giorgiü Banfi, fugi la Massimilianü. In dieta din anulü R. 2327 (Chr. 1574) Bekes fu dechiãratü de inimicü allü patriei, si se oppri tõtã correspondinția cu dînsulü, suptü pedepsã de a perde capulü

XIII.

Jonnascu donnulu Moldaviei bate de trei ori pre Turci.

Alessandru donnulü Romãniei voindü se punã pre frate seu Petru donnü în Moldavia, promise porși tributü indoitü. Selimü despoiatü de bani prin resbellulü cu Venețianii din cauza Cuprului, se plecã fõrte ușiõrü la assemine propunerî. In 21 Februariü veni la Jasși unü ciaușiü cu ordinea Sultanulü, ca în locü de 60,000 de galbinî, tributulü annuale de pîn'acumü, Jonnascu se plãtescã 120,000 de galbinî, sau decã nu, se fãcã locü altuia. Jonnascu strînse senatulü și întrebã ce ar fi de fãcutü. Toși jurarã cu donnulü se mõrã mai bine de câtü së se suppunã la atare cerere appesãtõriã. Ciaușiulü se dimise cu respunsulü cã țerra nu põte se plãtës-

că atâta. Jonnascu se appucă se facă preparative de resbellū, și cerū adjutoriū și de la Polonī, inse regele și senatulū respunseră că ei nu vorū sē se strice cu Turcīi cu carī trăiescū în pace de 100 de anni. Atunci Jonnascu se îndreptă cōtră Cazacī, de la carī căpetâ mai bună respunsū și adjutoriū efectivū. Sultantulū pu-se în mișcare o armată de 30,000 de Turcī. Alessandru din România cu frate seū Petru înarmă o putere assemine de mare, Stefanū Batorī fiindū provocatū a trāmitte adjutoriū. espedi pre Michaele Rațiū și pre Giorgiū Daçio cu 2000 de Secui. Alessandru apropiāndu-se spre Fosșanī, scrisse vornicului Dumbravă la Jasși se vină cu toți boiariī se primescă pre noulū domnū Petru. Adjungēndū la satulū Căpățianī dede unū ospețiū mare fratelui seu Petru. Dumbravă cu boiariī din Moldavia veniră în adevērū, însă, cândū se appropiară, attacară pre neasteptate pre domniī la ospețiū cu atâta iuțitate, încātū turburară castrele, și Alessandru abiă scāpă la cetatea de Floci, érá Petru la Brăilla. Intr'acestea Jonnascu impressură pre Turcī de trei părți și i măcellări fōră misericordiă, dup'aceea întōrse armele în contra Trasilvanilorū și i fugă pīno la Brașiovū, érá la Bucurescī trāmise pre unū boiariū Ventillă, sē ocupe scaunulū. Ventillă domni patru ðille, și fu uccisū cu toți ai sei de căpitanii lui Alessandru. Jonnascu auđindū de acéstă întemplanare se întōrse din părțile Trasilvaniei cōtră Brăilla, unde se închisese Petru, prādă și arse cetatea inse cândū eră se assalte castellulū, auđi că vine unū corpū de 15,000 de Turcī de la Tighina în adjutoriulū cellorū impressurați. Ellū lăssă Brăilla și esși înaintea acestora, și i bătū așiă de tare încātū abiă scā-

pară la 1000 de căllari. Apoi auđindă că la Tighina se stringe altă corpă de Turci și de Tătari mai mare, puresse într'acollo și frânse și pre acestia, în a treia bătală fericită. Totă în acestă timpă 3000 de Români bătură președăiulă turcescă care esșisse din cetatea Albă spre a dă adjutoriă celloră de la Tighina.

XIV.

Jonnascu capitulă si se uccide de Turci.

Acumă Jonnascu fatigată de atâte lupte sângerose se întorse spre Huși ca se și restauređie puterile, trămităndă la Dunăriă pre Jeremia Cerneski ca se observe miscările Turciloră. Șeraschierulă turcescă strinse óste de 200,000 de ómenă și venă cu 120 de tunură. Cerneski fu cumperată cu 30,000 de galbină, și se retrasse de la Dunăriă suptă preteste false. După ce trecură Turciă Dunăria, înscință pre Jonnascu că vină la 12,000 pino la 15,000 de Turci. Jonnascu chiamă pre Cazaci de la Tighina, care o impressurasseră acestia, și ellu cu pučini Români esși înnaintea Turciloră în distanță de trei miharie de la Dunăriă. Swiercewski hatmonulă Cazaciloră suspectăndă că Turciă sunt în numeră mai mare, đisse lui Jonnascu să cerceteđie mai bine spre a cunnósce numerulă cellă adeverată allă Turciloră. Jonnascu cercetăndă află în adeveră că Cerneski l'a mințită, și lă chiamă la dare de rațiuni. Acesta se escusă că nu póte veni, fiindă că Turciă stau se lă attace. In adeveră ellă puresse înainte cu cei 13000 de căllari, însă cândă se apropiă de Turci, commăndă se plece stégurile și se pună pellăriele în sulliție. Atunci Turciă

le commândară se se întorcă încontra lui Jonnascu. Acesta îndreptă tunurile asupra lor. Căllării români împinși din dăret și dinainte steteră pre loc, puși între două focuri, și periră pîno la unul. Turcii trecură preste cadaverele lor încontra lui Jonnascu. Românii îi respinseră de trei ori, înse Tătarii v. n. iră Turcilor în adjutoriū și attăcară cu tôte puterile. Jonnascu nepu-tîndu trage tunurile cu sene, le împlu preste mesură și le lăssă pre loc. Turcii punîndu mâna pre elle le întórseră încontra Românilor, înse tunurile se sparseră și ucciseră pre Turci. (10 Juniū R. 2327; Chr. 1574). Jonnascu cu 7000 de ómeni se cercunvallă în ruinele unui satū arsū, în care se apperă trei țille. Dară ómenii începură se n. óră de sete; Jonnascu veđîndu că nu se mai póte ținé, se plecá se capituleđie cu onóre. Seraschierulū primí jurándu de șapte ori că nu va face nemica neci lui, neci Românilor, neci Cazacilor, și că pre ellū illū va trāmitte la Constantinopoli, după dorința lui. In 14 Juniū, Jonnascu depuse armele și se dede în mánile Turcilor. Capegipassia vorbi cu dînsulă 4 óre, apoi prefăcîndu-se că acesta l'ar fi vetematū cu unū cuvîntū, illū lovi cu sabia în față, janiciarii îi de-truncară capulū, și ucciseră pre toți Românii și Caza-cii. După acésta Turcii și Tătarii se versară preste țerră, și o devăstară cu focū și cu sabiă, în unū modū a-șiă de barbarū, precumū nu s'a mai întemplatū din ve-chime. Toți boiarii cari mai păstră unū sentimentū na-ționale se măcellăriră. Din aceste cause se născu o fó-mete neauđită. Petru Mircianū (schiopolū) se sui pre scaunū în 25 Juniū uitādu-se cu ochii sei, cumū bar-barii cari l'au introdussū, despóia, pradă și nemicescu

țerra. — In 15 Decembre murì sultanulü Selimü, blestematü de mii de nefericiți; căruia urmă Amuratü III.

XV.

Starea țărilor circunvecine.

In anulü R. 2328 (Chr. 1575) Casparü Bekes strînse o armată de Germani, Unguri și alte națiuni, intră în Trasilvania, în luna lui Juliü, și rescullă pre Secui încontra lui Ștefanü Batori. Acesta trämise la Turci și la Alessandru în România după ajutoriü, și fugă pre Bekes, care și perdusse timpulü consultându-se cu nobili la Turda. Dup'aceea ținü dietă, in 8 Augustü, și cită pre rescullați la dare de rațiuni. Noue Bekesiani mai însemnați perdurö capulü și tóte averile, treiđeci și patru se spîndurară la Gerla; Secuilorü se tăiară nările și urechile.

Regele Enricü Valeșiü după ce domnisse cinci luni în Polonia, fugi pre ascunsü în Francia. Petru domnulü Moldaviei spre a se desdamnă de stricățiunile cauate prin resbellü, și spre a și resbuna asupra Cazacilorü, se scullă încontra Poloniei. In luna lui Septembre lăssă cu plăcere să trecă Tătarii prin țerră în Polonia, și cândü se întorceă cu prada înapoi, le accoperi mersulü prin tunurile de la Hotinü, și reîmpinse pre Poloniä cari i persecută. In 14 Decembre Poloniä cari remaseră fôră de rege allesseră pre Ștefanü Batori domnulü Trasilvaniei. Acesta strînse dietă la Medieși în luna lui Februariü, R. 2329 (Chr. 1576), își luă țiua bună de la Trasilvanä, și făcù ca frate sen Cristoforü se se allégă duce (voivodü) țerrei; ellü și ținü titlulü de Principe și drep-

tulū de a întări tôte actele mai însemnate. — Maximilianū începū a învade Marmorosulū, înse muri în Ottobre, lăssându următoriū pre Rudolfū II. — Stefanū Batori, omū plăcutū porții ca unū bunū vasallū allū ei, ceru de la dinsa ca se oppréscă pre Petru domnulū Moldaviei de a mai face irrupțiuni în Polonia. Sultanulū promise. Cu tôte acestea lucrurile se turburără în Moldavia prin relațiunile cu Cazaciī.

XVI

Joanne Rupeferru turbură Moldavia.

La Cazaci se află mulțime de Români fugiți din Moldavia în împrejurările annilorū trecuți, între alții unū Joanne Rupeferru (Potcôvă) care se șicea a fi frate cu Joannascu. Acestū nou aventurariū se puse în capulū refugiților, și împreună cu Cépă și cu Sacū strinseră la 300 de Cazaci, și în a. R. 2330 (Chr. 1577) veniră la marginele Moldaviei cu intențiune de a încercă o irrupțiune. Petru aușisse de interprinderea lorū și trămise unū corpū de militari la Dunastru. Joanne vedîndū că nu e timpulū de a merge mai departe, se retrasse cu Cazaciī. După arretarea lui Petru, Stefanū Batori dede ordine se punescă pre Joanne și pre complici pentru acéstă interprindere. Joanne eră se cađiă în periclu, înse ellū și luă ânima în dinți, formă o turmă de 400 de Cazaci și trecū Dunastrulū la Sorooca, unde se adună poporulū și lū prochiāmă domnū. De acollo purcesse spre Jassī. Armata lui Petru se puse înaintea insuregūților, și i întempină cu foculū tunurilorū. Cazaciī se arruncară la pământū; Turcii se răpeđiră asupra lorū,

înse cându fură aprópe, se scullară Cazaciî și cu o puscătură ucciseră la 300 de căllarî turcí. Petru se spăriă și fugi la frate seu Alessandru în România, armata lui se resipi. Joanne intră în Jassî în 29 Nouembre a. R. 2330 (Chr. 1577), numi pre Cépă vornicú, pre Sacú hatmanú, pre Capiski prefecú Hotinului. Dară nu trecú multú timpú și se întórse Petru din România cu adjutoriú de la frate seu, care voindú se și accopere mersulú trámise înainte o turmă de cai și de boi, și ellú urmá cu armata. Joanne nu așteptá la Jassî, ci esși înaintea inimicului, lăssá turma șc se apropiá, apoi o atacá cu o plóuiă de puscături și o întórse încontra ostiî lui Petru punéndu-o în cea mai mare confusiune, încátú Petru abiá scápá cu fuga. In fine auđindú pórtá de aceste întêmplârî, trámise óste turcéscă lui Petru, și provocá pre Cristoforú Batori domnulú Trasilvaniei se dea adjutoriú spre a depártá din Moldavia pre Joanne. Petru plecá a dóua óră cu ai sei din România; Stefanú Batori verulú lui Cristoforú intrá prin Bucovina cu o amestecătură de mercenari și de Secui. Atunci Joanne vedindú că nu se póte ținé încontra atátorú adversari, deșertá Jassî, și trecú la Niemirovú. Castellanii poloni de la margine căpetară ordine de la Stefanú se lú prinđiá. Joanne se dusse de bună voiă la Varsovia, lăssându-se pre generositatea Polonilorú, înse barbarulú de Batori lú arruncá în férrá, apoi lú uccise la Lembergú în modulú cellú mai crudele.

XVII

Joanne Luteranulu domnu în Moldavia

In anulú Romei 2330, (Chr. 1577), muri Alessandru domnulú României, érá în loculú lui urmá fiu-seu Mi-

chaele V, care introduse tributulū numitū *găllétă*. — In Moldavia se turburără lucrurile de nou pre la începutulū annului R. 2231 (Chr. 1578). Unū altū frate allū lui Joanne, cu numele Alessandru strînse Cazacī și irrupse în țerră, în luna lui Febrúariū ocupă Jassii pre neprevădute. Óstea lui Petru impressură oppidulū și închise pre Alessandru în Jassī. Mai pre urmă veniră și Turciī în adjutoriū. Alessandru cercă se și mântuiă vieția cu fuga, înse cădū în mânilē Turcilorū, cari lū trasseră în țépă. pre Cazacī îi prinseră și trămiseră la Constanti-nopoli în servitute. — In luna lui Juliū făcură Cazacii a treia încercare, și în anulū R. 2332 (Chr. 1579) a patra, înse tóte fôră rezultatū.

Pre timpulū acestă se află la Constantinopoli unū altū aventurariū cu numele Joanne de ritulū luteranū, din care causă Romăniū illū numiră Jancu Sassu. Acests ce căsătorī cu o muiere avută din insula Cupru, și cu baniī ei cumperă de la pórtă domnia Moldaviei. Petru fiindū revocatū în a. R. 2333 (Chr. 1580) se dusse la muntele Athos în monasteriulū cellū edificatū de dînsulū — Indată ce venī noulū domnū Joanne, și se asșediă în scaunū, introduse dări nóue în țerră, puse decimă pre boī și altele. Lepusnianiī se revoltară și redicară altū domnū, totū cu numele Joanne, înse nu se putură ținé; ei fură frânți, domnulū lorū se înneacă în Prutū. — Incă în acestū annū începū Joanne Luteranulū a se certă cu Stefanū Batori pentru Pocuția. Ellū irrupse în Podolia și devastă țerra continuândū acéstă faptă în cursū de patru anni. — Cristoforū Batori trămise adjutoriū de ómeni și de cai fratelui seu Stefanū încontra Russilorū. (Acestū domnū luă de la popil săsescī a patra parte din decimă). In

annulü R. 2334 (Chr. 1581 se bolnăvi Cristoforü Batori, în luna lui Maiü strinse dietă la Clușiü și făcù ca fiulü seu Sigismundü, în etate de 9 annï, se se allégă successoriü în principatü, apoi murì în 27 Maiü. După dispozițiunea repăusatului, se compuse unü senatü de 12 consulari care se guverneäie țerra pîno cândü Sigismundü va adjunge la maturitate. — Stefanü Batori trämise pre Toma Drojowski la Constantinopoli pentru întărirea nepotului seu, Sigismundü, și lü însărcinâ totü de o dată sē se plângă încontra domnului Moldaviei.

XVIII.

Joanne Luteranulu perde domnia.

In România se revoltară boiariï din Medinți în contra lui Michaele V, și allesserä domnü pre Radu Popa. Michaele nu le lăssä timpü, ci i attăcä și i bätü, pre cei mai însemnați i prinse și i tăiä. Din acéstä causă se născură plângerï încontra lui Michaele, și se făcură accuse la pórtă, în urma cărorä Michaele fu scossü din domniä în anulü R. 2336 (Chr. 1583). Boiariï cerură pre Petru Cercellü fiulü lui Petrascu care se aflä la Constantinopoli. Primindü întărirea Petru Cercellü venì la Bucuresci în 29 Augustü, ellü edificä biserica de la Tîrguvestei, și uccise pre vorniculü Michaele, pre banulü Dragomirü și pre păcharniculü Giorgiü, îmvlți contribuțiunea și întrodusse ouiăritulü, prin cari mesurï trasse asupra sa urra tutorü, și mai pre urmă perdü domnia.

In Moldavia Joanne Luteranulü încă trasse urra Românilorü assupra sa prin stórcerile și tiranniele selle,

și mai allessü prin irreligiositatea sa. Mulți boiari emigrară și redicară plângeră încontra lui; de altă parte Stefanü Batori nu încetă a lü accusă la pórtă că devastă Podolia. In fine sultanulü determină se pună éráși în domniă pre Petru Mircianü. Indată ce Joanne înțellesse de acésta, își luă lucrurile și plecâ prin Pocuția, voindür se fugă în Germania, înse cadü în mânilé Polonilorü. Stefanü Batori puse de i tăiară capulü la Lembergü, în anulü R. 2337 (Chr. 1584). — După ce veni Petru Mircianü la Jassî, începü se domnêscă mai ome-nesce, emigrațiî se întórseră în țerră și fură bine primiți. Cazaciî inimici ai acestui domnü, încercară în 27 Octombre se facă o irrupțiune in țerră. Petru i impresurâ la Bogdănesci, și i constrinse a capitulă.

In anulü R. 2338 (Chr. 1585) Petru Cercellü fu scosü din domniă, și fugi în Trasilvania. In loculü lui veni érá Michaele V, care petrecusse la Constantinopoli, însă nu se îndreptasse ca unchiulü seu Petru din Moldavia, ci din contră se mai înreutășisse. — In Trasilvania se puse guvernatoriü Joanne Geți Românulü, prefectulü de a Urbea mare, ca se administre lucrurile pino va adjuge Sigismundü principele la maturitate. — In anulü acesta fu mare secetă în tótă Dacia, de unde ce născü apoi fómete mare și o pestilențiă înfricoșiată, mai vértosü între copiî; ómenii și vitele se nutrîa cu rădecinî, ba mâncă și pământü, apoi muriă între celle mai mari cruciate.

XIX.

**Cazacii turburã de nou domnia lui Petru
Mircianu.**

In aceste împregiurãri friste (a. R. 2339; Chr. 1586) Trasilvania se turburã prin intrigile lui Paulu Maciçași care promittãndu Turciloru unũ tributũ îndoitũ scõsse de la dînșii numirea de domnũ allũ Trasilvaniei, inse fu suppressũ prin mesurile lui Stefanũ Batori. Ellũ fugi la Constantinopoli, unde pentru ca se și scape vieția trecũ la machomedanismũ. Stefanũ Batori regele Poloniei muri in 13 Decembre a. R. 2393 (Chr. 1586). In anulũ urmãteriũ. (R. 2340; Chr. 1587) -Polonii strinserã dietã la Varsovia spre a și allege rege. Sigismundũ Batori trãmise deputați ca se lucređie in Polonia pentru ca se lũ allégã pre dînșulũ; insã Polonii alleserã pre regele Suediei, Sigismundũ III. — In anulũ acesta intrarã Cazacii de trei ori in Moldavia, in 8 Januariũ furã respinși de cãpitanulũ Pãrvu, darã in Juniũ prãdarã Dașiovolũ și cõtrã tõmnã devastarã regiunea cetãții Albe. In anulũ R. 2341 (Chr. 1588) irrupserã de nou in 23 Nouembre și făcurã escursiuni prin țerrã in cursũ de 26 de đille. In fine Petru îi fugã și i constrinse a-i dã in mãni pre conductoriuulũ lorũ Joanne.— In 8 Decembre la dieta de la Medieși Joanne Geți guvernatoriulũ Trasilvaniei depuse demnitãtea acẽsta, ținẽndu-și titlulũ de consiliariũ și capitanũ supremũ allũ țerreĩ. Sigismundũ Batori luã frênelc guvernuluĩ, jurã pre constituțiunea țerreĩ, și scõsse pre Jesuiți din principatũ. In anulũ R. 2342 (Chr. 1589) se dechiarã de domnũ absolutũ, făcũ pre veru seu Baltasarũ cãpitanũ

supremă, érá pre Stefană Batori prefectă Urbei mari. -- In acestă annă, cōtră luna lui Augustă, incurseră Tătarii în Polonia pînă la Lembergă; beglerbegulă de la Dôrstoră purcesse prin Moldavia pînă la Senatină. Zamoiski apperă marginile cu mare difficultate. Intre acestea Turcii diu armata beglerbegului prădară Senatinulă pre timpulă mercatului și despoiară pre mulți neguțiatori moldavi. —

In România domnulă Michaelé după ce storsesse țerra prin contribuțiună nouă, introdusese cincima in loculă decimeă din albinarie, arruncase dare pre roșii și pre mediași, și uccisese pre logotetulă Stanțiu, fu scossă din domnia, și chiămată la Constantinopolă, unde fu trassă la dare de rațiună. Ellă ca să scape de fune, trecă la machomedanismă.

In loculă lui țerra allesse pre ună boiariă betrănă a nume *Stefană Surdulă*, in a. R. 2343 (Chr. 1590).

XX

Petru Mircianu nevoindu se îngreuedie țerra cu tributu nou se lăssă de domniă.

In Trasilvania Sigismundă Batori se certă cu veruseu Baltasară. fiindă că acesta maltractasse la o petrecere pre Stefană Josica domesticulă lui Sigismundă; din acéstă causă se născă mai în urmă o inimiciță mortale între dînsii. Sigismundă iudemnată de consiliarii sei determină se uccidă pre Baltasară, dară confessionariulă lui descoperi lucrulă lui Baltasară; atunci Sigismundă confusă și speriată arruncă culpa pre consiliarii sei Paulă Gyulafi și Joanne Galfi, și ceră iertăciune de la veru-

seu. — Pre Stefanū Josica illū trãmise in Italia cu o deputațiune la marele duce allū Florenției spre a incheiã cu dînsulū legãturî de amicițiã. Josica intorcẽdu-se din Italia addusse cu sene mai mulți Italiani in țerrã, din care causã magnații unguri se supperarã tare pre Sigismundū și pre Josica. — P. Gyulafi și J. Galfi furã ucciși.

Sultanulū Amuratū III finindū resbellulū cu Persii, se întorse cõtrã Dunãriã și țerrile de prin pregiurū. — Vezi riulū Ferhat cerū in a. R. 2344 (Chr. 1591) de la Petru Mircianū 15,000 de galbinî preste tributulū annuale. Petru care cumperasse domnia Moldaviei promittindū tributū indoitū, apoi devãstasse țerra cu Turcii și Tãtarii, dupã aceea o despoiasse prin contribuțiuni, adunã acumū pre boiari, și le dechiarã cã de cãtū se ingreuedie țerra cu acestã summã, și se tragã asupra sa blãstemulū ei, mai bine se lassã de domniã; ellū plecã din principatū, cu Luca Stroiția, cu Jeremia Movilla, și cu alții, trecū prin Polonia și se dusse in Germania. Atuncî pórta numi domnū pre unū omū de viță de giosū, a nume Aron, care se offeri cã va plãti tributulū immulțitū. Boiarii țerei malcontenți cu acestã dispozițiune, allesserã pre *Jonnascu*, inse nu le successe a lū asseđiã in domniã, fiindū cã Aron deccoperi lucrarea lorū, și uccise pre boiari, érá lui Joannascu fi tãiã nãrile și lū cãlugãri — In Romãnia muri Stefanū dupã unū annū și giu-metate de domniã, și se allesse Alessandru care se in-tãri de cõtrã pórta. Incã suptū domniã cea flaccã a lui Stefanū, Turcii incepusserã a incurge in țerrã și a face totū genulū de escesse, storcẽndū și maltractãndū pre locuitorî. Suptū Alessandru urmarã a se purtã și mai

barbară cōtră creștinii. Alessandru nu eră omul care se le scia pune frênă. Din acéstă causă boiarii țerrei illu depuseră din domniă și lă allungară preste margini; érá in loculu lui allesseră pre Michaele Valinte, fiulul lui Petrascu, a. R. 2345 (Chr. 1593).

XXI

Michaile Valinte domnu României.

In Moldavia Aron stôrse țerra spre a scôte tributulă cellu mare, cu tôte aceștea nu lă putu implini la finitulă annului, din care causă fu chiămată la Constantinopoli. După ce plecâ acesta impreună cu dómna sa, se scullă unu Petru, care se đicea a fi fiulul lui Bogdanu și nepotulul lui Alessandru, și irrupse cu Cuzaci in Moldavia, fugă pre Turcii cari eră la Jassă, și usurpă domnia pre neasteptate. Pórta cugetându seriosu ce póte se urmeđe din acéstă temeritate a Românilor și a Cazacilor, și de altă parte aflându in Aron unu omu inchinată ei, illu retrămitte in Moldavia cu unu corpă de 50,000 de Turci suptu commândulă beplerbergulu, și scrie totu de o dată lui Sigismundă Batori se dea adjutoriū. Acesta trămitte pre Casparu Sibrik, pre Stefanu Toldi și pre Moise Szekely cu unu corpă de Transilvană. Petru se puse la apperare, inse óștea lui cea pučină veđindu-se incungiurată de atáta mulțime de inimici, illu părăssi. Petru căđu prinsu in mánile lui Sibrik, érá acesta lă dede pre mánile lui Aron, care-ı tăiă nasul, și apoi illu espedi la Constantinopoli, unde sulanulă lă dede pre mánile carneficclui de lă uccise cu mórtea cea mai teribile. — Incă mai inainte de a

adjuge in țerră trămisese Aron pre secretariulū seū Ureche impreună cu Aprianū se uccidă pre mai mulți boiarī adversari lui; insē Ureche în locū de a servi de instrumentū ordinilorū tirannice fugi in Polonia. Turcii rupseră din Moldavia dōue-spre-dece sate, din cari formară regiunea Tighinei, și puseră unū sangiacū in fortărețā. — Aron inecă pre invețiatulū Brutu in Dunastru, și uccise mai mulți ómenī insemnați. Ellū 'și formă o milițiā pretoriană de 1,900 de ómenī, luă lōngă sene pre Stefanū Răsvanu și pre logotetulū Aprianū și cu dînșii concepū planulū de a se desface de Turci. Acēsta se descoperi la Constantinopoli, și se trămise ordine lui Sigismundū Batori, se chiamo a casă pre Transilvanī, și se prinđiā pre Rasvanū și pre Aprianū. Dară Sigismundū in locū de a esecutā aceste ordini, concepū insuși idēa de a arruncā jugulū Turcilorū. Michaele Valinte nutriā de multū in peptulū seū acestū planū și asteptā numai, ocasiunea de a 'lū pune in lucrare Prin međilocirea nunțiuului Romanū Corneliu de Nona se făcū înțelegere între imperatoriulū Rudolfū, Sigismundū Batori și principii Romāni, Michaele și Aron. Cazacii incă se trasseră in partea creștinilorū, inse Polonii se dechiararā in contra acestui planū. Zamoiski disuase și pre Sigismundū Batori; inse acesta trămise deputați secreți la domniū Romāni pre Stefanū Josica și pre Pancrațiu Sennyei spre a tractā cu dînșii mai de aproape. — Intre acestea Sinan veziriul inaintā cu armatā numerosă in Ungaria in contra lui Rudolf. Sigismund Batori fū provocatū a merge se se unescă cu ostile turcese; ellū plecā in adevērū, inse in locū de a se bate cu Germani, se puse in correspondențā cu generariū lui Ru-

dolfu. — Cazacii cei fôră de patiență făcură o diversiuue suptă capitanulă Loboda prin Moldavia pînă la Gallați și se întórseră cu multe spolie prin meșiloculă Turciloră și Tătariiloră, in luna lui Decembre R. 2346 (Chr. 1593).

XXII.

Sigismundă Batori, uccide pre Unguriă adversari planulă seă.

In 2 Februariu R. 2347 (Chr. 1594) Sigismundă Batori strinse dietă la Alba-Julia și propuse se se facă preparative pentru resbellă. In 12 Maiu la adunarea de la Turda descoperi planulă de scullare commune in contra Turciloră. Nobilii Unguri nu se invoiră, Sigismundă convocă mai in urmă altă dietă la Alba, unde nobilii se oppuseră assemine scullării in contra Turciloră. In fine nobilii turbați se strinseră armați la Turda, și invitară pre Sigismundă se vină acollo la adunare. Sigismundă recusă de a se duce, numi pre veru-seu Baltasar guvernatoriū, apoi îi offeri lui domnia, și tractândū despre acēsta se dusse la cetatea de Pétră. Dieta se strămută la Clușiū și continuă a se consultă despre guvernulă țerrei, de ore ce Sigismundă se dechiarasse că nu va se mai țină domnia. — In luna lui Juliū Tătarii mēnați de Amuratū sultanulă se mērgă in Ungaria, voiră se trecă prin principatele Romānesci; domnii îi abbătură de la mersulă acesta cu o summă de 30,000 de taleri din partea fiă-căruia; și așiă Tătarii trecură prin Pocuția, Galliciū, Callusiu, Somborū, la Hustū, și de acollo inante arđindū și devastândū tôte locurile. — Si-

gismundü Batori scrisse acumü la dietă că ellü nu va lăssä țerra, ci va veni la Clușiü, lucru ce se și întemplă in 8 August. Acì mêniosü pre magnați, in 18 Augustü puse la inchisóriä pre Baltasarü Batori, J. Iffiu, Lupu Kavacsotzi, Alessandru, Francescu și Gabriel Kendi, Joanne Forro, J. Bornemissa, J. Gerendi, Albertü Lonai, Baltasarü Szilvasi, Giorgiü Szalantzi, și pre Gregoriü Literatu; érá iu 20 Augustü tăiä pre Alessandru și pre Gabriel Kendi, pre J. Iffiu, pre J. Forro și pre Gabriel Literatu dinaintea castellului, fôră judecată; sugrumâ pre Baltasarü Batori și pre Kovacsotzi in 11 Septembrie la Gerla in prinsóriä, pre Francescü Kendi și pre J. Bornemissa in 12 Septembrie la Geliü; ceilalți recăpetară libertatea inse perdură averile. Dup'aceea commândâ soldaților de ucciseră pre Ladislau Szalantzi la Branicica. Din averile confiscate strînse preste unü milion de florinți. După ce se desfăcù cu modulü acesta de adversarii planurilorü selle, Sigismundü determină cu domnii Români se se redice in contra Turcilorü. — Intre acestea Cazacii inimicți de mai inainte ai lui Aron domnului Moldaviei, nesciindü că acesta a intratü in legământulü generale, făcură o nouă diversiune in numerü de 12,000 de inși suptü capitannlü Lobodă, trecură pre la Soroca, și la Tișiora dederă o bătăliä infricoșiată cu Româniü. Aron fugi in România la Michaele, érá Cazacii arseră Jassii și prădară țerra după placulü lorü. Michaele se puse la meșilocü și împacă pre Aron cu Cazaciü.

XXIII.

Michaela și Aron cureșă țerrile Române de Turci.

In 5 Nouembre se făcù jurământü la Bucurescî între Michaela și între deputații Trasilvaniei și ai Moldaviei in contra Turcilor. Sigismundü espedi pre Stefanü Bekes și pre M. Chorvatü cu 2000 de ómenî in principatele Românescî. In 13 Nouembre se uccișeră toți Turcii din Jasși și din Bucurescî. Dup'aceea incepură se cureșie țerra. In 15 Nouembre Michaela arse Giurgiolü, inse nu putü luà castellulü care erà tare întărit, și se întórse la Bucurescî. Còtră finitulü lunei lui Nouembre veni unü cadiliskierü cu 2000 de Turci la Bucurescî și cercă tóte modurile se inșelle pre Michaela și se 'lú prinđiă. Inse Michaela illü atacă nóptea și 'lú măcellări cu toți Turcii lui impreună. Albertü Kiraly căpitaullü truppelorü trasilvane coprinses cetatea de Floci și bătü castellulü, dară nu 'lú putü luà. In 1 Januariü a. R. 2348 (Chr. 1595). Michaela trecü Duuăria și bătü Rusciuculü. Turcii 'lú atacă pre Dunăria inghiăciată cu 7000 de inși. Michaela îi bătü și se întórse la Rusciucü, prădă cetatea și de aci purcesse còtră Dôrstorü, bătü pre sangiaculü de acollo și demolü cetatea. Pórta remase immărmurită de victoriele lui Michaela, ca 'și luà acumü callea la intrigă, se frângă pre Români prin Români numi domn pre Bogdanü fiulü lui Jancu Luteranulü care fusse domnu pre Bogdauu fiulü lui Jancu Luteranulü care fusse domnü in Moldavia. și 'lú trãmise ințerră cu o armată turcescă supt comandul lui Mustafa-passia, și scrise chanulü tătărescü se irrumpă cu 30,000 de Tatarî prin Moldavia. Michaela plecâ in contra passie'

érá pre frații Buđesci îi trámise in contra Tătarilor, cari îi bătură in dóue rînduri și ucciseră chiarú și pre fiulú chanulú. Banulú Manta bătú in 24 Januariú unú corpú de Turci și de Tătari la Șerpătesci și-i arruncá preste Dunăriă. Chanulú Gherei se retrasse cu rușine. Michaele trecú Dunăria in 26 Januariú și bătú pre Mustafa-passia asià de tare in câtú sparse tótă armata turcéscă. Mustafa căđú in bătăliă ; Bogdanú fugi la Constantinopoli. Banulú Michaele Callofirescu bătú Chărșova și devastă tóte cetățile de pre lîngă Dunăriă, Kiraly trecú in Dobrodicia, bătú Istova, Baba, Oblucinția, Smerillu. Căpitanulú Geți cu unú corpú de Români inaintă prin Bulgaria, in strîmtorile Emulú atacá pre Sinan-passia care se întorcea încărcatú de tesaure din Ungaria, uccise tótă escorta lui, și luă tesaurele, trecú in Tracia, coprínse tóte cetățile din callea sa, și respândi terróre pină la Constantinopoli. Aron domnulú Moldaviei devastă Tighina, arse cetatea Albă, și impreunându-se cu Kiraly ocupă mai multe locuri de pre lîngă Dunăriă. După aceste victorie se certară căpitanii unguresci Michaele Chorvatú și Stefanú Bekes. Michaele i trámise inderetú la Sigismundú și reținú numai pre Kiraly. După ordinea lui Michaele, Kiraly bătú Turtucaia in 14 Februariú, érá in 20 Februariú demoli Brăila, apoi arse Nicopolia. Căpitanulú Farcășiú fiindú trassú in cursă prin Aga de la Vidinú trecú Dunăria in acea parte de locú, inse ellú fu bătutú de armata turcéscă care numerà la 30,000 de ómeni.

Stefanu Răsvauu restórnă pre Aron.

In Trasilvania Sigismundü, după unü tractatü incheiatü cu Rudolfü, de la care căpetâ titlulü de Principe allü sacralü imperiü Românü, se despunse, in 5 Martiü cu Maria Christina, fia Archiducelü Carlu de Austria; in dieta de la Alba Julia care se ținü in 16 Aprile, puse de judecară, pre toți cei prinși și ucciși de dînsulü, precumü și pre veru sei Stefanü cellü fugitü in Polonia, și pre Andrea cardinariulü, și pre mai mulți alții, restabili pre Jesuiți la Clușü și la Alba-Julia. Și începü se și iee titlulü de Principe allü *Trasilvanieș*, *Valachieș* și *Moldavieș*. Prin acéstă lucrare ambițioasă ellü strică armonia intre dînsulü și domñii Români. Acestia începură a se recî cõtră perfidulü de Sigismundü. Ellü cercă să bage intrigî in principate. Michaelle sciü se și țină autoritatea la ai sei, insă Aron avea mulți inimizî. Sigismundü se puse in înțelegere cu ei, in specie cu Stefanü Răsvanü, care vëndü pre Aron. Sigismundü trãmise in Moldavia pre Casparü Cornișü și pre Francescu Daçio cu unü corpü de Trasilvani suptü pretestü de adjutoriü, dându-le ordine secrete se facă ce le va ñice Răsvanü. Acestia adjungëndü la Jassî in luna lui Maiü și înțelegëndu-se cu Răsvanü, prinseră pre Aron și lü trãmiseră in Trasilvania; Aron fu dussü la Vinți, in 19 Maiü, și pusü la inchisóre, in care murî preste doi annî. Stefanü Răsvanü occupă scaunulü domniei, și trãmise îndată o deputațiune la Sigismundü ca sei jure credințiã in numele seu. Michaelle se află acum intr'o mare confusiune, ellü se stricasse cu Turcii, și nu

se incumetă a și mai face inimiză și pre Trasilvană. Așia dară trimise la Alba-Julia pre Eutimiū mitropolitulū, pre Teofilū episcopulū Rômniculū, pre Luca episcopulū Buđeului, pre vornicii Demetriū și Christianū, pre logoteții Demetriū, Preda și Bârcu, pre vestiarii Danū și Teodosiū, pre postelnicii Radu și Stamate, pre cluciarii Radu și Ventillă, ca se tracteție cu Sigismundū cu condițiunile cele mai oneste și ammësurate demnității principesci. Inse între deputații mai susū numiți se află unii cari eră inimiză secreți ai lui Michacle, acestia depăr-tându-se de la înstrucțiunea dată, subscriseră în 20 Maiū unū actū fôrte umilitoriū pentru domnulū României, făcândū pre Sigismundū suveranū formale preste principatū. Assemine condițiuni subscriseră și deputații lui Stefanū Răsvanū în 1 Juniū, în numele domnului lorū. Cu acestū modū Sigismundū strică adevărata unire și concordiă cu principatele Române și puse semînția stricățiunei în cauza generale a creștinilorū.

XXV

Bătălia de la Călugăreni.

În luna lui Juiiū sultanulū Machomede trimite pre Ferhat-passia cu o armată mai mare în România și invită pre Tătari se incurgă prin Moldavia; Michacle nu le dă timpū se se împreune, ellū atacă și bate mai înainte pre Tătari, apoi se răpede asupra lui Ferhat passia, și-i desface tótă armata, devastă tóte cetățile turcesci de pre lóngă Dunăriă. Între acestea Giorgiū Borbely operediă în Temișiana, iea Boxia și Verșeialū. Dară Turcii petrundū în Trasilvania și devastă mai multe sate

din țerra Sargețului; Borbely i respinge, impressură Făgetulă, iea Lipova și mai multe castelle.

După atâtea perderi ce pătimiră Turcii Machomede determină o expedițiune gigantică in contra Românilor, și trâmise pre Sinan pasșia cu 200,000 de Turci asupra lui Michaelle. Acesta informată despre venirea puterii cellei mari inșciințiediă pre Sigismundă, care chiară atunci făcea nunta cu Maria Christina la Alba-Julia, și lă rógă pentru ajutoriă. Vedëndă că inimiculă se apropiă, Michaelle trâmittle familia in Trasilvania, și strînge o armată de 8000 militari cu cari oppri pre Turci de a trece Dunăriă in cursă de o lună de dille. Sinan-pasșia și imparte armata, trâmittle ună corpă de Turci pre la Calafătă care se attace pre Michaelle de la spate; prin această stratagemă făcū ca óstea română se se retragă de la Dunăriă. Atunci Sinan arruncă ună podă preste Dunăriă intre Rusciucă și Giurgiū și trecu cu armata pre pămîntulă Română. In 13 Augustă se făcū bătălia cea memorabile la Căllugăreni, unde Michaelle cu 16000 de Români bătū pre Sinan care avea 200,000 de Turci; Michaelle tăiă cu mână sa pre Caraiman și pre alți pasși; Sinan-pasșia cădū de pre podă de și rupse dinții, și abiă scăpă de mórte, óstea turcescă luă fuga; înse nóptea impededă nemicirca ei. In nóptea spre 14 Augustă se făcū consiliū bellicū ca Români se se retragă spre munți pînă va veni ajutoriulă din Trasilvania și din Moldavia, ca asiă cu puteri unite se scóțiă pre Turcii cei numeroși din țerră. Michaelle se retrasse la cetatea lui Negru; érá Turcii occupară tótă țerra și edificară castelle la Brăilla, Bucuresci și Tirguvestei.

XXVI.

Armata crestină allungă pre Turcî din România.

Intre acestea Stefanû Răsvanû asșediă la Hotinû unû președiû de 200 de pedestri, trâmise la Tighina unû corpû observatoriû in contra Tătarilorû, carî de o camû dată eră ocupați cu Moscalii, lăssă la Jassî 900 de Trasilvanî éră ellû strinse la 2400 de pedestri, 800 de căllări și luă 24 de tunurî, și pursesse pre la Oitusû in Trasilvania spre a se uni cu Sigismundû și a trece in România. In luna lui Octombre Sigismundû veni la Brasiovă, promise libertatea Secuilorû decă se vor purtă bine, strinse o armată de 32,000 de pedestri, 20,000 de căllări, germanî, italianî, cazaci, și luă 53 de tunurî; la Branû se uni cu Stefanû Răsvanû și trecû munții pre la Ruçărû. Michaele îi asteptă lîngă rîpa Dâmboviței cu 8000 de militarî și cu 22 de tunurî. Aci se uniră ostile cellorû trei principî; in 15 Octombre ținură consiliû bellicû. Sinan-passia se retrasse spre a amăgi armata crestină se éssă mai la șessû și apoi sê o attace de tôte părțile. Armata unită luă fortăreția de lemnû de la Tîrguyestei in 18 Octombre. Ali-passia cădû in mânila crestinilorû și se espedi la Clușiû. Sinan-passia auđindû de acêsta se retrasse la Giurgiu, lăsândû in Bucuresci o mineră care se arrunce in aerû óstea crestină cândû va trece pre acollo. Dară armata unită lăssă Bucurescii de o parte și merse de adreptulû la Giurgiu, unde măcellări mai tótă puterea turcescă; pucini scăpară in 25 Octombre cu Sinan-passia preste Dunăriă. In 27 Octombre crestiniî luară cu assaltû castelul de la Giurgiu. Sinan se dusse rușinatû la Constanti-

nopoli, și muri de suppărare. Sigismundü pusü in mirare de valenția și înțelepțiunea lui Michael, încetă de a mai face pretențiuni nebunesci asupra principatului românesc; și se întorse iu Trasilvania; cu dînsulü împreună merse și Stefanü Răsvanü.

XXVII

Jeremia Movillă uccide pre Stefanü Răsvanü.

Inse in timpulü acesta prin intrigile lui Zamoiski in Moldavia se formasse o partită care chiämă pre Poloni în țerră spre a o accoperi pîno cândü se opperediä in România in contra Turcilorü. Zamoiski ocupă țerra cu osti polone, Trasilvanii cari era la Hotinü și la Jasși se retrasseră. Prin influinția lui Zamoiski boiarii al.esseră domnë pre Jremia Movilla. Zamoiski de la Țițiora scrisse lui Sinan-pasșia pentru întărirea noului domnü; însă pórta determinasse se prefacă principatele romanesce in parasșia țurci: Sinan se iee România, channulü tătărescü Bassarabia, sangiaculü de la Tighina țerra de susü. In Ottobre și veni channulü tătărescü la Prutü, Zamoiski luă o pozițiune de apperare și după nesce mici conflicte iacepură a negoșiä intre sene. Appropriarea iernei și lipsa de provisiuni făcură ca amëndoue ostile se se invoiéscă a se retrage din Moldavia și a lăssă pre Jeremia dōmnü in țerra. După victoriele din România Stefanü Răsvanü compuse iu Trasilvania unü corpü de 4000 de pedestri și 1000 de căllări Români și Secui, și purcesse cōtra Suciava in Moldavia, unde se făcū o bătăliä sângerósă intre ostile lui și alle lui Jeremia Movillă, care avea și o bună artillăriä. Stefanü perdü, și

voinďu se scape cu fuga, se prinse de țerranĭ și se dede in mĕnile lui Jeremia, care apoi illŭ trasse in țepă. Aceste mesurĭ relle cĕusate de ambiționea principilorŭ creștĭnĭ, stricară fŕorte cauzei commune. — In Trasilvania Secuii incepură a maltractă pre nobilĭ, și din acĕștă ca-usă Sigismundŭ ĭ despoiă érăși de libertatea lorŭ. — In Romĕnia Michaele se ocupă cu allinarea miseriei născute prin intĕmplările resbellului, ellŭ trĕmise după bucate in Trasilvania și le împărți apoi intre ómenĭ.

XXVIII

Michaele bate pre Tatarĭ la Gurguitĭ

Pre la ĭnceputulŭ annului R. 2348 (Chr. 1596) Sigismundŭ plecă la Praga la imperatorulŭ Rudolfŭ spre a se ĭntellege mai de aprŕpe despre operaționele in contra Turcilorŭ, și a cere adjutoriŭ de la creștinii appusanĭ. Rudolfŭ ĭi promise óste aussiliariă, și 24000 de talerĭ pre lună, pontefice Romanŭ incă ĭ dede 30,000 de florinți, regele Spaniei 20,000 de coronați. Intre aceștea in Trasilvania se revoltară Secuii; guvernatoriulŭ Stefanŭ Bocĭcanŭ ĭi frânse și ĭ adduse la ascultare. După ce se ĭntŕorse Sigismundŭ de la Praga purcesse cu óste in contra Turcilor in Temișiana, descinse Lipova, și incepŭ se ĭmpressure Temisióra, ĭnse nu putŭ sĕ o iee.— Sultanulŭ Machomede temĕnduse de Michaele mai multŭ de cĕtŭ de toți ceilalți, cercă mai ĭntăiŭ la Rudolfŭ cĕ se lŭ lasse pre mĕnile selle, apoi la Segismundŭ; in fine țessŭ complate in țerră, și espedĭ 6000 de tĕtari din Dobrodicia și 3000 de Turci ca se irrumpă in principatŭ și adjutorați de conjurați se prindĭă pre Michaele.

Dară domnulă descoperi complotulă, dede suppliciułi pre conjurați și intempină pre Turci și pre Tatarı cu armele in mână, și i arruncă peste Dunăriă. Veliscu bătù cetatea Baba, inse venindü o mare putere de Turci asupra lui, se retrasse cu óre care perdere de ómeni. Fărcașiü încă fù respinsü de la Vidinü.

In mișilocolü verii veni chanulü Tăfatarilorü de la Pericopü in Moldavia, suptü pretestü de a împacă pre Michaele cu Sultanulü, și mai ântâiü cercă se lü induplece se dimittă ostile străine. Michaele nu se arretă contrariü intențiunilorü lui. Chanulü inaintă pinö la Bușeu, de acollo trämise Tatarı ca se prinđiă pre domnü. Dară Michaele strınse 8000 de Români și attacă pre chanulü la Gurguiți și lü bătù de lü frânse. Chanulü se retrase in țerra sa. Sultanulü mêniatü pre dınsulü că n'a intratü in Trasilvania se adjute operațiunilorü turcesci din Ungaria, illü trasse la respundere și lü puni. — Cătră tómnă acestui annü purcesse însuși Machomede in Ungaria cu o armată de 350,000 de turci și Tatarı cu scopü de a suppone mai ântâiü acéstă țerră, apoi de a trämite unü corpü la Vienna și altulü in Trasilvania și a suppone apoi tóte provinciele Daciei. In 14 Octobre Machomede luă Agria, de acollo se întórse cötră Cristesci unde eră concontrate ostile germane suptü archiducele Massimilianü și celle trasilvane suptü principele Sigismundü, si se batü cincı ñille și cincı nopti cu crestiniı făcëndü mare versare de sânge, inse fôrá multü resultatü; in fine Turcii icepură a se retrage; crestiniı se puseră a predă, érá Turcii intorcându-se asupra lorü îi attacără pre neasteptate și-ı desfăcură cu totulü. Massimilianü cu câți putură scăpă, fugi in Au-

stria, érá Sigismundü se retrasse in Trasilvania. Apropiazdu-se iérna sultanulü incă se întórse la Constantinopoli trecéndü Dunăria pre la Titellü, și lăssändü pre Giafar-passia se continue resbellulü. — In miđiloculü acestorü întêmplări Michaele bătü pre Turcî la Dunăriă și arse cetatea Nicopolia (12 Octobre), inse nu putü luă castellulü, dară auđindü de succesele Turcilorü in Ungaria se împacă cu sangiaculü de la Nicopolia și se retrasse in țerră.

XXIX.

Sigismundü cede Trasilvania lui Rudolfü.

In luna lui Decembre se dusse Michaele in Trasilvania spre a se consultă cu Sigismundü despre operațiunile bellice; aci descoperi planulü cellü curiosü allü lui Sigismundü de a se lăssă de domniă, și de a cede Trasilvania lui Rudolfü. Vedëndü Michaele că Sigismundü are de cugetü să intre in negociațiuni cu imperatoriulü determină să iea parte la diusele. Cândü plecâ Sigismundü cu inceputulü annului R. 2350 (Chr. 1597) la Praga, Michaele i dede de soçiü pre banulü Michalcea. Sigismundü in adeverü se învol cu Rudolfü, și se lăssă de Trasilvania pentru ducatele Opol și Ratiborü din Sillesia și pentru o sumună de 50,000 de galbeni. Pinö cândü Michalcea eră mcă la Praga, veni in țerra Românéscă unü ciaușiü de la pórtă cu unü stégü roșiü și cu insemnele de domniă la Michaele, care ellü le acceptă cu tótă buna cuviințiă. — In Serbia se scullară 10,000 de Serbî, luară Vassitiă și Cladova, și proclamă pre Michaele domnü Serbiei. Michaele strînse óste

de 15,000 de ómen^r; Rudolfü încã i promise adjutoriü in banî și in ómenî, numai se continue resbellulü in contra Turcilorü. — Machomede întãrisse pre Jeremia Movillã in principatulü Moldaviei, in 24 Juniü trãmise și lui Michaele unü chatihumaium prin care lü confirmã in domnia țerreî și pre ellü și pre fiu seu Petru cellü de 13 annî, pentru tótã vieția. Michaele veđindü incurcãtura in care s'au addussü lucrurile prin inconstanția lui Sigismundü, nu reieptã offertele Sultanului. — Sigismundü dupã ce se întörse in Trasilvania începü a și șcãmba cugetulü și a'ï päré reü de cessiunea făcutã lui Rudolfü, ellü offeri principatulü mai ântãiu lui Casparü Cornișü, apoi lui Stefanü Bocïcanü, in fine lui Stefanü Josica cancellariulü țerreî, și bãgã prin acêsta mare discordiã intre nobilii Trasilvanî.

Cu începutulü annului R. 2351 (Chr. 1598) vinü in Trasilvania commissarii lui Rudolfü, Martinü Pete, episcopulü de la Urbea-mare, și Adamü Gallü Poppel, consiliariu imperiale, ca se înduplice pre Sigismundü a subscrie condițiunile pentru cestiunea principatului, adaugindü și aceea, că de va voi să se despartã și se se facã popã, va căpetã episcopatulü de la Olmuțü saü de Bratislavia cu titlulü de Cardinariü. Sigismundü reinnoui promissiunea, in se apoi óiãși i päru reu, ellü determinã se facã domnü pre Stefanü Josica, și trãmise la Constantinopolü pentru confirmațiune. In 10 Aprile venirã alți commissarii in Trasilvania: Stefanü Szuhai, Nicólã Istvanfi, și Bartolomeu Petz, cari înduplecarã pre Sigismundü se lasse Trasilvanla. Ellü și luã ñiua bunã de la țerrã și plecã in Sillesia. Commissarii primirã de la Trasilvanî jurãmântulü de credinția cõtrã imperato-

riulă, Stefană Josica fu prinsă și trămisă la Satu-mare. Maria Christina veni de la cetatea de Pétră la Alba-Julia și d'împreună cu commissarii luă frânele guvernului în mână. Commissarii imperiali se puseră în relațiune și cu Michael domnul României. În 9 Juniu Michael serbă unirea cu Rudolf în biserica sântului Nicolau la Tîrguvestei; Rudolf îl dechiară principe ereditariu al țerei și-i promise 10,000 de galbeni pentru ținerea miliției. —

XXX.

Sigismundă se întorce în Trasilvania și se reconcilia cu Michael,

În luna lui Augustă (a. R. 2351; Chr. 1598) se răspândi fâma în Trasilvania că vină Turcii Maria Christina se dusse la Clușiu și desgustată de totă lumea se prepară se plece cōtră patria sa. Dară în 15 Augustă ecă Sigismundă adjunge la Clușiu, se impacă cu consorțea și înștiințea despre venirea sa pre nobilii cari se strinseseră la Săbeșiu spre a se pune în contra Turcilor, după aceea convoca o dietă la Turda, și se proclamă principe de a doua oră, și trimite pre Stefană Bodoni la Michael ca se reînnoască vechia amiciția cu dînsul. Acesta acceptă, înse cu condițiunea ca Sigismundă pînă cândă va fi domnă în Trasilvania, se nu lasse pre Turci se între în țerră, și-i promise că la întemplantare de nevoia ellă va adjută cu 35,000 de militari. Rudolf supperată pre Sigismundă, ordină de uciseră pre Stefană Josica la Satu-mare. Sigismundă încă puse la închisoria pre commissari, dară mai pre urmă,

după rugățiunea consortii selle, îi espedi în Ungaria la arhiducele Massimilianu.

În timpulă acesta se scullară Chialin-passia de la Vidin și Mecheméd-passia de la Dôrstoru în contra lui Michaele. Domnulă trâmise pre vorniculă Demetru înainte loră de i bătù la Chisellei. Dup'aceea trecù în persónă preste Dunăriă aprópe de Nicopoli, și bătù ós-tea cea de 13,000 de Turci a lui Chailin-passia, luă tótă artillăria și munițiunea, la 10 Septembre incepu se bombarde Nicopolia, dară neputându-o luă se întorse spre Vidin, unde bătù pre sangiaculă asiă de tare în câtă pucină Turci scăpară în castellul cu viéția. Aci căpétă și Michaele o plagă, fiindu lovitù de o dardă. Preda și Stroiă Buđescii tăiară pre dărdătoriū în bucați. După acésta Michaele devastă Bulgaria în spațiū de đece đille. Cândū voi se trecă cu spoliele pre la Russiava, fu impeditatū de unu vântū mare încă đece đille. În timpulă acesta devastă și totū ținutulū de prin pregi uru. În 5 Nouembre trecù inderetū preste Dunăriă adducéndū cu sene fórte multe spolie și 16,000 de Bulgari pre cari i colonisă în România. -- Înse la Tissa Turcii făcură mari progresse, luară Aradulū, Cinadea, și altele, și impressurară Urbea-mare. Sigismundū de și avea adjutoriū de la Michaele, nu' cutediă a se mesură cu Turcii.

XXXI.

Michaele trece cu armata în Trasilvania.

În anulă R. 2352, (Chr. 1599) Sigismundū trâmise pre unchiu-seu Stefanū Bacianū și pre episcopulă Demetriū Napragyi la Rudolfū ca se tractedie despre ces-

siunea principatului. Întré acestea chiâmă pre veru-seu Andrea cardinariulū din Polonia, se reconciliă cu dînsulū și lū puse domnū in loculū seu, pre lîngă o pensiune de 24000 florinți, și castellele Veciu și Șiéu (21 Martiū); ellū plecâ in Polonia, Maria Christina se dusse in patria ei, unde muri in unū monasteriū. Trasilvanii jurară credințiă lui Andrea Batori, și sultanulū lū primi suptū protectiunea sa, trămitêndu-î spre semnū de iutărire, unū stégū, o sabiă, și unū busduganū. Cardinariulū trămise deputați și la domnii Români spre a legă cu dînșii amicitțiă. Michaele acceptă suptū condițiunea de a nu se desface de causă crestinilorū și de a purtă resbellū cu puteri unite in contra Turcilorū. Acésta nu plăcū cardinariulū; ellū se legă cu Jeremia Movillă in contra lui Michaele, și despunse pre frate-seu uterinu, Joanne Iffiu cu o fiă a lui Jeremia Movillă.

Michaele vêdîndū acéstă stare a lucrurilorū proiectă planulū giganticū se scôțiă pre Andrea Batori din Trasilvania și pre Jeremia Movillă din Moldavia, și se unescă tôte provinciile Daciei suptū unū capū; cu scopolū acesta in ce pu se facă preparative spre punerea in lucrare. In 13 Octombree a. R. 2352 (Chr. 1599) strinse óstea la Plouiesci și făcu se-î jure credințiă nemiscată verincotrău i va duce. De aci plecâ in fruntea ostii cu tótă familia care voiă însăși se iea parte la tôte periclele domnului. Cândū adjunse la piciórele munșilorū dechiară miliției: "Armata are se mérgă in Ungaria in adjutoriulū lui Rudolfū, și va trece prin Trasilvania cu voia cardinariulū". Pre cândū cardinariulū adunasse pre reprezentanții țerei la Alba-Julia, și se dedesse cu totulū desfrênărilorū, Michaele intră in Trasilvania, de-

chiară libertatea Secuilor, și îi provocă se și insoțescă și ei armele. Sassiloră cari ținea cu Rudolfă, le anunțâ că a venită ca se appere pre credincioșii suppuși ai imperatoriului, și se scotiă din scaună pre cardinariulă cellă inchinată Turciloră.

XXXII

Bătălia de la Sellimberu

Cardinariulă auđindă că vine Michaele cu armată, trămise deputați inaintea lui cu propnneri de pace. Michaele ținū pre deputați la sene, și purcesse cōtră Săbiniū. — Cardinariulă vedîndă periclulă strînse ostile selle la Săbișiū. Michaele mergea încetă cōtră Săbiniū fiindă că asteptă pre Radu Buđescu și pre Banulă Adriană cu armata din părțile Craiovei care avea se între pre la Turnulă roșiu. Cardinariulă cercă tōte miđilōcele se se impace cū Michaele, inse in deșertă. Michaele i dechiără in fine : “Andrea Batori, ca pârtenitoriū allū Turciloră, și desertătoriū allū creștiniloră, se se lapede de domnia Trasilvaniei, și se imbrace érašă rassa popescă, se se ducă in Polonia, de unde a venită, și se facă locū lui Sigismundă, saū puterea armeloră se decidă rezultatulă.” Cardinariulă mai incercă încă o dată spre a differi ruptura și trămise la Michaele pre legatulă Romană Malaspina, fōră effectū ; acesta fu reținută in castre pino la finitulă bătăliei. (Lupu Beclianu đice că Malaspina s’arū fi arretată mai multă inamicū de câtă amicū allū lui Andrea, ca se căștigue de la Rudolfă pelăria de cardinariū, și arū fi trecută de bună voia sa in castrele lui Michaele). Decă se determină a se face

bătăliă în 28 Octombrie a. R. 2352 (Chr. 1599), pe câmpul dintre Săbiniu și Șellimberu. Cardinariul n'avea de câtă nouă mii de militari ; Michaelle din contră avea aproape la trei-zeci de mii și optă-spre-zece tunuri. Bătălia ținu de la 10 ore dimineața pînă la 5 seara. Victoria remase multă timp nedecisă. Andrea Bărcianu, Moise Szekély și Petru Hussar împinseră pe Români cei puși în disordine prin împuscăturile tunurilor pînă în tufișul Cîsnădiei, și le luară câte-va tunuri. Atunci Michaelle se repedî furios după cei ce fugia, lovi cu sabia pe unii dintre officiarî seî, îi făcu se se opprască de la fugă, și atacă încă o dată pe Trasilvanii fatigați ; o luptă sângerôsă și îmfuriată se încinse atunci între cele două armate. Români învingu. Casparu Cornișu și Pancrațiu Sennyei se arruncă turbați éráși asupra Romanilor, dară îndeșertu. Cornișu se prinde de Români. Polonii cari combătea cu Trasilvanii se plécă și trecu în partea Romanilor. Cardinariul desperatú appucă fuga, însoțit de unu micu număr de militari plăgiți și fatigați de bătaia. Trasilvanii vedéndu că comandanti lor e'au prinsu, și că domnul lor a fugitú. începú a se retrage ; cei mai valinți officiarî Unguri resistú încă, dară vedéndu-se delăssați de ai seî, iaú și ei fuga. Inainte de a insera, Români ocupă totu câmpul de bătaia ; preste nópte fugu toți Unguri. Români coprindú tótă munițiunea și 32 de tunuri alle armatei Trasilvane ; de fiă-care parte cădură la 2000 de militari.

XXXIII.

Michaele coprinde tóta Trasilvania.

Acéstă victoriă a Românilor făcù pre Michaele domnu preste Trasilvania. Ellù plecă còtră Alba-Julia, și în 1 Nouembre R. 2352 (Chr. 1599), intră cu triumfù în acéstă capitale. Cardinariulù vòindù se fugă prin Moldavia în Polonia, fu omorítù de secuiulù Blașiù Ördög, în pădurile dintre Trasilvania și Moldavia, și capulù lui fu addussù în Alba-Julia la Michaele, care se întristă fórte de acéstă sòrte a cardinariului; ellù trãmisee după corpulù lui, și lù îngropă în Alba-Julia cu tótă pompa cuvînită unuî principe, și pedepsi cu mórte pre omoritoriu.

Indată după bătălia de la Șellimberù, Michaele trãmisesse deputați la Rudolfù, în allù căruia nume ocu-passe țerra, și cerù de la dînsulù investitura de domniă preste Trasilvania; érá pino la venirea respunsului, își suppusse tóte cetățile Trasilvaniei. și împărți miliția prin comitate și prin scaunele din fundulù regalù, dândù ordine militarilorù ca se se pórte omenesse còtră locuitorî. Dară militariî cei de diverse națiunî, mai allesù Serbii și Cazacii, se puseră a prădà și a răpi, și causeră plângerî asupra lorù din partea locuitorilorù. Acéstă urmare addusse pre Michaele în mare confusiune: de o parte ellù voià se pedepsescă pre culpabilî, de altă parte nu voià se și facă infenși pre militari de cari avea necesitate, mai virtosù pentru că generariulù imperiale Georgiù Basta, intrasse în Trasilvania dejà a cincia și după bătăia cea decesivă, cu presensiunea de a coprinde țerra în numele imperatoriului. Michaele

trămise alți deputați la Praga, pre Bănulă Michalcea și pre logotetul Stoica, înse în locū de respunsū primi însciințierea că currëndū vorū veni commissarii imperiali însărcinați cu respunsulū definitivū. Michaelle vēđëndū acumū că curtea imperială are alte scopuri pentru interesele selle, convocă în 20 Nouembre (R. 2352; Chr. 1599) o adunare generale la Alba Julia, în care făcū se i se dea provisiunile necesarie pentru purtarea resbellului*). In 9 Februariū a. R. 2353 (Chr. 1600) convocă altă adunare generale, și dede ordine nobiliorū se se prepare la resbellū. Secuilorū cari ținusseră cu diusulū, le redede libertatea lorū cea de mai înainte, și-i scuti de a mai ascultă de nobili suppunēdu-i numai la derectorii cei allessi de dinșii. Romănilorū de tôte clasele, înse mai allessū țerranilorū le arretă mari favorī, și i appēră în contra Sassilorū, și a Ungurilorū. Aceste mēsuri făcură pre Sasși și pre Unguri se cugete la moduri de a și resbună asupra lui Michaelle, care în adeverū nu căută altū ceva, de câtū libertatea generale a locuitorilorū, că-cī decă arū fi voitū, putea prea lesne rescullāndū pre Romāni, se se mântuiă de atari rivali, înse ellū se contentă cu pedepsirea capetelorū particulare alle adversarilorū cellorū mai cerbicoși.

XXXIV.

Michaelle donnu preste celle trei terri alle Dacici.

Intre acestea veniră și commissarii imperiali cu multe vorbe formose și cu o diplomă, prin care Rudolfū de-

*) Veđi Magazinul istoricū, Tomū II, pagina 385.

chiară pre Michaelae principe creditariū allū României, înse și cu ordinea ca se éssă din Trasilvania, și se reintre în Trasalpina spre a ocupà pre Turci în părțile Dunării, pentru care imperatoriul îi va trămitte banī și osti. Michaelae convocă pre boiari, se consultă cu dinșii, și în fine respunse commissarilorū: „Se spună imperatoriului, că ellū crede că a meritatū deplinū principatulū Trasilvaniei, și că nu va'essi de locū dintr'insulū; continuarea adjutoriulū în banī o astéptă cu tótă securitatea, că decă nu va urmà ellū și va întórce armele în contra imperatoriului, și i va arretâ că nu-î lipsescū ómeni“.

Scâmbățiosulū de Sigismundū Batori, îndemnatū de Turci, de Poloni și de Unguriū fugiți, determină se vină éráși în Trasilvania; ellū intră cu Poloniī mai întâiū în Moldavia, și se unī cu Jeremia Movillă, creatura Polonilorū, și inimiculū lui Michaelae. Acesta după consiliulū protectorilorū seī, făcū o încursiune în România, și întroduse pre frate-seu Simeone Movillă domnu țerreī, undé guvernă Petrascu fiulū lui Michaelae. Indată ce Michaelae auđi că Jeremia Movillă a intratū în țerră, plecă de la Aalba-Julia (6 Maiū a. R. 2353; Chr.1600) cu o armată validă, trecū în România, allungă pre Simeone. purcesse în Moldavia, adjunse la Suciava pre Jeremia care fugindū se închise în fortărăția Hotinului; Michaelae nu lū lăssă necī acollo, ci lū constrinse a fugi în Polonia, apoi trămise armata sa se prade marginele Poloniei, érá ellū se întórse la Jassī și se sui pre tronū. De acumū înainte luă titlulū de „Principe allū României, Moldaviei și Trasilvaniei“. Moldavii cêrea se le dea domnū pre fiulū seu Nicólă, înse Michaelae con-

siderându că acesta e prea tîneru spre a puté guverná o t́errá, însárciná pre patru boiarî cu guvernulú Moldaviei, și ellú se întórse la reședinția sa Alba-Julia în Trasilvania. De aci numi domú Moldaviei pre Marcu fiulú fostulú principe Petru.

În Trasilvania adjunsesserá nouii commissariî imperiali cu ordinea ca Michaele se lasse principatulú acestei țerrî lui Rudolfú (și locú țitoriului seu Basta) érá ellú se se contente cu principatele Moldaviei și României. Michaele convocá o adunare generale (20 Juliú R. 2353; Chr. 1600) și făcú ca reprezentanții țerreii se i jure credinția. Pîno cândú ținea încă adunarea, veni altú commisariú imperiale, Bartolomeu Petz, care addusse lui Michaele adjutoriulú de bani, diverse alte donurî, titlulú de consiliariú imperiale, și de guvernatoriú allú Trasilvaiei. — Sultanú încă trámisse pre unú agá care i addusse uuú fermanú și diverse semne de distincțiune. Primirea acestora nu mulțiami pre commissariî imperiali, înse Michaele le respunse, că așia cere diplomatica se se pórte. Acesta fu punctulú de culminațiune allú mărimei lui Michaele Valinte; ellú avea suptú sceptrulú seú celle trei provincie principali alle Daciei. Inse pârțile occidentale i maî lipsiá, ellú cerú și acestea de la Rudolfú, cu cetáțile Hustú, Baia mare, Urbea mare, afará de acestea, titlulú de principe allú imperiului Romanú pentru sene și pentru fiu-seu. Dará fortuna începu a lú lássá de aci înainte.

XXXV.

Michaele assaltatu de Germani, Unguri și Poloni, perde.

Nobilii unguri țesură intrigă asupra lui Michaele, și espediră pre ascunsă nunții la regele Poloniei, ca se le trămită pre Sigismundū, și se adjute pre Jerenia Movillă de a intră în Moldavia, și de a lucră încontra lui Michaele. Asteptându venirea lui Sigismundū ei se strinseră la Turda, și căutară meșie de a se oppune principelui românū, veșin lū inse că Sigismundū întârșieșia, cercară se tragă pre Basta în partea lorū; in offeriră guvernulū țerei, și promiseră, că se vorū suppune imperatoriulū, decă i va scăpă de Michaele; prin acēștă băgară nouă discordiă între Michaele și între Basta. In fine Unguriī deplinū incredinșiați că Basta le va sta într'adjutoriū, determinară a se revoltă. Michaele intellesse târșiu intrigile lorū, atunci trămise la dinșii doī deputați, pre cluciăriulū Radu și pre banulū Michalcea, cu cuvintū ca se se astmpere. Unguriī insuperbiți scōseră cu larmă pre deputați din adunare. Acesta fu semnulū de resbellū. Michaele și strinse ostile și le așșeșia in câmpulū Mureșiuilū din susū de Aiudū. Basta cu Germaniī și cu Unguriī se puse la statulū Mirislōū. Michaele luasse o pozițiune bună între Mureșiu și între deallū. Basta vėđēndă că in atare locū nu pōte se misce ostile romāne spre a veni la bătăliă, se retrasse spre Decia. Michaele se amăgi cređēndū că inimiculū se retrage de frică, și commāndă căllărimeī se allerge după dīnsulū. Dară abiă esșiră ostile romāne la largū, și Basta se oppri pre deallū, și întōrse tunurile și puscile

în contra Românilor. Foculă cellă desă și iute puse pre Români în disordine și în fugă. Mulți săriră în Mureșiu, ceilalți se retraseră cumă putură. Se dice că în acea zi (18 Septembrie. R. 2353 ; Chr: 1600) ar fi cădută pîno la 11.000 de militari din partea Românilor. Michaelle vędëndă că fortuna i a întorsă dosulă, allergă la Alba-Julia, scămbă callulă, luă cu sene scullele selle, și plecă cōtră Brașiovă, de aci intră în țerra Românească. Adjungëndă în țerră, aude că și în Moldavia sunt miscări încontra sa. Generariulă Zamoiski intrasse cu o armată polonă numerosă. Michaelle luă ostile cari le aflasse în România la fiulă seă Petrascu, și allergă în Moldavia. încontra Poloniloră, Dară acestia îngrossiați de Cazaci întrecea cu multă puterile Româniloră. Români fură învinși la Tellésină lōngă riulă Seretă. Michaelle se întorse înapoi spre țerra Românească ca se și strîngă éráși puterile, înse fiindă că i se închise callea, trecū printre munți în Trasilvania. Zamoiski trămise după dînsulă pre Moise Szekély cu refugiții Ungură și cu ună corpă pe Poloni ușioră înarmați, ca se lă persecute chiară și în Trasilvania. Basta și commissariă imperială se oppuseră, și le deteră de scire se nu calce în Trasilvania și în România, ca în nisce țerră imperială, că-că altrămintă voră redicā putere încontra puteră. Zamoiski stărui pentru întroducerea lui Sigismundă. Trasilvaniă trămiseră la dînsulă pre Stefană Csaki, care prin politica sa sciū se facă se se retragă armata polonă.

Michaelle trecū preste munți în România, adjunse la Tirguvesteă, lăssă aci pre fiulă seă Nicólă și pre cei trei frați Buđescă cu óstea care se află în locă, și plecă la Craiova ca se trîngă o nouă armată. Pîno cândă se

află ellū la Craiova, frații Bușesci lū vëndură, trecură în partea Polonilorū, și într'o înțelegere cu acestia numiră domnū pre Simeone fratele lui Jeremia Movillă. Miliția moldavă și polonă începū a prădă și a despoia țerra înfricoșiată, așa încâtū chiarū Bușescii adjunseră a se muștră în animă de fapta lorū; ei trecură preste Oltū la Michaelē, aci adunară unū corpū de armată și se întorseră încontra óspețilorū cellorū prădători; bătălia se făcu în 25 Nouembre, lōngă Argeșū, înse Româniī perdură. Michaelē nesciindū acumū ce se mai facă, determină se se arrunce în brațele imperatoriului Rudolfū. Ellū luă cu sene pre banulū Michalcea. trecu prin Trasilvania și Ungaria căllătōrindū cōtră Praga; în 25 Decembte adjunse la Vienna; înse aci se oppri de a merge mai departe.

XXXVI.

Michaelē capetă ajutoriū de la Rudolfu și recuperă Trasilvania.

În Trasilvania încă era lucrurile chiarū așa de încurcate. Stefanū Csaki convocă o adunare generale în 25 Decembre R. 2353 (Chr. 1600), și înscinția pre imperatoriulū: „Că decă nu va trāmitte pre archiducele Massimilianū în Trasilvania, ei și vorū allege unū principe. Pentru Michaelē încă cerură se lū pedepsescă saū se lū dea în mânile Trasilvanilorū; tōte donațiunile și dispozițiunile lui Michaelē se se annulleđie, afară de donațiunile făcute lui Csaki; toți Româniī și Armeniī cei de nou veniți se se allunge din țerră; Secuii ca partisanī ai lui Michaelē se și pērdă tōte libertățile, etc^o.

Imperătoriulă întărdiă cu respunsulă. Trasilvanii îndemnați de Turci și de Poloni allesseră éráși pre Sigismundă. Basta care abia scăpă cu vieția din Trasilvania, insciinția din Hustă pre imperătoriulă de tôte aceste întemplări. Imperătoriulă permise acumă ca Michaele se mérgă de la Vienna la Praga, unde și adjunse în 23 Martiă a. R. 2354 (Chr. 1601). Michaele sciă prin bunele selle maniere se convingă pre imperătoriulă despre sinceritatea lucrărilor selle. Kevenhiller spune că întru atăta se recommândasse lui Rudolfă, în cătă acestă monarchă urritoriă de căsătoriă vorbiă de a se căsători cu Florica, fia lui Michaele. Cu tôte acestea ministriulă se consultă multă, ce passuri se urmeție în respectulă principateloră și allă lui Michaele; dară cândă veni fama că Sigismundă a adjunșă la Clușiă, și s'a recunoscută de Turci ca domnă allă Trasilvaniei, intempinară pre Michaele cu diverse donuri, cu o summă de bani preste 100,000 galbeni, și lă numiră guvernatoriă allă Trasilvaniei, înse totă de o dată mișlociră ca se lă impace cu Basta. Michaele și Basta și dederă mânilă la prândiă la masa generariului Gonzaga intru semnă de uitare de tôte celle trecute, și intru legătură de amiciția. Basta cu tôte aceste remase supperată în âni-ma sa pentru că nu lă făcusseră pre dinsulă guvernatoriă Trasilvaniei. — Armata imperiale compusă de 10,000 de pedestri și de 8000 de căllari, de Germani, Unguri, Români, și Căzaci, purcesse în două colonne prin Tocai și Tarcani, cōtră Trasilvania, suptă comandulă lui Michaele și allă lui Basta. Armata Trasilvană se află la Goroslou, tare de 35,000 de militari, suptă comandulă lui Moise Szekély; Secui încă se află fôrte

numeroși, sperându cu modulă acesta se și recăstige libertatea perdată; Turcii încă purcesseră într'adjutoriū de la Singidunū. — Se decise ca imperialiī se attace pre Trasilvanī înainte de venirea Turcilorū, și Michaele amăgi pre Turci prin scissorī prefăcute în numele lui Sigismundū care i oppriă de a veni într'adjutoriū. Bătălia se făcu în 3 Augustū a. R. 2354 (Chr. 1601). După câte va învingeri și perderi alternative, imperialiī frânseră pre Trasilvanī, și Michaele persecută armata cea spartă asiă de tare în câtū picară la 10,000 de Trasilvanī, și perdură 45 de tunuri. Sigismundū fugi în Moldavia la Jeremia Movillă; de acollo trâm'se pre Ste-tianū Csaki la chanulū tătărescū pentru adjutoriū, érá pre copii lui Michaele adducându-i de la Făgărașiū îi espedi la chanulū.

XXXVII.

Michaele se uccide de Basta.

Miliția învingătoriă se purtă fôră cumpetu cōtră locuitorī, și prădă fôră mēsură. Causa plângerilorū cari veniă de tôte părțile o arruncă Michaele pre militariī Germanī, Basta pre Romāni. De aci se născură dispute între commândanți astupra commandului supremū. Basta pretindea că lui i s'a datū de la imperătorulū; Michaele i respunse din contră, în fine îi dechiără: "Că ellū a suppusū țerra mai ântâiū singurū, și acumū a adjutatū ca se o suppună a două óră, și că prin urmare are mai multū dreptū asupra ei de câtū Basta, ba mai multū chiarū și de câtū imperătorinlū". În urmarea acestora Basta determină se lū pérđă. În 19 Augustū a.

R. 2354 (Chr. 1601) cându Michaele se află în castre lîngă Turda, eccupatū cu idēa de a convocā o adunare generale, și de a purcede în Moldavia spre liberarea familieî selle, se veđū desdediminēțiā încungiuratū de o coorte de Vallonī și de Germani. Căpitanulū Vallonū, Jacobū Beauri, întrā în cortulū lui Michaele, și i dechiārā în numele imperătoriuului că e prinsū. Michaele trasse sabia, și plăgi pre unū officiarū germanū: Beauri lū lovi cu securea în peptū; și Michaele căđū mortū. Capulū lui se tăiā, și dușmanii spre batjocură, illū puserā pre unū cadaverū de callū Abiā a treia și se luā corpulū lui de cōtrā tribunulū Schneckenberg, și se addusse la Alba-Julia în catedrălea romānescă cea edificată de Michaele, de unde apoi se strămutā în țerra Romānescă, și se immormēntā în monasteriulū Deallulū de lîngă Tîrguvestei. — Așiā se fini prin mâniale ucciditorilorū acestū eroū care nu putū se se finescă prin armele nici unuia dintre ininiciii lui cei mulți, care redicā puterea și înnălțiā numele Romānilorū, insufflā respectū chiarū și Turcilorū, pre cari ellū i făcuse ântâiași datā după Joanne Corvin se tremure dinaintea armelorū crestine. Dēcā Michaele n'ar fi avutū de a face cu ómenī ca Basta, ca Sigismundū Batori, și ca Jeremia Movillā, Turcii erā se deșerte Europa, provinciele Daciane erā se iea cu totulū altā faciā, Romāniī erā se se redice încă de atunci, și statulū lorū se înflorēcă Dară *sic fata tulere*.

După acestū ommorū barbarū, miliția romānă veni în confusiune, în cea dintâiū miscare se prinse banulū Michalcea, sociulū cellū nedespărțitū allū lui Michaele, și apoi se arruncā în carcere, unde se și uccise; o parte

dintre militarii Români se scullară asupra lui Basta ca se resbune mórtea domnului lorü, dară mulțimea Germanilorü îi făcu se se retragă în țerra Românescă. — Basta și justifică fapta înaintea lui Rudolfü, mințindü că Michaelae ar fi avutü intențiunii se suppună aceste provincie éráși Turcilorü, și că ellü ar fi prinșü nesce scrisori adressate cötră passia de la Temșiöra, prin cari Michaelae ar fi cerutü adjutoriü de la acesta în contra Germanilorü. Rudolfü în adevेरü nu läudă fapta cea förä de lege, inse o trecu suptü tăcere, și lässä guvernulü Trasilvanieiü lui Basta ucciditoriulü.

Este de însemnatü asseminarea între Castaldo și Basta, între mórtea lui Martinușiü și a lui Michaelae, între Ferdinandü I și Rudolfü II, cu töte că nu e neci o asseminare între Martinușiü căllugărulü și Michaelae valentele.

CARTEA II

De la mórtea lui Michaelae Valinte, pîno la mórtea lui Basitiü Lupu și a lui Mateiü Bassarabä.

I

Radu Serbanü Bassaraba.

După mórtea lui Michaelae, ostile române se retrasserä în țerra Românescă. Cândü adjunserä la Cristiänesci, venirä și frații Buđuscı cari scossesserä pre Simeone Movillä din principatü, și într'o înțellegere cu toții allesserä domnü pre Radu Șerbanü Bassarabä, generele

lui Michaelae. Șerbanu restabili pacea și ordinea cea turburată prin atâte calamități, și se puse în bună înțelegere și cu Rudolfu și cu Sultanulu care lu intări in domniă. — Sigismundu căpătându ajutoriu de la Tătari, Cazaci și Poloni ba chiaru și de la Jeremia Movillă, trecu din Moldavia la Brașiovu. Din Temișiana veni Borbely cu Turci și luă Alba-Julia. Basta fugi la Clușiu și de acollo la Deșiu; in Nouembre Sigismundu ocupă Clușulu, și in Januariu a. R. 2355 (Chr. 1602) Bisterția. Basta illu impressură in acéstă cetate in cursu de dece zile. In 10 Februariu Sigismundu încheiă armistețiu cu Basta și se retrasse din Bisterția, care o ocupă Basta, și uccise mulțime de nobili; soldații prădară țerra. De aci se născu o fomete și o pestilenția infricoșiată. — Sigismundu éráși scâmbă cugetulu in respectulu domniei selle, și determină se se lasse de dinsa pentru totu dé-una; ellu trămise deputați la Rudolfu spre a tractă cu dinsulu. Rudolfu i dede castellulu Lobcovițiu din Boiemia cu câte-va saté și o pensiune annuale de 50,000 de florinți. Acumú Sigismundu plecă la Praga, cându trecu priu Deva, încercă Moise Szekely se lu înduplece ca se remână in țerră, inse nu i succe-se. Basta veni la Alba-Julia și bătù pro Moise Szekely. Acesta fugi in Temișiana. Sigismundu se dusse in Boiemia la castellulu Lobeoviciu, unde petrecu optu anni, de acollo fu luatú și transferitú la Praga și pusú la închisóriă, unde și muri in 27 Marțiu a. R. 2366 (Chr. 1613). Basta devăstă Trăsilvania cu soldații sei, și se bătù in mai multe rînduri cu Turcii. Tătarii încercară se irrumpă pre la Brașiovu, inse aușindú de apropiarea lui Basta, se retrasseră fôrá bătălia. — Moise Szekely

prin intercesiunea lui Pettesi-passia de la Temişióra căpătâ de la sultanulă domina Trasilvaniei, și cu adjutoriulă Turciloră luă Săbeșiułă (din Temișiana) și Lugoșiułă de la Germani. Gabriele Beclianu cu mai mulți nobili se uniră cu dînsulă și a. R. 2356 (Chr. 1603) intrară în Trasilvania, luară Alba-Julia, și înaintară pînă la Clușiū; Basta se retrase la Gerla. Szekely purcesse după dînsulă și impressură` castellulă; dară Basta făcū o diversiune de la Gerla prin Clușiū și se retrase în Ungaria. În urma acestorū successe Szekely ocupă ma tótă Trasilvania.

II

Serbanu bate pre Ungurī și uccide pre Moise Szekely

În timpulă acesta, Jeremia domnulă Moldaviei încă făcū o încercare se între în România, dară fū bătutū de Șerbanū. După successele lui Szekely, Jeremia se puse în relațiune cu dînsulă spre a scôte pre Șerbanū din scaunū. Acesta din contra trămise voluntari în adjutoriulă Sassiloră încontra lui Moise Szekely. Unū capitanū care avea la 1500 de voluntari, anume. Lupu Kis, fu bătutū și prinsū de Szekely la satulă Săn-Demetriū. Altū căpitanū cu 200 de voluntari, a nume Demetriū, fu bătutū la Sedișióră.—Sedișioranił cari avea la sene 600 de Germani trămiseră după adjutoriū nou la Șerbanū. Acesta le dede pre căpitanii Marcu și Giorgiū cu voluntari serbi, cari trecendū munțił puseră castrele la Felđióră și invitară și pre Secui la arme. Szekely vedendū în fine ce periclu mare pôte se vină

asupra sa din partea lui Șerbanu, cercă toate modurile de a se impacă cu dînsul, dară de altă parte nu încetă a înterrită pre Jeremia Movillă asupra lui. Intre acestea Marcu și Giorgiū bătura óstea lui Szekély, prinseră pre căpitanulū Mako și lū ucciseră. — Deputatulū lui Șerbanu care eră trāmissū la Rudolfū, illū insciintiă că imperatoriulū trāmitte subsidiele promise lui Michaelē pentru purtarea resbellulū. Acumū Șerbanu determină se plece insuși in Trasilvania și se continue planulū predecessoriulū seu. In luna lui Juliū a. R. 2356 (Chr. 1603) trecū munți cu 4000 de căllari, 6000 de pedestri și 4 tunuri. Adjungēndū in țerra Birsei ude lū astepta Szekély cu Turciī și Tātariī, attaccă indatā armata acestuiā, și o puse in cea mai mare incurcare. Turciī luară fuga, Szekély se ținū încă cu ai sei, dară cădū in bătăliā impreună cu 4000 de inși, in 17 Juliū — Șerbanu trāmise lui Rudolfū 32 de stéguri, luate de la Unguri, Tātari și Turci. Rudolfū din partea sa trāmise lui Șerbanu portretulū seu cu o catenă de aurū și cu o diplomă prin care lū dechiară principe ereditariū allū Romāniei. — După acestă victoriā Șerbanu lăssă in Trasilvania pre capitanulū Giorgiū cu 2000 de Romāni și Serbi; eră ellū se întorse in principatū. — Basta intră erăși in Trasilvania, și devastă țerra infricoșiātă spre a și resbunā asupra inimicilorū. — Malcontentiī se adună și coprindū Alba-Julia și Săbeșiulū; la Orestiā ținurā consultū și trāmiseră la Turci in Temișiana se cēră adjutoriū; la Deva bătura in 6 Augustū pre H. Duval prefectulū Lipovei care mergea cu 2000 de haiduci se se unescă cu Basta, dară la pórta de ferru îi adjunse corpulū dinainte allū lui Basta, in 8 Augustū,

și-î frânse. Commissariulă imperiale Krauseneck strînse dietă la Deva, in 5 Septembrie. Basta dede ordine se se uccidă tótă nobilimea unгурéscă. Pancrațiū Senneyei cercă se lă stêmpere și se lă abată de la acéstă idee de a vërsă atâta sânge, cu tóte acestea se decretă se se iee de la nobilă a patra parte din averile loră, érá. ereditariloră celloră ce au cădută cu Szekely, și celloră ce n'aū venită la dietă se li se iee tóte averile; cetățile Clușiu, Brașiovă și Bisterția se plătescă summe insemnate. — Basta uccise pre judele de la Clușiu Michaele Bothazi, și pre mai mulți nobilă la Brașiovă. — De la Deva purcesse Basta cōtră Lipova, bătū pre Pettesi-passia, apoi se întórse écăși in Trasilvania. Cōtră finitulă annulă compuse imperătorială ună consiliū de 10 membri, germană, unğură și transilvană. — Pre lōngă bătăliele celle multe veniră in anulă acesta și locuste preste misera țerra, de unde urmă caristiă, fómete și pestilențiă.

III

Stefană Bocicau domnu Trasilvaniei

In luna lui Januariū a. R. 2357 (Chr. 1604). Basta strinse dietă la Clușiu, și uccise pre mai mulți nobilă. In luna lui Februariū veni Șerbană la Brașiovă spre a se înțellege cu Basta despre adjutoriulă promissă in contra lui Jeremia Movillă. Dară pînă petrecea ellă la conferențiă, se scullară Mitropolitulă și Ștefană Prodică și revoltară țerra. Șerbană properă in deretă, bătū pre revoltați, tăiă nasulă Mitropolitulă și allă lui Prodică, și-î trămise așia mutilați la Basta la Clușiu; înse

acesta i espedi la Jeremia Movillă. — In luna lui Martiū se dusse Basta in Ungaria ca commândatoriū supremū preste armata de acollo. Toma Caprioli remase in loculū lui in Trasilvania. Vallonii și haiduciī urmédiă a prădă țerra. Româniī dia ținutulū Sargețiuului se rescollă și producū mari turburări nu numai in Trasilvania, ci chiarū și in România in ținutulū Jâiului. — Chanulū de la Crimeria se offeri se impace certile intre crestini și Turci; Șerbanū îi dede ómeni cari se lū petrecă pînō la Clușiū la commissariī imperiali. Intre acestea irrupseră Tătariī in Moldavia, Jeremia Movilla îi împecă cu o summă de 10,000 de galbini, 800 de cai, 1000 centenarie de untū, 1000 de miere și alte victuali. Șerbanū Bassarabă cerū ajutoriū de la commissariī, cari i trāmiseră 2000 de Secui și 600 de haiduci. Tătariī trecură Dunăria in Bulgaria fōră de a face mare stricătione, și se dusseră in Ungaria. — Malcontenții din Ungaria ințelegēndu-se in tre sene numiră principe pre Stefanū Bocicanu, care la începutū nu voi se acceptēdie, in se mai pre urmă descoperindu-se lucrulū de imperiali, și ellū vedēndu-se atacatū de Barbiano, prefectulū Cassiovei, se puse in fruntea lorū, bătū pre imperiali la Urbea-mare in 15 Ottobre, și luă Cassovia. Trupele Trasilvane se intórseră in țerră. Emigrații cu Gabriele Beclianu se uniră cu Ștefanū Bocicanu. — Șerbanū Bassarabă dincontră trāmise pre Giorgiū Serbulū cu unū corpū de voluntari in Trasilvania spre a appēră pre commissariī imperiali. — Cu inceputulū annulăi R. 2358 (Chr. 1605) Stefanū Bocicanu luă Lipova, Lugoșiuulū, Săbeșiuulū din Temisiana, și cetatea de Pétră din Trasilvania; 21 Februariū fu prochiamatū de principe de cōtră adu-

narea nobililor și a secuilor care se ținut la Mercuria în scaunul Mureșului. Sassii nu se duseră la acea adunare suptă pretestă că se temă de Șerbană care apără cauza imperialilor, de aceea Secuții devastară stațele și ținuturile săsesci. În luna lui Aprile Bocăcanu trănise pre Ladislau Gyulafi guvernatoriă în Trasilvania cu 1000 de haiduci. Basta merse înainte a lui Bocăcanu, înse soldații lui nu voră se se bată din cauza restanției stipendiilor, așia dară ellă se retrasse la Eperieși și de acolo la Presburgă. Bocăcană convocă dietă în Ungaria la satulă Serenci, unde se proclamă de Principe și allă Ungariei.

IV.

Serbană Bassaraba se împacă cu Stefan Bocăcanu.

În Trasilvania Ladislau Gyulafi strînse dietă la Tîrgu-Mureșului, în luna lui Maiă, înse de frica Românilor cari stă la Medieși suptă căpitanulă Giorgiă Serbulă, o transmută la Clementica. După ce se desfăcu dieta, Gyulafi se puse cu óstea sa la Elissa. Giorgiă Serbulă illă atacă și-I resipi totă óstea; Gyulafi însuși putu se și mântuiă vieța numai cu fuga. Dară nu după multă tempă stringându-și óste mai mare, se întórse și impressură Sedișióra, cōtră finitulă lunei lui Maiă. Prolungându-se impressurarea pentru că Giorgiă cu Români se pusese în possessiunea cetății și o appăra cu tóte puterile, Gyulafi trămise la Jeremia Movillă după adjutoriă, în urmarea legământului offensivă și defensivă incheiată cu Bocăcană. Jeremia trămise pre căpitanii Christioră și Stefană cu 5000 de militari. ca se bată

pre Giorgiū, și pre frate-seū Simeon Movillă cu 4000 de inși ca din Trasilvania se irrumpă in Romania, érá ellū se vină din Moldavia, și totū de o dată Turciī se trecă Dunăria, se strimtorieđie pre Șerbanū de tóte părțile și se lū scóțiă din domniă. Dară Șerbanū in-țellesse despre acestū planū și 'se impēcă cu Turciī, scrisse lui Giorgiū Serbulū se éssă din Trasilvania, și in 5 Augustū incheiă tractatū de pace cu Stefanū Bocicanū. — Simeon Movillă vėđendu-se lăssatū in lutū de cōtră Trasilvanī și de cōtră Turcī, se întórse in Moldavia, și se dusse la Tătari; de nnde veni apoi cu óste numerosă asupra lui Șerbanū. Acesta încă strinse pre ai sei, și purcesse înaintea Tătarilorū, la Telléșinū se făcu bătăliă cruntă, unde invinseră Româniī, érá Tă-tarii luară fuga.

Ștefanū Bocicanū după ce bātu pre imperialī mai din tótă Ungaria, se întórse in Trasilvania, se dusse la Medieși, și cōtră finitulū lui Augustū luă Sedișóra care se totū apperă încă de Giorgiū Serbulū. In luna lui Septembrie ținū dietă formale, la care veniră și Sassiī, și cu toții-lū allesseră de principe allū țerrei; dup'a-césta Bocicanū dimise pre Turcī și pre Moldavi, érá ellū se întórse in Ungaria, unde marele veziriū illū coronă rege, in 11 Nouembre, pre câmpulū Racoșiū, cu o coronă care se ȓicea a fi de la regiī Româniloru și Bulgarilorū. Turciī mulțiamți cu servișiele făcute, relăssară tributulū Trasilvaniei pre 10 anni, și lū defip-seră pre viitoriū la sūmma de 10,000 de gabenī pre annū, iuse pretinseră castellele Lipova și Janova.

V.

Gabriele Batori domnulă Trasilvaniei invade Romănia.

In anulă R. 2359 (Chr. 1606) se revoltară Romăniă din Moldavia in contra lui Jeremia Movillă. Acesta trămise după ajutoriă in Trasilvania. Stetană Bocăcanu espedi pre Gabriele Beclianu cu ună corpă de 6000 de lanciară, inse lucrulă se stēperă pino cândă adjunseră Trasilvaniă in țerră. In 24 Septembrie se încheiă pace inre Rudolfă și Bocăcană, cu condițiunile : ca acesta se țină Trasilvania cu comitatele Sată-mare, Bregu, Sabolci, Ugocia, Salnicu de meșilocă, Biharu, Zarandă, Crasina, Marmorosă, și districtulă cetății de Pétră. Éră in 11 Nouembrie se încheiă paceă pre 20 de anni, inre Rudolfă și Achmede. — In 29 Decembrie muri Stefană Bocăcană la Cassovia in etate de 49 de anni, fôră copii. Ellă recomandasse de successoriă pre Valentin Drugeth de Homonna, neapolitană de origine, inse Trasilvaniă allesseră in 11 Februariă R. 2360 (Chr. 1607) la Clușiă pre Sigismundă Racoți, in contra voinței selle. Acesta încheiă pace cu amēdoi domniă Romăni. Dară Jeremia Movillă muri in acestă annă, lăssândă in loculă seă pre frate-seă Simeonă care avusse sôrtea atătă de contrariă in cursă de dece anni, și acumă adjungēndă-și scopulă, nă domni ună annă deplină, și muri R. 2361 (Chr. 1608). Atunci țerra allesse pre fiulă acestuia cellă mai mare, Constantină Movillă. — Sigismundă Racoți încă domni numai ună annă de șille, și se lăssă de bună voia sa, vėdēndă că Turciă aă denumită pre Valentină Homonna, și că Gabriele Beclianu încă amblă

după domniă; in dieta de la Clușiū care se ținu in luna lui Martiū R. 2361 (Chr. 1608) depuse demnitatea. Atunci Trasilvaniī allesseră pre Gabriele, fiulū lui Stefanū Batori prefectulū de la Urbea-mare. In fermaulū de intărire sultanulū Achmede i recommēndă se trăiēscă in bună ințelegere eu domniī țerrilorū Romānesci. Gabriele Batori trāmise in anulū R. 2362 (Chr. 1609) pre Gabriele Beclianu la Rudolfū spre a reinnoui tractatele de pace, éră in țerră inceptu se domnēscă absolutū, se violeđie averi, și muierī și se maltrateđie pre ómenī. Stefanū Kendi și Baltasarū Cornișiū, alle căror consorți le stuprasse Batori, țessură unū fórte mare complotū in contra lui in anulū R. 2363 (Chr. 1610), inse se descoperiră; Baltasarū și Geórgiū Cornișiū se ucciseră, éră Kendi scăpă la Gerla. — In 9 Decembre Batori occupă Săbiniulū cu milițiă, allungă pre cetățianii cei mai insemnați din cetate, deșertă cassele, și făcu cellē mai mari escesse. In 22 Decembre strinse dietă și condemnă la mórte pre totū magistratulū săssescū, fiindū că n'aū lăssatū pre Andrea Batori se intre in cetate cândū fu bătutū de Michaele la Șellimberū, inse mai pre urmă le iertă vieța pentru o summă de 56,000 de florinți. In 25 Decembre trecu peste munți in Romānia pre neasteptate. Serbanū fiindū nepreparatū la resbellū fugi in Moldavia la Constantinū Movillă; Gabriele Beclianu fu trāmissū după dīnsulū se lū persecuteđie și se lū prinđiă, dară nu și adjunse scopulū. Batori se puse de arse și devastă țerra ca unū barbarū in timpū de trei luni de țille; apoi scrisse la sultanulū: „Fiindū că Michaele a uccisū pre Andrea Batori credinciosulū portii, și Șerbanū a uccisū pre Moise Szehély

assămine credințiosū allū porții, și acumū a cercatū moduri ca se lă scóțiă pre ellū (Gabriele Batori) din domniă, care încă e credințiosū porții: de acea ellū a intratū in țerră și a fugatū pre acellū rebellū, și se rógă ca pórtă să-lū intărăscă pre ellū in domnia țerreî“. Inșă sultanulū trămise pre Capegi-passia Ibrahim la Batori cu ordinea se éssă din țerră și in urma acestuia espedi o armată cū Radu Michaele desemnatū de domnă in loculū lui Șerbanū. Gabriele Batori infuriatū asupra Turcilorū, se retrasse in 11 Martiū R. 2364 (Chr. 1611).

VI.

Serbanu Bassarabă bate pre G. Batori inse Radu i răpescce domnia.

Șerbanū Bassarabă strinse óste in Moldavia, și cu ad-jutoriulū lui Constantinū Movillă intră in România, fugă pre Radu și scullă tótă țerra asupra lui Batori. Sassii suptū Michaele Albu, judele de la Brașiovū, se uniră cu Români in contra tiranului de Batori. Dară acesta scullă pre Secui și pre haiduci in contra Sassilorū și a Românilorū. Sassii cumpărară pre Albertū Nagy, căpi-tanulū haiducilorū, care fugi de la Batori. In 12 Juliū intră Șerbanū cu 7000 de căllari și 1500 de pedestri in Trasilvania pre la Brasiovū. Batori se puse la Petresci (Petersdorf) cu 12,000 de căllari și cu 3000 de pedestri. Gabriele Beclianu comandă aripa dréptă, Secuiulū Tracter cea stingă. Côtă séră se arretă óstea română împărțită in trei divișiuni; indată se începu o bătăliă aspră intre amëndoue ostile. Ântâiu se părea că se plécă Români, pedestrimea incepusse a se retrage;

dară cându Șerbanu observă că căllărimea unгурescă a luatū fuga, atunci strinse pre ai sei, pedestri și căllări, și atacă cu tótă puterea centrulū lui Batori, illū frânse și accoperi unū milliariū de pămēntū cu cadavere. Acollo cădură la 6000 de Ungurī, cei-l-altī se prinseră, puçini scăpară cu fuga. Șerbanu luă 120 de stégurī, dară și pre dīnsulū illu costă acéstă victoriă la 4000 de militari. Batori fugi la Săbiniū.

Inse pre cându Șerbanu repurta victorie in Trasilvania in contra lui Batori, Radu compețitoriulū seū care fugisse preste Dunăriă, adună Turci și Tătari și ocupă scaunulū. Cândū voi Șerbanu se reintre in țerră, Radu i eși înainte, și lū constrinse a fugi in Moldavia. Acollo vėdēndū că Turciī suntū apprinși in contra sa, perdu speranția de a mai recuperă domnia; ellū și luă dómna și copillele cari se află la Suciava, trecu prin Polonia și se dusse la Vienna la imperatoriulū Măthia, care urmasse lui Rudolfū pre tronū, și petrecu acolo pīno la mórte. Constantinū Movillă incă fu accusatū de Batori la pórta că ține cu Șerbanu și cu Poloniī in-contra Turcilorū, de unde urmā apoi scóterea lui din domniă.

VII.

G. Batori servesce asupra Sassiloru. Stefanu Tomsia in Meldavia.

Dară necī lui Batori nu i ámbilă bine, că Sigismundū Forgaci care stă de partea lui Rudolfū intră in Trasilvania cu 16,000 de militari, luă Clușulū, Alba-Julia, și alte locuri, și in 31 Augustū veni la Cristianū, unde cercă indeșertū se facă pre Batori se éssă din Săbiniū

la bătăliă. Batori trâmise pre Gabriele Beclianu la Constantinopoli ca se cêră adjutoriū de la Turci, cari venindū din Temișiana, constrînseră pre F'orgaci a se retrage cōtră Brașiovū, și de acollo in Moldavia spre a se întôrce in Ungaria. Turcii și Tătarii curețindū Transilvania de Germani se întôrseră a casă cu 12,000 de captivi, mai allessū din Secuime. Batori uccise pre toți prinșii imperiali in celle mai crunte moduri. In luna lui Octombre convocă dietă la Clușiū, in care dechiară de vëndetoriă pre tōtă națiunea săssescă, afară de Bisterțianī și de Rupeanī; le confiscă averile, luă decimele de la popi, și coprinsē cetățile săssesi. Neputēndū luă Sedișiora se dusse la Brasiovū. Brașiovanii cu adjutoriulū Românilorū trâmishi de Radn esșiră inaintea lui la Feldiōră, inse ei fură reu bātușl in 12 Octombre R. 2365 (Chr. 1612) Acollo cădū și Michaele Albu conductoriulū Sassilorū. Batori stôrse pre Brașiovanī de banī și se întôrse la Săbiniū.

In Moldavia după acusațiunile lui Batori, sultanulū scōsse pre Constantinū Movillă și numisse pre Stefanū Tomșia, dândū ordine chanului tătărescū se lū introducă in principatū. Acesta trâmise pre Mirza Cantemirū cu unū corpū de Tătari se implinēscă acēstă missiune. Constantinū fugi la Hotinū, și trâmise la cumnatu seū Stefanū Potoski după adjutoriū, care și veni in luna lui Augustū cu 600 de Poloni; ei trecură Prutulū și merseră pino la Gigia, unde fură incungiurași de 30,000 de Tătari commandași de Stefan Tomșia. Toți fură constrinși a se dă prinși. Constantinū se amestecă între prinșii ordinari și fu dussū in Crimeria, unde muri de frigū și de fōme. Frate-seu Alessandru și mântui viēja făcēn-

du-se machomedanū. Potoski fu inchisū la Constantino-
poli. După acēsta Tătariī incurseră in Polonia, și făcură
marī prădățiunī.

VIII.

Domniī Romāni introducū pre Georgiū Beclianu in Trasilvania.

Petrecēndū Batori la Săbiniū la unū ospēțiū datū de
cōtră Gabriele Beclianu, la esșirea sa din casă, pică o
pétră din edificiulū cellū vechiū și căđu la piciórele lui.
Batori luă întēmplarea de attentatū din partea lui Be-
clianu. Acesta ca se scape de furia tirrannului fugi la
Constantinopoli, și intrigă atătū la sultanulū Achmede,
pînă cândū acesta lū numi pre ellū domnū Trasilvaniei
(1 Maiu R. 2366; Chr. 1613). Domniī Romāni fură
provocați se lū introducă in princípātū. In luna lui Sep-
tembre intrară Stefanū din Moldavia și Radu din Ro-
mânia cu ostile in Trasilvania, Gabriele Batori încă veni
cu Skender-passia de la Agria din Ungaria. La Turda
se uniră tóte ostile. Batori fugi de la Clușiū la Urbea-
mare, unde se uccise in 27 Octombre de Giorgiū Na-
dany și de Joanne Szilasi. Intre acestea Skender-Passia
strînse dietă la Clușiū in 20 Octombre, unde se recun-
noscu Gabriele Beclianu de domnū allū țerrei. Acēstă
dietă commândă lui Beclianu se guverneție in bună in-
țelegere cu domniī țerrilorū Române. Beclianu annullă
decretele celle crunte și confiscațiunile lui Batori, scrisse
sultanulū Achmede, imperatoriulū Mathia, și regelui Si-
gismundū ca se lū recunnóscă de principe legitimū. Sul-
tanulū ceru inapoī Lipova și Janova, imperatoriulū luă

Tasnadulū și Acedulū, mai pre urmă impressurā cetatea de Pétră și Baia-mare. In luna lui Februariū a. R. 2367 (Chr. 1614) Gabriele Beclianu convocā dietă la Medieși unde se tractă despre pacificarea țerei. Cu acéstă occasiune uccidătorii lui Batori se ucciseră de pretoriani pentru insolențiile lorū, ără instigatorulū lorū Andrea Geși se essecută la Făgărașiū. — In 5 Maiū R. 2368 (Chr. 1615) se restabili pacea între Mathia și Beclianu și cōtră finitulū annulū se reinnoui tractatulū de pace între imperatoriulū și sultanulū pre alți 20 de anni.

IX

Radu Michaelē in Moldavia. Intrigile Grecilorū in România

In decursulū acestorū doi anni Stefanū Tomșia din Moldavia nu incetă a intērritā pre Tătari asupra Polonilorū, din care causă Tătarii devastarā ținuturile vecine alle Poloniei. In anulū R. 2369 (Chr. 1616) Alessandru și Bogdanū Movillă fii lui Jeremia impreună cu muma lorū și cu comnatulū lorū Semuele Coreski intrarā in Moldavia, și făcură 15 bătalie mai mici cu Stefanū Tomșia, inse totū cu successū bunū, Stefanū fugi la Constantinopolī după adjutoriū. Pōrta trāmise pre Skender-passia de la Dōrstorū și provocā și pre Radu din România precumū și pre Beclianu din Trasilvania se dea adjutoriū. Beclianu trāmise pre Michaelē Tol-dalagi cu câte-va osti trasilvane, inse inainte de a ad-junge acestea in Moldavia, Radu bătusse pre Poloni și prinsesse pre Coreski, pre Alessandru și pre Bogdanū impreună cu muma lorū. Skender-passia i trāmise la

Constantinopol, unde dómna fu băgată in seraiu, érá fiî ei trecură la machomedanism. Coreski fu aruncatū la inchisóriă. Atunci pórtă strămută în Moldavia pre Radu Michaele care și perdnsse popularitatea in România, prin nesce uccideri alle unorū boiari cari se scullasseră asupra ministrilorū greci addusși de dînsulū în țerră. In loculū lui se pusē in România Alessandru Elia. Acesta încă veni cu mîlțime de Greci in țerră, cari începura a stórce pre poporū. Români se conjurară asupra Grecilorū, Alessandru descoperi lucrulū, inse nu cutediă a le face nemica, fiindū că i venisse ordine de la pórtă se și strîngă armata și se purcédă cu Skender-passia in contra Polonilorū. O armată terribile compusă de Turci, de Tătari, de Unguri și de Români din amêndoue principatele purcesse prin Moldavia cōtre marginile Poloniei in anulū R. 2370 (Chr. 1617).— Generarilulū Zalkiewski speriatū și confusū incheiă fōră de scirea guvernulū, famosulū tractatū de la Bussa, prin care se legă, că Polonii nu se vorū mai amesteca in lucrurile Moldaviei vorū dă inapoi Hotinulū (care eră appëratū de unū președiū polonū pre computulū familiei Movilla) și că vorū arde satele de prin pregiurulū Tighinei. Skender-passia se retrasse, inse ca se arrate desprețulū seū cōtră Poloni, dede voiă Tătarilorū se prade totū pre drumulū lorū.— Intorcênduse Alessandru de la acéstă espediținne impreună cu Skender-passia, Lupu paharniculū și alți care se scullasseră asupra grecilorū fugiră in Trasilvania. Alessandru înflătū de foculū de resbunare uccise pre vorniculū Christea și voi se mai uccidă și pre alți, dară acestia scăpară la Skendar-passia, care stórse de la domnū 40,000 de galbini pentru

mórtea lui Christea. Lupu adună osti in Trasilvania și veni preste Alessandru. Acesta provocă pre milițiă ca se lă appere, inse militarii i denegară ascultarea. Ellū fugi la Brăilla, dómna scăpă la Giurgiū. Lupu uccise pre toți Grecii și le prădă averile ca se sólvă trupele trasilvane. Pórta vėdēndū aceste incurcări alle lucrurilor cugetă se strămute érá pre Radu in România ca pre unulū care sciea se și țină autoritatea, inse acesta căpētă o durere de ochi, și se lăssă de bună voiă de domnia Moldaviei. Decī ea trāmise in România pre Gabriele Movillă, érá in Moldavia pre dragomanulū Casparū Gratianu, italianū de nascere. — Gabriele Movillă in dată ce veni in țerră prinse pre paharniculū Lupu și pre capitanulū Busduganū, și-ī dede pre mânăle lui Skender-passia de la Dôrstorū. Miserii fură trassī in țepă amendoī.

X.

Resbellulū de 30 de anni. Casparū Gratianu. Espedițiune in contra Polonieī.

Născēndu-se resbellū in Garmania iutre protestanți și catolici (resbellulū de trei-đeci de anni) Gabriele Beclianu provocatū din partea protestanților appucă armele; in a. R. 2362 (Chr. 1619), și intră in Ungaria, luă Cassovia, trasse in partea sa mai tótă țerra de sus, pīno la Persburgū, trecu in Austria, se' uni cu ostile lui Fredericū regelui Boiemiei; și adjunse pīno la Neostadiū. Inse intre acestea Giorgiū Homonna irrupse cu Poloni in Ungaria, și bātu pre Giorgiū Racoți, căpitanul lui Beclianu, prin care Beclianu tu constrinsū a sē in-

törce în Ungaria. În 8 Ianuarie R. 2383 (Chr. 1620) dieta de la Presburg a ales pe G. Beclianu principe și domn al Ungariei. În Mai se ținu dietă la Neosoliu la care veniră deputați de la imperatoriul Ferdinand II, de la regele Boemiei Frederic, de la regele Suediei și Poloniei Sigismund III, și de la protestanții din Boemia. Moravia și Austria, cari aveau război cu imperatoriul, spre a face pace, înseamnă totul în deșert. În 25 August G. Beclianu fu proclamat de rege al Ungariei, și continuă războiul în contra imperialilor.

Caspar Gratian domnul Moldaviei fu acuzat la poartă de Beclianu, că ar fi înțeles cu Polonia în contra Turcilor. Sultanul Osman decretă scutirea lui, și trimise în Moldavia pe Skender-pașia cu o armată de 60,000 de Turci. Domniile țărilor vecine, alături României, alături Transilvaniei, și canalul tătaresc capătără ordine se dea ajutorii. Gratianu trimise în Polonia ca să arate pericolul care amenința pe amândouă aceste țări. Zolkiewski trecu Dunăstrul în 7 Septembrie cu 8000 de armați, și încă atâția sărcinari, și se postă la Țișiora. În această expedițiune fatală peri Gratianu, Zolkiewski, Coreski, și mai toată armata polonă, până în 6 Octombrie. Tătarii devastară Podolia și Rusia. Poarta puse domn în Moldavia pe Alessandro (Movillă?), era în România restabilă pe Radu Michael. Gabriele Movillă fugi peste munți în Transilvania. În primăvara anului R. 2374 (Chr. 1621) Alessandro făcu poduri peste Dunărie pentru trecerea armatei celei mari, care veniă săptu comandul sultanului Osman. Polonia numără generalisimul pe Carl Chodkiewicz, cu

care se uniră Cazacii și Români emigrați (Petru Movillă, Bicecū, s. a.): Acestia luară Hotinulū in 15 Augustū, Români inșiși apprinseră Jassii. Cu armata turcescă se uni chanulū tătărescū și Radu domnu'ū României; óstea română din Moldavia se commandă de Miron Bernowski. In 2 Septembre, se incepură luptele, Cazacii sufferiră tare, inse și ei făcură mari stricățiuni Turcilorū. Radu domnulū României se puse la meșlocū, și trāmise pre Vevelli Creteanulū in Polonia spre a invita la pace. In castrele Polonilorū se nāscură morbi și lipsă de prōvisiuni. In 24 Septembre muri chiarū generalissimulū Chodkiewicz. In fine se incheiă pace pre temeulū tractatului de la Bussa. După ordinea sultanului se ucciseră Alessandru și 400 de Români din Moldavia, suptū pretestū că n'aū appēratū bine Hotinulū și aū lāssatū pre Poloni să trecă Dunastrulū. Mulți boiari fugiră in Trasilvania. Stefanū Tomșia inimiculū cellū mare allū Polonilorū, se restabili in domniă.

XI.

Radu Michaelē Móre.

Beclianu bātu in acestū annū pre imperiali și inaintă pinō in Austria; érá in 6 Januariū.R. 2375 (Chr. 1622, se făcu pace la Nicolsburg cu condițiunile: "Ca Gabriele Beclianu se dea imperatoriului clenodiele Ungariei, se se lasse de titlulū de rege, și se iea titlulū de principe allū Trasilvaniei și allū imperiului Romanū și de domnū allū părților Ungariei, coprinđendū încă șēpte eomitate, Bregu, Zemplinū, Abauivarū. Borsodū, Sabolci, Ugocia și Satū-mare *pre vieșid*," apoi ducatele Opol și

Ratiborů din Sillesia cu o pensiune anuale de 50,000 de florinți spre salarisarea președielorů diu țerră, *pentru sene și fiți sei*". Nedându-i-se ducatele din Sillesia după tractatulů incheiatů, Gabriele Beclianu chiâmă pre Turci în adjutoriů, și in luna lui Octombre a R. 2376 (Chr. 1623) plecă in Ungaria cu o armată de 60,000 de ó-mênî, și inaintă pînă in Austria și in Moravia, dară incepëndů unů gerů mare, încheiă armistețiů cu generariulů Caraffa, și se întorse inderetů — Polonii cei bătuti de Turci și de Români se puseră pre diplomatică, și intrigară la pórta pînă cândů scósseră pre Stefanů Tomșia din domnia Moldaviei. Atunci pórta strămută pre Rađu Michaele din România in loculů lui Stăfanů, érá pre Alessandru, fiulů lui, Radu, illů numi in loculů tată seu, în România, a. R. 2376 (Chr. 1623). Inse Alessandru fiindů tēnerů se puse suptů epitropia unorů boiari întellepti și drepti cari guvernară țerra in numele lui. In anulů R. 2377 (Chr. 1324) se revoltară Roșii din țerră, dară se addusseră la ascultare prin boiarii guvernatori. Iu allů doilea annů se scullară Rumânii din banatulů Craiovei, și allesseră domnů pre unů călugărů cu numele Paisie, inse și acestia se pacificară prin energia guvernătorilorů. In anulů Romei 2379 (Chr. 1626) muri de podagră Radu din Moldavia, lăsândů fiului seu o avere de 1,000,000 de galbinî, din care Turcii pretinseră 100,000 Alessandru lů îngropă la Tirguvestei. Acestů domnů guvernă Moldavia cu multă întellepciune, și căpētă de la locuitori numele de Radu cellů Mare. — Iu loculů lui se puse Miron Bernowski, boiariů Românů din Moldavia, duce belliců insemnatů, și mare inimiză allți Polonilorů.

XII.

Gabriele Beclianu móre.

In Trasilvania Gabriele Beclianu se cunună cu Caterina de Brandeburgü in luna lui Februarie, érá in 24 Maiü þinëndü dietă la Alba-Julia, o dechiară de successóriă in principatü. Beclianu intră in legătură cu Anglia, Francia, Batavia și Veneþia in contra lui Ferdinandü, și in luna lui Septembre plecă cu o armată de 8000 asupra imperatoriului și adjunse pinö la Neutra. Dară Turcii care veniră intr'adjutoriü suptü Mustafa paþia se revoltiră in contra ducelui lorü: generariulü imperiale Wallenstein veni asupra lui Baclianu cu o fórté mare putere de Germani. Decï Beclianu se veþü constrinsü a incheiă pace cu Ferdinandü; Presburgü in 28 Decembre a. R. 2379 (Chr. 1626).

In anulü R. 2380 (Chr. 1627) trecură Tătariü prin Moldavia și România pinö la Oltü, arseră și prădară þerra aþia de tare in câtü nu se putü întemöiä necï in 70 de anni. In acestü annü amëndoi dómnii Români trämiseră câte 7000 de ómeni se facă fortăreþie la gura Dunastrului spre infrênarea piratárielorü Cazacilorü. In anulü R. 2381 (Chr. 1628) Alessandru domnulü României fu scossü din domniă, in loculü lui veni Alessandru Elia a dóua órá, cu Grecii sei de la Constantinopoli.

In 15 Novembre R. 2382 (Chr. 1629) muri Gabriele Beclianu, lăssändü pre socia sa Ceterina, dómnă preste þerră. Dară Trasilvanii se urriră in scurtü timpü cu guveruulü femininü, și incepură se turbure þerra. Caterina veþindu-se incurcată in factiuni politice, convocă dietă la Cluþiü in 30 Septembre a. R. 2383 (Chr. 1630) si

se lăssă de domniă, și se dusse în Germania. După abdicarea principesei, se împărțiră factiunile nobililor între Stefanu Beclianu guvernatoriul țerei, fratele lui Gabriele, între Stefanu Csaki, favoritul Caterinei, și Giorgiū Racoți, fiulū fostului domnū Sigismuidū Racoți. Stefanu Beclianu neavëndu speranțią de a adjuge domnū, chiāmă pre Giorgiū Racoți din Ungaria. Intre acestea dieta lū allege pre dinsulū; dară Racoți venisse cu o mare putere la Urbea mare și băgă frică în adversarii sei. Beclianu află cu calle se ordoneșie altă allegere la Alba-Julia în 26 Decembre, în urma căreia Racoți fu proclamatū domnū allū țerei.

XIII

Leone Stefanu și Alessandru Elia.

În anulū acesta (R. 2383; Chr. 1630) pórta scósse pre amēndoi domniī principatelorū Române, în loculū lui Alessandru Elia puse în România pre Leone Stefanu, érá în locul lui Miron în Moldavia pre Moise Movilla, care indemnă pre Poloni se trāmittă deputați la pórta spre a tractă despre contenirea piratărielorū Cazacilorū. promittēndū din partea sa că nu va lăssă pre Tătariī cei înterritați de Moscali se facă irrupțiunī în Polonia; inse în secretū ellū ținū cu Moscaliī. Lucrulū se descoperi, și în anulū R. 2384 (Chr. 1631) Moise perdū domnia. În loculū lui se numi Alessandru fiulū lui Radu, care fiindū încă tēnērū și îndreptū de a domni, se depuse preste cincī luni de țille, érá în loculū lui se numi Alessandru Elia, din România. Aușindū boiarī țerei de numirea acestuia, se dusseră la Constantinopoli, și cerură

pre altulă, ȃic nd  că nu vor  primi pre Alessandru înse veziriul  le promise c  Alessandru se va purta bine  i nu va face nimeni neci un  r u. Dar  Alessandru abia adjunse in  err   i  ncep  a  i resbun   supra boiari'or  care se oppuser  denumirei lui, ma  alless  asupra vornicului Basili  Lupu, hatmanului Sabin , vestiariului Buchu i ,  i sp tariului Ureche. Acestia  essur  un  complot  f rte intins  asupra lui, care prorupse preste doi anni.

XIV.

Leone Stefanu perde domnia.

In Rom nia Leone Stefan  puse mari contribu iuni pre  err ; locuitorii nefind  in stare de a plăti, părăsiră țerra  i fugir  in alte p r i. Leone constrinse pre boiari se pl tesc  pentru d n i. Matei  Bassarab  fu tr miss  se-  essecute ie, înse acesta trec  in Transilvania, împreună cu al i boiari din p r ile Craiovei, cari intrar  in mili ia lui Baco i,  i se b tur  in contra lui Nic l  Esterhazi palatinul  lui Ferdinand , in  inutul  Tissei. Leone tr mise trei scissorii la emigra i promit ndu-le amnestia, numai se se int rc  in  err . Dar  acestia strinser  osti  i intrar  pre la Vulcan  cu mână armat , in a. R. 2385 (Chr. 1632). Leone tr mise inaintea lor  pre sp tariul  Michaele, care fu b tut  la Ungurei. In 13 August  Leone  i tr mise d mna la Giurgi ,  r  ell  plec  in contra emigra ilor  cari trecusser  Oltul  supt  commandul  lui Matei  Bassarab . La Poiana Vestiariului se făcù o f rte cruntă b tali  inre am nd ue fac iunile. In fine Leone  vinse,  r 

Matheiū Bassarabă scăpă cu ai sei preste Oltū, și de acolo trecură in Trasilvania, Militariī lui Leone devastară ținutulū Craiovei. Inse crudelitățile acestui domnū adjunseră la urechiele lui Abasa-passia de la Nicopoli, amiculū lui Mateiū Bassarabă; acestă insciințią pre sultanulū, propunēndū totū de o dată scóterea lui Leone, și numirea lui Mateiū Bassarabă. In 3 Juniū, a R. 2386 (Chr. 1633) se cliāmă Leone la Constantinopoli Mateiū fu insciințiatū despre scāmbarea lucrurilor, cu ajutoriū de la Racoți ellū plecā in 2 Augustū de la Săbeșiū din Temișiana cōtră Russiava, și intrāndū in țerră toți militariī și boiariī se uniră cu dīnsulū, și lū alleră domnū; dup'aceea lū dusseră la Abasa-passia la Nocopoli, care lū primi cu multă onóre și lū retrāmise la Bucuresci cu escórtă turcescă. In 20 Septembre Mateiū intrā cu mare pompă in capitale. Dară intre acestea pórta numisse domnū pre Radu fiulū lui Alessandru Elia domnului din Moldavia. Venindū acesta de la Constantinopoli pre la Gallatī, nesce boiariī, inimici ai lui Mateiū, allergară inaintea lui, și se uniră cu dīnsulū. După o încercare deșértă de a introduce pre Radu in țerră, se intórseră in Moldavia, acolo adunāndū osti veniră pīno la Collentina in 25 Ottobre. Aci fură bātūți și desfăcuți cu totulū de Mateiū Bassarabă. Mulți cădură, alții se prinseră, érá Radu scăpă cu pućinī in Moldavia. Mateiū Bassarabă intrā in triumfū in Bucuresci, dup'aceea se dusse la Abasa passia spre a se ințellege mai de aprópe despre celle ce suntū de făcutū pentru assecurarea pacei in țerră. Pórta vēđēndū valenția lui Mateiū, lū intări in domniā in 15 Novembre. In 13 Decembre Mateiū plecā la Constantinopoli insocitū

de Mitropolitul Gregoriu și de mai mulți boiari spre a saluta pre sultanul, Amuratul IV. Abasa-passia încă lă petrecu la pörtă.

XV.

Mateiü Bassarabü domnulü României și Basiliu Lupu domnulü Moldaviei.

Pre cândü curgea acestea în România, prorupse revoluțiune în contra lui Alessandru Elia în Moldavia, în urma căreia Alessandru fu scossü din domniă în cellü mai batjocoritorü modü și petrecutü pino la Galați, érá ministerulü grecü J. Baptistü Vevelli fu tăiatü în bucăți de țerrani. Alessandru se dusse la Constantino-poli. Româniü allesseră domnü pre Miron Bernowski care petrecea în Polonia. Amuratü illü chiämă la pörtă pentru ca se-l conferescă domnia, înse cu scopü de allü prinde, avëndü mēniă pre dînsulü de cândü fugisse în Polonia. Alessandru lü accusă că ellü arü fi atțișiatü revoluțiunea în țerră, sultanulü făcëndu-se a crede se servi de acestü pretestü spre a 'i tăiä capulü. Déră nu restabilü nicü pre Alessandru, ci după intercessiunea ambassadoriului moscalü și după propunerea lui Abasa-passia numi éráși pre Moise Movillă. — În contra lui Matziü Bassaraba încă redicară atätü Radu competi-oriulü câtü și Leone Stefanü unü processü formale și lü incurcară fórtē tare încätü erä se pérđiä și domnia și viéția, déră mai pre urmă Mateiü, cu adjutoriulü amiculü seü Abasa-passia, esși invingētoriü. În 18 Februa-riü purcesse din Constantinopoli și în 10 Martiü a. R

2387 (Chr. 1634) adjunse la Bucuresci între cele mai vie applause alle poporului.

În anul acesta sultanul Amuratü mișcă resbellü în contra Polonilorü. Amêndoi domniî Români fură provocați se dea adjutoriü. Mateiü plecâ cu ôstea sa în 28 Augustü, și se unî cu amiculü seü Abasa-passia care comandâ ôstea turcescâ, la Gallați în 10 Septembre, de acollo se dusserâ la Camenițiâ; inse Poloni se properarâ a se împacă cu Moscalli (cari se unisserâ cu Turcii în contra Polonilorü), și întörserâ armele asupra Turcilorü. Abasa-passia perdü bătălia la Camenițiâ, dêrâ după aceea luâ Studențiâ, altü resultatü nu avü acéstâ espedițiune. Mateiü se întörse în țerrâ în 6 Novembre. Abasa-passia sollicitatoriulü resbellului și intercessoriulü moscalilorü se stringurâ din ordinea sultanului. Nicolau Catargiu, Românü din Moldavia, incheiâ tractatulü de pace între pôrtâ și între Polonia. — Moise Movillâ murî încâ în acestü annü. În loculü lui allesse țerra pre vorniculü Basiliu Lupu, și sultanul lü întări. Amêndoi acesti domni (Basiliu și Mateiü) fură ómeni cu mari talente și cu ânime înalte, ei se puserâ pre îndreptarea stârîi din întru a principatelorü, făcurâ multe institute folositóre, și trăirâ în armoniâ trei anni de ñille.

XVI

Basiliu Lupu domnulü Moldaviei se scöllâ în contra lui Mateiü Bassaraba.

În Trasilvania Stefanü Beclianu se certâ cu Georgiü Racoți în a. R. 2388 (Chr. 1635) din cauza că Racoți

trasse la respundere pre Petru fiulū lui Stefanū pentru că uccise pre unū economū allū sēū. Stefanū se dusse la Buda, și de acollo trāmise accusațiune la Constantinopoli în contra lui Racoți și cerū adjutoriū spre alū scôte din domniă. Amuratū, numi domnū pre Stefanū, Beclianu, și commandă pașșilorū de la Buda, de la Temišióra și din Bosnia se i dea adjutoriū încontra lui Racoți. Iu 8 Octombre a. R. 2389 (Chr. 1636) Beclianu cu Turciī atacă pre Racoți la Gerla, și se făcū o cruntă bătăliă, dēră fără resultațū; amēndoue ostile se retrasseră, și mai pre urmă se împăcară rivaliī.

În anulū R. 2390 (Chr. 1637) se scullă Basiliu Lupu domnulū Moldaviei cu armele în contra lui Mateiū Bassaraba domnulū României și irrupse în principatulū acestuia. Mateiū strînse ostile sēle și cerū adjutoriū și de la Racoți, bătū pre Basiliu și lū respinse pino la Pudna. Ostile lui Racoți devastară ținutulū Pudnei și se întórsseră pre la Tortuosū în Trasilvania. Acēstă expedițiune fōră successū bunū nū descuragiă pre Basiliu. Ellū făcū mai mari preparative, chiāmă și pre Tătari într'adjutoriū, și în anulū R. 2392 (Chr. 1639) irrupse de nou în România, Mateiū 'lū atacă la Neșiiori lōngă Galbiniția și 'lū bătū așiă de tare. în cātū Basiliu abiă scăpă singurū la Brăilla; la 8000 de Tătari cădură suptū sabia Românilorū. Auđindū sultanulū de aceste întēmplări, chiāmă pre Basiliū la Constantinopoli și 'lū trasse la respundere. Basiliu arrētă ordinea caimacanului după care lucră ellū. Amuratū strîngurā pre caimacamū, și puçinū lipsi de nu uccisse și pre Basiliū.

XVII.

Incercări perfide de a scóte pre Mateiu Bassaraba.

In 8 Februariu a. R. 2393 (Chr. 1640) murì Ámuratü IV, și in loculü lui urmâ Ibrahim. Amêndoi domnii Români 'lû complementară. Cu acéstă occasiune Basiliu calomniâ la pórtă pre Mateiu, in urma căroră sultanulü decretâ scóterea lui, și trâmise in țerră pre un skimniagă, inse Mateiu sêmțisse lucrulü și prinse pre turcû. Esșindü reü și acéstă încercare, sultanulü trâmise pre Sinan-passia cu óste se prinďă pre domnû. Mateiu strinse armata sa și se puse la appêrare, Turcii nu cutediară se 'lû atțace și se întórseră preste Dunăriă. In a. R. 2394 (Chr. 1641) se făcû planulü se încungiure pre Mateiu la cetatea Albă și se 'lû prinďiă. Spre scopulü acesta se dede ordine la amêndoi domnii se purcêdă cu ostile lorü la cetatea Albă spre a se uni cu Turcii și Tătarii și a merge în contra Moscalilorü. Mateiu simți intriga pre cale; și trâmise vorbă la passia că e morbosü și nu póte se mérgă in persónă. de acollo se întórse la Tîrguvestei și cu modulü acesta scăpâ de cursă. Româniü din amêndóue principate dederă 20,000 de militari la impressurarea Assovulü. In anulü R. 2395 (Chr. 1642) domnii Români fură provocați a merge cu ostile érá la Assovü. Mateiu sciü se scape și de astă dată de a face espedițiunea in persónă, inse Basiliu contribul multü spre căderea fortăreței Assovulü.

XVIII

**Georgiu I Racoți proclamă pre fiu seu Georgiu II
principe Transilvaniei**

În 4 Martiū Giorgiū Racoți s'rinse dietă la Alba-Julia și proclamă pre fiulū seu Georgiu II de successoriū in principatū, érá in a. R. 2396 (Chr. 1643) illū cāsătorî cu Sofia, fia lui Stefanū Beclianu, apoi incheiă legământū cu regele Franciei și cu Suedii, de altă parte provocatu de protestanți, intră in primăvéra annulū R. 2397 (Chr. 1644) cu óste in Ungaria, unde se frecăde mai multe ori cu imperialiī, și in anulū următorî in naintă cu Suediī pînd in Moravia. In 8 Augustū a. R. 2398 (1645) incheiă pacea cu Ferdinandū cu condițiunile ca se țină tóte acelle locuri și comitate cari se assecurasseră lui Gabriele Beclianu, mai adăugēndu forțărețiele Tocaiu, Regețiu-și Acedu. Cu tóte acestea in anulū R. 2399 (Chr. 1646) plecā éráși in Ungaria in ajutoriul protestanților, și făcū se se dea acestora mai multe biserice.—Sassiī din Săbiniū se rescullarā din causa că senatoriul Colomanū Gotzmeister se certase cu muierea sa. Racoți notă pre Sassi de rebellī, le luă patru sate nobilitarie și le puse o mulctă de 10,000 de florinți. In 11 Octombre a. R. 2401 (Chr. 1648) murī Giorgiū Racoți, lăssāndă successoriū pre fiulū seū Giorgiū II, in etate de 27 de anni, omū cu mare talente, inse fórte ambițiosū și din acéstă causă temerariū pîno la nebuniă. Acesta perdū indatā la inceputulū domniei cincī comitate din drépta Tissei.

XIX

Temusiu peşese cu armele pre fia lui Basiliu Lupu.

In timpulă acesta domniî țerilorū Romānesci, Mateiū și Basiliu, făcură multe instituțiunî folositoare. fundară scóle pentru limbile romānescă, grecescă latinescă redicară monasterie, spitalie, bibliotecî tipografie, compuseră codicî de legî, regulară finanțele și contribuiră la in florirea agriculturēi și a comerçului, încătū țerrile incepură a in flori in tóte respectele. Darū Mateiū perdū amórea publică prin doî ministri reu alleșî, vestiariulū Ghinea, grecū de nascere, și armariulū Radu Věrđiarîu cari, abusândū de increderca domnului, stórseră țerra și maltractară pre poporū. Basiliu, renumitū pentru ave-rea sa, și tată cu fete frumósc, mărîtă pre una după Joanne Radzivil marescalculū Lituanieî, érá pre a dóua o cerū Temușiu, fiulū hatmanului căzăcescū. Basiliū nu voi se i o dea, adducēndū de pretestū că s'ar suppěrá sultanulū pentru acéstă cuscriă. Hatmanulū se addressá la sultanulū și scósse voiă de la dînsulū pentru căsă-toriă. Atuncî Basiliū refusá simplu mărítarea feteî după unū barbarū. Hatmanulū irrupse in anulū R. 2403 (Chr. 1650), cu 16,000 de Cazacî și cu 20,000 de Tă-tarî in Moldavia. Basiliū chiāmă pre Potoski cu Polonî in ajutoriū. Hatmanulū bătū óstea lui Basiliu, érá a-cesta fugî la Hotinū asteptândū pre Potoski cu Polonî; inse Potoski nu cuteđiá a face bătăliă cu o putere așia de mare. Atuncî Basiliu făcū pace cu hatmanulū, pro-mittēndū că va da pre fiă sa după Temușîū, și plătindū Tătarilorū 600,000 de lei. Dară după ce se retrasseră ostile, nu voi se implinescă promissiunea ci incurcă pre

Cazaci în resbellu cu Poloni. Hatmanulü cu armele în mână constrinse pre Poloni a face pace iu 28 Septembrie R. 2404, (Chr. 1651) la Bialecercua, și ammeuințîă pre Basiliu că lü va visita cu 100,000 de armași. Acesta chiämă în ajutoriu pre generalulü polonü Calinowski; Cazaciü 'lū bătură și pre dinsulü, și impressurară Cameniția. Temușiü intră în Moldavia cu armată și în luna lui Juniü R. 2405 (Chr. 1652) ținü nuntă în Jassî.

XX.

Bătălia de la Popricani și de la Finta.

După ce se împacă Basiliu cu Cazaciü făcù planü ca cu ajutorulü acestora se scóțiă pre Mateiu din România și să iea ellü însu-și domnia acestei țerrî, érá pre genere-seu Temușiü se 'lū pună domnü în loculü seu în Moldavia. Consiliulü acesta se descoperi lui Mateiu, și ellü se prepará a 'lū preveni. La curtea lui Basiliu se afla unü ministru, logotetulü Georgiü Stefanü din Racăcianî, inimicü vechiü allü lui Basiliu, care se puse în înțelegere cu Georgiu Racoți II, érá acesta cu Mateiu Basarabă proiectară planulü de a resturnü pre Basiliu, și de a pune domnü pre Georgiü Stefanü. În primăvéra anulü R. 2406 (Chr. 1653 Racoți trämise pre Joane Kemeni cu unü corpü de Trasilvanî, de altă parte plecară trupele lui Mateiu din România, și în Duminecă Floriilorü intrară în Jassî. Basiliu Lupu. abiä scăpă cu fuga la genere-seu Temușiü. Armata urită proclamă domnü pre Georgiu Stefanü. Inse pucînü după aceea se întörse Basiliu cu Cazaciü și bätü pre Joane Kemeni la

satul Popricaniî asiá de tare în câtú acesta fu constrînsú a lua fuga preste munţi în Trasilvania. —Dupá aceea Basiliu cu genere-seu Temuşiú intrară în România. Mateiu Bassarabá despreţiandu-le puterea trámise pre spátariulú Dicu cu puciná cǎlărime înaintea lorú. Acesta perdú bătălia de la Foxianî şi se retrassé. Basiliu 'şi îndreptá mersulú spre Tîrguvestei, la Şioplea intelni o putere mai mare, ínse şi acésta se frânse de dinsulú. Atuncî Mateiú se redicá cu unú corpú de 7000 de ómenî, şi plecá în persóná în contra lui Basiliu care avea o armată de 20,000 de militari. În 17 Maiú se făcú o bătăliá fórte sângerósá la Finta. pre apa Galbina. Oştea cea micá a lui Mateiu se plecá la începutú, ínse domnulú. o întórse érá în focú, şi se luptá cu cea mai mare cerbiciá pîno séra, cândú vení o plóíá înfri-coşiátá preste armata lui Basiliu fôră de a uda pre a lui Mateiu. Atuncî acesta commándá se attace cu puteri îndoite, adjutatú fiindú şi de elemente, şi frânse cu totulú pre inimicú. Basiliu şi Temuşiú abiá scăpará cu câþi-va cǎllari la Gallaþi şi de acollo la Jasþi. La 3000 de ómenî cǎðurá în aceea þi de amendóue pârþile. Mateiu se întórse victoriosú la Tîrguvestei íu 18 Maiú, în ziua înălþiarei Domnului, ínse cǎpétasse şi ellú o plagá la peþiorú care 'i causá multá durere pîno ce se vindecá.

XXI

Basiliu Lupu perde donnia.

Dupá acésta victoriá Mateiú dede óste lui Giorgiu Stefanú ca se intre în Moldavia. Raçoþi încá trámisise pre Stefanú Petki cu unú corpú de Trasilvani, cari in-

trându în țerră bătură óstea lui Basilü la Sírca. Basilü fugi în Ucraina la curscru-seü hatmanulü Chmelniski. Temușiü și sócra lui se închiseră cu 8000 de Cazaci în Suciava. Româniü și Trasilvaniü impressurară și bătură Suciava în cursü de trei luni de ñille și giumețate. Chmelniski nu putü se vină se descingă cetatea, fiindü că armata polonă sta la Barü și lü ținea în respectü. Din contră lui Giorgiü Ștefanü îi mai veni unü succursü de 4000 de căllări. Basilü se dusse la Tătarü după adjutoriü ; înse acestia întârđiară cu venirea, și pino atunci Temușiü muri plăgitü de o scândură de ambarü ce se sparse, fiindü lovitü de unü globü de tunü, și în 9 Octombre se dede cetatea. Dómna cu tóte averile căđü în mânilor lui Giorgiü Ștefanü, care le împărți osților aussiliarie. Intre acestea Basilü căpëtă 20,000 de Tătarü, și întră în Moldavia, dară pre calle audi despre celle ce s'aü întêmplatü la Suciava, și se întórse în Crimeria. Chanulü tătărescü lü puse la închisóre, apoi lü trämise la Constantinopoli, unde fu arruncatü în Aedicula (saü Sêpte-Tunuri).

XXII.

Mateiü Bassaraba móre.

Giorgiu Ștefanü după ce se așeđiă în scaunü dede adjutoriü Polonilorü în contra Cazacilorü. Micheșiü, căpitanulü lui Răcoți, încă purcesse cu ostile trasilvane în Ucraina, și cu puteri unite bătură pre Cazaci. — între acestea Mateiü Bassarabă pătimiă fórte de plaga căpëtată în bătălia de la Finta. Pretorianii (seimenii) trasseră tótă puterea ia sene, începură a cere stipendei

întreite, ucciseră pre cei doi ministri rei (pre Ghinea și pre Verđiariü) chiarü în casa domnului, érá pre cluciariulü Socolü în pațulü sëü.

În 15 Augustü muri dómna Elena, sócia lui Mateiü. După ce se vindecă Mateiü de plaga memorată, se dusse în perâmbulare la Argeșiü, érá apoi cândü se iutórse la Tîrguvesteï, află porțile cetății închise. Pretorianii (seimenii) dechiărară că lorü nu le place domnü bătrânü, deci se se ducă în monasteriü, saü se éssă din țérră. Mateiü se vëđü redussü la trista nêcessitate de a tracta cu rebelliï de pretoriani promițendu-le îmulțirea salarielorü. Acestü despotismü militariü amări đillele lui Mateiü Bassarabă, ellü muri în 8 Aprile R. 2407 (Chr. 1654) la Tîrguvesteï, unde se îngropă cu mare pompă.

SECȚIUNEA C.

De la mórtea lui Basiliu Lupu și lui Mateiü Bassaraba pîno la Reforma lui Constantinü Mavrocordatü.

CARTEA I.

De la mórtea lui Basiliü Lupu și a lui Mateiü Bassarabă pîno la pacea de la Carloviciü.

I.

Constantinü Bassaraba și Giorgiu Stefanü.

După mórtea lui Mateiü se strînse adunare generalé de toți boiarii și directorii suptü președinția Mitropolituluï Ignațiü și allesseră domnü pe Constantinü, fiulü

lui Șerbanu Bassarabă, care se întări și de cōtră pōrtă. Acesta se puse îndată în bună înțelegere cu Racoți din Trasilvania, cu Stefanu din Moldavia, și cu chanulū Tă-tărescū, și luă mēsure spre a disciplinā miliția cea desfrēnată; ellū donā militarilorū decima, le făcū uniformă bună și mări salariile officiarilorū, cu tōte acestea nu putū stēperā despotismulū militariū. În urmă cugetă se-i desbine și se frângă o parte prin cealaltă. Ellū chiāmă pre officiarī dorobanțilorū (cari erā din țerră) și le spuse că are de scopū se dimită pe seimenī (cari erā străini, mai allesū serbi), și cu salariile lorū se immulțescă alle dorobanțilorū. Officiariī se învoiră, dară militariī cari erā încuscriți cu seimenī și legați în multe moduri, înțelegēndū despre acestū lucru, se revoltarā împreună cu seimenī, și ucciserā mulțime de boiari, prădară case și biserice, insultarā pre domnū și incepurā a dictā ei tōte în țerră. Unī dintre boiari fugiră în Trasilvania, alții preste Dunăriă în Turcia. În fine sultanulū Machōmede IV veșindū ce urmări pōte se aibă o atare revoltă militariă, scrisse lui Stefanu din Moldavia și lui Racoți din Trasilvania, se intre cu osti în țerră și se nemicescă acea milițiă periculōsă. Domnulū căută ocasiune se scape preste Dunăriă.

Armata unită intră în țerră suptū commandulū lui Stefanu și Racoți. Rebelliī allesserā domnū pe spătarulū Chrisea fiulū lui Demetrascu și se puserā la ap-pērare la satulū Șiopia lōngă Tellēșinū, unde se făcū o bătăliă terribile în 17 Juniu R. 2408 (Chr. 1655) în care rebeliī furā frânți și apoi desfăcuți cu totul. Constantinū se întōrse în țerră și tractă cu mare pompă pre Stefanu și pre Racoți. Dup'acea continuă a organisā țerra,

înse pacea se turbură în mai multe rînduri prin frîn-turile rebellilor, cu tóte acestea Constantinú i bātu pre totindine. În lupta de la Brăilla fu prinsú spatarulú Chrisea pe care 'lú trâmîse la Racoți după dorința acestuia. Racoți 'și formâ o turmă de 500 de seimeni desfăcuți și le incredințiâ custodia reședenției sêlle, Alba-Julia.

II.

Nebuniile lui Racoți

În luna lui Augustú veni la Alba-Julia unú trâmîssú de la Carlú Gustavú regele Suediei, și invitâ pre Racoți se se unescă cu dînsulú în contra Polonilorú. Racoți acceptâ, înse în anulú R. 2409 (Chr. 1656) illú invitară chiarú Polonií offerindu-i regatulú, decă și va scâmbâ religiunea calvinescă și va trece la catholicismú. Racoți remase pre lîngă legătura făcută cu Suedií și plecâ în Januariú R. 2410 (Chr. 1657) cu 50,000 de ómení în Polonia, în contra voinției sultanului; luâ mai multe castelle, chiarú și Cracovia. Danií constrânsérâ pre Suedií a se retrage. Racoți rêmase singurú, ellú scullâ pre Cazacií în contra Polonilorú și cerú ajutoriú de la Stefanú domnulú Moldaviei, și de la Constantinú domnulú României, cari i dederă câte 2,000 de militari din fiă-care principatú. Darâ Polcnií încâ nu se arretarâ passiví; ei appucarâ pre Racoți de tóte părțile illú infuudarâ în locuri deșerte, unde perdú fórté mulți ómení, în lipsa cea mare de provisiuni. După mai multe conflicte triste Racoți perdú tóte tunurile și sarcinile și în fine se vedú redussú la necesitatea de a încheiâ

cu Poloniî o pace fôrte umilitóriã pentru dînsul, în 24 Juliù a R. 2410 (Ch. 1657). Racoçi se întôrse în Trasilvania însoçitù de unù micù numèrù de militari, érà celledate osti le lăssã în Polonia. cu Joanne Keme-ni; acesta fu încungiuratù de Tătari și vëndutù de Cazaci din cauza morçii lui Temușiù, ellù cădù prinsù în mânilé Tătarilorù cu mai mulți soçi ai sei, óstea parte perì, parte se prinse, așiã în câtù acéstã nebuniã a lui Racoçi costã pre Trasilvanî la 20,000 de morçi și totù atãtiã prinși. — In absența lui Racoçi, Chrisea spãtariulù, în locù de a custodi Alba-Julia, trecù cu cei 500 de seimeni în România pre la Bisterția; Constantinù trãmise în contra lui pre vorniculù Preda Brancovanu cu unù corpù de militari allesși, cari băturã pre seimeni la satulù Benga. Chrisea fu prinsù și spênðuratù împreunã cu alți partisanî ai lui. Darã nici acéstã întémpare nu allinã pre rebeliî cei desfăcuți și resipiți; ei trecurã Dunãria, și începurã a innegri pre Constantinù înainteã Turcilorù, ñicéndù cã acesta e conjuratù cu Stefanù din Moldavia și cu Racoçi din Trasilvania asupra imperiului turcescù, și cautã numai moduri de a se redicã cu toți. Intre altele spuserã, cã Constantinù a trãmicsù 2,000 de ómeni lui Racoçi în ajutoriù în contra Polonilorù. Aceste accuse avurã successù, mai vértosù pentru cã sultanulù erã fôrte supperatù pre Racoçi pentru espedițiunea polonã. Ellù decretã scóterea a toți trei domniî, a lui Racoçi, a lui Constantinù, și a lui Stefanù. — Racoçi abiã adjunse în Trasilvania, și commissariî turcesci venirã cu decretulù de depunere. Dupã ordinea commissarilorù se adunã dietã la Alba-Julia în luna lui Octombre. Racoçi cercã a se opune

înse dieta 'lă constrinse a abdică. Racoți puse condițiunea, că decă 'lă va ierta sultanulu, se-și pótă reluă domnia. Dieta allesse în 31 Octombre pre Francescu Redei, comitele Marmorosulu. Miliția presidiariă de la Urbea-mare, Janova și Jula instigată de Racoți nu voi a face jurămîntu de credință lui Redei. Turcii atacară Janova spre a adduce pre renitenți la supunere. In luna lui Januariu R. 2411 (Ch. 1658) Redei adună dietă la Medieși în care se plânse pentru înterritările lui Racoți spre a lă admoni ca se se astêmpere; inse Racoți irrupse pre neasteptate cu óstea și imprecsură cetatea. Redei se lepêdă de domniă în 14 (25) Januariu, lăssându éráși pre Racoți în loculă seú

III.

Radu Michaele în România, Giorgiu Ghica în Moldavia, Achatiu Barcianu în Transilvania.

Intre acestea Constantină și Stefană fură scosși din domniele lor; ei fugiră amêndoi la Racoți în Transilvania. Pórta trâmise la Tirguvestei pre Radu Michaele nepotulă lui Michaele cellă rêu, érá la Jassî pre Giorgiú Ghica de origine din Albania. — Radu Michaele fu escortatú în țerră de famosulă veziriú Cupruli-Mechemed-passiá cu o armată compusă de Turci și de Tătarî, cari predară țerra suptú ochiî noului principe. După retragerea lor, Radu Michaele formă proiectulă ca în înțelegere cu Racoți și cu Giorgiú Stefană se arrunce jugulă Turcilor. In totú decursulă annului 2411 (Chr. 1658) ellú se ocupă cu preparative bellice fôră se spună cugetulă seú la cei din țerră, inse ținú correspon-

dinția cu Racoți și Giorgiū Stefanū. Acestū din urmă căpătâ ajutoriū de la Racoți, și irrupse în Moldavia, dară fu bătutū de Gregoriū fiulū lui Giorgiū Ghica la Tîrguformosū. Racoți fu mai fericitū, ellū bătū pre Chinan-passia de la Buda, la Lipova în Temișiana, în 4 Juniū. Inse în lună lui Augustū intră veziriulū Cupruli-Mechemed passia cu o armată de 100,000 de Turci în Ungaria. De altă parte domniī țerrilorū Românesci și chanulū tătärescū căpetară ordine se plece cu ostile lorū în Transilvania. Atunci Radu Michaele adunâ óstea sa și descoperi planulū seū boiarilorū țerreī. Acestia cunoscëndū periclulū unei atari întreprinderi și neputinția de a se mesurā cu Turciī, fugirā la Cădar-passia, care intrase în țerrā spre a trece în Trasilvania. Radu Michaele veđindu-se delăssatū și vëndutū se întórse la passia, și accusā însuși pre boiarī de proditori. Turculū cređū și dede pre boiarī pre mânăle domnului, care i tăiā fōrā misericordiā. După aceea plecā în Trasilvania cu Turciī. Din Moldavia Giorgiū Ghica trāmise pre fiulū seū Gregoriū cu óstea țerreī și cu chanulū tătärescū. Veziriulū Cupruli-Mechemed impressurā Janova, Româniī cu Tătariī coprinserā Trasilvania, Rocoți fugi în păduri. Magnații Trasilvani trāmiserā o deputațiune la veziriulū ca se lū róge de iertare și se cruție țerra de devastațiune. Veziriulū redicā tributulū de la 15,000 de galbinī la 50,000, și le dede domnū pre Achațiū Bărcianu, dup'aceea luā castellele Lugoșiū, Săbeșiū și Janova. In 10 Octombre se sținse dietă la Sedișióra și se installā Achațiū Bărcianu cu acelleași condițiuni ca și Redei; érá ostile Române, pre cumū și Turciī și Tătariī esșirā din țerrā, însă acestia dusserā mul-

ține de prinș în servitute. — Radu Michaelae accusă de vîndătoriu pre Constantină Cantacuzenu care scăpase în Moldavia. Acesta fu dussă la Constantinopoli, înse acolo se cureți cu totul și înnegri pre Radu Michaelae ca pre unul care concepusse idéa de a se scullă în contra Turcilor. Michaelae rescumpără pre Joanne Kemeni de la Tătari și lă trâmise în Trasilvania la Racoți.

IV.

Radu Michaelae, Constantinu Bassaraba și Giorgiū Racoți se scólla asupra Turcilor.

În anul R. 2412 (Chr. 1659) Bărcianu accusă la pórtă pre Michăele domnul României, și pre passia de la Temišióra că sta în legătură cu Racoți. În adevăr Racoți strînse o armată și irrupse în Trasilvania, și bătú ostile lui Bărcianu, care fugi la Deva, și apoi la Temišióra. Radu Michaelae tăiă pre toți boiarii renitenți, predă averile și maltractă femeile lor, și respândi terróre preste tótă țerra, apoi uccise pre toți Turcii de la Tirguvestel, arse Brăilla și Giurgiu, și se puse pre pițioră de apperare încontra Turcilor. Apoi se dusse în țerra Birsei spre a se înțelege cu Racoți despre operatiunile commune. Ací făcură planul se scóțiă pre Ghica din Moldavia și se pună pre Constantină Bassarabă, și asiă cu toții se și assecuređie independenția țărilor. În urmarea acestora se organisă o armată de 10,000 de Români suptă commândul lui Giorgiū Băllianu și de 10,000 de Trasilvani suptă a lui Clemente Micheșiū, care intră de dóue părți în Moldavia, și în

15 Septembrie adjunse la Jassi. Ghica fugi la Tighina, unde întelni pre chanulü tătărescū, și se întorse cu 20,000 de Tătari la Jassi, bătü înfricoșiatü armata crestină, uccise la 2000 de ómenī. Vorniculü Giorgiü Băliianu cădù în prinsóre cu mai mulți alții; cei ce scăpară fugiră în păduri, însă acolo i uccisseră țernaniī. Înțre acestea Turcii intrară în România pre la Giurgiu, și în Trasilvania pre la Pórta de ferrü. Michaele respinse pre Turci preste Dunăriă, însă la Giurgiu i veni scire despre perderea din Moldavia; ellü se retrasse la Tîrguvestei, unde i veni altă scire tristă, adică că Racoți fu bătutü la Ulpia Traiana, unde perdü la 3000 de ómenī; a treia fama tristă anunțiă venirea Turcilorü în țerră. Militariī perdură curagiulü și începură se deserteđie, alții âmbilă cu planulü se prinđiă pre domnū ca se scape de furia Turcilorü. Michaele vędendu-se în periclu, trecü preste munți în Trasilvania la Racoți, și unindu-se cu dînsulü și cu Constantinü Bassarabă strînseră remășițele de óste și plecară încontra Turcilorü, și i bătură așiă de înfricoșiatü, încätü acestia se vędură constrinși a se retrage în Ungaria la iernaticü. Bărcianu se închise în Săbiniü cu 1500 de Turci și altă ammestecătură. Racoți impressură cetatea și o bombardă din cincī tunuri, dară fôră de successü.

V.

Giorgiü Ghica în România si Stefanu Lupu în Moldavia.

După ce trecü Michaele în Trasilvania pórta numi domnū in loculü lui pre Giorgiü Ghica din Moldavia,

érá în loculü lui Ghica puse pre Stefanü fiulü lui Basiliü Lupu, Nouembre R. 2412 (Ch 1659). Turcii și Tătarii cari venisseră în țerră pentru scóterea lui Michaele, predară și devastară după usanția lorü. Ghica îndemnatü de Turci strică curtea domnescă de la Tîrgu-vestei și mută scaunulü la Bucuresci.— În luna lui Aprile a. R. 2413 (Ch. 1660) intră Constantin Bassarabă cu óste trasilvană pre la turnulü Roșiü. Giorgiü Ghica fugi la Giurgiu. În 1 Maiü Constantinü intră în Bucuresci unde i se suppueră toți boiarii și tótă miliția; după aceea puresse la Giurgiu, și bătü escorta lui Ghica care fu constrinsü a trece preste Dunăriä. — Sultanulü însciințatü despre aceste fapte audaci alle Românilorü, commândă Turcilorü și Tătarilorü se trecă în țerră și se o prefacă în unü deșertü, se taie și se prinđiä pre toți locuitorii și se i ducă în servitute. Inse Ghica îmblândi menia sultanului, și lü făcü se și scâmbe cugetulü contentându-se cu scóterea lui Constantinü. Acesta auđindü că vine o armată validă de Turci și de Tătari nu se cređü destollü de tare spre a li se oppune, și se retrasse în Trasilvania în 25 Maiü. de acollo se dusse apoi la Cazaci. — După ce Ghica se asseđiä în scaunü, Turcii trecură pre la Rusșiava în Temișiana, se uniră cu Seid-Achmed-passia, și purcesseră încontra lui Racoți. Stefanü Lupu din Moldavia încă fu provocatü a irrumpe de acea parte în Trasilvania spre a coprinde pre Racoți de tóte părțile. Racoți auđindü de venirea Turcilorü descinse Săbiniulü și se dusse spre Clușiü că-cl Seid-Achmed-passia veniä din Ungaria într'acollo. Intre Geliä și Feneșiü, din susü de Clușiü, se făcü o bătăliä cruntă, în care Racoți se luptă ca unü leü, inse căpë-

tându o plagă grea, fugi la Urbea mare, și muri acolo în 8 Juniū, în etate de 39 de anni. Puçinū după aceea muri și Raðu Michaele fostulū domnū allū României. Serdariulū Seid-Ali-passia luă apoi Urbea-mare în 27 Augustū.

Turcii perdură în acéstă expedițiune la 10,000 de ómeni. Achațiū Bărcianu fu ținutū suptū custodiă de cōtră Turci pino la luarea Urbei mari, după aceea fu trāmisșū in Trasilvania ca se și iee domnia.

VI

Gregoriu Ghica în România si Michaele Apafi în Trasilvania.

Prin revoluțiunile celle mari în principatulū României, se devastasse țerra în modulū cellū mai deplorable, la acestea se mai adausse o pestilențiă de trei anni, cu care se uniră doi anni de sterilitate, așiă încâtū în anulū R. 2413 (Ch. 1660) ómeni cari mai remaseră în viéțiă nu avea cu ce se se nutrěscă, cu atātū mai puçinū cu ce se plătescă tributulū la pōrtă. Veziriulū Cupruli infuriatū pre Români scósse pre Giorgiū Ghica din domniă în 1 Septembre cu intențiunea de a prefăce principatulū în passialicū turcescū. Constantinū Cantacuzenu, care se află atunci la Adrianopoli se intrepuse și lucră din tóte puterile spre a face domnū pre Gregoriū Ghica fiulū lui Giorgiū, luându-lū suptū respunderea sa. In urmarea acestora Gregoriū căpětă denumirea și venindū in țerră se puse cu tóte puterile spre a ălină durerile și a conteută și pretensiunile porții.

In Trasilvania se revoltară Secuii în contra lui Achațiu Bărcianu ; refugiții din Ungaria uumiră domnă pre Joane Kemei și irrupseră cu dînsul în frunte in Trasilvania, în număr de 1000 de căllări și bătură ostile lui Bărcianu. După mai multe frecături veui lucrul la tractate ; Bărcianu se lăpedă de domniă în dieta de la Regină în 31 Decembre, érá Joane Kemei se allesse domnă în 1 Jauuariu R. 2414 (Ch. 1661). Bărcianu chiămasse pre domni țerriloră Romănesci într'ad-jutoriū, acumū le scrisse *pro forma*, că nu mai are lipse de adjutoriele lorū. In luna lui Juniu veuiră în Trasilvania de o parte Ismail-pășia de la Buda, de alta Seid-Ali-pășia de la Dôrstorū asupra lui Kemei, Tă-tarii intrară prin Moldavia. Inainte de a ocupă truppele a-cestea Trasilvania, Kemei uccise pre Bărcianu la satulă Repa. Seid-Ali-pășia intrândă în țerra Sargeșiuului, devastă totū ținutulă, arse Orestia și Săbeșiuulă, și se uul cu Tătarii la Alba-Julia. Kemei se trasse în Ungaria spre Tissa ca se unescă cu Germanii. Turcii în urma lui predară și devastară tótă țerra, apoi asșediară ca-strele la Tîrgulă Mureșiuului și puseră domū pre Michaele Apafi în 15 Septembrie, care se intallă la Șeica mică în 20 Nouembre R. 2414 (Ch. 1661). Intre acestea veni Kemei din Ungaria cu ósté germană suptū comite-le Montecuculi piud la Clușiū. Secuii nu voiră se recunóscă pre Michaele Apafi de domnă. Ismail-pășia îi bătū și le devastă țerra. Dup'acésta se retrasseră Turcii la ieruată în bauatulă Temișiană cu mulțimă de cap-tivi, lăssăudū numai 2000 de janiciari pentru appărarea lui Apafi. — In luna lui Jauuariu R. 2415 (Ch. 1662) irrupse Kemei éráși în Trasilvania cu 5000 de Un-

guriani și cu 2000 de căllari germani, și impressură pre Apafi în Sedișioră. Auđindü Cuciuc-Mechemed-passia de la Temișiora despre acéstă întêmplare, plecâ asupra lui Kemeni și lü bätü la Alișiu-mare. Kemeni fugindü din bätăliă, căđü de pre callü și fu călcatü de proprii sei căllari; Germanii fugiră în Ungaria. După acesta, Michaela Apafi coprinse locurile cari le luasseră Germanii, inse voindü se coprinđiă și Clușulü fu bätutü impreună cu Cuciuc-Mechemed-passia de cötră Germani, în 5 Juliü, și constrinsü a se retrage la Turda. Turcii redicară tributulü țerrei la 80,000 de galbinü, și se retrasseră și ei devăstândü totü ce le sta înainte.

VII.

Eustratiu Dabișia. Espedițiunea în Ungaria,

In acestü annü (R, 2415; Ch. 1662) muri Stefanü Lupu domnulü Moldaviei; în loculü lui se allesse Eustratiu Dabișia, și se confirmă de pórtă,

•In annulü R. 2416 (Ch. 1663) murindü veziriulü Cupruli, urmâ în loculu lui fiu-sëü totü cu numele Cupruli în etate de 22 de anni. Acesta dechiără resbellü imperatoriulü Leopoldü și plecâ cu o armată mare în Ungaria. Chanulü tătărescü, domnulü Moldaviei Eustratiu Dabișia și allü României Gregoriu Ghica, precumü și allü Trasilvaniei Michaela Apafi, căpëtară ordine se se redice cu ostile lorü și se mérgă în Ungaria. In luna lui Juliü trecură ostile române prin Brașiovü și prin Săbiniü cu cea mai mare disciplină militariă, érá Tătarii cari veniră după dînșii pëdară și devastară Trasilvania. Gregoriü Ghica se dusse cu ó-

stea în persoană, érá Eustratiu Dabişia fiindú morbosú trámise pre hatmanulú. Michaele Apafi încă se prefácú mai ántéiú a fi morbosú, apoi addusse alte preteste, în fine fu constrinsú a se duce şi ellú în luna lui Septembrie, când veziriulú luasse Cetatea nóúă (Ujvar), 25 Septembrie. După acéstă victoriă ostile aussiliarie se întórseră în ţerrile lorú.

În absenţia lui Gregoriu Ghica, ministri lui Stroia Laurdeanu şi Dimitrascu Grecu, ţessurá intrigá între dómna Maria si Constantinú Cantacuzinu. Intorcénduse Gregoriú a casă dede pre Constantinú pre mânile ministrilorú se 'lú ducá la monasteriulú Sinagovú. Acestia illú dusserá, ínse illú şi ucciserá, nu se scie cu saú fôrá de voia domnului.

În Trasilvania se revoltará ostile germane cari ţinea preşediulú prin cetáţi, în contra commandautilorú lorú, din cauza salarielorú, şi trecurá la Michaele Apafi.

VIII.

Bătălia de la Leva, Fuga lui Gregoriu Ghica

În primăvara anului R. 2417 (Ch. 1664) veziriulú Cúpruli întreprinse o nóúă expediţiune în contra Germanilorú în Ungaria; Gregoriu, Eustratiu şi Michaele Apafi furá provocaţi a merge în adjutoriú cu ostile lor la Leva. Michaele Apafi se escusá dicéndú că ellú are se 'şi appere ţerra în contra Germanilorú, dará pre suptú ascunsú începú a tracta cu Leopoldú. Oastea combinată adjungéndú la Leva impressurá acéstă cetate, ínse fu bătută de generariulú Sussa în 19 Juliu. Românii perdurá tnnuri, care, muniţiune şi provisiuni, şi mulţi-

me de officiarⁱ și militari. 700 de Români din amândouă principatele fură prinși de Germani, de cari se dice că i ară fi spânzuratⁱ Germanii pre toți aprópe de Strigoniu ca se 'și resbune asupra Turcilorⁱ cari tăiasseră președiul^u german^u de la Comorul^u mic^u. Ceilalți cari scăpară se retrasseră la Strigoniu, înse Turcii nu i lăsară în cetate nici nu le dederă provisiunⁱ. Atunci ei se întórseră a casă, fôrá de voia domnilorⁱ; la Tissa întelniră un^u corp^u de Turci cari voia să-i împedice, Româniⁱ i bătură și 'și continuară callea. Veziriul^u trãmise ordine lui Eustratiu și lui Gregoriu se se întórcă la armata turcescă; ei se escusară arretându că nu mai pot^u se 'și țină ómeniⁱ în disciplină — In timpul^u acesta intrară imperialii pónă la Cluși^u în Trasilvania. Cuciuc-Mechemed-passia de la Urbea-mare, devastă ținutul^u acesta și făcú multime de captivi, pre cari i scăpă a poi Giorgiu Veru, supprefectul^u Clușiu-lui. — In 1 August^u Montecuculli băt^u de frânse armata turcescă la St. Gotard^u. In luna lui Septembrie se încheiă pace între Leopold^u I și Machomede IV pre dóue-đeci de anni, cu condițiunile ca imperialii se dea lui Apafi castellele cari se țin^u de Trasilvania.

Inainte de a se încheiă acéstă pace, Gregóriu Ghica căpétă ordinea de a merge de nou^u cu óste în Ungaria; înse ell^u desperat^u și înfricat^u pentrn errórea de la Leva, care i se impută de prodițiune, lăssă țerra în 20 Nouembre, și fugi în Trasilvania, de acollo trecu în Polonia, apoi în Germania și mai pre urmă se dusse la Veneția. — Auđind^u despre acéstă Rădu fiul^u lui Leone Stefan^u care eră la Constantinopoli, cumpără domnia cu 400,000 de lei și veni la Bucuresci în 12

Februariu R. 2418 (Chr. 1665) adducându cu sene mulțime de Greci flămenți, cari stórseră țerra în celle mai triste moduri spre a se înavuți pre sene și a plăti datoriile domnului.

IX

Radu Leone și Elia Alessandru

În Moldavia murî Eustratiu Dadișia în anul R. 2419 (Chr. 1666) și se pusse domnă ginere-seu vestiariulă Duca, care încurcându-se într'o correspondențîă falsă cu chanulă tătărescu despre care eră vorba că va se se inchine Muscalilor, perdū domnia preste o meșietate de annu. Atunci Elia fiulă lui Alessandru Elia, cumpără domnia cu o mare summă de bani, și veni asemenea cu mulți Greci în principatū, cōtră începutulă annului R. 2420 (Chr. 1667). În anulă acestă trecură Tătarii prin țerră cu 100,000 de Poloni prinși. Ambassatoriulă Poloniei mergîndū la Constantinopoli cu unū comitatū de 250 de ómeni trecū prin Moldavia și căptăă victuali și conductū de la Elia Alessandru, înse nu fu visitatū de dînsulă. Polonulă superbu se supără forțe și puse tóte petri-le în miscare la Constantinopoli spre a lă scóte din domniă.

Estorsiunile lui Radu Leon din România se auđiră la pórtă, și acésta decretă scóterea lui. Domnulă vedēnu-se cădută strîn se pre boiarii țerri și le promise depărtarea Grecilor și relăssarea tributelorū celloară introdusse de dînsulă, decă ei vorū merge cu ellū la Constantinopoli și lă vorū cere érași de domnū. Romanii se immuiară și plecară cu Radu la Constantinopoli, unde și puseră lucrul la calle pentru reinnoirea domniei lui Radu Leone. Da-

ră tirannulă neci nu se întorse în țerră, și începù a continua estorsiunile selle. Revenindù la Bucuresci addusse pre Grecii sei cu sene, cu allù cărorù consiliu despoia familie, monasterie, și morminte. In fine determină se uccidă pre unù numerù de boiarî, pre cari i chiămă la curte în 3 Decembre R. 2421 (Chr. 1668) cu cugetulù de a i dà pre mânile pretorianilorù. Boiarii înțelegendù propusulù lui Radu Leone, fugiră la metropoliă și începură a trage clopotele; se adunară directorii și militarii cari auđindù din gura persecutaților consiliulù cellù barbarù allù domnului, se dechiarară pentru appărarea lorù. Ei se dusseră la Constantinopoli și cerură scóterea lui Rađu Leone. Sultanulù primì și le dede boiarilorù voiă se și allégă domnù după plăcere. Ei alleseră pre yorniculù Antoniù de la Popesci, care se și întări de pórtă, și veni cu insemnele la Bucuresci, în 19 Aprile R. 2422 (Chr. 1669). Totù în acestù annù se scósse și Elia Alessandru din Moldavia și se restabili Duca în domniă.

X.

Duca în Moldavia. Antoniù în România.

In Ungaria se revoltară protestanții suptù Francescù Racoți, fiulù lui Giorgiù II, în annulù R. 2423 (Chr. 1670), înse ei fură bătuti de imperiali; Racoți căpētă iertățiune, érá Petru Zriny, Francescù Nadasdi, și Francescu Frangepane fură tăiați la Vienna; — mulți Unguri reformați fugiră atnci în Trasilvania și căpētară asilù la Michaele Apafi, care eră de sect: lorù, și cu modulù acesta immulțiră numērulù de appēsători ai Ro-

mânilorū. — In Moldavia încă se născu rescollă asupra lui Duca, din cauza ministrilor greci. Duca fu împresuratū în reședinția sa, în 29 Octombre R. 2424 (Chr. 1671) în spațiū de trei zile, apoi fu allungatū cu rușine. Ellū fugi la Turci, și în primăvara anului R. 2425 (Chr. 1672) se întorse cu Caplan-passia de la Aleppo, bătū pre rebelii la Cassinū, reintră în Jassi și uccise pre capetele rescollei. — Atunci Armenii cari luasseră parte la rebelliune, fugiră în Trasilvania. — In România se formă o facțiune suptū conducerea lui Giorgiū Băllianu și a lui Radu Stirbeiū cu scopū de a uccide pre ministrii domnului Antonii. Conspirațiunea se descopri, Antonii îi iertă și le recommendă se trăiască în pace și în concordia, și se nu caute a turburā țerra. Inse intriganții allergară la Adrianopoli, unde accuseră pre domnū de ineptū de a guvernā, și de necredințiosū porții. Acollo se află pre atunci și fostulū domnū Gregoriū Ghica, care recăstigasse grația sultanului prin măiestriele lui Panagiotū Nicușiū, și se întorsesse de la Veneția spre a încercā avventurī noue. Ei se uniră cu acesta și lucrară atâta pino cândū înduplecară pre pörtă se scōțiă pre Antonii, și se pună érašī pre Gregoriū Ghica, care e omū cu esperienția și cunnósce starea țerrilorū de prinpregiurū. Antonii cu ministrii seī fu chiămatū la Adrianopoli și pusū la închisóre, cu începutulū anului R. 2425 (Chr. 1672); érá Gregoriū Ghica se restabili în domniă. Ellū veni la Bucuresci în 20 Martiū, și începū a despoiā țerra și a persecutā în modurile celle mai tirannice pre boiarii de facțiunea Cantacuzenilorū.

XI.

Batalia de la Cameniția.

In vara acestui annü (Chr. 1672) sultanulü Machomedę porni resbellü încontra Polonilorü; domniü țerrilorü Românesci fură invitați a da adjutoriü. Duca făcù poduri preste ape și alte aparate necesarie. Armata turcescă trecù pre la Gallați și merse cõtră Hotinü și Cameniția. Cu acéstă ocasiune Gregoriü Ghica aflându intrare la sultanulü accusâ pre Duca că ține cu poloniü, cu tóte că causa cea adevărată eră inimiciția personale asupra lui Duca; că-cî serdariulü Serbanü Cantacuzenu ședea ascunsü în Moldavia, Ghica lü căută îndesertü ca se lü prinđiă, și neputându-lü află, determinâ se și resbune asupra lui Duca. Sultanulü după ce trecù óstea preste Dunastru dede ordine se prinđiă pre Duca și se lü trãmițiă la Constantinopoli, érá în loculü lui, după cererea boiarilorü țerrei, numi pre Stefanü Petriceiü. La acéstă espedițiune Trasilvaniü trãmiseră provisiuni spre întreținerea armatei. — Cameniția se luâ în 18 Augustü, și armata turcescă se întörse preste Dunăriă. — Gregoriü Ghica se înturnâ la Bucuresci în 11 Decembre. In absentia lui. boiarii cari resturnasseră pre Antoniü commiseră celle mai crude fapte încontra Cantacuzenilorü și cellorü alți ómeni de partita acestora Gregoriü la întórcerea sa se prefăcù că nu e mulțiămitü cu purtarea lorü, înse nu i pedepsì de locü. Veziriulü de la Adrianopoli înțelegëndü urmările acestea în țerră, chiâmâ la sene pre Serbanü Cantacuzenu, care traia ascunsü în Moldavia, ca se lü informeđie despre starea lucrurilorü din țerră. După rapportulü lui Serbanü

Cantacuzenu, domnului fu provocat să se trimită la Adrianopol pre prinșii de partita Cantacuzenilor spre a stărce bani și de la unii și de la alții. Grigoriu Ghica trimise veziriului 200 de pungă de bani cu cererea de a uccide pe toți prinșii cspediți de dînsul. Veziriul îi essitiă în diverse locuri ale imperiului turcesc.

XII.

Gregoriu Ghica și Stefanu Petriceiu la Poloni.

În luna lui Maiu R. 2415 (Chr. 1673) plecă sultanul a două oră încontra Poloniei, domniî Românî merșeră într'adjutoriū cu 8000 de ómenî. Serasckieriulū Hussein-passia veđîndū unū numerū așîa de micū se înfuriă asupra domnilorū, și se repeđi cu angiariulū asupra lui Petriceiū, assemine furiă aretă Hussein-passia cōtră Gregoriū Ghica cândū ținură consiliū de resbellū. Prin aceste punitări crude se supperară domniî și militariî Românî, și determinară se trecă în partea Polonilorū. Grigoriū Ghica însărcinatū cu veghia noptnrnă, fu coprinsū de Românî și dussū în castrele Polonilorū. Stefanū Petriceiū se mai prefăcū câtū-va timpū; înse cândū trecū Sobieski preste Dunastru, trămise la dînsulū pre Andrea Wolf și lū însciințîa despre tóte dispozițiunile Turcilorū, érá în 11 Novembre, cândū Sobieski attăcă Hottinul, întórse armele încontra Turcilorū, apprinsū de menîa pre Hussein-passia, se repeđi asupra lui, și lū plăgi cu mîna sa. Stefanū cu Românîi contribui mare parte la decidera bătăliei, după care Sobieski luă Hotinulū.

Retrăgēndu-se Turcii prin Moldavia devastară țerra

barbaresce. Ștefanu cu Sobieski înaintară pîno la Jassî și invitară pre Michaele Apafi se se unescă cu diușii încontra Turcilor; înse puçinü după aceea muri Michaele Visneveski regele Poloniei, și senatulü trämise ordine lui Sobieski se se întorcă înderetü. Atucî Ghica se dusse éráșii la Turci, escusându-se că Româniî l'aü luatü cu pnterea și l'au băgatü în castrele Polonilorü; érá Ștefanü Petriceiü se dusse cu ai sei în Polonia. După retragerea Polonilorü, pórtá numî domnú în Moldavia pre Demetriu Cantacuzenu care se află atuncî la Constantinopoli cu emigrații, érá în România trämise pre Duca fostulü domnú în Moldavia. Înainte de a veni în țerră, Duca trämise pre cluciariulü Constantinü locü-șinitoriü pîno cândü va adjuge ellü însuși. Acesta ar- retându-se în Bucuresci fu prinsü ca unü mincinosü de cötră Giorgiü Bällianu, Năsturellü și alțiî de facțiunea lorü; înse cândü se auđi că vine Duca facționariî lăssară pre cluciariulü Constantinü la Argișii, érá ei fugiră în Trasilvania. Duca intră în 16 Decembre în Bucuresci, și scósse îndată din prinsóriă pre cei închiși de Gregoriü Ghica, ellü stăruî la vezirinlü pentru demit- terea Cantacuzenilorü din essiliü, și chiămă a casă pre emigrații din Trasilvania.

XIII.

Tractatulü de pace de la Jurarno.

În anulü R. 2427 (Chr. 1674) Tătariî iernară în Moldavia și făcură mari stricățiunii prin essacțiunile lorü, Turciî coprinseră éráșii Hotinulü și descinseră Cameni-

ția; Româniî suptă commândulă hatmauului Buchușiū bătură pre Poloniî din castellulă Germanū (Némțiū) și-î impressurară în Suciava, înse de acollo nu putură se-î scójiă afară; din contra Poloniî încercară dese escursiuni în țerră.

În Trasilvania unū Secuiū a nume Paulū Beldi conspiră cu nobiliî spre a r'esturna pre Michaelē Apafi, înse reflectëndū că Dionisiū Banfi care ayea mai multă popularitate, îi va stă în calle de a se face domnū, accusă pre acesta la Apafi de proditoriū. Apafi lū aruncă la închisóre, și apoi lū necise. Beldi accusă acumū pre Apafi la pórtă de tirannū și de perfidū, ca unulū ce ține correspondențiă cu Leopoldū. Sultanulū trămise la Apafi scrissorile lui Beldi. În țerră prorupse revolta, Apafi o appesă, bătū pre rebellī și le luă castellele. Beldi fugi la Constantinopoli, acollo fu arruncatū la închisóre unde și murī mai pre urmă.—În anulū R. 2428 (Chr. 1675) cercă Apafi se iee de la imperiali castellele Callonu, Satu-măre, Tocaui, și altele cari se ținură de Trasilvania suptă Racoți, dară apropiându-se iérna, înterupse operațiunile. În acestū annū Turciî și Româniî se bătură în Moldavia, fôrá de altū successū de câtū că scósseră pre Poloniî din Suciava. În anul R. 2429 (Chr. 1676) Turciî întreprinseră o nouă espedițiune șasupra Polonieî. Caplan-passiā redicā pre Demetriu Cantacuzenu din șcaunulū Moldaviei, în urma caruiă se numi Antoniū Rosettū care fusse pîn'acumū agente allū țerreî la pórtă ottomană. Duca fiindū provocatū a dà adjutoriū, merse cu ostile sclejlă Cameniția și luă parte la luptele celle multe cu Poloniî cari

n'avură altă rezultată de câtă că în 17 Octobre R. 2429 (Chr. 1676) se încheiă pace între Joanne Sobieski regele Poloniei și între sultanul Machomede IV, la Juravno. — În tractatulă de pace se puse „că decă domnii Români s'arū scullă în contra Turcilorū, Poloniī se nu le dea adjutoriū necī pre fația necī pre ascunsū; decă unū domnū Romānū ar fugi în Polonia, regele se lū dea afară.“ — Intorcēndu-se Duca de le espedițiune, boiariī Romāni de faciūnea anticantacuzenă se folosiră de ocasiune spre a innegrī pre Cantacuzeniī înaintea domnului. Duca remase cu curtea sa la Cocoresci și dede ordine se prinđiă pre toți Cantacuzeniī în ȕiua de St. Nicóla (6 Decembre). Postelniculă Constantinū, spatariulă Șerbanū, și cumnatulă lorū Radu Crețulescu se arrestară, érá G. orgiū, Mateiū și Michaelē scăpară cu fuga la Brașiovū. Duca vedīndū că nu i a successū planulă, și temēndu-se de resbunarea emigrățilorū, dede și cellorū prinși libertatea, promițīndu-le amicițiă nevetemată.

XIV

Serbanū Cantacuzenu în România Duca în Moldavia și Ucraina.

În anulă R 2430 (Ch. 1677) se începū resbellulă în contra Rușiloră din cauza Ucrainei; domnii Romāni fură provocați a merge într'adjutoriū. Duca lăssă unū consiliū de 5 boiari se guverne țerră în lipsa sa. Între acestia eră și G. Ballianu și Șerbanū Cantacuzenu. Espedițiunea acésta țīvū pinô în allū doilé anulă. Duca

se destinse prin talentul său de geometru și architectu. După mai multe bătălie cu succesu variatū, se luă Cechrinulū, dară venindū generariulū Romadanovski, bătū pre veziriulū Mechemed-passia, și acesta fu constrinsū a rescumpera retragerea cu bani de la Romadanovski. Damniū Romāni se întorseră în principatele lorū. Boiarii din Romānia nu lipsiră a țesse și de acēstă dată intrigă între domnū și Cantacuzeni, mai allesū în contra lui Șerbanū. Acesta simțindū lucrulū, nu asteptă întorcerea lui Duca, ci dimpreună cu mumā-sa Elena, și cu frate-sēū Mateiū trecū Dunăria și se dusse la Adrianopoli, unde lucră la veziriulū cellū mare pînō cândū se decretă mutarea lui Duca în Moladavia, și numirea sa în loculū acelluia în Romānia. Cōtră finitulū annulū se și făcū scāmbarea. Constantinū Brancovanu petrecū pre Duca la Jassī în 6 Decembre, érá preste o lună intră Șerbanū Cantacuzenu în Bucuresci

În anulū acesta sa scullară Unguriū supțū Michael Teleki și Emericū Tököli în contra Germanilorū, cu ajutorulū lui Michael Apafi și allū lui Joanne Șobieski regele Polouiei, și bătură pre Germani. Acestū resbellū în contra lui Leopoldū ținū preste șese anni de țille, în care spațiu Tököli coprinse mai tōtă Ungāria de susū.

În anulū R. 2433 (Ch. 1680) domniū Romānesci fură invitați a merge la marea négră spre a fortifica dōue cetăți în contra pirătărielorū Cazacilorū. În anulū următoriu Duca fu chiămatū la Constantinopoli spre a se consulta despre resbellulū în contra Germanilorū și a Polonilorū. Intorcēndu-se a casă, căpetă și Ucrai-

na suptü domnia sa, în care puse hatmanü pre unü boiariü a anume Doroteiü, la Nemirovü.

XV.

Impressurarea Viennei

În anulü R. 2436 (Ch. 1283) sultanulü dechiarä resbellü formale imperatoriulü Leopoldü, și trämise pre viziriulü Cara-Mustafa cu o armată înfricoșiată cötră Vienna. Chanulü tătărescü, domniü țerrilorü Românesci, Michaelé Apafi allü Trasilvaniei, și Emericü Tököli capulü malcontenșilorü din Ungaria căpetară ordine se mérégă cu ostile lorü într'adjutoriü. Tătariü trecură prin principatele Românesci în Ungaria, Duca plecä după dînșii cu 2000 de Moldavi prin România, trecü pre la Media, Săbeșiü, Lugosiü, Temišiöra, Sarvașiü, Salinicü, Buda, și se uni acolo cu Șerbanü care mersesse înaiute cu 4000 de armași. Armata cea mare compusă de 200,000 de ómenü impressurä Vienna în 12 Juliü, și o bätü dóue luni de șille. Romániü furä însärcinași cu facerea podurilorü preste Dunăriä, și redicarä unulü din susü, altulü din giosü de Vienna, înse ei se purtarä cu tötă crușiarea cötră Germani ca cötră nesce frași creștiniü. Șerbanü spre a și arreta sentimentele selle celle amicali cötră Germani, redicä în 1 Septembre o cruce de pétră din'aintea cortulü seu cu inscripșione latină, prin care dechiarä cu cuvintele scripturei că ellü ține cu creștiniü. Apafi remase cu ósteä sa la Rabü spre a împedeca escursiunile Germanilorü, și a apperä podulü de preste Dunăriä. În 12 Septembrie veni Joanne Sobieski rege-

le Poloniei, și descinse Vienna. Cara-Mustafa fu constrinsă a se retrage cu pierderea de 40,000 de oameni, și plăti cu funea reulă succesul alii acestei expediții gigantice, care decât reeșia bine, era se scâmbea la Europa. Domniile teritorilor Românești încă se întorseră în principatele lor. — Inse în absența lui Duca se scullasse Cunișki hatmanul Cazacilor și allungasse pre Doroteiul locuitorul lui Duca din Nemirov; ellu se uni cu generariul polon Potoski și cu fostul domn Ștefan Petricei, și irrupse în Moldavia. Petricei trase la sene pre boiarii și pre țerranii cei maltractați de Duca, bătut și pre Tătarii cari voia se se oppună, și pre Turcii cari încercă se facă excursiuni din Camenița. Cândă adjunse Duca în Moldavia la satul Domnesci, unde cugetă se petrecă serbătorile naserii Domnului, fu impressurat de 500 de căllări supti comandul lui Bainski, vărul lui Petricei, care lu prînse și lu dusse în Polonia. Duca murî adăpat de venin. — După stăruința lui Șerban Cantacuzenu, pórta restabili în Moldavia pre Demetriu Cantacuzenu, și dede ordine lui Șerban și hanului tătărăscu ca cu óste românească, turcască și tătărăscă se lu întroducă în țerră, și se provizioneie și fortereția Camenița. Cōtră începutul anului R. 2437 (Ch. 1684) intră Demetriu cu escorta sa în Moldavia. Petricei cu Polonii și cu Cazacii se retrase; — ellu murî apoi în Polonia.

XVI.

Constantin Cantemir în Moldavia

In véra acestui annu (R. 2437; Ch. 1684) făcură

Turcii altă expedițiune mare în contra Polonilor, fără de ver-ună rezultat, înse de mare însemnătate pentru scărmenăturile cele multe prin cari se devastă Moldavia și de cōtră Turci și Tătari, și de cōtră Poloni și Cazaci. Suleimanu seraskierulu de la Dōrstoru, malcontentu cu Demetriu Cantacuzenu, scōsse pre acestu domnū în 14 Decembre, și lū espedi la Constantino-poli, unde muri de muștrările caimacamulu. După re-commēdățiunea seraskierulu pōrta numi domnū pre Constantinū Cantemirū, care scāpasse seraiulū sultanulu la bătălia de la Hotinū din anulū R. 2425 (Ch. 1672). Acesta trāinise pre fiu-seu Anfiochū cu alți 6 junī boiari dreptū ostatici la Constantinopoli. În anulū R. 2438 (Ch. 1685) curse resbellulū între Turci și Poloni pentru Ucraina, Generariulū supremū allū Polonilorū J. Jablanovski, susținū în Bucovina în 9 Octombore unū lōrte mare atacū din partea Turcilorū. Cantemirū cu Romānii și cu Turcii se bātū la Boianū în contra Polonilorū.

În acești trei anī diu urmă Germanii făcură mari progrese în Ungaria. Michaele Apafi luā parte la tōte bătăliile în contra lorū, înse în acestu annū se retrasse și dede iernaticū ostirilorū imperiale cari străbătură pinō în Trasilvania. Tökōli fu prinsū de Turci și dussū la Adrianopoli unde se ținū închisū în cursū de unū annū de țille. Michaele Apafi începū a tractā cu Leopoldū pentru Trasilvania. Leopoldū offeri lui Șobieski principatele Romānesci. Turcii voia se dea Cameniția înapoi și se facă pace cu Poloni. — În anulū R. 2439 (Ch. 1686) curgea negoțiațiunile între Apafi și Leopoldū; se deter-

mină ca Germanii se operezie în Ungaria, Poloui în Moldavia, și cu puteri unite se coprindă principatele în favoarea Poloniei, Sobieski se puse în capul ărmatei. și intră în Bucovina. Cantemiră fu provocat să se supună; el se dusse la Bârladă la Serbană Cantacuzenu. Sobieski pusesse pînă la Tușiora, și în 16 Augustă, intră în Jasi, unde fu înteminată de metropolitul și de boiarii, cari eră în capitale. Sobieski avea de scop să se mērgă cōtră Gallați, și se cureție Bassarabia de Tătarii. înse vedindă că nu-i vină ostii austriace într'adjuutoriă, cumă i se promisera, lăssă Jasi, în 17 Septembrie, și se întorse prin Bucovina în Polonia. La plecarea sa Cazacii aprinseră Jasi și prădară capitala. Pre calle armata lui Sobieski fu infestată și frecată de Români și de Tătarii.

XVII.

Trasilvania se supune lui Leopoldă.

În Ungaria înaintară tare Germanii, Leopoldă luă Trasilvania supă protecțiunea sa, în 26 Juniă, întărindă pre Apafi și pre fiu seă în domnia țerei. Dară Apafi nu se arretă applicată a subscrie. Generariul Scherfenberg intră în Trasilvania cu 14,000 de armați, și attacă ostile lui Apafi la Săbiniă; după ună combată sângerosă se întorse în Ungaria, și se ună cu armata cea mare, care după ce impressură Buda în cursă de 75 de zile, o luă cu assaltă în 2 Septembrie an. R. 2439 (Chr. 1686). În anulă următoră R. 2440 (Chr. 1687) Sobieski impressură Cameniția; armata imperiale supă ducele Carlă de Lotaringia repurtă mai multe

victorie în Ungaria. Cu începutul lui Octombrie ducele intră în Trasilvania cu o parte a armatei, și în 27 Octombrie constrinse pe Michaela Apafi a subscrie tractatul de suppunere și a da iernatică ostilor imperiali.— Cu ocasiunea acésta Șerbană Cantacuzenu trâmise la imperatoriul Leopoldă pre Giorgiă Brâncovici ca se tracteție cu ministeriul despre principate, érá ellă se prepără la resbellă. Serbană formă în scurtă timpă o armată de 35,000 pino la 40,000 de ómenī, și sciă a-și de bine se o ascundă dinaintea Turciloră, în câtă acestia nu simțiră nemica. În 29 Octombrie muri Machomede IV; successoriulă sêu, Solimenă III, întări de nouă pre Serbană în domniă, trâmittiñdui insemnele solite.— În acestă annă pórtă trâmise la Vienna pre Alessandru Maurocordată și pre Zulficar-effendi ca se tracteție cu curtea despre pace. Leopoldă ceră independenția principateloră Românesci între celle-lalte condițiuni.

XVIII.

Serbană Cantacuzenu tracteția cu Leopoldă.

Pre la începutul annului R. 2441 (Chr. 1688) veni comitele Antoniă Caraffa în Trasilvania în calitate de commandatoriă preste ostile imperiali din țerră, și în 9 Maiă constrinse pe Michaela Apafi a renunția protecțiunei turcesci, și a primi preșeție germane în cetăți. Brașiovani se rescullara, prinsera și inchiseră pre magistrată, și appucară armele în contra imperialiloră. Generariulă Veterani bombardă castellulă Brașiovului în care se retrasseră rescullați. El se suppueră în fine,

șapte conductorii fură trassî la judecată și condamnați la mörte, ceilalți se iertară.—In véra acestuî annü lăs-sà Caraffa pre Veterani in Trasilvania. érá ellü se dus-se cu o parte de óste in Ungaria, și luá parte la ope-rațiunile bellice in contra Turcilorü. In 6 Septembre imperialiî luară Singidunulü. Atuncî ministeriulü din Vi-enna lăs-sà pre Giorgiü Brancovici se se întórcă in țér-ra Românescă; érá generariulü Veterani primi ordine de a intră in țérră pre la Rusșiava. Cândü Serbanü in-țellesse despre acéstă intrare prea-timpuriă, trämise la dînsulü pre nepotu-seü Constantinü, se-l spună se nu propere, fiindü că n'a venitü incă timpulü, că-cî cumü staü lucrurile acumü, sultannü póte se invite pre Tă-tari se prade țérra. Veterani intrasse, dară in urma a-cestei arretări ellü se retrasse pre lóngă munți còtră Cămpulungü, și acolo se intelni cu Giorgiü Brancovici, care se intorsesse de la Vienua, prin Trasilvania. Vete-rani iü ținü la sene Serbanü trämise érá la dînsulü pre Michael Cantacuzenu, pre Constantinü Brâncoveanu și pre Constantinü Băllăcianu, ca se i spună se se retra-gă in Trasilvania spre a nu dà motivü de suspiciune Turcilorü, că-cî ellü are de cugetü să trämittiă o de-putățiune solennale la Vienna spre a tractà cu de am-meruntulü cu guvernulü imperiale, și se lü róge se dea passaporturî numiților deputați pentru Vienna. Amên-dóue aceste cererî se impliniră, Veterani se retrasse in Trasilvania, și scrisse passaporturile pentru spătariulü Giorgiu Cantacuzenu, ductoriulü Cont. Băllăcianu. căpi-tanulü Serbanü Cantacuzenu, comitele Serbanü Vlădes-cu, cari purcesseră la Vienna in 3 Octobre. Turciü lu-

ară retragerea lui Veterani in nume de bine, și o atribuire mesurilor celorlalte înțelepte ale lui Șerbanu Cantacuzenu.

XIX.

Constantin Brancovanu domn României.

Între acestea mulți dintre boiari nu, se mulțămira cu planul lui Serbanu de a se strica cu Turcii, și de a supune țerra imperatorilor germani, chiar neci frații lui, Cantacuzeni, nu se învoira cu aceste măsuri.— Serbanu muri după un morbu scurtu în 19 Octombree, în etate de 55 de anni.— Încă pino a nu se îngropă Serbanu, se adunară boiarii la metropoliă, și allesseră domn pre Constantin Brâncovanu, fiul lui Radu Brâncovanu, și nepotă de soră allă lui Serbanu Cantacuzenu. Allegerea se făcú în 20 Octombreeși preste trei zile se îngropă Serbanu cu mare pompă la Cotrăceni, in monasteriulă cellă edificatū de dînsul. Îndată după cêremoniă, trâmise Constantin Brâncovanu deputați la Pörtă, cari se și întôrseră cu întărirea în 2 Nouembre. Totu de o dată trâmise și pre spătarulă Preda Prescovanu la Vienna, care adjunse pre deputați pre calle, le spuse celle întêplate in țerră, și le comunică ordinea noului domn, de a nu intra in negoțiauni cu guvernulă imperiale, ci de a-i face numai cunnoscută înălțierea noului domn Constantin Brâncovanu. După ce adjunseră acestia la Vienna, se născu discordiă între dînșii, Băllăcianu se arretă malcontentu cu allegerea noului domn, illu innegri la cur-

tea imperiale și pre ellü și pre Cantacuzeni, condepu-
tații sei, și lucră așa în câtü acestia se puseră sub
custodiă, érá ellü cu comitele Serbanü Vlădescu și cu
Ladislau Csaki se întórseră in țerră cu cărțile și cu
proponerile impeială. Cândü adjunseră la Săbiniü, Băl-
lăcianu căpetâ o scrissóriă de la sócia sa, dómna Ma-
ria, veduva reposatului Serb nū Cantacuzenu, se nu vi-
nă in țerră. Decī merseră numai comitele Serbanü
Vlădescu și Ladislau Csaki. Acestü din urmă fu rece-
putü cu mare onóre, înse fără de ver unü respunsü de-
cisivü. După ce se întórse in Trasilvania și se uni
Ballăcianu, ei invitară pre guvernulü imperiale se co-
prinđiă principatulü cu puterea armelorü.

XX.

Constantinü Brancovanu mântue țerra de Germani și de Tătari.

Intre acestea curgea negoțiațiunile între pórtă și cur-
tea de la Vlenna, însă esșiră fórá neci unü rezultatü.
Sultanulü provocă pre Brancovanu in anulü R. 1442
(Chr 1689) se appere cetățile Cladova și Rusșiava, și se
stea in adjutorulü lui Husein-passia și lui Emericü Tö-
köli, care fu desemnatü de pórtă principe Trasilvaniei.
Brancovanu se puse la Cerneți, comitele marginariü Lu-
dovicü de Baden bău pre Turci in 30 Augustü la Pas-
saroviçiü, in 25 Septembrie la Naissü, și in 14 Octom-
bre luă Vidinulü. Brancovanu se retrasse de la Cerneți
la Craiova. Ludovicü de Baden venindü la Cladova
trămise pre vice-tribunulü comite de Schlik la Franco-

vanu cu propozițiunea de a lăssa pre Germani se între în țerră, și de a le da iernaticū. Brancovanu țipū consiliū cu boiarī, și retrămise pre Schlik cu Cornea Brăilleanu și cu Serbanū Grecianu se spună comitelui marginariū că țerra e stōrsă, și nu pōte se dea iernaticū Germanilorū, afară de acestea, Germani intrândū în țerră, nu suntū securi de atacurile Turcilorū și alle Tătarilorū. Inse totū atunci adjunseră la comitele marginariū Constantinū Băllăcianu și generariulū Häusler, cari lă îndemnară se între cu puterea în țerră. Comitele se determină și retrămise pre Serbanū Grecianu se dea de scire domnului, că ellū intră cu óstea în țerră. Brancovanu trămise altă deputațiune care înduplecă pre Germani se se întinđiă pre lōngă munți cōtră Câmpulungū, érá ellū se dusse la Cotrăcenī, că-cī în Bucurescī ferbea pestilenția. Ludovicū de Baden trecū pre la Săbiniū și se dusse la Vienna, lăssândū commāndulū lui Häusler. Intre acestea curgea negoțiațiunile între pōrta și curtea imperiale, înse neci de acéstă dată nu avură resultatū, fiindū că Turciī nu voiă se dea Singidunulū și România, cari le cerea imperialiī. — Häusler coprīnse Tirguvestei și devăstă țerra ca unū păgānū. Indemnatū de Const. Băllăcianu, ellū trămise pre comitele Magni cu o turmă de căllari la Bucurescī se prinđiă pre Brancovanu. Dară domnulū numi unū guvernū provisoriū în Bucurescī, și se retrasse la monasteriulū Pletorescī împreună cu metropolitulū Teodosiū și cu episcopulū de la Rōmnicū și cu mai mulți boiarī, și dede de scire sultanulū despre intențiunile Germanilorū. Sultanulū trămise ordine lui Azamed Gherei se trecă cu Tătarī în Ro-

mânia și se scóțiă pre Germani din țerră. Brancovanu căută moduri se vorbescă cu Häusler și se-î arrete că planurile lui nu adjungă la nemica. Ellū illū chiămă la prân-điū în Drugănesci, și-î spuse că nu pôte lucra mai înțelepțesce de câtū se se retragă câtū mai currëndū din țerră. Abiă se despărțiră unii de alții și veni scire că Tătari se apropiă. Brancovanu se dusse la Buđeu și de acollo la Petresci unde întempină pre chanulū tătărescū și se consultă cu dînsulū despre planulū de operațiune. Germanii fôră de a asteptă pre Tătari se retraseră la Cămpulungū și de acollo trecură în Trasilvania. Brancovanu intră în Bucuresci în 8 Januariū a. R. 1443 (Chr. 1690), érá Tătarii încărcați de donuri se întórseră în țerra lorū, fôră de a face prădațiuni după usanția lorū.

XXI.

Brancovanu bate pre Germani și introduce pre Tököli in Transilvania.

In 13 Aprile muri Michaelē Apafi la Făgărașiū, re-commëndândū protecțiunei imperatoriului pre fiu-seū Michaelē II, în etate de 14 anni, suptū tutela lui Giorgiū Banfi, a lui Giorgiū și Nicólă Beclianu. Sultanulū trămise lui Emericū Tököli, care petrecea la Nicopoli, unū fermanū cu numirea de principe allū Trasilvaniei, și provocă pre domnii țerrilorū Romănesci, și pre chanulū tătărescū se dea adjutoriū șeraskieriului Cerkes-Achmed-passia ca se lū întröducă în Trasilvania. Domnulū Moldaviei Constantinū Çantemirū trămise pre Bogdanū Lupu cu óstea sa. Armata turcescă, tătărescă și

românească se unî la podul Chrisel, și plecâ pre la Rucăr de trecu în Trasilvania. Armariul Cornea condusse corpul dinainte de 2000 de căllari români, cari bătură veghiele germane de la Branu. Brancovanu trecu în fruntea corpului celui mare cu forțe mari greutăți, la satul Zernesci află armata lui Häusler în ordine de bataliă. Aci se încep în 12 Augustu o luptă sângerôsă care nu ținu mai multu de o meșietate de oră. Mai toți Germanii se măcelăriră, Secuii fugiră. Michael Teleki cu forțe mulți officiarî germani și ungurî periră, Băllăcianu încă cădù, dară Häusler și Doria se prinseră; Româniî repurtară o victoriă completă. Dintre Turcii cei mari cădù seraskierul, pașii alleseră în locul lui pre Funduk-Mustafa. Tököli tractă cu Häusler pentru scâmbarea lui din prinsoriă cu socia sa pre care Germanii o ținea prinsă. Häusler se dimise cu condițiunea de a lucră pentru liberarea sociei lui Tököli, érá Doria se reținù dreptu ostaticu, înse preste puține zile muri. Armata unită trecu cōtră Brasiovu, de acolo merse spre Făgărașiu. unde veniră 12 deputați ungurî spre a fericită pre Tököli Cându adjunseră la Săbiniu veni scire că și viziriul a bătut pre Germani la Naissu.

XXII.

Brancovanu cu Tököli se retrage din Trasilvania.

Se făcu plānul de a installă pre Tököli în Alba-Julia, înse fiindu că se respândisse fama că vine óste mare germană în Trasilvania, nu se află de cuviințā a mai întârșia cu ceremonia Decî în 12 Septembrie se serbă

installațiunea cu mare pompă la satul Christianu, unde se adunară ordinile țerei și depuseră jurământul de credință. Intre acestea veni și Bogdanu Lupu din Moldavia cu ai seî, dară totu de o dată se lătu și fama că comitele marginariu de Baden a intrat în Trasilvania. Atunci capetele armatei unite ținură consiliu bellicu și aflară de cuvință a se retrage. Unguri, Turci. Tătari luară fuga, înse cându adjunseră la Ploesci le veni scirea că veziriulu a luat Singidunulu, érá chanulu Galga stă dinaintea Temišioarei. Seraskieriulu scrisse după ordin noue, érá curuții (insurgenții) lui Tököli cei nedisciplinați devastară țerra fôrá de misericordia. Brancovanu se plânse la pórtă, seraskieriulu și Tököli căpetară ordine se se retragă la Vidinü, cu tóte acestea celü din urmă remase în țerră suptu pretestu de a infecta în timpul iernei pre Germani în Trasilvania. În adevérü ellü trecü de la Câmpulungü la Branü și tăia o turmă de militari, după acea devastă ținutulü, înse fu repinsü de generariu germanü pino în Româniea. Ellü fugi la Vidinü, și de acollo trecü mai de multe ori preste Dunăria și predă părțile vecine alle României; în unü rôndü prinse pre capitanulu de la Cernenți Nicolă Glogovanu. Româniü bătură de mai multe ori pre latroniü lui Tököli. În fine acesta fu chiămatü de veziriulu la Singidunü și muștratü aspru pentru mișelliele lui, érá capitanulu Glogovanu se dede libertatea. Comitele marginariu de Baden lăssă pre Veterani în Trasilvania, și ellü se dusse la Vienna.

XXIII.

Sobieski intra în Moldavia. — Diploma Leopoldină.

În anul R. 2444 (Chr. 1691) trecu chanul de la Crimeria cu oște prin principatele Românesce cōtră Ungaria spre a se uni cu veziriul. Acesta fu bătut de generariul Bollandu în Temișiana. Altă cētă de 15.000 de Tătari cercă se irrumpă în Trasilvania, înse fu respinsă de generariul Veterani. Veziriul Cuprulioglu fu bătut în 19 Augustu la Salancăminu, unde perdū și vieția. — Sobieski intră érăși în Moldavia și coprinse Némțiu, Suciava și Câmpulungu, și despressură Hotinul. Cazaci ocupară Soroca. Cantemir se asșediă la Tușiora cu oște de Români și Tătari și de acollo infestă neîncetat pre Poloni. Cu apropiatul iernei se retrasse Sobieski din lipsa de provisiuni, fiindu că locustele devoraseră aceste țerrī în cursu de sēpte anni, și se născusse mare fōmete; mulți Poloni perină prin pădurī de fōmie.

În 4 Decembre dede Leopoldu renumita diplomă prin care întări privilegiele Trasilvanilor, (alle cellorū trei națiunī), și compuse guvernul Trasilvaniei din 12 consiliari; confirmațiunea lui Michael Apafi cellu tēneru se differi pino cându va adjuge la maturitate.

În 15 Januariu a. R. 2445 (Chr. 1692) se întórseră la Bucuresci deputaii Giorgiu și Șerbanu Cantacuzeni, cari fură ținuți suptu custodiă la Vienna pino în acestu annu. Pacharnicul Stroia care petrecusse 13 anni, ca emigratū în Trasilvania și în Moldavia, înțelegēndu-se cu Constantinu Cantemirū, se dusse la Constantinopoli

se accuze pre Brancovanu, că ține cu Germanii. Vezi-riulă nu-i dede creșimântă, ci lă retrămise prinsă la Bucuresci. Brancovanu lă dede în judecată, Stroia fu condamnă la mörte împreună cu compliciș sei. — In Trasilvania înfiinșându-se guvernulă în 9 Aprile, comi-tele Giorgiă Banfi se numi guvernatoriă. In Ungaria ar-mele imperiali făcură progresse, Häusler luă de la Tur-ci Urbea-mare. — In Moldavia Cantemiră cu fiu-seu Demetriu și cu Daltaban-Mustafa-pașșia impressură So-roca, dară nu o pută luă.

XXIV.

Constantină Cantemiră mörce. Constantină Duca domnă.

In primăvéra annulu R. 2116 (Chr 1693) Constau-tinu Cantemiră se lăngeđi, și chiamă ia sen pre boia-ri ca se le recommēde pre fiu'ă sei Demetriu de domnă, apoi mură în 19 Martiă. Demetriă se allesse și se un-se la metropoliă de Gerașimă patriarchulă Alessandri i; înse pörta informată de Brancovanu domnulu Românai, nu aprobă acéstă allegere, ci denumi pre Constantină fiulă lui Duca, omă förte înveșiată, mai allesă în li-ceratura grécă, pre care Brancovanu și lă allesse de gi-nere. — Tătariș făcură o încercare se irrumpă în Tra-silvania, înse fură repinși și de acéstă dată de Vetera-ni. — Trasilvaniș trämiseră la Vienna pre protonota-riulă Petru Alvinși pentru constituirea țerrei. Leopoldă dede în 9 Aprile o resolușune despre aequalitatea re-ligiuniloră recepute, și alta în 14 Maiă despre organi-sașunea politică. La Tissa se bătură imperialiș cu suc-

cessă, Häusler luă Janova și Șeria. — In luna lui Juniu trecu veziriulă cu o armată mare în România cu scopă de a trece pre la Tellésină la Sacelle în Trasilvania încontra Germaniloră. Domniă Română fură provocați a luă parte la expedițiune. Se țină consiliu bellicu la Brancovanu care făcuse tôte dispozițiunile necesarie pentru armată; inse chiară atunci cândă eră se plece, adjunse carte de la seraskierulă de la Singidună, cerëndă adjutoriă încontra ducelă de Croy care împresurasse fortăreția. Așia se scămbă planulă, și armata turcască retrecă Dunăria pre la Vidină, și mergëndă la Șingidună descinse fortăreția.

In 5 Nouembre se căsători Constantină Duca domnulă Moldaviei cu Maria fia lui Constantină Brancovanu domnulă României, și se făcă o nuntă pompôsă la Jassă.

In anulă R. 2447 (Chr. 1694) se stabili cancellaria aulică pentru affacerile Trasilvaniei la Vienna. Michaela Apafi cellă tēneră fu chiămată la curte, apoi se întorse cu Veterani ărăși în Trasilvania. — In luna lui Juniu și Juliu trecură Tătariă prin principatele Românesce în Ungaria, domniă Română fură provocați se appere marginile Trasilvaniei în contra încercăriloră Germaniloră. — Ostile imperiali steteră dinaintea Petruvaradinuluiă fôră de a face ver-o încercare de bătalia. — In 4 Octombre Poloniă bătră ună conductă turcescă care voiă se trecă la Cămeniția.

XXV.

Mustafa II în Temisiana.

Imperatoriulă Leopoldă voindă se tragă pre Branco-

vanu în partea sa, illü numi Principe ereditariü allü sacrului imperiü Romanü prin o diplomă cu datulü din 30 Januariü R. 2448 (Chr. 1695), înse Brancovanu nu află cu calle a face usü de dinsa. Noulü sultanü Mustafa II determină se se pună in capulü armatei. Chanulü tătărescü căpetâ ordine de a purcede cu aisei în Ungaria, domniü RomânI fură invitați a custođi marginile, și a întări fortărețile. Brancovanu trămise pre Cornea Brăilleanu se drégă Cladova. In luna lui Augustü sultanulü trecü Dunăria în Temișiana cu 40,000 de Turci. Tătariü trecură prin România în ajutoriü. Corpulü armatei germane stă la Petruvaradiñu suptü electoriulü de Sassonia, Fridricü Augustü. Mustafa merse cu Turciü spre Tenișioră și de acollo cōtră Lipova. Veterani chiamă pe electoriulü se venă în părțile acestea, érá ellü se dusse la Lugoșiü. Electoriulü veni la Mureșiü, dară nu potü se opprescă pre Mustafa de a lă Lipova (in 7 Septembre). Veterani cădü în bătălia de la Lugoșiü cu 3000 de militari și fōrte mulți officiarü. Turciü luară tōtă artillăria și tōte stégurile. Mustafa superbü de aceste successe nu merse mai de parte, ci se întörse prin Săbișiü, Media, Jupanecü, la Rusșiava. Pre calle nu putü se véđiä fōră de miscare internă arsăturile și devastațiunile celle multe. „Facü acestea crestiniü între sene?“ întrebă musulmanulü. Cândü i respunseră că acestea sunt faptele lu Tököli, ordiäu se adducă la Constantinopoli capulü acestui inimicü allü lui ȕeu și allü ómenilorü, și in locü de îngropăciune se lü arrunce în patređiunea Judanilorü; înse mai pre urmă scămbă acéstă sentențiä cu o închisóriä pre viețlä. Mustafa trecü prin România, Brancovanu essi inain-

tea sultanului la Cusmirü în 27 Septembre, și lă pe-trecû pîno la Turnu, de unde apoi Turcii trecură la Nicopoli, érá Brâncovanu se întórse la Tirguvîstei în 14 Octombre, unde își facusse casse domnesci.— Electorulü de Sassonia dusse căllărimea la icrnicü în Tra-silvania.

XXVI.

Antiochü Cantemirü domnü Moldaviei.

În anulü acesta Petru cellü mare imperatoriulü Rus-șilorü, luă forjărețiile turcesci ce la gura Dunaprului, érá în allü doillé annü coprinse Asșovulü la gura Du-nului. — Joanne Sobieski regele Poloniei murì în 17 Juniu a R. 2449 (Chr. 1696). Constantinü Duca dom-nulü Moldaviei simțindü că pórtă va se lü scóțiã din dómniã, se lăssã de bunã voia sa, și se dusse la Con-stantinopoli, a collo murì dómna Maria, în anulü ce urmã. În loculü lui se puse domnü Antiochü Cantemiriü, fi-fulü lui Constantinü. Sultanulü Mustafa decretã o nouã espedițiune în contra Germanilorü, și plecã cu scopü de a trece prin România în Trasilvania. Brancovanu făcù provisiuni de 100,000 de chille de bucate la Bucuresci și la Tirguvestei. Darã electorinlü de Sassonia impres-urã Temișóra, și prin acésta scãmbã planulü sultanului de a trece prin România în Trasilvania; ellü și îndreptã callea spre Singidunü, unde adjunse în 23 Juliü —Dóue rîndurî de Tãtari trecură prin țerrile Romãnesci pre-dãrdü și devastãndü dupã usanția lorü. În 26 Augustü se făcù bătaliã lîngã Temișóra cu multã versare de sânge, înse fôrã de mari rezultate; în 28 Augustü Mus-

tafa se retrase la Sîngidunū, acollo-î veni scirea cea tristă că Rușșii au luatū Assovolū, după care se retrase supperatū la Adrianopoli. — Totū în anulū acesta Turcii se bătură la Vozia cu Rușșii cari voia se împresure acéstă fortărețiă. Antiochū Cantem rŭ luă parte la acéstă operațiune. — Michaele Apafi cellū tenerū fu chiămatū la Vienna. Ellū renunțiă principatului Trasilvaniei pentrŭ o pensiune de 12,000 de florinți;— preste șapte anni muri ca privatū. Electoriulū de Sassonia Fridericū Augustū fu allessū rege allū Poloniei.

XXVII.

Bătălia de la Sânta.

În primăvêra anulului R. 2450 (Chr. 1697) se formă o cétă de latroni în țerra Sargețiului, trecură și în România, mai pre urmă impressurară Oréva. Brancovanu în înțelegere cu pașșia de la Vidinū luă mesurī spre esterminarea lorū. Sultanulū Mustafa decretă a treia expedițiune încontra Germanilorū și în 31 Juliū adjunse cu óstea la Singidunū. Brancovanu se asșediă la Cernenți spre a secundă operațiunile. În capulū armatei germane stă atunci Eugeniū de Savoia. — Sultanulū trecū Dnnăria în 9 Augustū, la Panciova, în 16 Germaniī fură bātuți la Titellū, érá în 1 Septembre (11) se făcū bătălia cea memorabile la Sânta (Zenta), în care căđu veziriulū cellū mare împreună cu alți cinci veziri, 11 pașși și la 20,000 de Turci; tóte tunurile, munițiunea, provisiunile, corturile, stégurile, chiarū și cellū verde deveniră pradă Germanilorū. Sultanulū fugi la Temi-

și-oră, unde versă lacrimi de durere, și se întorse înjurându-lă la Adrianopoli.— La această bătălie luă parte și Demetriu Cantemir, fratele lui Antioch. — Totu în acestu timp Antioch împresură Tavanul cu Turcii în contra Rușilor.

În anul R. 2451 (Chr. 1698) Brancovanu fu provocat să se provisionește Căminia, apoi Singidunul. Încă iarnă pusesse sultanul la Singidun. Chanul Selim-Gherei, care se află la sultanul chieamă pre cei trei fii ai sei la sene. Acestia trecu prin țerrile Romănesci, și făcu mari spese domnilor. — Eugeniu de Sevoia ținu pre turci în respectu dinaintea Singidunului. Între acestea se începă negoțiațiunile de pace la Carloviu.

XXVIII.

Pacea de la Carloviu

În timpul acesta Rușii luară Pericopiul, cheia Crimeiei. Augustu II regele Poloniei începă se amenința Căminia. Jusuf-pașia de la Baba plecă cu oște încontra Polonilor, domni țerrilor Romănesci fură invitați să dă ajutoriu. Brancovanu trâmise pre Demetriu Caramanliu cu ostile din țerră, era Antioch merse în persoană. Între acestea curgea negoțiațiunile de pace la Carloviu. Germanii cerea Trasilvania și Temșiana. Polonii principatele Romănesci, apoi se lăsară la Moldavia, mai pre urmă la părțile țerre de susu cu cetățile Cernăuți, Suciava, Hotinul, Soroca. În 16 (26) Ianuaru B. 2452 (Chr. 1699) se încheie tractatul de pace la Carloviu, cu condițiunile, ca „Imperiul se

țină locurile deja ocupate din Temișiana (Săbeșul și Lugoiul, Lipova, Cenada, Căcăuda și Bescărecul), totă Ungaria și Trasilvania, Poloniș se și recupere Cameniția, érá principatele Românesčí se remână suptú supremația turcésă. Refugiții Ungurí se se stabiléscă în Turcia, dară departe de marginí. Commerciulú se fiă liberú între locuitorii statelorú respective și de o parte și de alta.“ — In luna lui Maiú se retrasseră Poloniș și Cazacii din Moldavia; assemine și Tătarii. — Brancovanu arretá porții damnele celle mari alle ferrei cauate in acesti anni de resbellú, și căstigă de la sultanulú relăsarea tributului pre doi anni. Sultanulú dechiără pre Brancovanu domnú pre vieță. In 7 Juniú trămise Brancovanu 700 de carre și 500 de încărcători la Cameniția, spre a deșertá cetatea de tóte celle ce aú Turcii într'insa. — Mai in urmă trămise 600 de boi și 300 de de vaci la iernaiticú la Chiprovași. Antiochú Cantemirú se dusse la Constantinopoli spre a se înțelege asupra lucrurilor de nouă asședate, și se întórse cu frate-seú Demetriu.

CARTEA II.

De la pacea de la Carloviciu pîno la reforma lui Constantină Maurocordatū.

I.

Intrigă între Brancovanu și Cantemirū.

Cu începutul anului R. 2453 (Chr. 1700) domniū Români fură invitați a merge cu ostile lorū încontra Tătarilorū Nogaii cari se revoltasseră asupra chanului de la Crimeria. Dară cândū adjuase Brancovanu pîno la Drugănesci, veni scire să Tătarii s'aū împăcatū. — Demetriu Cantemirū se căsătorî cu Cassandra, fiia lui Șerbanū Cantacuzevu, încontra voinției lui Const. Brancovanu. Prin intrigile frațilorū Cantemiri se formă unū complotū în Ro.ânia încontra lui Const. Brancovanu, în a căruî frunte eră Dumitrascu Corbanū. Complotulū se descoperî, înse membrii lui se cerură la Constantinopoli spre a și apperă causa acollo. Cu tôte acestea Brancovanu sciū se ducă lucrulū așiā de bine ca adversarii se remână rușinați. Cunoscëndū bine că tōtă acēstă intrigă e țessută de Antiochū Cantemirū, ellū încă nu se repăusă. pîno ce nu resturnă pre acesta. și restaură pre genere-seū Constantinū Duca. Amendol frații, Antiochū și Demetriu, fură redicați din Jassî și dusși la Constantinopoli.

In anul R. 2454 (Chr. 1701) Leopoldu scosse mai tôte ostile din Ungaria fiindu că avea resbellu cu Franciî din cauza successsiunii la tronulü Ispaniei. Francescu Racoți, fiulü revoluționariului și nepotulü lui Giorgiü II, instigatü de Ludovicü XIV regele Franciei, țessu o conspirațiune förte mare în Ungaria, care se descoperi de franculü Longueval. După ordinea lui Leopoldü se închiseră Francescu Racoți, Andrea Szirmai, Adamü, Michaelle și Ladislau Vay la Neostandiü, érá Nicóla Berceni fugi în Polonia.

II.

Constantinü Duca restauratü in domnia.

La venirea lui Constantinü Duca în Moldavia, 40 de boiara malcontenți cu dînsulü fugiră la Foxianî. Brancovanu se întrepuse spre a-î împacă cu domnulü lorü, înse Bogdanü Lupu, Michaelle Racovițiă, vorniculü Basiliu și stolniculü Elia nu voiră mai multü a se întörce în patria lorü, ci remaseră în România.

In 24 Aprile a. R. 2455 (Chr. 1702) ambassatoriulü britanicü. Lord Paget, întorcëndussa de la Constantinopoli, unde petrecusse după încheierea pazei de la Carlovičiu, trecü prin România și fu primitü cu mare pompă de Constantinü Brancovanu. — In luna lui Junü Giorgiü Banfi, guvernatoriulü Trasilvaniei, chiämă pre Brancovanu la nunta fiei selle cu Ladislau Székely; domnulü trämise delegați în numele scü.

In anulü R. 2456 (Chr. 1703) se revoltară Tătariî de la Crimeria și intrară în Bugiacü ammenințiändü cu focü

și cu sabiă. Jusuf-passia fu comandatū în contra lorū; domniî Români dederă adjutoriū. Cu tóte acestea rescólla Tătarilorū se steinperă numai după ce se uccisse veziriulū Daltazan-Mustafa-passia, și se puse Rami-Mechemed-passia în loculūlū. — În acestū annū Constantinū Brancovanu fu chiămatū la Âdrianopoli, după intrigile dragomanulū Alessandru Maurocordatū, care âmblà cu planulū de a lū scóte din domniă.

Brancovanu versâ banî cu grössulū spre a și dregé reputațiunea la sultanulū și la veziriulū, și în 11 Juniū se întórse cu unū hatișerifū de domniă pre viéțiă. Inse acéstă esperiențiă durâ, făcū mare impressiune asupra lui, ellū începū se urrěscă pre Turci din ânimă. și se cugete cumū ar puté scăpă țerra de suptū jugulū lorū.

III.

Francescu Racoti rescóllă pre Urguri.

În Ungaria se turburără lucrurile în acestū annū. Francescu Racoti care scăpasse din prinsóriă încă în annulū trecutū și fugisse în Polonia, se arretâ în 7 Juniū la Muncaciū cu unū manifestū de resbellū în contra Germanilorū, și strinse la 2000 de ómeni suptū arme. Generariulū Nigrelle se dusse asupra lui și lū bătū, inse currëndū venî Berceni cu adjutoriū din Polonia și coprinse cetățile Kásmarkt și Leuciovia; Ladislau Ocskai trecū de la imperiali în partea rebellilorū și coprinse Leva. Revoluțiunea se lăți totū mai departe în Ungaria și Trasilvania, mai allesū după ce Berceni strinsesse o armată numerósă în Marmoroșū, ocupasse castellele Hustū,

Muncaciū și cetatea de Pétră, fugasse pre generariulū Schlik, și luasse cetățile montanistice. Racoți se întinse pînă la Presburgū, încă și prin Moravia și Austria. Numai în Trasilvania ținu generariulū Rabutinū pre rebellii în respectă. În anulū R. 2457 (Chr. 1704) cercă palatinulū Paulū Esterhazi, apoi Paulū Szecsenyi arhiepiscopulū de la Colocia, se stēmpere rebellionea ; în fine în luna lui Octombree se deschiseră negoțiațiunii la Schemnitz prin intermedierea regelui Britanniei și a statelorū unite Batavice, iuse fō-ă de rezultatū. Rescōlla se întinse totū mai departe, se formară cete de cruceferi și în Trasilvania, una fu bătută la Luna în scaunulū Sedișiórei, alta în districtulū Bisterției. Cu tōte acestea ei se strinseră de nou și arseră Sedișióra, luară Bisterția și impressurară Clușulū. Michael Teleki, Stefanū Toroczkai și Paulū Kassai adunasseră la 10,000 de cruceferi. Rabutinū tăiă la 2000, inse mai în urmă deșertă cetatea și demoli întăriturile. La Alba-Julia strinseră rebellii dietă, și prochiămară principe pre Fr. Racoți; imperialii se strinseră la Săbiniū și protestară în contra acelei prochiămațiunii.*)

IV.

Michael Racovită resturnatū de Antiochū Cantemirū.

După plāngerile celle multe alle boiarilorū din Moldavia, Constantinū Duca, care domni fōrte tirannesse în

*) Racoți bătū bani de aramă în summa de 200,000 fl ; mai în urmă pînă la 1,500,000 fl. Acestia se numiră *Libertasi* de la inscripțiunea *pro libertate*. Insurgenții lui se numiră *curuti* ca și ai lui Doșia și ai lui Tököli.

țerră, fu chemat la Constantinopoli și depus din domnie. Boiarii cari se plânseră încă fură chemați la poartă, acolo alleseră domn dintre sene pre Michael Racoți, care în toamnă veni la Jassi întrn bucuria comună, înse abia domni unu annu de zile, și fu resturnat prin intrigile fraților Cantemiri cari avea creditu la noulu veziriu Mechemed-passia, și Antiochü Cantemirü fu pusü éráși în scaunü.

În 5 Maiü R. 2458 (Chr. 1705) muri Leopoldü I, amiculü lui Const. Brancovanu, érá în loculü lui urmâ fiu-seu Josefü I. În Ungaria făcură mari progresse insurgenții lui Racoți, și trecură pino în Moravia, și în Austria, și ammenințiară chiarü și Vienna; în Trasilvania veni Simon Forgaci, coprinse Clușulü, apoi impressurâ Medișii, și în luna lui Juniü coprinse și acestu oppidü. Racoți intrâ cu triumfö în Clușü, în luna lui Noiembre. Generariulü Herbeville veni preste dînsulü ca öste imperiale și lü bätü înfricoșiatü la Șibotü, ucise la 4000 de insurgenți, și le luâ tötä artillăria. Racoți și Forgaci fugiră în Ungaria; imperialii intrară în Trasilvania, demoliră întăriturile de la Sebesvarü și descinseră Săbiniulü și Brașiovulü cari era impressurate de insurgenți. În anulü R. 2459 (Chr. 1706) se încercă o pacificațiune la Tirnavia, înse fôră de successü; resbellulü curse neprecurmatü, Racoți ocupâ Strigoniulü. Rabutinü fu chematü din Trasilvania spre a se unü cu armata din Ungaria; ellü purcesse la Urbea-mare și provisionâ acéstă cetate, dară comitele Karoly, conductorii de insurgenți, nu lü lăssâ se se împreune cu imperialii. Între acöstea Laurențiu Pecri devăstă Trasilvania, de-

moli fortificațiunile tuturor cetăților săsesci, afară de alle Săbiniului și alle Brașiovului. Andrea Csaki ocupă și prădă Săbeșiu, alți insurgenți devastară suburbiile Sedișioarei. Rabutină trimise în Trasilvania pre generariul Tige cu 2000 de căllari. Acesta bătù pre insurgenți la Cociari, întări cetățile cu preșeđie germane, érá ellù se asșeđiá la Săbiniù.

V.

Antiochù Cantemirù resturnatù de Michaelae Racovițiá.

In annií acestia scâmbările celle multe de vizirí la Constantinopoli, produsserá mari spese în principatele române; mai allessù vizirulă Ali-pasșia stórse summe mari de la amêndoí domnií.—Din cauza resbellulú între Carlù XII regele Suediei și Petru I imperatoriulú Russiei, pórtá invitá pre Români se dea adjutoriù spre a întări fortificațiunile de la Tighina ca se nu se străjóce resbellulú în principate. Amêndoí domnií dederá mâná de adjutoriù, ínse inimicițiile personalí ce domnia între dínșii produsserá nóne spese țerrilorú prin scâmbările celle desse causate prin intrigile lorú. In luna lui Juliù R. 2460 (Chr. 1707), Antiochù Cantemirù perdù domnia, érá Michaelae Racovitá o recuperá.

Racoți lăssá pre N. Berceni se pórté resbellulú in Ungaria, érá ellù veni în Trasilvania, strínse dietá la Tirgu-Mureșului in 28 Maiù, și se prochiámá éráșí principe allú țerreí; apoi se întórse în Ungaria, strínse adunare la Onodù, în care depuse pre imperaroriulú

Josefū, érá pre sene se numi capulū Federațiiorū, și făcū lege ca pre viitorū se nu se mai allégă rege Ungariei din casa austriacă. In luna lui Septembre veni éráșī Rabutinū în Trasivania și bătū pre insurgențī în mai multe locuri, mai allesū la munțīi Unniădórei, așiă încătū pre la capetulū annului cea mai mare parte a Trasilvaniei veni éráșī suptū imperiali.

In anulū R. 2461 (Chr. 1708) merseră réū lucrurile insurgențilorū. In luna lui Martiū imperatoriulū strînse dietă la Presburgū, în luna lui Maiū strînse Racoți alta la Agria; în 4 Augustū generarii imperiali Sigisbertū Heister și Joanne Palfi bătură pre insurgențī la Trencinū, și ucciseră la 6000 de Racoțianī. — In Trasilvania Rabutinū stricâ cuiburile insurgențiloră din pădurile Ciucului și alle Giurgiului. Kriegsbaum venindū în loculū lui în meșiloculū verei, bătū pre Alessandru Karoly, coprinse Deva, Unniădóra și mai multe alte castelle. In anulū R. 2462 (Chr. 1709) se cureți Trasilvania de insurgențī. In acestū annū muri guveruatoriulū Giorgiū Banfi. Guberniulū se redusse la 3 membri; în urmă se puse în loculū lui uă comissiune de 16 consilarī suptū președinția comitelui Stéfanū Haller.

VI.

Michalee Racovițiă resturnatū de Nicola Maurocordatū.

In 27 Juniū Carlū XII perdū bătălia de la Pultava în contra lui Petrū, și fugi la Tighina, érá unū corpū de Sueđi care scăpasse la Cernăuți, fū persecutatū de

Ruşii şi prinsu pre pământul Moldavei Carlū XII ac-cusă pre domnulū Ńerrei Michaele RacoviŃă că Ńine cu Ruşii. Seraekieriulă de la Drôstorū veni la Jassī, luă pre RacoviŃă, şi lū dusse prinsū la Tighina. Atuncī pór-ta trămise domnū pre Nicólă Maurocordatū dragomanulū, fiulū lui Alessandro Maurocordatū, omū cruntū şi ini-micū mare allū Românilorū, care spre fericirea lorū nu domni mai multū de unū annū de Ńille.

In Ungaria insurgenŃii perdură pretotindine. RacoŃi strimtoratū de tóte pârŃile fugi în Polonia, mulŃi dintre ai lui trecură în partea imperialilorū. In luna lul A-prile R. 2463 (Chr. 1710) veni lucrulū la tractate, ple-nipotenŃiarulū imperiale Joanne Palfi, banulū CorvaŃiei, şi Alessandro Karoly commandatoriulū insurgenŃilorū, în-cheiară pace la Satu-mare în 29 Aprile, cu condiŃiu-nile că RacoŃianii se depunē armele şi se capete toŃi amnestiă, chiarū şi RacoŃi; possessiunile confiscate se li se dea înapoi; protestanŃii se aibă esserciŃiū liberū, é-ră celledalte gravamini se se decidă la dieta urmăŃóriă. InsurgenŃii depuseră armele în 1 Maiū; érá RacoŃi se dusse din Polonia în Francia, unde petrecu Ńepte annī. de acolo se dusse lâ Constantinopoli, şi muri a Rodostū în 8 Aug. R. 2488 (Chr. 1735).

In acesti doi anni se lăŃi o mare pestilenŃiă preste Ńerrile Daciane, şi mai allessū preste Trasilvania, din cauza bătălielorū cellorū multe, mai în urmă veniră şi locuste, şi causeră caristiă şi fómete. Poporulū pătemi multū — Murindū generariulū Kriegsbaum urmă în com-mandătura Trasilvaniei comitele J. St. de Steinville.— Totū în acestū annū cumperă Brancovann Sâmbăta şi alte sate în Trasilvania.

VII.

Nicóla Maurocordatú resturnatú de Demetriú Cantemirú.

Intre Russia și pórta ottomană se ímulțescú neînțelegerile din cauza lui Carlú XII, care ședea la Tighina; pórta îndemnată de Carlú se decise la resbellú în contra lui Petru. Chanulú de la Crimeria fu chiămatú la Constantinopoli spre a se consultá despre operațiunile bellice. Acesta propuse pentru Moldavia unú omú mai cunoscutú în artea bellică de câtú Maurocordatú, se făcú planú și pentru scóterea lui Constantinú Brancovanu, despre a cărui credință erá mari îndoițe. Demetriú Cantemirú fu omulú pre care credea pórta a se puté lăssá și în respectulú talentelorú militare și allú sincerității cōtră portá. Se determiná ca Demetriú se se trāmittá domnú în Moldavia și cu adjutoriulú lui se se prinđiá Brancovanu și se se trāmittá la Constantinopoli, atunci Demetriú se se strāmute în România, érá în ioculú lui se se restabiléscá frate-seú Antiochú. Lucrulú remase secretú, cu tóte acestea perveni la urechile lui Brancovanu, și produsse mare efectú în ânima lui, și mare influență asupra evenimentelorú din anulú următorú. Lui Demetriú se iertará tóte speșele și tassele de instalațiune, și încă i se dederá 20 de pungi de baní pre calle. Inse abia adjunse la Jassí, și-í veni ordipe se trāmittá îndată tributulú și celledalte tasse de investiturá, se strîngá magazine, se provisioneđie pre Sueđi și pre Cázaci. se facá podú preste Dunăriá pentru trecerea armatei turcesci, și se se prepare cu tóte

puterile pentru resbellă pre primă-véra annului viitoriū cândū este se vină viziriulū cu armata cea mare la Tighina. Aceste pretensiuni din partea Turcilorū scâmbară cugetarea lui Cantemirū la care mai adausse și emissariulū secretū allū lui Petru I, mediculū grecū Pollicalla, care venisse la Jasi spre a lū îndupleca de a se desface de cōtră Turci. Se făcură încercări din partea lui Petru spre a împăca pre Brancovanu cu Cantemirū și a lucră în concordiă spre aruncarea jugului turcescū. Cantemirū essacerbatū pe perfidii de păgâni detarmină se o rumpă cu dinși. Dară Brancovauu tergiversă pîno cândū va vedé ce direcțiune iaū evenimentele.

VIII.

Demetriū Cantemirū încheia tractatū cu Petru I.

In 13 Apile R. 2464 (Chr. 1711) Petru subscrisse la Luscu următóriele puncte pentru Moldavia: „Moldavia se se restauređie cu marginile ei celle vechi, și se se supună protecțiunei russesci; îndată ce va intră armata russescă în țerră, domnulū și boiarii se jure credințiă impératoriului și se și unescă armele lorū cu celle imperiale în contra Turcilorū; domnulū țerrei și următórii lui se fiă independinți suptū protecțiunea Russiei; Demetriu Cantemirū și familia lui se domnescă cu dreptū ereditariū în Moldavia, și din altă familiă se nu se pună domnū pîno la stingerea acesteia.“ Cantemirū ținū aceste puncte în secretū, și întărđiă cu facerea podului câtū putū. Brancovanu care eră inițiatū în totū lucrulū acesta, trāmânda cu dechiarățiunea, mai allessus din neîn-

crederea în Cantemirū, învechitulū inimicū allū lui. Rusia încă se pare că nu se încredea deplinū în Cantemirū, și întârziă cu intrarea în Moldavia. Cantemirū făcū passulū decisivū în 3 (14) Maiū, dândū o prochiămațiune, prin care care arretă că ellū s'a ruptū de cōtră Turci și s'aū unitū cu Petru I, că ellū va se adune o armată de 10,000 de Români care se va ține cu spe-sele imperatorului fōră de îngreuiarea țerrei; ellū provōcă pre toți boiarii se se stringă la dînsulū pîno în 15 Juniū spre a lua pârte la mântuirea țerrei; ceș ce nu se vorū află de față atunci, vorū perde vieția și averea. Inse prochiămațiunea acēsta nu făcū effectulū speratū, cea mai mare parte de boiari nu se învoiră cu planulū lui Cantemirū; ei presimțiă óre-cumū că passulū acesta nu póte se aibă resultatū bunū. Cândū veni generariulū russescū Șeremetevū, se strînseră fōrte pucini ómenī spre a se uni cu armata russescă; cândū intră Petru în Jassi, în luna lui Juniū, se arretară fōrte pucini boiari și clericī spre a depune jurămentulū. Generariulū Renni fu comandatū se intre cu 5000 de armați în România și se dea semnulū de rescullare generale. Brancovanu totū nedeterminatū nu se miscă din castre de la Urlați; dară spătariulū Toma Cantacuzenu trecū într'o nópte cu căllărima la Renni, impressură Brăilla, unde eră magazinele cu bucate, și în 4 zile o luă cu assaltū. Brancovanu infuriatū pre Toma Cantacuzenu se retrasse la Tîrguvestei cu propusulū de a se ține neutral. Când Petru înțellesse despre acēsta, asiă se mēniă de tare ' în câtū vol se spargă capulū cu sa-

bia la trămissul lui Constantin Brancovanu; numai Cantemir îl împedică.

IX

Batalia de la Prut

Turcii trecură Dunăria în 19 Juni; armata rusească încă venise la Prut. — La apropierea Turcilor Renni se retrase. Generariul Janusi fu comandant la Fălci cu 7000 de militari spre a recunoște locul și a cerceta ore nu s'ar pute strămuta aci teatrul de rebellu. Inse veziriul trecu iute pre din giosu de gura Prutului, și lu încungiură așa în câtu Janusi abia scăpă de perire cu ajutoriul lui Cantemir. Veziriul înaintă currându și veni la Stănillesci unde era armata cea mare a Russilor. Aci se încinse o bătăliă sângeră în cursu de trei zile fără încetare. A patra zi, Russii începură a sêmți tare lipsa de provisiuni, mórtea de foc și de fôme îi ammeninția assemené. Imperatoréssa Caterina cumperă pacea cu bani de la Turci. Veziriul ceru pre proditoriul de Cantemir, Pentru respune că nu se află în castrele lui, cu tôte că era ascunsu în fundul carrului imperetoresse. Cancelariul Safirov și generariul Șeremetev sub scriseră trectatul de pace în 12 Juni. — Ostea rusească se retrase. Toma Cantacuzenu și Cantemir trecură în Russia cu vre-una mie de Români, mai toți boiari.

Petru numi (în 1 Augustu la Movillă) pre Cantemir principe allu imperiului rusescu, și-i dede Charcovul în Ucraina, împreună cu alte sate și possessiuni, éra ellu

le donă Românilor emigrați. — Sultanul agitat de Carl XII, nu voi se întărescă tractatul de pace încheiat de veziriul. Russii se aretară la marginea Moldaviei, și Cantemir impuse contribuțiune locuitorilor (în luna lui Novembre). Boiarii din țerră se speriară și cerură ajutoriul de la veziriul. Acesta îi înjură de rebeli, și dede voiă lui Potoski se ierneșie în Moldavia, și dechiără Hotinul de fortăreșă turcască împreună cu regiunea de prin pregiur (raia). În fine sultanul întări tractatul în 16 Aprilie R. 2465 (Chr. 1712) și trâmise domnă pre Nicolă Maurocordat, omă cu totul închinat intereselor turcesci și inimic dechiarat allă Pomânilor, și fôrte cunoscută acestora din domnia d'ântăi.

X

Nicolă Maurocordat de a două oră în Moldavia

Imperatoriul Josif I murisse de versat în 17 Aprilie anul trecut; frate seu Carl VI, regele Ispaniei se chiâmă la tron, și în 12 Decembre se încoronă de imperatoriu Român, în 13 Martiu R. 2465 (Chr. 1712) întări privilegiiel Trasilvanilor, după diploma Leopoldină, érá în 22 Maiu se încoronă de rege allă Ungariei. În anul R. 2466 (Chr. 1713) se desfinșă deputașunea de 16 consiliari, și se restabilă guvernulă suptă comitele Sigismund Coruișiu, cu 9 consiliari și 3 protonotari; érá în anul următoriu se institul conșcripșunea tutoră averilor și veniturilor Trasilvanilor.

Carl XII regele Suediei se află încă totu la Ti-

ghina, inse nu se purtă ca óspete, ci ca principe domnitoriũ, tractândũ pre Turci cu desprețũ, pino cândũ fu prinsũ iũ 31 Januariũ R. 2,466 (Chr: 1713) și dussũ la Adrianopoli. — Stanislau Lessczynski contra-regele Poloniei, voindũ se mērgă la Carlũ XII, trecũ prin Jasși, și fu reținutũ de Nicólă Maurocordatũ, ca se nu cađiă iũ mâniale chanului saũ alle seraskieriulĩ cari âmbli se-ĩ pună vieția. Mai pe urmă venindũ ordine de la sultanulũ, căpetă o escortă turcēscă; elle se dusse la Tighina și de acollo iũ Lotaringia. — Suptũ domnia lui Nicólă Maurocordatũ se întēplă la Jasși o scenă fórte curiósă. Unũ capegiũ trămissũ la Hotinũ cu 300 de janiciari, fu însărciatũ se spioneđie purtarea domnului, și decă se vorũ adevri arretările făcute iũ contra lui, se lũ adducă viũ saũ mortũ la Constantinopoli. Maurocordatũ fu informatũ despre acestũ lucru prin amicii sei. Cândũ adjunse capegiulũ iũ țerră, domnulũ lũ admoni se țină disciplină și se nu lasse pre janiciari se facă escesse, mai allessũ se nu se attingă de femei, ca se nu li se întēple verunũ lucru neplăcutũ, fiindũ că ellũ nu va respunde de nimica. Capegiulũ și bătũ jocũ de acēstă admonițiune și făcũ chiarũ din contră. La Jasși janiciariĩ prinseră dóue fete și le dusseră la capegiu. Poporulũ începũ se tragă clopotele și impresură casa capegiului, atunci veni Maucordatũ și resipi pre ómeni făcēndu-se că scapă pre Turci de furia poporului, și iũsciinția pre veziriulũ despre întēmplare. Acesta i mulțiãnni și essiliă pre capegiu iũ Crimeria.

Constantinŭ Brancovanu perde donnia

Purtarea lui Constantinŭ Brancovanu desceptasse suspiciuni la pörtă de cândŭ cu resbellulŭ russescŭ. Mau-rocordatŭ , inimicŭ personale allŭ lui, și compețitoriŭ la principatulŭ României, căută tôte modurile se lŭ înne-gréscă și mai tare. A casă se înmulțiră neînțelegerile între dînsulŭ și între Cantacuzeni. Acestia determinară se lŭ restörne ; ei se folosiră de Demetriŭ Racovițiă care se află fugitŭ în Trasilvania spre a se pune în co-respondențiă cu frate seu Michaele Racovițiă care eră la Constantinopoli, și a accusă pre Brancovanu la pörtă ca pre unŭ proditoriŭ, care ține correspondinție cu cnr-tea de la Vienna și de la Petresburgŭ, cu regele Polo-niei și cu republica Veneției, a comperatŭ locnrŭ în Au-stria, a depusŭ banŭ la Vienna și la Veneția, a făcutŭ monetă cu numele seŭ, etc În urmare a acestora, și cu speranția de a căpetă tesaure însemnate de la Branco-vanu, sultanulŭ decretă perirea lui Brancovanu sim-țisse mai multe semne despre apropiarea căderii selle, înse totŭ nu i veniă se cređiă a fi dinaintea ușiei. In an-nulŭ R. 2467 (Chr. 1714) ellŭ determină se și înșore pre fiulŭ seu Radu cu fia lui Antiochŭ Cantemirŭ ca-re se află la Constantinopoli, și după ce cerŭ și căpetă voiă de la sultanulŭ pentru încnscrirea cu o familiă no-tată, trămise pre ginere-seu și pre fia sa se mérgă și se adducă pre nora de la Constantinopoli. Veziriulŭ se prefăcŭ pîno în fiue amicŭ lui Brancovanu, însc cređŭ că chiarŭ acumŭ e timpulŭ de a lŭ sacrifică. Inaju-

nulü paessimilorü trämise pre Mustafa-aga la Bucuresci cu ordinea se lü redice și se lü ducă la Constantinopoli Acesta, vechiü amicü allü luı Brancovanu, veni pre neasteptate la Bucuresci in 23 Martiü. Indatü ce auđi Brancovanu, trämise se lü chiamo la curte. Turculü respunde că e fatigatü și are lipsă de repausü. In noptea spre 24 ținü conferențiă cu Cantecuzeni, cumü se prindă pre domnü.

Mercuri in 24 veni la curte cu 12 ciohodari armați pre suptü vestiminte, și după ce se suı in palațiü, unde lü primi domnulü cu tôte semnele de stimă scösse unü petecü negru și lü puse pre umeriı domnului, strigându „*mazillü*“. Brancovanu speriatü căđu giosü.

XII.

Constantinü Brancovanu cu toți fiı sei se uccide la Constantinopoli.

Turculü adună indatä pre boiarii primari și le lesse firmanulü de scótere din domniä, dechiärä boiarilorü că ei sunt respunđitori pentru Brancovanu, pre neguțiatori i făcü respunđitori pentru boiari; in casulü de a lässä pre Brancovanu se fugä, o armată de 12,000 de Turci stä paratä la Dunäriä spre a inträ in țerrä și a devastä totü cu focü și cu sabiä. După aceea sigillä vestiäria publicä și privatä, și dede de scire imbrichorului care venisse după dınsulü cu câtä-va milițiä, se intre in Bucuresci. Acesta inträ in Jouia mare, 25 Martiü; Mustafa-aga convocä pre boiari și conferi domnia luı Stefanü Cantacuzenu, fiulü luı Constantinü, și ne-

potă de frate allă lui Șerbană Cantacuzenu. In Vine-rea mare, 26 Martiă, Brancovanu fu redicată din Bucurescī cu dómna, cu 4 fiĭ, și cu 4 nurorĭ. Duminecă in điuă de Pasci adjunseră la Rusciucă. In acéstă đĭ se řinseră la Constantinopoli ginerele și fia lui Brancovanu cari meraseră după miréssa lui Radu. In timpă de trei septemăni Brancovanu cu familia adjunse la Constantinopoli și fu închisă la Aedicula. In Bucurescī imbrichorulă confiscă tóte averile lui Brancovanu. Stefană Cantacuzenu scullă pre ómrenĭ se redice plângerĭ in contra lui, că i a storsă și i a despoiată. Sultanulă cređindă că Brancovanu are mai multă avere de câtă s a aflată la Bucurescī, illă puse la tortură ca se lă facă se mărturiséscă. După ce nu folosi nemica cu totura, illă scóssé a cincia đĭ (26 Augustă) afară, împreună cu tótă familia. Ună capegiu publică culpa; Brancovanu respunse cu constanțĭă. Sultanulă făcū semnă carneficelulă se le taie capetele la toțĭ: Brancovanu se întórse cōtră fiĭ seĭ, și le strigă: Fițĭ cu ânĭmă, fiĭ meĭ; noi amă perdută tóte in lumea acéstă, încaĭ se ne mântuimă suffletele și se ne spellămă peccatele in sângele nostru! Antăiă căđū capulă ginereleĭ Văcărescu, apoi allă fiu-lulă cellulă mai tēneră, Mateidă, dup'aceea allă lui Radu, allă lui Stefană și allă lui Constantină, in fine allă nefericitulă părinte. Dómna, nora, nepoțellulă, și ginereĭ ceĭlalțĭ după multe rugățĭuni se rescumperară cu 50,000 de reatĭ imprumutațĭ la Constantinopoli cu 30 procen-te. Inse Cantacuzeni dederă veziriulă 40,000 de reali ca se nu i lasse se se întórcă in țerră. Decĭ se essi-

liară la Chiutaia în Asia mică, unde petrecură trei anii de zile pînă la mórtea veziriului Ali-passia.

XIII.

Stefanū Cantacuzenu cu tată-seu Constantinu se ucide la Constantinopoli.

Stefanu Cantacuzenu se installă în Bucuresci cu mare pompă în ziua de Sântu-Georgiū, 23 Aprile. Spre a se reconcilia cu dea și cu ómenii, ellū aboli contribuțiunea pusă pre clerū și sterse văcăritulū.

În anulū R. 2468 (Chr. 1715) veziriulū dechiară resbellū Venețianilorū, și plecā cu óste în Peloponesū. Stefanū Cantacuzenu fu provocatū se dea 2000 de carre cu câte 4 boi, și câte 8 ómeni; câte-va miil de sacci de fārinā, o cantitate mare de untū, miere și altele, în fine o summā de baui care trecea preste tributulū anticipatū pre unū anulū. Cantacuzenu prādā possessiunile lui Brancovanu, împrumutā de la boiarī și de la neguțiātorī și împlini cumū putū, punēdu-și speranția pre amiculū seū, imbrichorulū care confiscasse averile domnului Brancovanu, și care avea o fatā în șeraiulū sultanului. Darā veziriulū trāmise pre acesta la Tighina și-lū încurcā în certy cu subordinații lui, apoi scósse ordine de la sultanulū de lū stingurarā. Prin mórtea acestuia, Stefanū Cantacuzenu și perdū rađimulū la pórtā. În 9 Januariū R. 2469 (Chr. 1716) veni unū capegiu la Bucuresci cu ordinea de a lū duce la Constantinopoli. Stefanū se speria și voi se fugā, darā ierna cea greā și strimtorarea din partea boiarilor cari

se temea că decă iū vorū lăssă se fugă, Turciī vōrū devastà țérra, illū oppriră de la acestū cuget. Stefan cu tată seu Constantinū, cu dómna Păuna, și cu fiī seī Radu și Stefanū fură dussī la Constantinopoli și arunçați la închisóriă, în 26 Maiū se tăiă capulū lui Stefanū și tată-seu Constantinū. Dómna Păuna cu fii seī după ce adjunseră se cerșescă în plațiile Constantinopoliī, scăpară pre o nave venețiană în Sicilia, de acollo trecură la Neapoli, la Roma, la Florenția, la Bononia, la Ferraria, la Veneția, la Vienna, la Săbiniū, și în fine la Petersburgū, unde ea și finī vieția.

XIV.

Nicolă Maurocordatū sevesce în România.

După redicarea lui Stefanū Cantacuzenu din scaunū, pórta strămută pre Nicolă Naurocordatū la Bucuresci, érá în Moldavia trămise pre Michaelé Racoviția. Nicolă Maurocordatū, care luasse parte la căderea lui Const. Brancovanu și acumū la a lui Stefanū Cantacuzenu, intră în 10 Februariū în Bucuresci cu mulțime de Greci. căroră le dede celle d'ântăiū postori în principatū, începū a persecutà pre boiarīi romăni, reintrodusse' văcăritulū și contribuțiunea clerului, confiscă averile Cantacuzenilorū, și stăruī cu tóte puterile pentru ucciderea lui Stefanū și a lui Constantinū, prinse pre Michaelé Cantacuzenu și pre Radu Dudescu și i trămise la Constantinopoli, unde periră și acestia de mânia carneficelū. Mulți boiarī romăni fugiră de tirannia lui în Transilvania.

În anulă acesta se deschiseră ostilitățile între pörtă și între imperatoriulă Carlū VI. În capulă armatei germane stă famosulă Eugeniū de Savoia, érá în allū celei turcesci veziriulă Ali-passia, tirannulă cellū mare allū crestiniloră. În 5 Augusrū se făcū batalia cea renumită la Petruvaradiū, în care Turciī perdură în șépte óre preste 30,000 de ómenī, 152 de stéguri, 150 de tunuri, 5 tuiuri și 3 părechī de timpane, și tóte castrele cu tóte provisiunile. Veziriulă căpetă dóue plage grele, în urma căroră muri a dóua și la Carloviçiū, înse înainte de a și dà sufletulă ordină cu resbunare în contra crestiniloră, de ucciseră tirannesse pre generariulă Breuner care cădusse prinsū. După acéstă victoriă însemnată Eugeniū trecū în Temeșiana și începu a bate Temišióra. Generariulă Steinvillē căpetă ordine se între pre la turnulă Roșiū în Rrmânia. Cândū veni scire la Bucuresci în 4 Septembrie că Germaniī au intratū în țerră, Maurocordatū fugi la Giurgiu. Nóp-tea adjungéndū la Căllugărianī se întelnī cu metropolitulă Antimū, și cercă se facă și pre acesta se fugă cu dīnsulă, înse Metropolitulă află mai cu calle a se duce la turma sa la Bucuresci. Maurocordatū ștrīnse Turci și Tătarī în Bulgaria, și apoi se întórse la Bucuresci, (în 10 Septembrie,) aci uccise pre mai mulți boiarī pentru respândirea famei că vinū Germaniī, închise pre Metropolitulă Antimū și pre capellanulă Abrami, și devastă țerra cu Tătarī, precumū de altă parte o devastă Germaniī cu usiarī. Apoi scósse pre Antimū din metropoliă și lū dede pre mânile Turciloră ca se lū ducă la muntele Sinai, înse acestia lū ucciseră pre calle.

(după ordinea lui Maucordatū), érá pre Abrami lū închise la Sinagovū. — Chanulū tătărăscū trecū prin țér-ră cu ordele selle cōtră Temișiana, predândū și devas-tândū după usanția tătărăscă. — In 13 Ottobre Ger-maniî luară Temișióra, in 8 Novembre Panciova și cu-rețiră totū bănatulū, afară de Rusșiava. — In 25 No-ueembre veni pre neasteptate la Bucurescî vice-tribu-nulū Dettin cu 1200 de Serbianî; de altă parte intră Radu Gollescu cu căllarimea românéscă și coprinse cur-tea domnéscă. Maurocordatū fu prinsū împreună cu fii seî și dussū la Săbiniū, unde adjunse in 7 Decem-bre. Greciî fugiră, alți se prinseră și se tăiară de Ro-mâniî infuriați, alțiî fură dussî la Săbiniū cu domnulū lorū cu totū.

XV.

Joanne Maurocordatū in România.

Assemine încercare se făcū și in Moldavia asupra lui Michacle Racoviță. Boiarii Malcontentî cări fugisseră in Trasilvania, veniră cu căpitanulū Ernau și cu 300 de usiarî pino la Jassî, bătură miliția domnéscă și in-trară in Jassî. M. Racoviță se închise in cetățellă, bătū allarmă și trămise după óste ca se vină iute la Jassî. In sçurtū timpū usiarii fură încungiurați, aspru frecați și măcellăriți; căpitanulū Ferenzi se prinse și se ucci-se. Ernau scăpă in Trasilvania. După acéstă demus-trațiune de ostilitate, Racoviță provocă pre chanulū tă-tărăscū și pre passia de la Hotinū se i dea adjutoriū, ellū însuși infestă marginile Trasilvaniei și ammeniță cu irrupțiuni.

În 5 Ianuariu R. 2470 (Chr, 1717) se adunară boiarii la Bucuresci cu episcopii de la Râmnicu și de la Budeu, și alleseră domnă pre Grigoriu Cantacuzenu, fiulă lui Șerbană, și trâmiseră la imperatoriulă Carlă VI pentru întărire și pentru osti de adjuutoriū încontra Turciloră și a Tătariloră, cari ammeninția țerra; înse curtea imperiale cercă se căstige timpă. Intre acestea pórta numi domnă pre Joanne Maurocordatū, fratele lui Nicóla, care veni la Bucuresci cu unū fermanū de amnestiă. În urma acestuia mulți boiari refugiți se întórseră din Trasilvania în patriă.--În iérna acestui annū începū Steinville se lucre la drumulă lui Traianū pre lóngă Oltă, și în primăveră trecū cu óstea în banatulă Craiovei; după ce coprinse totū ținutulă din drépta Oltului, lăssă acolo pre generariulă Tige. érá elle se dusse de coprinse Tîrguvestei. Steinville încheiă cu Maurocordatū unū tractatū secretū, în urma căruia imperiali se țină partea țerrei din drépta Oltului, érá Maurosordatū cea din stânga; apoi edifică Russiava nóua în miđiloculă Dunăriei și castellulă Elisabeta în Serbia.

În annulă acesta Eugeniū de Savoia impressură Singidunulă, în luna lui Juliū. Veziriulă veni cu o armată de 200,000 de Turci spre a descinge cetatea. Eugeniū întórse armele încontra ostiloră commandate de veziriulă, în 16 Augustū; Turci fură bătuți și luară fuga, perdură tótă artillăria, care Germanii o întórseră încontra loră, 18,000 de Turci cădură în acea ți, dară și imperiali perdură la 7,000; a dóua ți se suppose și Singidunulă după o impressurare de 18 țille. Dup'céta

Germanii coprinseră tóte castellele de pre lîngă Dunăriă în Șcrbia, și Rusșiava în Temișiana.

XVI.

Pacea de la Passarovițiu.

Cótră finitulü luncii lui Augustö. Michaele dömnulü Moldaviei supperatü pre Germanii pentru incursele din annulü trecutü, irrupse cu 15000 de Tătarii și de Români în Trasilvania, demoli baricatele de la Rodna, înaintă pinö la Bisterția, impressurá acéstă cetate și răpeði mai multe corpuri mici cari prëdară pinö la Seccü, Turda, Jernutü, Reginü, ucciseră și prinseră fórte mulți ómeni. Dup'aceea Michaele Racovițiä se întörse cu spoliele în Moldavia, érá Tătarii trecurá pre la cetatea de Pétră în Marmorosü, unde se scullarä Româniil locului, ucciseră pre toți Tătarii și le luară prada. Atunci se devästá și se deșertá de ómeni a patra parte a Trasilvaniei, cari parte fură ucciși, parte prinși, parte fugiți de frica inimicilorü. Tătarii cari scăparä din Marmorosü, fură attacați de Româniil din Moldavia de susü, și remaseră toți măcellăriți în vallea Moldaviției. — Tătarii iscercarä se prade și România, inse acollo turä bätuți de J. Maurocordatü. Chanulü accusä pre dömnü la pórtă ca pre unü proditoriü: care a vendutü țerra Germanilorü. J. Maurocordatü fu chiămatü la Adriano-poli se dea rățiuni, inse ellü sciü se se escuse așiä de bine, încätü în luna lui Decembre éráși putü se se întórcă la Bucuresci.

In 21 Juliü R. 2471 (Chr. 1718) se încheiä pace la

Passaroviçiü pre basea *uti possidetis*. In urmarea acestui tractatü, Temişiana și banatulü Craiovei, precumü și o parte a Serviei cu Singidunulü și alte castelle de pre lîngă Dunăriă și Sava remaseră în mînilor imperi-alilorü, și se încheiă pace pre 24 de anî. — Tutorü emigrațiilor Români se dede amnestiă, prinșii bellici se scâmbarä, Nicöla Maurocordatü se scân.bä cu ambasatorii Ștein și Petrasiü cari fusseră închiși în Aedicula.— Maurocordatü întorcändu-se de la Säbiniü trecü prin Bucuresçi și fu primitü cu multă onöre de frate seu Joanne. Se țice că acesta i ar fi offeritü domnia, admonindu-lü se guverneție mai omenesce, inse Nicöla l'ar fi adăpatö cu veninü. Destullü că Joanne murì preste puține țille după acěstă întrevedere a lorü.

XVII.

Nicöla Maurocordatü de a döua örä în România.

In anulü R. 2472 (Chr. 1719) venì éräși Nicöla Maurocördatü domnü în România, și începü se domnescä mai omenesce. Spre spellarea peccatorü commisse prin celle trei domenie, döue în Moldavia și una în România, edificä mănasteriulü de la Văcăresci, redicä scöle și fundä bibliotecî; ellü însuși se ocupä cu literatura și-și cäs-tigä mare nume înaintea Europeänilorü învețiați. Cu töte acestea causä destullü reü țerrei prin alte mesurî perniciose, că-cl dede voiä Turcilorü se și facä case și și se se stabiléscä în țerrä; spre mollificarea și demoralisarea Romänilorü, de cari ellü se sciea urgissitü, spre assecnrarea despotismului seü și spre inavuțirea pungii

selle, desființă miliția română și și apropiă salariile militarilor, érá pre militanții din allú lorú, pre *servitorí*, cari erà scutiți de alte sarcini publice, puse contribuțiune, și așia și mári fisculú.

In amendoí acesti anni (R. 2471—2472) fu pestilenția și caristiá in amendoué Daciele, in cea sùperióre și in cea inferióre.

In urmarea tractutului de la Carloviçiú Turcií debea se demoléscă tóte întăriturile din Moldavia. In anulú R. 2472 (Chr. 1719) se destrusserá întăriturile de la Hotinú, in se redicará altele nóue la Dunăriá. Regele Poloniei Augustú II trámise la pórtá spre a remustrá incoutra acestorú mesuri, in se nu folosi nemica. Ambasatoriulú austriacú comitele de Virmondít avú mai bunú successú, ellú scósse de la pórtá unú fermanú pentru defigerea marginilorú între Trasilvania și Moldavia. In anulú R. 2473 (Chr. 1720) trámise Steinvillé ablegați la Michaele Racoivițiá spre a complana dissensiunile in respectulú marginilorú între aceste dóue țerrí, in se nu scósse lucrulú la calle.— In anulú R. 2474 (Chr. 1721) ordiná imperatoriulú Carlú VI se se facá conscripțiunea locuitorilorú Trasilcaniei.— In luna lui Februaríú R. 2475 (Chr. 1722) se strinse diétá la Sábiniú pentru sanțiunea pragmatică, care se acreptá in 30 Maiú alle acestuí annú, și se sanționá in 10 Decembre R. 2476 (Chr. 1723).

XVIII.

Gregoriu Ghica în Moldavia.

În anul R. 2477 (Chr. 1724) se născu resbellu între Russia și Turcia, din cauza Georgiei Dragomanulu Gregoriu Ghica întermeziu pentru compunerea păcii, și căpetâ mari remunerațiunii de la pôrtă, încă i se promise și domnia în unul dintre principatele românesce. Gregoriu Ghica eră și nepotu de soră allu lui Nicôlă Maurocordatu, éră acesta și căstigasse unu forte mare creditu la pôrtă, încatu se consulta la tôte întreprinderile cele mai momentose. De altă parte Maurocordatu nu trăia în armoniă cu Michael Racovițiu domnulu Moldaviei. Tôte aceste cause conlucrară spre resturnarea lui Racovițiu, care se și întemplă în anul R. 2480 (Chr. 1727). Dragomanulu Gregoriu Ghica se numi domnu în locul lui, éră Alessandru Ghica fratele lui Gregoriu căpetâ postulul de dragomanu. — În anul R. 2483 (Chr. 1730) se destronă Achmede III patronulu lui Gregoriu Ghica, prin Ali-patrana capulu janiciarilor, și Machomede V se puse sultanu. Unu măcellariu grecu, a nume Jenache, storse prin acellu capu allu janiciarilor principatulu Moldaviei de la noul sultanu; inse Ali-patrana abiă dedesse audiențiă lui Jenache, și fu uccisă în divanul; după două zile Jenache încă fu suggrumatu în prinsoriă. Prin acestă scâmbare estraordinariă a lucrurilor de la Constantinopoli, scăpă Ghica de unu compețitoriu forte periculosu.

XIX.

Constantinū Maurocordatū și Gregoriu Ghica.

In 14 Septembre muri Nicóla Maurocordatū, flagelulū lui ȕeu pre principatele române, și se îngropâ la Văcăresci. — Fiiulū acestuia, Constantinū Maurocordatū, căstigă pre unū numerū de boiarī pentru sene și i înduplecâ ca se lū cêră de dōmnū țerreī. Pórta încuviințîă, și Constantinū căpetâ domnia. Inse' adversariulū caseī lorū, Michaele Racovițîă, offerindū veziriulū o summă mai mare de bani, illū arruncâ din șea preste patru lunī de țile. Atuncī Constantinū versâ tesauarele celle răpite de tetă-seū, în mânile turcilorū, și și recuperâ scaunulū, încă totū în acellū annū, adecă R. 2484 (Chr. 1731). — In acestū annū muri guvernatorulū Trasilvaniei Sigismundū Cornisiū, generariulū commandatoriū comitele Paulū Wallis ținū președințîa în cursū de trei anni. — Constantinū Maurocordatū asseđîandu-se în domniă cugetâ mai înainte de tóte se și scóțîă de la țerră baniī cu cari și a cumpăratū demnitatea, ellū introdusse darea pre capū și dede finanțiele în arrendă. Șerraniī despoiațî de averea lorū prin stórcerile celle grósse alle arrendărilorū cari căutâ se se inavuțescă, adressarâ plângerī la pórtă, în urma căroră Constantinū Maurocordatū fu strămutatū în Moldavia a. R. 2486 (Chr. 1733), érá Gregoriū Ghica ca unū omū cu mai multă capacitate și demnū de unū principatū mai bunū' veni în ioculū lui în România. — Maurocordatū dusse cu sene în Moldavia sistema de contribuțiune pre capū și de arrendarea finanțielorū, prin care stórse și acellū

principatū în acea măsură cumă făcuse cu cellū dintăiū; érá Gregoriū Ghica urcă vămile și suppose și pre clerū la aceste sarcine. — La anulū R. 2488 (Chr. 1735) ammenințândū ruptura între Russia și Turcia, pórtá affá cu calle a pune în Moldavia unū omū cu mai mare energiă, și cu mai multă esperiență, și așa strămutá éráși pre Gregoriū Ghica la Jasși. Constantinū Maurocordatū cumperá domnia României cu unū millione de lei. Cu acéstă ocașiune se stăbilí sistema ca la fiá care investitură nóuă în principatū se se respunđiá porțiv o međietate de million de lei, afară de tributulū annuale.

XX.

Resbellulū între Turcia și între Russia și Austria.

Ferbéndū neînțelegerile între Russia și Turcia, împărătoriulū Carlū VI se întrepuse la pórtá spre a o împacă cu Russia, ceréndū principatele Românesce (Moldavia și România) pentru Austria, érá ținutulū de la marea-négră pentru Russia. Pórtá nu acceptá, ci trămise o armată la Tighina. Gregoriū Ghica ca diplomatū, jucá rollulū de amicū între amendóue puterile.— Generariulū Münnich voiá se impresseure Tighina în a. R. 2490 (Chr. 1737); Ghica trămise la dînsulū pre unū credințiarilū allū seu ca se'í spună se coprinđiá mai ántăiū Vozia. Se đice că credințiarilū perfidū ar fi datū lui Münnich consiliū contrariū, ínse donurile lui Ghica ínvinseră. Münnich impressurá Vozia și o luá în 12 Juliă. — Austria avéndū tractate offensive și defensive

cu Russia, și neputându înduplecâ pre Turcia spre pace, determinâ a luâ parte la acestü resbellü. Ducele Francescü de Lotaringia (care se insurasse în 12 Februarü cu Maria Teresia fia lui Carlü VI), și marescalculü Sekkendorf intrarâ cu o armată austriacâ în Serbia; comandatoriulü Trasilvaniei, comitele Wallis, intrâ în România, tribunulü Ursetti cu 800 de ómenî irrupse în Moldavia; acesta fu bätutü de Gregoriü Ghica, și uccisü în luptâ, — în säcuþiele lui se aflarâ acte fórte interesanþi pentru Turci. Constantinü Maurocordatü bätü corpulü lui Wallis și lü respinse peste munþi în Transilvania. Wallis muri de supperare la Säbiniü în 28 Septembrie. În Serbia Austriaciî perdurâ Naissulü, și în luna lui Nouembre furâ scosþi din Rusþiava, cu tóte că loculü - acesta cădû mai pre urmâ éráþi în mânile lorü. Inse în 28 Maiü R. 2491 (Chr. 1738) Turciî luarâ Media bäturâ pre ducele de Lotaringia, în 17 Augustü coprinserâ Rusþiava-nóuâ, și fugarâ pre Germani din România.

XXI.

Pacea de la Singidunü.

Münnich cercâ în deþertü se coprinþiâ Tighina și Hotinulü; în castrele russesci prorupse pestilenþiâ, o armată validâ compusâ de Turci. Tãtarî și Români insufflâ respectü Russilorü. Münnich desperatü trãmise pre Repnin la Constantinopoli cu offerte de pace, și þinü conferenþie cu unü ablegatü allü lui Gregoriü Ghica, prin care se făcû fórte suspectü înaintea Austriei. —

Pórta numi principe Trasilvaniei pre Francescú Racoți (fiulú famosulú rebellă care murisse la Rodostú) și lú trámise în România ca se se pună în correspondențiá cu malcontenți și se irrumpă în Trasilvania; fuse Racoți nu află spiritele preparate spre assemine întreprinderi, ellú se întórse preste Dunăriá, și în 10 Novembre muri la Cernavóda.— Russia offeri lui Cantemirú cellú tēnerú principatulú Moldaviei. organisá unú regimentú suptú commandulú acestuia, și lú trámise prin Polonia se irrumpă în Moldavia. In 28 Augustú R. 2492. (Chr. 1739) Turcii fură bātuți la Stântianí; în 31 Augustú se deschiseră porțile Hotinului; în 12 Septembre intrá Cantemirú în Jassí, érá Gregoriú Ghica se retrasse la Dunăriá.—Inse Austriacií după ce perdurá tóte locurile din drépta Dunáriei și erá în periclu se pérđiá și cele din stânga, făcurá pace, în 18 Septembre R. 2192 (Chr. 1739) la Singidunú, în urma careia Austria perdú partea Serbiei, care o castigasse după tractatulú de la Passarovicé, împreună cu Singidunulú și partea României din drépta Oltnulú. Atunci și Russii încheiară pace cu pórtá și se retrasseră din Moldavia deșertândú și Hotinulú. Cú acestú modú principatele Românesce se restituiră în integritatea lorú.— In amēdoí acesti anni domni pestilențiá, sóciá nedespărțitá a resbellului.— In anulú precedinte (R. 2491; Chr. 1738) se înfintiá commissariatulú în Trasilvania, țerra se împărți spre acestú scopú în 6 districte, sau subcommissariate Episcopatulú Românolorú uniți se dede dominiulú Blașinului

Reforma lui Constantinū Maurocordatū în România

În 20 Octombrie R. 2193 (Chr. 1740) muri Carlū VI, fia sa Maria Teresia remase crede preste provinciele Austriei cu titlulū de regină a Ungariei etc. Electorinlū de Bavaria luā titlulū de imperatoriū Romanū suptū numele de Carlū VII, și începū resbelulū pentru succesiune, în contra Mariei Teresiei. Cu dînsulū se uniră Fridericū II regele Prussiei, Ludovicū XV regele Franciei, și Filippū regele Spaniei, și încurcară pre Austria în unū resbellū de optū annī,

Între acestea, Constantinū Maurocordatū introdusse în România famosă Reformă care pōrtă numele lui. Ellū scuti pre clerū de contribuțiune, institui unū consistoriū de 10 preoți pentru administrarea veniturilor monasterilorū, puse în lucrare basilicele (celle întrodusse încă de tată seu), desfințiā și miliția care mai rămase după reducțiunea făcută de tată sau, reținēndū numai 2000 de armați pentru veghie publice, și pentru poste; introdusse scultelnicii, classifică pre boiarii cei mici în gentili și masili, desipse salariile funcționarilorū, asseđiā contribuțiunea la 10 lei de familiā, și desipse dillele de lucru alle țerranilorū pentru possessorii la 8, la 10 și la 12 pre annū. — Inse nu ayu timpū a pune în lucrare acēstă reformă, fiindū că în anulū R. 2494 (Chr. 1741) Gregoriū Ghica fu chematū la Constantinopoli, și Constantinū Maurocordatū fu strāmulatū la Moldavia, érá în loculū lui veni Michaele Racovița de a dóua órá.

XXIII

Reforma lui Constantină Maurocordatū în Moldavia.

Constantinū Maurocordatū duse cu sene reforma făcută, saū mai bine proiectată, în principatulū României, și se adoperă se o pună în lucrare în principatulū Moldaviei, fôră de a consideră că scâmbările continue de domni nemicescū mâne ce s'a făcutū astăzi. și că dóra ellū însuși nu va fi în stare de a o ținé din cauza avariției Turcilorū cari nu caută norme, ci constringū chiarū pre cellū mai bunū domnū a stôrce țerra tiranescă. — Ellū ar fi pututū se vađiă unū essemplu viu în sucesoriulū seū Michaele Racoviția, care restabilī tôte sarcinele de mai înainte, puse contribuțiune pre clerū și la cei 10 lei de familiă. cari debea se se respunđiă în 4 quartarie, mai adausse unū quartariū, adecă 2 $\frac{1}{2}$ lei. Cu aceste greutăți se uniră mesurile celle relle de finanție, prin cari se redusse poporulū la sapă de lemnū, mare parte de țerranī lăssară totū și fugiră din țerră. Se născură plângerī în contra impillătoriului, inse porta promisesse lui Michaele că lū va ținé trei anni în domniă. In fine trecū și acestū timpū, Michaele Racoviția fu cossiliatū la insula Mitilene în a R. 2497 (Chr. 1744). Constantinū Maurocordatū veni de la Jassī la Bucuresci, lăssându în loculū seū pre Joanne Maurocordatū frateseū. — In acestū annū se ținū dietă la Săbiniū, în care se determină ca sanțțiunea pragmatică se se pună între legile țerreī, Francescū de Lotargia, bărbatulū Măriei Teresei se recunoscū de correginte, se adoptă prin-

cipiulă ca nici o lege votată de dietă se n'aibă putere pîno ce nu se va sancționă de cōtră principele țerrei.

La cererea Româniloră pentru aequalitatea naționale respunde dieta că nobilă Romană se se compute între nobilă, civiă între civi, țerraniă între țerrani după territoriulă în care locuescū, érá Româniă în genere nu potă constitui a patra națiune în țerră, căci prin 'acéstă s'ar strică sistema celloră trei națiună (! ?!).

XXIV

Emnanciparea Terraniloră

În anulă R. 2498 (1745) muri Carlă VII, și Francescū de Lotarangia se allese imperatoriū Romanū suptă numele de Francescū I. — Resbuellulă pentru succesiunea la tronulă Ispanieiă maiă ținū treiă anni.

În România prin mesurile celle espillătorie alle lui Michaele Racovițiă, domnuluiă precedinte, se împușinas-se numerulă contribuitoriloră înfricoșiată, Constantinū Maurocordatū se veđū constrinsū a maiă adauge allă 6-lé quartariū de contribuțiune (adecă a sui contribuțiunea la 15 lei pre familiă), și a pune patru 'quartarie pre clerū. Inse în anulă R. 2499 (Chr. 1746) redusse dillele țerraniloră de lucru la 12 pre annū, și abolă servitutea țerraniloră prin unū actū subscrissū de boiari și de clerū. Acéstă reformă umanitariă face onóre numeluiă lui Const. Maucordatū. Dară intrigile și baniă lui Gregoriū Ghica scōsseră în anulă R. 2500 (Chr. 1747) pre frate-seu Joanne Maurocordatū din principatulă Moldavieiă, unde se puse ellă, și preste unū annū

de ȕille căsionară mutarea lui Maurocordatù la scaunulù Moldaviei și străpunerea lui Gregoriù Ghica în România. — Constantinù Maurocordutù emancipă în Junii R. 2502 (Chr. 1749) și pre țerraniș din Moldavia, defipse ȕillele de lucru și cellelalte prestățiunș, și regulă sistema finanțiară. Înse preste trei luni perdù domnia prin baniș lui Constantinù, fiulù lui Michaele Racovișă, care fu trămissù în loculù lui, cu tôte acestea emanciparea țerranilrù, jurată de clerù și de boiarș remase în vigóre. Érá Gregoriù Ghica asseđiându-se în România înmulș contribușunea prin unù titlu noș — *Lipsa* —, reintrodusse ouiăritulù, înse pentru mântuirea sufletulù edifică monasteriulù și ospitariulù de la Panteleimon, și murì în luna lui Septembre a. R. 2505 (Chr. 1752).

SECTIUNEA · D.

De la Reforma lui Constantinū Maurocordatū pîno în
 ȕillele nôstre.

CARTEA I.

*Dè la reforma lui Constantinū Maurocordatū pîno la
 Constantinū Ipsilate și Alessandru Murusū.*

I.

**Constantinū Maurocordatū de a cincia ôră în
 România**

După mórþea lui Gregoriū Ghica, boiarii țerrei Ro-
 mânesci allesseră domnū pre fiulū repăusatului, și tră-
 miseră la pórta pēntru întărirea lui, cerēndū totū de o
 dată ca se se oppréscă Turcii de a se stabili în țerră.
 și se înceteđie dēsa scāmbare a domnilorū care ruineđiă
 țerra, și se se desființieđie aunatele (cōnfirmațiunea pre
 fiă-care annū pēntru o summă de bannī). Inse pórta
 puse domnū pre fratele cellū mai tēnerū allă acestuia,
 cu numele Mateiu Ghica. Acesta abiă adjunse la Bu-
 curesci, și începū a stôrce țerra în celle mai barbăre mo-
 durī, prin cari dede motivū la plāngerī în contra lui,
 de unde urmā strāmutarea lui la Moldavia în a. R. 2506
 (Chr. 1753), și a lui Constantinū Racoviță în Romā-
 nia. Inse acēstă strāmutare nu folosi țerrei nimica, că-
 cī Const. Racoviță addusse cu sene unū cubiculariū grccū
 care impliniă postulū de vistiariū, și despoiă țerra și mai
 urritū spre a completā contribuțiunile celle grele de pre

spatele țerranilorū cellorū împuținați prin neprecurmatele estorsiuni. Boiarii se consultară în secretū, și trămiseră o deputațiune la pörtă spre a arretă faptele acestui domnū și a cere depărtarea lui. Constantinū Racovițiă înțellesse de passiū lorū, adună pre boiarī, le promise îndreptare și-i înduplecā se chame pre deputați înapoī. Daputațiū se întörseră în adevेरū, inse atunci ellū dede lucrului altă colóre, accusā pre boiarī de rebellī, și șcósse de la pörtă unū fermanū prin care se essiliară frațiū Văcărescī la insula Cupru. Cu tóte aceste veđindū că nu póte se o scóțiă la calle în Româ-mânia, căutā miđilóce spre a se mutā érășī în Moldavia în a. R. 2509 (1756). Atunci veni Constantinū Maurocordatū a cincia óră în Româniă încărcatū de datorie, spre a cărorū accoperire redicā contribuțiunea la 12 quartarie, și încă indoite adecā la 60 de lei pre familiă.*)

II.

Scarlatū Ghica și Joanne Callimachū.

În acestū annū (R. 2509, Chr. 1756) se începū rebellulū cellū de șepte anni între Maria Teresia și Friedeticū II regele Prussiei. În 18 Octombre murī guvernătoriulū Joanne Haller, în loculū lui se numī Ladislau Kemény. În annulū R. 2510 (Chr. 1757) se depuse Constantinū Racovițiă domnulū Moldaviei, și în lo-

*) La sonscripțiunea din annulū R. 2510 (Chr. 1757) se aflară numai 35,000 de familie contribuitoire, a cărorū contribuțiune se ani la 2,100,000 ei, câte 60 lei de familiă.

culu lui se numi Scarlatu-Ghica. — In Romania Constantinu Maurocordatu determină se reducă quartariile éráși la patru (inse de câte 15 lei) și se asseđie norme secure pentru strîngerea contribuțiunei ca se nu se mai facă abuzurî, dară nu putu se și puuă sistema in lucrare, fiindu că in anulul R. 2511 (Chr. 1758) se scosse din domniă și se arruncă in Aedicula, dup'aceea se relegă la insula Mitilene.— Scarlatu Ghica se strămută atunci in Romania, érá in loculul lui se trămise Joanne Callimachū. Noulu domnū allū României cumperasse domnia cu 2000 de pungî de banî, ellū nu află bună reducțiunea lui Const. Maurocordatū, ci introdusse éráși contribuțiunea de 12 terminî (adecă pre lună) și cu celledalte tasse: adjutorinția, ploconulū, decimăritulū, vînăritulū, ouiăritulū, sarinele, vămile, își immulți venitulū la 2,546,828 de lei pre annū. Dară făcū și unū bine, căci aboli văcăritulū pentru totū dé-una, și scósse de la pórtă unū fermanū prin care se oppriră Turciil de a petrece in țerră fôră de voia domnului, suptū nume de negoțiătorî, etc. — In spațiū de trei anni de đille Constantinū Maurocordatū relegatulū, care și rescumperassè viéția cu 300 de pungî de banî, află creditorî in essiliū, și cumperă domnia cu 1000 de pungî de banî, preste cari mai promise 250 de pungî veziriuluî. Scarlatu Ghica fu revocatū, érá Constantinū Maurocordatū veni in anulul R. 2514 (1761) a șessea óră in principatulū României, adducēndū cu sene pre toți creditorî seî, cărora le conferî celled'ântăiū demnități érá neadjungēndū demnitățile eelle de pîno acumū, mai adausse și facū doi vornicî, unulū de țerra de susū și

altulă de țerra de giosă, și prin acestia stôrse și despoiă principatulă Românescă cu puteri îndecite.—Joanne Callimachă din Moldavia încă se depuse în acestă annă și se înlocă prin fiulă seă Gregoriă Callimachă, numă din causa ca se se dea occasiune guvernulă ottomană de a și contentă aviditatea de bană.

III.

Constantină Maurocordată resturnată de Constantină Racoviță.

În Trasilvania comitele Ladislau Kemeni renunță demnității de guvernatoriă în a. R. 2515 (Chr. 1762). érá commandatoriulă generale Nic. Adolfă baron de Buccovă se numă președinte guvernulă.—În annulă R. 2516 (Chr. 1763) se organiză miliția marginariă în Trasilvania, înființându se două regimente pedestre de Români, și două de Secui, și ună regimentă de dragoni de Români și altulă de usiară de Secui, înse mai pre urmă aceste două regimete căllarie se unără în unulă de usiară

Estorsiunile funcționariloră greci addusși în țeriă de Const. Maurocordată trasseră asupra domnului blăstemele poporului, de altă parte intrigile și baniă lui Const. Racoviță precipitară căderea lui în annulă R. 2516 (Chr. 1763.) Constantină Racoviță avea ună soțiă de intrigă la Constantinopoli, a nume Staurache, cu care făcuse ună contractă secretă spre a împărți veniturile României, după ce se asședă în domniă ellă se certă cu complicele seu, lucru națurale la atari contracte; dară intrigantele din Constantinopoli sciū se întorcă lu-

crulü, și se innegréscă pre Racovițiă la pórtă. Pórta trämise în țerră pre unü capegi-passiă cu fermanü se cerceteđie purtarea domnului. Tnrulü închise pre mai mulți boiari primari și-i condemnă la summe însemnate. Inse Const. Racovițiă muri în luna lui Februarü a. R. 2517 (Chr. 1764). Atunci pórtă adenumi domnü pre Stefanü Racovițiă, fratele repausatului, totü prin influinția grecului Staurache. Totü de o dată se reyocă și Gregoriü Callimachü din Moldavia, și în locul lui se puse Gregoriü Ghiça, fiulü lui Alessandra. Acesta guvernă principatulü seu cu multă înțelepțiune și dreptate, înființiă scóle și addusse ómeni învețiați în țerră, prin cari și căstigă mare nume și popularitate la ómeni; érá Stefanü Rocovițiă îndată ce veni în România uccișe pre doi dintre boiarii închiși de frate seu; spre a terrorisă pre poporü, arruncă dare gróssă pre țerră, și închise și mai mulți boiari spre a împedică recursulü la Constantinopoli. Inse poporulü ne mai putëndü sufferi țiranniele lui, ocupă bisericelę, trasse clópotele, deschise prinsorile și liberă pre boiarii închiși, impressură palatiulü strigändü: „Domnulü se reducă dările și se allunge pre Greci.“ Stefanü remase impetritü: Grecii lă consiliară se commande focü asupra ómenilorü; Arnauții trasseră cu puscile și ucciseră trei ómeni, ceilalți se respiră. Faima acésta adjunse la Constantinopoli, sultanulü nu se îndoi că Româniü dusși la desperățiune vorü reproduce scenele energiei lorü de mai înainte, ellü determină scóterea lui Stefanü, și stringură pre blăstematulü de Staurache; érá în România

trămise domnă pre Scarlată Ghica, fôră de a cere casse mari de la dînsulă, R. 2518 (Chr. 1765).

IV.

Scarlată Ghica, Alessandru Ghica, Gregoriă Ghica, Gregoriă Callimachă.

În anul precidinte murî baron Buccovă în Trasilvania. în locul lui se trămise comitele Andrea Had-dick commandatoriă generale și președinte guvernului. În 18 Augustă R. 2518 (Chr. 1765) murî împărătorulă Francescă I de Lotaringta; fiulă seă Josefă II se allesse împărătorulă Romană, și se numî correginte pentru tătă monarchia austriacă pre lîngă mumă sa Maria Teresia. — În 2 Nouembre Maria Teresia înălțîă Trasilvania la demnitatea de mare principată.

Scarlată Ghica venindă e dăua ôră domnă în Romănia, domnă cu mulțiănnirea tutoră, înse nu împlinî ună annă de țille și murî, și se îngropă în biserică St. Spiridon cea edificată de dînsulă. În locul lui alleseră boiarulă țereî pre fiulă seă Alessandru Ghica, a. R. 2519 (Chr. 1766.) În anulă acesta se revocă Gregoriă Ghica din Moldavia, și se trămise Gregoriă Callimachă a dăua ôră.

Pre timpurile acestea se turbură relațiunile între Rusia și Turcia, din cauza Poloniei. — Caterina II trămise în Romănia pre ună vice-tribună îmbrăcată în vestiminte căllugărescî, spre a și face o partită între Romăni. Acestă străvestită căstigă pre archimandritulă de la Argeșulă, și cu ajutorulă lui făcū o mare pro-

pagandă în contra Turcilor, de cari eră săturați Români. La anul R. 2521 (Chr. 1768) când eră se se începă resbellul cu Russia, sultanul Mustafa III, consiliat de chanul tătăresc, află cu calle a trimite un om cu cap în România, și așa revovă pre Alexandru și strămise pre Gregoriu Ghica, care fusse mai înainte cu doi ani în Moldavia, și acum se află la Constantinopoli.

Austria încă rechiâmă în acest an pre Haddick din Trasilvania, și strămise în locul lui pre comitele Carl d'Odonel cu demnitate de comandatoriu generale și de președinte al guvernului.

V.

Resbellu între Turcia și Russia. Constantinu Maurocordatu more.

Cu venirea lui Gregoriu Ghica în România porța trimise o armată turcescă spre a ocupa principatele. Turcii prin escesele lor înterritară și mai multu animel Românilor, rigorea și mesurile cele aspre ale lui Ghica contribuira asemenea spre amărirea suffletelor, cu atât mai ușior află calle propaganda rusescă. — În primăvera anului R 2522 (Chr. 1769) se trimise o armată rusescă la Dunastru suptu principele Gallicinu, alta în Ucraina suptu Romanțiovu. Cătră finitul lui Martiu, Gallicinu trecu preste Dunastru, și în luna lui Aprile bătă la Hotinu un corp de 20,000 Turci cari suptu comandulu lui Caraman passia. aperă fossatele dinaintea fortăreței, după aceea se retras-

se cându scmți că se apropiă armata cea mare suptă
 commandulū veziriului. In luna lui Juniū fu bătută
 altū corpū de Turci cari trecusseră Dunastrulū la Jer-
 dni, o flottillă turcéccă fu nemicită apprópe de Vozia.
 Gallicinū trecū éráși Dunastrulū și cu începutulū lunei
 lui Juliū bătū pre seraskieriulū Traciei la Băscanți, im-
 pinse pre Turci la Hotinū și începū a impressurā for-
 tărăția. — Intre acestea Gregoriū Callimachū domnulū
 Moldaviei fu prinsū de Turci și trāmissū in férrā la
 Constantinopoli. Tātariī furā frānți la Dunastru; Tur-
 ciī perdurā șesse bătălie suptū Moldovangi-passia, cu
 începutulū lunei lui Septembre lăssarā Hotinulū, érá cu
 finitulū lunei lăssarā și Jassii, și se retrasserā la Isac-
 cia. Rusșiī intrarā in Jassii și constrinserā pre boiarii
 cari se aflā presentī a jurā credinția imperatoressesē —
 La Constantinopoli se tăiā capulū veziriului cellui mare,
 lui Gregoriū Callimachū și lui Nic. Draco dragomanulū,
 ca proditori, érá lui Const. Maurocordatū se conferi
 domnia Moldaviei. — In luna lui Septembre, Roman-
 țiovū luā commandulū preste armata russéccă in loculū
 lui Gallicinū, érá preste cea din Ucraina se puse co-
 mitele Panin. Noulū domnū Constantinū Maurocordatū
 fu adjunsū in fuga cōtrā Gallați in 5 Nouembre, de cō-
 trā vice tribunulū Fabricius, și addussū la Jassii, muri
 in 4 Decembre, dupā ce domnisse 16 anni in 6 rōn-
 durī in Romānia, și 6 anni in 4 rōnduri in Moldavia.

VI.

Gregoriu Ghica espeditü la Petersburgü.

După ce Russii luară Gallați, Romanțiovü trämise în luna lui Nouembre pre vice-tribunulü Carașinü cu câteva centurie în România, cu cari se uniră și voluntari Români, făcëndü la 400 de inși. În 17 Nouembre adjunseră nóptea la Bucuresci. Archimandritulü de la Argeșiu și spătariulü Pârveu Cantacuzenu îi condusseră de a dreptulü la palatiü. Arnăuți la commandulü spătariului Cantacuzenu nu făcură rezistențiă. Gregoriu Ghica sări prin grădină și se ascunse în magazinulü unui negățiatoriü; palatiulü se dede pradei, toți Turcii din Bucuresci se măcellăriră. Ghica fu descoperitü a treia di și trämisü prin Jasși la Petersburgü. Acumü amendoue principi atele Românesci se făcură teatrulü resbellului. Boiarii cei mai însemnați și mai avuți fugiră la Brașiovü și la Săbiniü.

În 15 Januariü a. R, 2523 (Chr. 1770) trämise Romanțiovü pre generariulü Staffeln cu unü corpü de armată de bätü pre passia de la Brăilla, în 31 Januariü luă fossatele de la Giurgiu, dup'aceea se întorse de bätü unü corpü de 16,000 de Turci care voiă se coprinđiă Bucurescii, în fine ocupă tötă România. Pârveu Cantacuzenu cădù în luptele cu Turcii. În 12 Februariü commissariii russesci strinseră pre clerü și pre boiarii cari se află la Bucuresci și i făcură se jure credințiă imperatoressei Caterina II, apoi compuseră doue deputațiunii din amendoue principatele și le trämiseră

la Petersburgü unde adjunseră fe 8 Aprile. Generariulü Bauer mesură țerra și adună notiție statistice și istorice. Pentru facilitarea commerciului se bătură banî de aramă, cu insemnele principatelorü Românesci.

VII.

Manuele Rosettü.

In luna lui Aprile se retrasseră ostile din România spre a se uni cu corpulü cellü mare de armată suptü commandulü lui Romanțiovü: érá Turcî numiră domnü pre banulü de la Craiova Manuele Rosettü. In 22 Juniü se bătură Russiî cu Turcî la Prutü. In 18 Juliü Romanțiovü bătü pre Turcî și pre Tătarî in Bassarabia, in 1 Augustü frânse cu totulü pre veziriulü Halil-bei la laculü Cagulü: in 30 Augustü coprinséră Russiî Achilleia nouă, in 26 Septembre Panin luă Tighina; după aceea cetatea Albă, in fine Brăilla. In 25 Nouembre Russiî coprinséră éráși Bucurescî. Generariulü Olitz se asseđiă la iarnaticü, și in 23 Februariü a. R. 2524 (Chr. 1771) inrepü se bată Giurgiulü, după o bombardare de 3 dille luă cetatea și castellulü. Sultanalü se desceptă in fine din somnü, și trämise pre veziriulü Mechemed-passia cu o armată de 150,000 de Turcî se introducă pre Manuele Rosettü in principatulü României. Veziriulü veni pîno la Dunăria și espedi o divisiune de Turcî in țerră, care coprinsé ținutulü Turnulü. In 19 Juniü Russiî tăiară preșeđiulü turcescü de la Turnu: insé Turcî trecură Dunăria cu corpulü cellü mare, și in 20 Juniü reluară de la Russi

Giurgiulă. In 21 Juniū invinseră Rusșii la Văcăresc și in 23 la Negoiesc. In 17 Augustū cercă generariul Essen se ice Giurgiulă, dară fôră successū. La 1 Septembre fu bătutū Manuele Rosettū la Rômnicū. Seraskieriulū Mussonoglu fu frântū in 31 Octombre și respinsū preste Dunăriă, după ce perdū 5350 de Turc. Presidiariī Turcī deșertară Giurgiulă, érá generariulū Essen ocupă castellulū in 3 Nouembre. — Generariulū Weissmann coprinse castrele veziriulū la Babadag in 29 Octombre. Vezirulū cercă in deșertū se appuce éráși Giurgiulă in 4 Nouembre. — După aceste succese din partea Rusșilor se strămută teatrulū resbellulū de a drepta Dunării. Weissmann commanda in România; érá Romanțiovū ținea cortellulū generale in Jassī. — In decursulū iernei se făcură mai multe propunerī de pace, dintre cari una érá: Principatele Romênescī să se constituescă de sene suptū regele Stanis'au Poniatowski, care se abdice Poloniei, érá după mórtea acestuia se vină suptū Russia.

In acestū annū Austria numi guvernatoriū Trasilvaniei pre comitele Josefū de Auersberg, érá pre Francescū Preiss commandatoriū generale.

VIII.

Tractatulū de Ia Cuciuc-Cainargi.

In 30 Maiū R. 2525 (Chr. 1772) se încheiă la Giurgiu armistețiū inre Turcia și Russia cu condițiunea că Dunăria se fiă marginea despărțitóriă inre amêndoue armatele. — In luna lui Juniū intrară truppele austriace

și prussiane în Polonia, după care urmă împărțirea Poloniei; Austria căpetâ Gallicia și Lodomeria. — În 2 Augustu se tractă despre pace la Foxianî, înse în 26 Augustu se rupseră negoțiațiunile fôră verunû rezultatû, fiindû că Russia persistea pentru independenția principatorû suptû garanția puterilorû europeane. — După ce flotta turcescă de la Crimeria fu bătută, se făcû altû congressû de pace la Bucurescî în luna lui Novembre, înse și acesta fôră de rezultatû.

În anulû R. 2526 (Chr. 1773) ponteficele romanû Clemente XIV (Ganganelli) desfînția ordinea Jesuiților.

În luna lui Maiû și Juniû imperatoriu!u Josefû II petrecû în Trasilvania. — Rusșii perdurâ tôte locurile ocupate de preste Dunăriă; înse în anulû R. 2527 (Chr. 1774) trecû Romanșiovû érășî Dunăria, bătû pre Turcî în mai multe locuri, și mai pre urmă închise armata veziriului la Șumla așîa de tare, încâtû Turcii se vedară constrinșî a cere pace. În 21 Juliû se încheiâ tractatulu de pace la Cuciuc-Cainargi. Acestû tractatû momorable pentru principatele Românescî, coprinde în articulu XVI următoriele puncte: „Russia dă porțîi îude-retû principatele Moldaviei și României cu aceste condițiuni: 1) Amnestiâ completă pentru toți, restituirea averilor și demnităților celor compromisși în rebellû; 2) libertatea religiunei crestine în principate; 3) restituirea averilor bisericescî și private cari se occupaseră de Turcî și se adausseră la regiunea (raia) Brăillei, Hotinulu, Tighinei, etc. 4) tractarea omenescă a clerulu; 5) liberă emigrațiune cu tôte averile în cursû de unû annû de șille; 6) dârî vechi se nu se

céră de la principate; 7) ci din contră se se ierte tributul pre doi anni din cauza damnelorū întemplate prin resbellū; 8) după terminulū acesta pórta se fiă cu cum-petū în punerea tributului, care se va dă la fiă-cari doi anni, și se observe privilegiatele principatelorū garantate de Machomede IV; 9) principatele se aibă agenții lorū la pórta, cari se fiă respectați după dreptulū gențilorū; 10) ministrulū russescū de la pórta se aibă dreptū de a intercede pentru principate, și pórta se iee în considerațiune arretările lui.“ In urmarea acestuī tractatū sultanulū dede unū hatisherifū prin care assecură drepturile principatelorū.

IX.

Alessandru Ipsilante și Gregoriu Ghica.

După aceste întemplări grele, Româniī rădimați pre drepturile recăstigate se adunară la Bucuresci spre a și allege domnū. Aci se născură dóue partite dintre cari una voiă pre Manuele Rosettū, érá cealaltă pre Stefanū Prescovann de la Craiova. Neputându-se unī între sene se dusseră la marescalculū Romanțiovū spre a lū consultă despre allegerea dintre acesti doi candidați. Romanțiovū le dede respunsū, se se adreseșie la pórta, susserana lorū. Intre acestea pórta, fîră de a întrebă principatele, destină pre dragomanulū Alessandru Ipsilante pentru România, și pre Gregoriū Ghica (care fiindū prinsū de Rusși și dussū la Petersburgū, se întor-sesse în Moldavia, și petrecea acollo ca privatū) pentru Moldavia, 28 Septembre a. R. 2527 (Chr. 1774).

Amendoî acestî domni guvernară țerrile cu multă înțelegțiune, înființiară scóle, redicară fabrice și biserice, și făcură reforme bune pentru administrarea dreptății.

În anulă acesta Austria puse în loculă lui Auersberg pre Samuele baron de Bruckenthal președinte guvernului în Trasilvania.— În luna lui Octombre Rusșii eră încă în Moldavia, Austria trâmise cu voia acestora milițiă în Bucovina suptă pretestă de a apperă Gallicia de partea espusă incurseloră Tătariloră, și ocupă acellă ținută allă Moldaviei, apoi deschise negoțiațiuni diplomatice cu pórta, cerëndă a i se cede Bucovina, ca ună ținută necessariă pentru apperarea provinciiloră selle. Pórta fôră de a întrebă țerra, vëndū Austriei Bucovina în 25 Februariū a. R. 2530 (Chr. 1777); în 2 Juniū se scâmbară documentele pentru asșediarea marginiloră între Austria și Turcia. Gregoriū Ghica protestă încontra acestui actū violătoriū de integritatea principatului, și se oppuse essecuțiunei lui. Din acéstă causă pórta supperată pre dînsulă decretă scóterea lui Gregoriū în luna lui Octombre, și trâmise pre ună chihaiă la Jasși ca se lă ducă saū viū saū mortū la Constantinopoli. Cândū adjunse Turculă la Jasși se prefăcū morbosū și învită pe Ghica se vină pînă la dînsulă. Ghica nesuspectândū ună periclu așia de mare. se dusse; janiciariī puseră mânile pre dînsulă și lă ucciseră. Capulă lui se trâmise la Constantinopoli spre a convinge pre tirannū despre lasșitatea commissă. Érá în loculă lui se numi domnū dragomanulă Constantinū Murusū.

X.

Nicola Caragia și Alessandru Maurocordatū.

In anulū acesta (R. 2530; Chr 1777) se numi guvernatoriū Trasilvaniei Samuele baron Bruckenthal, care fusse pino acumū numai președinte; érá în anulū R. 2531 (Chr. 1778) murindū elcctoriulū de Bavaria, Massimilianū Josefū, fôră de a lăssà copii, se născū resbellū cu Austria pentru părțile adnesse Bavariei. — In 23 Maiū a. R. 2532 (Chr. 1779) se încheiă cu Prussia pace la Teschen. — In 29 Nouembre a. R. 2533 (Chr. 1780) muri Maria Teresia de idropică, în etate de 63 de anni, și remase Josefū II singurū domnitoriū. — In 22 Martiū a. R. 2534 (Chr. 1781) imperatoriulū Josefū II, sparse cuibulū Sassilorū dândū facultate la verce Trasilvanū se se asseđie în verce cetate i va placé; în 24 Martiū redicâ dependenția clericilorū catolici de cōtră superiorī esterni; érá în 25 Octomore publică *decretulă toleranției* prin care dechiără essercițiū liberū tutorū confessiunilorū crestine.

In 17 Decembre a. R. 2534 (Chr. 1781) se întem-
plară ca cei doi fiī ai lui Alesandru Ipsilante se fugă de la Bucuresci la Brașiovū și de acolo se trecă la Viena. Acéstă faptă neînțelléptă a junilorū compromise pre domnū inaintea porții. Secretariulū Raicevich care fu trămissū după dinșit, dede domnolui consiliū, ca spre a scăpă de periclu se și dea ellū iusuși dimissiunea, și se se ducă la Constantinopoli spre a se escusă. Secretariulū Raicevich lucră la imperatoriulū Josefū II, încătū fiī de domnū, convinși că nu li se va întemplă neci unū reū,

se dusseră ei însiş în anul R. 2535 (Chr. 1782) la tatăl lor la Constantinopoli.

După abdicarea lui Alessandru Ipsilante se trămise domnă în țerră dragomanul Nicola Caragia; în Moldavia scoțindu-se Const. Murusă, se denumî Alessandru Maurocordat, fiul lui Constantin. În acestă annă se puseră consuli russesci la Jassși și la Bucuresci. Austria încă trămise ună agente consulariă pentru principate. Stefană Raicevich, fostulă secretariă allă lui A. Ipsilante, fu cellă dintăiă agente austriacă în Romănia.

XI.

Michaele Constantiă Suțiu în Romania.

Imperatoriulă Josefă II unî în 14 Augustă cancellaria aulică trasilvană cu cea ungarică; împreună tesaurariatulă Trasilvaniei cu guvernulă țerre; și desființîă mai multe monasterie, — în luna lui Maiă a. R. 2536 Chr. 1783) căllători prin Ungaria, Trasilvania și Bucovina.

Estorsiunile lui Nicola Caragia în Romănia illă făcură se pérđîă domnia în luna lui Octombre. În loculă lui se trămise dragomanulă Michaele Constantină Suțiu-Suptă domnia acestuia dede pórta în 16 Octombre R. 2536 (Chr. 1783) sinetulă prin care întăresce activitatea agentulă austriacă în principate, érá în 24 Februariă R. 2537 (Chr. 1784) altulă prin care assecurédiă Austriaciloră commercilă în principate cu diverse favorî, — În 6 Maiă alle acestuî annă imperatoriulă Josefă II dechiără limba germană de limbă officială în Ungaria și Trasilvania, și impuse de datorîă ca în țer-

mină de trei ani toți directorii se sciă germanesce; în 3 Juniu desfinția împărțirea cea veche a Trasilvaniei după cele trei națiuni privilegiate, și împărți totă țerra în 11 comitate, (Unniádóra, Săbiniul, Făgărașul, Trișediul [cu Brașiovu], Pretoriul Secuilor, Turda [cu Bisterția], Salinicul interiore, Salinicul mediore, Clușul, Tërnavale, Alba.)— În 11 Octombre ordină a se face conscripțiune generale în Ungaria și Trasilvania. Acésta dede ocasiune la o rescóllă infricoșiată din partea Românilor din munții aurari și părțile vecine. Români se bucură de conscripțiune creșind că se face cu scopu de a-i militarisa, și de a-i scăpa cu acestu modu de feudalismulă cellu greu allu Unguri'orū, înse vedindu-se înșellați se adunară iu 31 Octombre în biserica de la Mestécănū în ținutul Crișului suptu președinția lui N. Ursu Choria, care âmblasso la Vienna în mai multe cause alle lorū. În 7 Nouembre ei se strinseră la satul Cuteiū se țină altă adunare, doi judeci de cercū (*szolgabiró*) cu câți va militari cercară se le impedece adunarea, înse plătiră cu vieția temeritatea lorū, militari se allungară.

XII.

Revoluțiunea lui N. Ursu Choria în Trasilvania.

Atunci Choria, Closca și Crisianu se puseră în fruntea popoului și jurară întru stingerea nemeșilor. În scurtu timp se strinseră la 20,000 de ómeni, dechiară mórte assupritorilor și purcesseră încontra lorū, devastară la 389 de sate nemeșesce, derapinară la 237 de curți domuesce, și 23 biserici unguresce, și ucciseră

la 150 de nemeși. Guvernul de atunci suptă Samue-
le Bruckenthal, cercă mai întâi prin meșlôce pacifi-
ce se stîmpere revoluțiunea, înse nu folosi nemica, dup'-
aceea strînse trupele de prin pregiurü, și le trâmise a-
supra Românilorü. In 7 Decembre se făcú o bătăliă
sângerôsă în care cădură la 4000 de țerranî, ceialăi
se respiră. Conductorii se trasseră la munți, înse fură
vînduți chiarü de cötră soții lorü; în 27 Decembre ei
fură prinși și dusși la Alba-Julia. Crișianü se uccise
însuși în prinsóriă, érá Choria și Closca fură essecutăți
cu róta, în 28 Februariü R. 2538 (Chr. 1785). Acés-
tă rescöllă care essi atătü de tragică pentru autorii ei,
avü cu tóte acestea urmări salutarie pentru poporü în
genere. Ochiü ceî agerî ai imperatoriului Josefü II ve-
dură causele în feudalismulü cellü tirannicü allü Ungu-
rilorü, și determină sterpirea lui. Imperatoriulü după
împărțirea țerreî în unspre-șce comitate, pre cumü s'a
arreatatü mai susü, redusse și acestea în luna-lui Mar-
tiü, la trei districte; Săbiniulü, Clușiulü și Făgărașiulü, si
puse preste fiă-caré câte unü commissariü regal, pre co-
mitele Lupu Kemenî preste Săbiniü, pre comitele Adamü
Teleki preste Clușiü și pre baronele Michael Brucken-
thal preste Făgărașiü; érá în 22 Augustü desființią ser-
vitatea tutorü țerranilorü și dede la totü omulü facul-
tatea de a se mută unde le va plăcea. In 23 Nouem-
bre publică o nouă ordine judiciariă pentru Trasilvania,
care se începă cu 1 Maiü a annulü următorü.

XIII.

**Nicolă Maurogeni și Alessandru Maurocordatū
Firariū.**

In anulū R. 2537 (Chr. 1784) pórta recunnoscū de nou drepturile principatelorū prin unū hatișeritū consu-oătorii cu cellū datū cu ęece anni mai înainte, prin care dechiără de nou că nu ca scóte pre domni fóră de argumente iuverdate că sunt rebellī; cu tóte a-cestea nu trecū anulū, și depuse pre Alessandru Mau-rocordatū din Moldavia, denumindū in loculū lui pre Alessandru Ipsilante, care fusse mai inaiute domnū in România, și se lăssasse de buuă voiă, din causa copi-ilorū; érá in 26 Martiū a. R. 2539 (Chr. 1786) scós-se pre Michaele Sușiu din România și puse pre Nicó-lă Maurogeni. — In acestū annū imperatoriulū Josefū II ordină mesurarea Trasilvaniei pentru repărțirea mai proporționată a contribuțiunei; in 2 Aprile publică unū codice criminale, și in 31 Decembre o ordine de pro-cessură criminale, érá in luna lui Juliū căllători prin Trasilvania. In 15 Februariū a. R. 2540 (Chr. 1787) publică unū regulamentū despre reporturile între pos-sessorii nobili și țerranii coloni; pensiouă pre Samuele Bruckenthal, și numi guvernatoriū pre comitele Giorgiū Banfi. -- In acestū annū pórta scósse pre Alessandru Ipsilante din Moldavia, și denumi in loculū lui pre Alessandru Maurocordatū Firariu, verulū cellui ce dom-nisse cu doi anni mai înainte suptū același nume; in se-inepëndū discordiele între Russia și Turcia, Alessandru Maurocordatū Firariu cădū in suspiciune de a ținé cu

Ruşşii, pórta trámise pre unú turcú (cumú trámisese la nefericitnlú Gregoriú Ghica) ca se-i adducă capulú la Constantinopoli. Maurocordatú semþi lucrulú şi fugi în Russia, atunci se trámise éráşî Alessandru Ipsilante, care fusse mai înainte domnú în România.

XIV.

Alessandru Ipsilante prinsú de Austriaci.

În anulú R. 2541 (Chr. 1788) prorupse resbellulú între Russia şi Turcia. Austria ca confederată cu Russia, luá parte încontra Turcilorú, înarmá 160,000 de militari la Sava şi la Dunăriá suptú commandulú lui Lascy, şi trámise unú corpú de 20,000 în Bucovina suptú commandulú principelui Coburg. În 9 Februaríu se deschiserá operaþiunile de mai multe párþi totú de o dată. Armata principală suptú commandulú lui Lascy íuaintá prin Sirmiu spre Singidunú, în Corvaþia operá Devins. Principele Coburg trecú de la Senatinú la Cernáuþi, de ací intrá în Moldavia, ocupá Botoşianií, şi se uní cu Solticovú, care commandá 12,000 de Rusşii. În luna lui Aprile tribunulú Fabri ocupá Jasşii, prinse pre Alessandru Ipsilante şi lú espedí la Cernáuþi. Cantacuzenu stringe unú corpú de 6000 de Români şi Arnáuþi şi se unesce cu Austriacií în contra Turcilorú. Dará Nicola Maurogeni înarmédiá pre Români încontra Austriacilorú, atacá passurile de la turnulú Roşíu şi de la Branú, ammeninþiá irrupþiune în Trasilvania. Coburg bate Hotinulú din luna lui Maič pino la finitulú lui Augustú. Între acestea Turcii trecú Dunária şi oc-

cupă Temișiana. Imperatoriulă Josefă II căre venisse la armată, fu încungiurată de Turci și puțină lipsi de nu cădă în mâniloră. Agitată de atâte calamități illă appucă ună morbă greu. In 5 Decembre lă dusseră la Vinna. Turciă cōtră apropiarea iernei se retragă din Temișiana în Serbia. — In 17 Decembre Potemkin luă Vozia cu assaltă.

XV,

Austriaciă la Bucuresci. Josefă II mōre.

In primăvara annulă R. 2542 (Chr. 1789) se începă éráșă operațiunile bellice; in 7 Martiă Coburg plécă spre România, Russiă cōtră finitulă acestei luni atacă Tighina. In luna lui Aprile Maurogeni cu Româniă și cu Turciă atacă de dōue ori passulă de la Brană, in se generariulă Hohenlohe îi respingă. In 1 Maiă Russiă ocupă Gallați; in 31 Juniă Coburg unită cu Suvarovă bate pre Turci la Foxiană; și in 22 Septembrie la Martinesci; in 6 Octombree bate pre Turci la Porciană. — La Sava și la Dunăriă curseră reu operațiunile Austriaciloră, ei fură bătuti pre totă indiné, pină ce betrânulă Loudon luă commandulă, și coprinse Singidunulă in 7 Octombree. — In 13 Octombree Russiă luară cetatea Albă; in 10 Nouembrie Coburg coprinse Bucuresci, in 13 Nouembrie Hohenlohe ocupă Craiova, érá in 15 Potemkin luă Tighina. — Pentru administrațiunea politică in România se trâmise baron Thugut și consiliariulă Stefană Raicevich, fostulă agente austriacă in principate. Din cauza că sănetatea impera-

toriului Josefů II mergea totů spre mai reu, se dede ordine baroneluĩ Thugut se negoțieđie cu veziriulů pentru pace. Intre acestea Jocefů II muri ĩn 20 Februarjů R. 2543 (Chr. 1790) ĩn etate de 48 de annĩ, 11 luni și 8 đille. ĩnainte de můrte veđindů cã Unguriĩ nu sunt mulțĩannițĩ cu reformele luĩ, și cã ĩn Francia a pruruptů revoluțiuinea, Josefů II revocã ĩn 20 Januarĩ tůte ordinațiuunile selle ĩn respectulů Ungarieĩ și allů Trasilvanieĩ, afarã de decretulů toleranțieĩ și de desființierea servituțĩĩ. Dupã đĩnsulů urmã ĩn imperiů frate seu, Leopoldů II, marele Duce ailů Toscaneĩ.

XVI.

Pacea de la Sistovů.

Āncercãrile de pace cu Turcia nu esșirã la necĩ unů rezultatů, și așia cu inceputulů primãvereĩ annuluĩ R. 2543 (Chr. 1790) ĩncepurã őrãșĩ a sunã armele. ĩn luna luĩ Martiů Coburg ammeniția Vidinulů, Suvarovů Brãilla. ĩn luna luĩ Aprile Turciĩ deșertarã Rușsiava nůã. De la 2 pĩno la 8 Juniů Austriaciĩ ĩmpressurarã Giurgiu fůrã de successů. ĩn 26 Juniů, Maurogeni se bãtů cu Austriaciĩ la Calafatů, ĩnse mai pre urmã fu respĩnsů preste Dunãriã. ĩn luna luĩ Juliů trecurã Turciĩ cu altã armatã ĩn Romãnia; Coburg se concentrã cu a sa la Bucurescĩ. ĩncepů a se face propunerĩ de pace, Maurogeni se oppune, veziriulů đã ordine de lů uccidů Turciĩ ĩn castre. ĩn 21 Augustů se oppresců ostilitãțile; Turciĩ se retragů preste Dunãriã, afarã de preșeđiele de la Brãilla, Giurgiu și Turnu. La Sistovů se

strânge unŭ congressŭ pentru compunerea pĂcii. Pertractaŭiunile ŷinŭ multŭ, în fine Austria încheiĂ tractatulŭ cu Turcia în 4 Augustŭ R. 2544 (Chr. 1791) la Sistovŭ cu condiŭiunea *status quo ante bellum* (tĂte lucrurile se remĂnĂ cumŭ aŭ fostŭ înainte de resbellŭ). AtĂta versare de sĂnge în deŷertŭ.

Spre stĂmperarea Ungurilorŭ, în međiloculŭ revoluŭiuneŭ francece. Leopoldŭ II deschisse dietĂ la Presburgŭ în 6 Juniŭ R. 2543 (Chr. 1790) ŷi se coronĂ în 15 Novembre; despĂrŷi cancellaria aulicĂ trasilvaniĂ de cea ungaricĂ, ŷi convocĂ dietĂ la Cluŷiŭ în 12 Decembre, care ŷinŭ pĂno în 9 Augustŷ: R. 2544 (Chr. 1791). Cu acĂstĂ ocasiune episcopii RomĂni Joanne Bobŭ ŷi Gerasiumŭ Adamovicŷi dederĂ petiŭiune la imperatoriulŭ Leopoldŭ pentru recunĂscerea naŷiuneŭ Romane ŷi pentru aequalitatea drepturilorŭ cu celtelealte naŷiuni trasilvane. Imperatoriulŭ o trĂmisse la dieta cea compusĂ din as-suppritorii RomĂnilorŭ; dieta o aruncĂ la acte, între acestea în articolulŭ 60 allŭ dieteŭ dechiĂrĂ esserciŭiŭ liberŭ religiuneŭ de ritulŭ erientale, ceea ce dechiĂrasse imperĂtoriulŭ Josefŭ II cu 10 anni mai înainte prin decretulŭ toleranŷiei.

XVII

Pacea de la Jassi

În 29 Decembre st. v. Russia încĂ încheiĂ pacea cu Turcia, la Jassŷi, în a cĂrei urmare Dunastrulŭ se dechiĂrĂ de marginea între possessiunile Russeiŷi ŷi provinciele porŷii ottomanice. În articolulŭ IV allŭ tracta-

tului de pace se garantară drepturile principatelor Românesce pre temelul tractatului din 10 Juliū 1774, esplicătoriuului din 10 Martiū 1779, și actului din 28 Decembre 1783.

După esșirea truppelor austro-russesci din principate se numiră domni Michaele Constantinū Suțiu în România, și Alessandru Murusū în Moldavia. Terrile eră devastate prin calamitățile resbellului și deșertate de omeni. Pórta promise relăssarea tributului pre doi anni, și că nu va scâmbă pre domni fôră de motive grele, inse ea nu ținu promissiunile făcute Românilorū, cumū nu le a ținntū neci o dată, de cândū Români veniră în contactū cu dinsa.

Imperatoriulū Leopoldū muri în 1 Martiū R. 2545 (Chr. 1792) în etate de 45 anni, și pre tronū urmâ fiu-seu Francescū II, care se incurcă în dată în resbellulū francese.

Pórta, spre a stôrce bani de la Români în contra tractatelorū incheiate, strămută cu finitulū acestui annū pre Michaele Suțiu în Moldavia, și pre Alessandru Murusū în România. Pre cândū cuagea revoluțiunea francese în totă terrórea ei, principatele Române, stôrse și flăccite prin lungile resbelle, și prin aviditatea Turcilorū pre cari nu i mai putea sătură cu bani, eră în pace și se ocupă cu vindecarea plagelorū cellorū infpte în anni trecuți. In annulū R. 2548 (Chr. 1795) se depuse Michaele Suțiu din Moldavia și în loculū lui se numi Alessandru Joanne Callimachū, érá în a. R. 2549 (Chr. 1796) se depuse Alessandru Murusū din România, și în loculū lui se trămise Alessandru Ipsilante care fusse mai in-

ainte domnă și se lăssasse din cauza fugirei copiilor, érá dup'aceea trecéndü în Moldavia se prinsesse de tribunulü Fabri, și se ținusse în custodiă pînă la incheierea păcei de la Sistovü. In anulü R. 2550 (Chr. 1797) se depuseră domniä din amendóue princípatele : în Moldavia se denumí Constantinü Ipsilante, érá în România Constantiü Angiarliu. Prin aceste scâmbări fatali se ruinară princípatele cu totulü ; în anulü acesta mai veniră și alte calamitâți.

XVIII.

Revoluțiunea lui Pasvantoglu. Ucciderea lui Angiarliu

Unü aianü turcescü de la Vidinü, cu numele Pasvantoglu, scósse pre passia de asollo și luá loculü lui, apoi se revoltá în contra porții, în luna lui Novembre se dusse asupra Nicopoliä, coprínse și arse cetatea, și uccise mulțime de ómení. Sultanulü trámise în contra lui pre Osman passia care recuperá Nicopolia. Trei anni de țile se frecară passii turcesci cu Pasvantoglu de a drépta Dunării. Turciä de suptü dînsulü făcură mai a dese-orí excursiuni în România spre a se provisioná cu bucate. Constantinü Angiarliü fu denunțatü că face causă commune cu Pasvantoglu ; în 15 Februariü R. 2552 (Chr. 1799) adjunse unü Turcü la Bucuresci și se dusse de a dreptulü în curtea domnescă însocitü de unü arabü și de doi servi turci, după ce intrá în casă arabulü trasse cu pistollulü în domnă, Turculü i înfipse angiarliulü în peptü, apoi i tăiá capulü, și-l arruncá corpulü despoiatü în curte care erá plină de neve. Se născü o terróre

universale în Bucuresci, înse nimene nu cuteziã a se atinge de ucciðitorï. Dupã ce se dusse Turculũ cu capulũ, corpulũ se îngropã la St. Spiridon. În loculũ în Const. Angiarliu, pórta trãmise domnũ éráşï pre Alessandro Mirusũ, În a. R. 2553 (Chr. 1800] scãmbã pre Constantivũ Ipsilante din Moldavia, şi trãmise în loculũ lui pre Alessandro Suþiu. — Pasvantoglu bätũ pre Plazli passia aşiã de tare la Plevina, în cãtũ acesta tu constrinsũ a se retrage preste muntele Emu; dup'aceea trãmise unũ corpũ în România care coprïnese Cernenþïi în luna lui Octombre. Puþinele ostï romãnesci fugirã din aintea turcilorũ; boiarïi din Craiova auðindũ de irrupþiunea Turcilorũ emigrarã lassãndũ acolo numai pre locuþiitoriulũ cu o mânã de militari. În 7 Decembre se făcũ bãtalia la Cernenþi între ostile domnului þerreï şi alle lui Pasvantoglu. Celle din urmã furã frãnte, înse passia de la Cladova le trãmise succursũ, şi coprïnerã Cernenþïi. Ostile domnesci se retrasserã la Stregaia şi la Craiova, în numerũ la 7000 de ómenï. Cara-Mustafa capitanulũ lui Pasvantoglu coprïnese Craiova, în 31 Decembre, şi luã tóte magazinele domnesci

XIX

Alessandro Murusũ în luptã cu Pasvantoglu

În 5 Januariũ R. 2554 (Chr. 1801) plecã Alessandro Murusũ din Bucuresci cu óstea cõtrã Craiova, totũ de o datã şi Aidin-passia de la Nicopoli trecũ Dunãria cu aï sei, şi aşiã închiserã ostile lui Pasvantoglu în Craiova; se făcũ o bãtaliã fórte sãngerósã, mare parte a

Craiovei se mistui de focă. In 20 Januariu se suppu-
 seră 150 de inși dintre ai lui Pasvantoglu, ceilalți fugi-
 ră in 21 Janariu. — In luna lui Februariu intră Has-
 san-passia cu Turcii sei (veniți in ajutoriul domnului
 in Bucuresci. Acestia in locu de a appera pre Român
 in contra irrupțiunilor lui Pasvantoglu, se appucară de
 escesse, prostituiră femeii și făcură alte necuviinție. Doue
 muieri persecutate de dînșii fugiră in curtea Slătianu-
 lui, Turcii irrupseră după elle. Unu óspete care petre-
 cea la Slătianu, esși in curte și întrebă pentru ce făcū
 larmă? Unu Turcu îi trasse cu pistollulū in peptu, și
 lū asternū la pământu. In cealaltă di escedinții se prin-
 seră și se strîngurară. — Cu inceputulū lui Martiu passia
 de la Rusșiava cu ajutoriulū ostilorū românesci luă
 Cladova. Alessandru Murusū bătū pre rebellī la Secă-
 rescī și la Cioroi; la recuperarea Craiovei Bulak-passia
 predă oppidulū in contra ordinei lui Murusū, și încărcă
 prada pre 80 de carre și o dusse cu sene. Domnulū
 illū accusă la pörtă, și predătoriulū fu scosū din func-
 țione. Rebellii se retrasseră in luna lui Martiu de la
 Cernenți. Domnulū se întorse victoriosū de la Craiova
 la Bucuresci, érá Hassan-passia care nu se miscasse din
 acestū locu, cerū de la dînsulū 60,000 de lei, cu tóte
 că Turcii veniți in ajutoriū căpetaseră salariele și pro-
 visiunile lorū. Murusū spre a scăpă țerra mai currëndū
 de aceste locuste, mulțiänni pre passia in 23 Martiu, érá
 acesta esși din țerra cu Turcii sei. — In 8 Aprile Ro-
 mânii ucciseră 128 de judani in Bucuresci.

XX

Michaele Sutiù fugo în Trasilvania

Abia se auđi la Constantinopoli că țerră e assecurată în contra escursiuniloră lui Pasvantoglu, și sultanulă revocă pre Alessandru Murusă, ordinândă în loculă lui pre Michcele Sutiù (în luna lui Novembre).

În 10 Maiă R. 2555 (Chr. 1802) trecură ostile lui Pasvantoglu Dunăria pre la Lomă și pre la Arțiară, érá în 15 Maiă pre la Calafată, și respândiră o terróre nespusă în țerră. Boiară și neguțiatoră de la Craiova trecură preste Vulcană în Sargeță. Tirgu-Jăiului fu arsă și locuitoră ucciși cu mică cu mară. Ostile turcesci cari măi eră în țerră spre apperarea ei, nu se oppuseră încurseloră rebelliloră, — ba se vorbiă că voră se se unescă cu ei. Domnulă dechiără că nu e în stare de a apperă țerră Boiară de la Bucuresci fugiră în Trasilvania. La începutulă lui Juniă Michaele Sutiù cu a genția austriacă trecură la Brașiovă. Atunci Hassan-passia veni la Bucuresci cu câte-va centurie de Turci, și scrisse lui M. Sutiù se se întorcă în țerră, că pericolulă nu e asiă de mare cumă s'a părută la începută. Inse domnulă nu cuteđiă a se miscă din Trasilvania Hassan-passia trămise după Nicólă Brancovanu care fugisse cōtră Foxiană, și lă numă locnșitoră în principată. Ostile lui Pasvantoglu nu trecură Oltulă, ci încărcară 2000 de carre de sare de la salinele de lōngă Rōmnică și se retrasseră în castrele loră din dreptulă Vidinnului — În tre acestea se revoltă și Giurgiori-Osman-passia în Tracia și Macedonia, și ammeninșă Constantinopolă. —

La Braşiovü se lăţisse fama că Turcii vorü se inrrnpă în Trasilvania. Spre a nu dà motivü la assemine întreprindere domnulü Suşiu fu avisatü de a se depărtà de la margini şi a se duce la Sedişióra.

XXI

Alessandru Sutiu preste Moldavia şi România

Auđindu-se la Constantinopoli, că Michaele Şuşiu a fugitü în Trasilvania, pórtà numi (în 17 Juniü) pre Alessandru Şuşiu din Moldavia domnü şi preste principatulü României, care plecà de la Jassî în 4 Juliü, împreună cu secretariulü seu francese Belleval. Intre acestea se părea că se allină lucrurile. Osman-passia primindü o summă de banî, se suppose sultanului, Pasvantoglu cu 10,000 de armaţi şi cu 1200 de tunuri în Vidinü, după ce luà şi ellü o summă de banî de la Alessandru Şuşiu, încetâ de a mai face excursiuni. Boiarii fugiţi în Trasilvania fură chiâmaţi înapoi, érá Michaele Şuşiu fu citatü la Constantinopoli. Ellü plecà de la Sedişióra în 10 Augustü şi trecü prin România cõtră residinşia sultanului. — In 20 Augustü pórtà destinâ domnü în România pre Constantinü Ispilante, fiulü lui Alessandru, érá lui Alessandru Şuşiu trãmise ordine se se întórcă în Moldavia, unde mai domni pînõ în Ottobre, şi fiindü acusatü de ambassatoriulü russescü că e de partita Francesilorü, fu depusü de pórtă, érá în loculü lui se denumî Alessandru Murusü, care plecà de la Constantinopoli împreună cu Constantinü Ipsilante. Cu ocasiunea installării lorü se publicâ (in Bucurescî 23

Octobre) unŭ hatiſerifŭ prin care se defipse denumirea lorŭ în principate pre 7 annŭ, se regulă sistema contribuŭiei, se restitu Moldaviei ŷinutulŭ Hotinului, se relassă tributulŭ pre unŭ annŭ; truppele turcescŭ se retrasseră din țerră, ŷi boiarilorŭ se impuse datoria se caute de ținerea scŭlelorŭ, ospitarielorŭ ŷi a drumurilorŭ.

În 6 Octobre fu cutremurŭ la Bucurescŭ, care ținŭ 4 minute, ŷi strică mai multe case.

CARTEA II

*De la Constantinŭ Ipsilante ŷi Alessandru Murusŭ
pŭno în ȃillele nŭstre.*

I.

Constantinŭ Ipsilante si Alessandru Murusŭ.

Revoluŷiunea lui Pasvantoglu în țerrile de la Dunăriă, de ŷi se părea suffocată prin dispoziŷiunile luate în anulŭ trecutŭ, cu tŭte acestea nu dă securanŷiă nicŭ guvernului de la Constantinopoli, necŭ domnilorŭ, nicŭ locuitorilorŭ acestorŭ țerrŭ, că rebellulŭ nu va mai turbură pacea publică.

În 20 Januariŭ R. 2556 (Chr. 1803] se lăŷi fama în Bucurescŭ că Manaf-Ibraim capitanulŭ lui Pasvantoglu va se irrumpă în țerră. Constantinŭ Ipsilante îm mulŷi arnauŷii ŷi se puse la apperare, dară totŭ de odată negoŷiă cu rebellulŭ. Cŭtră finilulŭ anululŭ, Manaf-Ibrahim fu prinsŭ ŷi uccisŭ de paŷia de la Rusciucŭ.

In luna lui Maiu a. R. 2557 (Chr. 1804) se sculară Serbiu suptu Cerni-Giorge pentru recuperarea libertății, și purtară unu resbellu desperatu în cursu de 22 anni pîno ce și căstigară libertatea. Constantinu Ipsilante adjută pre Serbi pre suptu mână cu bani și cu bucate. — In 2 Decembre făcendu-se Napoleone Bonaparte imperatoriū allu Francesiloru, trâmise pre Sebastiani ambassatoriū la Constantinopoli. Acesta trecu prin Bucuresci și fu primitu. de cōtră Constantinu Ipsilante cu tōtă buna cuviințîă. Aci se născură între dinșii discussiunî politice, din care Sebastiani veđu că Const. Ipsilante ține cu Rusșii, și cercă în totu modulu se lū desfacă de assémine simpatie și se lū înduplece a îmbrăcișîă partita franceze, înse nu și adjunse scopulu. Mergendū la Constantinopoli se puse de lucră din tōte puterile pentru destituirea lui.

In luna lui Octombre a. R. 2558 (Chr. 1805) Rusșii trecură cu permissiunea porții prin Moldavia în Austria încontra lui Napoleone, care dechiărasse resbellu Austriaciloru. Napoleone bătū în 4 Octombre pre Austriaci la Elchingen, în 11 Novembre pre Rusși la Dirnstein, érá în 2 Decembre bătū armata unită a Rusșiloru și Austriaciloru la Austerlitz, unde comandară trei imperatoei: Napoleone, Alessandru și Francescū, și în 26 Decembre se încheiă tractatulū de pace la Presburgū.

II.

**Alessandru Suțiu și Scarlată Callimachă domnescu
dece zile.**

Intre acestea Sebastiani nu încetă de a înterrită pre Selimū III încontra Russiei, și de a stăruî pentru scó-
terea domnilorū din principate, ca unii ce ținū cu Rus-
șii. Alessandru Ipsilante care se află la Constantinopoli
înțelegēndū despre rezoluțiunea porții în respectulū fi-
iului seu Constantinu, illū provocă se și dea demissiu-
nea și se se ducă la Constantinopoli spre a se spellă
cu modulū acesta de suspiciunea pusă asupra lui. Con-
stantinū răđimatū pre fermanulū de domniă pre șapte
anņi nu se mișcā, ci continuā a adjutā pre Cerni-Gior-
ge cu speranția de a fi și ellū adjutatū la assemine în-
treprindere. Pórta descoperindū acéstă lucrare a lui,
determinā se-î taie capulū. Ambassatoriulū russescū
Italinski sēmțindū de consiliulū porții, trāmitte iute unū
espressū la Bucurescī, cu avisulū ca Constantinū se se
redice îndată și se fugă din țerrā. În 16 Augustū R.
2559 (Chr. 1806) înainte de óra prânđiului, adjunse
espressulū la Bucurescī. Constantinū nu perdū timpulū,
ci chiāmā cǎllarimea care și o formasse de cândū cu
Pasvantoglu, și pre boiarii primari; încredințā acesto-
ra guvernulū, đicēndū simplu că ellū are se se depăr-
teđie, și se puse în cǎrruțiā cu tótă casa sa, și încun-
giuratū de cǎllarime plecā cōtră Brassiovū, la marginile
țerrei dimisse miliția și trecū în Trasilvania, érá de
acollo se dusse de adreptlū la Petersburgū. Se đice
cā chiarū atunci cândū adjunse la Bucurescī espressulū

russescă, ar fi adjunsă și Turculă trămissă ca se i iee capu'ă, inse vddindă miliția impregiurulă domnului, n'ar fi cutețiată, ci s'ar fi întorsă îndată, înderetă. După ce veni scirea la Constantinopoli despre fuga lui Constantină Ipsilante, sultanulă uccise pre tatălă lui, pre Alessandru care fusse de 2 oră domnă în România, și o dată în Moldavia. Atunci pórta trămise domnă pre Alessandru Șuțiu de a dóua óră în România, și totă de o dată revocă și pre Alessandru Murusă din Moldavia și destină în loculă lui pre Scarlată Callimachă. Ambassatoriulă russescă Italinski protestă încontra acesteia dispozițiunii, fiindă contrariă întăririi pre șapte anni, inse sultanulă perseveră în resoluțiunea sa, și domniă plecară în principatele loră respective; érá Alessandru Murusă se dusse la Constantinopoli.

III.

Constantină Ipsilante preste România și Moldavia.

Acéstă lucrare din partea porții produse îndată ruptura între Russia și Turcia: Imperatoriulă Alessandru I dede ordine truppeloră de la Dunastru se intre în principate; Selimă III properă se revóce pre de currëndă numiții domni, pre Alessandru Șuțiu din România și pre Scarlată Callimachă din Moldavia, și se restabiléscă pre cei întăriți pre șapte anni. Șuțiu și Callimachă abiă domnisseră câte 10 zile și cu finitulă lui Octombree le veni ordine se se întórcă la Constantinopoli. Lui Constantină Ipsilante i veni fermanulă de restaurațiune cândă ellă érá pre calle cu armata rus-

séscă la Kiew. Dară generariulü russescü Michelson intrasse în Moldavia și occupasse Tighina și Hotinulü, Mendor impressurasse Smerillulă, și Dolgoruki intrasse în Jassî (17 Nouembre). Pórta se arretâ paratâ a implinî tóte condițiunile, înse Russia purcesse acumü cu pretensiunile selle pînă acollo, de cerea Dunăria de margine despărțitóre între Turcia și Russia. Atuncî pórta dede ordine passilorü de la Dunăriă se între în principate și se împedece progressele Rusșilorü. Passia de la Rusciucü trecü Dunăria cu 10,000 de Turci și ocupâ Bucurescî. Russia numî pre Constantinü Ipsilante domnü preste amendóue principatele. Acesta adjungëndü la Jassî cu Michelson. trãmise ordine la guvernulü provisorü de la Bucurescî se prepare certelle și provisiuni pentru óstea russescă și se înmulțescă militia cea creată încă de dînsulü încontra lui Pasvantoglu. Guvernulü se află atuncî într'o pozițiune cu totul critică strîmtorațü de dóue puteri contrarie. Cei 400 de soldați ai lui Const. Ipsilante fiindü provocați de Turci a se [suppone lorü, se închiseră în monasteriulü lui Radu. Turciî făcură dispozițiuni spre a bombardâ monasteriulü în 13 Decembre, cândü éccă că se arrétâ Rusșii la Collentina. Atuncî cei din monasteriü începură a trage clopotele spre a dà semnü cellorü alți. Turciî speriați luară fuga în tóte părțile. Soldații irrupseră din monasteriü, poporulü se scullă în massă, și în câte-va minute Turciî fură allungați din Bucurescî. Ei luară fuga spre Giurgiu, înse înainte de a trece Argeșiulü fură adjunși de soldați și de cazaci, și măcellariți pîno la o mie și mai bine. Puçinü după aceea veni

și Constantină Ipsilante cu Michelson și cu alți generali ruși; Isaiovă cu două regimente de cazaci se trimise la Craiova. Michelson publică un manifest în numele imperatorului Alessandru, prin care dechiăra, „că armata rusească intră în principate spre apărarea religiei și a drepturilor lor, și se va purta cu toată disciplina, dată în Jassi 16 Decembre 1806.” — Constantină Ipsilante începă să formeze un corp de cazaci Români din amândouă principatele spre apărarea lor. Intre acestea Serbiilor continuă războiul cu toată energia, și în 13 Decembre luă Singidunul cu asalt. Michelson nu ocupă castelele de la Brăila, Giurgiu și Turnu cu președie rusească, din care cauză Turcii preste puțină luândă inimă, trecură erăși Dunăria și se întăriră într'însele, și făcură mai dese erupțiuni.

IV.

Bătăliile la Dunăria între Ruși și Turci.

Cu începutul anului R. 2560 (Chr. 1807) porți numi pre Mustafa-Bairactar-passia seraskierul la Dunăria, și pre Helmî-Ibrahim-passia vezirul, și lă trimise la Dârstor cu dragomanul Alessandru Angiarliu, destinată domnă pentru Moldavia. — În luna lui Februarie Serbiilor luă Sabașul, apoi Naissul, Ostrovul, și se pusă în legătură cu armata rusească cea din principate. — În luna lui Aprilie Michelson plecă cu oștea rusească din București cōtră Giurgiu, înse pre cale i veni scire de la Mendor din Smerill că Turcii voră

se trecă pe acolo, și așa purcesse deadreptulă la Smerillă, lăssându în România pre generariulă Miloradovică. In luna lui Maiă venindă scire că Turciă trecă Dunăria pre la Obilescă, Miloradovică plecă din Bucurescă în contra loră, érá Const Ipsilante cu senatulă se dusse la Foxiană (19 Maiă) și de acolo la Bârladă. Miloradovică bătă pre Turci la Obilescă, inse totă de o dată trecu Bairactar-Mustafa-passia Dunăria pre la Giurgiu și purcesse dreptă spre Bucurescă; essundarea Argeșiu-lui împedecă pre Turci de a înaintă, și Miloradovică în-tări Bucurescă. — In 25 Maiă se destronă sultanulă Selimă III prin janiciari din causa reformeloră introdusse în milițiă după consiliulă lui Sebastiani ambassatoriului franceze, érá în loculă lui se puse Mustafa IV care desfințiă tóte innouirile în imperiulă ottomană. — In 9 Juliă se încheiă pacea de la Tilsit între Napoleone și Alessandru, prin care se determină, ca Russia se dea principatele românescă în deretă, și se și retragă truppele. Intre acestea móre Michelson la Bucurescă și în loculă lui se trămitte marescalculă Brosoroski, érá în 25 Augustă Russia încheiă armistețiă cu Turcia. — Bairactar-passia, amică allă lui Selimă III, se rescóllă încontra lui Mustafa IV, și impressură seraiulă. Mustafa IV uccide pre unchiu-seu Selimă, érá Bairactar-passia destronéđiă pre Mustafa și înalțiă pre fratele acestuia, Machmud II, care uccide pre Mustafa, și face veziriă pre Bairactar-passia. 28 Juliă R. 2561 (Chr. 1808).

Constantinŭ Ipsilante depusŭ din domniă

Intre acestea Russia depune pre Constantinŭ Ipsilante din domniă, și trămite președinte pre generariulŭ Cusnicovŭ, care forméđiă comitete în principate, compuse din metropolitulŭ, din unŭ episcopŭ și din 4 sau 5 boiarŭ primari, ellŭ șede la Jassŭ, érá la Bucurescŭ trămite pre vice-președintele generariulŭ Engelhard. La Rusciucŭ se deschidŭ negoțiațiuni de pace, ínse essŭ fôia de rezultatŭ. Cu începutulŭ annulŭ R. 2562 (Chr. 1809) se face altă încercare de pace la Jassŭ, Russia cere principatele Românescŭ (Moldavia și România) și depărtarea ambassatoriulŭ englese, la care ȳórta nu se ínvoiesce. Decŭ în luna lui Marti se deschidŭ éráși ostilitățile; Brosoroski vine la Bucurescŭ și trămite pre Miloradovicŭ se bată Giurgiulŭ, érá ellŭ se duce de împresurără Brăilla, ínse amândóue fôrá de successŭ. După aceea arruncă unŭ podŭ preste Dunăriă la Gallați și în luna lui Juniŭ trece în Moesia, dară în 11 Augustŭ móre la Protocŭ, aprópe de Macinŭ. Atuncŭ sr pune íu capulŭ armateŭ, generariulŭ Pancration, coprinde Macinulŭ și Chărșiova. Intre acestea Brăilla capituléđiă, Pancration arruncă unŭ podŭ preste Dunăriă la Chărșiova, lassă în Moe ia pre Camenski, érá ellŭ vine de íea Solbođia de lóngă Giurgiu, o preface în cenușiă, și apoi se duce la Bucurescŭ la iernaticŭ.

Pre cândŭ curgea acestea la Dunăria de giosŭ, Napoleone ínaintă la cea de susŭ íncontra Austrieŭ, în 10

Maiü adjunse la Vienna și a treia și intră ca invingătoriü într'însa, dede o proclamațiune cötră Ungurî se și allégă unü rege. În 21 Maiü se făcù bătălia la Aspern, în 14 Juniü la Rabü, și în 5 Juliü la Wagram, după care se încheiă armistețiü în 12 Juliü la Znaimü, și în 14 Octombre tractatulü de pace la Fântâna-formösă (*Schoenbrunn.*)

VI

Pacea de la Bucuresci

În luna lui Martiü a. R. 2563 (Chr. 1810) se revocă generariulü Pancration, în loculü lui se trämise Nicola Camenski fratele lui Sergiü care commändă la Chârșiova. Acestü din urmă bätü Baba, Rasgradulü și Costiția, și prinse pre famosulü Pechlivan-passia și pre Scarlatü Çallimachü, care era în castre, destinatü de Mustafa în loculü lui Alessandru Angiarliü pentru principatulü Moldaviei. Nicola Camenski luă Dörstorulü, și pusesse împreună cu frate-seü Sergiü de atacă Șumla, înuse acollo fură întêmperați de veziriulü Chior-Iosuf-passia cu care se frecară dóue luni de çille tóră de successü. Cötră începutulü lui Septembre impressurară Rusciculü, unde perdură la 8000 de ómeni fóră de a lü putea luă, în 7 Septembre bătură pre Ipsallali-Achmed-passia la Batinü, și-i luară tötă artillăria, prinseră pre passia, érá pre seraskierulü lü ucciseră în batalia. După acéstă perdere mare se supuseră : Rusciculü, Giurginlü Nicopolia și Turnulü, érá Russiî se puseră în legătură cu Serbiî. Cötră tómnă venî fiulü lui Suvarovü cu 15,000

de Russi allesși, luă Plevna, și se întorse la iernatică în Bucuresci — In luna lui Februariu a. R. 2564 (Chr. 1811) Nicola Camenski făcându preparative spre a continua resbellulū muri pre neasteptate. In loculū lui veni generariulū Cutusovū în luna lui Martiū în România. Acesta trece cu óstea la Rusciucū, inse noulū veziriū Achmed-passia înaintédiă cu puterile asiatice cōtră Dunăriă. Cutusovū veđindū că Russiī nu se încumetū încontra unei puteri mări de Turci, dede ordine generariulū de pre ripa dréptă a Dunării se demoléscă fortărețele și se se retragă în România, ellū însuși retrecū Dunăria pre la Giurgiu, érá Achmed-passia coprinse Rusciuculū. In 9 Septembre Turciī trecură Dunăria și coprinseră Giurgiulū. Generariulū Marcovū care venisse din Moldavia într'adjutoriū, trecū pre la Turtucaia în Moesia, luă de la spate pre Turci la Rusciucū, și nóptea coprinse castrele veziriului cu tóte celle dintr'insele: veziriulū speriatū fugi la Șumla. Armata cea de 30.000 suptū Ciapanoglu-passia cu trei tuiuri, după o resistență pertinace fu constrinsă a se dà prinsă, în 14 Octombre. Veziriulū desperatū trămise ablegați de la Șumla spre a face armistețiū. Se începū negociațiunile la Bucuresci, cari se prelungescū pînă în luna lui Januariū R. 2565 (Chr. 1812), din cauza că Russia persistea spre a pune marginile pre Dunăriă și a lua principatele Românesci, érá Turcia se plecă numai pîno la Prutū. Neputēndu-se învol, Russiī renunțiă armistețiulū în 19 Januariū, și în Februariū ammenițiă că vorū trece preste Dunăriă; în fine se încheiă pace la Bucuresci în 28 Maiū, cu condițiunile, „ca Prutulū se fiă marginea între

provinciile porții otomane și între posesiunile rusești, domniile principatelor Românesce se se întărescă pe șapte ani și se se observe hatışeriflul lui sultan Selim III, prin care se garantează drepturile principatelor. Ostea rusească va rămâne în principate pînă în 2 (14) Octombrie, spre apianarea computelor, redicarea ospitarielor și scâmbarea captivilor. — Cutusovă fu cîiămată la Patersbugă, érá în loculul lui se trãmise admiriul Ciciacovă.

VII.

Joanne Caragia și Scarlată Callimachă.

Pórta se properă cu încheierea acestui tractat de pace vetemătoriul pentru integritatea principatelor, la care ea n'avea neci ună drept de a le îngustă, încontra indemnării lui Napoleon, care înaintă cu armata cea mare asupra Rusiei. — Napoleone trece în 23 Juniu preste Niemen, în 17 August se face bătălia la Smolensk, în 14 Septembrie Napoleone intră în Moscua, la care Rusii dau foc și o lassă în mânilor Francesilor prefăcută în cenușiă. Ciciacovă plécă în Septembrie cu óstea de la Dunăria în Russia încontra lui Napoleone, Cutusovă remâne bătut la Crasnoi, în 20 Noiembrie. Francesii trecu preste Berezina în 29 Noiembrie; în 5 Decembrie Napoleone lassă comandul în mâna lui Murat și allérgă la Paris; armata cea mare remâne degerată pe câmpii Rusiei! — Plecând Ciciacovă din principate lassă pre generariul Zalduchen în loculul lui pînă în 2 Octombrie, cândă esși și acesta cu Rusii sei, dintre cari pe-

riră în acestu resbellu de 6 anni pino la 150,000 de inși.

În 24 Augustu pôrta numi domni în Moldavia pre Scarlatu Callimachu cellu prinsu de Russi, și în România pre dragomanul Joane Caragiã. La începutul lui Octombree se tăiarã Demetriu Murusu la Adrianopoli și Panagiotu Murusu la Constantinopoli cã russolatri cari au contribuitu și la perderea Bassarabiei. În 25 Nouembre Joane Caragiã adjunse la Bucuresci. Frigulù și gerulù cellu mare din ierna acêsta, se sêmți fôrte și în principate. — Côtã meșiloculù lui Decembre arse curtea domnescã. În luna lui Martiu a. R. 2566 (Chr. 1813) Ramis-passia, care luasse parte la revoluțiunea janiciarilorù, și apoi trecusse în Russia, fu chiamatù înderetù de sultanulù Machmud. Ellù veni pre la Jasși unde fu primitù cu tótã cuvîința de côtã domnulù Scarlatu Callimachù, și de acolo plecã prin România cu 30-de Tatarï spre a trece în Turcia. Dinaintea Bucurescilorù fu întempinatù de unù delimbassiã care fusse trãmissù a nume de veziriulù. Acesta suindu-se în carretã ca amicù, trasse cu pistollulù într'insulù și 'lù uccise, apoi i tăiã capulù și 'lù dusse la Constantinopoli. — În véra acestui annù se lãți o mare prestilențiã preste principate care ținù pino în allù treile annù, și rãpi miș de ómeni.

VIII.

**Alessandru Suŝiu si Michaelae Suŝiu pentru
ultima óră.**

In 31 Martiü a. 2567 (Chr. 1814) armata austriacă și russéscă intră în Parisü, érá în 2 Aprile abdică Napoleone și se essiliá în insula Elba. — In anulü acesta începü fómetea în Transilvania, și ținü trei annï de ðille, din causa caristiei cellei marï muriră mulțime de ómenï. In 24 Maiü veni noulü consule britannicü, Wilkinson, la Bucurescï; domnulü Joanne Caragiã începü se stórcă țerra.

In 20 Martiü a. R. 2568 (Chr. 1815) se întórse Napoleone în Parisü, érá în 18 Juniü se făcu bătălia de la Waterloo, și Napoleone se relegã în insula Sânta-Elena. — Pre timpulü acesta Grecii forméđiã eteria pentru libertatea patriei. — In principatele Roménescï Joanne Caragiã și Scarlatü Callimachü compunü commissiunï pentru cercetarea legilorü și lucrarea codicilorü, cari se și publicã în anulü R. 2569 (Chr. 1816). — In Serbia Cerni-Giorgæ se uccide de Miloșü care se face domnü cu' aprobarea porții. — In véra annluï R. 2570 (Chr. 1817), căllători imperatoriulü Francescü prin Transilvania. — Russia determinã maï de apprópe reporturile între sene și Turcia, și perstete ca Turciï se éssã cu totulü din principatele Románescï, și se se observe tratatulü de la Bucurescï. — In România aventurariulü Jáianu, capitanü de o bandă de latronï face marï turburări, și respândesce terróre în țerrã; în altã parte, Cârjali se face famosü prin despoiarea ciocoilorü.

In anulü R, 2571 (Chr. 1818) se născu o turbu-

rare la Jassî din cauza abuserilor cellorū multe comisse de domnū și de directoriî lui; unū numerū de oppidauî appucară armele și allergară la palațiulū domnului strigândū : „Josū cu Callimachū.“ Acesta se arretă. cu ânimă înaintea lorū și arruncă tótă culpa pre directoriî. Mulțimea se precipită atunci asupra directorilorū impillătorî, înse acestia câstigasseră timpū spre a scăpă cu fuga de furia poporului. — Miscările acestea și plângerile celle multe insontra guvernului lui Callimachū și allū lui Caragia pentru estorsiunile lorū și alte multe abuseri ce făcea, pervediră la urechile sultanului. care determină se scōțiă pre amendoî domniî, încă înainte de a fini allū șeptele annū. In 7 Ottobre veni unū capegiu la Bucurescî cu ordinea sultanului. Caragia lassă guvernulū țerrei în mânăle metropolitului, banului Brancovanu și Samurcașiū. iea cu sene celle 18,000,000 de lei, pre dómna și fia sa, și escortatū de 400 de arnăuți trece la Brașiovū, de acollo se duce la Vienna, apoi în Elveția și în fine în Italia. Capegiulū si consulele russescū Pini, remânū rușinați în Bucurescî, în 11 Ottobre a R. 2571 (Chr. 1818). Boiariî cu metropolitulū se adună în 12 Ottobre și facū o petițiune cōtră pōrtă spre a le dă voiă se și allégă domnū din țerră. Se lătesce. fama că vinū Turciî, cei mai mulți boiari fugū In Trasilvania. — Petițiunea Românilorū nu se respectă de cōtre pōrtă, ea trāmiște în primăvêra annului R. 2572 (Chr. 1819) domnū pre Alessandru Suțiu în România și pre Michæele Suțiu în Moldavia. Amendoî acestî domni adusseră cu senne spiritulū fanarioticū de

la Constantinopoli, ei stórseră principatele ca și predecesorii lor, și trasseră asupra sa urra publică.

IX.

Alessandru Suțiu móre. Teodor appucă armele.

Pre timpulú acesta se lășisse eteria Grecilorú preste tótă Turcia, ea prinse rădeciniá chiarú și în Constantinopoli, cei mai mulți Greci cari petrecea în diversele cetățî alle Europei se inițiară într'insa. In anulú R. 2573 (Chr. 1820) eteristii allesseră de capú allú lorú pre Alessandru Ipsilante, fiulú fostuluí principe Alessandru care se tăiasse la Consantinopoli, după ce Constantinú fugisse în Russia. Alessandru, officariú în armată russescă acceptă allegerea cu entusiasmú și proiectă planulú rescullării generali. — Românií nemulțiannií cu guvernulú domnilorú străini, ferbea în principate Locuitorii de la Tirguvestei înterritați prin dispoșiunea ce se luasse de a preface municipalitatea lorú in proprietate domnescă, se scullară în massă și se dusseră la Bucuresci și impressurară palațiulú, strigândú se le dea domnulú drepturile celle răpíte. Dară Alessandru Suțiu se află mortú în 29 Decembre. Diverse suspiciuni circulară asupra acestei morți subitane. Se đice că ellú ar fi muritú de mai multe đille, inse luerulú s'ar fi ținutú secretú pînó cândú se va da de scire porții, ca se iea mesurile necesarie, și acésta a fostú numai o întemplare, prin care i s'a descoperitú mórtea înainte de timpulú fissatú. In dată ce se publică esșirea din viețá a lui Șuțiu, Teodorú Vladimirescu, omú crescutú în arme. allergá pre-

ste Oltu și provocă pre Români la arme, spre curățirea țerei de fanarioț și spre restaurarea drepturilor celor vechi de a și allege domnă Romănu.— Intre acestea scirea despre mórtea lui Șuțiu adjunse la Constantinopoli și pórtă properă a numi domnă pre Callimachă. Acesta trămitte locușitorii sei la Bucuresci pînă când va veni ellu se ocupe scaunulă. Pînă atunci Teodoru formasse o miliță de 1000 de iuși și mai bine. Guvernulă provisoriu trămitte în contra lui pre arnăușii domnesci, înse acestia în locu de a se bate, se unescă cu diusulă

X.

Alessandru Ipsilante cu eteristii în principate. .

Pe cândă imperatoriulă Alessandru ținea conferinție cu Francescu la Laibach, Alessandru ipsilante capulă eteristiloră trece Prutulă cu frașii sei Demetriu și Nicolă în fruntea unei turme de Greci și Arnăuși, și în 7 Martu R. 2574 (Chr. 1821) intră în Jassă, înduplecă pre Michaele Suțiu se facă causa comăune cu dișii, spre resturuare imperiulă ottomună și restaurarea Greciei, assecurându-lă că Russia stă parata cu armata cea mare se le dea adjutoriū, și trămitte pre Cantacuzenu la Laibach spre a cere ordine de la Alessandru pentru operașionile bellice. Alessandru desaprobă întreprinderea și dă ordine lui Cantacuzenu se se depărteșie în 24 de ore din Laibach. Intre acestea Ipsilante împreună cu Suțiu dedesse o proclamașione provocătóriă la arme și uccise pre toșii Turcii din Jassă. Căpitanulă Ca-

ravia allergă cu arnăuții la Gallați și făcù unù mare măcellù în Turciî negoțiători de acollo. După ce Ipsilante adună în Moldavia la 5000 de Greci, Bulgari, Serbi, Arnăuți, plecă spre Bucuresci, și în 9 Aprile adjunse la Collentina. În Bucuresci se află Teodorù cu 1600 de Români și caminariulù Sava cu eâte-va centurie de Arnăuți. Ipsilante i învită se și unescă armele cu alle lui și se plece în contra Turcilorù. Sava trecù la Ipsilante, dară Teodorù îi dechiară, „că ei avëndù scopuri diverse nu potù se facă causă commune; decă Ipsilante va sè libere pre Greci, se trecă preste Dunăriă còtră Constantinopoli; că ellù (Teodorù) n'are se se scòlle în contra Turciei, ci va numai se și mântuiă țerra de fanarioți.“ Totù de o dată adjunse și Cantacuzenu cu responsulu de la Laibah. că imperatoriulù Alessandru nu va se recunoscă revoluțiunea Grecilorù. În Serbia Miloșiù prinse pre emissariî greci cari voiă se aprindia și acollo revoluțiunea.

XI.

Teodorù se uccide de Ipsilante. Bătălia de la Drăgășiani.

Sultannlù auđindù de scullarea lui Ipsilante, numi seraskieriù pre passia de la Brăilla, și dede ordine ca împreună cu passiî de la Dunăriă sè purcédă se stèmpere revoluțiunea în principate.

Teodorù trămisese o dechiărațiune la pórtă arretândù scopulù înarmării Românilorù și o petițiune pentru liberarea țerreî de despotismulù fanarioților ; inse nu că-

petă răspusă. Se vede că porța luâ scullarea lui de identică cu a lui Ipsilante. Acestă din urmă neputându câștigă pre Teodoră, se retrage cu Grecii în 12 Aprile la Tîrguvestei.

Seraskierulă devastă Gallații în 13 Maiă și uccise mulțime de creștinii fôră de allegere. Ipsilante trâmise pre Giorgiă Cantacuzenu cu 3000 de armați cōtră Moldavia, care bătū corpulă dinainte allū Turciloră la Foxian, și în 31 Maiă intră în Jassă, de unde fugisse Michaele Suțiu în Bassarabia la Rusși: Intre 20 și 24 Maiă trecū pasșia de la Dôrstoră cu 12,000 de Turci preste Dunăriă, și înaintă spre Bucuresci.— Teodoră necăpetându încă răspusă de la porță, și vedîndă că Turcii înaintedă cu atâta putere cōtră Bucuresci, se retrasse spre Pitesci. Intre capitaniii lui Teodoră se află mulți străini, unul dintre acestia cu numele Giordache illū vëndū lui Ipsilante. Acestă revoluționariū grecū atribuindu-și o autoritate și unū dreptū care nu lū avea de la nimene, tăiă capulă eroului românū la Tîrguvestei. Turcii intrară în Bucuresci în 28 Maiă. Mulțime de ómeni, mai allesū boiară, fugiră dinaintea lorū în Trasilvania Ipsilante se retrasse cu óstea sa spre Oltă, împreunându și pre ceas remasă de Teodoră, care făcea preste totū la 10,000 de ómeni. Turcii devastară țerra păgânesce și cōtră meșlioculă lui Juniă purcesseră în contra lui Ipsilante. Căminariulă Sava desertă și trecū în partea Turciloră; Românii cei vënduți de capitanulă Giordache se respândiră. Giordache cu legiunea grecă se puse în ordine de bătăliă în câmpulă Drăgășianiloră. Aci se făcū o bătăliă sângerósă între Greci și Turci. Grecii se

tăiară mai toți, pușinî scăpară la Ipsilante care ședea în monasteriul Coșia. Venind scirea cea tristă despre desfacerea țotale a legiunii, Ipsilante fugi cu rămășițele în Trasilvania, unde fu prins în dată de autoritățile austriace și duse la Muncaciū. — În Moldavia Cantacuzenu încă fu bătut și allungat preste Prut. Giordache se apperă mai mult înse și ellu cădu la monasteriul Secul lungă marginea Bucovinei, în 21 Septembrie. Caminariul Sava care trecuse în partea Turcilor, perdū capul la Bucuresci dimpreună cu al sei.

XII.

Gregoriū Ghica si Joanne Sturdia domni.

La Constantinopoli se uccise Callimachū, pre care pōrta lū destinasse domnū după mōrtea lui Alessandru Suțiu, fiind că n'a descoperit în dată revoluțiunea lui Teodorū, sperând că lucrul se va împacă prin transacțiuni. — În ziua de pasci ($10\frac{1}{2}$ Aprils) se spēndurā patriarchul dinaintea bisericei, mulțime de Greci se măcellăriră. Inse în Grecia se continuă resbellul cu mere atrocitate. — În 18 Juliū ambassatoriul ruscū Stroganovū, dede porți unū ultimātū cerēndū ca se se retragă truppele turcesci din principate, se încete die persecuțiunile creștinilor, și se se restaure die bisericile stricate de Turci. În 14 Augustū ambassatoriul ruscū adjunse la Odessa. Alessandru se dechiară în contra porții, Austria și Britania o apperă, și împacă lucrul pre la începutul annului R. 2574 (Chr. 1822). Reîș-esfendi promitte puterilor europene că

în 5 Maiu voru începe a se retrage trupele turcesci din principate, cari făcuseră escesse preste escesse. Energica întreprindere a Românilorū suptu conducerea ânimosului Teodoru, care aru fi meritatu o sôrte mai bună de câtu proditoriulu de Ipsilante, care a maculatu cauza cea sacră a Greciloru prin crudelitatea și lassitate sa, a deschisū în fine ochii sultanului, și a mântuitu pentru totu dé-una principatele de scandalosulū jugu allu fanarioșiloru. Pôrta petrunsă de dreptatea causei Românilorū și de adeveratele selle interesse determină în fine se dea principatelorū domni Români. Ea ceru ca fiă-care principatū se trâmittă la Constantinopoli câte șapte candidați de domnū, spre a întări dintre dînșii pre aceia ce i se voru păré. Candidații români plecară din țerră, și în 20 Aprile adjunseră la Constantinopoli, unde se primiră cu o bună voințiă extraordinariă. În 20 Juliū sultanulū numi pre Gregoriū Ghica domnū în România și pre Joanne Sturđia în Moldavia.

XIII.

Retragerea Turciloru din principate

Janiciariī din principate cari asteplă după acéstă revoluțiune ca sultanulū se le prefacă în pasșialicuri, se turbură auđindū despre numirea domnilorū, și committū încă și mai mari escesse de câtu pino aci: la Bucuresci apprindū forulū numitū scaune, pradă și strică casele boiarilorū și alle negoșiatorilorū; la Jassī unū incendiū preface în cenușiă la 2000 de case, în 10 Au-

gustă. — Nouii domni plécă în 20 Augustă de la Constantinopoli, seraskieriulă de la Dôrstorîă primesce ordine de a i introduce; în 6 Ottobre Gregoriă Ghica intră în Bucuresci. și în 19 Joanne Sturđia în Jassı, cu o amnestiă completă pentru toți cei ce au luat parte la miscările din anulă trecută. Cu tóte acestea Const. Negri și Aless. Villara se arestedîă ca complici ai eteriei grece; Villara se essiledîă la Iskizara, érá lui Negri se taiă capulă la Constantinopoli.

Principatele române începă a resufflă, înse Turciă le totă țină ocupate, în contra promissiuniloră făcute. Ambassatoriulă britanică se vede constrînsă a da o notă divanului de la Constantinopoli în 10 Aprile R. 2577 (Chr. 1824) în numele puteriloră europene, prin care provócă pre pórtă a deșertă principatele Române de óste turcescă. În urmarea acestei provocățiunî o parte de Turci esse din principate, înse totă mai remână destui spre a stórce țerra. — Intre acestea Greciă continuă resbellulă în contra Turciloră pre uscată și pre mare cu tóte puterile. — Imperatoriulă Alessandru I, trămitte la Constantinopoli pre consiliariulă Mințiaki cu propunerî de pacificațiune, înse fôră de successă. — În 1 Decembre a. R. 2578 (Chr. 1825) móre Alessandru I, și după o scurtă revoluțiune se pune imperatoriă fuata seu, Nicola I. — În ¹⁷/₂₉ Maiă a. R. 2579 (Chr. 1826) sultanulă Machmud II nimicesce pre janiciari. Ablegatulă russescă Mințiaki cere ca se se denumescă commissari pentru applanarea differințieloră între Russia și Turcia; pórtă caută diverse modurî de a tergiversă. După mai multe negocia-

țiunii, la cetatea Albă, fără de rezultat, Russia dă ună ultimată și defige ziua de 5, multă 7 Octombre pentru încheierea conferențelor. Pórta subscrie în 6 Octombre.

XIV.

Conventiunea de la cetatea Albă.

Prin artículul III allu acesteî convențiunii pórtá se îndetoréđiá a observá privilegiele, tractatele și actele relative la principatele Románe. cele confirmate încă prin art. V allu tractatului de la Bucuresci, a reînnoú hașiterifele din anulú 1802 pric care se specifică și se garantéđiá aceste privilegie, și a le completá în urmarea allegerei de domni pámêntenî. În puterea acestuî articlu se subscrise dreptú complementú următoriulú actú separatú pentru principate:

„Domniî Moldaviei și ai Românicî se vorú allege dintre boiariî pámêntenî, allegerea lorú se va face pre viitorú în fiá-care țerrá, după consentimentulú înalteî porți de còtrá adunarea generale, conforme usanției celeî vechie a țerei, Boiariî de divanú din fiá-care țerrá, ca corpú allu țerei și cu invoirea generale a locuitorilorú, vorú allege pentru demnitatea de domnú pre unulú dintre boiariî cei mai vechî și cei mai demni de a o implinî, și prin o representațiune vorú propune înalteî porți pre candidatulú allesú, care decá va plăcé înalteî porți se va numî domnú și se va investi. Decá din temeuri grele numirea candidatului allesú nu s'ar aflá după dorinția înalteî porți, în casulú acesta după ce se vorú a-

deveri temeiturile de cōtră amëndóue curțile, se va recommëndă đissilorū boiarī a allege pre altū omū cūviințiosū,“

„Timpulū guvernului domnilorū va remăné defiptū pre viitoriū ca și în trecutū, pre șepte anul întregī. Incepëndū a se numerà de la điua denumirei, și nu se vorū puté scóte înainte de acestū termiuū. Décă în timpulū domnirii lorū arū face vero faptă fōră de lege, înalta pórtă va dà de scire ministriului Russiei, și cândū se va află și se va edeveri de amëndóue părțile că domnulū e culpabile în adeverū, atunci se va puté scóte, înse nu mai în casulū acesta.“

„Domniī care vorū fi implinitū terminulū de șepte anul, fōră de a fi datū sau la celle dóue curți, sau la țerră ver-unū temeiū de plângere legitimă și seriósă, se vorū numi de nou pentru alți șepte anul, decă divanurile țerrilorū illū vorū cere și voinția generale a locuitorilorū se va arretà în respectulū acesta.“

„Décă s'ar întêplà ca unū domnū se se lasse de domniă înainte de implinirea terminului de șepte anul, din cauza betrânțilorū, morbității, sau din alte cause, atunci înalta pórtă va dà de scire curții rusescei, și lăssarea din domniă va puté avé locū după ce se vorū fi înțellessū amëndóue curțile.“

„Fiă-care domnū care se va lăssà sau va fi scossū înainte de a implini terminulū, va perde titlulū seu și va puté intrà éráși în clasa boiarilorū, cu condițiunea de a remăné în pace și în linitate; înse fōră de a implini ver-o demnitate publică, și fōră de a se mai puté allege domnū.“

„Fiii domnilorū scosși sau lăssași de domniă, își vorū ținē calitatea de boiari, vorū putē împlinī funcțiunī și se vorū putē allege domni.“

„Cândū se va întēplă se se scōțiă, se se lasse, sau se mōră unū domnū, pînō ce se va pune altulū, țerra se va puvernă de cōtră locūșitorii numiți de divanulū acelei țerrī.“

„De óră ce prin hătișerifulū din anulū 1802 sau des-fințiatū dările și sarcinele introdusse în anulū 1783, domniī și boiariī divanelorū respective vorū determină și vorū defige dările și sarcinele annuali alle Moldaviei și allo României, luândū de temeiu norme stabilite în urma hătișerifulū de la 1802. Domniī nu se vorū putē abbate în necī unū casū de la strinsa împlinire a acestei dispozițiunī. Ei vorū luă în considerațiune ar retările ministrului și alle consulilorū russescī asupra acestui obiectū și asupra susținerii privilegiilor țerrē, și mai allessū asupra observării clauselorū și articulelorū înseriare în acestū actū.“

„Domniī în înțelegere cu divanele respective vorū defige numerulū miliției turcescī pentru apperarea țerrē (beșlii), precumū eră înainte de turburările anulul 1821, care numerū o dată defiptū nu se va mai putē mări suplū necī unū pretestū. Officiariī acestei miliție nu vorū putē occupă și alte posturi în țerră.“

»Locurile coprinse de Turci. de la Brăilla, Giurgiū, Căllari, Turnu, și dincollo de Oltū, se vorū dă inderetū proprietarilorū lorū.

„Boiariī din Moldavia și România cari sau vedutū constrînși a lăssă patria lorū în turburările din urmă,

se vorü întörce éráşî în țérră, fôră de a fi supperați de cineva, și vorü întră éráşî în possessiunile și drepturile lorü.“

„Innlta pórtă va iertă principatelorü tributulü pre doi annî, din cauza stricățiunilorü făcute prin turburările din urmă. După terminulü acesta, tributulü și celledalte dări se vorü împlinî după hatişeriulü de la 1802, și nu se vorü puté mări nici într'unü casü.“

„Locuitorii principatelorü vorü avé commerciü liberü. In respectulü naturalilorü cari au se dea principatele după hatişerifulü de la 1802, prețiulü lorü se va defige după cursulü ordinariü.“

„Boiarii vorü fi detori a pune în lucrare ordinele domnilorü și a asculta de dânşii. Domniî din partea lorü nu vorü puté pedepsi pre boiari de câtü pre callea legii, judecându-i după legile și usanșiele țerreî.“

„Fiindü că prin turburările annilorü trecuți s'au scuturatü tóte ramurile administrațiunii publice, domniî cu divanele respective vorü fi detori a se ocupă fôră întârziare, a compune unü regulamentü general pentru fiăcare țérră, care se va pune în dată în lucrare.“

„Tóte celledalte drepturi și privilegie alle principatelorü și tóte hatişerifele concernenți se vorü ținé și se vorü observă, încätü nu vorü fi modificate prin actulü presente.“

XV

Rusşii occupă éráşî principatele Române

In urmarea acestui actü se compuseră commissiuni în amëndoué principatele spre a lucră regulamente orga-

nice; de altă parte se deschiseră scóle naționali la Jassî și la Bucuresci, sciințiele începură a se propune éráși în limba română, care se allungasse din scóle prin lungul guvernă allū fanarioțilorū, elle produsseră fructele celle mai foróse în scurtă timpū.

Mesurile celle pline de neîncredere alle porții făcură pre Gregoriū Ghica se și trămittă pre unulū dintre fii sei la Constantinopoli, suptū nume de aģinte, ínse în a-deverū ca ostaticū. Ambassatoriulū rusescū Ribopierre semň lucrulū, și protestă íncontra acestei mesure assup-ritórie, în 25 Aprile a. R. 2580 (Chr. 1827). — În acestū annū Francia, Britania și Russia se ínterpuseră se pacifice Grecia, care contincă resbellulū pentru libertate cu fórte mare energiă. — În 14 Aprile a. R. 2581 (Chr. 1828) Russia dechiără resbellū Truciei pentru că nu voiă se observe tractatulū de la cetatea Albă. Pórta, încunnoscínțiađiă pre domniī țerrilorū Române, promitțendu-le că Turciī nu vorū occupà principatele, ci se vorū mărgini a apperă fortărețiele, și í provócă ca la íntemplare de a intră Russiī, ei se se retragă preste Dunăriă. În 7 Maiū ģenerariulū rusescū Wittgenstein trece Prutulū cu 50,000 de armați pre la Sculleani, Fălciī, și Gallați. Joanne Sturđia fu appucatū în Jassî pre neasteptate, și dechiăratū prinsū; érá Gregoriū Ghica se retrasse în Trasilvauia. — A dóna đí Wittgenstein publică o proclamațiune cótră Románi, prin care ar-rată că ellū vine în numele imperatoriului Nicola, se ocupe principatele pentru unū momentū, cu cea mai mare disciplină din partea militarilorū, și se asșeđie unū guvernū provisoriiū suptū președinția comitelui Palen.

tre acestea generariul Roth purcede cu unŭ corpŭ de Rușși dreptŭ cōtră Bucurescī spre a supprinde pre Gregoriŭ Ghica, înse acesta trecusse la Brașiovŭ cu cei mai însemnați dintre boiari. In 13 Maiŭ generariul Roth intră în Bucurescī, asșediă acolo unŭ guvernŭ centrale allŭ principatelorŭ, și în 18 Maiŭ invită pre boiarii cari se mai află în locŭ, a trāmitte la imperatoriulŭ Nicola unŭ actŭ de suppunere.

XVI.

Operatiunile bellice la Dunaria

Generariulŭ Voinovŭ descinde pre Prutŭ în țiosŭ spre a ocupa Gallatiŭ; marele duce Michaele cu corpulŭ allŭ 6-le impresură Brăilla, în 15 Maiŭ iea unŭ suburbiŭ. Insuși imperatoriulŭ Nicola vine în 20 Maiŭ dinaintea fortăreței și commândă bombardarea, dară după aceea se întore în Bassarabia. Rușșii ieu Isaccia, și înainté-điž pînă la Șumla. In 12 Juniŭ ministrulŭ Nesselrode primesce o deputațiune de Moldavi, și assecurédiă că imperatoriulŭ n'are de scopŭ se cōprindă principatele, ci numai se le appere drepturile și privilegiile. In assemine sensŭ respuse la adresa Românilorŭ de la Bucurescī în 28 Maiŭ. — Marele duce Michaele impressură cu multă energiă Brăilla, în 15 Juniŭ commândă assaltŭ; înse perde la 2000 de ómenī; în 16 aprinde o mineră și derimă muriŭ fortăreței; Turciŭ capitulédiă în 18 Juniŭ. — Corpulŭ allŭ 2-le trece Dunaria și se arruncă asupra Chârsiovei și a Dôrstorului. Generariulŭ Geismar trece Oltulŭ cu 15,000 de Rușși. Româniŭ se în-

arméiă suptă G. Maghieru și J. Solomon, și contribuescă fôrte la înaintarea operațiunilor. Generariul Roth impressură Dôrstarulă, Cornilovă observă Giurgiulă, Geismar cêrcă se între în Serbia, și se scôle pre locuitori de acolo, cândă passia de la Vidină trece Dunăria în 12 Augustă, cu 12,000 de Turci și cu 30 de tunuri, și ocupă Calafatulă, lassă acolo 2000 de ómenî și purcede înaintea lui Geismar, și lă atacă la Moldaviția, unde cadă la 2000 de Russi, și perdă tóte materialile și la 100 de boi. Geismar se retrage la Cioroi, și de acolo la Craiova, apoi se duce de bate pre seraskierulă la Sellatina, uccide la 400 de Turci, iea 7 tunuri, 24 de stéguri, 700 de carre de buccate, și lă constrînge a se retrage preste Dunăriă, (în 18 Augustă). La aceste lupte Români dederă adjutoriă însemnată și contribuiră multă spre frângerea Turcilor. — Țerra se cureșă de Turci, numai Giurgiulă, Turnulă și Calafatulă se mai tină. — În 23 Octombree Varna capitulédiă. Paskievici petrunde în Asia mică și face mari progresse. Wittgenstein bombardédiă Dôrstorulă în 2 și 3 Nouembre, înse începândă gerulă, armata russescă se retrage în principate la iernatică. În 14 Decembre se suppune Calafatulă. — Victoriele acestea costară pre Russia la 60,000 de ómenî. Greutățile celle mari alle espedițiunii, încotellarea, provisionarea, cărrăturile, ospitariile, etc. cădură tóte asupra Româniloră, cari sufferiră de amendoue părțile. Afară de acestea se lăși și pestilenția preste principate. Mai adauge abusurile ordinare alle officiariloră și militariloră russi. Metropolitulă Gregoriă se plânse asupra loră, și fu essiliată în Bassarabia.

XVII

Tratatul de la Adrianopoli

In primavérea annului R. 2582 (Chr. 1829) comitele Diebicî se numesce generalissimû peste armata russéscă în contra Turcilorû diu Europa; ellû plécă în 4 Juniû de la Dôrstorû și bate de frânge pre veziriulû la Culaavca. Dôrstorulû cade în 30 Juniû. Diebicî bate pre Jusuf-passia la trecerea preste Camcicû, și în 21 -- 23 Juliû trece Emulû (de la care i se dede numele de Zabalanski), bate pre Turcî la Monaster-kieu, iea mai multe locuri unulû după altulû, érá în 20 Augustû coprinde Adrianopolia, și se pune în legătură cu flotta de pre mare. In 2 (14) Septembre se încheiă tratatulû de pace la Adrianopoli. In articlulû II „Russia dă înapoi tóte lucrurile ocupate în Europa, înse fortărețiele de pre rîpa stângă a Dunării se radû și se restituescû principatelorû Române împreună cu regiunile lorû;“ în art. III „Prutulû remâne și de aici înainte marginea între celle dóue imperie, înse braçulû Sulina și insulele de la gura Dunării se fiă alle Russiei;“ în art. V „Fiindû că principatele României și Moldaviei s'aû pusû prin capitulațiunii supû suzeranitatea înaltei porți, și Russia a garantatû prosperitatea lorû, se înțelege că elle și păztrédiă tóte privilegiile și immunitățile car le aû căstigmatû în puterea capitulațiunii, saû prin tractatele încheiate între celle dóue curți imperiali, saû prin hatîșerifele cari s'aû datû în diverse timpuri. Prin urmare elle se vorû bururâ de libertatea religiunii, de o securitate perfectă, de o administrațiune naționale și neat-

ternată și de o libertate completă de comerțiu.“ Dară, după nota la articolul IX: „Elle vorū remâue împreună cu Dôrstorulū ocupate de miliția russescă pînă cîndū pórta va respunde summa de 1150,000 de galbeni batavi (ollandes)

XVIII.

Actulū separatū in respectulū prîncipatelorū.

Prin actulū separatū în respectulū prîncipatelorū se definesce „ca domniī se se întărăscă pre viétiă, afară de casulū cîndū s'arū lăssă ei de bună voiă, saū s'arū scóte pentru vre-o fôră-de lege“. — „Domniī vorū regulă liberū tóte lucrurile celle din întru alle țerreī în înțelegere cu divanele respective, înse fôră de a puté călcă drepturile garantate cellorū dóue țerrī prin tractate saū hatîșerife, și nu se vorū turburâ în administrațiunea internă prin necī o ordine contrariă acelorū drepturī. — „Inalta pórtă promitte și se légă că va priveghiă scrupulosū ca privilegiile Moldaviei și alle României se nu se calce în necī unū modū de comandantiī vecinī, ea nu va sufferi ca ei se se mestece în affacerile cellorū dóue țerrī. și că va oppri ver-ce incursiune a locuitorilorū de pre rîpa dréptă a Dunării pre pămêntulū României saū allū Moldaviei. Se consideră de parte integritóriă a acestui pămêntū tóte insulele de cōtră rîpa stângă a Dunării, firulū apeī va formă marginea cellorū dóue principate de la intrarea Dunării în statele ottomane pînă la confluenția cu Prútulū.“

„Spre a assecurâ mai bine inviolabilitatea territoriu

lui Românesc, înalta poartă se lăgă că nu va ține neci unū losū întăritū (fortificatū), și nu va sufferi neci unū asșediământū allū suppușilorū sei musulmanī pre ripa stângă a Dunării. Prin nrmare se determină fôră scâmbare, că pre tótă acéstă ripă in România mică și mare precnmū și in Moldavia nu va puté avé locuințā neci unū musulmanū neci o dată, și că numai neguțiatorilorū proveđuți cu fermene se va dà voiă de a trece in principate spre a cumperà pre computulū lorū bucate neccesarie pentru Constantinopoli sau alte lucruri.

„Cetățile turcesci de pre ripa stângă a Dunării, precumū și regiunile lorū se vorū restituī țerreī Românesci spre a se împreună érašī cu dinsa, și fortificațiunile cari aū fostū mai înainte pre acéstă ripă nu se vorū mai puté restabili. Musulmaniī cari posedū locuri nensurpate de la particulari, sa:: in acelle cetățī saū in ver-ce altū punctū pre ripa stângă a Dunării, vorū fi detori a le vinde locnitorilorū in spațī de unū annū și șesce luni.“

„Guvernulū cellorū dōue priucipate bucurându-se de tōte privilegīele unei administrațiunii interne neaternate, va puté se redice cordone sanitarie și carantine pre lōngă Dunăriă, și in alte locuri in țerră, unde va fi lipsă, fôră ca străinii cari vinū, fiă musulmanī saū crestiniī, se se pōtă dispensà de la observarea rigurōsă a normelorū sanitarie. Pentru servițiulū carantinelorū și pentru preveghiarea marginilorū, pentru susținerea ordinei bune in cetățī și sate, și pentru punerea in lucrare a legilorū, guvernele principatelorū vorū puté ține unū numerū de militari necesariī pentru aceste servi-

ție. Numerul și întreținerea acestor miliție se voru regulă de cōtră domni, în înțelegere cu divanele respective, rădimându-se pe esemplele de mai înainte.

„Inalta pōrtă petrunșă de sincera dorințā de a procură celloerū dōue principate tōtă fericirea de care se potū bucurā, și informată despre abuserile și vessațiunile cari se facū cu ocasiunea diverselorū dārī de naturalī cerute pentru Constantinopoli, pentru provisionaroa fortărețielorū de pre lōngă Dunăriă și indigențiele armamentariului, le iértă de totū și de plinū aceste dārī Prin urmare România și Moldavia vorū fi scutite pentru totū dé-una de a dā grāu, și alte bucate, ouī, și lemne de construcțiunī, cari le dā mai înainte.

„Asemine nu se va mai cere de la aceste principate, în necī unū casū, se dea lucrători pentru fortăreție, necī se făcă altă prestățiune de ver-ce natură. Inse spre desdarnarea tesaurului imperiale de perderile cauate prin acéstă iertare totale. afară de tributulū annuale ce au se respunđiă înaltei pōrți celle dōue principate suptū numele de haraci, idiie și bechiadé (după hatișerifele de la 1892). Moldavia și România vorū mai respunde pre annū înaltei pōrți, dreptū compensațiune o summă de banī care se va determinā mai ia urmă prin înțelegere commune. Afară de acestea la fiă-care reinnouire de domni, prin mōrte, lăssare de domniă, sau scōtere legale de cōtră puterile tulerarie, principatulū în care se va întēplă casulū numitū, va fi detoriū a respunde înaltei pōrți o summă de o mesură cu tributulū annuale allū țerreī. Dară afară de sumele acestea, nu se va mai cere de la țerră necī de la

domnă neci ună altă tribută, dare sau donă, suptă neci ună pretestă.

„In puterea stergerei dărilor de naturală specificate mai susă, locuitorii principateloră se voră bucură de plina libertate de commerciă pentru tôte productele pământalului loră și alle industriei loră fôră de vre-o res-tringere, afară de celle ce domniă în înțelegere cu di-vanele respective voră află cu calle de a le asșediă pe-tru assecurarea țerrei cu provisiunile cuviințioase. Ei voră puté navigă liberă pre Dunăriă cu navile loră pro-prie. proveđuți cu passaporturi de la guvernele loră, și voră puté merge se negoțiatorăscă în celle alte cetățî și porturi alle înaltei porți, fôră de a fi supperați de cōtră perceptorii de haraci, si fôră de a fi espuși la ver-o vessațiune.

„Mai încollo, înalta pôrtă considerândă tôte calami-tățile cari le aș sufferită Moldavia și România, și mis-cată de ună sentimentă de umanitate particulariă, scu-tesce pre locuitorii acestoră țerri pre doi anni, înce-pëndă din ziua în care principatele se voră deșertă cu totulă de trupele russesci, de tributulă annuale pentru tesăurnlă seu.

„In fine înalta pôrtă dorindă a assecură în tôte mo-durile fericirea celloră dōue principate, se légă solen-nale că va confirmă regulamentele administrative cari, în cursulă ocupațiunei acestoră dōue țerri prin ostile cūrții imperiale, s'au compusă după votulă adunăriloră de cei mai însemnați locuitori ai țerrei, și cari voră servi de base pentru guvernulă internă allă celloră dōue

țerrî, înțelegându-se că disesele regulamente nu vorû vetemà drepturile de suzeranitate alle înaltei porți.“

XIX.

Rugulamente organice.

Commissiunile pentru redigerea regulamentelor organice se adunaseră încă în 29 Juliù suptù președinția consulelui russescù Mințiaki, înse nu putură terminà lucrulû din cauza multelor modificări cerute de cabinetulû russescù, pînò cândû venî în luna lui Novembre generariulû Kisselevû, în calitate de președinte plenipotențiarî pentru amendoue principatele. Prin acestû demnitarîû înaltû, commissiunnile intrară în relațiune imediată cu puterea garantătoriă, și terminară lucrarea prescrissă, înse mai multû după dictare străine de câtû după convingere propriă.

În urmă se convocară adunări estraordinarie de episcopi și de boiarî, una în Jassî si alta în Bucuresci, pentru desbaterea și subscrierea regulamentelor. Mare parte de membri ai acestorû adunări nu se mulțără cu dispozițiunile coprinse întrînsele și doriră a face altele mai bune, înse ablegații russesci le impuseră tăcere dicându eă nu le e iertatû a se attinge de principie. Mai allesû raporturile între domnû și reprezentanția țerreî, modulû reprezentării, raporturile între possessorî și țerrani, fură reû definite, și feudalismulû boiarilorû cu drepturi esclusive fu susținutû ca o materiă de revoluțiuni pre viitoriû. În prezenția armatei russesci cea mai mare parte de boiarî se vedû constrinsă a se sup-

pune dictatelorū și a le subscrie, cu tóte acestea banulū Const. Balacianu, logotetulū Cămpinianu, și vorniculū Buđeianu din România avură curagiulū de a nu subscrie. In Moldavia boiarii se arretară mai flessibilī și le subscrisseră fōră uultă oppunere. Apoi se trămiseră cu diñsele la Petersburgū Michaele Sturđia din partea Moldaviei, și Alessandru Villara din partea României, spre a le suppone cunnoscinței și aprobării imperătorului.

Intre acestea generariulū Kisselevū se ocupă in principate cu applicarea reformelorū administrative prescisse in regulamentulū organicū. In 29 Januariū a. R. 2587 (Chr. 1834) se încheiă unū tractatū la Petersburgū între Russia și Turcia, prin care pórta se învoesce a recanósce constituțiunea principatelorū Române, și se îndetorédiă de a publică unū fermanū in respectulū acesta. Totū de o dată curțile se învoiră ca de acéstă dată, inse numai de acéstă dată, se numescă elle domni in principate. Allegcrea cellorū dóue curți căđū pre Michaele Sturđia pentru Moldavia, și pre Alessandru Ghica pentru România. Generariulū Kesselevū lăssă guvernulū provisorilū in mânilē consulelui generale barone de Ruckmann, și se dusse in Russia. Candidații de domni plecară la Constantinopoli, unde primiră investitura din mânilē sultanului. Russii deșertară prinćprtele, și noui domni întorcēndu-se de la Constantinopoli in patria lorū, se primiră cu applause de bucuriă din partea Românilorū, in véra annului R. 2587 (Chr. 1834).

XX.

Michaele Sturdiã, Alessaandru Ghica și Georgiu Bibescu.

In timpulü acesta spiritulü românü, care jãcusse apesatü suptü greutatea împregiurãrilorü, începü a se desceptã și a înaintã cu passï repeði, mai virtosü în Trasilvania. Revoluþiunea lui Choria electrisã pre Romãni, și sângele lui fecundã terrenulü naþional. Mai allesü cultura intelectualã, istoria și litteratura se desvoltarã în tótã vigórea. Samuele Micu (Clainü) tradusse din noü sacra scripturã dupã testulü original, compuse istoria bisericeï romãnescï. istoria politicã e Romãnilorü din Trasilvania și a Romãnilorü din principatele Trasalpine. Georgiü Șincanu compuse dupã documente autentice chronica tutorü Romãnilorü din Dacia, de la Decebalü pinö la anulü 1808. Inse murì înainte de a o puté publicã. Petru Maior publicã la anulü 1812 istoria despre începutulü Romãnilorü, apoi la anulü 1823 istoria bisercescã a Romãnilorü. La anulü 1825 essi de suptu tipariü la Buda Dicþionariulü românü, latinü, ungurü și germanü, cu introducere criticã despre limba romãnã de Petru Maior. La anulü 1826 se publicã la Viena grammatica limbei daco-romãne de J. Alessi, cu testü latinü. In restimpulü acesta Georgiü Lazarü trecü în Romãnia și deschise la Bucurescï cursulü de sciinþie es-sacte. Lui urmã Joanne Fliade care publicã grammatica romãnã la Sãbiniü 1828. La Bucurescï se întemeiarã scöle sistematice, Petru Poiãnariu se numì Directoriü. Suptü domniã lui A. Ghica se înfinþiarã scöle în tóte

urbile districtuală, și mai în urmă se deschiseră scóle communale în toate satele din principatū. În Moldavia se făcură assemîne începături, înse cu mai multă precauțiune din partea lui Michaele Sturđia care doriă se trecă de favoritoriū allū invețiăturē, înse se temea de prea-multa lūmină. Georgiū Asache unū omū fatal; se numi referendariū allū scóllelorū, și nutri spiritulū meticolosū allū domnului. În capitale și în câteva urbi districtuală se deschiseră scóle, înse invețiătura communale se cređū periculósă pentru țerranī, și se ținū ammurțită. În Trasilvania se publică la anulū 1839 gazetta de Trasilvania de Georgiū Barițiū, si contribuī minunatū de de multū pentru respândirea luminilorū între toți Romāni. Laurianū suppușe limba rămână la cercetare critică, și publică la Vienna 1840 rezultatulū cercetărilorū selle în opera sa „Tentamen criticū asupra limbei romāne cu testū latinū, și în anulū 1842 se numi professoriū de Filosofă la Bucuresci.

Guvernulū cellū ambiguū allū lui Michaele Sturđia, însoțitū de nemărginita lui aviditate, de spiritulū de a se înavuți pre sene, de a esplică pre dosū regulamentulū orgauicū, și de a lū applică după arbitriulū seū spre a domni despotice și a ținé pururé pre Romāni în minorenniă, plăeū atâtū Turcilorū câtū mai virtosū Rușilorū cari si arrogasseră dreptulū de a dictă în principate. Înse Alessandru Ghica prin politica sa nu mulțiāni pre protectori. Acestia desceptară oppusețiune în țerră, unde abusurile învechite prin guvernulū fanarioșilorū, da justă materiă de critică. Adunarea generale de la 1842 censură asupru aceste abuseri, și Russia se

folosi de actulü adunării spre a resturnà pre domnulü cellü neplăcutü. Alessandru Ghîca se destituì prin înțelegere commune a Russei și a Turciei în 7 Octombře 1842. Adunarea generale din luna Inî Decembre 1842 allesse pre Georgiü Bibescu domnü României. Acestü omü dotatü dä la natură cu o fantasiä vișă, cu destulă eloquentiä, și adăpatü cu sciinție teoretice, după ce contribuisse multü la căderea lui Ghica, făcându-se domnü nu se sciü purtâ conforme spiritului Românilorü, care se desceptase förte de la scularea lui Teodorü și de la publicarea regulamentului, pre lîngă tôte defectele applicaținnei acestuia. Ipfumuratü de vanitatea sa și de aerulü aristocratü, ellü desprețîä litteratura română și productele ei, transformâ collegiulü românü în unü institutü francese, și urcâ plata pentru educațiunea junimii, ca cu modulü acesta se o restrîngă la classea cellorü mai avuși. In Moldavia se luară assemine mesurî de cötră versutulü domnü M. Sturđia. Coincidiñia acêsta desceptâ cu dreptü cuvîntü prepusulü unei inflinție străine. La aceste vetemări de simțiulü național se mai adausse rapacitatea nesătaratului domnitorü, care nu tindea la mai puçinü de câtü a preface Moldavia în proprietate a sa. Intre acestea prorupuse anulü 1848 cu spiritulü seü de reforme. Dară în principatele române terrenulü erä preparatü de de multü, și anulü 1848 nu făcù altü ceva, de câtü însuffâ curagiü ömencilorü, și desconcertâ pre domnitorü.

XXI.

Miscarea Românilorū din Transilvania.

În primăvera anului 1848, Româniî din Transilvania electrisați de spiritulū libertății, după care suspinară de atâte seclē, se adunară în diverse locuri, prochiemară principiile dreptății și alle aequalității cellei nedespărțite de dreptate, și constrinseră pre guvernulū Trasilvaniei cellū compusū din elemente conjurate în contra Românilorū, a le concede deschiderea unei adunări generale a tuturor Românilorū din țerră la Blașiū. Laurianū care prin publicarea Magazinulū istoricū pentru Dacia, conclucrase atâtū la desvoltarea litteraturēi câtū și la desceptarea și propagarea spiritulū național, allergă în Trasilvania, unde fu primitū cu entusiasmū de compatrioții seî. În 1 (13) Maiū se strinseră la Blașiū peste 40,000 de Români din tôte classile societății, și în 3 (15) Maiū 1848 se inaugură adunarea cu tătă solenitatea; Laurianū propuse puntele essentiali alle cererilorū Românilorū, care se primiră cu unanimitate, și după ce se redesseră în forma cuvinită se subscriesseră în 5 (17) Maiū. Acestea coprindū în scurtū : aequalitatea între tôte națiunile din Trasilvania; dreptulū de a fi reprezentați la dieta țerreî în proporțiune cu numerulū locuitorilorū de fiă-care națiune, iudependința bisericeî romăue, desfințierea omagismulū, libertatea comerciale și industriale, libertatea tipariulū, înfințierea tribunarielorū de jurați cu desbateri publice, guardiă națiou le, salarisarea clerulū din cassa statulū, fundarea scólelorū și a unei universități romăne, abolirea tuturor privilegielorū, și

împărţirea contribuţiunii după proporţiunea averii; constituţiune nouă cu drepturi aequali pentru toate naţiunile, şi compunerea de codici noi civili, criminali, şi commerciali, după principiile libertăţii şi aequalităţii. In fine Românii protestară în contra deliberării asupra unirii Trasilvaniei cu Ungaria mai înainte de ce Românii voră fi reprezentanţi la dieta ţerii în proporţiune cu numărul lor. — Se alleseră două deputaţiuni, una la imepratoriul cu episcopul A. Şaguna în frunte, alta la dieta ţerei cu episcopul J. Lemeni în frunte, şi un comitetu permanente la Săbiniu, care se stea în correspondinţă cu deputaţiunile şi se convóce adunarea generale spre a i comunica rezultatul misiunii lor. Episcopul Şaguna care se allesesse de currindă, şi eră încă flaccu în credinţa sa, dechieră că ellu trebuie se mérgă mai întâiu la Clusiú spre a se presentă înaintea guvernului provincial, şi va purcede mai în urmă la Vienna. Adunarea află periculósă acéstă întârziare. Decí se decise ca Laurianu, cu trei alţii, se plece numai de câtú la Vienna spre a adduce cererile Ronânilorú câtú mai currindú la cunnoscinţa imperătoriului. Cândú acestia adjunseră in Austria ($^{12}/_{24}$ Maiú), aflară Vienna barricată; imperătoriul Ferdinandú fugisse la Innsbruck in Tirolú. Laurianu se consultă cu soţii sei, şi se determină se plece la Innsbruck după imperătoriul. In $^{18}/_{30}$ Maiú petiţiunea Românilorú se dede la cabinettu. Imperătoriul primi deputaţiunea in 11 Juniú şi respunse simplu, că unirea Trasilvaniei cu Ungaria s'a decisú de cótră dieta de la Clusiú ($^{18}/_{30}$ Maiú) şi că ministeriul ungúrescú va împline cererile Românilorú in respectulă

puntelor detaliate în petițiunea loră. Șaguna cu o parte din deputații remaseră la Pesta spre a insiste pre lîngă ministeriulă ungurescū pentru punerea în lucrare a promisiuniloră imperială; Laurianu se întorse în Trasilvania, unde află comitetulă desfăcutū prin guvernulă ungurescū, și terrorismulă lățitū prestc tótă țerra; fiă care Ungurū se credea în dreptū de a terrorisă pre Români cu armele guvernulă; mulțime de Români se arruncașeră la închisóre.

XXII

Miscarea Româniloră din Principate. Luptele în Trasilvania

Totū în acelașă timpū spiritulă de reforme se respândisșe și în principate. Cōtră mișiloculă lunei lui Martiū boiarilă din Moldavia se strinșeră la Jassī, și fōră multă consultare, ādressară la domnū o cerere de reforme în care inse, afara de responsabilitatea ministri-loră, și de pedepsirea fușionariloră prevaricatori, nu se coprindea măi nicī unū punctū de importanțā. Michaele Sturđia le promise āndreptare, inse în 28 Martiū îi āmprăstiā cu baionettele și ferricā în lanșuri pre cei măi audaci la vorbe. Darā cu maltă măi seriōsā fu miscarea din Romānia, unde ómeni cugetasserā măi seriōsū la indigențiele loră, și la modulū de a și āndreptā sōrta. Dupā ce se agitasse tótă țerra, se adunā poporulă la Bucurescī, și presentā domnului în 11 Juniū o constituțiune formularā dupā tóte regulele, în care se coprindea reformele celle măi petrunđitórie. Georgiū

Bibescu desconcertatū prin miscarea cea impuitořiă subscisse constituțiunea, inse currindū după aceea perdū cumpetulū, și fugi la Brassiovū. Unū guvern provisoriu, compusū din Stefanū Gollescu, J. Eliade, Chr. Tellū, G. Maghiero și C. Scurtū, su, tū președinția metropolituluī Neofitū, se puse în fruntea țerii. Dară generariulū russescū Duhamel, care venisse în dată ce se sêmțisse în Russia despre miscarea din principate, intrigâ din tôte puterile spre a lū re,turnâ. Boiariī reacționari se făcură istrumentele lui. Guvernulū provisoriu cădū în dōue rōnduri, și în dōue rōnduri poporulū illū restabil. In 25 Juliū, guvernulū provisoriu se prefăcū în locū teninția domnescă, compusă din Nicōlă Gollescu, Eliade și Tellū. După insistinția guvernuluī russescū Turciī trecură Dunăria în 31 Juliū, suptū conducerea lui Omerū-passia și a commissariuluī Fuad-effendi, dară nu se apropiară de Bucuresci pînă în 25 Septembre. Atunci Fuad-effendi numi caimacanū pre Const. Cantacuzenu, și Turciī intrară cu armele în mână în capitale țerei. O luptă sângerōsă se încinse în deallulū Spirei între Români și Turci. Membriī locuteninției se retraseră în Trasilvania. In 29 Septembre intrară și Rusșiī în țerră suptū conducerea generariuluī Lușers. Maghiero dimissionă corpulū seū de militari adunați în câmpulū lui Traianū, lōngă Oltū, în 10 Octobre, și se retrasse în Trasilvania. Caimacanulū Const. Cantacuzenu suptū dictatura commissariuluī russescū Duhamel și a cellui turcescū Fuad-effendi, reintrodusse mesurtle regulamentarie celle detestate de poporulū ce gustasse libertatea în acestū scurtū intervallū.

În Trasilvania terrorismul Ungurilor adjunse la culmea cea mai înaltă. În 6 Augustă se arestă Lauriană la Săbiniă și se aruncă în casarmă. Poporul Română, mai virtosă din marginile militare allergă la Săbiniă și ceră cu voce impuitoriă liberarea lui. În 13 Augustă prefectura generale deschise ușele casarmei și Lauriană fu dusă în triumfă la Orlată. În 30 Augustă se țină adunare la Orlată, și regimentulă mărginariă română aretândă ab:surile de putere alle ministeriulă ungurescă, renunță de a mai ascultă de dînsulă, și cară arme de la imperatoriulă spre apperarea causei comune a monarhieii. Asemine făcū și regimentulă română de la Năssăudă, în 2 Septembre. Inse cu multă mai grandiosă fu adunarea de la Blașiă în 4—17 Septembre la care concuseră pîno la 60,000 de Români din tătă Trasilvania, rupseră unirea cu Uunaria cea făcută încontra voinției loră, și decretară înarmarea generale spre a se apperă încontra violenției unguresci. 15 legiuni de Români se formară din tătă țerra. Prefectura generale militariă recunoscū comitetulă română, și promise arme pentru poporă și câte ună officiariă din regimentele mărgiuarie pentru fiă-care legiune. Acumă se prefăcū causa Româniloră și a Imperialiloră în causă commune, și începū lupta cu brașiele înarmate. În puține zile se desarmară mai toți Ungurii din Trasilvania; inse în 20 Octombre vice-tribunulă Urbană fu bătută de cōtră regimentele secuiesci la Regină, dară în 24 veni generariulă Gedeon la Tîrgulă Mureșului și împrestă pre Secui. În 28 Octombre Jancu și Aus-sențiă luară Aiudulă, și în 5 Nouembre Urbană copriu-

se Clușulă, Ungurii se retraseră la Ciucia în munții Crișului. Acumă totă Trasilvania eră curețită. — În 20 Nouembre abdică imperătorulă Ferdinandă, și nepotulă seu, Francescu Josefă, se sui pre tronă. Românii se adunară în 16 Decembre la Săbiniă și decretară a se trămitte o nouă deputațiune la imperătorulă spre a sollicită aprobarea cereriloră formulate la ântăia adunare de la Blașiă, și a insiste pentru punerea loră în lucrare. Laurianu și Popasu fură însărcinați cu acăstă missiune, și preste câte-va zile plecară la Vienna. Deputații Români nu aflară nici de acăstă dată pre imperătorulă în capitalea imperiulă. Ei purcesseră așiadară la Olmuțiă, unde adjunsesse pre altă drumă și episcopulă Șaguna, și în 13 Februariă 1849 presentară noulă monarchă petițiunea Româniloră.

Intre acestea se scâmbasse fația lucruriloră în Trasilvania. Faimosulă artillăristă polonă, Bem trimissă de cōtră ministerulă ungurescă în Trasilvania cu o artillăriă tare, se puse în fruntea Unguriloră retrassii în munții dintre Ungaria și Trasilvania, și prin stratagica sa și prin desteritatea de a manoperă cu artillăria, puse de nouă totă Trasilvanie în confusiune. Bătută în mai multe rōnduri de cōtră truppele imperială, Bem, se recullesse de nouă, și cu adjutoriulă artillăriei care după verce perdere, i se suppliniă prin alta din Ungaria, desconcertă pre imperială, și pre la începutulă Lui Martiă 1849, luă Săbiniulă cu o necredată stratagemă, pre cândă generariulă Puchner illă căută pre la Tîrgulă Mureșiului. Puchner cu truppele imperială se retrasse în Romănia. Inse Aussențiă, Jancu și Balinte se ținură

între Alba-Julia și munții aurarii apărară cetatea Julia, și frecară în mai multe rînduri pe Unguri. Românii delăsțați de imperiali, desfășurară o energiă nespusă și se ținură cu o cerbiciă demnă pe numele lor, pîno cîndu Ungurii fură reduși în luna lui Augustu, a depune armele.

XXIII

Gregoriu Ghica domnul Moldaviei și Barbu Stirbeiū domnul României

În 20 Maiu 1849 se subscrise la Balta-Liman convențiunea între guvernul rusesc și turcesc, prin care se suspînse adunerea generale a Românilor din principate, și allegerea dōmnilor de cōtră adunare pentru unu timpu de 7 annī, și în locul adunării se institui cîte unu divanū *ad hoc* allessū de cōtră domni pentru fiă care principatū. Prin învoire commune între amēndoue curțile se numiră domni pe 7 annī; în Moldavia *Gregoriū Ghica* și în România *Barbu Stirbeiū*. După altă convențiune între guvernul rusesc și austriacū, Russii din principate trecură în Trasilvania spre a da adjutoriū Austriacilor încontra Ungurilor, — pînō la finitulū lunei lui Augustu Trasilvania se cureți de Unguri. — Russii se întōrseră în principate și în primăvéra annului 1850 lăssară țerrile în mânia domnilor provisorii.

În intervallulū ocupațiunii de trupe străine, principatele Române sufferiră fōrte multū; acumū prin suspensiunea legilorū fundamentali cădură suptū guvernulū

arbitrariu allu domnilorū impuși. Cu tôte acestea Moldavia fu mai favorită de sôrte, ea căpetâ unū domnū cu sentimente umane și plinū de bunăvoință. Gregoriū Ghica se încungiurâ de patrioți, și luâ mai multe mesurī salutare pentru Moldavia, restabilī scôlele naționale, chiemâ de la Vienna pre Laurianu și lū puse inspectore general aliū scôlorū, încuragiâ litteratura, cumperâ cu spesele selle chronica laī Georgiū Sincanu, și o dede la tipariū. — Inse principatele nu se puturâ bucurâ lungū timpū de repausū. In anulū 1852, Russia care occupasse principatele române pentru interesele ei, se arretâ acumū cu pretenșiunea de a i se plăti speșele făcute în principate în timpulū ocupațiunii. Domniī se vîmirâ, inse de nevoiâ se plecarâ. In anulū 1853 Russia pretinse de la pôrtă garanțiâ pentru ușiurarea sorțiī creștinilorū din oriente. Pôrta promise ușiurâri, inse refusâ a da Russiei garanțiâ în formâ de tractatū. Atunci Russia intrâ din nou în principate (Juniū 1853), suptū cuvântū de a le luâ ipotecâ pînă ce pôrtă se va înduplecâ a da garanțiâ cerutâ. Puseșiunea domnilorū deveni criticâ: ei lăssarâ guvernulū în mânilē ministrilorū, și se dusserâ la Vienna (Octombore 1853). Acumū se începurâ luptele la Dunăriâ între Rusși și Turci. România sufferi de amîndoue părțile. Puterile europene se puserâ la mișlocū spre a împacă pre Russia cu Turcia, și după ce nu și adjunserâ scopulū pre callea diplomaticâ, se redicarâ cu armele încontra Russiei. Austria jucâ rollulū de neutrale. In fine Rusși furâ constrīși a deșertâ principatele în tōmna anululū 1854 Anstriaciī intrarâ în loculū lorū. Domniī se întōrserâ de la Vienna, și se puserâ în altâ stare

critică suptu ocupațiunea altorū truppe străine. După luptele celle sângeróse în Crimeria se deschiseră conferinție de pace la Vienna în primăvara anului 1855. Gregoriū Ghica trâmise la conferinție pre Constantinū Negri, însoțitū de Laurianu, care eră însărcinatū cu visitarea scólelorū din Germania. Inse Barbu Știrbeiū află de prisosū assemine missiune pentru România. Dară conferințiile de la Vienna se întrerupseră fôră de a puté adjunge la vreunū resultatū. Iu luna lui Juniū, Negri se întórse în Moldavia, éră Laurianu purcesse înainte și visită scólele din Germania, Franția, Anglia și Italia pino în luna lui Novembre.

In 9 Septembre 1855 aliații luară Sebastopolia, și Rusșii începuseră a se immuiă. Se încercară nóue planuri de pace. Pre la finitulū lunei lui Decembre ambasatoriulū austriacū, Esterhazi, presentă cabinettulū de la Petersburgū condițiunile de pace, între cari se cuprindea și cessiunea Bassarabiei pinō la linia trassă prin munții de la Hotinū cōtră gura Dunării. După unū ultimatū ce i se presentă în luna lui Januariū 1856, Rusia primi condițiunile de pace cu preliminariele propuse de Austria. In urma acestora se deschise congressū la Parisū, și în 18 (30) Martiū 1856 se încheiă tractatulū.

XXIV.

Tractatul de la Paris.

În articolul 15 al acestui tractatului de la Paris se stipulează :

„Actul congresului de Viena asăzându principiile destinate a reguła năvigationea fluviilor cari despartă mai multe state sau trecu priu elle, puterile contractanților stipulează între dînsele că principiile acestea voru fi assemine applicate la Dunăria și la gurile ei. Elle^o dechiară că acēsta dispusețiune face de acumu înainte parte a dreptului publicu al Europei, și o iaă suptu a loru garanția.

„Nevigationea Dunării nu va pute fi suppusă verunei pedeci sau dări care n'ar fi a nume prevedută prin stipulațiunile din articlii următorii. Prin urmare nu se va luă nici o dare basată numai pre faptul navigării pre fluviu, nici ver-o dare asupra mărfilor ce se află pre navii. Regulamentele de poliția și de carantină ce se voru înființia pentru securanția statelor percurse sau despărțite prin acestu fluviu, se voru face așa, ca se favoré die pre câtu se va pute cercularea naviloru. Afară de aceste regulamente, nu se se va pune nici o altă pedecă la libera navigare.

„Art. 20. În scâmbulu cetățiloru, porturiloru și terri-toriiloru enumérate în art. 4 al acestui tractatū, și spre a assecurā mai bine libertatea navigării Dunării. Maiestatea sa imperătoriu tuturu Russielorū se invo-iesce ca marginea sa în Bassarabia se se rectifice.

„Marginea cea nouă va începe de la marea neagră la un chilometru spre răsărit de la lacul Burna-Sola, va adjuge într'o liniă perpendiculară callea cetății Albei, va urma această calle pînă la vallul lui Traian, va trece pre din sus de Bolgrad, se va sui de a lungul riului, Jalpuc pînă la înălțimea Sărățiceii, și se va fini la cotul Morii lîngă Prut. Din sus de acest punct marginile între cele două imperie nu vor fi supuse la nici o modificare.

„Delegații puterilor contractanți vor determina în detaliu linia noii margini.

Art. 21. Teritoriul cėsș de Russia se va allătura la principatul Moldaviei suptă suzeranitatea înaltei porții.

„Locuitorii acestui teritoriū se vor bucura de drepturile și privilegiile assecurate principatelor, și în terminu de trei ani de țille le va fi iertat a se strămuta aiurė, despuind liber de averile lor.

„Art. 22. Principatele Romăniei și Molaviei vor urma a se bucura suptă suzeranitatea porții și garanția puterilor contractanți de tôte privilegiile și immunitățile în a czerora possessiune se află. Nici o protecțiune exclusivă nu se va essercita asupra lor de cōtră nici una dintre puterile garanți. Nici un drept particulariu de amestec în trebile lor din întru nu va avé locul.

„Art. 23. Înalta portă se îndatoriadiă a conserva numitelor principate o administrațiune independinte și națiouale, precum și deplina libertate a cultului, a legislațiunii, a cōmmerciului și a navigațiunii.

Legile și statutele ce se află astăzi în putere, se vor

supune unei revisiuni. Spre a putea adjuge la o deplină conformitate în această revisiune, o commisiune speciale, despre a cărei compunere se voru înțelege înaltele puteri contractanți, se va adună fără întârziere la București cu unū commissariū allū înaltei porți.

Acastă commisiune va avé de datoriă de a se informá despre starea actuale a principatelor, și de a propune bazeile viitoarelor lor organizări.

Art. 24, Maiestatea sa sultanulū promitte a convocá îndată în fiă-care din amândoué principatele o adunare ad-hoc, compusă așa ca se constituescă reprezentanția cea mai essactă a interessilorū tutorū classilorū societății. Adunările acestea voru fi chiămate a esprime dorințele poporului pentru organizarea definitivă a principatelor.

„O instrucțiune a congressului va regulă relațiunile commisiunii cu aceste adunări.

„Art. 25. Luândū în considerațiune opiniunea dată de ambele adunări, commisiunea va trāmitte fără întârziere la scaunulū actuale allū conferințielorū rezultatulū lucrării selle.

„Înțelegerea finale cu puterea suzerană se va sancționă prin o convențiune încheiată la Parisū între înaltele puteri contractanți, și unū hattisherifū conforme cu stipulațiunile convențiunii va constitui definitiv organizarea principatelor puse de acumū înainte suptū garanția colectivă a tutorū puterilorū subscriitorie.

„Art. 26. Se înțelege, că în principate va fi o putere armată națională, organizată cu scopū de a mânti-né securanția internă și de a apperă marginile. Nici o

pedecă nu se puté pune mesuriloră esttrao-dinarie de apperare ce elle, în înțellegere cu înalta pórtă, ară fi chiămate a luà spre a respinge oră-ce invasiune străină.

„Art. 27. Décă pacea internă a principateloră s'ar află ammenințiată saă compromissă, înalta pórtă se va înțellege cu celledalte puteri contractanți asupra mesuriloră ce ară fi de luată spre a mântiné saă a restabili ordinea legale. Nică o intervențiune înarmată nu va puté avé locă fôră maă înainte înțellegere între aceste puteri.“

XXV.

Interregnulă. — Adunările generală în Principate.

După ce se încheiă acestă tractată domniă principateloră cari și împlinisseră și termenulă de 7 anni, esșiră din funcțiune la începutulă lunei lui Juliă 1854. Pórta numi caămacamă: în Moldavia pre *Teodoră Balșii*. și în România pre *Alessandru Ghica*. — Teodoră Balșii, inimică personal allă. lui Gregoriă Ghica, îndată ce intră în funcțiune nimici tóte instituțiunile fostului domnă. Omă fôră capacitate, inse plină de vanitate și de invidiă, se încungiură cu elementele celle maă perverse, cu Istrati, Asachi, Schileti, ect., desfințiă seminariulă și gimnasiulă de la monasteriulă Némțiu, desfințiă facultatea de legă de la Jassă, desfințiă legea de pressă, banca naționale, și în genere totă ce Ghica făcusse bună. Incă ună atare spirită destructivă nu s'a maă veđută în Moldavia de pre timpulă lui Maurocordată. — Ellă mură în luna lui Februariă 1857. Pór-

ta numi în locul lui pre Nicólă Bogoride, bulgarü grecitü, crescutü în Fanarü, unü adeveratü Sardannpalü în miniatürä. Décä Balșiü stricasse totü ce afluasse făcutü de G. Ghica, apoï Bogoride nu mai cunnoșcù nimica de sacru, insolenția lui în fapte arbitrare trecù preste tótä imaginarea. Faptele lui celle pre faciä sunt totü atäte lesiuni de morale și de dreptate, totü atäte crininii în-contra patriei; correspondinția lui cea secretä documentädiä corupțiunea cea mai completä

În primăvräa annului 1857 venirä în principate commissariï puterilorü contractanți, și se publicä ordinea pentru convocarea adunärilorü ad-hoc. Dispozițiunile acestei ordine nu se părea favoritörice unei adeverate reprezentanție naționale. Alessandru Ghica le modificä în România așiä în câtü se correspondiä câtü se va puté mai bine dorinției generale; darä Bogoride în Moldavia le dede în applicäțiune o întorseturä și mai unilaterale, și produse allegerile celle mai detestabile, totü creaturi antipatriotice. Impertinenția acésta commissä suptü ochii commissarilorü, nu se șufferi de cöträ puterile garanți. Allegerile lui Bogoride se desființiarä. Din allegeria a döua esșirä totü patrioți bunü. Adunările se deschiserä în luna lui Septembre. Cu unanimitate se votarä atätü la Jassï, câtü și la Bucuresci, urmätöriele punte:

„I. Respectarea drepturilorü principatelorü, și în specie a autonomiei lorü, în coprinderea vechielorü lorü capitulațiunii încheiate cu înalta pórtä în anniï 1393, 1460, 1511, și 1634.

„II. Unirea principatelor într'un singur stată suptă nume de România.

„III. Principe străin, cu mostenirea tronului, allessă dintr'o dinastiă domnitóriă de alle Europei, și ai cărui mostenitori se fiă crescuți în relegiunea țerei.

„IV. Neutralitatea pământului principatelor.

„V. Puterea legislativă încredințiată unei adunări generale, în care se fiă reprezentate tóte interessile națiunii.

„Tóte acestea suptă garanția colectivă a puterilor cari aũ subscrissă tractatulă de la Parisă.“

Adunările se închiseră còtră finitulă annului 1857, érá commisarij puterilor străine remaseră în principate pînă în primăvéra ánnului 1858. În luna lui Juliă se strinse din noũ congressulă la Parisă, și în 7 (19) Augustă se subscrisse convențiunea pentru reorganizarea principatelor unite în 50 articli.

XXVI.

Conventiunea pentru reorganizarea Principatelor.

Art. 1. Principatele Moldaviei și României constituite de acumă înainte suptă denumirea Principatele unite Moldavia și România, remână puse suptă suzeranitatea Maiestății selle sultanului

„Art. 2. În puterea capitulațiunilor încheiate de sultanij Baiazetă, Machomede II, Selimă I, și Solimană II, cari constituiescă autonomia loră și reguléfiă raporturile loră cu înalta pórtă, și cari s'aũ consacrată de mai multe hatișerife, mai allessă de cellă de la an-

nulă 1834; conforme și articulelor 22 și 23 din tratatul încheiat la Paris în 30 Martiu 1856, principatele voră urmă de a se bucură supă garanția colectivă a puterilor contractanți, de privilegile și imunitățile în a căroră possessiune se affă.

„Prin urmăre principatele se voră administră liberă și fôră nici ună amestică diu' partea înaltei porți, între marginile stipulate prin consensulă puterilor garanți cu curtea suzerană.

„Art. 3. Puterile publice voră fi încredințate în fiă-care principatū unū Domnū, și unei adunări electivă cari voră lucră în casurile preveđute prin această convențiune, cu concursulă unei commissiuni centrale commune ambeloră principate.

„Art. 4. Puterea essecutivă se va essercită de cōtră domnū.

Art. 5. Puterea legislativă se va essercită împreună de cōtră domnū, de cōtră adunare și de cōtră commissiunea centrale.

„Art. 6. Legile de interessū speciale în fiă-care principatū se voră prepară de cōtră domnū și se voră votă de cōtră adunare. Legile de interessū commune se voră prepară de cōtră commissiunea centrale, și se voră votă de cōtră adunări căroră se voră suppune prin domni.

„Art. 7. Puterea judecătorească essercitată în numele domnului se va încredințā magistraților numiți de dînsulă, și nimine nu va puté fi lipsitū de judecătorii seî naturală.

„O lege va determină condițiunile primirii și înain-

tării în magistratură, luându-se de base applicarea progresivă a principiului de nestrămutare (inamovibilitate.)

„Art. 8 Principatele voru da curții suzerane un tribut fixat la summa de un million cinci sute de mii pentru Moldavia, și două milioane cinci sute de mii pentru România. Intărirea se va da domnilor, ca și în trecut, de către M. S. sultanul. Curtea suzerană împreună cu principatele va combina măsurile de luat pentru apărarea teritoriului lor în casă de atac din afară; și înalta poartă într-o înțelegere cu curțile garanți, va pute se iee măsurile necesare pentru restabilirea ordinii, în cazul cându ar fi turburată. Ca și în trecut, tractatele internaționale ce se voru încheia de către curtea suzerană cu puterile străine, se voru aplica și la principate, în totu ce nu atinge imunitățile lor.

Art. 9. În cazul cându s'arū călcă imunitățile principatelor, domni voru reclama îndată la puterea suzerană, și decă ea n'ar face dreptate la reclamarea lor, atunci ei voru înaintă această reclamare prin agenții lor la reprezentanții puterilor garanți din Constantinopoli. Domni voru fi reprezentați lângă curtea suzerană prin agenți (capu-chihaia) născuți români sau moldavi, cari voru fi primiți de înalta poartă, și nu voru atternă de nici o jurisdicțiune străină.

„Art. 10. Domnul se va allege pre vieția de către adunare.

„Art. 11. În casă de vacanță, și pînă la allegere nouilor domni, administrațiunea țerii se va încredința consiliului ministrilor, care intră cu deplin drept în

essercițiulū puteriī. Atiributele acestui consiliū, curatū administrative, se vorū mărgini în espedirea lucrărilor, fôră ca se pôtă scôte pre funcționari din posturile lorū, de câtū numai în urma unorū fapte constăiate prin canalulū judecătorescū. În assemine căsurī, consiliulū nu va puté numi alți funcționari de câtū provisoriū. -

„Art. 12. Cândū se va face vacanțiā de domnū, atunci dēcā adunarea va fi strînsă, va purcede în datā, și în timpū de optū ȓille va allege domnū. Dēcā din contrā, adunarea nu va fi strînsă, atunci se va convoca îndată și se va stringe în spațiū de ȓece ȓille. În casulū cândū adunarea ar fi desfăcută, se vorū începe îndată nóuele allegeri în spațiū de cincī spre-ȓece ȓille, și nóua adunare se va stringe assemine în spațiū de ȓece ȓille. În cele optū ȓille cari vorū urmā după strîngerea adunăriī, ea va fi datóriā a face allegerea de domnū. Pentru ca adunarea se pôtă intrā în lucrările allegeriī de domnū, trebuie se fiā compusă din trei părți a numerului înscrissū de deputați. În casulū cândū în cele optū ȓille nu se va fi făcutū allegerea, în ȓiua a nóua, la mēȓiā-ȓi, adunarea va purcede la allegere, ori-care ar fi numerulū deputaȓilorū.

„Intārirea se va cere, ca și mai înainte, și se va da în spațiū de unā lunā cellū mai multū.

Art. 13. Se va allege domnū, ver-care va avé etatea de trei-ȓeci și cincī de anni, va fi fiiū de tatā născutū Românū saū Moldavū, și va avé unū venitū fundiariū de 3000 galbinī, înse se fiā fostū în funcțiunī publice în timpū de ȓece anni, saū se fiā făcutū parte din ver-o adunare.

„Art. 14. Domnul guvernădiă cu ajutoriulă minis-
triloră numiți de dînsulă. Ellă sanționădiă și promulgă
legile. și pôte refusă sanțiunea sa; ellă are dreptulă
de a iertă și de a micșioră pedepsile în materiă crimi-
nale, fôră de a puté interveni altminteré în administra-
rea justiției. Ellă prepară legile de intiresă special
principatului, și mai alessă budgetele, și le suppose de-
liberării adunării.

Ellă numeșce pre toți funcționarii publici și face re-
gulamentele necesare pentru essecutarea legiloră.

Lista civile a fiă-cărui domnă se va votă de cōtră
adunare o dată pentru totă dé una, la suirea lui pre
tronă.

„Art. 15. Ori-ce actă allă domnului, cauă se fiă
contra-semnată de ministrii competiți.

Ministrii vōră fi responsabili pentru violarea legi-
loră și mai alessă pentru resipirea baniloră publici. Ei
se voră judecā de cōtră înalta curte de justițiă și de
cassațiune. Tragerea loră la judecată va puté se se
facă de cōtră domnă saă de cōtră adunare. Punerea
ministriloră în accusațiune se va puté pronunțiă numai
de o majoritate compusă din trei părți de membrii de
faciă.

„Art. 16. Adunarea electivă în fiă-care principatū,
se va allege pentru șépte annī în conformitate cu dis-
pozițiunile electorali allăturate pre lōngă acéstă con-
vențiune.

„Art. 17. Adunarea se va convocă de cōtră domnă,
și trebuie se se strîngă în fiă-care annū în cea dintăiū
duminecă a lunei lui Decembre. Ținerea fiă-cărei ses-

siunî ordinarie va fi de trei luni. Domnulă va puté prelungi sesiunea, cândă va cere necessitatea. Ellă pôte se convocá adunarea estraordinariă saă se o desfacă. In acestă casă din urmă, e datoriă a convocá o nouă adunare, care trebuie se se strîngă in spațiu de trei luni.

„Art. 18. Metropolitulă și episcopii diecesani voră face cu dreptulă parte din adunare. Președinția adunării va fi a Metropolitului, érá vice-președinții și secretariă se voră allege de cōtră adunare.

„Art. 19. Președintele va fissă condițiunile cu cari publiculă va puté fi primită in ședințiile adunării, afară inse de casurile excepționali cari voră fi prevădute de regulamentulă interior allă adunării. Prin căutatea președintelui se vă redege ună processă verbală summariă de fiă-care ședinția care se va publică prin gazetta oficiale.

„Art. 20. Adunarea va desbate și va votă proiectele de legi cari i se voră presentă de cōtră domnă. Ea le va puté amendă conforme art. 37, in ceea ce se raportă la legi de interessă commune.

„Art. 21. Décă ministriă nu veră fi membri ai adunării, ei nu voră avé mai pușină dreptă de a intră și de a lua parte la discussiunile legiloră, fōră inse a puté votă.

„Art. 22. Budgetulă venituriloră și allă speseloră, preparată pre annă pentru fiă-care principată prin căutarea domnului respectivă, și suppusă adunării care lă va puté amendă, va fi definitivă numai după ce se va votă ée dinsa. Décă budgetulă nu se va votă in timpulă cuvenită, atunci puterea essecutivă va puté urmă

cu serviciile publice, conforme budgetului din anulul trecut.

„Art. 23. Diversele funduri ce provin pînă astăzi din casse specială, și de cari dispune guvernul cu mai multe titluri, trebuie se între pre viitorul în budgetul general al veniturilor.

„Art. 24. Regularea definitivă a comptelor trebuie se se presente adunării în spațiu de doi ani cel mai mult, de la încheierea fiă-cărei lucrări.

„Art. 25. Neci o contribuțiune nu se va pute impune sa adună decă nu se va încuviința mai înainte de cōtră adunare.

„Art. 26. Tote legile de interessu commune sa special, tote regulamentele de administrațiune publică, precum și tote legile de finanțe se vor publica prin gazetta oficiale.

„Art. 27. Commissiunea centrale va ședé la Focșani. Ea se va compune din șesce-spre-dece membri; optu Români și optu Moldavi. Patru se vor allege de cōtră fiă-care domnă din membrii adunării sa dintre personele ce vor fi implinitu funcțiunii inalte în țerră, și patru de cōtră fiă-care adunare din sinul se.

„Art. 28. Membrii commissiunii centrale vor avé dreptul de a luă parte la allegerea domnilor în adunarea de care se țin.

„Art. 29. Commissiunea centrale e permanente. Ea va pute înse, cându lucrările îi vor permite, se se amâne pentru un timp care nu trebuie se trecă peste patru luni neci într'un cas.

Durata funcțiunilor membrilor ei pentru fiă-care prin-

cipatū, orī cumū vorū fi ei numiți de cōtră domnū saū de cōtră adunare, a fi mărginită la durata legislaturei. Inse funcțiunile membrilor ce vorū esși, vorū încetă numai la intrareā membrilor celorū noui.

In casulū cândū mandatulū âmbelorū adunări ar încetă totū de o dată, commissiunea centrale se va reîn-noui în totalitate pentru amândouē principatele la deschiderea nóuelorū adunâr~

In casulū cândū s'ar desface una din adunări, reîn-nouirea va avé locū numai pentru acei membri ai commissiunii centrale cari se ținū de principatulū în care se va reallege adunarea. Membrii cari esși, vorū puté fi alleși din nou.

„Art. 30. Funcțiunile membrilorū commissiunii centrale vorū fi retribuite (platite.)

„Art. 31. Commissiunea centrale va numi președintele seū. In casurile cândū voturile s'arū împărți de o mesură între doi candidați, atunci se va decide prin sorț~

Funcțiunile președintelui vorū încetă cu mandatulū seū de membru allū commissiunei centrale. Aceste funcțiuni se vorū puté reîn-noui.

In casulū cândū voturile la deliberațiuni s'arū împărți de o mesură, atunci votulū președintelui va preponderà.

Commissiunea centrale își va face însăși regulamentulū seū interior. Spesele de orī-ce natură vorū căde pre giumentate în sarcina fiă-căruī principatū.

„Art. 32. Dispușețiunile constitutive alle nóuei organizațiuni a principatelorū se punū suptū preveghiarea

commissiunii centrale. Ea va pute arreta domnilorū abusurile ce i se vorū păre urgente de reformatū; și le va suggeri îndreptările ce va crede de cuviință a se introduce în diferitele ramuri de administrațiune.

„Art. 33. Domniī vorū pute assemine trāmitte commissiunii centrale tōte propunerile cari li s'arū păre bine de a se preface în proiecte de legi communi âmbelorū principate.

Commissiunea centrale va preparà legile de interessū general, communi âmbelorū principate, și va suppune aceste legi prin miđilōcirea domnilorū, la desbaterile adunărilorū.

„Art. 34. Se vorū considera ca legi de interessū general tōte acellea, cari aū de obiectū unitatea legislațiunilorū, stabilirea, mântinerea saū ameliorarea uniriī de vame, de poste, de telegrfū, fissarea valorilorū monetarie, și diversele materie de folosū publicū commune pentru amēndoue principatele.

„Art. 35. După ce se va formà, commissiunea centrale va trebui se se ocupe special cu codificarea legilorū actuali alle țerrilorū, și cu punerea lorū în armoniă cu actulū constitutivū allū nōuei organizațiunii. Ea va revisà regulamentele organice, precumū și codicele civile, criminal, commercial, și processura lorū, așia ca pre viitoriū, afară de legile de interesse curatū locali, se nu mai assistă de câtū unū singurū și același corpū de legislațiune, care va intrà în lucrare în amēndoue principatele după ce se va vota de amēndoue adunările respective și se va sanționà și promulgà de cōtră fiă-care domnū.

„Art. 36. Décă adunările vorü propune amendamente în proiectele de legi de interessü commune, atunci proiectulü amendatü se va retrămitte la commissiunea centrale, care lü va appertia și va formä altü proiectü definitivü, care adunările nu lü vorü poté de câtü adoptä saü reieptä cu totulü.

„Art. 37. Legile de interessü special pentru fiä-care principatü, nu se vorü sacționä de cötră domnü, de câtü numai după ce se vorü fi comunicatü de dñsulü commissiunii centrale, care are de a vedé, decä acele legi sunt în accordü cu dispunsețiunile constitutive alle nöuei organizațiuni.

„Art. 38. Se va institui o înaltä curte de justițiä și de cassațiune commune ämbelorü principate. Acéstä curte va ședé la Foxianü. Constituirea ei se va regulä printr'o lege. Membrii ei vorü fi inamovibili.

„Art. 39. Sentențiile date dä cötră curții, și judecătüile pronnțiate de cötră tribunariile din fiä-care principatü, se vorü aduce numai înaintea acestei curții de cassațiune.

„Art. 40. Ea va essercitä dreptulü de censurä și de disciplinä asupra curților de appellü și a tribunariilor. Assemine va avé și dreptulü de jurisdicțiune esclusivä asupra membrilorü sei însiși în materiä penale.

„Art. 41. Ca înaltä curte de justițiä, ea va cercetä tragerile la judecatä provocate încontra ministrilorü de cötră domnü saü de cötră adunări, și va judecä föra appellü.

„Art. 42. Milițiile regulate ce essistä astăzi în principate, vorü căpetä o organizațiune identică, spre a se

puté uni și a formă o singură armată. O lege commune va provedé la acésta. In fiă-care annū se vorū inspectà milițiile âmbelorū principate de cōtră inspectorii generali numiți pentru fiă-care annū, alternative de cōtră domni. Inspectorii vorū fi însărcinați a priveghia la întréga essecutare a dispusețiunilorū destinate spre a conservà cellorū dōue miliție caracteriulū de dōue corpurī alle uneia și acelleiași armate.

Numerulū milițiilor regulate, fissatū prin regulamentul organicū, nu se va poté mări preste o a treia parte, fōră o înțelegere luată mai înainte cu înalta pôrtă.

„Art. 43. Milițiile trebuie se se unescă de câte ori securanția din întru saū din afară va fi amenințiată. Unirea se va cere de unulū dintre amēndoi domni, inse ea se va face numai cu învoirea lorū commune, însciințându-se totū de o dată și curtea suzerană. După propunere inspectorilorū, domni norū poté aseminé se unescă în totū saū în parte, milițiile în câmpū de essercițiu, saū spre a le trece în mustră.

„Art. 44. Commandantele supremū se va numi alternative de cōtră fiă-care domnū, cândū va fi se se unescă milițiile. Acestū commandante va trebui se fiă Românū saū Moldavū de nascere. Ellū pōte se se scōțiă de domnū care lū va fi numitū. Noulū commandante supremū, în casulū acesta, se va numi de cōtră cellaltū domnū.

„Art. 45. Ambele miliție vorū conservà stégurile lorū actuali; inse aceste stéguri vorū purta pre viitoriū o fasciă albastră, conferme modellului allăturatū pre lōngă acéstă convențiune.

„Art. 46. Români și Moldavi vor fi toți aequali înaintea legii, înaintea contribuțiilor, și toți vor avea dreptul de o măsură la funcțiunile publice din amândouă principatele.

Libertatea lor individuală va fi garantată. Nimene nu va putea fi închis, prins, nici trassu la judecată, de câtă numai conforme legii.

Nimene nu va putea fi espropriat de câtă numai după lege, pentru interes public, și cu desdămnare.

Români și Moldavi de toate riturile crestine se vor bucura de o măsură, de toate drepturile politice. Aceste drepturi se vor putea întinde și la celelalte culturi prin dispusețiunile legislative.

Toate privilegiile, scutirile sau monopoliile de cari se bucură încă nisce classă, se vor desființa, și se va purcede fără întârziare la revisiunea legii care regulădiă raporturile proprietarilor de pământ cu cultivatorii, cu scopul de a ameliora starea țerranilor.

Instituțiunile municipale, atât urbane câtă și rustice, vor lua toate desvoltările ce coprindă stipulațiunile convențiunii acesteia.

„Art. 47. Pînă ce se va purcede la revisiunea prevedută prin art. 37, legislațiunea care se află astăzi în vigoare în principate, se va mântini încă în dispusețiunile cari nu sunt contrarie stipulațiunilor convențiunii acesteia.

„Art. 48. Spre a se îndeplini art. 25 din tractatul din 30 Martiu 1857, un hatisherif conform cu testul stipulațiunilor convențiunii acesteia, va promulga dispozițiunile ce precedă, în un spațiu de cincispre-

dece zile cellă mai multă, din ziua scâmbării ratifica-
țiunilor.

„Art. 49. În momentul publicării susă-țissului ha-
țiserifă, administrațiunea se va dă de cōtră călmacamă
actuală din fiă-care principatū, unei commissiuni interi-
marie, constituite după dispusețiunile regulamentului or-
ganicū. Prin urmare aceste commissiuni se vorū com-
pone din președintele înaltului divanū, din marele logo-
tetū, și din ministrulū interesselorū interne, cari se
afli în funcțiuni suptū domnele din urmă, înainte de
formarea administrațiunilorū actuali, în anulū 1856.
Numitele commissiuni se vorū occupă îndată cu forma-
rea listelorū electorală, cari trebuie se fiă făcute și af-
fipe în spațiū de cincă septemâni. Allegerile se vorū
face în trei septemâni de la publicarea listelorū. În dece
zile cari vorū urmă după acēsta; deputațiū vorū trebui
se fiă adunați în fiă-care principatū spre a purcede în
terminulū mai susă-arretatū la allegera domnilorū.

„Art. 50. Acēstă convențiune se va ratifică, și ra-
tificațiunile se vorū scâmbă la Parisū în spațiū de cincă
septemâni, saū și mai currêndū de se va puté.

„În credința căreia, plenipotențiarăi respectivă, aū și
subscrissū și aū pusū pre ea sigillulū armelorū lorū.

„Făcutū la parisū în nouă-spre-dece zile alle lună
lui Augustū 1858.“

(Urmēdiă subscrierile Plenipotențiarilorū.)

Annexă I.

„In conformitate cu Art. 45 ală acesteı convențiune, (coprinde desemnulă modellulă de faăă albastră pentru stăgurile miliăiei unite.)

Annexă II.

Stipulaăiunile electorali in 23 articali.

„Art. 1. Adunarea electivă se compune in fiă-care principatū din membri allessi de districte și de oppide. Metropolitanulū și episcopii diecesană facū parte din adunare cu dreptū deplinū.

„Art. 2. Allegătoriă sunt saū primari saū direcăi.

„Art. 3. Allegătoriū primariū prin districte este ver-cine se bucură de unū venitū funăiariū de unū centū de galbină cellū puăinū.

„Allegătoriū directū prin districte este ver-cine se bucură de unū venitū funăiariū de ună mie de galbină cellū puăinū; érá prin oppide, ver-cine se bucură de unū capital funăiariū industrial saū commercial, de șesse miă de galbină cellū puăinū, care capital e ală lui propriū, saū dotal.

„Art. 5. Nimene nu va puté fi allegătoriū, decă nu va avé etatea de 25 de anni tercuăi, și ru va fi născutū saū naturalisatū Românū saū Moldavū.

„Art. 6. Nu vorū puté fi allegători: 1) individuele cari depindū de la ver-o jurisdicăiune străină; 2) interdiciăi (cei ce nu sunt capabili de a se administră pre sene); 3) falliăi nereabilitaăi; 4) cei ce vorū fi fostū

condamnați la pedepse aflictive și infamanti, sau și numai infamanti.

„Art. 7. Listele electorali se vor face pre fiă-care an în fiă-care district prin căutarea administrațiunei. Elle se vor publică și affige în întâia duminică a lunii lui Januariu, pretotindene unde va fi de trebuință. Reclamațiunile se vor face la administrațiune în cele trei septemâni cari vor urmă după publicarea listelor. Reclamanții vor pute se appelle die la tribunariul de district, care va statui de urgență și în cea din urmă instanță.

Art. 8. Ver-ce allegătoriu va pute reclama înscrierea sau stergerea din listă a ver-căru individuu neînscrisă, sau înscrisă fără drept, în lista de care face parte.

„Art. 9. Póte fi allessă fără distingere în tóte collegie electorali ver-cine născutu sau naturalisatu Română sau Moldavă va avé etate de 30 de ani trecut, și se va bucură de un venit de patru cente de galbină cellă puțină.

„Art 10. Allegătorii primari din districte numescă în fiă-care subadministratură trei allegători, cari adunați în capitalile districtelor vor allege un deputat pentru fiă-care district.

„Art. 11. Allegătorii direcți din districte vor allege doi deputați pentru district.

„Art. 12. Prin oppide allegătorii direcți vor allege la Bucuresci și la Jassi câte trei deputați; la Craiova, Plouiesci, Braila, Gallați și Smeillă câte doi deputați;

la celledalte oppide capitali alle districtelorü câte unü deputatü.

„Art. 13. Allegătoriü de fiã-care categoriã, se vorü adunã separatü, în collegie speciali, spre a purcede la lucrãrile lorü respective.

„Art. 14. Collegiele electorali se vorü convocã de cõtrã puterea essecutivã, cu trei septemãni cellü puçinü înaiute de ñiua fissatã pentru allegere.

„Art. 15. Votulü pentru allegerea deputaõilorü va fi secretü.

„Art 16. Allegerea se va face dupã maioritãtea voturilorü date. Dẽcã neci unü candidatü nu va putẽ fi cãstigatü maioritãtea, atunci se va purcede la a dõua votare, õi candidatulü care va uni cellü mãi mare numerü de voturü, va fi allessü.

„Art. 17. Lucrãrile electorali se vorü verificã de cõtrã adunare, care singurã are dreptulü de a judecã de pre validitãtea lorü.

„Art. 18. Deputatulü allessü în mãi multe cercuri electorali, e datoriu a face preferinõia sa cuunoscutã preõedintelui adunãrii în celle ñece ñille cari vorü urmã dupã dechiãrãõiunea validitãõii acesteï allegeri. In casulü cândü n'ar face acẽsta iu termiulü înseminatü, atunci se va decide prin soiõii.

„Art. 19. Iu casü dẽ vacanõiã în urma unei preferinõie, sau de mõrte, sau de demissiune, sau de altã iutimplare, collegiulü electoral care trebue se împlinẽscã vacanõia, se va adunã în spaõiu de trei lunü.

„Art. 20. Neci unü membru allü adunãrii, în timpulü ñino cândü ñine sesiunea, nu põte fi arrestatü sau

trassă la judecată în materie penale, afară de cazul de flagrante delictă, și numai după ce adunarea va autorisă tragerea lui la judecată.

„Art. 21. Ver-ce persónă care se va fi înscrisă în listele electorali prin dèchiărațiuni fraudulose, saă prin ascunderea ver-uneia dintre incapacitățile prevedute, saă care va fi reclamată și va fi căpetatū înscrierea sa în mai multe liste, saă care va fi luatū parte la votū nefindū înscrisă saă cădūtū din dreptulū electoral, se va pedepsi cu o amendă de unū centū de galbinī cellū puçinū și de ună mie de galbinī cellū multū, saă cu închisóre de optū ðille cellū puçinū și de trei lunī cellū multū.

„Art. 22. In casulū cândū ministeriulū publicū n'ar luă inițiativa, ðece allegători adunați vorū avé dreptulū de a redicā processū criminal: 1. asupra ver-căruī individuū care în timpulū lucrărilor electorali va fi subtrassă saă scāmbatū bulletinele; 2. asupra tutorū cellorū ce vorū fi turburatū lucrările electorali și vorū fi atătacatū libertatea votului prin appucături fraudulose, prin violenție, saă prin amenințări.

„Art. 23. Stipulățiunile electorali cari copriindū celle dōue-ðeci și dōue de articli de mai susū, trebuie annesate la convențiunea din 19 Augustū, conforme art. 16 allū ðissei convențiunii, dreptū care plenipotențiarīi respectivī aū subscrissă și sigillatū cu armele lorū și acestū actū care le coprinde.

Parisū 19 Augustū 1858.

(Urmèdiă subscrierile plenipotențiarilor.)

XXII

**Alessandru Joanne Cusa I. Domnă principateloră
Române unite.**

După ce se ratifică coventiunea din 7 (19) Augustă de cōtră puterile garanti, se publică în principate în 19 (31) Ottobre 1858, fostii caimacamî essiră din funcțiune, și commissiunile interimaric luară mesure spre a pune în lucrare legea electorale. Deputații din Moldavia se strinseră în celle din urmă zile alle luni lui Decembre 1858 la Jassî, și în 5 Ianuariu 1859 allesseră domnă cu unanimitate pre Alessandru Joanne Cusa. Deputații din România se adunară în luna lui Januariu la Bucurescî, și în 24 Ianuariu 1859. allesseră domnă cu unanimitate pre aceeași persōnă. Cu modulă acesta se împlinî nna din dorințiile principali alle Româniloră, de a avé unū singurū domnă preste amëndoue principatele. Alessandru Joanne Cusa promise solennal atâtă la Jassî, câtă și la Bucurescî că ellū va lucră din tōte puterile pentru ca dorințiile natiunei, esprese de adunările din 1857, se se realiseșie pre deplinū. Indată se trāmiseră delegați la Constantinopoli spre a aduce la cunnoscinția porții și a puteriloră garanti actulū de allegere, și a cere întărirea domnului allessū. P'orta se pare că nu se mulțianni cu acestū actū de principiū allū Româniloră, și trāmândă cu decliārarea sa.

Intre acestea prorupse resbellulū din Italia intre Austria și Sardinia adjutată de Napoleon. Domnulū Româniloră concentră milițiile din amëndoue principatele la Florescî, și compuse commissiunea centrale, prevedută prin convențiune.

La Parisū se deschiseră din noū conferinție pentru causa principateloră, cari după ce cercetară actulū de allegere allū Româniloră, terminară desbaterile cu recunnóscerea lui Alessandru Joanne Cusa de domnă allū

României și Moldaviei. În 19 Augustă 1859 se subscrise la Constantinopoli actulă de întărire, în 20 Septembrie se ceti la Jassă, érá în 26 la Bucuresci. Ministeriele precumă și adunările generali remaseră încă separate, și numai în apparențią legate prin commissiunea centrale pîno la finitulă annului 1861. În 24 Januariă 1862 se întruniră și adunările generali la Bucuresci, și se compuse ună singură ministeriă și așią Româniă veđură realizată unirea loră cea de multă dorită.

În locul commissiunei centrale se înființă ună consiliă de stată cu însarcinarea principale de a prepară proiectele de legi.

Cestiunea cea spinósă a possessiuniloră monasterieloră disse închinată se deslegă cu dorințią generale a țerrei prin secularizarea averiloră ecclesiastice.

Cu tóte acestea neînțelegerea între guvernă și adunarea generale (compusă după restricțiunile convențiunii) crescă din și în și, și addusse cu sene dissolverea adunării în 2 (14) Maiă 1864, și suppunerea la suffragiulă universale a unu statută, prin care se dà o autoritate mai largă Domnului, și o putere măi mărginită corpului legislativă, care se împărți acumă în două camere, adecă a deputațiloră și a senatoriloră. O nouă lege electorală întinse dreptulă de allegere la toți cetățianii în proporțiune cu averea. Totă de o dată se publică o lege rurale prin care se emancipară țerraniă de servituțile impuse prin regulamentulă organică, și se împropriară pre pămêntulă ce possedea. Consiliulă de stată perlucrá în scurtă timpă codică civilă, penali și commerciali, o lege asupra instrucțiunei publice, și altele.

Ună conflictă tristă all: căruí cause nu se potă înțelegere, între guvernă și poporulă din Bucuresci, în 3 (15) Augustă 1865, produsse ruptură între domnă și poporulă română, și instrăină ânimele acestuia de còtră principe. La deschiderea corporiloră legislative în luna

lui Decembre, domnulă attinsă cu amărițiune acestă punctă și dechiără pre față că ellă nu va fi pedecă la realisarea votului Româniloră de a avé ună domnitoriă străină.

XXVIII.

Carlă I de Hohenzollern Domnă constituțională allă României.

In 11 (23) Februaru 1866 Alessandru Joane I Cusa abdică; ună guvernă provisoriu luă în mână frênele statului, și publică suffragiulă universale. Poporulă română, in 8 (20) Aprile, allesse Domnitoriă pe Carlă I de Hohenzollern. Camera constituante proclamă allegeră in 1 (13) Maiă, și noulă Domnitoriă intră in Bucuresci in 10 (22) Maiă 1866, între applause generali. In scurtă timpă camera perlucră o nouă constituțiune după principiile celle mai liberali, și o nouă lege electorale in consunanțiă cu acelle principie. Domnitoriulă sancțiună acestă pactă fundamentale allă României, și lă promulgă. Puterile europeane recunoscură transformările urmate in România.

Principele Carlă I prin purtarea sa cea înțelléptă și umană sciū in scurtă timpă se căstige ânimele tutoru Româniloră pentru sene, suptă diusulă se luară mesurile celle mai efficaci pentru propagarea instruțiunei, ammeliorarea agriculturiei, facilitarea commerciului prin construirea căiloră ordinarie și ferrate, și pentru înalțiarea autorității națiunei in față Europei prin armarea generale. Poporulă română își deschise ochii ca printr'ună farmecă, ellă și vedu interesele selle, se cureți de rugina cea vechiă, și suptă conducerea capului seū, încungiurată de bărbații cei mai intellegenți și mai devotați națiunei pășesce repede cōtră împlinirea destineloră selle, desvoltarea intellectuăle, morale și materiale; speră in Dumnedeu, și și plinesce datoria cu tōtă energia. (Decembre 1868).

F I N E.

TABLA CHRONOLOGICĂ.

PERIODULŪ ARIETELUI.

Anii
a Chr.

Prometheu fiulū lui Iapetū.	1891
Inachu în Poloponnesū	1890
Oenotru și Peucetiū trecū din Arcadia în Italia	1650
Pelasgii se întindū preste Tessalia	1600
Cadmu descalică în Boiotia.	1550
Hellen fiulū lui Deucalione	1500
Turreniī din Ludia trecū în Italia	1450
Dorū, Xutū, Aeolū fiii lui Hellen	1420
Minoe I regele Cretei	1400
Achaeu și Ion fiii lui Xutū	1380
Frixu și Helle (Hellespontū)	1360
Pelope descalică în Peloponnesū	1330
Cultura turrenă în Etruria	1300
Evandru din Arcadia trece în Italia	1260
Argonavtii, Jasone, Ercule, Teseu	1250
Bellulū I tebanū	1225
Bellulū II tebanū (Epigoni)	1215
Bellulū troianū începe	1194
Destrucțiunea Troiei.	1184
Aenea descalică în Italia mediă, Antenore în Italia superioare, Diomede în Italia inferioare . . .	1183
Antăia încercare deșertă a Eraclidilorū suptū conducerea lui Hyllu	1180

Salamina în insula Cupru fondată de Teucru	1160
Alba longa infloresce	1120
Intórcerea Eraclidiloră	1104
Procle și Euristhene la Sparta	1100
Codru cade. Archonti perþetui la Athene	1068
Emigrarea Ioniloră în Asia mică	1044
Colonie grece în Italia inferiore	1030
Colonie dorice în Rodu și în Caria	1000
Omeră și Omeridii	1000
Esiodu	950
Íftă restabilesce jocurile olympice, cu 108 anni înainte de 1-a Olympiade ordinariă	884
Lycurgă reformă constituþiunea Spartei	880
Fidone regele Argului inventă mesvure sigillate și monetă de argintă în Aegina	868
Caraună, ună Temenide argivă din seminþia lui Hercule, fundă regatulă Macedoniei	814
Antăia Olympiade ordinariă. — Coroebă	776
Fundărea Romei	753

Seria Regiloră

<i>Macedoni.</i>		<i>Romană.</i>	
Caraună	814	Romulu cu frate-seu Remu restaură pre	
Coenu	786	Numitore, și fundă	
Turima	774	Roma	753
Perdicca I	736	Numa Pompiliă	715
Argeu	685	Tullu Ostiliă	672
Filippă I	647	Ancu Marþiă	640
Aeropa	609	Tarquiniă Priscu	615
Alceta	583	Serviă Tulliă	577

Amynta I	554	Tarquiniu Superbu	533
Alessandru I	504	„ destituitu	508
Pardicca II	461	<i>Evenimente</i>	
Archelau I	421	Dariu trece Dunaria	512
Oreste	407	Incepe bellul pelopon.	430
Archelau II	404	Finitulu bellului pelop.	404
Amynta II	400	Gallii ocupă Roma	389
Pausania	399	Pacea antalcidică	386
Amynta III	398	Demosthene nascutu	384
Argeu II	392	Aristotele nascutu	383
Amynta III éráși	390	Amynta III in contra	
Alessandru II	371	Olynthului	382
Ptolemaeu Alorite	370	Batalia de la Leuctra	370
Perdicca III	366	Tracia se supune Mac.	363
Amynta IV	360	Getii respinși de Ma-	
Filippu II	359	cedoni trecu in stau-	
Alessandru III <i>Magnu</i>	335	ga Dunarii	343
		Bellulu samniticu	342
		Alessandru trece Dun.	335
Filippu III <i>Arridaeu</i>	322	Alessandru M. intră in	
Alessandru IV <i>Aegu</i>	316	Babylone	330
Cassandru	310	Lysimachu regelu Tra-	
Filippu IV	297	cici trece Dunaria	
Atipatru și Alessandru	296	contra lui Dromi-	
Demetriu I	294	chete regele Dacilor	319
Purru Epirotu	286	Galli condusși de Bren-	
Lysimachu Tracianu	285	nu vinu la Dunaria	282
Seleucu Surianu	281	Lysimachu more	281
Ptolemaeu Ceraunu	280	Purru trece in Italia	280
Meleagru	278	Purru se întorece in	
Antipatru éráși	277	Epiru	273
Antigonu Gonata	277	Bellulu I punicu	263
Purru éráși	273	Regulu batutu de Xant.	254
Antigonu éráși	273	Regulu se duce la Roma	250
Demetriu II	242	Finitulu bellului I, un.	240

Antigonă Dosa	222	Tenta regina Illuriloră	225
Filippă V	220	Bellulă II punică	217
Perseu începe domnia	178	Batalia de la Zamă	201
„ se prinde de Romană	167	Orole regele Daciloră	
		se luptă cu Bastarnii	172

Evenimente.

Andriscu usurpă domnia în Macedonia . . .	151
Andriscu se supune de Romană	150
Corintulă luată, Cartaginea derimată . . .	145
Bellulă numantină începe	140
Numantia derimată. — Tib. Gracchu uccisă .	132
Domnia romană în Gallia transalpină. . . .	127
Caiă Gracchu uccisă	120
Dalmatia domitată de Metellă	117
M. Didiă bate pre Traci	114
Scordiscii bată pre cons. C. Catone.	113
Liviă Drusă respinge pe barbară preste Dunăriă	111
M. Minuciă bate pre Traci, Scordisci și Triballi	108
Finitulă bellului cimbrică (prin Mariă) . .	100
Cyrene donată Romaniloră de Apione . . .	96
Bellulă sociale în Italia.	90
Bellulă Mitridatică	87
C. Scriboniă Curione bate pre Dardană și pre	
Moesă	86
Appiă Claudiă înainte pino la Sarmati . . .	78
M. Lucullă petronde pino la Tanaide . . .	70
Mitridate fuge în Crimeria	64
Cesare, Pompeiă, Crassu triumviri	59
Boerebiste regele Daciloră	57

Gallia cuquerită de totu prin Cesare	49
Batalia de la Farsalü	47
Cesare dictator perpetuü	44
Cesare uccisu	43
Octavianu, Antoniü, Lepidü triumvirü	42
Bätalia de la Filippi	41
C. Antoniü bätutu de Bastarni in Moesia	40
Dalmatia și Pannonia suppuce	34
Boerebiste regele Dacilorü pere	33
Orole II regele Dacilorü	33
Bätalia de la Actiü	30

Seria Imperatorilorü rom.

Evenimente.

C. Jul. Cesare Octavianü	30	Statiliü Taurü respinge pre Daci	30
		Crassu bate pre Bastarni	28
		Orole II sociü Ramanilor	27
		Crassu triumfä de Traci și de Daci	26
Octavianü se numesce Augustü	26	Cotusone rege Dacilorü	26
		Retia, Vindelicia, No- riculü provincie rom.	15
		Lentulü bate pre Daci	14
		Tiberiü bate pre Pau- noni, Bessi, Sarmati și Daci	10
		<i>Christu născutu</i>	0
		Aeliü Catü bate pre Daci și strämutä 50,000 ömeni in Tracia	4
		Pannonia pacificatä	8

Augustū iea collegū pre Tiberiū	11	Ovidiū relegatū la Tomi Moesia provinciā rom.	9 15
Tiberiū imperator	14	Ovidiū móre la Tomi Cappadociā și Coma- genea redusse în provincie romane de Germanicū	16 17
Caiū Caligula imperator	37	Espedit. în Britannia	40
Claudiū imperator	41	Mauretania confiscată Judaea confiscată Tracia confiscată	42 44 47
Nerone imperator	54	Incendiulū Romei	64
Serviū Galba imp.	68	Macianu respinge pre	
Otone, Viteliū imp.	69	Daci	69
Vespasianu imperator	69	Fonteiū Agrippa în Moesia T.tū derimă Jerusalimu M. Plautiū strămută în Moesia 100,000 ómenī	70 70 75
Titu Vespasianū imp.	79	Vesuviulū erupe Dura regele Dacilorū	79 80
Domitianū imperator	81	Decebalū regele Da- cilorū bate pre Op- piū Sabinū și pre Fuscu Julianu în contra la- cilorū Domitianū cumperă pa- cea de la Daci	86 90 94
Nerva imperator	96	Nerva adóptă pre Tra- ianu	97
Traianu imperator	98	Bellulū I dacicū Bellulū II dacicū Dacia provinciā romană	101 105 106

		Bellulă parthică	114
Adrianu imperator	117	Edictulă perpetuă	131
		Dispersiunea Judani- loră	135
Antonină Piă imp.	138	Quadit ceră rege de la Antonină P.	145
M Aureliă, L. Veru imp.	161	Bellulă I marcomanică	167
		Luciă Veră mőre	169
		Bellulă II marcomanică	179
Aur. Commodă imp.	180	Turburări în Dacia	182
Pertinace. Didiă Julianu	192	Bellulă britanică	184
Pescenniu Negru	193	Severă bate pre Parthi	198
Septimiă Severu imp.	193	Caracalla uccide pre	
Antonină Caracalla imp.	211	frate seu Geta	212
		Dreptulă de cetățiani romani dată tutoră provincialiloră	215
Opiliă Macrină imp.	217	Cumperă pacea de la Parthi	217
Antonină Eliogabală	217	Eliogabală adoptă pre Aless. Severu	220
Alessandru Severă	222	Bellulă neopersică	231
Massimină (Gordianu I, Gordiană II, Pupienă, Balbină.)		Gordiană II, Pupienă, Balbină.)	
Gordiană III imp.	238	Gotii respinși de Gord.	242
Filippă imp.	244	Millenniulă Romei	247
Messiă Deciă imp	249	Bate pre Goti în Moesia	251
Ostilianu imp	251	inse cade în bătăliă	251
Treboniană Gallu	252	Face pace cu Gotii	253
Aemilianu. Valerianu	253	Valeriană iea colegă pre	
Gallienă singură	259	fiiă seu Gallienă	253
Claudiă II	268	Bate pre Got: în Moesia	269
Aurelianu	270	Aurelianu strămută le- giunile din Dacia în Moesia	274

Cl: Tacitū	275	Aurelianū uccisū de militari	275
Florianu	276	Tacitū m. în esped. gotică	276
Aur Probu	276	Florianū se uccide	276
Caru. Carinū, Numerianu	282	Carū bate pre Goti, respinge pre Neopersi, móre fulgeratū	283

PERIODULŪ PESCIORŪ

Dioletianu imp. cu Massimianu	284	Dioeletianū bate pre Persi	
	285	Massinianu pre Alemanī	286
		Dioeletianu in Oriente, Massimianu în Italia, Constantiū în Gallia.	
		Galeriū în Illuricū	292
Constantiū și Galeriū	305	Severū și Massiminū cessa	305
Constantinū M	306	Massentiū se procl. imp.	306
		Massimianū uccisū	309
		Galeriū mortū	311
		Massentiū cade in bătăl.	312
		Liciniū se uccide	324
		Conciliū Nicenū	325
		Inaugurarea Romei noue	330
Constantinū II, Constantiū II, Constante	337	Constantiū II invinsū la Aquileia, și uccisū	340
		Magnentiū uccide pre Constante	350
Julianu	361	Julianu cade in bataiă	363
Jovianu	363	Face pace cu Persi	363
Valentiniānu și Valente	364	Valentinianu numesce Augustū pre fiu seu	
Gratiann	368	Gratianu	368
		Valentinianu móre; armata proclamată Augustū pre fiu seu	

Valentinianu II	375	Valentinianu II	375
		Valente cade în bătălia cu Gotii	378
Teodosiū	379	Gratianū ieă colegū în oriente pre Teodosiū	379

*Imperatori în Occidente.**Imperatori în Oriente.*

Onoriū	395	Arcadiū	395
Valentinianu III	424	Teodosiū II	408
Petroniū Massimū	455	Marcianu	450
Avitū	455		
Maiorianu	457	Leone I Tracianu	457
Liviū Severū	461		
Antemiū	467		
Olibriū	472		
Gliceriiū	473	Leone II	473
Jul. Nepote	474	Zenone	474
Romulū Augustulū	475		

*Finitulū imperiululū ro-
manū în Occidente.* 476

Evenimente.

Teodoricū trece cu Ostro gotii în Italia, batē pre Odoacru și se face rege	493	Anastasiū I	491
Longobardii în Italia	569	Justinū I	518
Priscu în Temisiana	598	Justinianū I	527
Commentiolū în Dacia	601	Justiniū II	565
Machomede fuge de la Mecca la Medina(Hegira)	622	Tiberiū II	578
		Mauriciū	582
		Foca	602
		Eracliū	610
		Constantinū III	641
		Constante II	641
<i>Seria Domnilorū bulgarī</i>		Constantinū IV Pogonat	668
Asparucū	680	Justinianū II	685
Terbelliū	683	Leontiū	695
		Tiberiū III Absimerū	698

		Justinianū II <i>érășă</i>	711
		Anastasiū II	713
		Teodosiū III	716
Carmesiū	727	Leone III <i>Isauricu</i>	717
		Constantinū V <i>Copron.</i>	741
Tellesinū	760	Leone IV	775
Sabinū	763	Constantinū VI <i>Porfir.</i>	780
Paganu	764	Irene imperatrice	797
Tellericū	770	Niceforū I	802
Cardamū	777	Stauraciū	811
Cromū	807	Machaele I <i>Curopol.</i>	811
		Leone V <i>Arménu</i>	813
Critagon	820	Michaele II <i>Balbu</i>	820
Bogorū <i>păgănu</i>	832	Teofilū	829
<i>Bogorū baptezatū se numesce</i> Michaele rege	847	Michaele III <i>Bețivu</i>	842
Simeone rege	878	Basiliū I <i>Macedone</i>	867
		Leone VI <i>Filosofu</i>	886
		Alessandru II	911
Petru rege	927	Constantin VII Roman I	912
		Romanū II	959
Samuele rege	963	Niceforū II <i>Foca</i>	963
		Joanne Zemisca	969
Romanū rege	1013	Basiliū II	976
Joanne Aron	1015		
Prusianū	1018		
<i>Abolirea reg. bulg rom.</i>	1019	Constantinū VIII	1026
Delleanū <i>appucă urmele</i>	1039	Romanū III <i>Argyru</i>	1028
Alusianū <i>se supune</i>	1041	Michaele IV <i>Paflagon</i>	1034
<i>Evenimente.</i>		Michaele V <i>Calafatū</i>	1041
Kegen trece Dunăria cu		Zoe cu Constantinū	
2 triburī de Pacinați și		IX <i>Monomachu</i>	1042
se supune imperiului	1050	Teodora	1054
Tirachū se bapteză. Pa-		Michaele VI <i>Strat.</i>	1056
ce pre 30 anni cu Pa-		Isaciū I <i>Comnenu</i>	1057
cinatiī	1051	Constantinū X <i>Duca</i>	1059

Comanii trecū Dunăria	1065	Eudocia <i>imperatrice</i>	1067
Comanii suptū Osulū înaintéqiă la Tissa	1074	Romanū IV <i>Diogene</i>	1068
Cuten încontra Ungur.	1087	Michaele VII <i>Parapin</i>	1071
Inarmarea Românilorū	1090	Niceforū III <i>Botoniate</i>	1078
Bătălia in Temișiana	1126	Alessiū I <i>Comnenu</i>	1081
Româniî irrumpū din Moldavia și batū pre Ungurī	1167	Joanne I <i>Comnenu</i>	1118
<i>Regiî romano bulgarî</i>		Manuele I <i>Comnenu</i>	1143
Petru și Asanū	1186	Alessiū II <i>Comnenu</i>	1180
Joannițiū	1197	Anăronicu I	1183
Florilla	1207	Isaciū II <i>Angelū</i>	1185
Joanne II Asanū	1222	Alessiū III	1195
Callimanū I	1241	Isaciū II <i>érăși cu</i>	
Michaele II Asanū	1245	Alessiū IV <i>fiulū</i>	1202
Callimanū II	1258	Balduinu I <i>Flandru</i>	1204
Micea. Constantinū	1259	Enricū <i>Flandru</i>	1206
Curcubată	1277	Petru <i>de Courtenay</i>	1216
Joanne III Asanū	1281	Robertū	1219
Georgiū I Tertere	1281	Balduinū II	1228
Suetislavū	1292	Joanne <i>de Brienne</i>	1231
Georgiū II Tertere	1322	Michaele VIII <i>Paleol.</i>	1261
Michaele IV	1323	Andronicu II	1282
Alessandru	1330	Andronicu III	1328
Sismanū	1353	Joanne <i>Paleologu cu</i>	
<i>Sismanū uccisū de Ba-</i>		Joanne <i>Cantacuzenu</i>	1347
<i>jazetū</i>	1392	Joanne <i>Paleol. sing.</i>	1355
<i>Batalia de la Nicopoli</i>	1393	Manuele II <i>Paleologu</i>	1391
<i>Batalia de la Varna</i>	1444	Joanne <i>Paleologu II.</i>	
<i>Căderea Constantinop.</i>	1453	<i>corregente</i>	1399
		Joanne <i>Paleologu III</i>	1425
		Constantinū XI <i>Paleol.</i>	1448

Seria domnilorū din principatele române de la anulū 1847 peno in ȃillele nōstre.

IN ROMÂNIA

IN MOLDAVIA

Linoiū <i>de a drépta Olt- tului</i>	1247	Dorman ⁿ <i>din Dacia orientale bate pre</i>	
Senescu <i>de a stânga Olt-</i>	1247	<i>Ungurī</i>	1280
Barbatū <i>fratele lui Linoiū</i>	1272	<i>Chiamă pre Bulgarī in ajutoriū, și res- pinge pre Georgiū Si- mon venitū incon- tra lui cu Trasilvanī</i>	
Radu Negru	1290	<i>și cu Comanī</i>	1282
Michaele Bassarabă	1314	Stefanū I <i>mōre</i>	1359
Danū I	1333	Stefanū II	1359
Alessandru Bassarabă	1353	Petru I	1356
Vladū I <i>domnū țerrei rom. banū de Severin și duce de Făgărașiū</i>	1360	Bogdanū I	1363
		Lascu	1370
Danū II	1374	Petru II	1374
Mircea I <i>cellu mare</i>	1383	Stefanū III	1390
		Petru III	1398
Mircea II	1419	Alessandru <i>cellu bunū</i>	1401
Danū III	1420	Elia și Ștefanū IV	1432
Vladū III <i>Draculu</i>	1430	Petru IV	1447
		Bogdanū II	1449
Vladū IV <i>frate l. Danu</i>	1452	Alessandru II	1452
		Petru V Arone	1456
Vladū V <i>Țepeșiu</i>	1456	Stefanū V <i>cellū mare</i>	1458
Radu IV <i>cellū frumosū</i>	1462		
Vladū V <i>érăși</i>	1476		

Radu V <i>cellū mare</i>	1492		
Michaele <i>cellū rēu</i>	1508	Bogdanŭ III	1504
Vladuŭiŭ	1510		
Negu Bassarabă	1512		
Teodosiŭ	1521	Stefanŭ VI	1517
Radu <i>căllugărulŭ</i>	1521		
Radu de la <i>Affumaŭi</i>	1521		
Moise Bassarabă	1529	Petru VI Rareŭiŭ	1527
Vladu <i>refugitulŭ</i>	1530		
Ventillă	1522		
Radu de la Argeŭiŭ	1534		
Petru Stanŭiŭ	1535		
Radu <i>erăŭŭi</i>	1536	Stefanŭ VII	1538
Radu Draculŭ	1540	Petru Rareŭiŭ <i>erăŭŭi</i>	1541
Mircea III	1556	Elia II fiulŭ lui Petru	1546
Petrascu	1554	Stefanŭ VIII	1552
Mircea III <i>erăŭŭi</i>	1558	Aless. III <i>Lepusnėnu</i>	1551
Petru Schiopulŭ	1559	Eraclide Despotŭ	1561
		Stefanŭ Tomŭŭia	1563
		Alessandru III <i>Lepus-</i> <i>nėnu erăŭŭi</i>	1564
Alessandru II	1567	Bogdanu IV	1566
		Jonascu	1571
Michaele IV <i>Gallėta</i>	1577	Petru Schiopulŭ	1574
Petru Cercellŭ	1583	Joanne Ereticulŭ	1580
Michaele IV <i>erăŭŭi</i>	1585	Petru Schiopulu <i>erăŭŭi</i>	1584
Stefanŭ Surdulŭ	1590		
Alessandru III	1591	Aron Tirannulŭ	1591
Michaele V Valinte	1593	Stefanŭ Resvanŭ	1595
		Jeremia Movilla	1596
Ŗerbanŭ Bassarabă	1601	Simeon Movillă	1607
		Constantinŭ Movillă	1507
Radu Michaele	1611	Stefanŭ Tomŭŭia	1612
Alessandru Elia	1616	Radu Michaele	1616

Gabriele Movillă	1618	Casparu Grațianu	1618
Radu Michaelae <i>éřăși</i>	1620	Alessandru IV	1620
Alessandru f. lui Radu	1623	Stefanu Tomșia <i>éřăși</i>	1621
Alessandru Elia <i>éřăși</i>	1628	Radu Michaelae <i>éřăși</i>	1623
Leone Stefanu	1630	Miron Bărnovescu	1626
		Moise Movillă	1630
		Alessandru Radu	1631
		Alessandru Elia <i>éřăși</i>	1632
Mateiu Bassarabă	1633	Moise Movilla <i>éřăși</i>	1633
		Basilu Lupu	1634
Constantinu Bassarabă	1654	Georgiu Stefanu	1653
Michaelae Radu	1658	Gregoriu Ghica	1658
Georgiu Ghica	1659	Stefanu Lupu	1659
Gregoriu Ghica	1660	Eustratiu Dabișia	1662
Radu Leone	1665	Duca	1666
Antoniu	1669	Elia f. lui Alessandru	1667
Gregoriu Ghica <i>éřăși</i>	1672	Duca <i>éřăși</i>	1669
Duca	1673	Stefanu Petriceiu	1672
		Demetriu Cantacuzen	1673
		Antoniu Rosettu	1676
Serbanu Cantacuzenu	1679	Duca <i>de a 3-a ora</i>	1679
		D. Cantacuzen <i>éřăși</i>	1684
Constantin Brancovanu	1688	Constant. Cai temiru	1685
		Constant. Duca	1693
		Antiochu Cantemiru	1696
		Constant. Duca <i>éřăși</i>	1700
		Michaelae Racovișia	1704
		Antiochu Cantemiru	1705
		Michaelae Racov, <i>éřăși</i>	1707
		Nicolă Maurocordatu	1709
		Demetriu Cantemiru	1710
Stefanu Cantacuzenu	1714	Nicolă Maurocordatu	1712
Nicolă Maurocordatu	1716	Michaelae Racovișia	1716
Joanne Maurocordatu	1717		

Nicolă Maurocordatū	1719		
Const. Maurocordatū	1730	Gregoriū Ghica	1727
Gregoriū Ghica	1733	Const. Maurocordatū	1733
Const. Maurocordatū	1735	Gregoriū Ghica	1735
Michaele Racovițiă	1741	Const. Maurocordatū	1741
Const. Maurocordatū	1744	Joanne Maurocordatū	1744
		Gregoriū Ghica	1747
Gregoriū Ghica	1748	Const. Maurocordatū	1748
Mateiū Ghica	1752	Constant. Racovițiă	1749
Constant. Racovițiă	1753	Mateiū Ghica	1753
Const. Maurocordatū	1756	Constantinū Racovițiă	1756
		Scarlatū Ghica	1757
Scarlatū Ghica	1658	Joanne Callimachū	1758
Const. Maurocordatū	1761	Gregoriū Callimachū	1761
Constant. Racovițiă	1763		
Stefanū Racovițiă	1764	Gregoriū Ghica	1764
Scarlatū Ghica	1765		
Alessandru Ghica	1766	Greg. Callimachū <i>érășî</i>	1766
Gregoriū Ghica	1768		
Manuele Rosettū	1770	Const. Maurocordatū	1769
Alessandru Ipsilante	1774	Gregoriū Ghica	1774
		Constantinū Murusū	1777
Nicolă Caragia	1782	Ales. Maurocordatū	1782
Michaele Suțiū	1783	Alessandru Ipsilante	1785
Nicolă Maurogene	1786	Ales. Maurocordatū	1787
		Alessandru Ipsilante	1789
Michaele C. Suțiū	1792	Alessandru Murusū	1792
Alessandru Murusū	1793	Michaele C. Suțiū	1793
Alessandru Ipsilante	1791	Alessand. Callimachū	1795
Constant. Angiarliū	1797	Constantinū Ipsilante	1797
Alessandru Murusū	1790		
Michaele Suțiū	1801	Alessandru Suțiū	1800
Constantinū Ipsilante	1803	Alessandru Murusū	1803
Alessandru Suțiū	1806	Scarlatū Callimachū	1806

Const. Ipsilante	domnŭ	preste	amêndóue	principatele	1806
Joanne	Caragia	1812	Scarlatŭ	Callimachŭ	1812
Alessandru	Suŝiu	1819	Michaele	Suŝiu	1816
Ghregoriŭ	Ghica	1822	Joanne	Sturđia	1822
Alessandru	Ghica	1834	Michaele	Sturđia	1834
Georgiŭ	Bibescu	1842			
Barbu	Stirbeiŭ	1848	Gregoriŝ	Ghica	1849
			Interregnu 1856.		
Alessandru	Joanne	Cusa	domnŭ	preste	amêndóue
			principatele române unite 1859.		
Carlŭ	I	de	Hohenzollern	domnŭ	constituționale
			allŭ României 1866.		

